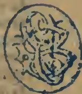
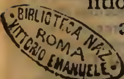
. ... Lem. Rom. lat insenf. C.A. 1

EPITOME
CHRYSOSTOMI IAVELLI
CANAPITII
SVPER PROPOSITIONIBVS libri de Causis,& vnicuique propositioni apposito Commento, ac etiam Examina earundem.

PROPOSITIO PRIMA.

OMNIS causa primaria plus est influens super causatum suum, quàm causa secunda vniuersalis.

COMMENTVM.

CVM enim remouet causa secũda vniuersalis virtutem suã à re, causa vniuersalis, prima non aufert virtutem suam ab ea, quod est, quia causa vniuersalis prima agit in causatum causæ secundę antequam agat in ipsum causa vniuersalis secunda, quæ sequitur ipsum. Cum ergo agit causa secunda in causatum quod ipsam sequitur, non excluditur ipsius actio à causa prima, quæ est supra ipsam, & quando separatur causa secũda à causato quod sequitur ipsam, non separatur ab eo prima quæ est supra ipsam,

sam,quoniam est causa ei. Et nos quidem exemplificabimus illud per esse,& viuum,& hominem, quod est, quia oportet, vt sit esse in primis,deinde viuum,postea homo, viuũ vero causa hominis est propinqua,& esse causa esse longinqua,esse igitur causa est vehementius homini quam viuum, quoniam est causa viuo, quæ est causa homini, & similiter quando ponis rationale causam homini,esse est causa vehementius homini quàm rationalitas, quoniam est causa causæ eius. Et illius quod dicimus signum est, quod quando tu remoues virtutem rationalem ab homine non remanet homo,sed remanet viuum spirans sensibile, & quando remoues viuum ab illo non remanet viuum,remanet tamen esse, qm̃ esse non remouetur ab eo sed remouetur viuum,qm̃ causa non remouetur per remotionem causati sui, sed esse est causa viui,& viuum est causatum eius. remanet ergo hominis esse. cum igitur non est indiuiduum homo est animal. & si non est animal,est esse tantum. Iam igitur manifestum est & planum,quòd causa prima & longinqua est plus comprehendens,& vehementius est causa rei quam causa propinqua,& propter illud fit eius operatio vehementioris adhærentiæ cum re,quam operatio causæ propinquæ,& hoc non fit. nisi s̃m hoc quod in primis res non patitur,nisi à virtute longinqua,deinde patitur à virtute quæ est sub prima,& causa prima adiuuat secundam causam super operationem suã, quoniam operationem quam secunda efficit, & prima efficit. Veruntamen efficit eam per alium modum altiorem & sublimiorem, & quando remouetur causa secunda à causato suo, non remouetur causa prima ab eo, quoniam causa prima est vehementioris, & maioris adhærentiæ cum re, q̃ causa propinqua,& non figitur causatum causæ secundæ nisi per virtutem causæ primæ,quòd est,quia causa secunda nõ efficit rem,sed influit causa prima,quæ est super ipsam,super illam rem de virtute sua, qua adhæret ei adhærentia vehementi,& seruat eam, Iam ergo manifestum est & planum, quod causa longinqua vehementius est causa rei quam causa propinqua quæ sequitur eam, & quod ipsa influit virtutẽ suam super eam,& seruat eam; & non separatur ab ea separatione causæ suæ propinquæ,immo remanent in eo,& adhę ret

ret ei adhærentia vehementi secundùm quod ostendimus & exposuimus.

PROPOSITIO II.

OMne esse superius, aut est superius æternitate, & ante ipsam, aut est cum æternitate, aut est post æternitatem, & supra tempus.

COMMENTVM.

ESse vero quod est ante æternitatem est causa prima, qm̃ est causa ei, sed esse quod est cum æternitate est intelligentia, quoniam est esse secundùm vnam habitudinem. vnde non patitur, neque destruitur, esse vero quod est post æternitatem, & supra tempus, est anima, quæ est in horizonte æternitatis inferius, & supra tempus, & significatio quod prima causa est ante æternitatem ipsam, & quod esse in ea est acquisitum, & dico quod omnis æternitas est esse, sed non omne esse est æternitas. ergo esse est magis commune quàm æternitas, & causa prima est supra æternitatem, qm̃ æternitas est causatum ipsius, & intelligentia apponitur, vel parificatur æternitati, qm̃ extenditur cum ea, & non alteratur, neque destruitur, & anima annexa est cum æternitate inferius, quoniam susceptibilior est impressionis quam intelligentia, & est supra tempus, quoniam est causa temporis.

PROPOSITIO III.

OMnis anima nobilis habet tres operationes. nam ex operationibus eius est operatio animalis, & operatio intellectualis, & operatio diuina &c.

COMMENTVM.

OPeratio diuina est quoniam ipsa, præparat naturam cum virtute, quæ est in ea à prima causa. eius autem

operatio intellectualis est quoniam ipsa scit res per virtutẽ intelligentiæ quæ est in ipsa. eius autem operatio animalis est, quoniam ipsa mouet corpus primum,& omnia corporalia,quoniam ipsa est causa motu corporum, & causa operationis naturæ,& non efficit anima has operationes,nisi quoniam anima est exemplum virtutis superioris,quod est,quia prima causa creauit esse animæ mediante intelligentia, & propter illud facta est anima efficiens operationem diuinã. postquam ergo creauit prima causa esse animæ, posuit eam sicut instrumentum intelligentiæ, quo efficiat operationes suas. propter illud ergo anima intelligibilis efficit operationem intelligentiæ, & quia suscipit impressionem intelligentiæ facta est inferioris operationis quam ipsa intelligentia impressione sua in id quod est sub ipsa, quia ipsa nón imprimit vires nisi per motum, & quod est sub ipsa non recipit operationem eius nisi ipsa moueat ipsum propter hanc ergo causam fit quod anima mouet corpus. De proprietate nanque animæ est,vt viuificet corpora, quando influit virtutem suam super ea, & directe perducit eam ad operationem rectam. Manifestum est igitur nunc quòd anima habet tres operationes,quoniam habet virtutes tres,id est virtutem diuinam,& virtutem intelligentiæ,& virtutem suæ essentiæ secundùm quòd narrauimus,& ostendimus.

PROPOSITIO IIII.

PRima rerum creatarum est esse, & ante ipsum non est creatum aliud.

COMMENTVM.

QVod est,quia est supra sensum, & supra animam, & supra intelligentiam, & nõ est post causam primam latius,nec prius creatum ipso. propter illud ergo factum est superius creatis rebus omnibus, & vehementius vnitum, & non est factum ita,nisi propter propinquitatem suam esse vni puro,& vni vero,in quo non est multitudo

titudo aliquorum modorum. Et esse creatum quamuis vnũ sit, tamen multiplicatur, id est ipsum recipit multiplicitatẽ, & ipsum quidem non est factum multa, nisi quia ipsum quã-uis sit simplex, & non sit in creatis simplicius ipso, tamen est compositum ex finito, & infinito, quod est, quia esse quod ex eo, id est immediate sequitur causam primam, est intelligentia, quæ completa est in vltima potentia, & in reliquis bonitatibus, & formæ intelligibiles in ipso sunt latiores, & vehementius vniuersales, & quod est ex eo, id est immediate inferius, est intelligentia, veruntamen est sub illo intelligentia in complemento, & virtute, & bonitatibus, & non sunt formæ intelligibiles in illa ita dilatatæ, sicut est earum latitudo in illa completa intelligentia, & esse quidem primum creatum est in intelligentia totum, veruntamen intelligentia in ipso est diuersa secundùm modum quem diximus. Et quia diuersificatur intelligentia, fit illic forma intelligibilis diuersa & sicut ex forma vna. propterea, quod diuersificatur in mundo inferiori proueniunt indiuidua infinita in multitudine, sic ex esse causato primo, propterea, quod diuersificatur apparent formæ intelligibiles infinitæ, veruntamen quamuis diuersificentur non seiunguntur ab inuicem, sicut est seiunctio indiuiduorum, quod est, quoniam ipse vniuntur sine corruptione, & separantur absque seiunctione, quoniã sunt vnum habens multitudinem, & multitudo in vnitate. Et intelligentiæ primæ influunt super intelligentias secundas, bonitates quas recipiunt à causa prima, & intendunt bonitates in eis vsque quo consequuntur vltimum earum.

PROPOSITIO V.

INtelligentiæ superiores primæ, quæ sequuntur causam primam, imprimunt formas secundas stãtes, quæ non destruuntur ita, vt non sit necesse iterare eas alias vice. Intelligentiæ autem secundæ imprimunt formas decliues, & separabiles, sicut est anima.

COMMENTVM.

Ipsa nanque est ex impressione intelligentiæ secundæ, quæ sequitur esse creatum inferius, & non multiplicantur animæ, nisi per modum quo multiplicantur intelligentiæ, quod est, quia esse animæ habet finem, sed quod ex eo est inferius est infinitum. Animæ igitur quæ sequuntur intelligentiam perfectæ sunt & completæ, paucæ declinationis, & separationis, & animæ quæ sequuntur esse inferius sunt in complemento, & declinatione sub animabus superioribus, & animæ superiores influunt bonitates suas quas recipiunt ab intelligentia super animas inferiores, & omnis anima recipiens ab intelligentia virtutem, plus est super impressionem fortior, & quod impressum est ab ea est fixum stans, & est motus eius æqualis & continuus, & illa in qua est virtus ex ea intelligentiæ, minor est in impressione sub animabus primis, & est quod ab ea impressum est debile eua nescens destructibile, veruntamen quamuis sit ita, tamen permanet per generationem, Iam ergo ostensum est, quare factæ sunt formæ intelligibiles multæ, & non est esse earum nisi simplex, & quare factæ sunt multæ, animæ, quarum quædam sunt fortiores alijs, vel quibusdam, & esse earum est vnum simplex, in quo non est diuersitas.

PROPOSITIO VI.

Causa prima superior est omni narratione, & non deficiunt linguæ à narratione eius, nisi propter narrationem esse ipsius: quoniam ipsa est super omnem causam, & non narratur nisi per causas secundas, quæ illuminantur à lumine causæ primæ.

COMMENTVM.

Quod est, quoniam causa prima non cessat illuminare causatum suum, & ipsa non illuminatur à lumine alio, qm̄ ipsa

ipsa est lumen purum, super quod non est aliud lumen. ex illo ergo sola prima causa facta est, cuius deficit narratio, & non est ita nisi quia supra ipsam non est causa per quam cognoscatur, quia omnis quidem res non cognoscitur nisi ex ipsa sui causa cum ergo res est causa tantum, & non est causatum, non scitur per causam primam, neque narratur, quoniam est superior narratione, neque consequitur eam loquela, quod est, quia narratio non fit nisi per loquelam, & loquela per intelligentiam, & intelligentia per cogitationem, & cogitatio per meditationem, & meditatio per sensum. Causa autem prima est super omnes res, q̃m est causa eis. propter illud ergo fit quod ipsa non cadit sub sensu, & meditatione, & cogitatione, & intelligentia, & loquela. non est ergo narrabilis. Et dico iterum quod res, aut est sensibilis, & cadit sub sensu, aut est meditabilis, & cadit sub meditatione, aut est fixa stans secundùm dispositionem vnam, & est intelligibilis, aut est conuertibilis destructibilis cadens sub generationem, & corruptionem, & est cadens sub cogitationem. Et causa prima est super res intelligibiles sempiternas, & super res destructibiles, quapropter non cadit super eam sensus, neque meditatio, neque cogitatio, neque intelligentia. Et ipsa quidem non significatur nisi ex causa secūda, quæ est intelligentia, & nominatur per nomen causati sui primi, nisi per modum altiorem, & meliorem, quoniam quod est esse causati, est esse, verumtamen per modum sublimiorem, & maiorem, & meliorem, & nobiliorem, sicut ostendimus.

PROPOSITIO VII.

Intelligentia est substantia, quæ non diuiditur.

COMMENTVM.

QVod est, quia si nō est cum magnitudine, neque corpus, neque mouetur, tunc proculdubio non diuiditur, & iterum, omne diuisibile nō diuiditur, nisi aut in multitudinem, aut in magnitudinem, aut in motum suū. Cum ergo res est sub hac dispositione est sub tpe, quoniam

non recipit diuisionem,nisi in tempore,& intelligentia quidem non est in tempore,immo est cum æternitate, quapropter facta est altior,& sublimior omni corpore,&omni multitudine,quod si inueniatur in ea multitudo, non inuenitur nisi quasi res sit vna. Cum ergo intelligentia sit penitus secundùm hunc modum,diuisionem non recipit. Et significatio quidem illius est reditio sui super essentiam suam, scilicet quia non extenditur cum re extensa, ita vt sit vna suarũ extremitatum secunda ab alia,quod est, quia cum vult scientiam rei corporalis, non extenditur cum ea,sed ipsa stat fixa ẜm suam dispositionem, qm̃ est forma à qua non pertransit aliquid,& corpora quidem non sunt ita,& significatio quod intelligentia non est corpus,neque diuiditur eius substãtia, & operatio eius est quod vtræque sunt vna res, & intelligentia quidem est multa propter bonitates quæ adueniunt ei à prima causa,& ipsa quamuis multiplicetur per hunc modũ, tñ quia appropinquat vni est non diuisibilis,& ita intelligentia non recipit diuisionem, qm̃ est primum causatum quod causatum est à prima causa,& vnitas dignior est quam diuisio. Iam ergo verificatum est, ꝙ intelligentia est substantia quæ non est cum magnitudine corporali,neque corpus, neque mouetur per aliquē modorum motus corporum quapropter facta est supra tempus cũ ęternitate,sicut ostēdimus.

PROPOSITIO VIII.

OMnis intelligentia scit quod est supra se, & quod est sub se, veruntamē scit quod est sub se. quoniam est causa ei,& scit quod est supra se,quoniam acquirit ab eo bonitates.

COMMENTVM.

ET intelligentia quidem est substantia intelligibilis. ergo ẜm modum suæ substantiæ scit res quas acquirit desuper, & res quibus est causa. ergo ipsa discernit

quod

quod est supra eā,& quod est sub ea, & scit quod illud quod est supra eam est causa ei, & quod est sub ea est causatum ab ea, & cognoscit causam suam, & causatum suum per modum qui est causa eius.s.per modum substantiæ suæ, & sui esse.similiter omnis sciens non scit rem meliorem, & rem maiorem,& rem inferiorem,&deteriorem,nisi ſm modum substantiæ suæ, & sui esse, & non ſm modum secundum quē res sunt.Et si hoc ita est,proculdubio bonitates que descendunt super intelligentia à prima causa sunt in ea intelligibiles,& similiter res corporeæ sensibiles sunt in intelligentia intelligibiles,quod est, qm̄ res quæ sunt in intelligentia non sunt impressiones ipse,immo sunt causę impressionum.Et significatio illius est, quod intelligentia ipsa est causa eorum quæ sunt sub ipsa,per hoc quod est intelligentia. si ergo est intelligentia causa rerum per hoc quod est intelligētia, tunc proculdubio causæ rerum sunt intelligibiles in intelligentia.Iā ergo manifestum est quod res supra intelligentiam, & sub ea,sunt per virtutem intelligibilem, & similiter res corporeæ in intelligentia sunt intelligibiles,&res intelligibiles cū intelligentia sunt intelligibiles, quoniam ipsa est causa esse earum,& quia ipsa non apprehendit nisi per modum substātiæ suæ,& ipsa quia est intelligentia apprehendit res apprehensione intelligibili,siue intelligibiles sint, siue corporeæ.

PROPOSITIO IX.

Omnis intelligentiæ fixo,& essentia eius est per bonitatem puram,quæ est per primā causam.

COMMENTVM.

Et virtus quidem intelligentiæ est vehementiori vnitatis quam res secundæ,quæ sunt post eam, quoniam non accipiunt cognitionem eius,& non est facta ita, nisi quia causa est ei quod est sub ea,& significatio eius est illud cuius rememoramur, quia intelligentia est regens omnes res quæ sunt sub ea per virtutem diuinam quæ est in ea,

&

& per eam retinet res,quoniam per eam est causa rerum, & ipsa retinet omnes res quæ sunt sub ea, & comprehendit eas,quod est,quoniam omne quod est principium rebus, & causa eis est retinens illas res, & regens eas, & non euadit ab ipsis aliquid propter virtutem suam ergo intelligentia est princeps rerum quæ sub ea sunt,& retinens eas, & regẽs eas,& sicut natura regit res quæ sub ea sunt per virtutum in telligentiæ,& similiter intelligentia regit naturam per virtutem diuinam, & intelligentia quidem non facta est retinens res quæ sunt post eam,& regens eas,& suspendens virtutem suam super eas,nisi quoniam ipsæ res non sunt virtus substantialis ei, immo ipsa est virtus virtutum substantialium,quoniam est causa eis. Et intelligentia quidem comprehendit generata,& naturam,& horizontem naturæ, scilicet animam. nam ipsa est supra naturam, quod est, quia natura continet generationem, & anima continet naturam, & intelligentia continet animam, ergo intelligentia continet omnes res, & non est facta intelligentia ita, nisi propter causam primam quæ supereminet omnibus rebus, quoniam est causa intelligentiæ,& animæ,& naturæ, & reliquis rebus. Et causa quidem prima non est intelligentia, neque anima,neque natura,immo est supra intelligentiam, & animam,& naturam,quoniam est creans omnes res, veruntamen est operans intelligentiam sine medio, & creans animam, & naturam, & reliquas res mediante intelligentia. Et scientia quidem diuina non est sicut scientia intelligibilis,neque sicut scientia animalis, immo est supra scientiam intelligentiæ, & scientiam animæ, quoniam est creans scientias. Et virtus quoque diuina est supra omnem virtutem intelligibilem,& animalem,& naturalem, quoniam est causa omni virtuti. Et intelligentia est habens yliachim & formam, & similiter anima est habens yliachim, & natura est habens esse yliachim,& causę quidem primæ non est yliachim,quoniam ipsa est tantum esse. Quod si dixerit aliquis, necesse est vt sit yliachim,dicemus yliachim, id est esse suum esse infinitum,& indiuiduum suum est bonitas pura, effluẽs super intelligentiam omnes bonitates,& super reliquas res mediante ea.

Proposi-

PROPOSITIO X.

OMnis intelligentia eſt plena formis, veruntamen ex intelligentijs ſunt quæ continent formas minus vniuerſales, & ex eis ſunt quæ continent formas plus vniuerſales.

COMMENTVM.

QVod eſt, quoniam formæ quæ ſunt in intelligentijs ſecundis per modum particularem ſunt in intelligentijs primis per modum vniuerſalem,& formæ quæ ſunt in intelligentijs primis per modum vniuerſalem ſe habent in intelligentijs ſecundis per modum particularem,& in intelligentijs primis eſt virtus magna, quoniam ſunt vehementioris vnitatis quam intelligentiæ ſecundæ inferiores, & in intelligentijs ſecundis ſunt virtutes debiles, quoniam ſunt minoris vnitatis,& pluris multiplicitatis, & eſt,quia intelligentiæ quæ ſunt longinquiores ab vno puro, ſunt pluris quantitatis,& debilioris virtutis,& quia intelligentiæ propinquę vni puro,ſunt minoris quantitatis,& maioris virtutis,inde accidit vt formæ procedant ex intelligentijs primis proceſſione vniuerſali vnita. Et nos quidem abbreuiamus, & dicimus quòd formæ quæ adueniunt ſecundis intelligentijs,ex intelligentijs primis,ſunt debilioris ꝓceſſionis,& vehementioris ſeparationis,quod fit,quia intelligentiæ ſecundæ proijciunt inferius, id eſt debiliori modo ſuos viſus ſuper formam vniuerſalem, quæ eſt in intelligentijs vniuerſalibus,& diuidunt eam,& ſeparant eam, quoniã ipſe non poſſunt recipere ipſas formas ſecundùm vnitatem, & certitudinem earum, niſi ſecundùm modum ſecundùm quem poſſunt recipere eas,ſcilicet per ſeparationem, & diuiſionem, & ſimiliter aliqua ex rebus non recipit quod eſt ſupra eam, niſi per modum ſecundùm quem poteſt recipere ipſum, & non per modum ſecundùm quem eſt receptibile.

Propoſi-

PROPOSITIO XI.

Omnis intelligentia intelligit res ſempiternas quæ non deſtruuntur, neque cadunt ſub tem pore.

COMMENTVM.

Quod eſt,quoniam ſi intelligẽtia eſt res ſemper, quæ nõ mouetur, tunc ipſa eſt cauſa rebus ſempiternis, quæ non deſtruuntur, neque cadunt ſub tempore, neque ſub generatione, neque ſub corruptione, & intelligentia quidem non eſt ita, niſi quia intelligit rem per eſſe ſuum, & eſſe ſuum ſempiternum eſt quod non corrumpitur,cum ergo hoc ſit ita dicemus quod res deſtructibiles ſunt ex corporeitate,ſcilicet ex cauſa corporea temporali,non ex cauſa intelligibili æterna.

PROPOSITIO XII.

Primorum omnium quædam ſunt in quibuſdã per modum quo licet vt ſit vnum eorũ in alio.

COMMENTVM.

Quod eſt, quia ineſſe ſunt vita, & intelligentia, & in vita ſunt eſſe,& intelligentia,& in intellıgẽtia ſunt eſſe,& vita, veruntamen eſſe & vita in intelligentia ſunt duæ intelligentiæ,& eſſe & intelligentia in vita ſunt duæ vitæ,& vita & intelligentia ineſſe ſunt duo eſſe, & non eſt ita, niſi ꝙ vnumquodque primorum aut eſt cauſa, aut cauſatum. Cauſatum ergo in cauſa eſt per modum cauſæ,& cauſa in cauſato eſt per modum cauſati. Et nos quidem abbreuiamus,&dicimus quod res agens in rem per modum cauſæ, non eſt in ea niſi per modum qui eſt cauſa eius, ſicut

ficut fenfus in anima per modum animalem,& anima in intelligentia per modum intelligibilem, & intelligentia inef fe per modum effentialem, & effe primum in intelligentia per modum intelle&ualem, & intelligẽtia in anima per modum animalem, & anima in fenfu per modum fenfibilem, quare redeamus,& dicamus quọd fenfus in anima, & intelligentia in caufa prima funt per modos fuos fecundũ quòd oftendimus.

PROPOSITIO XIII.

OMNIS intelligentia intelligit effentiam fuam.

COMMENTVM.

QVod eft,quia intelle&us & intelle&um funt fimul. Cum ergo intelligentia eft intelligens, & intelle&um, tunc proculdubio videt effentiam fuam, & quando videt effentiam fuam fcit quod intelligit per intelligentiam fuam,& quando fcit quod intelligit per intelligentiam fuam,fcit quod intelligit per intelligentiam effentiam fuam, & quando fcit effentiam fuam, fcit reliquas res quæ funt fub ea,quoniam funt ex ea, veruntamen fcit ea per modum intelligibilem,ergo intelligentia & res intelle&æ funt vnum, quod eft, quia fi res intelle&æ, & intelligentia funt vnum,& intelligentia fcit effe fuum, tunc proculdubio quã do ipfa fcit effentiam fuam, fcit reliquas res, & quando fcit reliquas res,fcit effentiam fuam,& quando fcit res,non fcit eas,nifi quia funt intelle&æ, ergo intelligentia fcit effentiã fuam,& fcit res intelle&as fimul, ficut oftendimus.

PROPOSITIO XIIII.

IN omni anima res fenfibiles funt per hoc quod eft exemplum eis, & res intelligibiles in ea funt, quia fcit eas.

ET

COMMENTVM.

ET non est facta ita, nisi quia ipsa expansa est inter res intelligibiles quæ non mouentur, & inter res sensibiles quæ mouentur, & quia anima sic est, fit quòd imprimit res corporeas, qua propter facta est causa corporũ, & facta est causata ex intelligentia quæ est ante ipsam, res igitur quæ imprimuntur ex anima sunt in anima per intentionem, vel virtutem exempli, scilicet quia res sensibiles exemplificantur secundùm exemplum animæ, & res quæ cadunt supra animam, sunt in anima per modum acquisitum. Hoc ergo cum sit ita, redeamus & dicamus quòd omnes res sensibiles sunt in anima per modum causæ, propter quod anima est causa exemplaris, & intelligo per animam virtutem agentem res sensibiles, veruntamen virtus efficiens in anima nõ est materialis, & virtus corporea in anima est spiritualis, & virtus imprimens in rebus habentibus dimensiones, vel diuisiones, est sine dimensione, vel diuisione. & res intelligibiles in anima sunt per modum accidentalem, scilicet quia res intelligibiles quæ non diuiduntur sunt in anima per modum diuisibilem, ergo res intelligibiles in anima vnitæ sunt in anima per modum qui multiplicatur, & res intelligibiles quæ non mouentur sunt in anima per modum motus. Iam ergo ostensum est quod res intelligibiles, & sensibiles sunt in anima, veruntamen res sensibiles corporeæ motæ sunt in anima per modum animalem spiritalem vnitum, & res intelligibiles vnitæ quiescentes sunt in anima per modum qui multiplicat totum.

PROPOSITIO XV.

OMnis sciens qui scit essentiam suam est rediens ad essentiam suam reditione completa.

COMMENTVM.

QVOD est quia scientia non est nisi actio intelligibilis, cum

dum ergo scit sciens essentiam suam, tunc redit per operationem intelligibilem ad essentiam suam,& hoc non est ita, nisi quoniam sciens scitum sunt res vna, quoniam scientia scientis essentiam suam est ex eo,& ad eum. Ex eo, quia est sciens essentiam suam. Et ad eum,quia est scitum, quod est, quia cum scientia est scientia scientis,& sciens scit essentiam suam,eius operatio est rediens ad essentiam suam,ergo substantia eius est rediens ad essentiam ipsius iterum, & non significo per reditionem substantiæ ad essentiam, nisi quia est fixa stans per se,non indigens in sui fixione, & sui essentiare alia regente ipsa, quoniam est substantia simplex sufficiens per seipsam.

PROPOSITIO XVI.

OMnes virtutes, quibus non est finis, pendentes, sunt per infinitum primum, quod est virtus virtutum, non quia ipsa sit acquisita fixa stans in rebus entibus, immo est virtus in rebus hn̄tibus fixionem.

COMMENTVM.

QVod si aliquis dixerit quòd primum ens creatum, scilicet intelligentia,est virtus etiam cui non est finis. Dicemus quòd non est verum,immo est virtus quædam,& virtus quidem eius non est facta infinita nisi inferius, & non superius,quoniam ipsa non est virtus pura,quæ non est virtus, nisi quia est res quæ non finitur inferiùs, neque superius. Ens autem primum creatum, scilicet intelligentia habet finem,& virtuti eius est finis superius, secundùm quem remanet causa eius. Ens autem primum creans est infinitum primum purum, quod est,quia si entibus fortibus non est finis propter suam acquisitionem ab infinito primo puro, propter quod sunt entia infinita, tunc proculdubio est supra infinitum. Ens autem primum creatum, scilicet intelligentia, non est finitum, immo dicitur quod est infinitum, neque

neque dicitur quod eſt ipſummet quod eſt infinitum ens, & ens primum eſt menſura primorum entium intelligibilium, & entium ſecundorum ſenſibilium, ſcilicet quia ipſum eſt quod entia creauit,& menſurauit ea, menſura conuenienti omni enti. Redeamus ergo & dicamus,ꝙ ens primum creās eſt ſuper infinitum,ſed ens ſecundùm creatúm eſt infinitum & quod eſt inter ens primum creans,& ens ſecundùm creatum,eſt non finitum,& reliquæ bonitates ſimplices, ſicut vita, & lumen, & quæ ſunt eis ſimilia, ſunt cauſæ rerum omnium habentium bonitates, ſecundùm quod infinitum eſt à cauſa prima. Ens vero creans eſt cauſa omnis vitę, influens primo bonitates ſuas ſuper cauſatum primum, quod eſt intelligentia,deinde deſcendunt ſuper reliqua creata intelligibilia,& corporea mediante intelligentia.

PROPOSITIO XVIII.

Omnis virtus vnita plus eſt infinita quam virtus multiplicata.

COMMENTVM.

Quod eſt, quia infinitum primum creatum, quod eſt intelligentia,eſt propinquum vni puro. propter illud ergo factum eſt quod in omni virtute propinqua vni puro,eſt infinitas pluſquam in virtute longinqua ab eo,quod eſt,quia virtus quando incipit multiplicari,tunc deſtruitur eius vnitas,& quando deſtruitur eius vnitas, deſtruitur infinitas eius,& non deſtruitur,niſi quia diuiditur. Et illius quidem ſignificatio eſt virtus diuiſa,& quod ipſa quanto magis aggregatur & vnitur,tanto plus magnificatur,& vehementior fit,& efficit operationes mirabiles,& quanto magis partitur & diuiditur, minoratur & debilitatur, & efficit operationes viles. Iam igitur manifeſtum eſt & planum, ꝙ virtus quāto magis approximat vni puro,& vero,ꝙ fit vehementior eius vnitas,& eſt infinitas in ea magis apparens, & manifeſtior,& ſunt oꝑationes magnę,mirabiles,& nobiles.

Pro-

PROPOSITIO XVIII.

Res omnes habent essentiam propter ens primũ, & res viuæ omnes sunt mote per essentiam suam, propter vitam primam, & res intelligibiles omnes habēt scientiam, propter intelligentiam primam.

COMMENTVM.

QVod est, quia si omnis causa dat causato suo aliquid, tũc proculdubio ens primum dat causatis suis esse, similiter, vita dat causatis suis motum, quia vita est processio procedens ex ente primo quieto sempiterno, & similiter, intelligentia dat causatis suis scientiam, quod est, quia omnis sciētia vera non est nisi intelligentia, & intelligentia est primum sciens, quod est influens scientiam super reliqua omnia. Redeamus autem & dicamus ꝙ ens primum est quietum, & est causa causarum, & si ipsum dat omnibus rebus esse, tunc proculdubio dat eis per modum creationis. vita autem prima dat eis quæ sunt sub ea vitam, non per modum creationis, immo per modum formæ, & similiter intelligentia non dat eis quæ sunt sub ea de scientia, & reliquis rebus, nisi per modum formæ.

PROPOSITIO XIX.

Ex intelligentijs est, quæ est intelligentia diuina, quoniam ipsa recipit ex bonitatibus diuinis, quę procedunt à causa prima, per receptionem multam, & de eis est, quæ est intelligentia tantum, quia non recipit ex bonitatibus primis, nisi mediante intelligentia. Ex animabus est, quæ est anima intelligibilis, quoniá est pendens per intelligentiam, & ex eis est, quæ est anima tantum. Et ex corporibus naturalibus est, cui

est anima regens ipsum, & faciens directiones super ipsum. Et de eis sunt, quæ sunt corpora tantum, non habentia animas.

COMMENTVM.

ET hoc fit, quoniam non est intelligibilis tota, neque animalis tota, neque corporea tota, neque pēdet per causam quæ est super eam, nisi quæ est ex ea completa, & integra similiter quia non omnis intelligentia pendet per bonitates causæ primæ, nisi quæ ex eis est completa in primis integra, ipsa enim potest recipere bonitates descendentes ex causa prima, & pendere per ens vt vehemens fiat sua vnitas, & similiter non omnis anima pendet per intelligentiam, nisi quæ ex eis est completa & integra, & vehementius similis cum intelligentia, per hoc quod pendet per intelligentiam, & est intelligentia completa, similiter non omne corpus naturale habet animam, nisi quod ex eis est completum integrum, quasi sit rationale, & sunt secundùm hanc formam reliqui ordines intelligibiles.

PROPOSITIO XX.

Causa prima regit res creatas omnes, præter quod commisceatur eis.

COMMENTVM.

QVod est, quia regimen non debilitat vnitatem eius exhalatam super omne esse, neque destruit eam, neque prohibet eam essentia vnitatis eius seiuncta à rebus quin regat eas, quod est, quia causa prima est fixa, stās cum vnitate sua pura semper, & ipsa regit res creatas omnes, & influit super eas virtutem vitæ, & bonitates secundū modum virtutis earum, vel possibilitatem earum. Prima.n. bonitas influit bonitates super res omnes vna influxione, verum tamen vnaquæque rerum recipit ex illa influxione secundùm

cundùm modum suæ virtutis, & sui esse. Et bonitas prima non influit bonitates super res omnes, nisi per modum vnũ, quia non est bonitas nisi per esse suum, & suam essentiam, & suam virtutem, ita quod bonitas, & virtus, & esse, & essentia sunt res vna, sicut ergo ens primum & sua bonitas sunt res vna, sic fit ꝙ ipsa influit super res influxione vna & diuersificantur bonitates, & dona, ex concursu recipientis, quod est, quia recipientia bonitates non recipiunt æqualiter, immo quædam eorum recipiunt plus quam quædam, hoc quidem est propter magnitudinem suæ largitatis, & bonitatis. Redeamus ergo & dicamus, ꝙ inter omne agens quod agit per esse suum tantum, & inter factum non est continuator, nec alia res media. Et non est continuator inter agens & factum, nisi sit additio super esse .s. quando agens, & factum sunt per instrumentum, & non facit per esse suum, & sunt composita, quapropter recipiens recipit per continuationẽ inter ipsum & factorem suum, & est tunc agens seiunctum à facto suo. Agens vero inter quod & factum eius non est cõtinuator penitus, est agens verum, & regens verum, faciens res per finem decoris, post quod non est possibile vt sic decus aliud, & regit factum suum per vltimũ regiminis, quod est, quia regit res per modum quo agit, & non agit, nisi per esse suum. ergo ens suum tantum est regimen eius quapropter fit quod regit, & agit per vltimum decoris, & regimen in quo non est diuersitas, neque tortuositas, & non diuersificantur operationes, & regimen propter causas primas, nisi secundùm meritum recipientis.

PROPOSITIO XXI.

Primum est, diues per seipsum, & est diues magis.

COMMENTVM.

ET significatio eius est vnitas eius, nõ quia vnitas eius sit sparsa in eo, immo est eius vnitat pura, quoniam est simplex in fine simplicitatis. Si aũt aliquis vult scire ꝙ causa prima est diues, proijciat mentem suam sup cõpo

 sita,

sita, & inquirat de eis inquisitione perscrutata, & inueniet compositum esse diminutum, indigens quidem aut alio, aut rebus quibus componitur. Res autem simplex vna, quæ est bonitas est vna, & vnitas eius est bonitas, & bonitas est res vna. illa ergo res est diues magis, quæ influit, & non fit influxio super eam per aliquem modorum. Reliquæ autem res intelligibiles, aut corporeæ sunt non diuites per seipsas, immo indigent vno vero influente super eas bonitates, & omnes gratias.

PROPOSITIO XXII.

Causa prima est super omne nomen quo nominatur, quoniam non pertinet diminutio, neque complementum solum, immo est super omne complementum.

COMMENTVM.

QVoniam diminutum est non completum, & non potest efficere operationem completam, quando est diminutum, & completum apud nos, quamuis sit sufficiens per seipsum, tamen non potest creare aliquid, nec influere aliquid à seipso omnino. si ergo ita est apud nos, tūc dicimus quod primum non est diminutum, neque completum tantum, immo est supra completum, quoniam est creans res, & influēs bonitates super eas influxione completa, quoniam est bonitas cui non est finis, neque dimensiones. bonitas ergo prima implet secunda omnia bonitatibus. Veruntamen omne secundùm non recipit de illa bonitate, nisi secundùm modum suæ potentiæ. Iam ergo ostensum est, & manifestum, ꝙ causa prima est super omne nomen quo nominatur, & superior, & altior.

PROPOSITIO XXIII.

Omnis intelligentia diuina scit res, per hoc quod est

est intelligentia, & regula per hoc ꝙ est diuina.

COMMENTVM.

QVod est, quia proprietas intelligentiæ est scientia, & nō est eius complementum, & integritas, nisi vt sit sciens, regens ergo est deus benedictus, & sublimis, quoniam ipse replet bonitatibus res, & intelligentia est primum causatū, & est plus similis Deo sublimi, & propter illud regit res quę sunt sub ea, quia sicut Deus benedictus excelsus influit bonitates super res quæ sunt sub eo, similiter intelligentia influit bonitatem super res quæ sunt sub ea, veruntamen quāuis intelligentia regat res quæ sunt sub ea; tamen Deus benedictus, & sublimius præcedit intelligentiam per regimē, & regit eas sublimiori regimine ordinis ꝗ sit regimen intelligentiæ, quoniam est illud quod dat intelligentiæ regimen, & significatio illius est, quod res quæ recipiunt regimen intelligentiæ, recipiunt regimen creatoris, & intelligentiæ, quod est, quia non refugit regimen causæ primæ aliqua de rebus omnino, quoniam vult vt faciat recipere bonitatem suam omnes res simul. quod est, quia non omnis res quæ desiderat, intelligentiam desiderat, & tamen res omnes desiderant bonitatem ex primo, & desiderant ipsam recipere desiderio multo, & illo non est aliquis qui dubitet.

PROPOSITIO XXIIII.

Causa prima existit in omnibus rebus secundùm dispositionem vnam, sed res omnes non existunt in prima secundùm vnam dispositionem.

COMMENTVM.

QVod est, quia quamuis prima causa existat in rebus omnibus, tamen vnaquæque recipit eam secundū modum potentiæ suæ, quod est, quia ex rebus sunt quæ recipiunt causam primam receptione vnita, & ex eis sunt quæ recipiunt

eam receptione multiplicata, & ex eis sunt quæ recipiunt eam receptione æterna, & ex eis sunt quæ recipiunt eam receptione temporali, & ex eis sunt quæ recipiunt eam receptione spirituali, & ex eis sunt quæ recipiunt eam receptione corporali, & diuersitas quidem receptionis non fit ex causa prima, sed propter recipiens, quod est, quia recipiens diuersificatur, propter illud. ergo susceptum est diuersificatũ, influens vero existens vnum indiuisum influit super omnes res bonitates æqualiter. bonitas nanque fluit super omnes res ex causa prima æqualiter. causa autem diuersitatis influxionis bonitatis super res sunt ipsæ res. proculdubio igitur non inueniuntur omnes res in causa prima secundùm vnum modum. Iam autem ostensum est, q causa prima inuenitur in omnibus rebus secundùm modum vnum, & non inueniuntnr in ea omnes res per modum vnum. ergo ſm modum propinquitatis causæ primæ, & ſm modum quo res recipere potest causam primam ſm quantitatem illius potest recipere ex ea, & delectari per eam, quod est, quia non recipit res ex causa prima, nec delectatur in ea, nisi per modum sui esse, & non intelligo per esse, nisi esse & cognitionẽ. nam ſm modum quo cognoscit res causam primam creatam, ſm quantitatem illam recipit ex ea, & delectatur in ea, sicut ostendimus.

PROPOSITIO XXV.

Substantiæ vnitæ intelligibiles non sunt generatę ex alia re, omnis substantia stans per essentiam suam est non generata ex alia re.

COMMENTVM.

QVod si aliquis dicat, possibile est vt sit generata ex re alia, proculdubio est substantia illa diminuta, indigens vt compleat eam illud ex quo generatur, & significatio illius est generatio ipsa, quod est, quia generatio non est nisi via ex diminutione ad complementum. nam si inue

inuenitur res non indigens in generatione sui .i. in sua forma & sua formatione,& alia, nisi se, & ipsa causa formationis suæ est completa integra semper, & non fit causa formationis suæ, & sui complementi nisi propter relationem suã ád causam suam semper. illa ergo comparatio est formatio eius,& ipsius complementum simul. Iam ergo manifestum est quod omnis substantia stans per essentiam suam, non est generata ex re alia.

PROPOSITIO XXVI.

Omnis substantia stans per seipsam, non est cadens sub corruptione.

COMMENTVM.

SI autem aliquis dicat, possibile est ut substantia stans ꝑ seipsam cadat sub corruptione. Dicemus, quod si possibile est vt substantia stans per seipsam cadat sub corruptione, possibile est vt separetur eius essentia,& sit fixa stans super essentiam suam sine essentia sua, & hoc est inconueniens & impossibile, quoniam propter ea quod est vna simplex non composita, est ipsa causa & causatum simul. omnis autem cadentis sub corruptione, non fit corruptio nisi propter separationem à causa sua. Dum vero permanet res pendens per causam retinentem eam, & seruantem ipsam, non perit, neque destruitur. Si ergo hoc ita est, substantiæ stantis per essentiam suam, non separatur causa semper, quoniam est inseparabilis ab essentia sua, propterea quod causa eius est ipsa in formatione sui, & non fit causa suijpsius nisi propter relationem suam ad causam suam,& illa relatio est formatio eius, & propterea, quia est semper relata ad causam suam,& ipsa est causa illius relationis, ipsa est causa suijpsius per modum quem diximus, & non perit, neque destruitur, neque corrumpitur, quoniam est causa & causatum simul, sicut nuper ostendimus. Iam verificatum est ergo, quòd omnis substantia stans per seipsam, neque destruitur, neque corrumpitur.

PROPOSITIO XXVII.

Omnis ſubſtantia deſtructibilis non ſempiterna, aut eſt compoſita, aut eſt delata ſuper rem aliam.

COMMENTVM.

PRopterea, quod eſt ſubſtantia, aut eſt indigens rebus, ex quibus eſt compoſita ex eis, aut eſt indigens infixione ſua, deferente eſſentiam. cũ ergo ſeparatur deferens eam corrumpitur, & deſtruitur, quod ſi ſubſtantia nõ eſt compoſita, neque delata, eſt ſimplex, neque deſtruitur, neque minuitur omnino.

PROPOSITIO XXVIII.

Omnis ſubſtantia ſtans per eſſentiam ſuã, eſt ſimplex, & non diuiditur.

COMMENTVM.

QVod ſi dixerit aliquis, poſſibile eſt vt diuidatur. Dicemus, ſi poſſibile eſt vt ſubſtantia ſtans per ſeipſam diuidatur, & eſt ſimplex, poſſibile eſt ut eſſentia partis eius ſit ſtans per eſſentiam ſuam, iterum ſicut eſſentia totius: ſi ergo poſſibile eſt illud, reddit pars ſuper ſeipſam, & omnis pars eius eſt rediens ſuper ipſam. ſicut eſt rediens totum ſuper eſſentiam ſuam, & hoc eſt impoſſibile. ſi ergo eſt impoſſibile hoc, ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt indiuiſibilis, & ſimplex. ſi autem non eſt ſimplex, ſed compoſita, pars eius eſt melior parte, & pars illius vilior parte. ergo res melior eſt ex vilio re, & res vilior eſt ex meliore, quoniam eſt omnis pars eius ſeiuncta ab omni parte eius, quare eſt vniuerſitas eius non ſufficiens per ſeipſam cum indigeat partibus ſuis ex quibus componitur, & hoc quidem non eſt natura rei ſimplicis, immo de natura rerum compoſitarum. Iam ergo conſtat, quòd

omnis ſubſtantia ſtans per eſſentiam ſuam eſt ſimplex, & nō diuiditur,& quoniam non recipit diuiſionem,& eſt ſimplex, non eſt recipiens corruptionem, neque deſtructionem.

PROPOSITIO XXIX.

Omnis ſubſtantia ſimplex eſt ſtans per ſeipſam, ſcilicet per eſſentiam ſuam.

COMMENTVM.

NAm ipſa eſt creata ſine tempore,& eſt in ſubſtantialitate ſua ſuperior ſubſtantijs temporalibus,& ſignificatio illius eſt,quia non eſt generata ex aliquo,q̄m eſt ſtans per eſſentiam ſuam,& ſubſtātiæ generatæ ex aliquo ſunt ſubſtantiæ compoſitæ cadentes ſub generatione. Iam ergo manifeſtum eſt,quod omnis ſubſtantia ſtans per eſſentiam ſuam non eſt niſi in non tempore, & quia eſt altior, & ſuperior tempore,& rebus temporalibus.

PROPOSITIO XXX.

Omnis ſubſtantia creata in tempore, aut ſemper eſt in tempore,& tempus non ſuperfluit ab ea, quoniam eſt creata,& tempus ęqualiter,aut ſuperfluit ſuper tempus, & tempus ſuperfluit ab ea, quoniam eſt creata in horis temporis quibuſdam.

COMMENTVM.

QVod eſt,quia ſi creata ſequuntur ſe adinuicem,& ſubſtātiam ſuperiorem non ſequitur niſi ſubſtātia ei ſimilis, non ſubſtantia diſſimilis, ſunt ſubſtantiæ ſimiles ſubſtantiæ ſuperiori,& ſunt ſubſtantiæ creatæ,à quibus non ſuperfluit tempus,quæ ſimilantur ſubſtantijs ſempiternis, & ſunt ſubſtantiæ abſciſſæ à tempore,cauſatæ à quibuſdam horis temporis.

poris.non est ergo possibile vt continuentur substantiæ crea tæ in quibusdam horis temporis cum substantijs sempiternis, quoniam non assimilantur eis omnino. substantiæ ergo sempiternæ in tempore sunt illæ quæ continuantur cum substantijs sempiternis, & sunt mediæ substantiæ inter substantias fixas, & inter substantias factas in tempore, & non est possibile vt substantiæ sempiternæ quæ sunt supra tempus sequantur substantias temporales creatas in tempore, nisi mediantibus substantijs temporalibus sempiternis in tẽ pore, & istæ quidem substantiæ non factæ sunt mediæ, nisi quoniam communicant substantijs sublimioribus in permanentia, & communicant substantijs temporalibus abscissis in tempore per generationem. Ipse enim quamuis sint sempiternæ, tamen permanentia earum est per generationem, & motum, & substantiæ sempiternæ cum tempore sunt similes substantijs sempiternis, quæ sunt supra tempus per durabilitatem, & non similantur eis in motu, vel generatione, similiter autem substantiæ factæ in tempore non similantur substantijs sempiternis quæ sunt supra tempus per aliquem modum. si ergo non similantur eis, tunc non possunt recipere eas, neque tangere eas. necessariæ ergo sunt substantiæ quæ tangunt substantias sempiternas quæ sunt supra tempus, & erunt tangentes substantias sectas in tempore. ergo aggregabuntur per motum suum inter substantias sempiternas quæ sunt supra tempus, & substantias quæ sunt sub tempore, & aggregabuntur per durabilitatem suam inter substantias quæ sunt supra tempus, & inter substantias quæ sunt sub tempore, id est quæ sunt cadentes sub generatione, & corruptione, & aggregabuntur inter substantias bonas, & inter substantias viles, vt non priuentur substantiæ viles à substantijs bonis omni bonitate, & omni continuitate. & non fit eis permanentia, neque fixio. Iam ergo ostensum est nunc ex hoc quòd duæ sunt durabilitatis species, quarum vna est æterna, & altera est temporalis, veruntamen vna earum durabilitatum est stans quieta, & durabilitas altera mouetur, & vna earum aggregatur, & omnes eius operationes simul, neque quædam earum est ante quandam, altera est currens, & extensa, cuius quædam operatio-

nes ſunt ante quaſdam, & vniuerſalitas.i. totalitas vnius earum eſt per eſſentiam ſuam, & vniuerſalitas alterius eſt per partes ſuas, quarum vnaquæque eſt ſeiuncta ſuæ compari p modum primum & poſtremum. Iam ergo manifeſtum eſt ꝙ quædam ſunt ſubſtantiæ ſempiternæ ſupra tempus, & ex eis ſunt ſempiternę æquales tempori, & tempus non ſuparfluit ab eis, & ex eis ſunt quæ abſciſſæ ſunt à tempore, & tempus ſuperfluit ab eis, ex ſuperiori earum, & inferiori ipſarum .i. à parte ante, & à parte poſt, & ſunt ſubſtantiæ cadentes ſub generatione, & corruptione.

PROPOSITIO XXXI.

Inter rem, cuius ſubſtantia & actio ſunt in momẽto æternitatis, & inter rem, cuius ſubſtantia & actio ſunt in momento temporis exiſtens eſt medium, & eſt illud, cuius ſubſtantia eſt ex momento æternitatis, & operatio ex momento temporis.

COMMENTVM.

QVod eſt, quia res cuius ſubſtantia cadit ſub tempore, ſcilicet quia tempus continet eam, eſt in omnibus diſpoſitionibus ſuis cadens ſub tempore, quare & eius actio cadit ſub tempore, quoniam quando ſubſtantia rei cadit ſub tempore, proculdubio eius actio cadit ſub tempore. Res autem non cadens ſub tempore in omnibus diſpoſitionibus eius ſeiuncta eſt à re cadente ſub tempore in omnibus ſuis diſpoſitionibus. continuatio autem non eſt niſi in rebus ſimilibus. neceſſe eſt igitur vt ſit res alia tertia media inter vtranque, cuius ſubſtantia cadat ſub æternitate, & actio eius ſub tempore. Impoſſibile nanque eſt vt ſit res alia tertia, cuius ſubſtantia cadat ſub tempore, & actio ſub æternitate; ſic enim eius actio maior eſſet eius ſubſtantia, hoc autem impoſſibile. Manifeſtum igitur eſt, quod inter res cadentes ſub tempore cum ſuis diſpoſitionibus, & actionibus, & ſubſtantijs, & inter res quarum ſubſtantiæ, & actiones ſunt cadentes

dentes in momento æternitatis, ſunt res cadentes ſub æternitate per ſubſtantias ſuas,& cadentes ſub tempore per operationes ſuas, ſicut oſtendimus.

PROPOSITIO XXXII.

Omnis ſubſtantia cadens in quibuſdam diſpoſitionibus ſuis ſub æaernitate, & cadens in quibuſdam diſpoſitionibus ſuis ſub tempore eſt ens, & generatio ſimul.

COMMENTVM.

Omnis enim res cadens ſub æternitate eſt ens vere,& omnis res cadens ſub tempore eſt generatio vere. ſi ergo hoc ita eſt,tunc ſi res vere eſt cadens ſub æternitate,& tempore eſt ens,& generatio, nõ per modum vnũ, immo per modum & modum. Iam igitur manifeſtum eſt, ex eo quod diximus,ꝙ omne generatum cadens per ſubſtantiam ſuam ſub tempore habet ſubſtantiam dependentem ꝑ eſſe purum,quod eſt cauſa durabilitatis, & cauſa ſempiternarum omnium rerum, & deſtructibilium. Neceſſarium ens eſt vnum,faciens adipiſci vnitates, & ipſum non adipiſcitur,ſed reliquæ omnes vnitates ſunt acquiſitæ. Et illius quidem ſignificatio eſt quod dico,ſi inuenitur vnum faciens acquirere non acquiſitum,& aliud faciens acquirere acquiſitum,tunc quę differentia eſt inter ipſum,& primum faciens acquirere,Non enim poteſt eſſe quin aut ſit ei ſimile in omnibus diſpoſitionibus ſuis, aut ſit inter vnumquodque differentia,in alio ſuperfluitas. ſi ergo eſt ſimile ei in omnibus diſpoſitionibus ſuis, tunc vnum eorum non eſt primum,& alterum ſecundum,& ſi vnum eorum non eſt ſimile alteri in omnibus diſpoſitionibus ſuis,tunc proculdubio vnum eorũ erit primum,& alterum ſecundum. Illud ergo in quo eſt vnitas fixa non dependens ab alio,eſt vnum purum verum, ſicut oſtendimus,& illud in quo vnitas eſt inuenta ex alio,non eſt vnum purum verum. ſi ergo eſt ex alio,eſt ex illo primo acquiſita vnitas,prouenit ergo inde vt vni puro vero, & reliquis

liquis vnis fit vnitas iterum,& non fit vnitas iterum nisi propter primum verum,quod est causa vnitatis. Iam ergo manifestum est & planum,quòd omnis vnitas post vnum est acquisita creata, veruntamen vnum verum primum purum est creans vnitates, faciens acquirere non acquisitum, sicut ostendimus.

EXAMINA CHRYSOSTOMI
Iauelli Canapitij, super libro de Causis.

ROPOSITIONES contentæ in Libro de Causis, qui à pluribus asseritur compositus, à Philosopho Arabe, siue ab Algazelle,siue ab Alpharabio,siue ab Auempace, multas continet ambiguitates,adeo ꝙ difficile est scire in quo sensu acceptandæ, vel reprobandæ sint plures ex eis. Propterea, decreui singulas examinare secundũ quadruplicem viam.s.s͂m mentem Auctoris,&Procli Platonici, qui & librum consimilem composuit,quem nominauit Elementationes Theoricas,& Aristotelis,& Theologi, vt manifestum sit secundùm quam viam,vnaquæque vera,vel non vera sit,& in quo sensu. Sed antequam descendam ad Examen, præpono duo.

Primo,ꝙ in lib. de Causis cuilibet Propositioni apponitur proprium Cõmentum, quod iudicio meo æditum est ab eodem Auctore quicunque fuerit. Nam qñ Cõmentator alius est ab Auctore,aliqñ nominat ipsum,referens se ad eũ, nominat dico,aut in indiuiduo,si habetur nomen eius, aut saltem in hoc titulo.Auctor huius libri &c. In hoc aũt Cõmento,vt patet legenti, nunquam est relatio ad Auctorem, immo loquitur,vt Auctor exponens dictum suum. Quapp in Examine non distinguemus inter Propositionem,& Cõmentum, sed existimabimus ꝙ dicitur in Cõmento dictum esse ab Auctore, & esse eiusdem veritatis, vel falsitatis, vel ambiguitatis cum Propositione Comment.

Secundo,

Secundo, quod non intendo prosequi, nec exponere singula verba, sed per modum resolutorium complecti paucis sententiam Auctoris, & deinde comparare eam doctrinæ Procli, & Aristotelis, & Theologi.

PROPOSITIO PRIMA.

Omnis causa primaria plus est influens &c.

IN hac prima Propositione intendit manifestare ordinem, & differentiam inter causas primas, & secundas, & intendit tres conclusiones.

Prima est, omnis causa primaria plus est influens super causatum quàm causa vniuersalis secunda.

Secunda est, cum remouet causa vniuersalis secunda virtutem à re, causa prima vniuersalis non remouet virtutem ab ea.

Tertia est, causa vniuersalis prima agit in causatum causæ secundæ antequam agat in ipsum causa secunda quæ sequitur ipsum.

Pars prima, secundùm mentem Auctoris, probatur quidē exemplo deducto ab esse, & viuo, & homine, quod vt clarum relinquimus, probatur autem ab eodem ratione quæ consistit in hoc. Causa prima adiuuat causam secundam in actione sua, & non econuerso. Item quamcunque actionem habet causa super effectum suum habet. & causa prima, qm̄ in causis per se subordinatis, de quibus hic intendimus causa media non causat, nisi causante causa prima, est .n. causa media vt mouens motum, ergo causa prima plus influit. nā causat à se. Secunda autem vt recipit à prima.

Secundùm mentem Procli, qui in libro suo de Elemen. Theor. talem propositionem format. Omne productum à causis secundis, à prioribus & vniuersalioribus producitur eminentius, sic probatur. Omnis causa secunda est effectus causæ primæ, ergo habet substantiam, & virtutem actiuam à causa prima, ergo virtus agendi maior, & nobilior est in prima causa, quàm in secunda, sed virtus maior magis, & eminentius producit effectum, vnumquodque enim agens agit

se

secundùm modum virtutis suæ, cum igitur idem sit effectus qui producitur à causa prima,& à causis secundis subordinatis, magis & eminentius producitur à causa prima, quàm à secundis.

Secundū doctrinam Arist. aduerte, ꝙ licet formaliter non habeamus hanc propositionem, tamen fundamentaliter haberi potest ex 1. Poster. cum inquit. Propter quod vnumquodque & illud magis, sed in proposito, causa secunda agit propter primam, quia in virtute primæ, ergo prima magis agit in effectum, q̃ secunda. Item in 12 Met. tex. 34 inuestigans agens perpetuæ generationis determinat, quod quoniam agens se habens aliter, & aliter perpetuat generationem in virtute primi agentis .i. motoris primi cœli semper eodem modo se habentis, illud primum agens dignius, & eminentius se habet in perpetuando generationem, quę quidem determinatio fundatur super hoc, primum agens dans virtutem, secundo magis & dignius agit respectu eiusdem effectus ab vtroque producti.

Secundùm doctrinam Theologi aduerte, ꝙ cum omnes causæ secundæ sint à prima create, comparantur ad ipsam, sicut ministri ad Regem, & sicut organa ad principale agens, propterea mouet & inclinat omnia in proprios fines, sed effectus productus à causa principali, & ab organica, magis & nobilius pendet à principali, quàm ab organica, vnde digestio magis est ab anima, quàm à calore naturali, qui agit in virtute animæ. Præterea, causa prima agit à se, & independenter, cum non recipiat virtutem ab alio. Causa autem secunda agit dependenter, ergo dignius & magis influit in effectum, quàm causa secunda. Hæc igitur conclusio acceptanda est secundùm omnem sanam doctrinam, quoniam est simpliciter vera.

Pars secunda, ad mentem Auctoris, sic probatur. Causa prima vehementius influit in effectum, & in eo imprimit virtutem suam, quàm causa secunda, ex conclusione præcedenti, ergo virtus primæ causę magis inhæret effectui, quàm virtus causæ secundæ, quod enim intensius imprimitur magis inhæret, sicut calor intensus causatus in aqua magis inhæret, quàm calor remissus, sed quod magis inhæret tardius

remo-

remouetur vt patet de calore intenso,ergo virtus primæ causæ tardius remouetur ab effectu, quàm virtus causæ secundæ, ex consequenti non est necesse ad remotionem virtutis causæ secundæ ab effectu,remoueri ab eodem virtutem primæ causæ.

Secundùm mentem Procli, qui in libro suo tenet impressionem primæ causæ vltimo recedere ab effectu, sic probatur. Causa perfectior extensius & intensius operatur. Patet de sole,qui cum habeat lucem perfectissimam illuminat intensius & extensius,quoniam quantum sit ex se illuminat omnia,sed causa prima perfectior est causa secunda. Dat.n. sibi virtutem,& non econuerso, ergo intensius & extensius operatur,quoniam operatur in omnibus,vt dicemus infra. Sed huiusmodi operans tardius recedit ab operatu, vt patet de sole,cuius lux cum sit intense & extense illuminans,vltimo cessat illuminare. nam extinctis, siue remotis quibuscũque illuminãtibus particularibus,vt igne,luna, astris, adhuc lux solaris illuminat, ergo virtus primæ causæ impressa in effectu,tardius remouetur,quàm virtus causæ secundæ.

Secundùm doctrinam Aristotelis sic probatur. Causa prima comparatur ad secundam,sicut causa prior ad Posteriorem, cum enim non sit processus in infinitum in causis per se subordinatis ex 2. Metaphys. tex. 6. necesse est omnem causam secundam habere rationem medij,aut vltimi,ex cõsequenti esse posteriorem prima, sed non est necesse ad remotionem posterioris remoueri prius, quoniam non pendet à posteriori, & maxime in causis agentibus, de quibus nunc loquimur,& verificatur in pluribus alijs, vnde Arist. in octauo Physicorum tex. 56. probat motum localem esse primum,quoniam nullus alius motus remanet motu locali remoto,sed bene econuerso. Et in secundo de anima, tex. 31. probat tactum esse primum sensum, quoniam remoto omni alio sensu, adhuc inuenitur tactus,vnde inquit. Tactus quidem inest sine alijs. Multa enim animalium neque visum, neque auditum habent, neque odoratus sensum. Cum igitur causa secunda posterior sit causa prima, non est necesse ad remotionem virtutis causæ secundæ remoueri virtutem causæ primę.

Secundùm

Secundùm doctrinam Theologi sic probatur. Causa prima proprie & principaliter est causa rei secundùm esse, & secundùm produci. Causa autem, secunda proprie est causa secundùm produci, vt patet in omnibus agentibus particularibus artificiatis, & naturalibus, licet enim sol & homo generent hominem, tamen homo genitus cõseruatur à sole motu suo, & non ab homine generante, sed remota virtute causæ in fieri, non est necesse remoueri virtutem causæ in esse & in fieri, aliter completa rei productione statim desineret esse, ergo remota virtute causæ secundæ non est necesse remoueri ab effectu virtutem causæ primæ. Hæc igitur conclusio sicut, & præcedens acceptanda est secundùm omnem sanam doctrinam, quoniam est simpliciter vera.

Pars tertia, patitur difficultatem propter ly antequam, siue prius, dupliciter enim potest exponi.s.prius in quo, & prius à quo. Si prius in quo, conclusio erit falsa, sensus enim erit, prima causa pro aliquo instanti, vel tempore producit effectum causæ secundæ, pro quo nundum producitur à causa secunda, & id non est verum, qm̃ secunda causa non ageret in effectum suum, si iam productus fuisset à prima, aliter productum produceretur, quod implicat, si autem sumatur prius à quo, conclusio erit vera, sensus enim est, prima causa agit à se in effectum causæ secundæ, sed secunda causa non agit à se. Exponatur ergo ly prius, vel antequam, non secũdùm durationem, sed secundùm causalitatem. Et hæc quidem videtur fuisse mens Auctoris. Nam sic eam probat, causa secunda non agit in causatum suum, nisi quia prima causa influit virtutem suam super eam, ergo causa prima facit vt effectus attingatur à causa secunda. Ergo prius attingitur à causa prima: patet autem hanc probationem non valere, nisi exponendo ly prius causaliter, & originatiue.

Secundùm mentem Procli, qui in libro suo talem propositionem format. Omnis causa ante causatum operatur, aliter probanda est, sed antequam probetur aduerte, quòd Proclus per ly omnem causam intendit causam quæ tantum est causa, & per ly causatum intendit causam quę est effectus & causa, qualis est causa secunda, quæ est effectus primæ, & causa alterius, vt in his corporalibus, homo generans est effe-

ctus, & est causa hominis geniti, per causam igitur Proclus intendit causam primam, & per causatum intendit causam secundam, sic autem probat eam, causa prima est magis causa, quàm causa secunda, ergo est perfectioris virtutis, sed perfectior virtus ad plura se extendit, vt patet de luce solis, & prius aduenit ei in quod agit, ergo causa prima operatur antequam operetur causa secunda. Manifestum est autē quod hæc probatio non concludit, nisi de prioritate causalitatis, quoniam de prioritate durationis hæc consequentia nō ualet, causa prima est perfectioris virtutis, ergo prius duratione operatur in effectum causæ secundæ, quàm causa secunda. Aliter idem effectus iam productus adhuc produceretur, vel causa secunda superflueret.

Secundùm doctrinam Arist. sic probatur qualis est ordo inter causas subordinatas, talis est inter earum effectus, qm̄ vnicuique correspondet proprios effectus, vnde in 2. Phys. tex. 35. docuit reducere effectus in causas suas correspondētes, vt effectum particularem in causam particularem, & effectum vniuersalem in causam vniuersalem, & priorē in causam priorem, & posteriorem in posteriorem, sed inter causam primam, & causam secundam, seruatur ordo prioris, & posterioris. nam cum sol, & homo generant hominem, sol est causa prior, quoniā vniuersale prius est, & homo est causa posterior, ergo effectus causæ primæ est prior, & effectus causæ secundæ est posterior, & posito ꝙ idem effectus sit ab vtraque, comparatus causæ primæ fiet prius, & comparatus causæ secundæ fiet posterius, quod quidem prius intelligendum est, vt diximus quo ad causalitatem, causa enim secunda non agit nisi præsupposita receptione virtutis à causa prima, ex consequenti quo ad causalitatem posterius agit, licet pro eodem instanti simul agant, causa autem prima agit nō supposita receptione virtutis ab alio priori, ergo &c.

Secundùm doctrinam Theologi sic probatur, causalitas supponit esse, quoniam actio est existētis, cum vnum quodque agat inquantum est actu, ergo sicut se habet esse causæ secundæ, ad esse causæ primæ, ita causalitas causæ secundæ, ad causalitatem causæ primæ, sed esse causæ secundæ, posterius est esse causæ primæ, quoniā est effectus causæ primæ, vt

di

dicemus infra, ergo causalitas causæ secundę, super effectum suum posterior est causalitate causæ primæ. Et aduerte hac deductionem concludere prioritate causalitatis, & non durationis, quoniam non repugnat dari effectum coëuum causæ agenti, & producenti sine motu, & ideo non est necesse quod esse, & causalitas causæ secundæ sint posteriora duratione esse, & causalitate causæ primæ, prædicta igitur tertia conclusio supra, quo ad prioritatem causalitatis, concedenda est secundùm omnem sanam doctrinam, quoniam est simpliciter vera, sicut & præcedentes, hæc dicta sint super primam propositionem Auctoris.

PROPOSITIO II.

Omne esse superius, aut est superius æternitate, & ante ipsam, aut cum æternitate, aut post æternitatem, & supra tempus &c.

IN hac propositione intendit diuidere superiora entia in tria genera, primum conuenit Deo, secundùm intelligentiæ, tertium animæ. Et aduerte, quòd per ly esse superius, intendit esse non subiectum tempori, nec motui, nec corruptioni, ac si dicat, oẽ esse rei perpetuæ, & immobilis.

Aduerte etiam quòd huiusmodi esse diuiditur in tria, primum attribuit Deo, secundùm intelligentiæ, tertium animæ, vnde in hac propositione intendit tres conclusiones.

Prima, Deus est supra, & ante æternitatem.

Secunda, intelligentia est, cum æternitate.

Tertia, anima est post æternitatem, & supra tempus, & in horizonte æternitatis.

Prima conclusio ad mentem Auctoris sic probatur, Deus est ipsum esse penitus abstractum, & illimitatum, ergo est causatiuum æternitatis, probatur consequentia, quoniam esse est magis commune quàm æternitas. Nam omnis æternitas est esse, sed non omne esse est æternitas, sed magis cõe est causatiuum minus communis, ergo esse abstractum quod est ipse Deus est causatiuum æternitatis, tunc vltra, ergo est

ſupra, & ante æternitatem, quoniam cauſatiuum eſt ſupra, & ante cauſatum,Deus igitur eſt ſupra,& ante æternitatem.

Secundum doctrinam Procli Platonici in libro ſuo de Elementationibus Theoricis ſic probatur. Magis abſtractum,& magis commune eſt prius minus abſtracto, & minus communi,vnde prius eſt ens quàm ſubſtantia,& ſubſtantia quàm corpus,quoniam non conuertitur ſubſiſtendi conſequentia,vt patet,ſed eſſe eſt abſtractius,& communis æternitate, omne enim æternum eſt ens,non autem omne ens eſt æternum,ergo eſſe eſt prius æternitate, ſed prima cauſa eſt ipſum eſſe,ergo eſt ante æternitatem,& altius, ex conſequenti eſt ſupra,quoniam magis abſtractum eſt ſuperius minus abſtracto. Aduerte,ꝙ nec probatio Auctoris, nec Procli concludunt ſecundùm veritatem,ſed tantum ſecundùm noſtrum modum intelligendi. Nam falſum eſt,omne magis cõmune eſſe cauſatiuum minus communis, & productiuum realiter,aliter animal produceret hominem, & homo vt homo produceret hunc hominem,quod tamen eſt falſum,quoniam actiones ſicut, & eſſe ſunt ſingularium, præterea cum Deus ſit ſuum eſſe,& ſua æternitas, & omnis ſua perfectio, aliter deperiret ſua ſumma ſimplicitas, non magis cauſatur ſua æternitas quàm ſuum eſſe,& quàm ipſe Deus. Et ideo non eſt verum,quod dicit Auctor cauſam primam eſſe ſupra æternitatem,quoniam æternitas eſt cauſatum eius. Similiter probatio Procli non concludit, licet enim magis commune ſecundùm prædicationem ſit prius minus communi, quoniam non inconuenit remoto minus communi inueniri magis commune,vt remoto homine adhuc poteſt eſſe animal, tamen in præſenti propoſito fundamentum Procli nõ valet; quoniam Deus non eſt eſſe commune prædicabile de omnibus,ſed eſſe contentiuum omnis gradus eſſendi, quod eſt eſſe illimitatum, & de tali eſſe non conceditur quòd ſit prius quàm æternitas,niſi forte ſecundùm noſtrum modum intelligendi prout prius intelligimus Deum eſſe, quam eſſe viuentem intelligentem æternum,ſed hic modus intelligendi nullam ponit prioritatem realem aut diſtinctionem, aut cauſalitatem inter diuinas perfectiones.

Et ideo Ariſtot.non acceptaret hanc concluſionem, ſed diceret,

diceret, ꝙ Deus eſt ſua æternitas. nam ſicut in duodecimo Metaph.tex. 39. dixit Deum eſſe vitam ſuam, & in tex. 49. eſſe ſuum intelligere ſic diceret Deum eſſe ſuam æternitatem. Vnde inquit in tex.39. Quare duratio continua,& æterna exiſtit Deo,hoc enim Deus.

Et Theologus idem diceret.Nam ſecundùm Dionyſium in ſecundo cap. de Diu.no. quidquid pertinet ad perfectionem bonitatis & eſſe totum Deo eſſentialiter cõuenit, vt.ſ. ſit eſſentia bonitatis,&vitæ,& ſapientiæ,& æternitatis ceterarumq́. perfectionum,non ergo prima cauſa eſt ſupra, nec ante æternitatem eſſentialiter ſumptam,ſed eſt ipſa æternitas.Nec obſtat ꝙ dicit Dionyſius in decimo cap.de Diu.no. Deus eſt ante euum ſiue æternum, quoniam non intendit de æterno eſſentialiter, ſic enim ſolus Deus eſt æternus, ſed de æterno participatiue ꝙ conuenit ſubſtantijs immaterialibus.Vnde Commentans D.Thom.hoc dictum in dicto cap. inquit Deum conuenit laudare communiter per tempus, & euum quia ipſe eſt cauſa temporalium,& æternorum. Et eſt ſupra æternitatem,&tempus prout æternitas,& tempus intelliguntur participata à creatura (& infra) ipſe eſt prior non ſolum tempore,ſed etiam euo, id eſt æternitate, prout participatur à creaturis,patet igitur concluſionem Auctoris non acceptari quo ad æternitatem eſſentialiter, ſed tantum quo ad æternitatem participatam. vnde & D.Thom. in prima parte,quæſt.decima,articulo ſecundo.ad ſecuudùm, adducens hoc dictum Auctoris, non ſaluat eum niſi in prædicto ſenſu, dicit enim. Deus dicitur eſſe ante æternitatem prout participatur à ſubſtantijs immaterialibus. ex quibus habetur quòd ſumendo æternitatem eſſentialiter B.Thom. nec Dionyſius acceptarent concluſionem dictam. vnde non eſt neceſſe quòd à Theologo,& ab Ariſt. probetur.

Secunda concluſio ad mentem Auctoris ſic probatur, intelligens non deſtruitur ſecundùm ſubſtãtiam, quoniam eſt incorruptibilis,vt probabitur infra, & non alteratur, quoniam non patitur variationem,ſecundùm virtutem, nec ſecundùm operationem, ſed ſemper ſe habet ſecundùm vnam habitudinem,id eſt eodem modo & vniformiter,tam ſecundùm ſubſtantiam, quàm ſecundùm virtutem, & ſecundùm

operationem, ergo est cum æternitate, & patificatur ei. In hac probatione Auctor supponit antecedens vt communiter concessum. Nam apud Philosophos videtur vt principium quòd omnis intellectus separatus immobilis est secũ dùm substantiam, & virtutem, & operationem. consequentiam vero reputat veram ex diffinitione æternitatis quæ dicitur esse mensura rei indeficientis, & in uariabilis siue vniformis. vnde tanto aliqua propinquant æternitati, & elongantur, à tempore, quanto reducunt à variabilitate secundùm substantiam, & secundùm operationem, & tanto aliqua propinquant tempori, quanto subijciuntur variationi, aut secundùm substantiam, aut secundum operationem.

Secundùm doctrinam Procli in libro suo probatur eodẽ modo, sic enim inquit, omnis intellectus. s. separatus substantiam, & potestatem, & operationem habet in æternitate.

Secundùm doctrinam Arist. probatur primo quod intelligentia habeat esse in æternitate. Nam in duodecimo Metaph. tex. 30. inquit necesse est esse sempiternam aliquam substantiam, quoniam est motus æternus qui secundùm locum est circularis, vt probatum est in octauo Phys. Et in eodem duodecimo, tex. 44. concludit æternitatem substantiæ in omnibus intelligentijs mouentibus cœlos, & dicit, palam, ita quòd tot substantias esse necesse est natura sempiternas. igitur quo ad indeficentiam substantiæ, patet Arist. sensisse intelligentiam adæquari æternitati. Secundo probatur quo ad immobilitatem proprie operationis quæ est intellectio, & optima dispositio secundùm delectationem in intelligendo primam causam. Nam in duodecimo Metaph. tex. 39. dicit deductio autem qualis optima paruo tempore nobis, sic enim semper illud est nobis quidem impossibile, q. d. intellectus separatus intelligens, & desiderans primum principium, est semper in eadem delectabilissima dispositione, quæ nobis pro semper est impossibile, ergo secundùm propriam operationem est inuariabilis, ex consequenti est in æternitate, propterea concludit in tex. 41. Quod quidem igitur est substantia alia sempiterna, & immobilis separata à sensibilibus manifestum est, patet igitur quòd Auctor, & Proclus, & Arist. concordant in dicta conclusione.

Secun-

Secundùm doctrinam vero Theologi præsens conclusio omnino refutatur quo ad substantiam,& virtutem, & operationem, quoniam operatio supponit virtutem, & virtus substantiam, sed secundùm Theologum nihil est ab æterno productum, vniuersitas enim creaturæ incepit in tempore, & solus Deus caret exordio, sed à parte post, id est post intelligentiæ productionem, aliter tenendum est de eius substantia,& aliter de eius operatione. Nam de eius substantia ratione indeficiente potest dici esse in æternitate, non quidem essentialiter, quoniam hoc est proprium Dei. sed participatiue, de operatione autem distinguendum est, quoniam intelligentiæ competit operatio naturalis, vt intelligere se, & alia creata,& Deum vt principium sui esse,& vniuersalem causam omnium, & operari esse corpora mouendo ea applicatione suæ virtutis,& competit ei operatio supernaturalis vt visio,& fruitio diuinæ substantiæ, quo ad operationem eius naturalem, non potest dici esse in æternitate, quoniam vt sic mutabilis est,& secundùm successionē intellectionū,& volitionum,& secundùm variam applicationem virtutis suæ ad corpora, vt notat D. Thom. in prima parte, quæst. decima. articulo quinto. De operatione autem super naturali potest dici ꝙ est in æternitate, qm̄ secundum illam immobilis est & efficitur deiformis ex consequenti participat diuina mensura, quæ est æternitas. Hæc igitur conclusio intelligencia est in æternitate, vel cum æternitate, vel participatur æternitati non acceptatur à Theologo nisi quo ad substantiam,& postquam producta est,& secundùm operationem super naturalem, vnde non adæquatur Deo in æternitate, Deus enim omnino & vniuersaliter æternus est. Et propterea Dionysius de diuinis no. cap. x. inueniens hanc diuersitatem, inquit quamobrem non simpliciter coëterna Deo qui est ante suū censenda sunt quæ nominantur æterna, sed à sacratissimis eloquijs nusquàm discedentes æterna,& in temporalia iuxta cognatos suosq. modos debemus accipere,& intendit ꝙ ea quæ dicuntur æterna in diuina scriptura non sunt arbitranda æterna simpliciter,& æqualiter simul cum Deo, qui est ante æternitatem participatam, sed sequendo intellectum sacri eloquij oportet intelligere aliqua esse æterna secūdùm suos

modos,id est inquantum existunt immutabiliter vt angelicæ mentes,& vt beatificatæ sunt.

Tertia conclusio antequam probetur declaranda est,quo ad duo.

Primo,quomodo sumitur ly anima.

Secundo, quare dicit eam constitutam in horizonte æternitatis.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ly anima non sumitur absolute, sed pro anima cœli quod supponitur animatum tanquam manifesta res, & concessa apud Philosophos Arabes,& præcipue apud Auicen.in lib 9.suæ Metaph.cap.4.vbi inter cætera inquit,nos iam ostendimus quòd anima cuiusque cœli est eius perfectio,& eius forma,nec est substantia separata &c. Et ꝙ Auctor intendat de anima cœli, patet ex eo quod dicit,anima est supra tempus, quoniam est causa temporis,constat autem eandem esse causam temporis, & motus cœli,quoniam tempus consequitur motum cœli,vt primo mensuratum,sed si cœlum est animatum,motus eius causatur ab anima cœli, ex consequenti ab eadem causatur tempus, quod non potest dici de anima humana, cum sit vnita corpori corruptibili,cuius motus non est cõtinuus,nec vniformis,nec potest esse perpetuus.

Quantum ad secundum,aduerte ꝙ ideo dicit animam cœli constitutam in horizonte æternitatis, quoniam sicut horizon terminat superius hemisphærium,& est principium inferioris,ita ꝙ vt medium de vtroque extremo participat, sic anima cœli media est inter intelligentiam,& corruptibilia. nam ratione esse incorruptibilis conuenit cum intelligentia,& vt sic participat æternitatem, ratione autẽ motus cœli cuius ipsa est causa conuenit cum mutabilibus,& vt sic ꝓpinquat tempori,posita hac declaratione aduerte,ꝙ Auctor sic probat conclusionem. Anima est substantiæ,& esse indeficientis,vt probabitur infra, & pro nunc supponatur. ergo quo ad substantiam,& esse annexa est æternitati, & propria operatio animę cœli est motus cœli, qui fit in tempore. ergo quo ad operationem propinquat tempori, & vt sic dicitur annexa æternitati inferius, & inferiori modo quam intelligentia participat æternitatem, quoniam ſm Auctorem est

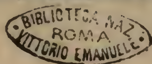
est susceptibilior impressionis quàm intelligētia, quoniam intelligentia recipit impressionem solum à prima causa, sed anima recipit ab intelligentia, & à prima causa Quod an sit verum declarabitur infra. Aduerte tamen quod licet anima cœli propinquet tempori propter operationem suam que est motus cœli, tamen est supra tempus, quoniam causa est supra causatum, sed anima cœli est causa temporis sicut & motus cœli, quoniam est mensura motus cœli, & comparatur ad ipsum sicut proprietas ad subiectum. Eadem autem est causa, & subiecti, & proprietatis eius.

Ad mentem Procli probatur eodem modo. nam, & Plat. ponunt cœlum animatum, vt patet in Timęo, vbi inquit Plato, dicendum est hunc mundum animal esse idque intelligēs re vera diuina prouidentia constitutum. Et Proclus in libro suo, huiusmodi propositionem format. Omnis anima habens quidem substantiam æternalem, habet operationem aliam secundùm tempus quæ est mouere corpus cui vnitur, ex consequenti secundùm Proclum media est inter ęternitatem & tempus, quoniam secundùm substantiam annectitur æternitati, ſm operationem propinquat tempori, & hac de causa dixit Auctor animam esse in horizōte æternitatis.

Vtriusque probatio secundùm veritatem non concludit de anima cœli, quoniam illa non datur, vt dicemus infra, in probatione Theologi, sed concludit de anima humana, quę secundùm substantiam est indeficiens vt probabitur infra, & sua propria operatio est intelligere componendo, & diuidendo, & cum discursu donec vnita est corpori, & mouere corpus localiter, quę quidem operationes non absoluuntur à tempore, vt manifestabitur infra, ex consequenti secundùm substantiam annectimur æternitati, secundùm operationem propinquat tempori.

Secundum autem doctrinam Arist. quo ad animam cœli dubium est quid dicendum. Nam secundùm aliquos tenuit Arist. cœlum esse animatum, & vt sic eodem modo probaret hanc conclusionem sicut Auctor, & Proclus.

Secundum alios autem tenuit oppositum, & quoties dicit cœlum animatum præcipue in secundo cœli, tex. 13. vbi inquit. Est autem cœlum animatum, & habet motus principi-

principium manifestum &c. Per animam intendit intelligẽtiam motricem quæ applicatur cœlo, vt motor proprio mobili, sicut anima suo proprio corpori à qua mouetur, & vt sic Arist. non acceptaret dictam conclusionem applicatam animæ cœli, nisi vt dixi sumatur anima pro intelligentia.

Quantum autem ad animam humanam, adhuc est dubiũ. Nam qui tenent ipsum sentire animam intellectiuam esse mortalem, vt Scotus, & Herueus, & quidam moderni dicerent Arist. negaturum hanc conclusionem. Qui autem tenent ipsum sentire vt veritas est, animam nostram esse immortalem dicerent Arist. acceptaturum hanc conclusionem & probationem Auctoris applicatam non animæ cœlesti, sed humanæ coniunctæ, & vt euidentius pateat, assumo dictum suum in tertio de Anima tex. 20. Separatus autem est solum in hoc quod veræ est, & hoc solum immortale, & perpetuum &c. Ergo intellectus humanus secundùm substantiam est perpetuus, & æternus à parte post, & assumo dictũ eiusdem in tertio de Anima tex. 39. & cum speculatur necesse est phantasma aliquod speculari, sed phantasiari, vel phãtasma speculari non absoluitur à tempore cum sit actio virtutis organicæ, & in 12. Metaph. tex. 51. declarans primũ principium non intelligere componendo aut diuidendo inquit, aut quod quidem compositorum habet in aliquo tempore &c. i. intellectus qui intelligit componendo, aut diuidẽdo habet suam perfectionem non semper. sed in aliquo tpe, sed anima humana coniuncta intelligit componendo, & diuidendo, & cum discursu. ergo secundùm operationem suã non absoluitur à tempore, & assumo dictum suum in secundo de Anima, tex. 18. Anima est principiũ quo viuimus, sentimus, intelligimus, mouemur secũdùm locum &c. Ergo anima quo ad motũ causatum in corpore non absoluitur à tẽpore. Igitur secundùm doctrinam Arist. humana anima constituta est in horizonte ęternitatis, ita ꝙ secundùm esse annexa est æternitati, & secundùm operationem rationalem, & animalem annectitur tempori. Non tamẽ est supra tempus, vt causa eius, quoniam sicut non est causa motus cœli, sic nõ est causa temporis, nisi fortè quo ad suum formale, vt dixit Arist. in 4. Phys. tex. 131. Quod quomodo intelligendum sit, diximus

diximus in quæſtionibus noſtris ſuper quartum Phyſic.

Secundùm doctrinam vero Theologi,ſumendo animam in ſuo proprio ſignificato, quod eſt eſſe actum corporis viuentis,& dantem non ſolum motum ſed & eſſe,& applicando concluſionem animæ cœli, non acceptatur hæc concluſio ab eo, quoniam nullus Theologorum ponit cœlum ſic animatum, aliter huiuſmodi anima illic fruſtra poneretur, quoniam anima vt forma vnitur corpori propter aliquam operationem per quam indiget corpore. Conſtat autem cũ cœlum ſit quintæ eſſentiæ in eo non poſſe eſſe operationẽ vegetatiuam,neque ſenſitiuam. Quantum ad intellectiuam non indiget corpore,cum ſit non organica, niſi pro quanto phantaſmata deſeruiunt intellectiui quę non poſſunt eſſe in cœlo cum ad partem ſenſitiuam pertineant. Quantum ad motum localem non eſt neceſſe quod vniatur vt forma, ſed vt motor tangens ſuum mobile tactu virtuali. Ad hoc autẽ ſufficit intelligentia applicata, & ideo vanum eſt ponere cœlũ animatum anima informante, nec qui poſuerũt ex Theologis cœlum animatum.vt Origenes, & Hieronymus intendebant de animatione anima informante, ſed mouente more Platonico, ad quod vt diximus ſufficit intelligentia applicata quæ ſi dicatur anima erit improprie dictum, & q̃m Auctor intendit de anima cœli ſumendo animam proprie vt magis declarabitur in propoſitione ſequente, ideo Theologus in hoc ſenſu non acceptat hanc concluſionem. Si vero applicatur animæ humanæ coniunctæ, acceptat & probat eam annexam æternitati quo ad eſſe. Nam eſt ſubſiſtens & incorporea,vt declarabitur infra, ergo habet eſſe per ſe, ergo eſſe ſuum non pendet à corpore, ex conſequenti non corrumpitur ad corruptionem eius,ſed habet eſſe incõſumptibile,vnde inquit Dionyſius cap.4.de Di.no. Animæ humanæ habent de bonitate diuina quòd ſint intellectuales, habeantq. vitam inconſumptibilem &c. Igitur quo ad eſſe annexa eſt ęternitati quo ad operationem ſiue intellectualem, ſiue motiuam, non abſoluitur à tempore, coniuncta enim cum diſcurſu intelligit. Diſcurſus autem eſt motus, omnis motus eſt in tempore ex ſexto Phyſic. & motus localis corporis animati cauſatus ab anima neceſſario eſt in tempore,

quo

quoniam eſt inter terminos oppoſitos, ergo quo ad operationem attingit tempus, vtrum autem quo ad aliquam operationem participet ęternitati dicam in propoſitione ſequēti. Hæc dicta ſint pro examine ſecundæ propoſitionis.

PROPOSITIO III.

Omnis anima nobilis tres habet operationes.nam ex operationibus eſt eius operatio animalis,& operatio intelligibilis,& operatio diuina &c.

IN hac propoſitione intēdit manifeſtare quomodo anima quæ eſt tertium genus entium ſuperiorum participat operationem Dei,& intelligentiæ.

Aduerte quòd hic Auctor loquitur de anima cœli ſicut, de propoſitione præcedenti,quia nō dubitat cœlum eſſe animatum vere & proprie. Huic animæ attribuit tres operationes iuxta tres animæ virtutes. Nam vt anima habet virtutem viuificatiuam,directiuam,& motiuam corporis,& vt ſic attribuit ſibi operationem animalem quæ eſt viuificare, & mouere corpus cœleſte, vt autem eſt naturæ intellectualis,habet virtutem intellectualem,& vt ſic attribuit ſibi operationem intelligibilem,quid autem intelligat dicemus infra, vt eſt cauſatiua rerum inferiorum per motum cœli, cui ſupponitur omnis natura elementorum,& elementatorum habet diuinam virtutem participatiue, quoniam ſicut Deus eſt vniuerſalis cauſa productiua omnium entium, ſic anima cœli ex virtute ſibi impreſſa à prima cauſa producit,influit, miniſtrat,omnia inferiora non quidem per ſe, ſed per motū cœli, & vt ſic ſibi attribuit operationem diuinam quæ conſiſtet in cauſalitate,& adminiſtratione omnium inferiorum, quoniam in hoc imitatur primam cauſam.

Secundum mentem igitur Auctoris probatur. Primo, quòd habeat diuinam operationem. Nam imago & exemplum primæ cauſæ participat operationem eius,ſed propria operatio primæ cauſæ eſt productio, & adminiſtratio omnium entium,vt dicemus infra. Cum ergo in anima cœli,

sit impressa imago primæ causæ, quoniam est naturæ incorporeæ & intellectualis sicut prima causa participat eius operationem non quidem æqualiter,& vniuersaliter, sed super ea quæ producuntur motu cœli. ergo conuenienter sibi attribuitur diuina operatio. Secundo probatur,quòd habeat operationem intellectualem. Nam effectus participat virtutem,& operationem suæ causæ vniuoce, vnde sicut ignis calefacit,sic &aqua facta calida calefacit,licet non ęque perfectæ, sed anima cœli est effectus intelligentiæ. nam secundùm Auctorem prima causa creauit esse animæ mediante intelligentia,ergo anima participat operationem intelligentiæ. Hæc operatio est intelligere, quoniam intelligentiæ vt intelligentia est competit intelligere, sicut sensui vt sensus est competit sentire. Hæc probatio quomodo sit admittenda vel non,dicam infra, cum adduxero sensum Theologi,& Arist. Tertio probatur,quòd habeat operationem animalem. Nam de proprietate, & natura animæ est vt viuificet corpora, influendo super ea virtutem viuificatiuam, si enim anima non animat id cuius est anima, cessat esse anima,& vt moueat corpora perducendo ad operationes suas, sed hoc est habere operationem animalem, siue vitalem. ergo si hoc est de proprietate animæ non est negandum ab anima nobili qualis est anima cœli.

Ad mentem autem Procli,aduerte, quòd loco animæ nobilis dicit animam diuinam, & sibi attribuit tres operationes conformiter vt Auctor. vnde inquit in libro suo omnes diuinæ animæ triplices habent operationes has quidem ut animæ,id est operationes animales,has autem vt suscipientes intellectum,id est operationes intellectuales,has autem vt Dijs coniunctæ, id est operationes diuinas. Huiusmodi autem animas dicit diuinas, ex maxima nobilitate, sicut & cœlum dicitur diuinum corpus propter maximam excellentiam,& virtutem causatiuum,& incorruptibilitatem,vt etiã testatur Arist. in secundo cœli, textu secundo,vbi inquit,vt cœlum sit immortale, & diuinum habentium quidem motum &c. Diuinis animabus corporum cœlestium, Proclus, attribuit primo operationem animalem, quoniam vt diximus. Anima vt anima habet animare id cuius est anima,

ſicut ſcientia, vt ſcientia habet facere ſcientem eum cuius eſt ſcientia. Attribuit operationem intellectualem, quoniam intellectu & deſiderio mouent cœlo, nulla enim potentiarũ animę conuenit his animabus præter dictas, carent enim organis quibus explentur operationes vegetatiue, & ſenſitiue. Attribuit eis diuinam operationem quæ eſt vniuerſalis influentia, & cauſalitas, & productio rerum inferiorum, quoniam in hoc aſſimilantur primæ cauſæ quantum poſſunt, ſi enim in humanis præſidentes Reip. dicuntur diuini homines multo magis huiuſmodi animæ præſidentes toti mundo inferiori per motum cœleſtem. In hac igitur propoſitione ſic accipienda eſt mens Procli, vt dictum eſt.

Secundùm doctrinam vero Ariſt. ſuppoſito ꝙ ponat cœlũ animatum non acceptatur in cœlo operatio animalis viuificatiua, quoniam ex 3. de anima, tex. 61. in nullo corpore, ſiue generabili, ſiue ingenerabili non manſiuo datur intellectus diſcretiuus ſine ſenſu, ſenſus autem non poteſt eſſe in cœlo, quoniam in eodem loco probat Ariſt. nullum corpus ſimplex poſſe eſſe organum ſenſus. Conſtat autem cœlum eſſe corpus ſimplex, ergo non eſt in eo ſenſitiuus gradus. Minus autem eſt in eo vegetatiuus, quoniam vt probat Ariſt. in 1. cœli, tex. 21. neque alterabile, neque augmentabile, neque diminuibile eſt cœlum ex conſequenti neque vegetatiuus gradus in ei. Nam ex 2. de anima, tex. 35. Opera vegetatiui gradus ſunt generare, & alimento vti, quæ procul ſunt à cœlo, quantumcunque igitur Ariſt. poneret cœlum animatum non admitteret animam cœli habere operationem animalem, præterea cum intelligere ſit actio non organica, intellectiuum, vt intellectiuum nullius corporis eſt actus, ergo anima cœli, quæ ſi daretur eſſet tantum intellectiua, non habet operationem animalem, ſumendo autem apud Ariſt. animã cœli, pro intelligentia mouente attribuitur ſibi operatio intellectualis, & valde nobilis. vnde in 12. Metaph. tex. 36. dicit, ꝙ primum mouens immobile mouet cœlum ſicut appetibile, & intelligibile, quod eſt ſic intelligendum, quod intelligentia applicata primo cœlo, ideo mouet cœlum quia intelligit primum principium, & appetit ei tanquam optimo aſſimilari. Præterea in tex. 39. dicit in motore cœli eſſe no

biliſſimam

bilissimam delectationem quæ consequitur eius nobilissimam intellectionem. Item ad mentem Arist. attribuitur sibi diuina operatio, quoniam ex 12. Metaph. tex. 34. intelligentia mouens cœlum motu diurno, causat perpetuam generationem in his inferioribus, & intelligentiæ applicatæ sphęris planetarum mouentes planetas sub zodiaco causant alterationem generationis, & corruptionis per accessum, & recessum planetarum à nobis, cum igitur intelligentiæ motrices cœlorum habeant vniuersalem causalitatem super inferiora, & hic mundus inferior gubernetur lationibus superioribus ex primo Meteor. manifestum est, quoniam secundùm Arist. habent operationem diuinam, quia, scilicet assimilantur primæ causæ in causalitate, & ręgimine, vt etiã declarabitur infra.

Secundùm doctrinam autem Theologi, quoniam negat vt diximus cœlum esse vere animatum, nec per animam cœli intelligendum est aliud quam intelligentia, non acceptat in anima cœli operationem animalem ea ratione quam adduximus super doctrinam Arist. nisi quis extenso vocabulo nominet operationem animalem, vel vitalẽ motionem sui proprij mobilis, & directionem in proprium finẽ, sicut enim anima mouet corpus animalis localiter p determinata media in debitum, & desideratum finem, sic intelligentia mouet cœlum ſm diuersa vbi ex quo motu prouenit generatio, & conseruatio, & transmutatio rerum inferiorem. Acceptat autem operationem intellectualem, quoniam cum sit substantia immaterialis per se subsistens patet, ꝙ est intellectualis. Immaterialitas aũt est ratio intellectualitatis, & intelligibilitatis. Item acceptat operationem diuinam modo quidem altiori quam Auctor, & Proclus & Arist. Nam apud Dionysium intelligentiæ dicuntur diuinæ mentes, & apud alios Theologos non solum quia hñt virtutem super inferiora, sed qm̃ diuinę essentiæ per intellectionẽ maxime vniũtur, quã intellectionem vocamus visionem beatificam, qua efficiuntur deiformes, & eodem sensu aĩæ separatæ vnitę primæ causæ p essentialem visionem merentur dici diuinæ aĩæ, in hoc.n. consistit pęrfectior assimilatio ad Deum q̃ habere causa-

caufalitatem fuper inferiora. Nam affimilatio fecundùm actionem immanentem,nobilior eft affimilatione fecundùm actionem tranfeuntem, quoniam & actio immanens nobilior eft,&iuxta hanc diuinam operationem,tam intelligentia,quam anima humana dicuntur participare æternitatem, quoniam in hac operatione funt omnino immobiles.

Sed aduerte, quòd licet Arift. & Theologus attribuant animæ cœli,id eft intelligentiæ motrici operationem intellectualem,non tamen acceptant rationem adductam ab Auctore quam fupra formauimus. Non enim fecundùm doctrinam Arift. nec fecundùm veritatem, prima caufa producit animam intellectiuam,nec intelligentiam mediante alia intelligentia, quoniam cum fint fubftantiæ fimplices non producuntur ex materia,ex confequenti creantur. Creatio autem eft folius, primæ caufæ omnino infinitæ, vnde Auctor in hoc videtur fequi opinionem Auicennæ in nono fuę Metaphyf. cap. quarto vbi creatricem potentiæ attribuit intelligentijs.

Sed dicunt aliqui Auctorem non intendere productionē animæ ab intelligentia quo ad effe, aliter fibijpfi contradiceret nam dicet infra, omnium entium principium, & primā caufam effe bonam, fed intendit de productione fecundùm informationem intellectus, quia fcilicet intelligentia influit,& imprimit formas fiue fpecies intelligibiles in intellectu animæ per quas intelligit.

Sed id non acceptatur ab Arift.nec à Theologo,ab Arift. quidem quoniam in tertio de anima, tex. 17. ponit in intellectum agentem potentiam animæ illuftrantem phantafmata,& productiuum fpeciei intelligibilis qua actuatur intellectus poffibilis, à Theologo autem quoniam effet homo inferioris conditionis ceteris animalibus. Quoniam habet in feipfis fufficientia principia operationum fuarum, fi igitur non intelligeret homo nifi reciperet fpecies ab intelligentia non haberet in fe fufficientia principia proprie operationis,ex confequenti effet deterioris conditionis ceteris animantibus. Prætérea poffet intelligentia caufare fpeciem caloris in intellectu cæci nati,& fic cæcus intelligeret calorem quod experimur impoffibile, non igitur pendet anima intelle

intellectiua ab intelligentia quo ad esse, nec quo ad informationem manifestum est ex dictis, ꝙ hæc tertia propositio non acceptatur ab Arist. applicata animæ cœli, quo ad operationem animalem, applicata autem animæ humanæ, non acceptatur à Theologo quo ad operationem diuinam nisi in sensu Dionysij, sed id non conuenit nisi animæ beatæ in diuina visione. Hæc de tertia propositione dicta sint.

PROPOSITIO IIII.

Prima rerum creatarum est esse, & non est ante ipsum creatum aliud &c.

ADuerte, ꝙ Auctor in hac propositione intendit assignare causam, propter quam esse superius in secundo gradu; quod est esse intelligentiæ, vt expositum est in secunda propositione est multiplicabile. nam de primo gradu .i. de esse diuino, cum sit purissimus actus, & omnino infinitum, constat non esse multiplicabile.

In hac igitur propositione intendit quatuor conclusiones. Quarum prima est, ut fundamentum vniuersale de omnibus creatis, & non solum in intelligentijs, licet Auctor intendat applicare intelligentijs.

Prima conclusio, rerum creatarum est esse.

Secunda conclusio, esse est factum superius, & vehemētius vnitum omnibus causatis.

Tertia conclusio, esse causatum licet sit vnum, tamen est multiplicabile.

Quarta conclusio, intelligentia superior differt ab inferiori, quia est perfectioris naturæ formaliter, & quia intelligit per vniuersaliores species, & quia influit virtutes, & bonitates in intelligentia inferiori.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte, ꝙ ly esse potest tripliciter accipi.

Primo, pro esse primæ intelligentiæ creatæ quæ est suprema creatura in ordine vniuersi.

Secundo, pro esse inuento in oĩbus creatis, tā incorporeis q̃ corporeis, quod supponitur omnibus alijs ꝑfectionibus.

Tertio,pro esse per se existente separato, more Platonico,sicut per se homo,per se leo, per se vita, p se bonitas &c.

Iuxta primam acceptionem,videtur ab Auctore introducta prima conclusio. Nam intendens declarare propter qd intelligentia est multiplicabilis. Primo, voluit ostendere quem ordinem teneat in gradibus entium causatorum, & quoniam in intelligentia non solum inuenitur esse,sed & vita,& intellectus, & aliæ perfectiones quæ omnes causatæ sunt à primo,ideo etiam intendit iuxta secundam acceptionem declarare ordinem ipsius esse intelligentiæ ad alias eius perfectiones. Iuxta igitur primam acceptionem, inquit, prima rerum creatarum est esse.i. in vniuersitate creatorum, primum creatum & nobilius fuit intelligentia, quoniam similior est primæ causæ, & propinquior in suis perfectionibus participatis.

Iuxta secundam acceptionem,inquit, & non est,ante ipsum creatum aliud.i. cum in intelligentia sint multi gradus perfectionum .s. esse,viuere,intelligere, velle, &c. Primus gradus vt basis,& fundamentum fuit esse causatū à primo ente in intelligentia,quoniam viuere supponit esse,& intelligere supponit esse,& viuere,& non econuerso.

Iuxta tertiam acceptionem consideratur à Proclo, qui in libro suo talem propositionem format,participatum diuina proprietate, & deificatorum primum est ens .i. inter proprietates, & diuinas perfectiones participatas .i. productas prima est ens .i. ipsum esse separatum. vnde aduerte secundùm doctrinam Platonicam, vt supra diximus magis commune ponitur productiuum minus cõmunis, vnde Proclus etiam supra in propositione secunda, & Auctor probarunt æternitatem productam ab esse qm̃ ens est cõmunius, & abstractius, q̃ æternitas Plato aũt inter transcendentia ponit bonum,& vnum prius ente, qm̃ bonum, & vnum ſm Platonem dicitur de ente, & de non ente, vt de materia prima, q̃ computabat inter non entia pp admixtam priuationem, & tamen dicebat ipsam bonam,qm̃ desiderat bonum.i. formã, & est vna,quoniam ex se est indiuisiua,& diuisionem recipit à quantitate & à forma, ens autem dicitur tantum de ente, quoniam nihil prædicatur de suo opposito.

Iuxta igitur principium positum .f. ꝙ magis commune sit productiuum minus communis opinatur Proclus ꝙ primum productum separatum sit ens, non autem bonum, nec vnum, quoniam non habent prius à quo producantur, vnde posuit ad mentem Platonis Deum esse ipsum per se bonum, & per se vnum in productum, primum autem creatum est esse, secundum est vita, tertium est intellectus, & sic procedebat in productione separatorum.

Verum quia via Platonis in positione separatorum non acceptatur ab Arist. vt patet in 7. & 12. Metaph. & in 1. Eth. nec acceptatur à Theologo, nec principium Platonicum est verum regulariter .f. quòd magis commune sit productiuum minus communis, vt diximus in secunda propositione. Nec bonum & vnum est communius ente, vt dicemus infra, ideo positio Procli in expositione huius conclusionis omnino refutatur, standum est igitur in prima, & secunda acceptione.

Secundùm doctrinam Arist. præsens conclusio, licet verificetur quo ad primam acceptionem, quoniam ex 12. Metaphys. tex. 29. cum tres sint substantiæ, duæ quidem naturales vt corpora corruptibilia, & incorruptibilia vt cœlum, & tertia abstracta vt intelligentia, hæc est nobilior ex consequenti primum locum, & gradum continet inter producta, tamen proprie verificatur quo ad secundam acceptionem, prout esse participatur ab omnibus existentibus. Nam quod simplicius est, & ad quod omnia alia superaddunt vniuersalius est, & inter producta prius est, quoniam produci potest sine alijs, & non econuerso, sed inter omnes perfectiones cōmunicatas à primo, esse simplicius est, primum enim quod de vnoquoque concipimus est ens, & est vniuersalius, cuicunque enim rei creatæ communicatur esse, sed non aliæ perfectiones, & aliæ perfectiones includunt esse, & non econuerso, vt patet in latitudine entium, ergo inter producta est primum, & ideo inuenitur res cui debetur solum esse, vt elementum, alicui esse, & viuere &c. In nullo autem inuenitur viuere, nec alia perfectio in quo non inueniatur esse, primum igitur inter producta est esse, sicut ad mentem Aristotelis in secundo de anima, textu 31. primus gradus in

animatis productis,est vegetatiuus,quoniam communis est omnibus animatis,& potest inueniri sine alijs,vt in planta, & non econuerso. Quoniam igitur primum fundamẽtum omnium perfectionum est esse,sequitur contra Platonem ꝙ vnum,& bonum posteriora sunt ente,addunt enim in sua ratione formali super ens. nam vnum addit in diuisionem,bonum aũt addit respectum ad appetitum,ergo vanum est dicere bonum,& vnum esse productiua entis, aliter productum esset prius productiuo,nec est verum materiam primam esse bonam, nisi in ordine ad esse. Quoniam bonum & perfectum idem sunt,prima autem perfectio est esse quàm vt diximus supponimus omni alij perfectioni. ergo materia prima eo modo est bona quo est ens, & quoniam est ens in potentia est bona in potentia, & quoniam ex se nunquam est bona actu, hinc patet bonum esse minus commune q̃ ens, dicitur enim ens de ente in potentia, & de ente in actu. Bonum aũt quoniam fundatus in esse, non dicitur nisi de ente in actu,vnde rosa generanda est ens, non tamen est bona.

Secundùm doctrinam igitur Arist. hæc conclusio est vera, prima rerum creatarum est esse,iuxta primam,& secundam acceptionem. Non autem secundùm tertiam,& à via Arist. in hoc non dissentit Auctor.

Secundùm doctrinam Theologi, aduerte ꝙ omnes conueniunt in vno,& discordant in alio,conueniunt quidem in hoc quod nullius eorum concedit ordinem, & distinctionẽ realem inter prima prædicata abstracta siue vniuersalia,non enim ponũt ens separatum distinctum à bono separato,nec à viuo separato,nec ab intelligente separato, sed omnia idẽ sunt in primo,vt diximus in secunda propositione,ex consequenti ab eodem primo qui est Deus,producitur & esse, & bonitas,& omnis alia perfectio in creatura,differunt autem in ordine formali inter huiusmodi separata. Nam omnes Theologi sequentes viam Arist dicunt ꝙ licet Deus sit realiter ens viuens intelligens bonus, tamen prius consideratur ꝙ est ens quam viuens, quam vnus,quam bonus, quoniam inter omnes conceptus,conceptus entis est simplicior ex cõsequenti est prior. Theologi autem sequentes viam Platonicam,vt Dionys. dicunt quòd licet Deus sit realiter omnia

ſupradicta,tamen prius conſideratur vt bonus, vt vnus, quã vt ens,vnde agens de Diu.no.prius agit de bono,ſed ſi conſi deremus vtriuſque opinionis motiuum, nulla eſt in re diſ- ſenſio. Nam Theologi ſequentes Ariſt.conſiderant hæc ab ſtracta,vt ex natura rei conueniunt Deo,& vt ſic prius verifi catur de Deo,ens quàm bonum,quoniam bonum ſupponit eſſe. Sequentes autem Platonem conſiderant hæc vt conue niunt Deo,ſub ratione cauſalitatis,& vt ſic prius ei conue- nit bonum quam ens, quoniam bonum ſignat cauſam fina- lem,ens autem cauſam agentem, quoniam vnumquodque agens agit inquãtum eſt actu,ſed inter cauſas prima eſt cau- ſa finalis. ergo &c. Non igitur inconuenit ens ſecundùm ſe eſſe prius bono,& tamen in ratione cauſæ eſſe poſterius.

Et quoniam Auctor in hac concluſione prima rerũ crea- tarum eſt eſſe,conſiderat eſſe in ordine ad cauſam creantem ſiue ad primam cauſam agentem, quæ eſt agens inquantum eſt ens, ideo omnes Theologi in hoc concordant quod pri mus effectus productus à primo ente eſt eſſe, & id quidem rationabiliter, quoniam effectus vniuerſaliſſimus eſt à cau- ſa vniuerſaliſſima,& prius cum ſit fundamentum effectuum minus vniuerſalium. Iuxta igitur primam,& ſecundam ac- ceptionem conceditur hæc concluſio,à Theologo,& ab A- riſtotele. Iuxta tertiam autem omnino reprobatur. Hæc de prima concluſione dicta ſint.

Quantum ad ſecundam concluſionem, aduerte ꝙ ly eſſe ſumitur proprie iuxta primam acceptionem.i.pro eſſe intel ligentiæ,& ad mentem Auctoris probatur ſic.Quod eſt pro pinquus ſummæ ſimplici,& puro vero quod eſt, & primum ens,eſt ſuperius,id eſt excellentius,& altius, & magis vnum omnibus cauſatis à primo. Effectus enim propinquior cau ſæ,magis participat perfectiones cauſæ,ſed intelligẽtia quo ad eſſe,& naturam ſuam eſt propinquior ſumme ſimplici,& puro vero,cum ſit eius primus,& immediatus effectus, ergo eſt altior,& ſimplicior inter creata.

In hac concluſione,& in ratione adducta concordat Pro clus,qui in lib.ſuo inquit.Omnis intellectus ſeparatus im- partibilis eſt,ergo ſimplex. Item eſt ſicut ſpeculum diuinæ celſitudinis,ergo primum & nobiliſſimum gradum tenet in

 enti-

entibus, Arist. idem sentit. vnde vltimam partem suæ Meta phys. disponit in consideratione huius supremi gradus, & in 1. cœli, tex. 100. declarat intelligentias esse inalterabiles, impassibiles, intransmutabiles, ex consequenti immateriales, & habentes vitam sufficientissimam in toto æterno .i. semper ex consequenti nobilissimas in esse, Theologus licet distinguat inter intelligentias bonas, & malas ex voluntate, tamen quo ad naturam excellentiores, & simpliciores ponit inter omnia creata. Nam determinat esse substantias penitus incorporeas, immateriales intellectuales, q̃bus nobiliori modo impressa est imago diuinæ naturæ, q̃ in anima humana. In hac ergo conclusione apud omnem veram doctrinam non cadit ambiguitas.

Tu tamen aduerte, quòd hæc conclusio potest verificari quo ad secundam acceptionem. Nam esse participatum ab omni existente, superius est .i. vniuersalius, quàm aliæ perfectiones, in quolibet ei existente inuenitur, non tamen in quolibet inueniuntur, aliæ perfectiones, vt patet, item est magis vna quoniam minus includit. Nam aliæ perfectiones addunt super ipsum, vt patet ergo &c. Hæc de secunda conclusione dicta sint.

Quantum ad teetiam conclusionem aduerte, ꝙ sumendo ly esse applicatum intelligentiæ ad mentem Auctoris, sic probatur. Esse intelligentiæ licet sit simplex .i. non compositum ex partibus quantitatiuis, nec ex materia, & forma tamen compositum est ex finito, & infinito. ergo multiplicabile est, quod componatur ex finito, & infinito declaratur. nam postquam intelligentia producta est, habet virtutem vt sit semper, ergo secundùm durationem est infinita, & suum esse est participatum, ergo finitum & limitatum. Quod enim participat aliquam perfectionem non participat vniuersaliter vt inuenitur in primo, sed particulariter, vt patet in participantibus lucem solis. Constat ergo ex potentia, siue virtute sempiterna essendi, & ex esse limitato, ergo ex finito, & infinito. Quod autem consequentia sit vera declaratur sic, participato vt participato non repugnat multipliciter participare, quoniam s̃m nullum modum continet vniuersalem perfectionem suam, aliter non esset tale:

per participationem,ſed per eſſentiam,ſed eſſe intelligentiæ eſt participatum cum ſit productum: ergo tali eſſe quamuis ſit ſimplex non repugnat multiplicari.

Secundùm autem doctrinam Procli, qui in libro ſuo talem propoſitionem format omne entis ens immobile .i. omne ens intranſmutabile ſm ſubſtantiam, & tamen entis .i. à primo ente productum,ex fine eſt,&infinito,ſic probatur. Eſſe productum immobile non eſt eſſe abſtractum,ſed receptum in eo cuius eſt eſſe. Omne eſſe receptum multiplicabile eſt,ſm naturam recipientium. ergo cum eſſe intelligentiæ ſit eſſe nō abſtractum,ſed receptum in intelligentia, erit multiplicabile. Quod autem eſſe productum non ſit eſſe abſtractum,probatur,quoniam eſſe abſtractum eſt eſſe vt eſſe,ex conſequenti continet omnem perfectionem eſſendi; ſicut albedo abſtracta continet omnem perfectionem albedinis,ſed eſſe productam non eſt eſſe vt eſſe, ſed hoc, vel illud eſſe, ex conſequenti non continet omnem gradum eſſendi, quoniam omnis terminus productionis extra Deum eſt determinati generis,ergo non eſt eſſe abſtractum. Quod autem omne eſſe receptum ſit multiplicabile probatur,quoniam cum non contineat in ſuo recipiente omnem gradum eſſendi poteſt recipi ſecundùm diuerſos gradus ex conſequē ti poteſt multiplicari,ſicut albedo recepta in ſubiecto, quia recipitur ſecundùm diuerſos gradus,ideo poteſt multiplicari, poſuit autem Proclus huiuſmodi ens conſtare ex fine, & infinito,eadem ratione quam ſupra aſſignauimus.

Secundùm doctrinam Ariſt. hæc concluſio acceptatur, & probat eam in 12. Metaphyſ. tex.43. vbi ex pluralitate motuum cœleſtium concludit pluralitatem intelligentiarum, neceſſe eſt enim omnem motum æternum eſſe à motore immobili,& immateriali æterno, vt illic deducit Ariſt. & licet non adducat rationem Auctoris,ſcilicet compoſitionem ex finito & infinito,tamen non negaret eam ad ſenſum ſupra-poſitum. Nam Ariſtot. ponit has ſubſtantias æternas in 12. Metaphyſ. tex. 30. ergo infinitas duratione, & multiplicat eas, ergo non ſunt infinite ſecundùm eſſe intenſiue, aliter darentur plura entia ſimpliciter infinita quod eſt impoſſibile.

Secundùm doctrinam Theologi, hæc conclusio acceptatur. Nam Dionysius,inquit,in cap.14.cœlestis hierar. Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, & ratio adducta hic ab Auctore admittitur: vnde D.Th.in prima parte, quæst.50.art.2.ad quartum adducens dictum Auctoris inqt. intelligentia est infinita inferius,quia non recipitur in materia,forma.n.limitatur per materiam,& extra materiam illimitata remanet, est aũt finita superius q.a habet esse à superiori. Hæc igitur conclusio ẜm oẽs recte sentientes vera est.

Quantum ad quartã conclusionem aduerte difficultatem eius consistere in hoc,quoniam difficile est inuestigare principium distinctiuum. Non enim est materia,nec quantitas cum sint substantiæ incorporeæ, nec sola accidentia diuersa sufficiunt,aliter nõ multiplicarentur essentialiter. Igitur sciendum est ꝙ in substãtijs creatis, duplex distinctio potest assignari, scilicet distinctio realis materialis, & hæc est per materiam siue in qua,siue ex qua, & distinctio realis formalis; & hæc fit per gradus essentiales perfectionales reperibiles in natura distinguibili, verbi gratia Socr. & Plato distinguuntur natura humana tantum materialiter, homo & leo distinguuntur in natura animalis formaliter, quoniam natura animalis partitur per gradus perfectionales in speciebus suis, quorum vnus est superior ad alterum sicut in numeris, & inter eos datur primus per propinquitatem ad aliquod summum,& sequentes deficiunt à perfectione primi,secundùm quòd magis vel minus distant à primo,in proposito, intelligentiæ cum sint immateriales non distinguuntur nisi distinctione reali formali,pro quanto in earum natura dantur gradus inter quos est vnus primus ex propinquitate maiori ad primum ens,& reliqui sunt veluti potentiales,& imperfecti magis,& minus secundùm maiorem, vel minorem elõgationem à primo.His præpositis aduerte quòd Auctor probat conclusionem à priori,& à posteriori, à priori quidem sic,intelligentia prima quæ est immediate post primam causam est completa in virtute sua,& in reliquis bonitatibus,id est perfectionibus suis.Intelligentiæ autem sub sequentes,licet sint intelligentiæ non sunt complete .i. non participant æque perfectis gradibus virtutem, & alias perfectiones &c.

Ergo

Ergo ſuperior differt ab inferiori quia eſt perfectioris naturæ formaliter,conſequentia nota,ſed probandum eſt antecedens,arguitur igitur ſic, Magis propinquum ſummæ perfecto participat perfectiori gradu,perfectiones illius,& minus propinquum imperfectiori gradu, vt patet in calefactibilibus reſpectu ignis, ſed intelligentia prima eſt propinquior primæ cauſæ ſummæ perfectæ,& ſequentes intelligentiæ minus propinque, ergo &c. A poſteriori autem probat dupliciter,primo ab actione immanenti,ſecundo ab actione tranſeunte,ab actione immanenti ſic Intelligentia ſuperior intelligit per ſpecies latiores, & vniuerſaliores, ergo intellectio ſua eſt nobilior,ergo natura nobilior, quoniam actio nobilior eſt nobilioris agentis. Intelligentia autem inferior intelligit per ſpecies minus vniuerſales, ergo &c. Aduerte ꝙ vis rationis manifeſtabitur infra in propoſitione decima, vbi declaratur poſitio ſpecierum magis vniuerſalium in ſuperiori intelligentia,& ex hoc concludetur nobilior natura intelligentiæ ſuperioris,ab actione autem tranſeunte ſic arguit intelligentia ſuperior influit bonitates ſuas in intelligentia inferiori,& non econuerſo. ergo eſt perfectioris naturæ ex conſequenti diſtinguuntur per gradus perfectionales ſuæ naturæ antecedens probatur, prima cauſa influit bonitates ſuas in intelligentia ſuperiori tanquam in ſuo nobiliori,& propinquiori effectu.ergo conſequens eſt vt in intelligentia ſuperior influat in inferiori. ſuperius enim influit in inferius per medium, vt ignis calefacit manum per medium aërem,conſequentia autem ſic probatur.Quod influit in aliud,reſpectu illius eſt actus,& illud eſt in potentia,quoniam agens actu eſt, & recipiens potentiale. Actus autem perfectior eſt potentia,ergo intelligentia ſuperior eſt perfectioris naturæ,ergo &c. Conſtat igitur intelligentias diſtingui, & multiplicari ſecundùm gradus formales reperibiles in natura abſtracta, penes quos gradus ſumuntur in eis differentiæ ſpecificæ nobis ignote.

Secundùm doctrinam Procli,hæc concluſio ſic probatur, cum prima cauſa ſit ipſa vnitas propter omnimodam negociationem compoſitionis, & multiplicitatis, procedunt eo ordine intelligentiæ à Deo, quo & numeri ab vnitate,

videmus

videmus aũt in numeris diſtinctionem, & multiplicationem aſſignari ſm minorem, & maiorem compoſitionem. nam binarius vt propinquiſſimus vnitati minus compoſitus eſt, ternarius autem plus, & quaternarius plus, & ſic ſucceſſiue, ſic & in intelligentijs. natura primæ intelligentię minime compoſita eſt, ſecundæ autem plus, tertiæ plus, quartæ plus, & ſic deſcẽdendo vſque ad animam intellectiuã, quæ vt infimũ gradum continens in intellectualibus, multũ diuerſitatẽ habet in potentijs in ꝓprijs operationibus ſuis, igitur ſm viã Platonicam quã ſeqtur Proclus dicemus intelligẽtias multiplicari ſm maiorem, & minorem ſimplicitatem ſubſtantię ſuę.

Secundùm doctrinam Ariſt. hæc concluſio ea rõne probatur qua & Auctor proceſſit. ſ. ex gradibus formalibus naturæ abſtractæ. Nam in 12. Metaph. tex. 49. pro principio habet Ariſt. quod primum mouens non põt plurificari numero quia caret materia. Omnis ergo plurificatio in abſtractis eſt formalis. i. ſpecifica, quæ cũ non poſſit ſumi à materia cũ ſint immaterialia, neceſſario ſumitur à gradibus formalib⁹, vt ſupra diximus, vnde in 8. Metaph. tex. 10. aſſimilauit naturas ſpecificas numeris in quibus eſt alia, & alia ſpecies additione, vel ſubtractione vnitatis ſic in naturis ſpecificis eſt variatio additione, vel ſubtractione gradus formalis, & id verificatur, tam in naturis corporeis, q̃ incorporeis, licet. n. homo multiplicetur in indiuiduis per materiã, tñ animal multiplicatur in ſpeciebus, non per ſolam materiam, ſed per gradus in quibus partitur natura animalis. Et ad inſinuandum diſtinctionem ac multiplicationẽ realem formalem, tã in abſtractis, q̃ in corporeis, dixit Ariſt. in 1. cœli, tex. 100. vnde & alijs cõmunicatum eſt. ſ. à primo ente, his quidem clarius. ſ. abſtractis, his aũt obſcurius. ſ. corporeis eſſe & viuere. ſ. ꝑ diuerſos gradus. Declarauit ẽt Ariſt. diſtinctionem in ſeparatis à poſteriori. ſ. ab effectu qui eſt motus. nã in 12. Metaph. tex. 44. inquit. Quod quidem igitur ſint ſubſtantiæ. ſ. ſeparatæ, & harum quæ prima, & ſecunda, ſm ordinem eundem lationum aſtrorum palam &c. & intendit ꝙ manifeſtum eſt, eſſe ſubſtantias ſeparatas motrices cœlorum, inter quas eſt ordo dignitatis, & perfectionibus qualis eſt ordo in motibus, & in ſphæris cœleſtibus; q. d. q̃a prima ſphęra nobilior eſt, &

mo-

motus diurnus nobilior,intelligẽtia illi applicata nobilior, & perfectior est, & quia sphæra Saturni nobilior est sphæra Iouis,& minus nobilis,q̃ sphæra prima, eodem modo se habet motus eius,& intelligentia applicata, & sic descende vsque ad vltimam sphæram.

Secundùm doctrinam Theologi, eadem conclusio acceptatur, probatur ꝙ à priori eadẽ ratione quam adduximus de mente Auctoris. vnde D.Th. in prima parte,q.75. art.7. assignans differentiam inter animam, & intelligentiam inquit de distinctione intelligentiarum. In substantijs in materialibus non potest esse diuersitas ẜm numerum,absque diuersitate ẜm speciem,& absque naturali.i. substantiali inæqualitate,quia cum nõ sint composite ex materia & forma, sed sint formæ subsistentes, manifestum est ꝙ necesse erit in eis esse diuersitatemin specie, non.n. potest intelligi quod aliqua forma separata sit nisi vna vnius speciei, sicut si esset albedo separata,non potest esse nisi vna tantum. Hæc.n. albedo non differt ab illa nisi per hoc ꝙ est huius,vel illius,diuersitas autem ẜm speciem semper habet diuersitatem naturalem.i.sit ẜm gradus formales naturæ, sicut in speciebus colorum vnus est perfectior altero, & similiter in alijs, & hoc ideo quia differentiæ diuidentes genus sunt contrariæ. Contraria autem se hñt ẜm perfectum, & imperfectum. principium.n. contrarietatis sunt habitus,& priuatio ex 10.Metaphys.&c. Patet igitur ꝙ differentia,& pluriticatio in intelligentijs est per gradus essentiales formales naturæ abstractæ ẜm perfectius, & minus perfectum, probat etiam Theologus eandem conclusionem à posteriori,qm̃ superior illuminat, & inferior illuminatur. Item qm̃ superior intelligit per vniuersaliores species,ergo est perfectior &c. Verum de his loquemur infra & pro nunc supponantur, hæc pro examinatione quartæ propositionis dicta sint.

PROPOSITIO V.

Intelligentiæ superiores primæ, quæ sequuntur causam primam imprimunt formas secundas &c.

IN hac propositione Auctor tractat de distinctione animæ intellectiuæ prout distinguitur secundùm opinioné suam in animam cœlestem,& animam humanam, & intendit declarare tria.

Primo,à quo imprimitur anima.

Secundo,quomodo multiplicatur.

Tertio,assignat differentias inter animam cœli, & animā humanam.

Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem anima est ex impressione intelligentiæ secundæ. Ad euidentiam huius conclusionis aduerte, ꝙ ibi impressio sumitur pro productione in alio, sicut imago sigilli imprimitur in cæra quia producitur in ea,& quia de ratione animæ est vt animet corpus & moueat, & non animat nec mouet corpus nisi sit intrinseca ei,ideo sua productio conuenienter dicitur impressio. Intendit autem Auctor sic arguere ad conclusionem,intelligentiæ superiores primæ imprimunt, id est producunt formas secundas,id est intelligentias secundas, ergo intelligentiæ secundæ imprimunt animam. Consequentia videtur valere ex hoc quod si extremum est causa medij medium est causa vltimi. In genere autem intellectuali causato, prima intelligentia est extrema,secunda est media,& anima est vltima, quoniam obtinet infimum gradum in intellectualibus cum habeat rationem partis,antecedens autem Auctor habet pro manifesto,licet decipiatur vt dicemus.

Secundùm doctrinam Procli Platonici,qui tenet ad viam Platonicam effectum magis communem esse à causa magis communi,& minus communem à causa minus communi, cum in anima sit esse, & intellectualitas, dicendum esset, quod anima quo ad esse imprimitur à primo ente, siue prima causa quo ad intellectualitatem imprimitur ab intelligentia,vt vnumquodque producatur à suo vniuoco, sicut calidum à calido,lucidum à lucido,viuum à viuo, intellectuale ab intellectuali,ens ab ente.

Secundùm doctrinam Arist. hæc conclusio non acceptatur nisi in sensu quem dicam. nam de anima cœlesti non potest acceptari, quoniam vt diximus supra ad mentem Arist. non datur,nisi sumendo animam pro intelligentia,quod est

 impro

improprie loqui, de anima humana non poteſt acceptari quo ad eſſe ſupponendo quòd tenuerit eam immortalem. Nam vt ſic creatur, creatio autem eſt opus ſolius agentis primi infiniti, ergo non eſt ab intelligentia, ſi autem conſideretur anima non quo ad eſſe, ſed quo ad informationem verũ eſſet, quòd imprimitur ab intelligentia non quidem per ſe, ſed per motum cœli, quo producitur & diſponitur corpus ad receptionem animæ. Nam ſol & homo generant hominem, de anima autem bruti, non eſt dubium quod quo ad eſſe producitur ab intelligentia per motum cœli, quoniam educitur de potentia materiæ actione agentis naturalis attingentis eſſentiam animæ brutalis, verum quia Auctor videtur loqui tantum de anima cœli, & humana, ideo hæc concluſio quo ad totam ſubſtantiam animæ, & quo ad eſſe, & quo ad intellectualitatem, & omnem ſuam naturalem perfectionem negaretur ab Ariſt. & diceret quòd ſicut à primo ente habet eſſe habet omnem aliam perfectionem ſubſtantialem ſibi conuenientem. Et ratio adducta pro Auctore non valet. Negaret enim Ariſt. antecedens, ſicut & negandum eſt. Similiter ratio adducta à Proclo non valet, quoniam illud aſſumptum, de cauſa & effectu magis & minus communi, non concludit diſtinctionem realem in effectibus, & in cauſis, ſed tantum diſtinctionem formalem. Nam in quinto Metaph. docens Ariſt. in cap. de cauſis, reducere effectum in cauſam dicit ſanitatis cauſam eſſe medicum & artificem, non tamen diſtinguuntur realiter medicus & artifex, quoniam artifex eſt vt genus, & medicus ſpecies, ſic in propoſito licet in anima ſit eſſe, & intellectualitas, & multæ aliæ perfectiones, omnes tamen ſunt ab vna prima cauſa quæ in ſe realiter cõtinet omnem gradum eſſendi, & omnem perfectiones.

Secundùm doctrinam Theologi, hæc concluſio non acceptatur, quoniam cum anima intellectiua ſi per ſe ſubſiſtens per ſe habet eſſe, & per ſe producitur, & non ex materia, cum ſit immaterialis, ergo creatur, ergo eſt a ſolo Deo, & non ab intelligentia, quoniam cum ſit virtutis finite non agit niſi aliquo præſuppoſito, & ad rationem Auctoris, & Procli reſponderet Theologus ſicut reſponſum eſt ad mentem Ariſt. Et aduerte ſicut etiam diximus in tertia propoſitione videtur

tur Auctor in hac conclusione sequi viam Auic.in lib.9.suæ Metaph. cap.4. vbi imaginatur animas cœlestes produci ab intelligentijs, & animas humanas ab vltima intelligentia quam appellat datorem formarum,sed hæc imaginatio Auicennæ penitus irrationabilis est.

Primo, quia ponit cœlos vere animatos sine necessitate, ad causandum enim motum localem,vt diximus supra, non est necesse motorem vniri vt forma, sed sufficit tangere suũ mobile tactu virtuali.

Secundo,quia creatricem potentiam attribuit creato, cũ sit solius virtutis infinite agere,nullo præsupposito.

Tertio,quia fundamentum suum non est verum .s. quòd ab vno inquantum vnum non procedit nisi vnum,hoc enim est verum tantum in agente naturali,determinato ad vnum. Non autem in agente intellectuali, quia agit per scientiam suam,quæ potest esse principium multorum,sicut ædificator per artem suam plura,& diuersa ædificia producit, hæc igitur prima conclusio ab omnibus secundùm veritatem relinquenda est.

Quantum ad secundum ponit hanc conclusionem. Non multiplicatur anima nisi per modum quo multiplicantur intelligentiæ,& intendit sic arguere. Modus,siue ratio per quam multiplicantur intelligentię inuenitur in anima,ergo eodem modo multiplicatur sicut intelligentia, consequentia patet probatur antecedens. Ideo multiplicatur intelligentia,vt diximus supra in propositione quarta, quoniam constat ex infinito & finito,infinito quo ad perpetuam durationem, & finito quo ad esse suum, quod est esse participatũ cui repugnat esse infinitum, sic & anima intellectiua de qua nunc loquimur constat ex infinito,quoniam est immortalis vt etiam probabitur infra,ex consequenti est infinite durationis,& suum esse est participatum cum sit causatum, ergo est finitum. patet igitur quod eodem modo multiplicatur sicut intelligentia.

Quantum ad doctrinam Procli sequentis viam Platonis, hæc conclusio clarius probatur, quoniam cum anima apud Platonem non sit forma,nec sit pars,sed completa in specie vnita corpori non sicut actus,sed sicut motor,manifestũ est,

quod si multiplicatur, multiplicatur vt intelligentia quæ est substantia completa,& ratio de infinito & finito,ita verifica tur in anima sicut in intelligentia.

Quantum ad doctrinam Arist. hęc conclusio non accepta tur nisi quo ad modum generalem, non autem quo ad modum proprium. Nam cum intelligentia sit completa substan tia,multiplicatur sine habitudine ad corpus, & p gradus for males,vt diximus in quarta ꝓpositione, sed anima est actus receptibilis in materia,ideo multiplicatur per habitudinem ad materiam. Nam quilibet actus fit in propria materia ex 2. de anima,tex. 26. Ratio igitur multiplicatiua animæ est materia quæ est ipsum corpus, ex quo sequitur ꝙ si corpora sunt diuersarum specierum,& animæ similiter,& si corpora sunt eiusdem speciei,& animæ similiter. Alio igitur modo multiplicatur intelligentia, & alio modo anima.

Secundùm doctrinam Theologi,cum teneat animam intellectiuam esse formam dantem esse ei cuius est forma non est acceptanda nisi in sensu, quo acceptata est ab Arist.

Quantum ad tertium in quo intendit assignare differentias inter animas distinctas,aduerte ꝙ ſm Auctorem omnis anima intellectiua,aut est cœlestis, aut humana. Cœlestes appellat superiores, humanas appellat inferiores, inter eas ponit tres differentias.

Prima est,ex perfectionibus suis intrinsecis.

Secunda,ex influentia,qua influit vna super alteram.

Tertia,ex influentia qua influunt super propria corpora.

Quantum ad primam differentiam dicit, ꝙ animæ superiores sunt completæ perfectæ paucæ declinationis, & sepa rationis .i. habent in se omnem perfectionem conuenientem animæ intellectiuæ,& præcipue ſm actum intelligendi, quoniam in eo sunt paucæ declinationes .i. mobilitates,nõ enim est necesse quòd venentur scientiam ex sensibilibus cũ non habeant potentias sensitiuas, & sunt paucæ separationis .i. interruptionis quo ad actum intelligendi,nihil enim impedit quin semper,& actu intelligant, animæ vero inferiores sunt in complemento, & declinatione sub animabus superioribus .i. tendunt ad completam perfectionem intellectualem ex sensibus,& continuo exercitio,& ideo sunt in

de

declinatione,id est in motu quo ad actum intelligendi propter tres operationes intellectus, scilicet simplicium apprehensionem compositionem,& diuisionem,& discursum.

Quantum ad secundam differentiam dicit, quòd animæ superiores influunt bonitates suas super inferiores, sed tu sub intellige,& non econuerso,& huius ratio secundùm Auctorem est, quoniam sicut se habent intelligentiæ superiores ad inferiores,ita se habent animæ superiores ad inferiores,sed vt dixit in quarta propositione intelligentiæ superiores influunt inferiores. Comparatur enim ad inferiores sicut actus ad potentiam,ergo animæ superiores influunt in inferiores communicantes sibi bonitates, & perfectiones suas,sicut sol communicant lucem suam lunæ.

Quantum ad tertiam differentiam dicitur, quod id quod est impressum ab anima superiori in corpore cœli est fixum, & stans,& motus eius est motus æqualis & continuus, id est anima cœli dat esse fixum stans,id est incorruptibile quia nō vnitur materiæ subiectæ priuationi, nec per qualitates contrarias,& causat in cœlo motum æque velocem, & sine interruptione, quoniam non est ei labor nec lassitudo in mouēdo, lassitudo enim prouenit ex organis alterabilibus qualia non sunt in cœlo,cum sit alterabile. Id autem quod est impressum ab anima inferiori in corpore humano est debile euanescens, & destructibile, veruntamen permanet impressio per generationem, id est anima humana dat homini esse debile corruptibile quod paulatim deficit,quoniam corpus hominis ex contrarijs est,& anima ei vnitur per qualitates contrarias, ex consequenti, quoniam organa lassabilia sunt non mouet nisi motu irregulari,& interrupto. Tamen bonitate diuina licet esse hominis non permaneat idem numero permanet idem successione per generationem.

Secundùm doctrinam Procli sequentis viam Platonis tenentis cœlum animatum,vt diximus supra. Istæ tres differentiæ non acceptantur,& præcipue prima,nec tertia. nam secundùm Platonem in Phędro omnes animæ intellectiuæ siue superiores,siue inferiores creantur complete, & perfecte secundùm habitus intellectuales,licet quæ vniuntur corpori terreno patiantur obliuionem, similiter nō acceptatur

tertia

tertia differentia, quoniam secundùm Platonem nō solum anima cœli, sed & anima humana nunquam deserit corpus cui primo, & per se vnitur, quod non est terrenum corruptile, sed aëreum subtile incorruptibile, huic autē terreno vnitur quasi extraneæ, & est animæ vt carcer, secunda differentia aliqualiter acceptatur non solum quia animæ cœlestes influunt in animabus humanis, sicut corpora cœlestia in corpora inferiora, sed inter animas humanas, quædam sunt alijs excellentiores, quæ animabus debilibus præbent viam recte intelligendi, & viuendi.

Secundùm doctrinam Arist. apud eos qui sentiunt enim tenuisse cœlum vere animatum prima differentia acceptatur, cum enim anima cœli careat sensibus, & sit intellectiua, oportet tenere eius intellectum completum, & perfectum esse quo ad actum primum, & semper actu intelligere, quoniam intellectu & voluntate mouet cœlum motu continuo, ex duodecimo Metaphys. tex. 36. Animæ vero inferiores im perfectæ sunt, quoniam ex tertio de Anima, tex. 5. Intellectus humanus in sui principio est in mera potentia in genere intelligibilium, nec reducitur ad actum nisi paulatim, & per intellectum agentem quo est omnia facere, id est ex intelligibilibus in potentia facere intelligibilia actu, ex tertio de anima, tex. 18. Apud illos autem qui sentiunt Arist. tenuisse cœlum non esse animatum nisi æquiuoce sumendo intelligentiam pro anima. Hæc prima differentia non habet locum, cum non dentur animæ superioris. Comparare autē intelligentiam humanæ animæ in ratione animæ, cum non sint vniuoca, comparatio impropria est, ex septimo Phys. ex consequenti licet intelligentia apud Arist. sit completa, & perfecta. Anima autem humana incompleta, & imperfecta, tamen hanc comparationem in ratione animæ non admitteret, sed in ratione substantiæ intellectualis, in qua & intelligentia, & anima humana conueniunt. Secunda autem differentia non acceptatur, quoniam siue sumatur anima cœli pro vera anima, siue pro intelligentia, negaret Arist. eam agere, vel influere in anima humana inquantum intellectiua est, quoniam in tertio de Anima, tex. 18. tenet proprium & naturale actiuum eius esse intellectum agentem qui est

potentiæ animæ, cuius actio supponit phantasmata, & hæc supponunt naturam sensitiuam. Tertia differentia, sustinendo cœlum esse vere animatum, acceptatur, quoniam vt sic dat cœlo esse perpetuum quo dicitur diuinum, & immortale corpus, ex secundo cœli, textu tertio. Animam autem humanam clare esse corruptibilem constat, quoniam vnitur materię cum dispositionibus alteratiuis. Sustinendo autem cœlum non esse vere animatum non acceptatur, quoniam intelligentia cum sit perfecta in specie non dat esse cœlo neque incorruptibile, neque corruptibile.

Secundùm doctrinam Theologi, negantis cœlum esse vere animatum, nulla harum differentiarum acceptanda est, qm̃ omnis differentia est entium differentium differentia. Cum aũt non detur anima cœli, non est entium differentium. Si autem sumatur anima cœli pro intelligentia, vt dictum est, comparatio erit nulla. Hæc igitur propositio quinta apud recte sentientes non acceptatur, ideo dimittatur.

PROPOSITIO VI.

Causa prima superior est omni narratione, & deficiunt linguæ &c.

IN hac propositione intendit Auctor declarare quomodo causa prima est inenarrabilis, & indicibilis ab intellectu creato, & maxime ab intellectu nostro, & causa huius est, quoniam prima causa est vincens omnem scientiam nostram. Igitur proponit hanc conclusionem Causa prima non potest enarrari, ita quòd deficiunt omnes linguæ à narratione eius. Quam quidem conclusionem intendit sic probare. Esse & substantia primæ causæ non potest narrari, id est explicari per propositionem affirmatiuam, ergo causa prima non potest enarrari. Antecedens probatur. Si substantia & esse potest narrari, aut per causas priores, aut per causas secundas, non primo modo, quoniam est supra omnem causam, ergo non habet causam priorem, non secundo modo, quoniam narratio eius per causas secundas deficiẽs. & diminuta est, non enim per ipsas enarratur, nisi quia illuminantur. i. participant perfectiones primæ causæ, & ipsa nõ illumi

illuminatur ab alio cum sit lumen purum,id est pura & simplex perfectio, sed per perfectiones participatas non sufficienter enarratur esse,& substantia primæ causæ, quoniam cum sint limitatæ & singulares, non adæquate repræsentant vniuersalem, & illimitatum, & simplicissimam perfectionē esse,& substantiæ primæ causæ. Secundo arguitur sic,prima causa est incognoscibilis,ergo est inenarrabilis,consequentia patet, quoniam sicut intelligimus sic enunciamus, sunt enim voces signa conceptuum. Antecedens autem probatur sic, quidquid cognoscitur aut cognoscitur per causam, aut per seipsum, aut per effectum, sed nullo horum modorum causa prima est cognoscibilis. nam si est cognoscibilis per causam,ergo ipsa est effectus, & vt sic habet causam priorē, ex consequenti non erit prima causa,nec erit purum lumē, nec purus actus, omnis enim effectus habet actum admixtū potentiæ,nec est cognoscibilis per seipsam, omnis enim res quæ per seipsam cognoscitur,aut est sensibilis,aut imaginabilis, aut cogitabilis, siue opinabilis, aut intelligibilis, sed prima causa, cum sit omnino abstracta à materia, est supra omnia sensibilia, & imaginabilia, & cum sit immobilis est supra omnia cogitabilia, siue opinabilia,opinio enim est de his quæ aliter se habere possunt, & cum sit supra ens causatum non est intelligibilis ab intellectu nostro. nam obiectum intellectus nostri pro hoc statu est quiditas rei materialis, nec est intelligibilis per effectum, quoniam si per effectum, ergo per effectum maxime similem illi, hic autem est intelligentia, sed nec per hunc intelligibilis est. nam licet Deus sit naturæ intellectualis sicut intelligentia,tamen est excellentiori modo, & præterea nullus effectus adæquat virtutem primæ causæ, ergo non est per ipsum intelligibilis, ex consequenti inenarrabilis, siue ineffabilis, & aduerte quòd Auctor intendit de perfecta cognitione, & enarratione,aliter vt patet ratio sua non concluderet, item licet apud omnem intellectum creatum, prima causa sit incognoscibilis perfecte ex puris naturalibus, & inenarrabilis, tamen Auctor intendit de homine pro hoc statu, cuius signum est quòd facit hanc deductionem narratio non fit, nisi per loquelā,& loquela per intelligentiam,& intelligen-

tia per cogitationem,& cogitatio per meditationem,& meditatio per seipsum,causa autem prima est super omnes has res. ergo est inenarrabilis. Manifestum est autem ꝙ hæc deductio non verificatur in Angelo, quoniam caret sensu, ergo cum dicit causam primam esse superiorem omni narratione intendit proprie de narratione humana, licet ut dixi verificetur respectu cuiuslibet intellectus creati.

Secundùm doctrinam Procli eadem conclusio acceptatur format enim in libro suo talem propositionem omne ens ipsum quidem propter super substantialem vnionem indicibile est,& incognoscibile omnibus secundis,à principiantibus autem capibile est,& cognoscibile propter quod solum primum penitus ignotum tanquam amathecum ens, id est omne per se ens,vt idea hominis,equi,leonis,est inducibile, & incognoscibile ab omnibus secundis, id est ab omnibus alijs substantijs separatis subsequentibus, sed à participantibus est cognoscibile, & capibile, puta ab hoc homine cognoscitur per se homo, quoniam secundùm Platonem ideo sunt causæ scientiæ nostræ, & generationis rerum singularium sub specie,sicut etiam sibi attribuit Arist.in 7.Metaph. primum autem, id est prima causa est penitus ignotum, qm̄ est ens amathecum,id est nulli posterius, sed primum simpliciter,ex consequenti excedit omne ens secũdùm ꝙ ens productum,sed aduerte ꝙ Auctor format conclusionem solum de prima causa,& est verissima, quoniam cum ex sua illimitatione excedat improportionabiliter omnem intellectum creatum est per essentiam suam incognoscibilis,& ineffabilis. Proclus autem extendit conclusionem ad omnem formam idealem,quæ cum non sint illimitatæ, nec improductæ non inconuenit ab intellectu creato perfecta cognosci, & capi,ꝙ autem dicit primum esse penitus ignotum,intelligẽdum est quo ad essentialem cognitionem, quoniam nulla creata species,nec substantia est sufficienter repræsentatiua illius diuinæ illimitationis. Hanc autem illimitationem obtinet diuina substantia,quoniam vt inquit Proclus, nulli est posterior,à quo possit limitari.

Secundùm doctrinam Aristot. conclusio acceptatur,dum modo applicetur primæ causæ, & intellectui humano coniuncto,

iuncto,sicut videtur Auctor applicare. nam si apud Arist. in secundo Metaph.tex.1. se habet intellectus noster ad notissima naturæ.i.ad substantias separatas, sicut oculus noctue ad lumen solis,multo magis deficiet in cognitione,& narratione primæ causæ,quæ est supremum intelligibile, supremum appetibile,& supremum bonum in natura ex 12.Metaphys. tex. 51. Item si eleuatur intellectus noster ad separata per hæc sensibilia,manifestum est ꝙ pro hac vita nullum separatorum quiditatiue cognoscere possumus ex consequenti, nec enarrare,ergo id lōge amplius verificatͣ de prima causa.

Secundùm doctrinam Theologi, determinantis primam causam penitus infinitam, & superexcedentem in infinitum quódcunque creatū,acceptatur hæc conclusio. Vnde Dionysius in primo capitulo de Diu.no.inquit.Quem.s.Deum neque cogitare possibile est,neque dicere, neque totaliter aliquo modo contemplari,propter quod ab omnibus est segregatus,& super ignotus, & super omnes cœlestes mentes incomprehensibili virtute est collocatus &c.& infra in eodem capitulo,inquit. omnibus autem vniuersaliter est incomprehensibilis,&neque sensus eius est,neque phantasia,id est imaginatio,neque opinio,neque nomen, neque sermo, neque tacitus,neque scientia &c. Et tu intelligæ hæc omnia verificari,quo ad infinitam essentiam suam,& à priori,siue quo ad cognitionem essentialem,& quiditatiuam,quoniam ad illā non pertingimus, nisi diuina essentia vniatur intellectui vt forma intelligibilis quod non datur nisi lumē diuinum eleuet intellectum ad tantam celsitudinem, sed id non est naturæ,sed gratiæ.Dionysius autem loquitur de virtute naturæ. De statu autem gloriæ inquit in eodem capitulo.Tunc autē quando incorruptibiles,& immortales erimus Christi formem,& beatissimum consequemur finem,semper cum Domino erimus visibili quidem ipsius Dei apparitione in castissimis contemplationibus adimpleti, manifestissimis circa nos splendoribus refulgente,sicut circa discipulos in illa diuinissima transformatione &c. Sed dices si de Deo non est nobis naturaliter nomen,neque sermo,neque scientia, quo modo de Deo verificantur nomina sibi attributa,& quomodo à nobis laudatur,& quomodo cœli enarrant gloriā eius?

Reſponſio ſecundùm doctrinam Dionyſij in eodem cap. per diuina nomina quæ nobis à ſacra ſcriptura traduntur, duo cognoſcimus, ſcilicet communicationem diuerſarum bonitatum,& perfectionum in creaturis,& ipſum principiū communicationis,verbi gratia, cum dicimus Deum viuentem cognoſcimus communicationem vitæ in creaturis, & principium huius communicationis eſſe Deum, & hoc quidem principium non cognoſcimus per diuina nomina, ſicut eſt.i.perfecte & eſſentialiter.nā vt ſic indicibile eſt,& inſcrutabile ex creaturis,& propterea cōcludit Dionyſius, melior eſt omni ſermone,& omni cognitione,& ſuper mentem vniuerſaliter, & ſuper ſubſtātiam.i.ſuper quodcunque exiſtens creatum collocatur. Omnis igitur diuina laus,& gloria ſibi data,ſiue ab Angelis,ſiue ab hominib.fundatur non ſuperfacialem viſionem,ſed ſuper cōmunicationem diuinarum perfectionum,& ſuper negationem imperfectionum,per quā vt poſſumus confuſe circunloquimur intrinſecas Dei perfectiones,dixi, non ſuperfacialem viſionem, qm̄ nunc loquimur de cognitione,& enarratione naturali quam poſſit intellectus creatus habere de Deo,ſed hæc cognitio pene nulla eſt ſimiliter enarratio cōparata illi diuinæ immenſitati,patet igitur hanc ſextā propoſitionem eſſe ſimpliciter veram.

PROPOSITIO VII.

Intelligentia eſt ſubſtantia quę non diuiditur &c.

IN hac propoſitione, Auctor intendit manifeſtare eſſentiam intelligentiæ, & quoniam à nobis quiditatiue cognoſci non poteſt,nec per propriam differentiam,ideo per negationes procedit,quibus circūloqui intendit eius ſubſtantialem perfectionē. Ponit igitur talem concluſionē, intelligentia eſt ſubſtantia quæ non diuiditur.i.eſt ſubſtantia indiuiſibilis,& impartibilis,quod ſit ſubſtantia pro manifeſto habet, qm̄ cum ſit producta, & finita in aliquo prædicamento locatur. Conſtat autem ꝙ non in prædicamento accidentis,aliter accidens eſſet nobilior pars vniuerſi, tenet enim intelligentia ſupremam dignitatem poſt primam cau-

ſam,

ſam,vt patet ex propoſitione ſecunda.Continetur igitur in prædicamento ſubſtantiæ, & in hoc differt à prima cauſa, quæ & ſua illimitatione nulli prædicamento aſtringitur.vnde non debet dici ſubſtantia,ſed ſuperſubſtantia., ſicut ſuper eſſe ſuperuita, ſuperbonitas &c. Quod autem ſit indiuiſibilis,& impartibilis,probat dupliciter, primo à ſufficienti diuiſione,ſecundo à ſigno. Quantum ad primum ſic arguit. Omne quod diuiditur,aut diuiditur, quia habet magnitudinem ſiue per ſe,vt linea vel ſuperficies, ſiue per accidens, vt albedo extenſa in ſuperficie diuiditur ad diuiſionem ſuperficiei,aut quia eſt corpus,aut quia eſt ſub motu,quoniã omne mobile eſt diuiſibile, aut ſecundùm multitudinem,& eſt illud quod in ſe continet multa quorum vnum eſt ſeparabile ab altero,ſicut animal continet ſentire, vegetare &c. Et poteſt amittere ipſum ſentire,ſtante ipſo vegetare, vt patet in dormiente,&in epileptico &c.ſed intelligentia nullo iſtorum modorũ eſt diuiſibilis,ergo &c. Minor ſic videtur probare.Omnis diuiſio eſt in tẽpore, qm̃ diuiſio eſt progreſſus, ſiue motus ab vnitate ad multitudinem,cum de ratione diuiſionis ſit pluralitas,ſed omnis motus eſt in tempore.ergo omne diuiſibile qñ diuiditur menſuratur tpe, ſed intelligentia quo ad ſubſtãtiã eſt in æternitate,vt dictum eſt in ſecunda Propoſitione.ergo nõ eſt in tpe, immo eſt altior oĩ tpe.

Quantum ad ſecundùm arguit ſic.Quod reddit ad eſſentiam ſuam,ſcilicet intelligendo ſeipſum, non habet magnitudinem,neque eſt corpus,ex conſequenti non eſt in motu, omne enim mobile, quantum eſt, & ſic eſt diuiſibile ſecundùm magnitudinem, ſecundùm corporeitatem, ſecundùm motum,ſed intelligentia reddit ad ipſam intelligendo eſſentiam ſuã,ergo &c.Minor probabitur infra. Maior autem ſic probatur. Omne habens magnitudinem & corpus, habet partes,quarum vna diſtat ab alia ſecundùm ſitum. ergo non poteſt ad ſeipſum redire, ſiue ſuper ſeipſum conuerti. ergo quod reddit ad eſſentiam ſuam, ſcilicet intelligẽdo ſeipſum non habet magnitudinem, nec eſt corpus, nec eſt in motu, quòd autem intelligentia indiuiſibilis ſit ſecundùm multitudinem intrinſecam, id eſt quod licet in ſe contineat multas perfectiones,puta eſſe,vitam,cognitionem, deſiderium &c.

tamen sunt abinuicem inseparabiles,ita quòd non potest re moueri cognitio,& remanere vita,vt fit in nobis, probatur sic.Intelligentia maxime propinquat vni,id est primæ causæ quæ est maxime vna, ergo habet perfectiones maxime vnitas.ergo inseparabiles abinuicem. Prima consequentia probatur. nam ex eo quòd propinquat vni, nobiliori modo habet in se perfectiones, sed nobilius est habere vnitas quam separabiles. vnitas enim dignior est diuisione. Cuius signũ est,quòd in prima causa omnes perfectiones sunt vna simplex perfectio,& inseparabiles,sed prima conditio non potuit seruari in intelligentia, quoniam cum sit producta iam in ea cadit compositio. ergo conueniens fuit in ea seruari secundam propter propinquitatem ad primam causam. Manifestum est igitur intelligentiam nullam habere magnitudinem,neque corpus,neque motum corporeum,neque multitudinem perfectionum abinuicem separabilium, ex consequenti est substantia indiuisibilis,impartibilis, non subiecta tempori,sed æterna,vt ostendimus supra.

Secundùm doctrinam Procli eadem conclusio acceptatur.nam in libro suo hanc propositionem ponit. Omnis intellectus impartibilis est substantia,& sic probat. Omne partibile aut est partibile secundùm magnitudinem, siue corporeitatem,aut secundùm operationes,aut secundùm motum, aut secundùm multitudinem modo quo expositum est ad mentem Auctoris,sed intelligentia non est partibilis secundùm corporeitatem. est enim incorporea,quoniam conuertitur intelligendo se super substãtiam suam, quòd repugnat omni corporei propter extensionem partium,& vt magis declarabitur infra. neque secundùm operationes,quoniam inquit Procl.Omnes operationes partibiles fiunt in tempore, si enim partiuntur vna fit post aliam, ex consequenti interuenit tẽpus,sed intelligentia est per omnia æternalis & secũdùm substantiam,& secundùm operationẽ ad mentem Procli,vt dictũ est in secunda propositione,neque secundùm motum,qm̃ partibile secundùm motũ variabile est. intelligẽtia aũt est inuariabilis,& immobilis cum sit æternalis,neque secundùm multitudinẽ intrinsecam, qm̃ intelligentia impartibiliter habet multitudinem perfectionũ ex propinquitate

ad primum vnum,& primam causam. Et aduerte probationem Procli quo ad impartibilitatem multitudinis coincidere cum probatione adducta secundùm mentem Auctoris.

Secundùm doctrinam Aristot. hæc conclusio acceptatur. nam in 12 Metaph.tex.41. loquens de substantia intelligentiæ inquit. Verum sine parte indiuisibilis est. Et ratio quidem Arist.est,quoniam in 12.Metaph.tex.30. probauit eam immaterialem,quoniam eius substantia est actus,cum semper actu moueat. Si immaterialis,ergo non quanta. Quantitas enim primo consequitur materiam. Si non quanta,ergo impartibilis quantitatiuæ. Item in 12.Metaph.tex.41. probat eam nullam magnitudinem habere, quoniam non magnitudinem infinitam, illa.n.non datur, nec magnitudinem finitam,qm̃ cum moueat tempore infinito,habet potẽtiam infinitam,quæ non potest esse in magnitudine finita,vt iam probauerat in 8.Phys.tex.78.& 79. Item in 2.Metaph. tex.35. Probat ꝙ est mouens immobilis,quoniam si est mobilis est in potentia,si in potentia,ergo substantia eius non est actus,si non est actus,ergo poterit non mouere,ex consequenti motus cœli,poterit esse non continuus perpetuus ꝙ Arist. pro inconuenienti habet, est igitur immobilis, ergo impartibilis secundùm motum. Item in 12.Metaph.tex.41. probat eam inalterabilem,& impassibilem, ergo perfectiones suæ intrinsecæ. inseparabiles sunt, ergo est indiuisibilis ſm multitudinem. Hæc igitur conclusio vera est secundùm Arist. & in se, licet fundamentum suæ probationis, scilicet motus æternus non acceptetur à Theologo,vt dicemus.

Secundùm doctrinam Theologi hæc conclusio acceptatur,vnde Dionysius in quarto cap.de Diu.no.inquit. primę creaturæ,sicut incorporales, ita & immateriales intelliguntur,ergo sunt impartibiles,secundùm magnitudinem,& corporeitatem,& signum quidem carentiæ materiæ, & magnitudinis sumitur à sua propria operatione,quæ est intelligere,hæc enim cum nullus,sit organi corporei, signat intellectum esse immaterialem, & incorporeum, & cum non minus possit esse abstracta natura rei,quam eius potentia actiua,quoniam originatur potentia à natura rei,sequitur substantiam intelligentiæ esse remotam ab omni materia, &

magni

magnitudine. Item intelligentia ex eo quod est immateria lis, est immobilis, motu physico, omne enim mobile physicum habet materiam, & est quantum vt etiam probat Philosophus in sexto Phys. Si immobilis, ergo non est diuisibilis, secundùm motum. Item omnes perfectiones impresse à prima causa in intelligentia sunt cõnaturales, & veluti proprietates suæ, ergo sunt inseparabiles, ex consequenti est indiuisibilis quo ad multitudinem perfectionum suarum, eo modo quo ex posuimus etiam ad mentem Auctoris.

Tu tamen aduerte quòd licet Theologus concordet cũ Auctore, & Proclo, & Arist. in conclusione, non tamen in probatione. nam vt diximus supra, licet secundùm substantiam mensuretur æternitate participata, non tamen quo ad operationes suas naturales. nam in intellectionibus, & volitionibus, & applicationibus suæ virtutis ad corpora mouendam potest esse succeßio, & vt sic subijcitur tempori, dixi autem operationes naturales, vt secludam operationem beatificam, secundùm quam mensurantur æternitate, patet ergo quòd illa ratio Auctoris, & Procli fundata super hoc quod intelligentia est omnino æternalis non concludit. Item ratio Arist. fundata super motum æternum, non acceptatur cũ ponat motum cœli, & tempus, & vniuersitatem creaturarũ incepisse, secundùm durationem, & de hoc loquemur diffuse in propositione vndecima. Hæc de septima propositione dicta sint.

PROPOSITIO VIII.

Omnis intelligẽtia scit, quod est supra se, & quod est sub se &c.

IN hac propositione intendi declarare modum quo intelligentia intelligit quod est supra se, id est causam primam, & quod est infra se, id est corporea, & materialia, & intendit hanc conclusionem, intelligẽtia scit quod est supra se inferiori modo quã sit id quod est supra se, & scit quod est infra se altiori modo quam sit illud in se, quam quidem conclusionem intendit sic probare. omnis sciens non scit rẽ meliorem,

meliorem,& inferiorem,& deteriorem, nisi secundùm modum substantiæ ipsius scientis, & sui esse, & non secundùm modum,secũdùm quem res sunt,sed substantia,& esse intelligentiæ inferiora sunt,eo quod est supra se, id est prima causa,quoniam illa infinita est,hæc autem finita, ergo inferiori modo scit primam causam,quam sit prima causa. nam est infinitæ intelligibilis,& ab intellectu infinito comprehensibilis,& tamen ab intelligentia finitæ intelligitur,nec à suo intellectu finito comprehẽditur, ergo imperfectiori modo cognoscitur ab intelligentia,quam sit prima causa in se,& substantia intelligentiæ,& suum esse,altiora & nobiliora sunt, quam res corporeæ,& sensibiles,quoniam actus sunt,& æternæ,& intellectuales ex toto,ergo altiori modo,& nobiliori sciuntur ab intelligentia,quam sint illa in se. Minor quidem huius rationis manifesta est, sed superest declarare maiorem. Vnde aduerte quod sciens non sit sciens actu,nisi inquantum actuatur forma rei cognitæ, quæ est cognoscendi principium,actuatur autem inquantum recipiţ eam, recipit autem secundùm modum substantiæ suæ,quia vnum quodq. recipitur per modum recipientis. puta si recipiens est nobile,receptum dato ꝙ in se sit non nobile,recipitur nobiliter, & si recipiens sit ignobile,receptum autem in se nobile,recipitur ignobiliter, quoniam trahitur receptum ad naturam recipientis præcipue in ratione cognoscendi propterea entia abstracta in nostro intellectu habent ignobilius esse, entia vero materialia habent esse nobilius, quoniam immateriale,quia igitur sciens,sit sciens,quia recipit formam rei cognitæ,& recipit secundùm modum suæ substantiæ,& non secundùm modum substantiæ rei cognitæ verum est,quòd omnis sciens non scit rem meliorem,nec decentiorem, nisi secũdùm modum substantiæ ipsius scientis. vnde in proposito ad mentem Auctoris,cum intelligentia comparetur ad primam causam vt causatum,& ad res materiales inferiores, vt causa,quoniam per motum cœli causat eas, sequitur ꝙ cum causatum sit inferius sua causa, sciet primam causam imperfectiori modo,quam sit in se, & sciet materialia perfectiori modo quam sit in se. nam & substantia sua est inferior prima causa,& est superior rebus materialibus.

Tu tamen aduerte quòd hic loquitur Auctor de modo cognitionis. ex parte cognoscentis,& non de modo,ex parte rei cognitæ. nam ex parte cognoscentis verum est quod dicit, scilicet quòd cognoscit secundùm modum substantiæ suæ,& non secundùm modum quo res sunt,puta prima causa est infinitę in se intelligibilis,& tamen ab intelligentia intelligitur finite,quoniam sua substantia, & sua intellectualitas sunt finitæ, ex parte autem rei cognitæ intelligit rem sicut est,aliter falsæ intelligeret, puta licet intelligat primã causam finitæ,tamen intelligit eam esse infinitæ intelligibilem,& licet intelligat rem materialem immaterialiter,quia per speciem abstractam à conditionibus materiæ, tamen intelligit eam habere esse materiale.

Secundùm doctrinam Procli acceptatur eadem conclusio. nam in suo libro ponit hanc propositionem,omnis intellectus,scilicet separatus est intellectualiter, quæ ante ipsum,& quæ post ipsum,id est in suo intellectu sunt modo intelligibili, & superiora, & inferiora, nam sicut quæcunque sunt in sensu,sunt modo sensibili,& quæcunque sunt in materia modo materiali,sic quæcunque sunt in intellectu,sunt modo intelligibili, & sicut quæcunque recipiuntur in sensu,recipiuntur secundùm virtutem sensus, & quæ recipiuntur in materia,secundùm dispositiones materiæ, ita omnia recepta in intellectu,recipiuntur secundùm modum, & virtutem ipsius intellectus, igitur sicut lux solis debiliter recipitur in visu,quia excellentior est ipso visu, & lux lampadis perfecte,quia visus perfectior est, sic superiora entia debiliter recipiuntur in intellectu separato,& inferiora perfectæ, & altiori modo, quam sint in se, & id totum fundatur super illud principium,cognitum dum cognoscitur proportionatur cognoscenti.

Secundùm doctrinam Arist.acceptatur eadem conclusio. nam in tertio de anima, tex.37. pro principio habet quòd intelligibile in actu,quod in intellectu creato, non est verũ per identitatem,nisi quando intelligens intelligit seipsum, quando autem intelligit alia à se,non est vera identice; sed receptiuę vel informatiue spiritualiter,vnde inquit illic Aristot. lapis non est in anima,sed species lapidis,est igitur secũ

dùm

dùm Arist. res intelligibilis ipse intellectus, quia recipitur in intellectu intelligibiliter, sed quod recipitur in aliquo modificatur in eo, quia recipitur secundùm virtutem, & capacitatem siue habilitatem recipientis, ergo quando superius recipitur intelligibiliter in intelligentia, modificatur in ea, ergo inferiori modo, quam sit in se, & quando inferius recipitur in ea, recipitur altiori modo, quam sit in se, ex quibus sequitur quòd dum intellectus recipit superius, intellectus quidem fit dignior, sed superius quodammodo fit indignius & quando recipit inferius est opposito modo, vnde Arist. in 12. Metaph. inuestigans, in tex. 51. quid Deus intelligat dicit, quòd dignissimum, & honorabilissimum intelligit, id est seipsum, & non transmutatur, scilicet ad intelligendū aliud, indignius enim, quasi dicat. Cum omne extra Deum sit indignius Deo, si transmutaretur ad intelligendum aliud, intellectus eius vilesceret, quoniam, scilicet reciperet indignius. propterea concludit, seipsum ergo intelligit, siquidē est potentissimum. Quomodo autem alia intelligat, ita ꝙ eius intellectus non vilescat, non est opus nunc discutere.

Secundùm doctrinam Theologi, eadem conclusio acceptatur, & ratio sua est, quando intelligentia intelligit intellectione naturali, id quod est supra se, id est primam causam intelligit eam per sui substantiam, & per alia creata quæ in infinitum deficiunt à diuina perfectione repræsentanda, ergo non intelligit eam, sicut est in se intelligibili, ergo intelligit eam imperfectiori modo, quam sit in se intelligibilis, & nō solum intellectione naturali, sed etiam beatifica, quoniam dato quòd prima causa efficiatur forma intelligentię, tamen non comprehenditur ab ea, quoniam inadæquatur sibi, cum sit limitata, quæ autem sunt infra intelligentiam ut corporea, & materialia intelligit altiori modo, quam sint in se quoniam intelligit ea per sui substantiam quæ est nobilioris gradus cum sit immaterialis, & intellectualis, & intelligit ea per species congenitas de quibus loquemur infra, sufficientissime repræsentatiuas in specie, & in singulari. uerum ergo est dicere intelligentiam intelligere quod est supra se inferiori, & imperfectiori modo, quam sit illud in se, & intelligere quod est infra se, altiori modo, quam sit illud

in

in se & aduerte ꝙ semper loquimur de modo cognitionis, ex parte cognoscentis. Hæc de octaua propositione dicta sint.

PROPOSITIO IX.

Omnis intelligentiæ fixio, & essentia eius est per breuitatem puram, quæ est causa prima.

IN hac propositione intendit manifestare quid est supra intelligentiā, à quo dependet, & à quo habet esse perpetuum, & intendit hanc conclusionem, omnis intelligentiæ fixio.i.esse fixum, & indeficiens est à prima causa effectiuæ, quæ est pura bonitas, & hanc conclusionem probat dupliciter. Primo ex operatione intelligentiæ. Secundo ex conditione primæ causæ ibi, & quia causa quidē prima &c.

Quantum ad primum aduerte duo. Primo, ꝙ licet prima causa multas habeat actiones, scilicet immanentem, & trāseuntem, tamen dicitur prima causa, quia mouet, conducit, seruat, regit, & dominatur omnibus, ideo nominatur Princeps, Rex, Dominus vniuersorum. Secundo, licet intelligentia applicata cœlo habeat multas actiones, vtpote intelligēs desiderans mouens influens &c. tamen hic consideratur ab Auctore vt influit, in cœlo, & per motum suum influit in generabilibus, tam simplicibus, quā mixtis, & ordinat motus, & generationes, & permutationes inferiores, & regit, & disponit, inferiora per tempora, & variationes temporum & retinet, & conseruat res inferiores modo eis conuenienti, & applicat causas particulares effectibus suis, vt ignem ad comburendum arborem ad fructificandum, hominem ad generandum, ita quòd cessante intelligentia à motu cœli, deperiret in mundo inferiori omnis naturalis actio, & ordo, & dispositio propter quod sicut prima causa est vniuersalis princeps, & moderator totius entis, sic intelligentia mouēs cœlum est domina, & regulatrix, & princeps mundi inferioris, esse igitur dominatiuum, & gubernatiuum conuenit primo, & essentialiter primæ causæ, participatiue autem, & modificate conuenit intelligentiæ. His suppositis sic arguitur ad conclusionem, quicunque participat propriam operationem

tionem alicuius,necesse est vt pendeat ab eo. nam quia luna participat operationem solis,scilicet illuminare, necesse est vt esse luminosum insit sibi à sole, & si discipulus docet alium necesse est,vt recipiat doctrinam à docente,sed intelligentia participat propriam operationem primæ causæ, scilicet producere regere disponere continere entia non quidē absolute vt prima causa,sed modificate vt diximus,ergo necesse est vt pendeat effectiue à prima causa quæ est bonitas pura,quæ autem sint contenta, & gubernata ab intelligentia,inquit Auctor,& intelligentia comprehendit generata, & naturam, & horizontem naturæ, scilicet animam, & per generata intendit vniuersitatem rerum generabilium,&corruptibilium quos comprehendit,&continet,& disponit mediante motu cœlesti,& per naturam intendit virtutes naturales quæ sunt principium motus, & quietis in corporibus naturalibus inter quæ cœlum est primum corpus naturale, & per horizontem naturæ,intendit animam cœli,quod secū dùm Auctorem est animatum,quam dixit supra esse in horizonte æternitatis,quoniam secundum esse est æterna,inquā tum autem est principium motus cœli propinquat tempori Hanc igitur dicit esse in horizonte naturæ, quoniam secundùm naturam intellectualem,se tenet cum intelligentia,secundùm virtutem motiuam corporis se tenet cum formis naturalibus,dicit igitur Auctor,ideo intelligentia continet, & disponit generationem,quia est supra naturam, id est virtutem corporis cœlestis,& continet eam, & continet naturam,id est disponit virtutem cœlestem, quia est supra animā cœlestem cum intelligentia, sit substantia omnino abstracta cum igitur sub intelligentia,non sint nisi anima cœli,&natura cœli, & hæc inferiora generabilia, tam simplicia, quam mixta,sequitur quod intelligentia continet, & regit omnes res,& id obtinet intelligentia,quoniam est effectus propinquissimus primæ causæ quæ supereminet intelligentiæ, & anima cœli,& naturæ,& omnibus inferioribus,sicut vniuersalissimum causans,& regens,& disponens omnia, patet igitur à signo sumpto ex operatione intelligentiæ, quomodo pendet à prima causa,quæ est pura bonitas.

Secundo Auctor probat eandem conclusionem, ex eminentia

nentia primæ causæ. vnde nota quòd cum prima causa obtineat primatum, & summitatem omnium perfectionum, est enim primum esse, primum bonum, prima vita, prima essentia intellectualis, prima scientia, prima potentia motiua, productiua, principiatiua, sequitur ex illo principio accepto apud quemcunque recte sentiente, primum & maximum in aliquo genere, est causa, & metrum omnium illius, quòd prima causa sit creans omnes perfectiones inuentas extra ipsam, igitur cum sit supra intelligentiam, & animam, & naturam, sequitur quòd ab ea pendet esse omnis rei naturalis, & esse, & virtus animæ, & esse, & virtus, & scientia, & potentia diuina, id est regitiua intelligentiæ, & ratio quidem propter quam prima causa supereminet omnibus, scilicet intelligentiæ, & animæ, & naturę est, quoniam habent yliachim, id est aliquam compositionem materialem, vt naturalia quę componuntur ex materia, & forma, vel per modum materiæ, vt anima, & intelligentia quæ componuntur ex esse, & essentia, & esse habet rationem actus, essentia autem rationem potentiæ, sed prima causa non habet yliachim, sed est summæ simplex, & est tantum esse, id est purus actus.

Sed forte dicet aliquis, si causa prima est tantum esse, ergo videtur esse communis essentia, quę de omnibus prædicatur, quòd tamen est falsum, quoniam Deus esset vniuersale esse? cui vt vniuersali non debetur aliqua operatio, agere enim est singularium, ex consequenti Deus non produceret intelligentiam, nec aliud.

Respondetur negando consequentiã, dicitur enim Deus esse tantum, id est esse non limitatum, nec receptum in aliquo, sed infinitum in se continens omnem essendi gradum, quod seipso distinctum est à quocunque alio, & non per aliquod recipiens. nam abstracta seipsis sunt hæc, composita autem per materiam indiuiduantur, vnde sicut si daretur albedo separata, seipsa esset hæc, albedo autem recepta, fit hæc per materia, sic Deus seipso in se indiuisus est, & distinctus à quolibet alio, in his comprehenditur intentio Auctoris in hac nona propositione.

Tu tamen aduerte ꝙ duo hic dicta ab Auctore non acceptantur vt diximus etiam supra, primo dictum de anima

cœli.

cœli. nam non tenetur secundùm veritatem cœlum esse proprie animatum, secundo dictum suum, cum dixit Deum creare animam, & naturam, & reliquas res mediante intelligentia, id enim reprobauimus in propositione tertia.

Secundùm doctrinam Procli acceptatur eadem conclusio. nam in libro suo super hanc propositionem ponit.

Omnium entium principium, & causa prima, bonum est, & accipit ly bonum, pro per se bono, more Platonico, quod est purum, & per se subsistens bonum, & concordat cum Platone in Timæo, vbi inquirens rationem creandi mundum in Deo, inquit. Dicamus igitur quam ob causam illæ rerum Auctor generationem, & hoc vniuersum constituit bonus erat, bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur, ergo cum liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi quantum fieri poterant similia fieri voluit, hæc ibi, Ratio autem Procli, secundùm doctrinam Platonis est, quoniã quod est tale per essentiam, causa est eius quod est per participationem, sed Deus est bonus per essentiam, quoniam est à se bonus, ergo est causa intelligentiæ, & omnium entium quæ sunt bona per participationem, quoniam sunt inæqualiter, & limitate, & pluraliter bona.

Secundùm doctrinam Arist. eadem conclusio acceptatur. nam in secundo Metaph. tex. 4. dixit vnumquodque maxime ipsum, aliorum dicitur, scilicet causa secundùm quod est in alijs, puta ignis calidissimus. etenim est causa alijs hic caloris, ex hoc ergo principio deducitur ex doctrina sua, ꝙ maxime ens, est causa omnis entis, & maxime bonum est causa omnis boni, cum igitur prima causa sit huiusmodi, ergo est causa, & intelligentiæ, & naturæ, & omnium entium, quod confirmat Comment. in 2. Metaph. cõment. 4. vbi inquit, omnia entia non acquirunt esse, & veritatem, nisi à prima causa, quæ est maxime ens, & alia sunt entia per ipsam, & Arist. in 12. Metaph. tex. 52. inuestigans qualiter hoc vniuersum habet bonum, assignat duplex bonum, scilicet intrinsecum quod dicit esse ordinem inter partes vniuersi, & extrinsecũ, siue separatum, ad quod ordinantur omnia, sicut exercitus ad ducem, & hoc bonum concludit esse vnum, & vniuersalem Principem in vniuersitate entium. Ab hoc igitur

bono,vt præpoſuerat in tex.18. vt à principio. Primo,pendent cœlum,& natura .i. ſuperiora, & inferiora entia.

Secundùm doctrinam Theologi eadem concluſio acceptatur. nam Dion.in 4.cap.de Diu.nom. oſtendens excellentiam huius nominis bonum in Deo inquit, & quoniam eo ꝙ eſt bonum eſt ſubſtantiale bonum,ad omnia exiſtentia extendit bonitatem, etenim ſicut noſter ſol, non ratiocinans, aut præeligens, ſed per ipſum eſſe illuminat omnia participare valentia lumine ipſius, ita quidem, & bonum omnibus exiſtentibus proportionaliter immittit radios bonitatis &c.

Deinde in particulari declarat quomodo ex primo bono ſubſiſtunt ſubſtantiæ intellectuales,& animæ, & irrationabilia, & corruptibilia vſque ad materiam primam, & cœleſtia corpora. Ratio autem Theologi ad concluſionem eadem eſt,cum ea quæ adducta fuit,ſecundùm doctrinam Platonis, & Ariſt. Hæc dicta ſint de nona propoſitione.

PROPOSITIO X.

Omnis intelligentia plena eſt formis,veruntamen ex intelligentijs,ſunt quæ continent formas plus vniuerſales &c.

IN hac propoſitione intendit Auctor declarare quibus medijs intelligentiæ ſciunt quæ ſunt extra ſe præter cauſam primam. Dico autem quæ ſunt extra ſe ad differentiam propriæ eſſentiæ, de cuius intellectione loquemur in propoſitione decimatertia. & dico pręter cauſam primã, quoniam illa eſt maior omni narratione, & omni ſcientia creata,quo ad cognitionem perfectam, & eſſentialẽ, de qua hic intendit Auctor, in hac igitur propoſitione, ponuntur duæ concluſiones ad mentem Auctoris.

Prima concluſio, omnis intelligentia plena eſt formis .i. ſpeciebus intelligibilibus congenitis per quas perfecte intelligit,quæ ſunt extra ſe.

Secunda concluſio,omnis intelligentia quanto ſuperior, tanto per pauciores,ſed vniuerſaliores formas intelligit, &

quanto

quanto inferior, tanto per plures, & minus vniuersales species intelligit.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte, ꝙ Auctor non probat eam, sed vt manifestum ponit, quoniam principium intelligendi in intelligentia omnia alia creata, aut est sua propria essentia, aut species abstracte à rebus sicut abstrahit humanus intellectus, aut species impresse sibi à prima causa in sui creatione, non propria essentia, quoniam cum sit limitata ad genus, & certam speciem non est sufficienter repræsentatiua omnium generum, & specierum in entibus, sed .i. propriùm diuinæ essentiæ, ex sui illimitatione, & ex continentia omnis gradus essendi, nec species abstracte à rebus, ille .n. supponunt vim imaginatiuam, siue phantasiam, & illustrationem phantasmatum ab intellectu agente, quorum vtrunque Procul est ab intelligentia cum sit substantia mere intellectualis, ergo à sufficienti diuisione, necesse est ponere in ea species concreatas sufficienter repræsentatiuas rerum ab ea cognoscibilium.

In hac conclusione concordat Proclus qui in suo lib. talem propositionem ponit. Omnis intellectus plenus est specierum, & ratio huius in via Platonica est, quoniam Plato ponebat formas abstractas, vt per se hominem, per se leonem &c. Et sub his formis ponebat ordinem intellectiuum separatorum, & hos intellectus actuari illis formis abstractis, vt intelligant, necesse est .n. intellectum informari forma sui obiecti inesse intelligibili, sicut īformatur sensus specie rei sensibilis, hæc aūt informatio fit per impressionē specierum, ergo necesse est in intellectu separato fieri impressionem formarū abstractarū quas Proclus hic uocat species.

Eandem conclusionem acceptaret Arist. licet non habeamus eam expressam in doctrina sua, certum est enim quod in 12. Metaph. tex. 36. ponit cœlum moueri à motore suo per intellectum, & desiderium, quo motu producit inferiora, secundùm vnamquanque speciem, ergo intelligit cœlum motum, & inferiores naturas, ergo necesse est, vt in intellectu suo habeat esse spirituale rerum naturalium producibilium: est enim intelligentia, vt artifex in cuius intellectu sunt formæ artificiatorum, ita ꝙ sicut artificiata habent

duplex esse.s.in materia, & in mente artificis,ita formæ rerum productibilium motu cœli,duplex habent esse.s.naturale in materia,& spiritale in intelligentia, & id confirmatur per Comment.qui in 12.Metaph.si tex.36. inquit,istæ enim formæ,scilicet rerum producibilium forte videntur habere duplex esse,scilicet esse in actu. quod habent in materia, & esse in potentia.s.actiua,quod habent in illa forma.s.intelligentia mouente, & dico potentiam quemadmodum dicimus,ꝙ formæ artificiales habent esse in actu,in materia, & in potentia in anima artificis. Vnde hæc formæ videntur habere duplex esse.s. abstractum,& materiale, & hoc quidem est ꝙ facientes formas volunt dicere,sed non perueniunt ad ipsum. Hæc Cōment.& per facientes formas intendit Platonicos facientes ideas,patet igitur quòd ad mentem Arist. & Comment.intelligentia est plena formis,sicut intellectus artificis potentis producere artificiata cuiuscũque generis.

Eandem conclusionem acceptant Theologi, præcipue Dionysius, qui inquit in quarto capitulo,de Diu. nom. intellectus super mundani intelligunt,& illuminantur, secundùm existentium rationes,id est formas intelligibiles,& August.in secundo super Genesim, ad literam tenet, rerum rationes, id est rerum productibilium essentias prius productas fuisse in mente Angelica,quam in materia. Ratio autē Theologi ad hoc,stat in conformitate inter naturam corporalem, & spiritalem, videmus enim materiam inferiorem non perfici,nec repleri forma quam habet.sed successiua receptione formarum fit in actu, materia vero superiorum penitus perficitur forma sua,nec est in potentia ad aliam,sic intellectus humanus non perficitur, nec completur aliqua specie intelligibili,sed in principio est in pura potentia in genere intelligibilium,& venatione sensuum, ac illustratione intellectus agentis, paulatim actuatur speciebus abstractis, intellectus autem intelligentiæ, quia omnino separatus est à rebus materialibus, recipit ex influxu primæ causæ in sui creatione,formas intelligibiles quibus intelligit quæ sunt extra se sicut & cœlum recipit formam,quia seruatur in esse perpetuo,& potest agere in inferioribus actione perpetua.

Quantum ad secundam conclusionem Auctor intendit talem

talem propositionem, quod est propinquius maxime, vni & perfectissimo enti est minus multiplex, & magis vnum, & vehementioris virtutis, quod autem est minus propinquum est opposito modo. quoniam minus accedit ad conformitatem illius primi, sed intelligentię superiores propinquiores sunt maxime vni, & perfectissimo enti cum sint altioris gradus in entibus, intelligentiæ autem inferiores minus propinquant, ergo intelligentiæ superiores sunt minus multiplices, & magis vnæ, intelligentiæ autem inferiores sunt opposito modo, ex consequenti intelligentiæ superiores, & in substantia, & in intellectu, & in operatione minus multiplices sunt, & vehementioris virtutis, inferiores autem opposito modo, ita quòd formæ per quas superiores intellligunt sunt minus multiplicate, & magis perfecte, in inferioribus autem opposito modo. vnde aduerte quòd accidit in intelligentijs, sicut in agentibus naturalibus. nam primum agēs naturale, id est cœlum, quia superius, & perfectius est. vna qualitate, id est luce multipliciter influit, & operatur in inferioribus. nam illuminat calefacit exiccat, mollificat generat. Agentia autem naturalia secundaria vt elementa, & elementata multis qualitatibus multiplicant actiones. nam ignis leuitate ascēdit, calore calefacit luce illuminat &c. Sic est in intelligentijs inter quas superiores assimilātur primo agenti naturali inferiores aūt secundarijs agentibus, & id totum prouenit ex maiori, & minori propinquitate ad purum vnū. Vnde concludit Auctor, quod formæ intelligibiles, quæ veniunt ex intelligentijs primis, ex intelligentijs secūdis sunt debilioris processionis, & vehementioris separationis. i. multiplicitatis, quoniam cum sint minus perfecte, secundùm substantiam, nō possunt eas recipere in illa vnitate, & vniuersalitate, secundùm quam recipiuntur in primis. vnde se habent inferiores intelligētiæ ad superiores, sicut discipulus ad doctorē qui recipere non potest plurium cōclusionum notitiam, nisi per distinctas, & ordinatas & dearticulatas propositiones à Doctore tradatur. Doctor aūt virtute ingenij, & sufficiētia habitus scientifici ex vno principio deuenit in notitiā multarum conclusionum, patet igitur, secundùm Auctorē ratio propter quā intelligētiæ, quanto superiores, tāto per pauciores,

sed vniuersaliores .s. in repræsentando plura, nō solum quo ad prædicata communia, sed etiam propria, & specifica species intelligunt, inferiores autem, quanto inferiores, tanto per plures, & minus vniuersales species intelligunt.

Eadem conclusio acceptatur à Proclo. nam in libro suo talem propositionem format, omnis intellectus plenus est specierum, hic quidem vniuersaliorum, hic autem particulariorum, & ratio quidem ad mentem Procli est hæc virtus intellectiua, quanto est altior, tanto est vniuersalius medium per quod intelligit, & quanto inferior, tanto est particularius medium, & id quidem patet, ex parte vtriusq; extremi. nam quia diuinus intellectus altissimus est, ideo per vnicum medium vniuersalissimū in repræsentando intelligit omnia, & illud est essentia sua, intellectus aūt humanus, quia infimus est, multiplicia, & particularia sunt media, quibus rerum naturas intelligit, intelligit .n. vnamquanque naturam per propriam, & distinctam speciem, ergo intellectus intermedij, quanto magis ꝓpinquant diuino intellectu, tanto ꝑ vniuersaliores species intelligūt, & quāto magis distāt, ac ꝓpinquāt ītellectui humano, tāto ꝑ particulariores species intelligūt.

Eadem conclusio, supposita prima, acceptaretur ab Arist. nam in 12 Metaph. tex. 44. ponit excessum perfectionis, & dignitatis intelligentiarum, ſm ordinem sphærarum mobile, & motum, vt quia suprema sphæra est primum intelligentia illic applicata est perfectior, deinde aliæ, secundùm ordinem motuum, sicut igitur intelligentia à qua est primus motus est perfectior, secundùm substantiam, & virtutem motiuam est etiam perfectior, secundùm virtutem, & operationē intellectualem, quoniam mouet intelligens, & desiderans ex 12. Metaph. tex. 36. Si est perfectior, secundùm intellectionē. ergo perfectiori specie intelligit, perfectior autem species est vniuersalior, quoniam est principium cognoscendi plura intensiue, & extensiue: dummodo sit sufficienter repræsentatiua in genere, & in specie vt nunc supponimus de speciebus non abstractis à rebus quales sunt in intelligentia, igitur intelligentia quanto superios, tanto per vniuersaliores, & quanto inferior, tanto per particulariores intelligit, quoniam quanto superior, tanto vigorosior, & quanto inferior,

tanto

tanto minus vigorosa in mouendo, & intelligendo idem cõfirmatur de intentione Comment. qui in 12. Metaph. Comment. 44. assimilat intelligẽtias motrices artificibus sibi mutuo deseruiẽtibus in vno artificio, in quo necessarij sunt multi artifices subordinati, qui tamen omnes ordinantur ad vnũ supremum, & dat exemplum de arte æquitandi, cui deseruit ars faciendi frena, & multæ aliæ artes, in quibus artibus, sic disponuntur artifices, ꝙ quanto magis propinquant primo artifici, habent maiorem intelligentiam, & vniuersaliorem, quanto autem magis distant habent minorem, & particulariorem, sic est intelligendum inquit Comment. de istis corporibus, scilicet cœlestibus cum suis formis, scilicet intelligentijs à quibus mouentur, & de istis formis adinuicem, multum enim assimilantur artificijs quę seruiunt sibi adinuicem, & quæ intelligunt adinuicem, sed differentia inter ista, & artificialia est quòd formæ artificij mouentes artifices sunt in materia, iste autem non, quasi dicat, sed sunt in intelligentia intelligibiliter. Patet igitur ad mentem Arist. & Commen. intelligentias superiores habere intellectiones vniuersaliores ex consequenti formas vniuersaliores, inferiores autem opposito modo.

Eadem conclusio acceptatur à Theologo. nam Dionys. in 12. cap. de cœlesti hierarchia, inquit sanctorum Cherubin ordo participat sapientiam, & scientiam altiorem. i. vniuersaliorem, sub ipsis autem essentiarum dispositiones. i. ordines spirituum dispositi sub Cherubin, participant quidem, & ipsi sapientiam, & scientiam particularem, tamen illis subijciuntur. ratio vero Theologi ad hanc conclusionem est hæc, in vniuersitate entium, tanto aliqua sunt superiora, quãto sunt vni primo. i. Deo propinquiora, & similiora. Deus autem plenissime intelligit omnia per vnum vniuersalissimum medium, quod est essentia sua, ergo inter substantias intellectuales, quæ sunt superiores, ex consequenti similiores Deo, & propinquiores Deo, licet non habeant sufficientiam cognitionis per suam propriam essentiam intelligunt, tamen per pauciores, sed vniuersaliores species, & quæ sunt inferiores, ex consequenti minus similes, & ꝓpinque Deo, intelligunt per plures, & minus vniuersales species. Aliqui

autem Theologi sumunt rationem à similitudine communicationis luminis corporalis. nam sicut à sole, vt à fonte totius luminis, maius lumen procedit ad lunam, quam ad aërem, & ad aërem, quam ad corpora colorata, sic à primo lumine intellectuali, quod est Deus, procedit maior, & vniuersalior cognitio in primis intelligentijs, quam in secundis, & maior ac vniuersalior in secundis, quam in vltimis, & maior ac vniuersalior in vltimis, quam in intellectu humano, & maior in intellectu humano, quam in sensu. Hæc de propositione decima dicta sint.

PROPOSITIO XI.

Omnis intelligentia intelligit res sempiternas quę non destruuntur neque cadunt sub tempore &c.

IN hac propositione Auctor intendit declarare, quid intelligendo causet intelligentia, & quoniam omne causatum, aut est incorruptibile, aut corruptibile, ponit hanc conclusionem, omnis intelligentia intelligit, id est intelligẽdo causat res sempiternas, quæ non destruuntur, vt cœlum, & intelligentia, & anima intellectiua, neque cadunt sub tempore, & hoc dicit propter motum cœli, qui licet sit sempiternus, secundùm Philosophos. tamen mensuratur tempore, & hic motus, secundùm Auctorem nõ causatur immediate ab intelligentia, sed ab anima cœli, vt diximus in tertia propositione, quam ponit distinctam ab intelligentia. Hanc autem conclusionem, sic probare intendit, intelligẽtia producit effectus suos, secundùm suum esse, quia vnumquodque producit sibi simile. ergo quale est suum esse, tales erunt eius, effectus, sed esse suum est sempiternum, & incorruptibile, & non cadit sub tempore, sed parificatur æternitati, vt dictum est in propositione secunda. ergo eius effectus sunt res sempiternæ, quę non destruuntur, nec cadunt sub tempore. Ex hac cõclusione ponit Auctor corollarium. ergo res destructibiles, vt elementa, & elementata non sunt immediate ab intelligentia æterna, sed ex causa corporea quale est cœlum, mediante motu, vel temporali; qualis est anima cœli

mouens cœlum, quæ licet secundùm substantiam sit æterna, tamen inquantum est causa temporis est temporalis. Hæc est intentio Auctoris in præsenti propositione, quæ quantā veritatem cōtineat, manifestabitur in positione Theologi.

Hanc conclusionem videtur acceptare Proclus. nam in lib. suo ponit duas propositiones, quarum sensum Auctor in vna perstrinxit.

Prima est, omnis intellectus, scilicet separatus perpetuorum est proxime, & intransmutabilium secundùm substantiam substitutorum, id est omnis intelligentia proxime, & immediate intelligit entia perpetua, & immutabilia secundùm substantiam sub se constituta.

Secunda est, omnis intellectus intelligendo instituit quæ post ipsum, id est omnis intelligentia intelligendo producit entia sequentia post ipsam, eiusdem tamen rationis, scilicet æterna, & incorruptibilia, & ratio Procli identificatur ratio ni Auctoris, scilicet quia intelligendo esse suum producit effectum, intelligit autem esse suum æternum, & indestructibile. ergo producit effectum æternum, & indestructibilem.

Tu tamen aduerte ꝙ licet Proclus sit Platonicus, tamen in doctrina Platonis non admittitur hæc conclusio vniuersaliter, sed tantum in prima causa. nam in Timæo postquā Plato docuit cœlos, & motores eorum, quos vocat Deos cōditos à Deo æternos, & immortales intendens declarare quomodo hęc inferiora animantia producta sunt inter quę velut Princeps est homo, dicit Deum cōmisisse hanc productionem Dijs immortalibus ne si fierent hæc animantia à Deo essent immortalia sicut ipsi Dij, & quoniam anima humana est immortalis dicit Plato Deum cōmisisse Dijs formationem corporum corruptibilium, ipse autem gignit animam, quoniam apud Platonem est hoc velut principium quidquid à Deo sine media causa producitur incorruptibile, & immortale est. Vnde in Timæo introducit Deum dicentem, quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt, & iterum. Hæc vero, scilicet animantia inferioria si à me solo, id est sine causa media fiant, vitaque donentur Dijs adęquabuntur, id est erunt æterna, & immortalia sicut Dij, igitur ad mentem Platonis tenendum est ꝙ solus Deus in-

telligendo producit res sempiternas,& incorruptibiles,quoniam esse suum est simpliciter,& ex se æternum, ceteræ autē intelligentiæ,cum non sint ex se æternæ,& immortales, sed à Deo immediate producte, possunt producere corruptibilia compositione partium elementarium adinuicem. Vnde loquens in timæo de formatione corporis humani facta à Dijs inquit, itaque accepto ab illo .s. Deo mortalis animantis .i. hominis immortalis principio.i.anima,sui effectorem imitati.s.Dij ignis,aëris,aquæ, terræ, particulas quas rursus redderent mundo mutuabantur, easq. inter se copulabant &c. Constat ergo quod via Platonica,neç conclusio,nec corollarium acceptandum est.

Secundùm doctrinam Aristot. conclusio non est acceptanda, quoniam æterna incorruptibilia non procedunt in esse ex transmutatione materiæ,sed virtute creatiua,quæ est solius causæ infinitæ,vnde intelligentiæ ex suo intelligere,nullius sunt causæ nisi mediante motu cœli, propter quod opinatus est Arist.in 12.Metaph.tex 48.nullam substantiam impassibilem quales sunt intelligentię esse sortitam optimum finem.i.habere vltimam perfectionem nisi ex motu & Cōm. in 12. Metaph. Comm. 48. inquit,nulla substantia abstracta est quæ non moueat, quia tunc inueniretur in dispositione diminuta.i.non in optima,& debita perfectione,& breuiter apud Arist. nisi mouerent cœlestia corpora essent ociose, ex consequenti nullum esset ab eis causatum exterius, neque æternum,neque generabile, propter quod dicendum est ad mentem Arist. quòd intelligentiæ excepta prima causa nihil producunt æternum,sed producunt generabilia,& corruptibilia non per seipsa,sed per causam corpoream.i.per motum cœlestem: forma enim abstracta per se nihil imprimit in materia,sed necesse est accedere agens medium corporeū, sic diceret Arist.& eius Comment.verum quid veritatis contineat doctrina Arist. & Comment. declarabitur immediate sequentibus.

Secundùm doctrinam Theologi,quo ad primam, & vniuersalem rerum productionem, nec conclusio,nec corollarium acceptandum est, processerunt enim omnia à prima causa,quoniam per creationem iuxta sacram doctrinam pro

dierunt inesse. Quantum autem ad successiuam generationem inferiorum, & conseruationem tenendum est corollarium ꝙ .s. generabilia producũtur per causam corpoream.i. per cœlum motum ab intelligentia, ita ꝙ intelligentia est, sicut artifex, cœlum autem est instrumentum, & in hoc acceptamus dictum Comment.in 12.Metaph.comm.44.vbi inquit, dispositio corporum cœlestium.i.motorum celestium, simul cum mobilibus suis in iuuamento adinuicem in creãdo entia quæ sunt hic.i.in causando inferiora,& conseruando ea, est sicut dispositio regentium bonorum, qui se iuuant adinuicem in regendo bonam ciuitatem &c. Nec valet ratio adducta ab Auctore quæ etiam est Procli, licet.n. intelligentia habeat esse æternum saltem postquam producta est, & intelligat se habere esse æternum, & intelligendo operetur, quia est sicut artifex agens per intellectum, non tamen est necesse ꝙ producat talem effectum, qualis est ipsa, quoniam distinctio est inter agens naturale,& agens per intellectum in hoc ꝙ agens naturale agit talem effectum qualem potest,& quando potest, agens autem per intellectum, non agit iuxta posse, sed sicut decet, & sicut vult, & quando vult, non .n. medicus dat tantum medicinæ infirmo quantum potest, nec semper, sed quantum,& quando expedit, cum igitur intelligentia agat per intellectum, non est necesse ꝙ agat effectum quale est esse suum, sed vt apprehendit esse decens in vniuerso,& quando expedit, & aduerte, ꝙ si hæc ratio Auctoris concluderet. Deus necessario produxit omnia ab æterno,& omnia perfectissima, quoniam esse diuinum est æternum,& perfectissimum.

Item aduerte, ꝙ licet Theologus admittat hæc inferiora produci ab intelligentia per motum cœli, vt etiam tenet Arist. tamen non admittit fundamentum Arist. quo opinatus est intelligentias fore ociosas, nisi mouerent cœlos, & non sortiri vltimam perfectionem, nisi ex motu. nam cum sint altioris ordinis,& excellentioris naturæ, quam corporea nõ inconuenit ꝙ dentur aliquæ intelligentiæ non proportionate motibus cœlestibus, sed nobilioribus officijs dedicate, vt assistere primæ causæ, nec etiam intelligentiæ applicatæ cœlestibus corporibus sortiuntur vltimam perfectionem ex

motu sed contemplatione primæ causæ. Nam s͠m Arist. in 10.Eth.vltima perfectio naturæ intellectualis stat in actione immanenti,quæ est actio intellectus circa diuina. Manifestũ est igitur ex prædictis qualiter non est acceptanda,hæc vndecima propositio, licet acceptandum sit corollarium modo exposito,& hæc de vndecima propositione dicta sint.

PROPOSITIO XII.

Primorum omnium quædam sunt in quibusdam per modum quo licet,id est conueniens est,vt sit vnũ eorum in alio &c.

IN hac propositione Auctor intendit declarare quõ intelligentiæ,tam superiores,quam inferiores se inuicẽ intelligunt, & q͠m res intelligibilis intelligitur inquãtum est in intelligentia aut per essentiam suam, aut per formam intelligibilem,aut per suum simile,aut per suum oppositũ, ideo Auctor proponit hanc propositionem, vt principium primorum omnium &c. Id est entia prima quales sunt intelligentiæ,ita se habent ꝙ vnum est in alio,s͠m ꝙ conuenit ipsum in esse,& hoc principium declarat per vniuersalia, & prima prædicata,quæ sunt esse viuere intelligere, inter quæ vniuersalius est esse, quæcunque enim viuunt & intelligunt sunt,sed nõ econuerso,post esse vniuersalius,est viuere,quęcunque.n.intelligunt viuunt,sed non econuerso, dicit ergo Auctor,ꝙ in esse sunt vita,& intelligentia, id est gradus viuẽdi,& intelligendi,& in vita sunt esse,& intelligentia,& in intelligentia sunt esse,& vita, & licet Auctor non declaret diuersitatem essendi, tu tamen considera, quod alio modo in esse, sunt vita, & intelligentia, q͠m sunt potentialiter, & in vniuersali radice,sicut homo,& leo, sunt in altero potentialiter vt in suo genere,& in vita sunt esse,& intelligentia,sed est in vita formaliter, quoniam vita in sua ratione formali includit esse,& intelligentia est in vita, vt in sua cõmuni radice. nam quæcunque viuunt quædam cognoscentia sunt quædam non, & inter cognoscentia quædam intelligunt,

quædam

quædam non, vt bruta, & intelligentia sunt esse, & vita formaliter, quæcunque enim intelligunt formaliter viuunt, & sunt. patet ergo ꝙ prima prædicata sunt in seinuicem non eodem modo, sed vnumquodque est in alio modo sibi conuenienti, sic in proposito cum intelligentiæ obtineant primum gradum in entibus creatis superior est in inferiori, & econuerso, modo sibi conuenienti, qui autem sint isti modi apud Auctorem difficile est videre propter obscuritatem verborum quæ forte viciata sunt ex defectu transferentium, & si non sunt viciata continent manifestam falsitatem, quo ad duo. Primo, cum dicit esse, & vita in intelligentia sunt duæ intelligentiæ, & esse, & intelligentia in vita sunt duæ vitæ, & vita, & intelligentia inesse sunt duo esse. nam si intendit distinctionem realem cum dicit duæ intelligentiæ, duæ vitæ, duo esse, non potest sustineri, quoniam sequeretur quòd intelligentia quæ vere habet esse, & viuere, & intelligere non esset vnum per se, quoniam ex pluribus entibus in actu distinctis realiter non fit vnum per se, sed vnum aggregatione, si autem intendit distinctionem formalem, potest admitti, quoniam alia est ratio esse, & vitæ, & intelligentiæ. Secundo, cum dicit, quia vnumquodque primorum, vel principiorum, aut est causa, aut causatum &c. In hoc videtur innuere quòd intelligentiæ comparate adinuicem se habent, vt causa & causatum, ita quòd intelligentia superior est causa inferioris, ex consequenti est in inferiori, vt causa in effectu, & intelligitur ab inferiori, vt causa eius, & intelligentia inferior est in superiori, vt effectus in sua causa, ex consequẽti intelligitur à superiori vt effectus eius, sicut artifex intelligit artificiatum, & hanc doctrinam de causa, & causato inter intelligentias Auctor tenuit in propositione tertia, & in quinta, & reprobauimus eum, quoniam in hoc videtur sequi viam Auicen. vt illic diximus in lib. 9. suæ Metaph. cap. 4. non ergo vere dici potest intelligentias se mutuo intelligere, quia vna est in alia, secundùm modum causæ, vel causati, sed secundùm alium modum quem dicemus ad mentem Theo. vnde in hoc relinquimus Auctorem vt deficientem.

Secundùm doctrinam Procli acceptatur eadem propositio. nam in libro suo ponit consimilem in sententia, inquit enim

enim omnia in omnibus, proprie autem in vnoquoque.i.omnia prima, sicut esse vita intellectus sunt in omnibus primis, se vnumquodque est in alio proprie.i. secundùm modum conuenientem, & exponens inquit, etenim in ente vita, & intellectus, & in vita esse, & intelligere, & in intelligere esse, & vita, declarans autem modum conuenientem, quo vnum est in alio inquit, sed alicubi quidem intellectualiter, alicubi autem vitaliter, alicubi vero per modum entis, & intendit ꝙ vita, & intellectus sunt in esse essentialiter, sunt .n. quidam modi essendi, & in vita sunt esse, & intellectus vitaliter, & in intellectu sunt esse, & vita intellectualiter. nam esse intellectus est esse intellectuum, & vita intellectus est ipsa intellectio, vita.n. proprie signat operationem propriam viuentis, patet igitur quomodo ſm Proclum, vnumquodque primorum abstractorum est in alio, ſm modum conuenientem, prima autem abstracta, & subsistentia per se, sunt esse, vita, & intellectus ſm viam Platonis, sunt .n. prima, & vniuersalia prædicata inter quæ magis vniuersale est esse, deinde vita vt minus vniuersale, & deinde intellectus vt adhuc minus vniuersale, verum quomodo in doctrina Procli ex his dictis vna intelligentia sit in alia, ex consequenti vna sit intelligẽs aliam, elici non potest, ideo videndum est quid diceret Arist. Deinde quid Theologus.

Secundùm doctrinam Arist. tenendum est quod intelligentiæ seinuicem intelligunt. nam dictum est in propositione decima, de mente Arist. & Comment. quòd intelligẽtiæ cognoscunt hæc inferiora quæ producunt per motum cœli, quoniam sunt vt artifices in quorum intellectibus, sunt formæ secundùm esse spiritale suorum artificiatorũ, ergo multo magis cognoscunt se mutuo. Maior.n.est similitudo inter intelligentiam, & intelligẽtiam, quam inter intelligentiam, & hæc materialia, de modo autem quo vna intelligit aliam, non est clarum in doctrina sua. nam aliqui volunt ad mentem Arist. ꝙ vna intelligat aliam per substantiam ipsius intelligentis tanquam per simile substantiæ ipsius intellectæ, puta quoniam substantia intelligentiæ Saturni similis est substantiæ intelligentiæ Iouis, per suam substantiam intelligit intelligentiam Iouis, sed id non videtur consonum. Nam

cum omnes differant specie ex doctrina Aris.in 12.Metaph. tex 49 vbi inquit.Quæcunque sunt numero multa,multam habent materiam,nō est similitudo inter eas nisi ſm genus, ergo mutua cognitio erit tantum in genere,ex consequenti confusa,& imperfecta. Alij autem volunt vnam ab alia cognosci per substantiam cognite. Arbitrantur .n. ꝙ substantia intelligentiæ cognoscendæ vniatur intellectui intelligentiæ cognoscentis,vt forma,siue species intelligibilis eo modo quo dixit Comment.in 3. de anima intellectum agentem quem ponebat substantiam separatam intelligi ab intellectu possibili quando intellectus agens vnitur ei nō solum vt efficiens,sed ut forma intelligibilis, sed nec id potest haberi ex doctrina Arist Nam secundùm ipsum manuducimur in cognitionem separatorum quomodo intelligant, ex his quæ videmus fieri in intellectu humano,siue in anima intellectiua. Dixit autem in 3. de anima, tex.37. Quod anima est quodammodo omnia,quoniam est sensibilia ſm sensum, & intelligibilia ſm intellectum, & in tex. 38. declarans dictum suum inquit,necesse est autem aut ipsa esse,aut species .i. necesse est quòd anima sit omnia, quia omnia habet in se realiter, aut quia est receptiua specierum repræsentantium naturas sensibiles, vel intelligibiles, & interimens primum inquit,ipsa quidem non sunt, non enim lapis in anima est, sed species lapidis, igitur proportionaliter intelligentia nō est in alia intelligentia,sed species repræsentatiua intelligentiæ, vnde videtur dicendum ꝙ si in intelligentia sunt formæ rerum materialium,quas producūt per motum, ut diximus in decima propositione,multo magis sunt formæ intelligibiles intelligentiarum per quas vnaquæque est alia secundùm esse intelligibile,eo modo quo dixit Aristot.quòd sensus in actu est sensibile in actu,& sensus in potentia est sensibile in potentia,& intellectus in actu est intelligibile in actu,& intellectus in potentia est intelligibile in potentia,sic videtur tenendum ad mentem Arist. quantum spectat ad hanc duodecimam propositionem.

Secundùm doctrinam Theologi tenendum est intelligentias se mutuo intelligere cum sint substantiæ immateriales ex consequenti intelligibiles actu,& sint eiusdē ordinis, qm̄

omnes

omnes sunt entia abstracta, ex consequenti adinuicem proportionata nam ratio propter quam anima coniuncta nõ intelligit abstracta quiditatiue est, q̃m vt existens forma corporis, sapit naturam materialium, licet quo ad esse non pendeat à materia, & ideo vt sic improportionata est substantijs abstractis, cum igitur hæc ratio cesset in intelligentijs sequitur quòd mutuo, & quiditatiue se intelligant. De modo autem dicendũ ꝙ non se intelligunt, quia vna sit causa alterius q̃m id non admittit Theologus, & D. Thom. in prima parte, quæst. 56. articulo secundo ad secundum vbi introduxerat Auctorem libri de causis, non admittit eum in huiusmodi causalitate, nec se mutuo intelligunt per proprias substantias rationibus quas adduximus ad mentem Arist. quas & Theologus admittit, sed per species congenitas impressas diuino lumine in intellectu cuiuslibet intelligentiæ. nã si intelligentia est plena formis repræsentatiuis naturalꝶ corruptibilium quas producit motu cœli, multo magis est plena formis repręsentatiuis substantiarum immaterialium, q̃m inter eas maior, & quasi sine ꝓportione est similitudo, & hæc fuit doctrina diui Augustini qui super Genesim ad literã innuit duplicem mundum, scilicet intelligibilem, & hic est intellectus separatus, siue Angelicus in quo à diuino verbo, vt prima arte impresse sunt omnes rerum species modo intelligibili sicut si in oculo impresse fuissent omnes colorum species secundũm esse intentionale, & mũdũ realem, in quo ꝓducte sunt secundũm esse naturale, omnes rerum spiritaliũ, & corporalium naturæ, quibus integratur vniuersum, & quę in intellectu separato intelligibilitr depicte fuerant, sicut in corpori cœlesti seminaliter indite fuerũt omnes materiales formæ, tu tñ aduerte ꝙ species repræsentatiue intelligentiarum inferiorũ impresse sunt in intelligẽtijs superioribus excellentiori modo, & species repræsentatiue intelligentiarũ superiorum impresse sunt in intelligentijs inferioribus deficientiori modo, quoniam vt diximus supra, vnumquodque receptum proportinatur recipienti, & est simile de cõceptu discipuli, qui nobiliori modo recipitur in intellectu doctoris, & cõceptus doctoris defectuose, & obscure recipitur in ĩtellectu discipuli. Hæc de ꝓpositione duodecima dicta sint.

Propo-

PROPOSITIO XIII.

Omnis intelligentia intelligit essentiam suam &c.

IN hac propositione intendit Auctor declarare quomodo intelligentia intelligit seipsam, & se intelligens intelligit alias res, & intelligens alias res intelligit se. Intendit igitur tres conclusiones, quarum prima est.

Omnis intelligentia intelligit essentiam suam.

Secunda, dum intelligit essentiam suam, intelligit alias res.

Tertia, dum intelligit alias res intelligit seipsam.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte ꝙ substantia separata, ratione immaterialitatis intellectiua est, & est intelligibilis actu. Nam naturæ corporales, ideo sunt intelligibiles in potentia quia materiales, & non fiunt intelligibiles actu, nisi per abstractionem à conditionibus materialibus virtute intellectus agentis: ergo naturæ ex se immateriales, non indigent fieri intelligibiles actu, sed sunt ex se intelligibiles actu. Tunc vltra: ergo ab illo intellectu intelliguntur, cui sunt vnitissime. Maxime autem vniuntur proprio intellectui, quoniam in eadem substantia conueniunt, ergo seipsas non solum intelligunt, sed & primo, & perfectissime, quoniam sua essentia est suum connaturale, & proportionatum obiectum, alia autem intelligunt inquantum vniuntur sibi per species intelligibiles impressas, & hãc rationem innuit Auctor cum dicit. Quod est, cum intelligens, & intellectum sint simul, q. d. ideo intelligentia intelligit essentiam suam, quoniam eadẽ substantia est intelligens, & intelligibilis actu, ergo est intellecta à seipsa, & subdit. Cum ergo intelligentia est intelligens, aut intellectum, scilicet à seipsa, tunc videt essentiam suam, & quando videt essentiam suam scit, & intelligit, id est cognoscit se per intelligentiam, id est per actum intelligendi &c.

Quantum ad secundam conclusionem, aduerte quod in essentia intelligentiæ, vt diximus in propositione decima, & in propositione præcedenti, depictæ sunt formæ intelligibi-

les repræſentatiue rerum immaterialium, & corporearum ſicut imagines in ſpeculo, ſicut igitur ſi ſpeculum videret ſe ipſum, videret omnia repræſentata in eo, quia ſunt ſimul cũ eo, non ſecundùm eſſe reale, ſed ſecundùm eſſe repræſentatiuum, ſic qm̃ intelligẽtia intelligit ſeipſam, cui ſunt vnitæ aliæ res per modum intelligibilem, & non ſecundùm eſſe reale, dum intelligit eſſentiam ſuam, intelligit alias res repræſentatas in ea per ſpecies impreſſas, & id intendit cum dicit, & quando ſcit eſſentiam ſuam ſcit reliquas res quæ ſunt ſub ea, quoniam ſunt ex ea, & declarans ꝙ non ſunt in ea ſecundùm eſſe reale, ſed intelligibiliter inquit, veruntamen ſunt in ea per modum intelligibilem, quia, ſcilicet per ſpecies intelligibiles per quas intelligentia, & res intellectæ ſunt vnũ.

Quantum ad tertiam concluſionem, aduerte ꝙ ſicut videns res in ſpeculo videt ſpeculum, vtpote cõtentiuum imaginum per quas videtur imaginata, ſic intelligentia intelligens alias res per ſpecies impreſſas in eſſentia ſua intelligit eſſentiam ſuam, vtpote contentiuam huiuſmodi ſpecierum, ex quibus omnibus ſequitur, quòd intelligẽtia eodem actu intelligit ſe, & alias res, & quoties intelligit alias res, intelligit eſſentiam ſuam, ſicut eodem actu videtur ſpeculum, & res in ſpeculo, & econuerſo.

Secundùm doctrinam Procli eadem propoſitio acceptatur. nam in libro ſuo talem propoſitionem format, omnis intellectus, ſcilicet ſeparatus intelligit ſeipſum, & ratio eſt. quoniam cũ inter omnia creata ſint propinquiores primæ cauſæ ſimiliores ſunt eidem quo ad actionem intellectualẽ, non tamen adæquantur ei ſed prima cauſa intelligit ſe ipſam primo, & perfectiſſime, ergo intelligentia vt propinquiſſima intelligit ſeipſam. Dixi autem non tamen adæquantur ei, quoniam prima cauſa intelligit ſe, & omnia alia per eſſentiam ſuam, vt contentiuam omnium perfectionũ, ſed intelligentiæ non intelligunt perfectè niſi ſeipſas per eſſentias ſuas. Alia autem intelligunt per ſpecies impreſſas, qm̃ eorum eſſentiæ ſunt limitatæ, ex conſequenti non continẽt, nec repræſentant omnes alias perfectiones, nec id repugnat ſecundæ concluſioni ſuppoſitæ, quoniam aliud eſt cognoſcere alias res, quia cognoſcitur eſſentia vt in ea depictæ ſunt

ſpecies

ſpecies intelligibiles &c. Et cognoſcere eas quia cognoſcitur eſſentia, vt realiter contenta omnium perfectionum, primum enim eſt verum, & ſecundùm eſt falſum.

Secundùm doctrinam Ariſt. acceptatur eadem ꝓpoſitio. Nam in 12. Metaph. tex. 52. inueſtigans quomodo primum principium intelligit ſe, & eſt ſua intellectio, dicit quòd in non habentibus materiam idem eſt intellectus, & res intellecta, vbi inquit Cōment. Declaratum eſt igitur quòd omne carens materia, & intellectus, & intellectum in eo idem eſt; & dicit infra, ſic debet eſſe in alijs intelligentijs abſtractis, ſed primus eſt ſimplicior earum. Conſtat autem quòd omnes intelligentiæ ſunt abſtractæ à materia, ergo in eis intelligens, & res primo intellecta ſunt idem, ergo primo intelliguntſeipſas.

Secundùm doctrinam Theologi: acceptatur eadem propoſitio. Nam D. Auguſt. in 2. ſuper Geneſim ad literam dicit Angelum in ſua formatione cognouiſſe, immo ſemper ſeipſum cognoſcit, quoniam ſi forma intelligibilis actu, eſt vnita intelligenti, intelligitur ſicut ſi ſpecies albi vnita eſt uiſui, videtur album, ſed Angelus eſt forma intelligibilis actu cum ſit ſubſtantia immaterialis, & eſt vnita intellectui ſuo, quoniam in eadem ſubſtantia conueniunt, ergo Angelus ſe ipſum intelligit, ad hoc autem quòd ſeipſum intelligat, non eſt neceſſe in intellectu ſuo imprimi ſpeciem intelligibilē, quoniam ſuamet eſſentia vnitur intellectui ſuo, vt forma intelligibilis, dato quòd ſit per ſe ſubſiſtens. nam ad hoc quòd forma ſit principium actionis, nō eſt neceſſe quod inhæreat alteri. vnde ſi calor ignis per ſe ſubſiſteret ita eſſet principium calefactionis, ſicut inhærens igni. Hæc dicta ſint de decimatertia propoſitione.

PROPOSITIO XIIII.

In omni ànima res ſenſibiles ſunt per hoc quod eſt exēplum eis, & res intelligibiles in ea ſunt q̃a ſcit eas.

IN hac propoſitione intendit Auctor declarare quomodo omnes res ſunt in anima, ſed aliter res ſenſibiles, &

aliter res intelligibiles, & intendit tres conclusiones.

Prima, res sensibiles sunt in anima vt in exemplo, vel exẽplari, ex consequenti vt in causa.

Secunda, res intelligibiles .i. immateriales, vt intelligentiæ sunt in anima, vt in sciente causas suas.

Tertia, tam res sensibiles, quàm intelligibiles aliter sunt in anima, & aliter in seipsis.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte, ꝙ Auctor hic non loquitur de anima vniuersaliter, sed de anima cœlesti. vnde inquit, & intelligo per animam virtutem agentem res sensibiles, quæ quidem virtus per motum cœli causat hæc sensibilia, vt diximus supra, Auctor opinatur cœlos animatos anima distincta ab intelligentia, & motum cœli esse immediate ab anima, & non ab intelligentia. De hac igitur anima dicit ꝙ res sensibiles sunt in ea ut in exemplo, quoniam cum hæc anima moueat cœlum, & producat sensibilia per intellectum, necesse est vt in se contineat similitudines, siue species exemplares ad quarum similitudines res sensibiles producuntur, & vt sic anima assimilatur artifici, de quo verum est dicere anima artificiata quorum est artifex, esse in artifice vt in exemplo, quoniam in mente sua continet similitudines artificiatorum, & id intendit Auctor cum dicit. Res igitur quæ imprimuntur.i.causantur ex anima sunt in anima per intentionem exempli.s.quia res sensibiles exemplificantur secundùm exemplum animæ .i. producuntur secundùm exemplum, & ideam quam habent in anima cœlesti, vt in efficiente per intellectum.

Quantum ad secundam conclusionem, aduerte ſm doctrinam Auctoris in propositione quinta, ꝙ anima est causata ab intelligentia, & producta sibi similis, quoniam intellectualis ex consequenti anima est imago intelligentiæ, & intelligentiæ sunt in anima, vt imaginata in sua imaginæ, & vt causæ in suo simili effectu, & anima intelligens intelligentias, intelligit eas vt causas suas, & quomodo est imago earum, & habet esse acquisitum ab eis, & hoc innuit Auctor cũ dicit, & res quæ cadunt super animam sunt in ea per modũ acquisitum.i.ideo sunt in anima, quia anima scit eas esse causas suas, à quibus acquisiuit esse sicut imago ab imaginato.

Quantum

Quantum ad tertiam cōclusionem, aduerte, ꝙ cum vnūquodque sit in alio ſm modum naturæ ipsius continentis, & anima sit immaterialis, & incorporea res sensibiles sunt in anima modo immateriali, & incorporea, & virtus animæ est immaterialis, & incorporea licet res sensibiles sint materiales, & corporeæ, & virtus animæ est indiuisa, & sine dimēsione, & tamen producit res sensibiles diuisibiles, & dimensionatas, & ratio huius est, quoniam anima non est vt agens naturale. Quod est agens per formam naturalem, sed per apprehensionem vt artifex, ideo sufficit, ꝙ in se contineat effectus materiales, & corporeos, & dimensionatos secundùm esse spiritale, & indiuisibile. Res autem intelligibiles .i. abstractæ à materia cum sint in anima vt intellectum in intelligente, & non vt in causa, sunt in anima modo quo intelligit anima. Anima autem intelligit compositione, diuisione, discursu, ergo licet res intelligibiles sint in se simplices, & immobiles, & indiuisibiles, tamen intelliguntur ab anima, modo compositorum, & diuisibilium, & quodam motu. Discursus enim motum importat. Et hoc totum innuit Auctor cum dicit. Iam ergo ostensum est, ꝙ res intelligibiles, & res sensibiles sunt in anima, veruntamen res sensibiles corporeæ, & motæ sunt in anima per modum animalē vnitum .i. per modum immaterialem indiuisum, & res intelligibiles vnitæ .i. simplices, & indiuise, & quiescente .i. immobiles sunt in anima per modum qui multiplicat motum, quia .s. intelliguntur compositione, & discursu, ex consequenti quodam motu.

Secundùm doctrinam Procli acceptatur eadem propositio. nam in libro suo, talem propositionem format. Omnis anima est omnes res. exemplariter quidem .i. per modū exempli sensibilia, iconice autem .i. per modum imaginis intelligibilia, & declaratur eodem modo apud Proclum sicut declaratum est in prima, & in secunda conclusione ad mentem Auctoris. Nam & apud Proclum anima cœlestis est causa productiua sensibilium per intellectum, ergo se habet ad illa vt exemplar, & similitudo, & est imago superiorum entium intelligibilium, quia similatur illis, cum sit conueniens cum eis in natura intellectuali.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam in tertio de anima, tex. 37. inquit omnia ea quæ sunt quodammodo est anima, sed apud Arist. alia ratione, quam ea quæ est assignata ab Auctore, & à Proclo, immo Aristoteles non acceptaret eam, qm̃ non est anima in cœlo nisi intelligentia, & causalitatem per intellectum mediante motu cœli super sensibilia, attributam ab Auctore, & Proclo animæ cœlesti, Arist. attribueret intelligentiæ mouenti. Quod igitur Auctor attribuit animæ cœlesti, Arist. attribuit animæ humanæ, sed alia ratione. Nam dicit Arist. in tertio de anima, tex. 37. ideo anima est quodammodo omnia, quoniam entia, aut sunt sensibilia, aut intelligibilia, anima est omnia sensibilia secundùm sensum, quoniam est receptiuus specierum sine materia, & intellectus est omnia intelligibilia, cum sit receptiuus specierum intelligibilium. vnde sicut manus est virtualiter omnia artificiata, quoniam cum sit organum organorum est effectiua diuersorum artificiatorum, sic anima ratione sensus, & intellectus est quodammodo omnia entia, dicit autem quodammodo & non simpliciter, quoniam est omnia modo animæ, id est spiritualiter & non modo rerum, id est realiter, & essentialiter, propterea inquit illic Arist. lapis non est in anima, sed species lapidis.

Secundùm doctrinam Theologi hæc propositio applicata cœlesti animæ non acceptatur, quoniam illa non datur, vt diximus supra, nec si daretur, acceptaretur secunda conclusio, quoniam apud Theologum anima non est imago intelligentiarum, quoniam est originata à sola prima causa, & dicitur facta ad imaginem eius. Applicata autem animæ humanæ acceptatur quòd omnia sunt in anima, & sunt aliter in anima quam in seipsis, & ratio Theologi, non est ratio Auctoris, sed ea quam assignauimus ad mentem Arist. cui in hoc concordat Theologus. Hæc de decimaquarta propositione dicta sint.

PROPOSITIO XV.

Omnis sciens qui scit essentiam suam est rediens ad essentiam suam reditione completa &c.

In

IN hac propositione intendit Auctor declarare, qũo se habet anima ad seipsam quo ad intellectionem, quo ad substantiã, & intendit duas conclusiones principaliter. Prima, anima scit essentiam suam, siue intelligit seipsam. Secunda, anima subsistit in seipsa, id est est substantia per se subsistens. non indigens inniti alteri.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte ꝙ Auctor non probat eam, forte existimans ab omnibus concessam, ex eo ꝙ dixit in propositione præcedenti ꝙ scit res sensibiles, & res intelligibiles quæ sunt distinctæ ab anima, ergo multo magis scit seipsam, cum scit magis intrinseca sibi ipsi, q̃ alia. Et quoniam dixit in propositione decimatertia q̃d ideo intelligentia intelligit essentiam suam, quoniam cum sit immaterialis est intelligibilis actu, & cum sit intelligens, ergo intelligens, & intellectum sunt simul. Eandem rationem putauit Auctor forte verificari de anima rationali cum sit immaterialis intellectualis, & per se subsistens vt dicetur, imperfectiori, tamen modo, quàm intelligentia.

Eandẽ conclusionem tenet Proclus, & eius ratio est, qm̃ si ex præcedenti propositione anima scit res intelligibiles, id est entia abstracta, per modum imaginis, vt declarabimus ad mentem Procli, multo magis scit seipsam, quoniam est magis proportionata sibi ipsi quam entibus superioribus.

Eandem conclusionem tenet Aristot. in tertio de anima, tex. 15. vbi inquit. Est autem ipse, scilicet intellectus intelligibilis sicut est alia, & rationem assignans inquit. In his .n. quæ sunt sine materia, idem est intellectus, & quòd intelligitur, sed intellectus est immaterialis, ergo &c.

Eandem conclusionem tenet Theologus, vt patet apud D. Thom. in prima parte, quæst. 81. articulo primo. Tu tamen aduerte quòd licet omnes recipiant conclusionem differunt, tamen in assignando modum quo anima seipsam cognoscit. nam ab Auctore modus nullus assignatur, licet applicando animæ cœlesti possimus dicere ex propositione p̃cedenti quòd cognoscit seipsam inquantum cognoscit se esse exemplar inferiornm sensibilium, & se esse imaginem entium superiorum intelligibilium, verum vt diximus in præcedenti propositione. Nec anima cœli, nec ratio adducta ab

Auctore, acceptatur ab Arist. nec à Theologo, & de humana anima in propositione præcedenti nihil locutus est, ideo relicto eo, videamus modum quem ad mentem Platonicorũ assignaret Proclus. Tu igitur aduerte, ꝙ apud Platonicos omnes intellectus separati intelligunt, & intelliguntur à seipsis inquantum participant primum intellectum dictum intellectum idealem, cuius participatio tanta est ꝙ seipsus per essentias suas intelligunt in hoc imitantes primum intellectum, qui se per seipsum intelligit verum, quia anima est inferioris ordinis licet participet superiora entia, tamen non est tanta participatio, ꝙ se per essentiam suam cognoscat, sed per participationem superioris hominis sibi naturaliter infusi à superioribus entibus abstractis. Vnde aduerte, ꝙ se habet primus intellectus, & alij intellectus separati, & anima sicut sol, & astra, & gemma. Nam sol ex se habet lucem, quia & illuminat astra, & vt ita dicam à seipso illuminatur, astra autem recipiunt lumen à sole quo, & illuminant inferiora præcipue tersa, & polita corpora, & illuminantur. Gẽma autem quia est corpus tersum recipit quidem lumen ab astris, sed debile, quo debiliter illuminatur, & debilius illuminat, sic & anima ſm Platonicos debiliter recipit lumen intellectuale ab intellectibus separatis, quo debiliter intelligit seipsam, & debiliter intelligit alia.

Secundùm Arist. autem in 3. de anima, tex. 5. quoniam intellectus noster est mere potentialis in genere intelligibiliũ non est intelligibilis à seipso, nisi vt sit actu. Et pro hac vita connaturale est sibi, vt fiat actu non per participationem intellectuum separatorum, cum sit forma in materia, sed per species abstractas via sensus, & illustratione intellectus agẽtis, ideo sicut per huiusmodi species intelligit alia à se, sic intelligit seipsum, non tamen eodem modo, quoniam intelligit alia à se directe, seipsum autem reflexe, puta intellectus directe per speciem lapidis intelligit lapidem, reflexe autem & conuersiue, intelligit se intelligere, deinde se esse intelligentem, deinde se esse substantiam intellectualem, ex consequenti immaterialem incorpoream independentem à materia per se subsistentem separabilem à corpore, vt perpetuum à corruptibili.

Secun-

Secundùm Theologum vero dicendum quòd non intelligit se per essentiàm suam, quoniam cum tres sint intellectus, diuinus, angelicus, humanus, primus est purus actus, ideo intelligit se, & omnia alia per essentiam suam. Angelicus autem est actus admixtus potentiæ, & inquantum est actus intelligit se per essentiam suam, inquántum est in potentia intelligit alia per species impressas quibus reducitur de potentia ad actum, humanus vero est mere in potentia in genere intelligibilium. ergo necesse est ut intelligit se ꝑ quanto reducitur ad actum. Reducitur autem per species abstractas à rebus, ergo non per essentiam suam, quæ est sicut materia in genere intelligibilium, sed per species abstractas intelligit alia & se, sed alia per species directe, se autem per actum suum, percipimus enim nos habere animam intellectiuam ex eo quòd percipimus nos intelligere. nam ex actu intelligitur potentia, ex potentia essentia operantis. Hæc de prima conclusione dicta sint.

Quantum ad secundam conclusionem, aduerte, ꝙ apud Auctorem idem est animam per se subsistere, & animam redire, siue conuerti ad substantiam suam. Vnde exponens se inquit, & non significo per redditionem substantiæ ad essentiam suam, nisi quia est stans fixa per se non indigens in sui fixione .i. permanentia, & sui essentia re alia regente ipsam, quod est quia substantia simplex est sufficiens per se ipsam, & ratio huius est, quia non per se subsistentia vt formæ naturales, & accidentia inquantum sustentantur per subiectum, vel materiam dicuntur conuerti ad aliud à quo vt à fundamento pendet sua permanentia, & suum esse, quæ ergo subsistunt in seipsis non innitentia alteri dicuntur conuerti ad essentiam suam, & non ad aliud. Patet ergo quod idem est, rem per se subsistere, & ad suam essentiam conuerti, & habere esse per se, sic declarata conclusione, aduerte quòd Auctor intendit hanc probationem. Quicunque scit essentiam suã, scit eam scientiam quæ est actio intelligibilis, ergo scit se scire essentiam suam. ergo reddit vel conuertitur ad operationem suam intelligibilem, quoniam scit se scire, ergo per operationem intelligibilem reddit ad essentiam suã, quoniam, si rediret ad operationem suam, & non ad essentiam, perfectior

ctior esset operatio sua quam essentia, quoniam conuersio fit ad perfectius, sicut accidens cõuertitur ad subiectum, qm̃ ei innititur, quicunque ergo conuertitur ad essentiam suam conuertitur conuersione completa, id est omnimoda, quia & secundùm operationem, & secundùm essentiam. Et cum dictum sit idem esse, conuerti ad substantiam suam, & esse substantiam per se subsistentem, ergo quicunque scit essentiã suam, est per se subsistens, sed per primam conclusionem anima scit essentiam suam, ergo est per se subsistens.

Secundùm Proclum non solum hæ duæ conclusiones acceptantur, sed & aliæ plures quarum prima est.

Omne ad seipsum conuersiuum, est incorporeum, hęc notificata est in propositione septima, vbi dictum est quòd corpori repugnat conuerti super seipsum, propter extensionem partium quarum vna distat ab alia. Quod autem super seipsum conuertitur, secundùm totum, & quodlibet sui super seipsum conuertitur. Hinc est quòd repugnat potentiæ organicæ conuerti super seipsam, & super operationem suam, non enim sensus sentit se sentire. Intellectus autem quoniã inorganicus est intelligit suum intelligere, patet ergo quòd necesse est, omne ad se conuersiuum esse incorporeum.

Secunda, omne ad se conuersiuum habet substantiam separabilem ab omni corpore, quoniam cum repugnet corpori ad seipsum conuerti omne ad sé cõuersiuum habet operationem sine corpore. Quod autem habet operationem sine corpore potest esse sine corpore, quia vnumquodque sicut se habet ad operari ita ad esse, ergo est separabile ab omni corpore.

Tertia, quæ concordat cum secunda conclusione supposita. Omne ad seipsum conuersiuum, est per se subsistens, quoniam vnumquodque conuertitur ad id per quod sustẽtatur, vt accidens ad subiectum vitis ad arborem discipulus disputans ad Doctorem, ergo si aliquid ad seipsum conuersiuum est, per seipsum subsistit.

Quarta, omne quod secũdùm operationẽ ad seipsum conuertitur, etiam secundùm substantiam ad seipsum conuertitur, quoniam cum sit perfectionis conuerti ad seipsum, si cõuertitur ad seipsum secundùm operationem, & non s̃m substantiam,

ſtantiam,ergo operatio ſua eſſet perfectior quàm ſubſtãtia, quod eſt falſum,quoniam illa eſt accidens,ergo &c.

Quinta,omne ſui ipſius cognoſcitiuum,eſt omni quaque ad ſe conuerſiuum,quoniam ſi cognoſcit ſeipſum,eſt conuerſiuum ad ſe ſecundùm operationem, ſi ſecundùm operationem,ergo ſecundùm ſubſtantiam per concluſionẽ præcedentem,& non dantur plures modi conuertendi ad ſe, ergo &c.

Sexta,omnis anima eſt ſubſtantia incorporea,& ſeparabilis à corpore,& tu intellige de anima intellectiua,quoniam cognoſcit ſeipſam, vt viſum eſt in prima concluſione poſita ad mentem Auctoris,& Procli,ergo conuertitur ſuper ſe ipſam,vt patet per concluſionem præcedentem. Ergo eſt incorporea per primam concluſionem Procli,ergo eſt ſeparabilis à corpore per ſecundam concluſionem eiuſdem, patet igitur quomodo in hac decimaquinta propoſitione concordat Proclus cùm Auctore.

Secundùm doctrinam Ariſt. viſum eſt quomodo acceptat primam concluſionem Auctoris, nunc videndum eſt quomodo acceptat ſecundam, ſcilicet quod anima intellectiua eſt per ſe ſubſiſtens. Aduerte igitur, quòd in ſecundo de anima,tex.12.docuit ex modo operandi venari modum ſubſiſtendi,vnde dixit,ſi anima habet aliquam operationem per ſe, id eſt propriam ſibi, in qua non communicat corpus vt inſtrumentum,nec recipitur in corpore,ſeparabilis eſt à corpore ex ↄſequenti habet eſſe per ſe,& per ſe ſubſiſtit,&in tertio de anima,tex. 6. & 7. determinat ꝙ habet operationem per ſe,quoniam intellectus eſt potentia non organica, ergo eſt potentia non coniuncti,ſed propria animæ, ergo intelligere eſt proprium animæ,cuius enim eſt potentia eius eſt actio,ergo anima habet eſſe per ſe,ex conſequenti per ſe ſubſiſtit,hæc fuit mens Ariſtotelis ſecundùm recte ſentientes,& improbationem eorum qui tenent oppoſitum diffuſe ſcripſimus in prima parte D.Thom. in quæſt.75. art. 6.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem concluſio,& ſuum fundamentum nõ diſcordat à doctrina Ariſt. nam cum operatio ſit exiſtentis,vnumquodque operatur ſicut eſt exiſtens, ſi operatur per ſe, eſt exiſtens per ſe, ſi non operatur per ſe,non eſt exiſtens per ſe, ſed anima operatur

per

per se,quoniam intelligere est effectiue, & receptiue solius animæ.nam si esset alicuius potentiæ organicæ,esset determinatum ad aliquod genus entis, videmus enim auditionem determinatam tantum ad sonum,visionem ad calores, tactũ ad qualitates tangibiles.Intelligere autem circa ens,&quod libet genus entis, ergo, non expletur per aliquam organicã potentiam,sed per solum intellectum,qui est potẽtia solius animæ,& non coniuncti. Ergo anima est per se existens,& id confirmatur dicto diui August.in decimo de trinita. cap. 7.vbi inquit.Quisquis videt mentis naturam, & esse substantiam,id est per se subsistentem,& esse incorpoream. Hæc de decimaquinta propositione dicta sint,in qua concordant omnes recte sentientes.

PROPOSITIO XVI.

Omnes virtutes quibus non est finis pendentes sunt per infinitum primum, quod est virtus virtutum,non quia ipsa sit acquisita stans fixa in rebus entibus,immo est virtus in rebus entibus habentibus fixionem &c.

IN hac propositione intendit declarare, quomodo omnes virtutes infinitæ pendent ab vna prima virtute infinita,& aduerte quòd per virtutes infinitas,intendit intelligentias,quæ dicuntur infinite non intensiue, sed extensiue propter durationem infinitam postquam productæ sunt, cũ sint immateriales ex consequenti indefectibiles, per primam virtutem infinitam intendit creatricem Dei virtutem, quæ est infinita intensiue, & extensiue, & dicit quòd est virtus virtutum,id est contentiua omnium virtutum, & superior omni virtute,& ad probationem propositi elicio ex Auctore quatuor fundamenta.

Primo, intelligentia non est virtus absolute, & pure, sed est quædam virtus particularis, & determinata ad talem gradum, quoniam si esset pura virtus, & illimitata non plurifi

plurificarentur intelligentiæ, sicut albedo si esset separata in se continens omnem perfectionem albedinis esset implurificabilis. Prima autem virtus infinita est virtus simpliciter, & pure, & essentialiter.

Secundo, intelligentia est virtus finita superius, qui cum sit quædam virtus exceditur à supremo quod est virtus pura, sicut calor in aqua exceditur à puro calore, & remanet infinita inferius, quia non exceditur, nec comprehenditur ab entibus quæ sunt post ipsam. Inferioris enim est excedi, & non excedere, sed prima virtus est infinita superius, quia cũ sit prima non habet superius à quo terminetur, & est infinita inferius. Quoniam virtus absolute non comprehenditur à particulari virtute. Omnis autem virtus post primam est particularis virtus.

Tertio, ens primum est mensura entium intelligibilium; id est abstractorum, & entium sensibilium, quoniam primum in vnoquoque genere est mensura, ex consequenti entia intelligibilia, vt intelligentiæ sunt mensurate à primo ente.

Quarto, ens primum ens supra infinitum, id est excellentius quocunque ente creato infinito. Ex his fundamentis probatur sic propositum. Omnis particularis virtus, & quæ est infinita tantum inferius, & quæ vt limitata mensurata est, & quæ licet infinita, non tamen est supra infinitum, pendet à primo infinito quod est virtus pura, & infinitum superius, & inferius, & mensurata entium intelligibilium, & sensibilium, & est supra infinitum, & tale primũ est Deus creans & mensurans vnumquodque conuenienti mensura, sed omnes virtutes quibus non est finis extensiue, scilicet intelligẽtiæ, sunt quædam virtutes, vt declaratum est, & sunt infinitæ, tantum inferius, & sunt mensurate à primo, & non supra infinitum cum non sit omni modo infinitæ. Ergo pendent à primo infinito quod est virtus pura &c.

Ex hoc primo, & principali proposito elicit Auctor corollarium quod est hoc, sicut primum infinitum est causa à qua pendent omnes virtutes infinitę, vt intelligentiæ, & quæcunque habent durationem infinitam, sic vita lumen bonitas, & reliquæ primæ perfectiones sunt causæ rerum omnium

nium habentium vitam,& lumen,& reliquas bonitates.vnde primum vita, primum lumen prima bonitas sunt causæ omnis vitæ,& luminis,& bonitatis increatis abstractis,&mediantibus illis descendunt in entibus corporeis. Et quoniã Deus est ipsa prima vita,prima lux, prima bonitas, ideo ab ipso descendunt istæ, & reliquæ perfectiones sicut omnis infinitas est à prima infinitate quæ est Deus.

Secundùm Proclum acceptatur eadem propositio, vnde in libro suo talem propositionem format. Omnis multitudo potentiarum infinitarum ab vna prima infinitate exorta est,quæ non vt participata potentia est, neque in participantibus subsistet, sed secundùm seipsam, & huius quidem probatio secundùm doctrinam Platonicam est,quod omne inuentum in pluribus reducitur ad vnum primum quod est tale per essentiam,quod illa plura participant, quod non est vt participatum,nec in participantibus subsistit, sed est tale primo,& secundùm seipsum,sed potentia infinita quo ad durationem inuenitur in pluribus,vt in intelligentijs,& in anima,& in cœlo,ergo reducitur ad vnum primum, cuius essentia secundùm seipsam, & primo est infinita, hic autem est Deus,ergo &c.

Secundùm doctrinam Arist. aliqui tenent hanc propositionem non esse acceptandam nisi in genere causæ finalis,arbitrantur enim ꝙ licet secũdùm Arist. detur in vniuerso vnũ primum ad quod ordinantur omnia,sicut exercitus ad ducẽ, vt habetur in 12. Metaph. tex.52. vbi dicitur,ad vnum quidẽ omnia coordinata sunt.Et Comment.exponens inquit,apparet enim quod hoc commune est omnibus entibus, scilicet ꝙ omnia sunt propter vnum, & quòd actiones eorum sunt erga illud vnum,& est prima causa,quemadmodum omnia quæ sunt in domo propter Dominum domus sunt &c. Tamen dicunt Arist.non posuisse vnum vniuersale efficiẽs. quoniam entia æterna necessaria permanentia an differentiam motus cœli,non habent esse effectiue ab alio. Et huius opinionis videtur Comment.& sequentes eum.Nam in 12. Metaph.comment.18.reprobat creationem,&in comment. 41.arguens contra Ioanne grammaticum dicit aliquod esse necessarium,& æternum ex alio non est verum nisi in mo

tu cœli tantum,quoniam motus habet esse à motore. Commentator ergo vult quòd omne ens permanens ęternum,& necessarium vt sunt intelligentiæ,non habeant esse necessarium,& æternum ab alio,ex consequenti non pendent effectiue à primo infinito. Alij autem dicunt propositionem acceptandam secundùm doctrinam Arist. in genere causæ efficientis,quoniam Arist.sensit,quodcunque ens,& omnes modos entis esse effectiue à primo. Nam in 2. Metaph.tex.4 inquit vnumquodque vero maxime ipsorum aliorum dicitur secundùm,quòd etiam alijs inest vniuocatio, puta ignis est calidissimus,& enim est causa alijs hic caloris.Nec potest exponi de causa finali,quoniam exemplificat de igne vt calidissimo,quem constat esse causam effectiuam caloris in alijs calidis. Et ipsemet Comment.exponit de causa efficiente dicens,omnia enim entia non acquirunt esse,& veritatem nisi ab ista causa,scilicet à causa prima &c.Constat autem ꝙ acquirere esse denotat causam effectiuam,& hæc est veritas,& non est acceptandus Comment. in hoc, & negandum est ei nullum esse necessarium,& æternum permanens ex alio. Et quidem quòd secũdùm Arist.detur creatio contra Cõment. discutissimus in 12.Metaph.Similiter quòd non inconuenit aliquod necessarium permanens habere causam effectiuam. Nam in 2.Metaph.de his quæstiones particulares fecimus, & hanc viam contra Comment. tenet D. Thom. vt fidissimus Aristotelis expositor.

Secundùm Theologum,acceptatur eadem propositio, & totum corollarinm,& ratio sua est hæc. Quod conuenit alicui primo,& per se, si inuenitur in alijs, inuenitur inquantum participant ipsum, vt patet de luce, quæ quoniam primo,& per se conuenit soli, in quibuscunque inuenitur,ideo inuenitur quia participant lucem à sole mediante,vel immediate,sed esse,bonitas,infinitas,vita,lumen,intellectuale, & reliquæ perfectiones primo,& per se conuiuunt primæ causæ,quoniam cum sit prima est penitus independens secundùm omnem suam perfectionem,ergo in quibuscunque huiusmodi perfectiones inueniuntur, tam in intelligibilibus, quam in sensibilibus inueniũtur,quia participant perfectiones primę causę.Est enim illa à qua,in aqua,& ad,quam sunt

omnia.

omnia. Hæc de propositione decimasexta dicta sint.

PROPOSITIO XVII.

Omnis virtus vnita plus est infinita quàm multiplicata &c.

IN hac propositione intendit declarare, vnde sumitur maior infinitas, & minor in virtutibus infinitis quas dixit in propositione præcedenti pendere à primo infinito, & ponit hanc conclusionem. Omnis virtus vnita plus est infinita quàm multiplicata, id est cuicunque virtuti create competit infinitas, magis est infinita existens indiuisa quàm multiplicata. Antequam probetur, aduerte ꝙ ly infinitas nõ sumitur secundùm durationem, quoniam cum omnes intelligentiæ, & corpora cœlestia, & animæ sint indefectibilia, sunt æqualis infinitatis quo ad durationem, licet non sint æque indiuisa, nec æqualis simplicitatis. Minor enim est vnitas in intelligentia inferiori quàm in superiori, cum intelligat per plures species, & adhuc minor in anima intellectiua propter pluralitatem potentiarum intellectiuarum, & sensitiuarum, & adhuc minor simplicitas est in corpore cœlesti propter compositionem ex forma, & materia, & propter partes quantitatiuas, sumitur ergo ly infinitas secundùm perfectionem, & virtutem, quæ licet absolute non inueniatur nisi in prima causa, tamen secũdùm quid, & comparatiue inuenitur in ente abstracto pro quanto eius virtus est minus sparsa, & efficacior, & vniuersalior est in operando, vnde pro rei veritate propositio Auctoris sic intelligenda est. Omnis virtus permanens vnita, & indiuisa perfectior, & fortior, & vniuersalior est quam diuisa, & plurificata, & ad hunc sensum procedit probatio sua ex ratione assignata, ratione sic arguit, virtus permanens vnita, & indiuisa propinquior, & conformior est primo vni, id est primæ causæ quæ est maxime vna, & simplicissima cuius virtus est perfectissima, & absolute infinita, & virtus diuisa remotior ac diuisior est ei, ergo virtus permanens vnita, & indiuisa perfectior est, & si aliqua infinitas conuenit ei, est plus infinita, & partita siue multiplicata

plicata

plicata imperfectior,& minus infinita est, consequentia patet quoniam vnumquodque aptum participare virtutem ali cuius summi, quanto magis propinquat ei tanto magis par ticipat, & quanto magis distat, tanto magis imperficitur & minus participat,& magis finitatur ac arctatur,vnde vnitas est causa infinitatis, & diuisio causa finitatis.

Signo autem sic arguit,virtus vnita agit fortiores, & mirabiliores operationes, & quanto magis partitur tanto debiliores agit operationes, ergo vnita est fortior, & perfectior, & magis infinita si qua infinitas ei competit,& diuisa est debilior,& imperfectior,& magis finita,consequentia patet, quoniam modus operandi declarat modum virtutis, & hoc quidem signum ad sensum patet. Nam ignis vnitus intense calefacit, diuisus autem debiliter. Mille homines vniti in exercitu superant quinque millia dispersos &c. Propter quod concludit Auctor quòd quanto vehementior fit vnitas virtutis est infinitas in ea magis apparens,& sunt operationes eius magnæ, & mirabiles.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem conclusio. Nam in libro suo format talem propositionem. Omnis virtus vnitior existens est infinitior quàm plurificata, & eadem est probatio Procli, & Auctoris.

Secundùm doctrinam Arist.acceptatur eadem conclusio, sub hac forma,virtus vnita fortior,& perfectior est seipsa dispersa. hanc declarat in j. lib.Meteor.in capite de impressionibus humidis generatis in aëre, vbi agens de grandine, docet eam generari ex intensa frigiditate congregata,&vnita in nube tempore calido, propter diffusam caliditatem in aëre, quam vt sibi contrariam diffugiens frigiditas, vnit se, & vnita mirabiles actiones facit,vt congelare guttas aquæ in tanta multitudine,& magnitudine, & tam breui tempore vt sæpe videmus in grandine. Eandem causam inquit Arist.frigida calent sub terra in hieme,quoniam ex frigiditate diffusa in superficie terræ congregatur & quodammodo concentratur caliditas in visceribus terræ, ex qua congregatione efficitur fortior,& ideo calefacit aquas subterraneas, & quoniam in æstate fugata frigiditate ab aëre, & superficie terræ,paulatim disgregatur caliditas prius vnita,& eua-

porat ideo cessat calor ab aquis subterrraneis, alia signa ad ducuntur vt de calce, cui si super infundatur aqua feruet, quoniam partes ignitæ prius disperse per infusionem aquæ vniuntur, & fortiores effecte causant ebullitionem, quam causare non possunt existentes disperse, manifestum est ergo, quòd vnitas fortificat virtutem, pluralitas autem & diuisio debilitat, & si aliqua infinitas, siue vniuersalitas conuenit virtuti, conuenit ei vt vna, & non vt diuisa.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. Nam apud eum est vt principium, ꝙ virtus quanto superior, & magis vnita tanto ad plura se extendit quod quidem declaratur in potentijs sensitiuis. Nam quia sensus cōmunis superior est ad sensus exteriores, vnus existens apprehendit omnia obiecta sensuum exteriorum, & vltra hoc cognoscit differentiam inter ipsa obiecta. Item in potentijs intellectiuis. Nam quoniam intellectus est superior ad sensus exteriores, & interiores, ideo vnus existens cognoscit corporea & incorporea, substantiam & accidentia, sensus autem tantum accidentia apprehendit. Item in substantijs separatis in quibus non est diuisio virtutis cognosciciue per intellectiuam, & sensitiuam. Intellectus earum existens vnus cognoscit superiora intelligibilia, & inferiora sensibilia in vniuersali, & in singulari, ita quod ex sua indiuisione sortitur quandam infinitatem. Item patet in forma cœli, & qualitate eius, scilicet luce, quæ vna existens causat quodāmodo infinitos effectus, vnde quæ aguntur ab agentibus particularibus, plurificatis formis, & qualitatibus, aguntur à cœlo vna forma, & vna qualitate, manifestum est ergo, ꝙ vnitas est causa maioris vniuersalitatis, & infinitatis in virtute in operando, & maioris perfectionis, diuisio autem & pluralitas causa est oppositoꝝ. Hæc de ꝓpositione decimaseptima dicta sint.

PROPOSITIO XVIII.

Res omnes habent essentiam propter ens primū, & res viuæ omnes sunt motæ per essentiam suam propter vitam primam, & res intelligibiles omnes habent scientiam propter intelligentiam primam &c.

In

IN hac propositione intendit declarare quomodo omnia pendent à prima causa,quo ad omnes gradus conuenientes eis secundùm naturam suam,verbi gratia, quoniam prima causa,est primum ens,& est prima vita,&est primum intelligens,siue prima intelligentia, id est primus, & purissimus actus intelligendi, ita ꝙ existens simplicissima absque distinctione reali, est hæc tria, & omnis alia perfectio,& quoniam in creatis inuenitur triplex ordo,quoniam quædam tantum sunt,vt elementa,& elemētata inanimata, & quædam sunt & viuunt,eo quòd mouent seipsa aliqua specie motus,viuentia enim sunt quæ seipsa mouent. Et quædam sunt & viuunt,& intelligunt vt intelligentiæ, intendit probare quod omnes res vt habent esse sunt à prima causa, vt est primum ens,& omnia viuentia mouent seipsa propter primam causam,vt est prima vita. Et omnia intelligentia intelligunt propter primam causam,vt primum intelligens,siue prima intelligentia. Non tamen eodem modo,quoniam dat omnibus esse per creationem,sed dat vitam,& scientiam per modum formæ.

Primum quidem intendit sic probare. Cum omnis causa det aliquid suo causato in quo assimilatur causæ, causa prima inquantum primum ens dat rebus esse in quo assimilantur ei,vt est primum ens,& inquantum prima vita dat vitam, id est mouere seipsa,dat autem vitam inquantum prima causa est primum quietum sempiternum, id est primum mouēs immobile, quoniam cum in mouentibus, & motis non sit processus in infinitum,necesse est omnem motum reduci ad aliquod primum immobile. Et inquantum est primũ intelligens dat omnibus intelligentibus scientiam,q̃m scientia in creatis intellectualibus est participatio primi intelligentis.

Secundùm autem potest sic probari. Cum ens primum sit immobile,& sit causa causarum illud dat per modũ creationis quod dat nullo præsupposito, hoc autē est esse quod vt fundamentum præsupponitur omni alio perfectioni, & ipsum nihil prius præsupponit, vt diximus in secunda propositione,ergo dat esse omnibus entibus per modum creationis. Illud autem dat per modum formæ, quod videtur superaddi ipsi esse tanquam forma materiæ, hoc est vita, &

 scientia,

ſcientia, ſiue intelligentia. Nam videntur perficere ipſum eſſe, & qualificare. Vnde interrogati quale eſſe habet planta, reſpondemus eſſe viuum, & quale eſſe habet homo, reſpondemus eſſe ſcientificum, vel rationale, & intelligentia habet etiam nobiliori modo eſſe intellectuale. Ergo prima cauſa dat viuentibus, & intellectualibus vitam, & ſcientiam per modum informationis.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propoſitio. nam in libro ſuo talem propoſitionem format. Omnia quidem qualitercunque entia ex fine ſunt, & infinito propter primum ens, & omnia viuentia ſui ipſorum ſunt motiua propter vitam primam, omnia autem cognitiua cognitione participant propter intellectum primum. Sed aduerte quod Proclus non tenet concluſionem hanc eo ſenſu, quo Auctor. Nam quòd entia creata conſtent ex finito, & infinito, non verificatur proprie niſi in rebus incorruptibilibus, vt in intelligentia, & in anima, quoniam vt diximus in propoſitione quarta, quia participant eſſe ſunt finitæ, & quia habẽt virtutem, vt ſint ſemper ſunt infinitæ. Proclus autem extendit conſtantiam ex finito, & infinito ad omnia qualitercunque entia, ex conſequenti tam corruptibilia, quam incorruptibilia, & tamen de corruptiblibus, patet quòd non ſunt infinita in duratione niſi forte ſecundùm ſpeciem, quoniam apud Philoſophos ſpecies rerum ſunt æternæ. Item primũ ens prima vita, prima intelligentia, ſiue primus intellectus apud Auctorem non diſtinguuntur realiter, quoniam prima cauſa exiſtens ſimpliciſſima eſt hæc tria Apud Proclum autẽ diſtinguuntur realiter, quoniam primum ens eſt idea entis, & prima vita eſt idea vitæ, & primus intellectus eſt idealis intellectus. Et quoniam in hoc non bene ſentit, cum ſint in rei veritate perfectiones primæ cauſæ, in qua nulla ſtat diſtinctio abſolutorum, ideo in hoc relinquendus eſt, & tenendus eſt ſenſus Auctoris, cui concordat Ariſt. & Theologus, vt manifeſtabitur infra.

Secundùm doctrinam Ariſt. acceptatur eadem propoſitio. Nam in 12. Metaph. tex. 13. & in 7. lib. tex. 30. dicit palam vero ex dictis, quia quodammodo fiunt omnia ex vniuoco, id eſt ex ſibi ſimili, vt homo ex homine, domus ex domo in-

tellecta,calor ex calore &c. Ergo fit ens ex ente vita ex vita, intellectus ex intellectu. Et in lib. 10. docuit vnoquoque genere dari vnum primum vt mensura,qua mensurantur omnia illius generis,& illud est causa mensuratorum,ergo omnia entia mensurantur,& accipiunt esse à primo ente,& omnia viuentia accipiunt vitam,& mouent se propter primam vitam,& omnis natura intellectiua accipit scientiam, & intellectum à primo intellectu,& in lib. 12. tex. 39 docuit Deũ esse vitam suam & intelligentiam suam, & cum sit primum principium. ergo est primum ens prima vita primus intellectus. ergo secundùm Arist. à prima causa,vt est primum ens omnia entia habent esse,&omnia viuentia sunt mota inquã tum est prima vita,&omnia intelligentia habent scientiam, & intellectum inquantum est primus intellectus.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. Nam à D. Dionys. in lib. de Diu. nom. cap. 5. duo habemus. Primo ꝙ hæc tria,esse vita sapientia in Deo sunt vnũ nec aliquam distinctionem realem important. vnde inquit. Non autem aliud esse bonum dicit,&aliud existens,& aliud vita,& aliud sapientia,neque multas causas,&aliorum alias productiuas deitates,sed vnus Dei esse omnes bonos processus,& à nobis laudatas nominationes. Secundo ꝙ Deus vt ens, siue existens, verius autem superexistens est causa omnium existentium,& vt vita omnis vitæ, & vt sapientia omnis sapientiæ,& scientiæ, & cognitionis,de primo inquit in dicto quinto cap. omnis quocunque modo existentis præexistens est principium,& causa. Et omnia ipso participant, & à nullo existentium recedit, de secundo inquit in 6. cap. Omnis vita, & viuificatiuus motus est ex vita quæ est super omnem vitam,& principium omnis vitæ. De tertio inquit in cap. 7. Diuina sapientia omnium est mentis, & rationis,& omnis sapientiæ,& prudentiæ causa, & ipsa est omne consilium,& ab ipsa,&omnis cognitio, & prudentia &c. Et hanc quidem causalitatem multiplicem manifestat Dionysius in eodem lib. in cap. 5. conuenienti similitudine sumpta à sole,& inquit,si enim noster sol sensibilium substantias,& qualitates, & quidem multas, & differentes existentes, tamen ipse vnus existens, & vniformæ lucendo superfundens

lumen renouat,& nutrit,& custodit, & perficit,& discernit, & vnit,& reflorere facit,& germinabilia esse facit, & auget, & commutat, & collocat, & ex planta prodire facit, & sursum mouet,& viuificat omnia, & totorum vnumquodque iuxta proprietatem suam eodem, & vno sole participat, & multorum participantium causas vnus sol in seipso vniformiter præaccepit,multo magis in causa,& ipsius, scilicet solis,& omnium existentium,quæ,scilicet est Deus, præexistere exemplaria,scilicet esse vitam sapientiam bonitatem secundùm vnam supersubstantialem vnitionem cōcedendum est, quoniam & substantias producit secundùm excessum à substantia,id est secundùm virtutem qua excedit omnes substantias, &c. Hæc de propositio decimaoctaua dicta sint.

PROPOSITIO XIX.

Ex intelligentijs est, quæ est intelligentia diuina, quoniam ipsa recipit ex bonitatibus diuinis quæ procedunt à causa prima per receptionem multam &c.

IN hac propositione intendit Auctor declarare,quomodo entia diuersimode participant diuinas perfectiones secundùm quòd magis, vel minus propinquant primæ causæ à qua pendet ex propositione præcedenti. Et quoniā in vniuerso sunt tres principales ordines,scilicet ordo intelligentiarum, ordo animarum, ordo corporum, ideo iuxta hos tres ordines ponit tres conclusiones.

Prima est. Inter intelligentias,quædam est intelligentia diuina, quædam est intelligentia tantum.

Secunda est. Inter animas quædam est anima intelligibilis,id est intellectualis, quædam est anima tantum.

Tertia est. Inter corpora naturalia, quædam habent animam,quædam sunt corpora naturalia tantum sine anima.

Pro euidentia harum conclusionum,aduerte,ꝙ cum omnes isti ordines dependeant à Deo, vt declaratum est in propositione præcedenti, sic disponuntur ꝙ supremum primi ordinis multum participat diuinam dignitatem,& vniuersalem

lem causalitatem, & clarissimam ac vniuersalem per paucio ra media omnium cognitionem propter propinquitatem ad primam causam à qua perfectius, & abundantius recipit diuinas perfectiones, & ideo supremæ intelligentiæ ex hac propinquitate, & abundanti receptione diuinarum perfectionum,& multa similitudine ad primam causam,dicuntur non solum intelligentiæ,sed diuinæ tanquam diuina simula cra, sicut primi existentes in hoc mundo inferiori apud regem non solum dicuntur curiales, sed regij curiales. Et qm̃ inferiores intelligentiæ huius primi ordinis,non ita propin quant primæ causæ, ex consequenti non ita perfecte recipiunt diuinam perfectionem,nec vniuersalem causalitatẽ, sunt quidem intelligentiæ,qm̃ secundùm se totas sunt intel lectualis naturæ,sed non dicuntur diuinæ intelligentiæ, sed intelligentiæ tantum,sicut curiales secundarij dicuntur quidem curiales,sed non regij,qm̃ non multam dignitatem, & auctoritatem recipiunt à rege in comparatione ad primiores. Eodem modo disponitur secũdus ordo sub primo,ꝙ supremum secundi ordinis ex propinquitate ad primum parti cipat de natura ptimi quod est esse naturæ intellectualis. vn de in ordine animarum supreme,& magis perfecte, vt animæ humanæ non solum sunt animæ, sed ex propinquitatẽ ad primum ordinem participant de intellectualitate, & dicuntur animæ intellectuales. Inferiores autem animæ ex dĩ stantia ad primum ordinem sunt quidem animæ. Quoniam commune est cuilibet animæ viuificare dirigere, & conseruare corpus. Eodem quoque modo disponitur tertiús ordo sub secundo, quòd suprema corpora ex propinquitate ad animam secundùm perfectionem non solum sunt corpora, sed sunt participantia animam & vitam,& dicuntur animata corpora, inferiora autem vtpote multum imperfecta, & ex distantia ab ordine secundo sunt corpora tantum, id est habentia tantum esse naturale. Et in hac declaratione com prehenditur intentio Auctoris ĩn tota hac propositione.

Secundùm Proclum acceptatur eadem propositio, cum tribus conclusionibus. Vnde in libro suo talem propositionem format. Omnis intellectualis ordinationis,id est in ordine separatorum intellectum hi quidem sunt diuini intel-

lectus, suscipientes Deorum participationes, hi autem intel lectus solum, & omnis animarum ordinationis, hæ quidem animæ intellectuales sunt, ad intellectus suspense proprios, hæ autem animæ solum, & corporalis natura hæ quidem & animas habet astantes, hæ autem sunt naturæ solum, anima rum expertes. Et aduerte, ꝙ in secunda, & tertia parte propositionis. s. quo ad animas, & corpora non discordat à men te Auctoris, sed in primo ordine discordat in hoc, ꝙ Proclus vult intelligentia supremas dici diuino intellectus ex multa participatione Deorum, id est primarum formarum idealiũ, quæ sunt primum esse, prima vita, primus intellectus, quas more Platonico appellat Deos, & ponit distinctionem realẽ inter eas, vt diximus in propositione præcedenti. Auctor au tem vult ꝙ dicantur diuinæ intelligentiæ ex multa participatione tantum vnius primæ causæ quæ realiter, & simplicis sime est primum ens prima vita, primus intellectus, prima bonitas &c. Et quoniam mens Auctoris in hoc est consona veritati, & concordat Arist. & Theologis, vt dictum est in pro positione præcedenti, ideo sensus Procli relinquendus est, & secundùm veritatem loco eius quod dicit, suscipientes Deo rum participationes, dicatur, suscipientes vnius primæ causæ participationes &c.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam apud ipsum habemus hoc principium, quando aliqua plura ordinate ab vno primo procedunt, propinquiora illi principio perfectiora, & magis illi similia sunt, vt patet de lu mine procedente ordinate à sole ad astra ad elementum aë ris, ad elementum aque, ad elementum terræ. nam perfectius recipitur in astris, imperfectius in aëre, adhuc imperfe ctius in aqua, & imperfectissime in terra propter opacitatem, & multam distantiam. Constat autem quòd in ordine intelligentiarum, quæ sunt superiores, propinquiores sunt primo principio, istæ autem sunt secundùm Arist. quæ sunt applicate superioribus sphæris, inter quas prima in nobilitate, & perfectione, & causalitate est intelligentia octauę sphæræ quæ secundùm Arist. est primum mobile. Deinde in telligentia Saturni. Deinde Iouis, & sic discedendo. Nam sic ordinat eas in 12. Metaphys. tex. 44. vbi inquit Comment.

Quo-

Quoniam vero ordinatio istorum mouentium à primo mo tore, oportet vt sit secundùm ordinem stellarum orbiũ, manifestum est etiam ꝙ prioritas eorum in loco, & in magnitudine facit eos priores in nobilitate &c. Si igitur propinquiora primo principio nobiliora sunt & perfectiora merito dicuntur diuina entia, & in proposito dicentur diuinæ intelligentiæ. Habemus & aliud principium ab Arist. in 10. Metaph. tex. 23. ꝙ medium retinet naturam extremorum. Cũ igitur anima humana media sit inter intelligentias, & animas inferiores, quoniam secundùm Arist. in secundo de anima, tex. 22. videtur alterum genus animæ esse, & hoc solum contingere separari sicut perpetuum à corruptibili, necesse est inquantum respicit intelligentias esse naturæ intellectiuæ, & inquantum respicit animas inferiores esse animam. Inferiores autem animæ sunt animæ tantum. Item habemus ab Arist. in 8. Phys. tex. 27. quòd cum omne corpus naturale moueatur aliquo motu, aut mouetur à seipso, aut ab alio, si à seipso, est animatum, distinguitur enim omne animatum in partem mouentem, & in partem motam, cuius motus principium sit anima, siue motus sit alteratio, siue augmentum, siue decrementum siue motus localis, si autem mouetur ab altero est corpus in animatum. Ergo secundùm Arist. inter corpora naturalia quædam sunt animata, & corpora, quædam autem sunt corpora tantum.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio, & quidem ꝙ supremæ intelligentiæ merito dicantur diuinæ intelligentiæ, quoniam propinquæ sunt primæ causæ, à qua recipiunt abundantius dininas perfectiones vt testificatur Dionysius de cœlesti hierar. cap. 7. vbi exaltans primam hierarchiam inquit: pulchre igitur prima cœlestium hierarchiarum, ab excellentissimis essentijs sanctificatur, ordinem habens omnibus altiorem, hoc est circa Deum immediate collocatur, & primo operantes theophaniæ, id est diuinæ manifestationes, vel illuminationes, & perfectiones in eam tanq̃ proximam, id est Deo immediatam differuntur, hæc illæ, ex quibus constat, ꝙ cum prima hierarchia sit immediata Deo, & recipiat perfectiones, & illuminationes immediate à Deo, & sit altioris ordinis, & aliæ intelligentię

reci-

recipiant perfectiones, & illuminationes mediantibus supremis, merito supremæ dicuntur diuinæ, inferiores autem dicuntur intelligentiæ tantum, similiter ꝙ perfectiores animæ sint non solum animæ, sed etiam intellectiuæ, imperfectiores autem sint animæ tantum, & ꝙ perfectiora corpora sint non solum corpora, sed etiam animata, imperfectiora autem sint corpora tantum, declaratur ex fundamento posito à Dionysio in lib. de Diu. cap. 7. vbi inquit diuina sapientia est omnium effectiua, & super omnia concordans, & indissolubilis omnium concordationis, & ordinis causa, & semper fines primorum coniungens principijs secundorum, & vnam omnium conspirationem, & harmoniam pulchre operans, hæc Dionysius. Ex quibus habetur, ꝙ cum intelligentiæ sint in primo ordine entis, & animæ in secundo, & corpora in tertio. Intelligentiæ vltimæ, & primæ .i. perfectiores animæ debent esse coniunctæ, ita .s. quod participent de natura intellectuali ex consequenti non solum sint animæ, sed etiam intellectuales, similiter animæ, & perfectiora corpora debent conuenire, vt .s. non solum sint corpora, sed corpora habentia animam, & sic seruatur, vt inquit Dionys. pulcherrima consonantia in ordinibus vniuersi. Hæc de propositione decimanona dicta sint.

PROPOSITIO XX.

Causa prima regit res creatas omnes, præter quod commisceatur cum eis &c.

INtendit Auctor in hac propositione manifestare modum quo prima causa regit omnia creata, absque diminutione perfectionis suæ, quæ consistit in simplicitate, & vnitate virtutis suæ, ita quòd ex hoc vniuersali regimine nullam patitur distractionem virtutis, & licet sua virtus separata sit, & exaltata, tamen ex hoc non impeditur perfectissimum regimen, & ad manifestationem sui propositi tendit ex tribus. Primo, ꝙ prima causa regit omnia entia influendo in eis bonitates suas, quas ex parte sui influit vna influxione, & vno modo. Secundo, ꝙ licet prima causa ex

parte sui influat vno modo. Et vna influxione, tamen res recipiunt huiusmodi perfectiones diuersimode secundùm modum suæ virtutis, & sui esse. Tertio, ꝙ omne regens præter causam primam regit diminute, & solum regimen primæ causæ est optimum, & pulcherrimum.

Primum sic manifestat, causa prima influit bonitates in rebus, non per aliquod accidens medium, sicut agentia creata quæ agunt per qualitates suas actiuas, sed influit per essentiam suam, & suum esse quod est virtus sua, ita ꝙ essentiam, esse, virtus, bonitas, non distinguuntur, cum igitur essentia, esse, virtus in prima causa sint vna res, sequitur, ꝙ ex parte sui influit vno modo, & vna influxione super omnes res, sicut & sol quantum sit ex parte sui effudit vno modo lumen super omnia illuminabilia, & Doctor vno modo quantum sit ex se illuminat omnes discipulos, proponens omnibus eandem conclusionem per eadem media.

Secundum sic manifestat, recipientia diuersificantur in virtute, & in esse ex consequenti diuersificantur in capacitate, & aptitudine recipiendi, ergo non omnia sunt æqualiter receptiua, immo aliqua plus, & aliqua minus, quæ tamen diuersitas prouenit ex magnitudine largitatis diuinæ, & bonitatis, quæ ex immensitate sua, non potest recipi in rebus nisi multipliciter, & diuisim, & inæqualiter, sicut quoniam nullũ illuminabile est capax tantæ lucis, quanta est in sole, necesse est ꝙ secundùm plus & minus in diuersis recipiatur secundũ diuersitatem naturæ, & esse earum.

Tertium sic manifestat, sicut omne agens creatum distat à suo facto, quia non agit per essentiam suam, sed per instrumenta, & dispositiones quibus coaptat se facto suo, sic omne regens creatum distat ab eo quod regit, quia non regit ꝑ essentiam suam, sed per virtutes medias, puta per scientiam per prudentiam &c. Sed ex eo ꝙ agens creatum agit per dispositiones superadditas essentiæ suæ non est purum, & sufficientissimum agens, ergo nec regens creatum, quia regit ꝑ virtutes superadditas essentiæ suę est sufficientissimum & verum regens, cum igitur prima causa regat omnia per virtutem quæ est essentia sua, ex consequenti est indistans à rebus gubernatis, sequitur regimen suum esse in fine

de

decoris,& fine defectu & tortuositate.

Ex his probatur sic propositum. Regimen primæ causæ non debilitat vnitatem eius, nec distrahit virtutem eius regit,ergo omnia absque hoc ꝙ cõmisceatur eis. Antecedens probatur. Prima causa regit omnia per essentiam suam quę est virtus sua,& non per dispositiones medias sicut regentia creata,ergo &c. Nam ideo regimen regentis creati debilitat vnitatem eius distrahit virtutem, quia regit per dispositiones superadditas essentiæ suæ, cum igitur prima causa nõ regit,nec agat nisi per essentiam suam sequitur, ꝙ regimen eius non debilitat vnitatem eius,nec distrahit virtutẽ eius. Consequentia autem prima declaratur sic. Nam ex alio prouenit ꝙ regens immisceatur rebus rectis, nisi quia regit per instrumenta,& dispositiones superadditas quibus inclinatur & coaptat se rebus rectis ex qua coaptatione incurrit. Quandam compositionem siue commixtionem,cum igitur prima causa regat omnia per essentiam suam exaltatam suꝑ omnia,& per indiuisibilem virtutem suam, sequitur ꝙ regit omnia absq; hoc ꝙ cõmisceatur eis. Hinc patet error Auer. in 12.Metaph.cõment.37.qui abstulit à Deo regimen,& sollicitudinem indiuiduorum vt indiuidua sunt,vbi inquit sollicitudo circa indiuiduum tali modo ꝙ nullus habeat communicationem cum eo, hoc non est fas bonitati diuine &c. Iudicauit enim Auer.de regimine diuino, sicut de regimine humano,in quo quia regens regit per dispositiones medias, & coaptat se rectis ex qua coaptatione distrahitur virtus sua incurrit quandam vilitatem ex qualitate eorum quæ regit,& imperficitur,sed hoc iudicium est penitus irrationabile,quoniam vt diximus Deus regit res per essentiam suam, absque hoc ꝙ commisceatur eis. Item patet error Epicurei, qui posuit Deum ociosum de nullo ente curam habere credens esse impossibile Deum regere,& non distrahi virtutem suam nec inquietari, quoniam videbat in regimine humano regentes inquietari. Non regentes autem gaudere quiete sua,sed vt diximus nõ est similis ratio,quoniam Deus sua essentia quæ est exaltata super omnia, & quæ est virtus sua, & vno influxu ex parte sui gubernat omnia. Regens autem humanum,per instrumenta,per varias applicationes, & per dispoſi

dispositiones superadditas essentiæ suæ regit, ideo inquietudinis distractiones multiplices patitur, & debilitatem virtutis, nobilitatem, & vilitatem recipiens ex conditionibus eorum quæ regit, quoniam omnis humana actio qualificatur ex obiecto circa quod est, sicut & scientia recipit nobilitatē, & vilitatem ex obiecto, quod non contingit in diuina scientia, quoniam scit omnia in essentia sua, & ideo scit omnia: operatur in omnibus, regit omnia, sine aliqua imperfectione sua, quoniam scit, operatur, regit, omnia par esse suum.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio. nam in libro suo talem propositionem format. Omne diuinum, & prouidet secundis, & ereptum est ab his quibus prouidetur &c. Per ly secundis intendit entia corporea, tā animata, quàm inanimata, per ly diuinum intendit Deum summum, & substantias separatas quas Deos vocant Plato. Nam secundùm viam Plato, triplex est prouidentia.

Prima, attribuitur summo Deo, qui principaliter prouidet substantijs intellectualibus, & toti vniuerso quo ad genera, & species, & vniuersales causas.

Secunda, attribuitur Dijs secundis, qui prouident indiuiduis rerum generabilium, & corruptibilium.

Tertia, attribuitur dęmonibus qui prouident hominibus quo ad actus humanos.

In hoc ergo ꝙ Proclus dicit omne diuinum, intendit nō solum primum Deum, sed & Deos secundos, per ly ereptū, intendit exemplum, siue nō commixtum rebus prouisis eo modo quo exposuimus secundùm Auctorem. Et ratio quæ adducitur secundùm mentem Procli est eadem cum ratione adducta ad mentem Auctoris, quia scilicet Dij prouidentes, prouident per esse suum, & non per aliquam habitudinem, siue dispositionem superadditam essentiæ eorum, per quam aptentur, siue proportionentur rebus prouisi sicut faciunt regentes humano regimine, quos necesse est commisceri, & distrahi. quoniam diuersis prouident diuersis dispositionibus & medijs, vt paterfamilias, alia lege prouidet filijs, alia seruis, alia bestijs. Sed Dij suo esse sua essentia quæ est uirtus, & lex eorum prouident rebus, ideo prouident, & tamen sunt erepti, id est non commixti prouisis, nec patiuntur di-

uersificationem virtutis ex suo regimine.

Tu tamen aduerte, quòd ratio adducta ad mentem Procli, non verificatur nisi in prima causa, quoniam omnis virtus actiua in creatis est quid additum essentiæ, & est accidēs sicut actio sua. Nam in solo primo cui repugnat omnis cōpositio, & virtus, & actio est essentia sua propter quod tenēdum est intelligentias regere per dispositiones superadditas essentiæ, nec inconuenit eas pati diuersificationem virtutis, & aliquo modo commixtionem cum his quæ regūtur, cum non sint purum agens, nec eis repugnet potentia, & actus. Et ideo Auctor secundùm veritatem processit, qui regimen per esse suum, & propriam essentiam, & non per dispositionem superadditam attribuit soli primæ causæ, similiter triplex prouidentia secundùm viam Plato. non est sustinenda, & improbabitur infra.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem ꝓpositio. Nam in 12. Metaph. duo habemus ab Aristotele, primo ꝙ partes vniuersi habent ordinem adinuicem sicut partes ciuitatis, aut exercitus, & omnes habent ordinem ad vnum primum distinctum & separatum, & vniuersalem principem, à quo est ordo in partibus vniuersi, vnde inquit in tex. 52. Omnia vero ordinata sunt aliqualiter, & ad vnum quidem omnia coordinata sunt, scilicet ad primam causam à qua ordinantur, & disponuntur sicut ab vniuersali regente, & principe, sicut partes familiæ disponuntur à Domino domus, vt inquit illic Cōment. Et id manifeste concludit in tex. 55. vbi reprobans eos qui ponebant substantiam vniuersi in connexam, ita ꝙ vnum ens non confert alteri, ex consequenti ponebant plura prima principia dicit, Entia vero nolunt male disponi, pluralitas autem principatuū mala, vnus ergo princeps, quasi dicat, totum vniuersum est sicut vnum regimen, & dominium, ergo oportet ꝙ ab vno principe ordinetur & regatur, consequentia patet, quoniam videmus ꝙ non stat bonitas regiminis cum pluralitate primorum regentium, vnus ergo est regens omnia entia. Quòd autem non commisceatur eis: nec distrahatur virtus eius, patet ex secundo, ꝙ habemus ab Arist. in 12. Metaph. tex. 51. vbi determinat ꝙ primum principium est sua intelligentia, & ex consequēti

ti omnis actio sua est substantia sua, ex quo habemus, quòd cum per intelligentiam, & scientiam suam regat entia, & producat (nostra enim scientia causata est à rebus, scientia autem Dei est causa entis, vt inquit Cõment. in 12. Metaph. cõment. 51.) & intelligentia sit essentia sua, sequitur ꝙ regit res non per dispositiones medias, sed per essentiam suam, quæ cum sit exaltata super omnes res, non est cõmixtibilis cum eis, nec virtus enim quæ est essentia sua est distrahibilis sicut, nec radius solis minuitur ex eo ꝙ transit per varia corpora. Et si tu bene consideras, ratio adducta ad mentem Arist. non dissentit ab ea quam adduximus ad mentem Auctoris, vtrum autem prima causa omnia regat in vniuersali, & particulari, & quo ad singulas actiones, tam in superioribus, quàm inferioribus entibus ad mentem Aristot. non spectat præsenti propositioni, de hoc vero locuti sumus in quæstionibus nostris super 12. Metaph.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. Nam cum Deus sit causa creaturarum per intellectum, non solum quo ad esse creaturarum, sed etiam quo ad quodcunque bonum in eis repertum, & ordo earum in debitum finem sit bonum in eis, sequitur, ꝙ Deus sua intelligẽtia quæ est essentia sua ordinat, & dirigit omnia in debitum finem, sic autem ordinare, & dirigere, est regere, & quoniam eodem agit & dirigit, patet ꝙ sicut omnium est causa effectiua, sic est omnium causa ordinatiua, & propterea non admittit Theologus triplicem prouidentiam assignatam ad mentem Platonis. Tu tamen aduerte, ꝙ licet prima causa omnia ordinet, & dirigat in finem, tamen talem ordinem non exequitur per se ipsum, quo ad omnia, sed per causas secundas, vt gubernat inferiora per superiora, id est per intelligentias, & corpora cœlestia, vt dicemus in propositio vigesima tertia, per seipsum autem gubernat naturas intellectuales, vt sibi similes. Hæc de propositione vigesima dicta sint.

PROPOSITIO XXI.

Primũ est diues per seipsum, & est diues magis &c.

In

IN hac propositione intendit Auctor declarare primã causam esse sufficientissimam ad regendum omnia, quæ sufficientia consistit in abundantia, & continentia omnium bonitatum, & perfectionum quas Auctor nominat diuitias, qui enim regit, & non continet bona distribuẽda subditis, diminute regit, vnde ad omnimodam sufficientiam regiminis, duo requiruntur, primo debita, & certa sapientia, qua sciat regens subditos dirigere, & ordinare in finem, secundo abundantia mediorum conferendorum subditis, vt consequantur finem. Quid enim prodesset Principi scire ordinare militem contra hostes, nisi prouideret ei de medijs, vt de pecunia, & armis, & equis &c. Ad declarandam igitur sufficientiam regiminis in prima causa, in hac propositione intendit Auctor hanc consequentiam. Prima causa est diues per se ipsam, ita quòd nullo extra ipsam indiget, & est magis diues, id est super omnia diues, ergo sufficientissime regit omnes res, consequentia patet, quoniam ex eo quòd est maxime diues per seipsam continet in se omnia media conferenda rebus gubernatis, ergo sufficientissime regit. Antecedens verò probatur ab Auctore pro vtraque parte. Et primo q sit diues per seipsam. Secundo, quòd magis diues quàm omnia alia.

Quantum ad primum arguit sic. Prima causa est vnitas, & non sparsa in seipsa, sed pura vnitas, quia omnino indiuisibilis, & omnino incomposita, cum sit simplicissime simplex, aliter non esset primum ens, quoniam omne compositum posterius est suis componentibus, ergo est diues, & sufficiens per seipsam, probatur consequentia. Vnitas, id est simplicissime simplex, & compositum sunt opposita, quoniam compositum indiget componentibus, neque enim ex seipso est, simplicissime autem simplex, nullo extrinseco indiget, quoniam à nullo pendet. ergo sicut omne compositum est diues per aliqua ex quibus est, & à quibus pendet, sic simpliciter simplex est diues per seipsum, sicut habet esse per seipsum.

Quantum ad secundum sic arguit. Prima causa influit bonitates in omnibus rebus, & nulla influit in ea, immo omnes accipiunt ab ea, quoniam posterius accipit à priori, & non

& non econuerso. ergo omnes res tam intellectuales, quàm corporales non sunt diuites per se ipsas, immo sunt indigẽtes vno primo diuite influente super eas bonitates, & omnes gratias, ex consequenti est diues super omnia, & sic est sufficientissimum regimen eius.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio. Nam in libro suo format talem propositionem. Omne diuinum primo, & maxime est simplex .i. licet in entibus sint multa simplicia, intelligentiæ enim habent essentiam quæ non diuiditur, vt dictum est in propositione septima, tamen ens diuinum est primo, & maxime simplex, quoniam non compatitur secum aliquam minimam compositionem, neque ex his, neque cum his, omne autem creatum compatitur secum compositionem saltem subiecti, & accidentis, deinde subiungit Proclus. Et propter hoc .i. propter maximam, & primam simplicitatem est maxime per se sufficiens. Ad euidentiam huius dicti aduerte tria.

Primo, quòd dicit Auct. per seipsum diues, dicit Proclus per se sufficiens. nam per seipsum diues nullo extra ipsum indiget. ergo solus sibi sufficit.

Secundo, Proclus intendens ex simplicitate diuina probare sufficientiam suam per seipsam, prius probat eius maximam simplicitatem, & arguit sic. Prima causa est prima vnitas, sicut enim est primum ens, & prima bonitas, sic est prima vnitas, ergo pura vnitas, ergo maxima vnitas sicut puta albedo est maxima, id est perfectissima albedo, si maxima vnitas, ergo maxima simplicitas. nam simplicitas negat diuisionem in plura, & compositionem ex pluribus, ex consequenti simplicitas includit vnitatem, qualis ergo est vnitas in prima causa, talis est simplicitas, si ergo est prima, & maxima vnitas, est etiam prima, & maxima simplicitas.

Tertio, ex maxima & prima simplicitate intendit concludere primam causam esse per se sufficientem, sicut etiam conclusit Auctor. nam omnia composita indigent suis componentibus, & agente vniente componentia simul. ergo non sunt per se sufficientia, simplicia autem non indigent his. ergo sufficientiam suam habent in seipsis, cum igitur causa prima sola sit simplicissima in se vnitissime, & indiuisibiliter

continens vniuersalem bonitatem, sequitur quòd est per se sufficiens.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam in 5. Metaph. cap. de perfecto inter alios modos quibus dicitur perfectum assignans modum quo dicitur aliquid perfectum vniuersaliter, id est absolute, & non solum in aliquo genere inquit. Quædam, scilicet dicuntur perfecta modo vniuersali, ita quòd nõ deest eis nobilitas in vnoquoque genere, & nihil est extra illa, scilicet quod non contineatur in illis, & Comment. ibi applicans dictum Arist. inquit, & ita est dispositio primi principij, scilicet Dei. Deus igitur in se continet omnes bonitates, & nulla est bonitas extra ipsum, nisi vt participatio diuinæ bonitatis, ergo per se sufficiens est, & in 12. Metaph. tex. 37. ponens correspondentiam, & proportionem inter intelligibilia, & appetibilia determinat quòd sicut substãtia simplex quæ est purus actus, vt Deus est primum intelligibile, ita & primum appetibile, & optimum, ex consequenti est vniuersale bonum non secundùm vniuersalem prędicationem, sed secundùm vniuersalem continentiam. ergo est per se sufficiens. Confirmatur ex eius dicto in septimo lib. Polic. vbi inquit Testis est Deus qui beatus est, non propter aliquod externorum, sed per seipsum, quia talis est secundùm naturam &c. sed apud Arist. felicitas, & sufficientia omnium bonorum idem sunt. ergo si Deus per seipsum beatus est per seipsum sufficiens est.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. nam secundùm Dion. in lib. de Diu. no. cap. 13. Deus est vniuersalissime perfectus, quia omnium perfectiones in se excellentissime continet, & in omnibus influit bonitates suas incessabili largitione, vnde inquit. Perfectũ autem rursum dicitur, & sicut inaugmentabile semper perfectum, & sicut nõ minorabile, sicut omnia in seipso præhabens, & supermanens secundùm vnam impausabilem, & eandem, & super plenã, & imminorabilem largitionem, secũdùm quam perfecta oĩa perficit, & propria adimplet perfectione &c. ergo ex vniuersalissima sua perfectione quæ à nullo extrinsece pendet, immo quæ communicatur extrinsecis, manifeste concluditur, omnimoda & per se sufficientia diuina. Item

secundùm

ſecundùm Dionyſ. in eodem lib. & eodem cap. Theologiã laudat omnium cauſam, vnius nominatione propter excedẽtem totius diuinæ vnitatis ſimplicitatem, in qua omnia ſingulariter congregata ſunt, & ſuperunita. ſuperſubſtantialiter ergo ſicut ad mentem Auctoris, & Procli ex diuina vnitate, & ſimplicitate concluſimus Deum per ſe ſufficientem ita quòd ſufficientia ſua à nullo alio pendet, ſic ſecundùm Dionyſ. eodem medio eandem concluſionem probare manifeſte poſſumus. Hæc de propoſitione vigeſimaprima dicta ſint.

PROPOSITIO XV.

Cauſa prima eſt ſuper omne nomen quo nominatur &c.

INtendit Auctor hic manifeſtare celſitudinem primæ cauſæ ex hoc ſigno, quòd eſt ſuper omne nomen quod poſſit ſibi attributi ab intellectu noſtro. Et licet ex dictis in Propoſitione ſexta, vbi probatum eſt quòd eſt maior omni narratione & omni loquela, cum loquela, & narratio fiant per nomina, poſſit eſſe manifeſtum ꝙ eſt maior omni nomine ſibi attributo, tamen hic particularem propoſitionẽ format de diuina nominatione, quoniam intendit eam probare medio non tacto in Propoſitione ſexta. Intendens igitur probare primam cauſam eſſe ſuper omne nomen, ſic procedere videtur, omne nomen à noſtro intellectu inuẽtum aut eſt abſtractum, aut concretum, quorum nullum proprie conuenit primæ cauſæ. ergo eſt ſuper omne nomen. Antecedens probatur pro prima parte. Omne nomen ſignificat vt quo, vel per modum formæ, & ſic eſt abſtractum, vt deitas, humanitas, albedo &c. vel ſignificat vt quod, vel per modum compoſiti, vt Deus, homo, album &c. & ſic eſt concretum. Pro ſecũda parte, probatur ſic. Nomen abſtractum ſignificat per modum diminuti, quoniam ſignatum nomine abſtracto non eſt quod ſubſiſtit, nec quod agit, ſed quo agens agit, non enim humanitas ſubſiſtit, nec operatur, ſed homo, nec calor calefacit, ſed calidum, ſed in Deo nulla eſt diminutio. ergo nomen abſtractum non proprie conuenit Deo

Nomen autem concretum licet significet ut completum .i. id quod est,& quod subsistit,& quod agit, tamē significat formam limitatam,vel ad subiectum, vt albū, vel ad materiam, vt homo : ex consequenti nomen concretum apud nos videtur significare naturam limitatam , id autem non competit Deo , quoniam cum sit agens creans , & influens bonitates suas in rebus influxione perfecta & vna,licet res diuersimode eas recipiant ſm modum quo possunt recipere , necesse est diuinam bonitatem esse sine fine,& interminatam . ergo quocunque nomine nominetur,imperfecte & quasi improprie nominatur , ergo est super omne nomen ab intellectu nostro inuentum .

Secundùm doctrinam Procli , & Arist. & Theologi acceptatur eadem propositio,quoniam vnumquodque eo modo minatur quo intelligitur,cum nomina sint signa conceptuū, sed Deus ex sua infinitate est super omnem scientiam,& conceptum nostrum. ergo super omne nomen, & ideo bene dixit Dion. in j. cap. de Diu. no. Deus omnium quidem existentium comprehensiuus , omnibus autem vniuersaliter est incomprehensibilis,& neque sensus eius est , neque phantasia,neque opinio,neque nomen,neque sermo.s.declarās immensitatem substantiæ suæ,& infra in eodem cap.inquit exponens illud,quare interrogas nomen meum,quod est admirabile &c.Nunquid autem non hoc vere est mirabile nomē, quod est super omne nomen,quod est innominabile , quod est collocatum super omne nomen,quod nominatur siue in seculo isto,siue in futuro .

PROPOSITIO XXIII.

Omnis intelligentia diuina scit res per hoc quòd est intelligentia , & regit eas , per hoc quòd est diuina &c.

QVoniam non solum prima causa regit, sed etiam intelligentiæ. nam per motum cœli regunt inferiora,& regulant in motu quo ad velocitatem,& tarditatem corpora cœlestia,

lestia, ideo intendit in hac propositione declarare, vnde habet intelligentia quòd sit regens, & dicit tria.

Primo, quòd non regit inquantum intelligentia.

Secundo, quòd regit inquantum diuina.

Tertio, quòd regimen primæ causæ sublimius est, & altioris ordinis quàm regimen intelligentiæ.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ sicut essentiale est lucido lucere, calido calefacere, sic essentiale est intelligenti intelligere, & scienti scire. non ergo est essentiale intelligentiæ inquantum intelligentia regere, sed intelligere, & in hoc stat sua perfectio, & complementum, quoniam vnumquodque perficitur sua propria operatione.

Quantum ad secundum aduerte, ꝙ cum principium regiminis sit auctoritas quæ consistit in virtute regulatiua & influentia bonitatis super subditos, ex eo intelligentia est regens, à quo habet auctoritatem, & causalitatem influentiæ bonitatis. hoc autem habet à Deo vt vniuersali Auctore & Domino, ex propinquitate & similitudine quam habet ad ipsum. est ergo regens inquantum participat virtutem, & potentiam diuinam. ergo non inquantum intelligentia, sed inquantum diuina, quod enim participat actionem alicuius principalis agentis denominatur nomine principalis agentis, vnde sicut lapis comburens participat actionem ignis: sic denominatur ab igne. dicitur enim lapis ignitus, igitur quoniam intelligentia participat actionem Dei, quæ est dominari, & regere, conuenienter dicitur intelligentia diuina, sicut lapis dicitur ignitus, non inquantum lapis, sed inquantum comburit, vnde intelligentia quæ non regit non dicitur diuina, sed intelligentia tantum, vt dictum est in propositione decimanona.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ quadruplici ratione assignata ab Auctore regimen primæ causæ sublimius est.

Primo, quia prima causa dat virtutem regitiuam intelligentiæ, & non econuerso.

Secundo, quia quæcunque reguntur ab intelligentia reguntur etiam à prima causa. nam (vt diximus in Propositione prima) quamcunque actionem habet causa secunda super effectum suum habet, & causa prima, quia non agit nec

mouet nisi agente.& mouente causa prima.

Tertio,quia prima causa sicut producit oẽs res, sic etiam regit.intelligentia autem non regit omnia, sed tantum cor porea,soli enim creatori natura intellectualis vt intellectua lis subijcitur.

Quarto,quia omnia desiderant primã causam modo suo, quoniam est bonum vniuersale, in quo continetur omne bonum,& cum omnia appetant bonum sequitur quod desiderant illud,in quo & à quo est omne bonum,non autem omnia desiderant intelligentiam,cum sit particulare, & determinatum bonum. constat ergo regimen primæ causæ esse sublimius, & altioris ordinis, cum non habeat regimen supra, & sit vniuersalissimum.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio. nam in suo libro talem propositionem format. Omnis diuinus intellectus intelligit quidem vt intellectus, prouidet autem vt Deus. Vnde aduerte, quòd sicut proprium est sensui sentire,& voluntati velle,sic proprium est intellectui vt intellectus est intelligere. regere autem & producere nõ est proprium intellectus, sed inquantum intellectus practicus actuatus specie,siue forma rei producibilis. puta intellectus ædificatoris est causa ædificandi, prout habet in se domum cognitam,cum igitur intellectus vt intellectus non regat,id habet aliunde,puta quia efficitur Deus participatiue, recipiens à prima causa multam virtutem, & auctoritatem ex propinquitate ad illam, ex qua receptione participat & formam,& actionem,& nomen primæ causæ, quæ sũt virtus regitiua,regimen,Deus.nam & in humanis qui accipiũt auctoritatem regendi à primo domino,dicuntur dominari, & domini,ergo &c.

Secundùm doctrinam Arist.acceptatur eadem ꝓpositio. Et quidem quod intelligentia vt intelligentia intelligat secundùm Arist. manifestum est, quoniam sicut proprium est lucidi lucere,& calidi calefacere,& visus videre,sic intelligẽtiæ intelligere, & qui auferret ab intelligentia intelligere destrueret eam, vnumquodque enim est propter operationem,& quod intelligentia vt intelligit non regat, patet q̃m inquit Arist. in tertio de anima,tex.58. Scientificum autem

non mouet,ſed manet, id eſt intellectus inquantum intelligens ſpeculatiue non mouet, id eſt non cauſat, non agit ad extra,ſed quieſcit. ergo non regit,quod autem regat vt accipit virtutem,& auctoritatem à primo,patet,quoniam in 12. Metaph.tex.51.aſſimilauit vniuerſum exercitui,in quo propinquiores Duci accipiunt poteſtatem à Duce,& regunt inferiores. ergo in vniuerſo entia propinqora primo, vt ſunt intelligentiæ,accipiunt virtutem,ſicut & eſſe à primo, & regunt inferiora. Vnde dixit in primo Meteor. quod neceſſe eſt mundum inferiorem regi,& gubernari lationibus ſuperioribus,id eſt motibus cœleſtibus,ſi ergo motibus, ergo & motoribus cauſantibus motum quales ſunt intelligentiæ. Nam pro tanto iſta eſt vera à qua calefit calefactione, quia calor ſiue calidum calefacit. ergo à ſimili hæc eſt vera. Mundus gubernatur motu cœleſti, quia gubernatur motore influente &c.

Tu tamẽ aduerte,ꝙ Ariſt.in hoc diſſentit ab Auctore,qm̃ non concedit intelligentias niſi ſm numerum motuum cœleſtium,vt patet in 12.Metaph.tex.48. vbi & Comment.inquit. Neceſſe eſt vt via numerandi iſta ſit ex numeratione motuum ſtellarum, ex conſequenti apud Ariſt.omnes intelligentiæ mouent. ergo omnes regunt. ergo omnes ſunt diuinæ,quia non dicuntur diuinæ,niſi quia regunt,in hoc imitantes primum. Apud Auctorem aũt (vt patet in propoſitione xix.) quædam ſunt intelligentiæ diuinæ,vt ſupremę,quędam ſunt intelligentiæ tm̃,vt inferiores, quoniam cum ſint nobiliores tota ſubſtantia corporea,non eſt neceſſe oẽs eſſe applicatas corporibus cœleſtibus, ſed deputari altiori exercitio,puta aſſiſtere primo,ſed id ad Theologum ſpectat.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propoſitio.Et primo,quod intelligentia vt intelligentia non regat,probatur, qm̃ omnes regerent,cum omnes intelligant, ſed ſm Theologos non omnes regunt, nec præſident rebus corporeis. nam ſm Dionyſium in lib.de cœleſti hierarchia, cap. ſexto. Primæ & ſupremæ intelligentiæ aſſiſtunt circa Deum ſemper & attente, ipſi immediate ente alias unire. Quod autem vt diuinæ regant probatur, quoniam cum ſint cauſæ ſecundæ,illis communicatur virtus regitiua.quæ

essentialiter conuenit Deo, vt patet per Dionysium in lib. de diuinis no. cap. 12. & inquantum communicantur intelligentijs dicuntur Domine, & rectrices, & Dij. vnde inquit Dionysius in eodem cap. Sanctos autem & reges, & dominos, & Deos vocant eloquia in singulis principaliores ornatus, per quos secundi ex Dei donis accipientes illorum distributionis simplicitatem circa suijpsorum differencias multiplicat, id est diuina eloquia vocant illos Angelos sanctos & reges, & dominos, & deos siue diuinos qui tenent primos gradus in singulis ordinibus, quia recipiunt Dei dona, & virtutem in maiori simplicitate, quoniam Deo magis assimilantur, in quo est simplex & vniformis bonitas, & virtus, & sic per principaliores ex sua simplicitate distribuit illis, & huiusmodi dona multiplicantur in inferioribus secundùm eorum differentias. Patet igitur quod intelligentiæ inquantum diuinæ, id est inquantum recipientes Dei dona, vt auctoritatem & potentiam regitiuam dicuntur regere, & dominari inferioribus, tam in ordinibus Angelorum, quàm in naturis corporeis. Quod autem Dei regimen altius sit, & melius quam regimen intelligentiæ apud Theologum manifestissimum est. Nam inquit in eodem capite, laudare nos conuenit illũ qui est infinitornm nominum, sicut sanctum sanctorum regem regnantium, dominum dominorum, & Deum Deorum &c. Et declaratis quid sit sanctitas regnum dominium deitas subdit. Igitur hæc quidem in causa excedente omnia laudare conuenit, & addendum est, ipsam esse excedentem sanctitatem, & regnum, & dominationem, & superpositam ac amplissimam deitatem, etenim ex ipsa est distributa omnis munda diligentia, & omnis sincera mundicia. Item omnis ordo rerum, ornatusque distinctus, in coincinitatem, & inæqualitatem in congruentiam eliminans, & ad ordinatissimam identitatem rectitudinemq. gestiens. Rursus omnium pulchrorum bonorumq. perfecta possessio. Hæc de propositio vigesimatertia dicta sint.

PROPOSITIO XXIIII.

Causa prima existit in omnibus rebus secundùm

vnam dispositionem, sed res omnes non existunt in causa primam secundùm vnam dispositionem &c.

IN hac propositione intendit Auctor declarare quomodo entia diuersimode reguntur à prima causa. Reguntur autem inquantum influit in eis bonitatem suam, & inquantum entia recipiũt,& in hac propositione dicit duo.

Primo, quòd prima causa existit, scilicet per influxum bonitatis in omnibus rebus secundùm vnam dispositionem, id est secundùm vnam actionem, quoniam diuina actio est virtus,& essentia Dei, quæ non potest plurificari.

Secundo, quòd res omnes, non autem in prima causa influente secundùm vnam dispositionem, id est receptionem, quoniam quælibet recipit secundùm modum naturæ suæ, vt quædam recipiunt vnite, vel indiuisibiliter, vt substantiæ simplices, quædam recipiunt multipliciter, vt substantiæ cõpositæ, quædam recipiunt æternaliter., vt incorruptibilia, quædam temporaliter vt corruptibilia, quædam corporaliter vt materialia, quædam spiritualiter, vt immaterialia.

Hanc igitur propositionem Auctor probat sic. Quando agens est vnum, & recipiens diuersum diuersitas receptionis prouenit ex parte recipientium, & non ex parte agentis, vt quoniam lux solis est vna illuminat omnia vna illuminatione actiua, non tamen omnia recipiunt lumen eodem modo, quoniam recipientia sunt diuersa, vt corpus tersum, corpus diaphanum, corpus terrestre, sed prima causa est vnum,& simplicissimum agens, & sua virtus, & sua bonitas est vna, ergo ex parte primæ causæ non diuersificatur influxus bonitatis in rebus, sed ex parte recipientium quæ sunt diuersarum naturarum,& vnaquæque recipit modo suæ naturæ temporaliter, vel æternaliter,& vt sic diuersificatur influxus diuinæ bonitatis. Quod si agens esset diuersum, & recipiens vnum diuersitas receptionis proueniret ex diuersitate agentis, vt quoniam calidum, & frigidum sunt diuersa agentia, & aqua est vnum recipiens, recipit à calido calorem, & à frigido frigiditatem, verum cum in proposito causa prima agens sit penitus vna, ex parte sua est in omnibus rebus vna influxione, sed quoniam res non sunt vnum recipiens,

recipiens,sed diuersum,ex parte rerum non sunt in prima causa secundùm vnam receptionem bonitatis influxe.

Tu tamen aduerte, quòd in hac propositione comparat Auctor primam causam ad res vt regentem, & non vt creantem.Nam vt regens,& dominãs supponit res in esse,quoniã cum regnum, & dominium sint relationes supponunt extrema actu ex cõsequenti vt regens infinit bonitates suas in rebus existentibus quibus deducuntur in proprios fines &quoniam sunt diuerse recipiunt diuersimode hmõi bonitates vt dedimus exemplum de luce solis, vt creans autem non supponit recipiẽs,quoniam creatio nihil supponit, vnde si quæratur,cum Deus creans sit penitus vnus sicut & regens,& vt creans non supponat diuersitatem recipientium, vnde prouenit pluralitas, & diuersitas creaturarum. Diceret Auctor, quòd id prouenit ex diuino intellectu qui in diuina essentia, vt contentiua omnium graduum essendi cognoscit ad perfectionem vniuersi creandi,oportere esse plures,&, inæquales gradus entium, vnde sicut artifex vna arte producit diuersa artificiata, vt ædificator vna arte domificatiua producit domum paruam, magnam, triangularem & rotundam &c. Sic prima causa vna scientia sua adiuncta voluntate producit diuersitatem entium.

Item aduerte,ꝙ Auctor ibi, ergo secundùm modum &c. Ex eo quod dixit diuersitatem receptionis prouenire ex diuersitate recipientium elicit hoc corollarium, entia secundùm modum quo propinquant primæ causæ recipiunt bonitates eius,vnde propinquiora perfectius,& abundantius recipiunt,& quoniam entia intellectualia propinquiora sunt, vtpote similiora,ideo perfectius recipiunt, & quoniam intellectualia cognoscunt bonitates receptas, ideo delectantur, & delectatio est secundùm proportionem cognitionis bonitatis recepte,vnde primæ intelligentiæ,perfectius recipiunt,perfectius cognoscunt,perfectius delectantur.

Secundùm doctrinam Procli,acceptatur eadem propositio. Nam in libro suo,hanc propositionem format. Omnibus quidem Dij adsunt eodem modo, nõ autem eodem modo omnia Dijs adsunt, sed singula secundùm ipsorum ordinem participant illorum præsentiam, hoc quidem vniformiter,

miter,hoc autem multiplicatim, & hoc quidem perpetuo, hoc autem temporaliter,& hoc quidem in corpore,hoc autem incorporaliter. Quam propositionem non est necesse aliter declarare, quoniam patet ex declaratione facta ad mẽtem Auctoris, & corollarium elicitum ab Auctore consonat doctrinæ Platonicæ quam sequitur Proclus. Nam apud Platonem pro principio habetur quod entia secundùm propinquitatem, & distantiam à primo bono, plus & minus recipiunt ab eo bonitates, & quæ sunt naturæ intellectualis quanto propinquiora sunt illi, tanto magis assimilantur illi in cognitione, & dilectione,& delectatione, sed primum bonum est maximus sui cognitor, & amator, & seipso maxime delectatur cum sit primum intelligibile, & primum appetibile, & sibi ipse maxime vnitum. Ergo entia intellectualia quanto propinquiora sunt primo bono, tanto magis cognoscunt,& amant, & delectantur bonitatibus ab eo receptis.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam in octauo libro Metaphys.tex. 11. quærens vnde prouenit diuersitas rerum si materia est vna omnium generabilium, & determinans concludit, quòd licet materia prima sit vna omnium,tamen materiæ proxime possunt esse diuersę. nam alia est materia phlegmatis,puta humidum frigidum alia materia cholere,puta calidum siccum, vnde inquit Arist. si agens est diuersum,& materia proxima recepti ua sit vna,fiunt res diuersæ, vt ex ligno fit domus & fit nauis,quoniam alia est ars ædificatiua,& nauificatiua,& posito quod esset eadem ars,& idem artifex realiter,tamen quia alia idea agit domum, & alia nauim dicitur diuersum agens formaliter,si autem agens est vnum, & materia est diuersa, fit diuersitas rerum ex parte materiæ, vt idem artifex per eãdem ideam facit duas fialas vnam ex argento, aliam ex auro si vero agens & materia sint diuersa ex parte vtriusque prouenit diuersitas. Quod si agens est vnum & materia vna productum erit vnum. In casu proposito, prima causa regens est vna,& entia recta sunt diuersa, ergo diuersitas receptionis bonitatem diuinarum, prouenit ex rebus diuersis, & diuersimode recipientibus, & non ex vnitate primæ

causæ

causæ influentis. Similiter corollarium positum ab Auctore acceptatur ab Arist. Nam in primo cœli, tex. 39. Loquens de entibus æternis habentibus sufficientissimam vitam, & quæ sunt extra cœlum dicit, vnde & alijs communicatum est his quidem clarius, his autem obscurius esse, & viuere. i. cum à perfectissimo fiat deriuatio ad minus perfecta, & causa prima sit perfectissima sequens est, vt ab ea ad alia fiat deriuatio, & communicatio esse, & viuere non quidem æqualiter, sed his quidem clarius. s. propinquioribus, his autem obscurius. s. magis distantibus, vt corruptibilibus. Quod autem propinquiora primæ causæ intelligentia, & desiderantia delectentur, manifestat Arist. in 12. Met. tex. 39 vbi facit talem comparationem. Si nos intelligentes eo modo quo possumus, & non semper diuinas perfectiones optime delectamur, multo magis entia intellectualia æterna, vt intelligentiæ delectātur, quoniam illis est intellectio continua, & semper, ex consequenti eorum deectatio est sempiterna.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. Nam cum propositio intelligatur non de productione rerum, sed de earum regimine, & gubernatione à prima causa, sumenda est diuersitas ex parte rerum, & non ex parte regentis, quia vna actione, vna virtute gubernat omnia. Nam regere est dirigere, & producere rem per debita collata media in bonum finem, dirigere autem motus est, & motus cum sit actus mobilis à mouente, diuersitatem accipit à diuersitate mobilium, & non à mouente, stat enim vnum agens causare plures passiones in distinctis substantijs. Nam ignis A, potest calefacere plura calefactibilia, & licet calefactio actiua, vt est ab igne sit vna, tamen calefactio passio diuersificatur, vt diuersificantur receptiua, sic est in proposito de diuino regimine in quo seruatur vnitas ex parte regentis, & sumitur diuersitas ex diuersitate rerum recipientium diuinum regimen. Quod autem entia secundùm maiorem, & minorem propinquitatem ad primam causam recipiant maiores, & minores perfectiones, patet apud Theologum, ratio, quoniam propinquius perfectissimo magis participat ipsum, sicut propinquius lucidissimo magis illuminatur, & minus propinquum minus. Et quod entia intellectualia de-

lectentur in cognitione diuinarum perfectionum quæ sibi communicatæ sunt à prima causa,& delectatio proportionetur perfectioni collatæ,& cognitæ: patet ratio, quoniam delectatio est de bono cognito præsenti, & vnito ipsi cognoscenti. ergo delectatio graduatur secundùm quod graduatur ipsum bonum cognitum, vt scilicet paruum bonum parum delectet,& magnum magis,& maximum maxime, vnde Deus est infinite felix, quoniam cum sit bonum infinitum infinite delectatur in seipso. Hæc de propositione vigesimaquarta dicta sint.

PROPOSITIO XXV.

Substantiæ vnitæ intelligibiles non sunt generatæ ex re alia, omnis substantia stans per essentiam suam, non est generata ex re alia &c.

IN hac propositione intendit manifestare, ꝙ aliquæ substantiæ ita disponuntur à prima causa, ꝙ non indigetur generari ab aliquo generante, sumendo generans proprie, quod.s.educit generabile de potentia ad actum per generationem physicam, quæ est terminus alterationis, sed huiusmodi substantiæ acquirunt simpliciter esse completum à prima causa, sine præcedenti alicuius esse imperfecti, & potentiali, ponit igitur talem propositionem. Omnes substantiæ vnitæ intelligibiles non sunt generatæ ex re alia .i. omnes substantiæ simplices intellectuales quales sunt intelligentiæ,& anima intellectiua, non sunt generatæ ex re alia .i. nec ex materia, nec ex aliquo generante proprie dicto, hanc sic probat. Omnis substantia simplex intellectualis est stans per essentiam suam .i. est subsistens secundùm seipsam, vt in hoc distinguatur à re subsistente non secundùm se ipsam, sed quia habet formam fundatam in materia, vt composita materialia. Omnis substantia subsistens secundùm seipsam non est generata ex re alia modo exposito, ergo &c. Prima propositio fuit probata supra in propositione decimaquinta, vbi declaratum est, quod omne sciens essentiam

ſuam,eſt rediens ad eſſentiam ſua redditione completa, ex conſequenti eſt per ſe ſubſiſtens. Secunda autem propoſitio probatur hic ab Auctore ſic. Omnis ſubſtantia generata ex re alia ſiue ſumatur ly ex vt dicit materiam ſiue vt dicit cauſam efficientem tendit ab eſſe diminuto,id eſt potentiali ad eſſe completum, id eſt actuale. Nam generatio eſt via à diminutione ad complementum, quoniam enim termini ſunt oppoſiti, & terminus à quæ habet rationem non eſſe,terminus autem ad quem habet rationem eſſe. Nam ex non calido fit calidum,eſt non homine fit homo,id eſt ex homine in potentia fit homo actu. Res ergo generanda prius eſt ſubeſſe diminuto,& per actionem generantis diſponentis materiam educitur de imperfecto ad perfectum, & quoniam omnis generatio adiuncta alteratione fit in tempore, ſequitur quòd omnis ſubſtantia generata ex re alia,prius tēpore habet eſſe diminutum quam completum, ſed ſubſtātia ſubſiſtens ſecundùm ſeipſam nō prius habet eſſe diminutum poſtea cōpletum,qm̄ cum ſit forma ſiue actus, & nō habeat materiam partem ſui, qn̄ producitur totaliter producitur, ſcilicet ex puro non eſſe, ex conſequenti accipit ſuum eſſe completum à prima cauſa,in inſtanti non per generationē, ſed per ſimplicem fluxum,& ſua formatio ſiue productio,nō eſt via ab imperfecto ad perfectum qualis eſt generatio Phyſica,ſed eſt comparatio ſiue relatio ad primam cauſam à qua in eſſe completo producitur,nullo potentiali ſuppoſito, ergo omnis ſubſtantia ſubſiſtens ſecundùm ſeipſam non eſt generata gn̄atione proprie dicta ex re alia, id eſt nec ex materia;nec ex generāte Phyſ.Licet acquirat eſſe completū à prima cauſa,non præcedēte aliquo eſſe diminuto,vel potētiali.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propoſitio. Nam in libro ſuo talem propoſitionem format. Omne per ſe ſubſiſtens eſt ingenerabile, & accipit ly per ſe ſubſiſtens non abſolute, quoniam indiuidua ſubſtantiæ, vt Socrates Plato cum ſint per ſe ſubſiſtentes (non enim innituntur alij, ſed habent eſſe per ſe, & completa ſunt in natura ſua) non eſſent genita, ſed accipit ly per ſe ſubſiſtens in ſenſu Auctoris, ſcilicet ſubſiſtens ſecundùm ſeipſum, & non quia habet formam in materia, ex cuius compoſitione re-

ſultat

sultat compositum subsistens,& sic ly per se subsistens est restringendum ad substantiam immaterialem quales sunt ideę apud Platonem,& intelligentię, & animæ intellectuales. Et Proclus eadem via probat,qua probauit Auctor,ideo recurre ad probationem suprapositam.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam in octauo Metaphys. tex. 15. & 16. Quærens Aristotelis quid faciat diffinitionem esse quid vnum,id est significatum diffinitionis quæ est essentia rei,vt propter quid natura hominis est quid vnum,& natura equi, & natura intelligentiæ,& determinans dicit in rebus compositis in quibus,est generatio, ideo res est vna, quia vna pars est potentia,scilicet materia,& alia est actus. & ex potentia, & actu sine alio medio fit vnum, modo sit agens qui per generationem educat rem de potentia ad actum, vnde inquit. Quid igitur causa huius est. Scilicet quod est potentiu ens, actu fit propter faciens,in quibus est generatio, nulla nanque est causa altera. In rebus autem non habentibus materiam neque sensibilem,vt naturalia,neque intelligibilem vt mathematica statim,id est non per generationem, nec per eductionem de potentia ad actum,nec receptionem formæ in materia,se secundùm se sunt vnum sicut,& ens, vnde inquit quapropter nulla est alia causa, scilicet intrinseca, nec extrinseca,faciens autem generans, vnum essendi in his neque essendi ens aliquid, statim enim, id est sine transitu ab imperfecto ad perfectum vnumquodque est ens aliquid,& vnū aliquid.

Tu tamen aduerte quod licet Arist. neget in his substantijs simplicibus generans, & eductionem, de potentia ad actum,non tamen negaret quid recipiant esse statim perfectū per simplicem actionem primæ causæ, à qua vt diximus supra in propositione decimaoctaua ad mentem Arist. omnia pendent effectiue,& id consonat dicto Comment. in duodecimo Metaphys. comment.44. qui arguens quosdam ponētes agens in abstractis inquit, mos vero qui iam est inter modernos in dicēdo quod à tali motore prouenit talis motor,aut consequitur,aut præcedit,aut talia verba, non vere intelliguntur de istis principijs abstractis, omnia enim ista

sunt

sunt dispositiones agentium superficieremus non vere. Ab agente .n. nihil prouenit, vt diximus nisi extrahere illud qđ est in potentia ad actum, sed illic non est potentia .i. esse potentiale, vnde nec agens, quod .s. agit actione quæ est motus, tantum .n. est illic intellectus, & intellectum, & perfectum, & perficiens &c. Perficiens autem est prima causa, perfectum vero est substantia simplex, facta in esse perfecto à prima causa non mutatione, sed sua scientia, & voluntate, & simplici effluxu.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio. Nam cum omne generatum generetur ex materia in qua habet esse in potentia, & substantiæ subsistentes secundùm seipsas sint simplices ex consequenti immateriales, sequitur ꝙ non generentur ab aliquo generante proprie dicto. Omnis .n. motus, & mutatio physica supponunt materiam, & generans generat supposita materia, cuius actione quod erat in esse potentiali reducitur ad esse actuale, verum non sunt entia nisi quod per parricipationem accipiunt esse perfectum, nullo supposito à primo ente perficiente. Hæc de propositione vigesimaquinta dicta sint.

PROPOSITIO XXVI.

Omnis substantia stans per seipsam non cadit sub corruptione &c.

QVia in propositione præcedenti probauit omnem substantiam subsistentem secundùm seipsam non generari ab aliquo generante proprie dicto ex consequenti in generabilem esse generatione physica, in hac propositione ostendit eandem esse incorruptibilem corruptione proprie dicta, vt excludam annihilationem, & antequam ad probationem deueniam, aduerte, ꝙ ly per seipsam dupliciter potest exponi.

Primo, vt per ly per seipsam excludatur, omnis alia causa, tam extrinseca, quàm intrinseca, & vt sic non verificatur nisi de prima causa quæ à se, & ex se subsistit, vt primum ens penitus independens.

Secundo,

Secundo,vt per ly per seipsam excludatur causa intrinseca formalis. nam composita non subsistunt nisi quia forma per quam sunt actu,est in materia,& tandiu subsistunt, quandiu stat vnio formæ,& materiæ, & causa corruptionis est separatio formæ à materia,& propterea non possunt composita dici subsistere per seipsam.i. secundùm totam essentiam, sed per partem.i. per formam vnitam materiæ, substantiæ autem incompositæ & immateriales,quoniam sunt formæ, & actus,dicuntur stare per seipsas.i. suas simplices essentias ex consequenti si cadunt in corruptione non cadunt per separationem partis à parte, sed per separationem eiusdem simplicis essentiæ à seipsa.

Facta hac declaratione, aduerte probationem Auctoris consistere in hoc. Omne quod corrumpitur non corrumpitur nisi quia separatur à causa per quam est actu, vt homo corrumpitur quia separatur ab anima, & sic quodcunque aliud corrumpitur, sed substantia stans per seipsam non potest separari à causa per quam est actu. nam est actu per suã simplicem essentiam,& non per formam in materia, & non potest separari à sua essentia,aliter idem separatur à seipso; & præterea cum essentia sua sit causa subsistendi in hac simplici substantia,quoniam sua essentia est ens,& vnum ex propositione præcedenti,hęc simplex substantia comparatur ad essentiam suam sicut causatum ad causam. Tunc sic. Quando causa & causatum sunt vnum, impossibile est causatum separari à causa, ut patet, sed substantia simplex est sua essentia,& subsistit per suam essentiam, & vt sic in idem coincidunt causa & causatum,ergo impossibile est eam separari ab essentia, & cum per essentiam suam sit actu, semper erit actu,ergo non cadit sub corruptione.

Tu tamen aduerte,ꝙ vt dicit Auctor substantia stans per seipsam non est causa suijpsius existendi actu nisi per respectum ad causam primam, à qua producta est secundùm esse perfectum,vt diximus in propositione pręcedenti,ex quo sequitur,ꝙ licet respectu causę formalis intrinsece non possit deficere,tamen respectu causæ primæ defectibilis est, existit enim conseruatione primæ causæ qua sub tracta tenderet iñ non ens.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio. nam in lib. suo, talem propositionem format. Omne per se subsistens est incorruptibile. Et intendit per ly per se ſm seipsum, & ſm totam suam essentiam ad differentiam compositorum quæ subsistunt ratione partis .i. quia habent formam in materia. Et sic apud Proclum sicut etiam apud Auctorem, ly per se subsistens non verificatur nisi de substantia simplici vt est intelligentia, & anima intellectiua, & hanc q. dem propositionem probat Proclus eodem modo quo probauit Auctor, quare sufficit probatio Auctoris.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio. Nam in lib. de longitudine, & breuitate vitæ, assignans causas corruptionis in compositis, & in simplicibus, dicit de compositis illa esse corruptibilia, quæ componuntur ex partibus corruptibilibus, vt elementata quæ constant ex elementis corruptibilibus. Quapropter si partes alicuius compositi sunt incorruptibiles, & ipsum erit incorruptibile sicut corpus cœleste, cuius forma non inest materiæ cum qualitatibus contrarijs, nec materia subest priuationi. Cum autem substantiæ simplices careant materia, & non insint eis qualitates actiue, & passiue, constat, ꝙ non possunt corrumpi, vt corrumpuntur composita, loquens autem de corruptione simplicium, quales sunt formæ accidentales, & substantiales, dicit ꝙ dupliciter possunt corrumpi. s. per se, & per accidens, per se quidem corrumpuntur à suo contrario, ut siccitas corrumpitur ab humiditate, & scientia ab ignorantia prauæ dispositionis, per accidens autem corrumpuntur ad corruptionem sui subiecti cui innituntur, & à quo conseruantur, vt corrupta à qua corrumpuntur qualitates eius, & corrumpuntur forma eius, sustentabatur enim in materia per qualitates eius, sed neutro modo substantiæ simplices possunt corrumpi, non quidem per se, quoniam substantiæ nihil est contrarium, nisi ratione qualitatum contrariarum quæ non insunt substantijs simplicibus, cum sint extra naturam elementorum, nec per accidens, quoniam cum sint immateriales non sunt formæ innitentes materiæ, ergo omni modo corruptionis sunt incorruptibiles, & propterea dixit Arist. in j. cœli tex. 100. de huiusmodi substantijs quod sunt

entia in alterabilia,& impaſſibilia optimam habentia vitā, & per ſe ſufficientiſſimam perficiunt toto ęterno.i.non temporalem,ſed æternam.Et in lib.9. Metaph.tex.19. dicit ꝙ in eis nō eſt malum,neque peccatum.i.defectus naturalis,neque corruptio,etenim corruptio eſt malorum.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propoſitio. Nam Dionyſius ſic loquitur de intelligētijs in cap. de Diu. nom. Propter iſtos.ſ.diuinæ bonitatis radios, ſunt, viuunt,& vitam habent indeficientem,& immunem,à corruptione vniuerſa. Morte,materia,& generatione,mundæ exiſtentes. De animabus autem intellectiuis in eodem cap. ſic dicit,poſt illas claras, & admirabiles, mentes animæ, & quæcunque ſunt bona animarum, ſunt propter bonitatem ſupremæ bonam, quod.ſ. intellectuales ſunt, quod habent ſubſtantialem vitam inconſumptibilem.i. immortalem, & ratio quidem Theologi qua probatur & intelligentiæ,& animæ incorruptibilitas eſt eadem cum ea quæ adducta eſt ſecundùm Auctorem,& breuiter reaſſumpta ſtat in hoc. Cū intelligentia & anima ex propoſitione decimaquinta ſubſiſtant ſ͂m ſeipſas,& non ratione partis,vt compoſita, neceſſe eſt,ꝙ ſint ſimplices eſſentiæ ſuæ formæ.Igitur ſi corrumpuntur quod corrumpantur per ſe,quoniam nulli alteri innitūtur,quæcunque autem ſubſiſtentia per ſe corrumpūtur,ideo corrumpuntur,quia aliquid ab altero ſeparatur,puta forma à materia. Hoc autem non poteſt eſſe in ſimplici forma ſubſiſtente, vt patet, ergo neceſſe eſſet, vel formam ſeparari à ſeipſa quod eſt inimaginabile, vel eſſe ſeparari à forma, quod eſt impoſſibile,quoniam eſt proprietas formæ,forma enim dat eſſe, proprietas autem eſt ſeparabilis ab eo cuius eſt,quare ſicut habere tres eſt inſeparabile à triangulo,ſic eſſe eſt inſeparabile à forma ſubſiſtente. Hæc de propoſitione vigeſimaſexta dicta ſint.

PROPOSITIO XXVII.

Omnis ſubſtantia deſtructibilis, aut eſt compoſita,aut eſt delata ſuper rem aliam &c.

IN hac propositione intendit ostendere causas,& conditiones propter quas substantiæ aliquæ sunt corruptibiles, & dicit, id prouenire ex altera duarum causarum. Prima, est compositio. Secunda,est delatio, vel sustentatio super rem alteram, ex prima causa corrumpuntur, tam elementa,quàm elementata,est secunda corrumpuntur formæ accidentales quæ innituntur subiecto, & formæ substantiales quæ innituntur materiæ subiectæ priuationi,& propositum suum sic probat. Omnis substantia corruptibilis indiget aliquo quo stante habet esse,& quo remoto definit esse. Illud autem non potest esse,nisi aut partes componentes,quibus stantibus vnitis,stat compositum,& quibus separatis abinuicem destruitur compositum,vt patet de corpore elementato, & de artificiatis quæ resoluuntur in ea ex quibus constant,aut est subiectum deferens, & sustentans rem, quando enim subiectum est debite dispositum conseruatur res innixa subiecto,siue sit forma accidentalis, siue substantialis. Nam agens destruens aquam destruit accidentia aquæ,quæ innituntur aquæ,& destruit formam aquæ,quæ sustentatur in materia. Et quoniam omnes formæ naturales rerum inferiorum præter animam intellectiuam innitũtur materiæ,ideo sunt corruptibiles, & transmutatione materiæ ad aliam formam. Patet igitur, ꝙ omnis substantia corruptibilis,ideo corrumpitur quia est composita ex partibus separabilibus abinuicem,aut quia sustentatur in esse ꝑ aliquod subiectum differens. Ex quibus corollariæ sequitur,ꝙ si aliquod compositum constat ex partibus inseparabilibus abinuicem,vt corpus cœleste,illud est incorruptibile,non quia compositum,sed quia tali modo compositionis est compositum. Item si aliqua forma sit non innitens materiæ,quia non educta de potentia eius,sed est per se subsistens,talis non est delata super materiam, & licet informet materiam, tamen non corrumpitur propter separationem à materia,ut est anima intellectiua,de cuius incorruptibilitate satis pertractauimus in prima parte D.Th.in q.75. super quintum articulum.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio,quam & ipse sententialiter ponit in libro suo,& probatio

tio sua est conformis penitus probationi Auctoris, & præterea cum omnis corruptio fiat per separationem alicuius ab aliquo, necesse est, ꝙ hæc separatio fiat, aut ratione partium componentium, aut subtractione subiecti deferentis: ergo omnis substantia corruptibilis, aut est composita, aut delata super aliam rem.

Secundùm Arist. acceptatur eadem propositio. nam secundũ in 12. Metaph. tex.29. materia est causa non essendi, & corruptionis. Vnde probans intelligentias esse immateriales dicit, sempiternas enim oportet esse, q.d. si habent materiam possunt non esse, ergo non erunt sempiternæ. Omne igitur corruptibile habet materiam ex qua, vel in qua, si ex qua. ergo est compositum, si in qua ergo sustentatur per materiam vt formæ accidentales, & substantiales, sustentari autem idem est quod differri. Ergo secundùm Arist. omnis substantia corruptibilis, vel est composita, vel delata super aliam rem.

Tu tamen aduerte, ꝙ licet materia secundũ Arist. sit principium non essendi, tamen ad hoc quod sit principium non essendi secundùm substantiam, necesse est vt recipiat formã cum qualitatibus contrarijs, & quoniam id non contingit in cœlo, ideo in primo cœli probauit cœlum esse inalterabile, ingenerabile, incorruptibile, & tamen in cœlo posuit materiam. Quoniam in omni mutatione physica, etiam secundùm locum supponitur materia, ex 12. Metaph. tex.6. Cum igitur cœlum mutetur secundùm locum, patet quod in eo est materia, verum quia est alterius rationis à materia inferiori, non est principium non essendi in cœlo secundũ substantiam, sed secundùm diuersa vbi. Item aduerte ex doctrina quam dedit in 2. lib. de anima, tex.21. videtur anima vt intellectiua esse alterum genus animæ ex consequenti nõ inniti materiæ sicut vegetatiua, & sensitiua, aliæ formæ materiales, & sic esse separabilem à corpore, vt perpetuum à corruptibili, cuius signum sumitur quia habet operationem in qua non communicat corpus, ut organum, ex quo sequitur quod sicut in operando non innititur corpori, sic, nec in essendo. vnde inter omnes formas inferiores erit per se subsistens, & incorruptibilis. Ex doctrina igitur Arist. habemus,

mus,quòd omne corruptibile habet materiam ex qua, non ſimpliciter, ſed ſubiectam priuationi, ut ex hoc excipiatur corpus cœli,vel materia in qua non ſimpliciter, ſed vt deferentem, vel ſuſtentantem, vt ex hoc excipiatur anima intellectiua.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propoſitio.Nam cum generatio & corruptio ſint oppoſite, habent fieri circa idem. ergo omne corruptibile eſt generabile,ſed generabile non eſt niſi compoſitum,& quod educitur de potentia ſubiecti,vel potentia materiæ, & omne tale innititur ſubiecto, vel materiæ, ex conſequenti eſt ſuſtẽtatum ſuper rem aliam, ergo corruptibile non eſt niſi compoſitũ, & quod de potentia ſubiecti,vel materiæ eductum eſt. Minor ſic probatur, omne quod generatur, aut generatur per ſe,aut per aliud .i. ad generationem alterius. Si per ſe,ergo eſt compoſitum. In omni enim generatione per ſe ſubijcitur materia,ex qua per receptionem formæ conſtituitur cõpoſitum,& in hoc diſtinguitur generatio à creatione in qua nihil ſupponitur,ſi per accidens. ergo eſt eductum de potentia ſubiecti,vt dum ſit aqua, generatur frigiditas, vel de potentia materiæ, vt dum agens diſponit materiam educit formam aquæ de potentia materiæ. ergo omne genitum per accidens eſt delatum ſuper ſubiectum, vel ſuper materiam, ex conſequenti cum omne corruptibile ſit generabile,& eo modo corruptibile,quomodo eſt generabile, ſequitur omne corruptibile eſſe compoſitum,vel delatum.i.ſuſtentatum ſuper rem aliam, qua ſtante ſtat, & qua remota remouetur niſi corrumpatur à ſuo contrario. ſtat enim frigiditatem aquæ corrumpi à calore,& tamen aquam non corrumpi, ut diximus ſupra etiam ad mentem Ariſt. Hæc de propoſitione decimaſeptima dicta ſint.

PROPOSITIO XXVIII.

Omnis ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt ſimplex,& non diuiditur &c.

QVIA in ꝓpoſitione vigeſimaſexta manifeſtauit ſubſtantiam

ſtantiam exiſtentem per ſeipſam eſſe incorruptibilem, hic declaratur quomodo ſe habeat quo ad diuiſionem, & compoſitionem, & intendit duas concluſiones: quarum prima eſt, ſubſtantia ſtans per ſeipſam non diuiditur .i. eſt imparti bilis, & indiuiſibilis. Secunda eſt, ſubſtantia ſtãs per ſeipſam eſt ſimplex .i. non compoſita ex multis, ſed antequam deſcen dam ad probatio:.es, aduerte duo: primo, quod ſimplex & impartibile licet ſunt idem re, tamen ratione differunt, quo niam impartibile formaliter excludit diuiſionem, ſimplex autem formaliter excludit compoſitionem. Re tamen ſunt vnum, quoniam omne partibile quoddam totum eſt, & vt ſic compoſitum eſt, ergo impartibile incompoſitum eſt, & omne compoſitum partibile eſt, & vt ſic diuiſibile, ergo omne ſimplex indiuiſibile eſt. Aduerte ſecundo, vt etiam diximus in propoſitione vigeſimaſexta non eſt idem, ſubſtantiam ſtare, ſiue exiſtere, ſiue ſubſiſtere p̱ ſe, & ſubſiſtere per ſeipſam, vel per eſſentiam ſuam. nam exiſtere per ſe verificatur de omni quod ſubſiſtit ſiue ratione partis, vt compoſita materia lia quæ ſubſiſtunt ratione formæ vnitæ materiæ, ſiue ratione totius eſſentiæ, vt intelligentiæ, quæ ſe totis ſubſiſtunt cum ſint formæ complete non vnibiles materiæ. Exiſtere autem per ſeipſam, vel per eſſentiam ſuam non verificetur niſi de ſubſtantia, quæ ſe tota, ſiue ex ſe ſubſiſtit, vt per ly ex ſe excludatur cauſa formalis intrinſeca, ad differentiam compoſi torum materialium, non autem excludatur cauſa prima agens a qua pendet, vt diximus in propoſitione vigeſimaqnta.

His præpoſitis, aduerte probationẽ Auctoris pro prima concluſione conſiſtere in hoc, ſi ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt diuiſibilis in partes, ergo omnis pars eſt ſtans per ſeipſam quod eſt falſum, conſequentia ſic probatur, quod conue nit alicui ſecundùm ſeipſum .i. ſecundùm totum cuilibet par ti eius conuenit ſi eſt diuiſibile, vt ſi ſol ſecundùm ſe totum eſt lucidus ſecundũ omnem partem eſt lucidus, & ſi mobile ſm totum mouetur ſecundùm omnem partem mouetur, ergo ſi ſubſtantia ſtans per ſeipſam .i. ſecundùm ſe totam diuiſibilis eſt, omnis pars ſtabit per ſeipſam, falſitas aũt conſequentis ſic manifeſtatur, ſi omnis pars ſtat per ſeipſam, ergo nulla innitetur alteri, repugnat enim aliquid per ſe ſtare,

& inniti alteri,si nulla innititur alteri,ergo non constituent compositum,ergo aliquod habebit partes,& non erit compositum, quod est impossibile.

Secundam conclusionem sic probat Auctor, si substantia stans per seipsam non est simplex,sed composita, ergo quælibet pars stabit ex alia, quoniam cum stet secundùm se totam,quælibet pars pendet ex alia, sed hoc est falsum, quoniam cum in quolibet composito sit ordo partium,in eo est assignare partem meliorem,& viliorem,vt in composito essentiali forma est melior materia, in composito elementato elementum prædominans,vt sic melius est. In composito quantitatiuo pars prior uidetur nobilior, si ergo substantia stans secundùm se totam est composita, & quælibet pars pendet ex alia,sequitur meliorem pendere à viliori, & viliorem à meliori. Quapropter infert Auctor substantiam stantem per seipsam esse incompositam, quoniam per seipsam sibi sufficit,ex consequenti non indiget partibus,à quibus recipiat sufficientiam, sicut composita accipiunt sufficientiam, sicut & esse à partibus. Integratur enim totũ ex partibus. Et quoniam est simplex & impartibilis, ideo est incorruptibilis, vt probatum est in propositione vigesimaseptima.

Secundùm doctrinam Procli, acceptatur eadem propositio. nam in libro suo,talem propositionem format. Omne per se stans .i. secundùm seipsum, impartibile est & simplex,probat autem sic, si omne stans secundùm seipsum est partibile, cum stet secundùm se totum, & non ratione partis,vt declaratum est,ergo stat secundùm quamlibet partem, ergo quælibet pars fundatur in alia,vnũquodque enim fundatur in eo per quod stat, si ergo stat secundùm quamlibet partem, quælibet fundatur in alia. Nam sic stans ratione partis, ideo stat quia vna pars fundatur in alia, puta forma in materia,sic stans secundùm se totum, ideo stat si est partibile,quia quælibet fundatur in qualibet, hoc autem est impossibile,quoniam fundans & fundatum se habent,vt causa & effectus, quæ cum sint opposita non possunt conuenire eidem secundùm idem,non ergo stans per seipsum est partibile,si impartibile ergo est simplex. Nam idem re sunt, vt dixi

diximus supra licet differant ratione.

Secundùm doctrinam Arist. acceptatur eadem propositio, & sufficienter probata est supra in propositione septima, quo ad intelligentias de mente eius. Nam hæc propositio, omnis substantia stans per seipsam &c. vt diximus in propositione vigesimaquinta, non verificatur nisi de intelligentia, & anima intellectiua, & quidem quo ad intelligentias quod sint indiuisibiles, & simplices, vide probationes factas in propositione septima. Quod autem idem verificetur de anima intellectiua, ut intellectiua est probatur ex eo quod dixit in tertiò de anima, tex. 4. vbi inquit. Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit immixtum esse .i. non habere aliquam naturam corpoream, nec materialem, ex cõsequenti esse sine organo, quoniam si aliquod organum haberet sicut sensitiuum, iam non cognosceret omnia, sed suũ obiectum esset determinati generis, sicut auditus circa sonum, & visus circa visibilę &c. Et in tex. 12. inquit. Dubitabit autem vtique aliquis si intellectus simplex est, & impassibilis, & nihil nulli habet commune &c. Vbi supponens intellectiuum principium esse simplex & impassibile, & in organicum quærit quomodo potest intelligere cum intelligere sit quoddam pati. Ex quibus dictis constat Arist. cognouisse animam intellectiuam, vt intellectiuam, esse eleuatam super omnem naturam corpoream & materialem, ex consequenti esse simplicis & inextensę, & indiuisibilis substantiæ sicut intelligentiæ, in hoc tamen differens ab eis qđ est actuatiua materiæ, non tamen pendens ab ea. Et id cognouit Arist. ex operatione intellectiua, quæ non expletur per aliquod organum, & suum obiectum non est tantum vnius generis, sed ens inquantum ens.

Secundùm doctrinam Theologi, acceptatur eadem propositio, & quidem quod verificetur de intelligentia, iam ꝓbatum est in propositione septima, vbi & adduximus dictũ Dionysij. Quod autem verificetur de anima intellectiua probatur, quoniam secundùm Theologum est tota in toto, & tota in qualibet parte corporis, non quidem quo ad totalitatem potentiarum, aliter omnes potentiæ animę essent in pede, & in manu &c. Sed quo ad totalitatem essentiæ.

ergo

ergo eſſentia eius eſt omnino inextenſa,& per ſe,& per accidens ex conſequenti eſt omnino indiuiſibilis, & incompoſita,& ſignum omnimode inextenſionis manifeſtatur per actum intelligendi,propria enim operatio formæ extenſę eſt circa ſingularia tantum,operatio autem animæ intellectiuę eſt circa vniuerſale,& intellectus recipit ſpeciem vniuerſalē in repræſentando, ergo conſtat animam intellectiuam ſm̄ eſſentiam ſuam eſſe eleuatam ſuper materiam, & non extendi in corpore extenſo,ſicut extenduntur per accidēs formæ ſubſtantiales materiales, & accidentales quæ recipiuntur in quanto. Extenditur enim albedo ad extenſionem ſuperficiei, ex conſequenti anima intellectiua eſt impartibilis,& ſimplex,& per ſe,& per accidens. Hæc de propoſitione vigeſimaoctaua dicta ſint.

PROPOSITIO XXIX.

Omnis ſubſtantia ſimplex eſt ſtans per ſeipſam, ſcilicet per eſſentiam ſuam &c.

PRo euidentia huius propoſitionis,aduerte duo. Primo,ꝙ cum propoſitio præcedens ſit vniuerſalis affirma. & hæc ſit vniuerſalis affirma.non videtur hæc conuerſio valere,quoniam vniuerſalis affirma. non conuertitur niſi in particularem affirma. vt hic,omnis homo eſt animal, ergo quoddam animal eſt homo. nam ſi dicatur,ergo omne animal eſt homo,patet conſequentiam eſſe falſam,ſic in propoſito, licet hæc ſit vera omnis ſubſtantia ſtāns per ſeipſam eſt ſimplex,tamen hæc videtur falſa,omnis ſubſtātia ſimplex ſtat per ſeipſam,quoniam aliquæ ſubſtantiæ ſimplices,vt formæ naturales, & omnes animæ præter intellectiuam non ſtans .i. non ſubſiſtunt per ſeipſas,nec per alterum. Ad hoc igitur dicendum eſt, ꝙ intentio Auctoris non fuit loqui de omnibus ſubſtantijs ſimplicibus, ſed de his quæ ſubſiſtunt, veluti,ſi diceret,omnis ſubſtautia ſimplex ſtans,ſtat per ſeipſam,& eſt verum ad differentiam ſubſtantiæ compoſitæ ſtantis,quæ non ſtat per ſeipſam, ſed ratione partis, ut diximus in propoſitione vigeſimaoctaua. Et ſic patet ꝙ inſtantia adducta

ducta de formis naturalibus non valet, quia non ſtant, ex cõ ſequenti non ſtant per ſeipſas, nec per alterum. Aduerte ſecundo, ꝙ licet Auctor hanc conuerſionem faciat, & conuerſam probauerit quæ fuit propoſitio præcedens, tamen conuertentem non probat quæ eſt præſens propoſitio, & exiſtimo, id feciſſe, quoniam in omni bona conuerſione, ab vna ad reliquam eſt manifeſta cõſequentia, bene enim ſequitur quòd ſi nullus homo eſt lapis, nullus lapis eſt homo. Et in terminis conuertibilibus, patet vniuerſalem affirma. conuerti in vniuerſalem affirma. vt ſi omnis homo eſt riſibilis, omne riſibile eſt homo, & quoniam iſta duo ſunt conuertibilia, ſubſtantia ſtans per ſeipſam, & ſubſtantia ſimplex ſtans ideo bene ſequitur, ꝙ ſi hæc eſt vera, omnis ſubſtantia ſtans per ſe ipſam eſt ſubſtantia ſimplex ſtans, etiam hæc eſt vera, omnis ſubſtantia ſimplex ſtans, eſt ſtans per ſeipſam, hanc puto eſſe rationem quare Auctor non probatur eam, verum quia in commento ponitur alia propoſitio, quæ talis eſt, ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt cauſata ſine tempore, & eſt in ſubſtãtialitate ſua ſuperior ſubſtantijs temporalibus. Cui concordat Proclus formans talem propoſitionem, omne ſtans per ſeipſum eſt exemplum ab his quæ tempore menſurantur ſecundùm ſuam ſubſtantiam, & hæc propoſitio probatur in cõmento, & ex ea poſſumus elicere probationem propoſitionis poſite ab Auctore, ideo primo formo probationem propoſitionis poſite in commento, deinde elicio probationem poſitæ propoſitionis ab Auctore, probatio ſtat in hoc, nulla ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt generata, vt probatum eſt in propoſitione vigeſimaquinta omnis ſubſtantia cauſata in tẽpore, & menſurata tempore eſt generata. Ex hoc enim menſuratur tempore, quia eſſe eius variatur per generationem, & corruptionem, vnde quia cœlum, ſecundùm ſubſtantiam ſuam eſt incorruptibile, quo ad ſubſtantiam non menſuratur tempore, ſed pro quanto eſt ſub motu. Ergo nulla ſubſtantia ſtans per ſeipſam eſt cauſata in tempore, ita ſcilicet quòd ipſa ſecundùm ſubſtantiam menſuretur tempore, ſed eſt eleuata ſuper omnia temporalia, ex hac probatione poteſt ſic elici probatio propoſitionis poſite ab Auctore, omnis ſubſtantia ſimplex ſtans, eſt non generata,
nec

nec mensurata tempore, ergo est incomposita. nam omne genitum,& mensuratum tempore est compositum. Genitum enim constat ex materia & forma,& mensuratum tempore est mobile, & omne mobile est diuisibile,ergo compositum. Tunc vltra si stat,& est incomposita, vt dictum est, ergo stat per seipsam, quoniam cum careat partibus non potest dici quòd stet ratione partis, hoc enim est proprium compositorum, vt dictum est in propositione vigesimaoctaua.

Eadem propositio quoniam conuertens est præcedentis, & præcedens acceptatur à Proclo, & ab Arist. & à Theologo,vt probatum est, ex consequenti & hæc acceptatur, nec indiget alia probatione, nisi vt probauimus, quoniam illa probatio procedit ex fundamento in quo conueniunt & philosophus,& Theologus. Propositio autem posita in commento, scilicet substantia stans per seipsam causata est sine tempore,ita quod non mensuratur tempore quo ad esse suũ vltra hoc quod acceptatur à Proclo,vt visum est, acceptatur etiam ab Arist. Nam cum sit immaterialis, vt dictum est supra,& incorruptibilis. Incorruptibilia autem sunt semper,& quæ semper sunt non continentur sub tempore, nec mensurantur,quoniam dicit Arist.in 4.Phys.tex.117.est accipere maius tempus omni contento sub tempore, quare manifestum est,quoniam quæ semper sunt, secundùm quod semper sunt,non sunt in tempore,neque enim continentur tempore,neque mensuratur esse eorum sub tempore, signũ autem quoniam nihil patiuntur à tempore, tanquam non entia in tempore hæc illæ. Et in primo cœli, tex. 100. inquit propter quod quidem,neque in loco quæ ibi apta nata sunt .s. extra cœlum,neque tempus ipsa facit senescere. patet igitur ꝙ substantia stans per seipsam est superior omni tempore nec eius productio, cum non sit vera generatio, mensurantur tempore.

Eadem propositio acceptatur à Theologo. Nam Dion. de Di.nom.cap.10.assignans differentiam inter euum,& tẽpus dicit. Euum appellat.s.sacra scriptura,secundùm quod & proprietas eui est, antiquum & inuariabile atque secundùm totum ipsum quod dicitur esse metiri, tempus autem

ſcriptura in generatione & corruptione ponit aliasq. ſe aliter habens.i.ſacra ſcriptura appellat euum illud,quod eſt mē ſura eſſe antiqui .i. non incipientis de nouo, & inuariabilis, & menſuratur ab euo ſecundùm totum, & non per partem poſt partem. Tempus autem ponitur menſura eorum quæ generantur,& corrumpuntur,& aliter ſe habent,vnde inquit illic Dionyſius, quod pro hac vita menſuramur tempore, poſt hanc vitam autem erimus participes eui, quoniam facti erimus incorruptibiles &c. Ex his ergo habemus duo, primo,quod ſubſtantia menſurata tempore habet principium, & finem in tempore,ſecundo quod eſſe menſuratum tempore eſt variabile per generationem & corruptionem. Cum igitur ſubſtantia ſtans per ſeipſam ſit incorruptibilis,ut probatum eſt in propoſitione vigeſimaſexta, ſequitur quod non habet principium & finem in tempore, nec eius eſſe eſt tranſmutabile. Ex conſequenti non menſuratur,nec continetur ſub tempore,ſed eſt altior omni re temporali. Hæc de propoſitione vigeſimanona dicta ſint.

PROPOSITIO XXX.

Omnis ſubſtantia creata in tempore, aut eſt ſemper in tempore,& tempus non ſuperfluit ab ea, quoniam eſt creata & tempus æqualiter, aut ſuperfluit ſuper tempus, & tempus ſuperfluit ab ea, quoniam eſt creata in horis temporis quibuſdam &c.

IN hac propoſitione intendit declarare, ꝙ conuenienter in vniuerſo create ſunt duæ naturæ temporales, quarum vna adæquatur tempori,ita quod non fuit, nec erit aliqua pars temporis in quo illa non ſit, ita quod ſi tempus eſt æternum adæquatur tempori æterno, & ſi tempus eſt finitum ante, & poſt adæquatur toti tempori finito, ea ratione qua eſt temporalis,& hæc eſt natura corporis cœleſtis. Dixi notanter ea ratione qua eſt temporalis, quoniam cœlum ſecundùm ſubſtantiam,cum ſit incorruptibile,& eſſe inuariabile,

le,non continetur, nec mensuratur tempore, vt dictum est in propositione præcedenti. Cœlum autem vt motum mensuratur tempore, quoniam tempus est mensura motus, & prout est sub motu dicitur substantia temporalis quàm Auctor dicit creatam in tempore inquātum,scilicet est sub motu,& non quo ad esse. Cœlum igitur vt motum, est natura temporalis adæquata tempori, quoniam tempus non fuit quin fuerit motus cœli,nec erit quin túc sit motus cœli. Nā sic se habent quod posito vno ponitur reliquum, & remoto vno remouetur reliquum, vt magis declarabitur secundùm doctrinam Arist. Alia natura temporalis est in adæquata tē pori,ita quod est dare tempus in quo illa non est, nec mouetur, vt natura omnium sub cœlo quæ dicuntur generabilia,& corruptibilia quæ aliquo tempore sunt & mouentur, & aliquo tempore non sunt nec mouentur.Hanc igitur conclusionem probabimus ad mentem Auctoris, deinde ponitur corollarium ad mentem eiusdem. Probatio conclusionis stat in hoc.Cum substantiæ incorporeæ æternæ,& substātiæ generabiles sint penitus dissimiles,qm̄ illæ sunt semper, & sunt immobiles,istę autem non semper sunt,& sunt mobiles,non se consequuntur immediate,sed per aliquod mediū, quod de vtroque extremo participat. Nam hunc videmus ordinem in rebus,quod similia seinuicem immediate consequuntur,dissimilia aūt quodam medio, vnde in elementis, qm̄ aqua est dissimilis igni in vtraque qualitate, non sequitur ad ignem immediate,sed mediat aër qui participat qualitates vtriusque.nam est calidus,& vt sic assimilatur igni, & est humidus,& vt sic assimilatur aquæ,vt igitur hic ordo seruetur in substantijs creatis conueniens est, vt inter substantias æternas immobiles, & substantias temporales nō æternas,& mobiles mediet substantia æterna tēporalis mobilis. Nam inquantum habet esse æternū,id est inuariabile,assimilatur substātijs æternis immobilibus, & dissimilatur substantijs tꝑalibus non æternis,& inquantum est sub motu assimilatur his substantijs nō æternis mobilibus, & quia est sub motu dicitur tꝑalis,ratione autem esse immutabilis dicitur æterna,& hęc est natura cœli,vt diximus,conuenienter,ergo datur natura causata in tꝑe adæquata tempori,& natura cau

sata in tempore inadæquata tempori, sed prima est sub tempore non ratione esse, sed ratione motus, secunda autem est ratione vtriusque, & ideo dicitur simpliciter temporalis.

Corollarium positum ad mentem Auctoris. Incipit ibi iam ergo ostensum est ex hoc &c. Et intendit, quod cum duæ sint naturæ æternæ vna simpliciter æterna, & nullo modo tēporalis, vt substantia abstracta, alia æterna, & temporalis ratione motus vt substantia cœli, duæ sunt perpetuæ durabilitates. Nam & substantia abstracta, & substantia cœli, cum sint creatæ incorruptibiles in æternum stant, & tamen inter eas assignatur triplex differentia, prima est quod substantia abstracta est natura fixa stans immobilis moto Phys. Cū enim sit simplex, & indiuisibilis ex propositione vigesimaoctaua est immobilis physicæ. Omne enim mobile est diuisibile, vt probat Arist. in 6. Phys. tex. 39. Substantia autem cœli mouetur, vt patet, & vt sic instabilis est, secunda est quod substantia, abstracta est tota simul non habens prius & posterius, substantia autem cœli nō ratione esse, sed ratione motus habet quandam successionem, quoniam in motu vna pars succedit alteri, sicut & in tempore, tertia est quòd perpetuitas substantiæ abstractæ est per essentiā suam, id est per seipsam, & nullo modo ratione partium, cum sit simplex immobilis, perpetuitas autem cœli ratione esse, & ratione motus sit existens per partes. nam & compositum & mobile est, sed inquantum compositum, existit ratione partium permanentium, inquantum autem est mobile & mouetur, existit ratione partium sibi succedentium, quarum vna est prior, altera posterior. Manifestum est igitur quòd duæ sunt perpetuæ durabilitates create, & quomodo adinuicem differunt.

Eadem propositio acceptatur à Proclo. nam talem propositionem format. Omne quod secundùm tempus existit, aut eo quod semper in tempore est, aut aliquando in parte temporis, hypostasim habens, id est omne temporale, aut est in omni tempore, vt cœlum, aut pro aliqua parte temporis, vt inferiora generabiliora, & quod hæc diuisio sit sufficiens sic inuestigat Proclus. Inter hæc duo extrema ens semper & immobile, ens non semper & mobile, possumus imaginari tria media.

Primum sit, ens semper, & mobile semper.

Secundum sit, ens non semper, sed mobile semper.

Tertium sit, ens semper, & mobile, sed non mobile semper, sed tantum primum est dabile. nam secundùm implicat. cum .n. motus supponat subiectum, impossibile est ꝙ sit mobile semper, & non sit ens semper, similiter, tertium non est dabile. nam si est ens semper & mobile, mobilitas sequitur naturam eius, ex consequenti semper conuenit ei. Restat igitur, ꝙ inter ens semper & immobile, & inter ens non semper & mobile, mediat solum ens semper, & mobile semper, sed hoc dicitur semper in tempore esse, vt cœlum, ergo sunt tantum duæ naturæ temporales, quarum vna est pro omni tempore, & alia pro aliquo tempore.

Eandem propositionem acceptat Arist. Nam in 12. Met. tex. 5. dicit, Substantiæ vero tres. Vna quidem sensibilis, cuius alia quidem sempiterna, alia corruptibilis, alia vero immobilis &c. & de hac sensibili diuisa in sempiternam, & corruptibilem, reassumens in eodem libro tex. 29. dicit. Quoniam autem tres erant substantiæ. Duæ quidem quæ physicæ, & vna quæ immobilis &c. ergo sensibilis sempiterna, vt cœlum est substantia physica, ergo mobilis, quia natura est principium motus, ergo temporalis vt mobilis. nam cum tempus sit numerus motus, omnis natura vt mobilis cadit sub tempore, corruptibilem autem esse temporalem clarum est, ergo concordat Arist. cum Auctore duas .s. esse naturas temporales, vnam adæquatam tempori, aliam inadæquatam.

Et aduerte, ꝙ ratio adducta ad mentem Auctoris .s. ꝙ omnino dissimilia non se consequuntur, nisi cum aliquo medio habente similitudinem cum vtroque extremo, tangitur ab Arist. in alio proposito. nam in 8. libro Phys. tex. 37. comparans mouens non motum ad motum non mouens, puta animam mouentem ad lapidem motum, aduertens omnimodam dissimilitudinem inter ea, quia anima mouet & non mouetur, lapis mouetur & non mouet, ponit medium communicans cum vtroque .s. mouens & motum, puta manum quæ mouet lapidem, & mouetur ab anima, & inquantum mouet similatur animæ vt mouenti, & inquantum mo-

uetur similatur lapidi vt moto. Patet igitur quòd rerum ordo exigit vt omnino dissimilia non immediate, sed cum aliquo medio se consequantur, & tu applica ad conclusionem positam ab Auctore.

Eadem propositio acceptatur à Theologo, sed alio quidem modo quàm à Philosophis, vnde aduerte, quòd quo ad substantiam concordat cum Philosophis, tenet enim substātiam cœli perpetuam, & inferiorum corruptibilem sicut & Philosophi, quo ad adæquationem, vel inadæquationem temporis ratione motus discordat à Philosophis. nam licet Theologus, & Philosophus teneant cœlum motum adæquari tempori, inferiora autē inadæquari, tamen in hoc discordant, quod Philosophus credens mundum æternum ante, & post tenet motum cœli adæquari toti tempori, quod secundùm ipsum est infinitum. Theologus autem tenet ipsum adæquari toto tempori, quoniam tempus consequitur ipsum, non solum vt mensura mensuratum, sed vt accidens proprium subiectum, primum enim mensuratum à tempore est motus diurnus primi mobilis, & ipso mensuramus omnem motum. quoniam simplicissimus, & regulatissimus est, verum quia secundùm Theologum totum tempus est finitum, quoniam non fuit ante, nec erit post motum cœli. Dicendum est quod cœlum ratione motus adæquatur toti tempori, quod tamen finitum est, inferiora autem secundùm idem numero inadæquantur toti tempori infinito secundùm Philosophum, & toti tempori finito secundùm Theologum. Dixi autem secundùm idem numero, quoniam nulla eadem pars elementi est perpetua, licet elementa per mutuam generationem remaneant perpetua, nec aliquod elementatum idem numero est perpetuum, licet successione generationis perpetuetur in speciē. cœli autem & specie, & numero perpetui sunt. Dicta sint hæc quo ad propositionem trigesimam.

PROPOSITIO XXXI.

Inter rem cuius substantia, & actio sunt in momē to æternitatis, & inter rem cuius substantia, & actio

sunt in momento temporis existens est medium, & est illud cuius substantia est ex momento æternitatis, & actio est ex momento temporis.

SIcut in propositione pręcedēti, manifestauit duas esse naturas temporales. Vnam adæquatam tempori, vt cœlum motum. Alteram inadæquatam, vt corruptibilia sic in hac propositione manifestat duas esse naturas æternas, siue perpetuas. Vna est omnino æterna, quoniam & substantia, & actio mensurantur æternitate, & hæc est intelligentia, quæ secundū Auctorem parificatur æternitati, ex secunda propositione. Altera est non omnino æterna, quoniam eius substantia mensuratur æternitate, & actio mensuratur tempore, & hæc est anima intellectiua, quam dixit Auctor in propositione secunda, esse constituta in orizonte ęternitatis, quod quo modo intelligendum sit illic exposuimus.

Sed antequam probetur propositio declaranda sunt duo.

Primo, quid significat ly momentū æternitatis, & ly momentum temporis.

Secundo, vtrum hæc propositio possit ita verificari de cœlo sicut de anima.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ ly momentum videtur Auctor intelligere mensurationem. nam hanc propositionē traxit à Proclo, vt videbitur, & Proclus loquitur manifeste de mensuratione. intendit ergo Auctor sic dicere. Inter rem cuius substantia, & actio mensurantur æternitate, & rē cuius substantia, & actio mensurantur tempore, cadit res cuius substantia mensuratur æternitate, & actio mensuratur tempore.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ in propositione præcedenti, dixit cœlum esse naturam temporalem, quoniam motus eius est in tempore. Hic autem dicit dari naturam mediam inter rem penitus æternalem, & rem penitus temporalem, cuius actio sit in tempore, & substantia in æternitate. cum igitur actio sit agentis, & motus sit rei mobilis est enim actus mobilis, & anima sit à qua est actio, verius intelligendum est de anima, quàm de cœlo: quoniam cœlum ut

motum magis habet rationem passi quam agentis, Posito igitur ꝙ intelligatur de anima: sic probat eam Auctor ex fundamento posito in propositione præcedenti. Ordo rerum requirit ꝙ dissimilia se consequantur cum quodam medio, vt declarauimus supra, sed res æternæ secundùm substantiam & operationem, & res temporales secundũ substãtiam & operationem sunt penitus dissimiles. ergo inter eas debet mediari res, cuius substantia sit æterna, & actio temporalis, vel res cuius actio sit æterna, & substantia temporalis: sed hoc secundùm est impossibile, quoniam actio supponit agens. ergo subtracto agente subtrahitur actio. ergo si agens non est æternum, actio non erit æterna. ergo datur primum, & hoc est anima intellectiua coniuncta corpori, cuius substantia quod sit æterna saltem à parte post, & eius actiones non absoluantur à tempore declaraui in propositione secunda. Vide illic.

Eadem propositio acceptatur à Proc. nam talem propositionem format. Omnis eius quod omniquaque æternale est secundùm substantiam & operationem, & eius quod substantiam habet in tempore medium est, quod hac quidem .s. substantia æternale est, hac autem .s. operatione tempore mẽsuratur, & eam probat conformiter Auctori, sicut, & propositionem præcedentem.

Eandem propositionem acceptat Arist. secundũ saniores eius Expositores, qui ad mentem eius tenent animam immortalem, & pro hoc statu omnem operationem suam fieri in tempore, quod quomodo sit declaraui in propositione secunda. Vide illic.

Eandem acceptat Theol. cuius mentem diffuse declaraui in secunda propositione, vbi proposui, vtrum anima intellectiua non solum quo ad substantiam, sed etiam respectu alicuius suæ operationis sit æterna, & id determinaui in propositione tertia. Hæc de propositione trigesimaprima dicta sint. nam totalis eius declaratio pendet ex propositione secunda.

PROPOSITIO XXXII.

Omnis substãtia cadens in quibusdã dispositioni-

pliciter temporalis est veræ generatio modo expofito. ergo res media quæ partim est æterna, & partim temporalis est ens,& generatio fimul,non tamen vno modo, fed duobus. nam qua ratione est æterna est ens,& qua ratione est tempo ralis est generatio,id est in tranfmutatione pofita.

Probata conclufione Auctor infert corollarium ibi. Iam ergo manifeftum ex eo quod &c. in quo reducit naturam fimpliciter temporalem in caufalitatem naturæ quo ad fub ftantiam æternæ,& quo ad operationem temporalis,& hanc reducit in caufalitatem primi & fupremi, qui est Deus. & hunc oftendit omnino in caufatum,fed caufam omnium. Intendit ergo fic dicere. Cum optima rerum difpofitio requirat q inferiora caufentur à fuperioribus, & fuperiora à fupremo,& illic fit ftatus,ita q fupremum eft tantum caufa, confequens est vt res quæ funt generatio,modo fupra expo fito,dependeant à re quæ est ens & generatio, quæ est anima cœli fecundùm Auctorem. nam animæ cœleftes per mo tum cœli caufant hæc generabilia,& animæ iftæ pendent ab effe puro,id eft à Deo qui est prima caufa, à qua pendet duratio omnium rerum fempiternarum,& deftructibilium.Cũ enim in fe contineat omnes gradus effendi eminenter, eft caufa omnium graduum,& modorum entium. Quòd autem Deus fit independens,& ab eo pendeant omnia,fic manifeftat. Deus est vnitas non acquifita, id est non acquirens effe ab alio,& omnes aliæ vnitates, id est omnes aliæ fubftã tiæ fimplices funt acquifitæ,id est acquirunt effe ab alio. ergo folus Deus est independens,& ab eo pendent omnia. Antecedens probatur fic. Cum Deus fit vnitas prima, est vnitas per effentiam. ergo fi aliæ vnitates non effent acquifitæ, effent vnitates per effentiam.& fic nõ differunt à prima tanquam per omnia exiftentes fimiles primæ, & fi prima effet acquifita,iam nõ effet prima, quoniam omne acquifitũ participat participans autem fupponit id quod participatur ve prius.fic ergo Deus effet vnitas fecunda ficut & reliquæ vnitates, & fic auferetur ordo in entibus. ordo enim requirit vnum primum à quo pendent alia. Cum igitur hæc fint in conuenientia manifeftum est q omnis vnitas, præter vnũ verum primum est acquifita & caufata, & ipfum vnum verum

rum primum eſt cauſans alias vnitates, & faciens acquirere non acquiſitum, id eſt faciens acquirere eſſe quod non habent ex ſe, & ſe, & ſic Auctor ſicut incepit librum ſuum à prima cauſa in propoſitione prima, ſic in eadem terminat ipſum, qui eſt Deus glorioſus & ſublimis.

Eandem propoſitionem acceptat Proclus. nam talem propoſitionem format. Omne quod hac quidem æternale, id eſt ratione ſubſtantiæ, & hac temporale, id eſt ratione actionis, eſt ens ſimul & generatio, & manifeſtat conformiter ſicut Auctor. Item acceptat vltimum concluſum, talem enim propoſitionem format. Omnis Deus participat, excepto vno. Pro quo aduerte, quòd ad mentem Plato. ſicut Deus dicitur primum ens, primum vnum, primum bonum, ſic ſubſtantiæ abſtractæ quas Plat. vocat formas abſtractas propter propinquitatem, & ſimilitudinem ad Deum dicuntur Dij, & vnitates ſecundæ, & quoniam omne poſt primum participat primo, & primum non habet prius quo participet, ideo dicit Proc. quod omnis Deus, id eſt omnis forma abſtracta participat, quia communicantur eis perfectiones à primo, excepto vno, id eſt primo ente, & primo vno quo nō datur prius. Vnde omnia entia ſe habent ad Deum, ſicut omnes numeri ad vnitatem. nam omnes participant vnitate vt poſteriores. vnitas autem non participat numeris, quoniam prior & independens eſt.

Eadem propoſitio acceptatur ab Ariſtot. nam ſecundùm principia ſua vnumquodque eſt ens inquantum eſt actu, & tanto minus eſt ens, quanto magis eſt in potentia. vnde materia primo vltimum gradum habet in latitudine entium, & ſucceſſiua parum habent de entitate. nam non ſunt niſi dū ſiunt, vt patet de motu & tempore, ex quibus ſequitur quod ſempiterna ſunt vere entia, quoniam in nono Metaph. tex. 17. dicit Ariſt. in ſempiternis vt ſempiterna ſunt, nihil eſt potentiæ, quod enim eſt in potentia vt ſic poteſt eſſe, & non eſſe, corruptibilia autem cum ſint magis in potentia, quàm in actu nō ſunt vere entia, ſed potius variationes entium quas & Procl. nominat nomine generationis. ergo quæ ſunt ſempiterna ſecundùm ſubſtantiam, & temporalia ſecundū actionem ſunt ſimul entia, & variationes entium. Quod

autem

autem ad mentem Arist. omnia pendeant à primo, satis diximus in propositione decimaoctaua.

Eadem propositio acceptatur à Theologo. nam apud ipsum quod est æternum est totum simul & perfectum, in augmentabile & imminorabile secundùm perfectionem, quod autem est temporale secundùm substantiam, & operationē nunquam habet esse fixum, sed pro tanto tempore ad perfectionem tendit, & pro tanto à perfectione paulatim recedit donec deficiat, vnde generabile potius est generatio & corruptio entis quàm ens, existit enim in tota duratione sua sub motu acquisitiuo, & perditiuo, quidquid ergo est æternum est vere ens, & quod est temporale est potius generatio & corruptio entis quàm ens. ergo natura media est simul ens & generatio & corruptio entis, quoniā eius actiones sunt in generatione & corruptione, quoniam accedente posteriori desinit prior. nam & in cœlo accedente sole ad meridiem desinit esse in oriente, & anima transit à simplici apprehensione ad compositionem & diuisionem, & ab his ad discursum. Quod autem à primo vno pendeant omnia, & ipse sit independens declarauimus in propositione decimaoctaua. Et hic termino Examinationes nostras super librum de Causis, ad laudem primæ & vniuersalissimæ Causæ, quæ super omnia exaltatur. Amen.

NVMERVS TRACTATVVM super tres libros de anima.

Primi libri.

Primus tractatus super proœmium Aristotelis.
Secundus tractatus super opinionem Platonis.

Secundi libri.

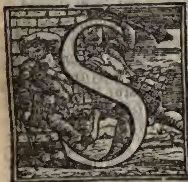
Primus tractatus de diffinitione animæ secundùm Aristotelem.
Secundus tractatus de potentijs animæ in communi, & de vegetabilibus.
Tertius tractatus de sensibus exterioribus.

Tertij libri.

Primus de sensibus interioribus.
Secundus de intellectu possibili, & agente.
Tertius de potentia appetitiua, & motiua.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITIS

EPITOME SVPER LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

VPER procœmium Philoſophi de anima formamus vnicum tractatum, & relinquemus totum primum librum in quo referuntur opin. antiquorum, quæ parum nobis ſunt vtiles: Verum quidem eſt, quòd opinio Platonis eſt magni ſenſus. & ideo de ea compoſui particularem tract. Nec recto ſenſu improbatur ab Ariſt. ſed ſolum quo ad verba, vt teſtatur B.Th. in primo de anima. ideo improbatio Ariſt. non eſt magnipendenda. Formamus ergo duos tractatus.

Primum, ſuper procœmium.

Secundum, ſuper opinionem Plat.

Tractatum primum diuidimus in quinque capita.

IN primo, oſtenditur dignitas ſcientiæ de anima.

In ſecundo, oſtenditur vtilitas eiuſdem ſcientiæ.

In tertio, oſtenditur difficultas ſcientiæ eiuſdem.

In quarto, oſtenditur, quòd Phyſ. debet conſiderare de anima.

In quinto, ſoluentur dubia quædam circa determinata.

Caput

CAPVT PRIMVM.

IRCA primum cap. ponitur hæc conclusio inter omnes scientias præter scientiam diuinam, quæ est metaphys. & theologia reuelata, scientia de anima est melior, & honorabilior. & per consequens nobilior. Antequã probetur præponuntur tria. Primum est, omnis scientia est bona. nam perficit intellectum nostrum. ergo est bona, omne enim perficiens, alterum habet rõnem boni. Secundũ est, aliqua scientia est laudabilis, & aliqua honorabilis probatur, scientia practica est laudabilis, quia bonum laudabile est illud, quod nõ quæritur propter seipsum, sed propter nostrum cõmodum, vt laudamus equum, q͂a defert æquitatem, sed scientia practica non quæritur propter seipsam, sed propter opus, ad quod ordinatur, vt Politica q̃ritur propter regimen ciuitatis. ergo scientia practica est laudabilis. scientia vero speculatiua est honorabilis: quia bonũ honorabile est illud quod propter seipsum quæritur: & non ordinatur ad aliud, vt felicitas, quæ est summum, & vltimum bonum, sed scientia speculatiua propter seipsam quęritur. Non.n. ordinatur ad opus, vt patet ex diffinitione sua. ergo scientia speculatiua est honorabilis. Tertium est, vna scientia speculatiua est nobilior altera duobus modis. Primo, quia est certior, & habet demonstrationes certissimas, vt mathematicæ, quæ demonstrant ad sensum conclusiones suas. Secundo, quia est de nobiliori subiecto, vt astrologia est nobilior prospectiua. illa.n. est de corpore cœlesti, quod est nobilius linea visuali, quod si dentur duæ scientiæ, quarũ vna sit certior. & de ignobiliori subiecto, alia vero sit incertior, sed de nobiliori subiecto, secunda dicitur nobilior prima, vnde astrologia est nobilior geometria; quia licet sit incertior geometria, est tñ de nobiliori subiecto, quod est corpus cœli, & ideo bene dixit philosophus in lib. 12. de animali, magis affectamus scire modicum de rebus altissimis, etiã si topicæ, & probabiliter illud sciamus, quàm scire multum & per certitudinem de rebus minus nobilibus. His tribus

præ-

præsuppositis sic probatur conclusio, scientia de anima est de nobiliori subiecto, anima enim est subiectum saltem speciale in hoc libro, & anima est nobilior inter creaturas inferiores, nec datur ens nobilius anima, nisi substãtiæ separatæ, & deus gloriosus, & scientia de anima est certior, quia habet demonstrationes certiores, ergo inter omnes scientias præter scientiam diuinam scientia de anima est nobilior. Quomodo vero habeat demonstrationes certiores sic declarandum est. Demonstratio potest esse certior dupliciter, primo, quia procedit ex propositionibus notioribus, quo ad nos, & quo ad naturam suam, vt demonstrationes mathematicæ, secundo, quia procedit ex notioribus quo ad nos, in quibus non fallimur, vt quando ex effectu notissimo demonstramus causam, & dico ex effectu notissimo, sicut cum demonstramus hominem habere pulmonem ex hoc effectu notissimo, qui est respirare, & tales sunt demonstrationes libri de anima. nam per obiectum potentiæ nobis notissimum cognoscimus operationem potentiæ, puta per colorem, qui est obiectum visus cognoscimus actum viuendi, & per actum potentiæ cognoscimus potentiam, vt per videre cognoscimus visum, & per potentiam cognoscimus ipsam substantiam animæ, vt dicemus infra, dicimus ergo quod scientia libri de anima habet demonstrationes certiores, non quidem absolute, vt sunt mathematicæ, sed quia procedunt ab his, quæ sunt notissima nobis, quilibet enim in se experitur, quòd nutritur, quod augetur, quod sentit, quod appetit, qđ intelligit, & ab his effectibus notissimis cognoscimus potentias animæ, & substantiam animæ, vt declarabitur in toto secundo lib. patet ergo, quòd hæc scientia est nobilior alijs. & licet non habeat demonstrationes certiores per causas, vt habet mathematica, tamen habet nobilius subiectum, per quod dicitur scientia nobilior, etiam si non sit adeo certa, vt sunt scientiæ mathematicæ. Nota tamen quod possumus dicere hanc scientiam esse nobiliorem, non quidem inter omnes alias, sed inter omnes partes scientiæ naturalis, puta quod est nobilior, quàm scientia libri de cœlo, & quàm scientia libri Meteoro. & quàm scientia libri de minera. & quia habet nobilius subiectum, & habet certiores demonstrationes,

ſtrationes, licet enim omnes partes ſcientiæ naturalis demonſtrent ab effectu notiori, tamen ſcientia hæc demonſtrat ab effectu non ſolum notiori, ſed notiſſimo ad ſenſum, vt declaraui paulo ante. Hæc concluſio ſic intellecta nullã habet difficultatem. Hæc ſufficiant de primo capite.

CAPVT II.

CIrca ſecundum cap. ponitur hæc concluſio. Scientia de anima eſt vtilis cuilibet alteri ſcientiæ, probatur inductiue, primo eſt vtilis logicæ, quia in hac ſcientia, vt dicetur in tertio libro, agitur de operationibus intellectus, quæ ſunt ſimplicium apprehenſio, compoſitio, & diuiſio, & diſcurſus à noto ad ignotum, ſed circa hæc etiam verſatur logica, nam in prædicamentis agitur de notitia terminorum incomplexorum, in libro Periher. agitur de compoſitione, & diuiſione &c. hæc omnia habes in compen. ma. in principio prædicabilium, vbi aſſignatur diuiſio logicæ, ſecũdo eſt vtilis ſcientiæ morali, vt patet in ſecundo Eth. vbi inueſtigatur in quibus potentijs animæ poſſit eſſe virtus, & vitium & etiam in decimo Eth. determinatur, quòd felicitas conſiſtit in cognitione intellectiua rerum altiſſimarum, ſed in hac ſcientia tractatur de potentijs, & paſſionibus animæ, & de intellectu, ergo eſt vtilis ſcientiæ morali. tertio eſt vtilis ſcientiæ naturali, præcipue illis partibus, quæ tractant de corpore animato vegetabili, vel ſenſitiuo, non enim poteſt cognoſci corpus animatum, niſi cognoſcatur anima, quę eſt principium omnium actionum rei animatæ, ergo eſt vtilis ſcientiæ naturali: quarto eſt vtilis metaphyſicæ, quia non poſſumus cognoſcere, quomodo ſubſtantiæ ſeparatæ habeant intellectum, & intelligant, niſi haberemus cognitionem de intellectu humano in hac ſcientia & per cognitionem intellectus humani deuenimus in cognitionem intellectus ſeparati, & diuini, vltimo eſt vtilis omni ſcientiæ in cõmuni, & omni habitui intellectuali, quæ ſunt ſapientia, prudentia, opinio &c. nam intellectus eſt illę qui cauſat omnes hos habitus, vt dicemus in tertio libro. cum ergo in hac ſcientia cognoſcamus cauſam omnis ſciẽtiæ, ſequitur quod eſt

est vtilis omnibus scientijs, & habitibus intellectualibus. Hæc de secundo capite sufficiant.

CAPVT III.

CIrca tertium cap. ponitur hæc conclusio. Hæc scientia licet sit vtilis, est tamen valde difficilis, probatur dupliciter: primo, difficile est diffinire quid sit anima, & hoc multipliciter, primo est difficile inuenire viam diffiniendi. nam aliqui volunt, quod omnis diffinitio inuestigetur per demonstrationem, sicut tenuit Hippocras. Aliqui dicunt, quod omnis diffinitio inuestigatur per diuisionem, sicut tenuit Plat. Aliqui autem per compositionem, quæ autem via sit melior, dicemus in quinto cap. Secundo, est difficile inuenire genus, quod ponitur in diffinitione animæ, vtrum sit substantia, an accidens, an corpus, an actus, an potentia. Tertio, est difficile inuestigare, quomodo diffiniatur anima, an sicut vnum genus, vel vna species specialissima, vel vna anima numero. nam Plato dicebat, quod anima separata, vt idea quæ erat causa animarum particularium, & de ea sola, vt de vniuersali separato detur diffinitio. secundùm Arist. vero diffinitur anima in communi, quæ quidem non est quoddam vniuersale separatum, sed solum habet esse in hac, vel in hac anima, vnde diffinitio quæ datur de anima debet competere cuilibet animæ, & dicit Aristot contra Plato, quòd vniuersale, puta animal, genus aut nihil est, aut est posterius singularibus, quod an sit verum declarabitur in quinto capite. Quarto, difficile est diffinire animam, quia difficile est inuenire vnam diffinitionem de anima, per quã cognoscamus etiam potentias animæ, & passiones suas. nã diffinitio subiecti debet esse medium ad demonstrandum passiones de subiecto, vt diximus in 1. Poster. sicut per diffinitionem hominis demonstramus hominem esse risibilem, similiter quia difficile est cognoscere differentias essentiales, & quoniam aliquando describimus rem per sua propria accidentia, vt cum describimus asinum per rudibile, necesse est ꝙ cognoscamus accidentia propria animæ, vt per ea adiuuemur ad cognoscendum quid sit anima, nam inquit Arist.

accidentia magnam partem cõferunt, id est valde vtilia sunt ad cognoscendum quod quid est, id est diffinitionẽ, & essentiam rei, quod quomodo verum sit dicemus in quinto cap.

Secundo principaliter hæc scientia est difficilis propter potentias animæ, de quibus nescitur, an sint potentiæ solius animæ, an totius animati, vt vegetatiuæ, & sensitiuæ potentiæ, non enim sola anima nutritur, nec sentit, sed ipsum animal, similiter potentiæ appetitiuæ, & passiones, vt est timor, & ira videntur esse totius animalis, sunt enim actus earum cum transmutatione corporis. Nam qui timet palescit, vel tremit, qui irascitur habet ebullitionem sanguinis circa cor. Quod si quis dicat, propter quid hæc inuestiganda sunt. Respondet philosophus, vt sciamus si anima intellectiua sit incorruptibilis, & remaneat, postquam est separata à corpore. Nam si nulla potentia, nec actio esset propria solius animę, non remaneret separata à corpore, tũc enim esset otiosa in natura, si nullam operationem propriam haberet. Et cum nihil otiosum sit in natura, vt dicitur in secundo de cœlo, sequitur quod ipsa anima post mortem corrumpetur, vt ergo possimus sustinere, quod anima nostra est incorruptibilis debemus inuestigare, si aliqua ex potentijs, & operationibus animæ, sit propria solius animæ, patet ergo quomodo hæc scientia est difficilis, hæc sufficiant de tertio cap.

CAPVT IIII.

CIrca quartum caput ponitur hæc cõclusio, physicus debet considerare de anima, probatur sic, physicus debet considerare de potentijs, & operationibus animæ, ergo debet considerare de anima, probatur consequẽtia, quia vt dicitur in primo poster. eadem scientia considerat subiectum, & proprias passiones subiecti, vt arithmetica considerat numerum, & parem, ac imparem, vt passiones numeri, ergo si physicus considerat potentias animæ, quæ sunt velut suæ passiones propriæ, etiam debet considerare de anima antecedens vero probatur sic, potentiæ anima diffiniuntur per materiam naturalem, vt diffinitur visus sic, visus est potentia affixa organo oculi, cuius obiectum est color,

lor,materia naturalis in qua est visus,est oculus, tunc sic, ea quæ diffiniuntur per materiam naturalem, vel quæ habent esse in materia naturali, considerantur à physico, vt dictum est in secundo physicorum, sed potentiæ animæ saltem vegetatiue,& sensitiue diffiniuntur per materiam naturalem, vt patebit in secundo libro. ergo potentiæ animæ considerantur à physico.

Verum quia de potentijs animæ solet dari duplex diffinitio,vna per solam formam sine materia naturali, vt quando sic diffinitur ira. Ira est appetitus vindictæ propter malum illatum,aliquando diffinitur per materiam naturalem,vt quādo sic diffinitur,ira est accensio sanguinis circa cor. dicit philosophus,quòd prima diffinitio est logicalis,& insufficiens, quia non explicat sufficientem naturam rei diffinitæ. nam cum res diffinita puta ira,habeat esse in materia naturali, id est in corde,ex quo non ponitur in prima diffinitione materia naturalis,ideo est insufficiēs, secunda vero diffinitio est melior,quia indicat rem secundùm esse, quod habet in materia naturali,perfecta vero diffinitio fiet, si vtraque diffinitio coniungatur, vt hic, ira est accensio sanguinis circa cor propter appetitum vindictæ ex malo illato, sicut etiam si sic diffiniatur domus, domus est quid cōpositum ex lapidibus, & cemento,& tecto, vt nos defendat à pluuia, & ab æstu. Ex his ergo patet,quòd diffinitio animæ,& potentiarum, si debet esse sufficiens debet dari per causam formalem,& per causam materialem, & id studebimus obseruare in toto secundo,ac tertio lib. vbi sigillatim diffiniemus,& animam,& potentias,ac passiones suas, quæ sunt in appetitu sensitiuo, hæc de quarto cap. sufficiant.

CAPVT V.

IN quinto cap.soluenda sunt quædam dubia,quæ oriuntur ex prædictis.

Primo,quæritur propter quid philosophus facit specialem librum de anima. Nam tractando de rebus animatis, in reliquis libris,puta de vegetabilibus,& de animalibus, ēt tractasset de anima cū sit forma rei vegetabilis, & animalis.

Ad hoc respondet B.Th.in principio sui commenti super lib.de anima sic, in qualibet scientia prius cōsideranda sunt communia,& seorsum,ne eadem sæpius repetantur,& inutiliter, deinde deueniendum est ad considerationem rerum particularium,cum ergo philosophus in lib.sequentibus habeat considerare de rebus animatis in particulari, vt in lib. vegetabilium, & in lib.de animalibus, primo debuit seorsum tractare de eis, quæ sunt communia rebus animatis, hæc autem sunt anima,& potentiæ,& operationes suę.nam in quolibet animato est anima, & aliequa ex potentijs, & operationibus suis,vt dicetur in secundo libro. ergo conuenienter prius, & seorsum philosophus tradit scientiam de anima, & potentijs suis. Hunc ordinem seruauit etiam in libris de physico auditu, in quibus tractat ea quæ sunt communia cuilibet enti mobili, vt declaraui in primo tractatu super primum librum Phys. In alijs autem partibus philosophiæ naturalis tractat de vario ente mobili,vt in tractatu eodem declaraui in diuisione vniuersali totius philosophiæ naturalis,ne ergo congeretur Philosophus sæpius repetere cognitionem de anima,voluit in libro particulari de ea pertractare.

Secundo quæritur quod est subiectum adæquatū in hoc libro.Respondeo secundùm Alber. quod est ens mobile animatum simpliciter. Dico ens mobile quoniam subiectum totius physicæ est etiam subiectum in omni parte physicæ, sed ens mobile est subiectum in tota physica, vt patet in primo nostro tract. in primo Phys. ergo est subiectum etiam hoc libro. Dico animatum vt per hoc distinguatur hic liber à libris præcedem'. vbi agitur de ente mobili simplice vel composito, sed in animato,vt patet in lib. de cœlo, & in libro de generatione,& in libro meteororum,& in libro mineralium. Dico simpliciter,id est non applicatum ad particulare genus entis animati, vt per hoc distinguatur à libris seq. in quibus agitur de ente mobili animato secundùm diuersum genus,vt in libro vegetabilium de ente mobili animato vegetatiuo, & in libro de animalium de ente mobili animato sensitiuo. Hæc conclusio probatur sic à sequentibus Alber. Idem est subiectum totius physicæ & cuiuslibet

partis

partis eius, quia tota scientia & quælibet eius pars ordinatur ad cognitionem vnius rei, qua cognita sciens quiescit, vt tota logica ordinatur ad cognitionē entis, rationis, quo cognito secundùm omnes modos suos logicus quiescit ergo idem est subiectum in tota vna scientia & in omni parte sua,sed ens mobile est subiectum in tota physica. ergo & in hoc libro sub tali quidē ratione vt distinguatur ab alijs partibus physicæ.Ratio quidem talis est hæc,animatum simpliciter,quæ iam declarata est.

Nota tamen quod D.Ioan. Iandunus & D.Gaiet.dicunt quod anima est subiectū in hoc libro, & probant dictis Philosophi,primo hic in procemio,vbi ait quod propter certitudinem & nobilitatem, & eiusdem intentionis videtur esse B. Thom. & manifestabitur in quæstionibus ordinarijs, sed qui sequuntur Alber. dicerent quòd sufficit animam esse subiectum speciale,sed non adæquatum. Quomodo autem differant subiectum adæquatum & speciale declaraui in primo tractatu super primo lib.Phys.Similiter Iandunus probat rationibus sic. In hac scientia quæruntur principia & partes & passiones animæ. ergo est subiectum,probatur consequentia,quia vt dicitur in primo Poster. Illud est subiectum in scientiam cuius principia & partes & passiones quæruntur. ergo anima est subiectum.

Ad hoc dicerent Albertistæ quod antecedens est falsum, nam vt declarabitur in secundo & tertio libro non consideratur potentiæ nec operationes animæ, vt sunt solus animæ,sed vt sunt totius animati,immo nec consideratur intelligere quod videtur esse propria actio animæ, nisi vt est per phantasmata,quæ sunt subiectiuæ in phantasia, quæ est potentia affixa organo,& sic est potentia totius animalis & nō solius animæ.

Secundo arguitur sic. Anima est vniuersale & principale consideratum, & distinguit hunc librum ab alijs partibus Physicæ. ergo anima est subiectum adequatum.

Ad hoc dicunt Albertistæ quòd solum. secunda pars est vera,scilicet anima est principale consideratum, prima vero, & tertia est falsa, nam ly animatum simpliciter distinguit hunc librum ab omnibus alijs, & est vniuersale consi-

deratum,quia nihil ibi consideratur quod conueniat soli animæ,sed vt habet ordinem ad ens mobile animatum simpliciter. Sic responderet Albertistæ ad quæsitum. Determinationem autem Thomistarum videbis in quæst. ordinarijs.

Tertio quæritur quæ sit sufficiens via inuestigandi diffinitiones secundùm Arist.

Ad hoc dicitur secundùm D. Albert. in primo de anima. ꝙ via sufficiens est diuisio, deinde compositio, quod sic declaratur. si volo definire hominem primo sic distinguo, entium quoddam est substantia, quoddam est accidens, ecce prima diuisio, substantiarum quædam corporea, quædam incorporea, ecce secunda diuisio. Corporum quoddam animatum &c.

Item animatorum quoddam sensitiuum, quoddam non sensitiuum. Item sensitiuorum quoddam rationale, quoddam irrationale. Peractis ijs diuisionibus postea per compositionem colliguntur partes diffinientes sic. Homo est substantia, quia non est accidens, & corporea, quia non est incorporea, & animata, quia non est inanimata, & sensitiua & rationalis, quia non est irrationalis, ecce quomodo sola diuisio non est sufficiens, vt dicebat Plat. sed est necesse primo diuidere, secundo componere adinuicem partes diuidentes non oppositas, vt declaraui in exemplo de homine.

Quarto quæritur quo propositio inducta contra Plat. sit vera, scilicet vniuersale aut nihil est, aut est posterius singularibus.

Ad hoc dicitur secundùm B. Thom. & Alber. & Egid. ꝙ vniuersale puta animal sumitur tripliciter. primo consideratur secundùm se & absolute, puta animal vt animal, & homo vt homo, non habendo respectum ad sua singularia, & sic vniuersale est prius suis singularibus. nam bene sequitur. Socrates est, ergo homo est, non tamen sequitur econuerso, homo est, ergo Plato est, & sic patet, ꝙ homo est prior ſm se suis singularibus, quia ab eo non conuertitur subsistendi consequentia, sicut etiam dicimus, ꝙ vnum est prius duobus, licet enim hec sit bona consequentia, duo sunt, ergo vnum est, nõ tamen sequitur, vnum est, ergo duo sunt, secundo consideratur vt habet esse in suis singularibus, puta consideratur,

homo vt est Socrate,& Plato. & sic nec est prius, nec posterius suis singularibus,sed est simul cum eis, & generatur vel corrumpitur per accidens, sicut generatur vel corrumpuntur sua singularia.

Tertio consideratur vt est sub intentione secunda, puta consideratur homo vt est species,vel inquantum prędicatur de pluribus differentibus numero,& sic dico quòd est posterius suis singularibus, nam intellectus attribuit homini hāc intentionem secundam, postquam cōsiderauit quod homo secundùm suum significatum potest conuenire differenter huic & huic homini,& sic patet ꝙ est posterius suius singularibus, & de vniuersali sic accepto dicit Auer.in 11. lib. Meteor. vniuersa'ia apud Arist. sunt collecta ex particularibus ab intellectu,quia accipit inter ea similitudinem,id est quia cognoscit quod conueniunt in vna diffinitione communi, puta cognoscit,quod quilibet homo conuenit in hoc quod est esse animal rationale,& per talem conuenientiam,homo prædicatur de pluribus.quando ergo dicit Arist.contra Plat. quod vniuersale aut nihil est,aut est posterius singularibus, accepit vniuersale tertio modo, quasi dicat homo vt species si accipiatur separatim à singularibus nihil est, quia non datur homo qui habeat esse extra omnes homines singulares, vt dicebat Plat.Si autem sumatur vt habet esse in intellectu, sic est posterius singularibus,prius enim intellectus considerat quod singularia conueniunt in vna diffinitione communi,quàm formet hunc conceptum, qui est prædicari de pluribus,& hæc est diffinitio vniuersalis sumpta tertio modo.

Quinto quæritur quomodo accidentia magnam partem conferant ad cognoscendum essentiam rei.

Respondeo quod cognitio rei est duplex. Prima est cognitio per diffinitionem, vt cum cognosco quòd homo est animal rationale.Secunda est per discursum,vt cum cognosco quod homo est risibilis per discursum,id est procedendo à noto ad ignotum syllogizando.

Quantum ad primam cognitionem dico quòd accidentia propria sunt valde vtilia,tamen quia sæpe sumuntur pro differentijs essentialibus,quoniam ipsæ differentiæ sunt nobis incognite, vt cū in diffinitione equi ponimus hinnibile

quia nescimus propriam differentiam ęqui qua distinguitur à quolibet alio animali, tunc etiam quia disponunt intellectum nostrum ad cognoscendam propriam differentiam, nam in naturalibus procedimus ab effectibus proprijs ad proprias passiones à proprijs passionibus ad differentiam specificam, puta quia video hominē ridere, cognosco quod est risibilis, ex hoc cognosco quòd admiratiuus, ex hoc cognosco quòd est rationalis, quæ est differentia, specifica hominis, ecce quòd hæc accidentia, scilicet ridere, esse risibilem, esse admiratiuum, sunt valde vtilia ad cognoscendum differentiam specifica hominis, & sic patet, quòd accidentia propria sunt vtilia ad cognitionem rei quæ habetur per diffinitionem.

Quantum ad secundam cognitionem quæ habetur per discursum dico, quòd accidentia propria sunt valde vtilia, præcipue in scientia naturali, in qua vt in pluribus probamus conclusiones per effectu proprios, & proprias operationes, & proprias figuras, nam per accidentia propria probamus rem habere esse, & esse talem, puta æternum, vel corruptibilem &c. ergo accidentia propria vtilia sunt ad cognitionem rei, quæ habetur per discursum, probatur antecedens sic, per motum æternum & circularem probat Philosophus dari primum motorem, vt per suam propriam operationem, & non solum dari primum motorem, sed etiam esse æternum, & vnum, & infinitum, & incorporeum.

Item per motum circularem, qui est proprius corpori cœlesti, probat Philosophus in primo cœli. corpus cœleste nō esse compositum ex elementis. patet ergo quomodo per accidentia propria cognoscimus, argumentando, multa prædicata, pręcipue rerum naturalium, & sic verum est, quod accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum essentiam rei, siue per diffinitionem, siue per discursum. Hæc sufficiant pro primo tractatu super primum librum de anima.

Tractatus

TRACTATVS SECVNDVS SVPER *primum de anima, in quo exponitur opinio Platonis secundùm verum sensum quem habuit de anima.*

N hoc secundo tractatu intendimus exponere opinionem Plato. de anima quàm occultat in Thimæo sub metaphoris, quasi indignum existimâs quòd vulgares & prophani secretum hoc apprehenderent, velauit igitur sensum verum sub metaphoris, vt soli sapientes ac depurati animi illum complectantur, plebeis autem mentibus seruetur occultum, vt igitur id philosophiæ arcanum, studiosis elucescat: diuidimus hunc tractatum in quinque capita.

In primo, refertur sententia Plat. de anima, vt habetur in Thimæo.

In secundo, declaratur de qua anima proprie loquitur in Thimæo.

In tertio, declaratur quot sunt numeri, ex quibus secundùm Plato. componitur anima, & quot proprietates habẽt.

In quarto, declaratur quomodo tales proprietates reperiuntur in cœlo.

In quinto, declaratur quomodo prædictæ proprietates reperiuntur in anima cœli, & per consequens in anima nostra, & sic manifestum erit, quòd opinio sua de anima, nullũ continet inconueniens.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite declaratur quod dicebat Plat. de anima in Thimæo. vnde nota quod Plat. tria considerabat in anima.

Primo, quomodo comparatur ad corpus.

Secundo, ex quibus principijs constituitur.

Tertio, quomodo se habet ad operationes suas.

Quantum ad primum dicit Plat. quòd anima comparatur ad corpus, non quidem vt forma dans esse ipsi corpori, sed

ſed vt mouens ipſum corpus, mouet autem corpus prout eſt connexa, id eſt colligata & applicata ipſi corpori, ſicut manus mouet baculum, non quia dat eſſe baculo, ſed quia eſt applicata ipſi baculo, ex quo ſequitur ſecundùm Plat. vt ipſemet teſtatur in libro qui dicitur Alcibiades de homine, qđ homo non conſtat ex anima & corpore, velut ex forma & materia, vt tenet Ariſt. ſed ipſa anima eſt totus homo eſſentialiter, corpus vero eſt inſtrumentum, in quo operatur, vnde ſecundùm Plat. ſic diffinitur, homo eſt anima vtens corpore. Quòd autem opinio Plat. quantum ad hoc primum non ſit vera declaratur ſic, Id quod eſt homo poteſt operari per ſe operationes quæ ſunt in homine, ſed anima non poteſt operari per ſe operationes hominis, non enim poteſt per ſe ſentire, quia expletur per organum corporeum, vt patet ergo anima non poteſt per ſe ſentire, nec per ſe nutrire, vt patet, nec per ſe appetere bonum cognitum per ſenſum, appetitus enim ſenſitiuus eſt in corde vt in ſuo organo, cum igitur anima nō habeat aliquam operationem repertam in homine ſibi propriam, niſi ipſum intelligere, vt dicitur in tertio de anima. ſequitur quòd homo non ſit anima, ſed potius quid compoſitum ex anima, & corpore, vt tenet Ariſt.

Quantum ad ſecundùm dicit Plat. quòd anima eſt conſtituta ex elementis, id eſt ſuis principijs quæ ſecundùm ipſum ſunt numeri harmoniaci, id eſt conſonantes vt habeat naturalem ſenſum harmoniæ, & feratur ſecundùm motus conſonantes, id eſt operetur operationes concordes & proportionatas, vt declarabimus infra.

Quantum ad tertium dicit Plato. quòd anima operatur prius ſecundùm aſpectum rectum, quem aſpectum rectum Deus reflexit in circulum, ordinauit enim Deus quòd prius intelligeret alia entia, per rectum aſpectum, & poſtea ſeipſam intelligeret per modum cuiuſdam circulationis & reflexionis. Diuidens quidem Deus vnum circulum in duos circulos dupliciter ordinatus. Item vnum circulum in ſeptem circulos veluti eſſent cœli motus ſicut animæ motus. Hic continetur enigmaticæ tota opinio Plat. de anima, quā quidem declarabimus ſequendo intētionem Iamblici Marſilij Ficini.

Caput

CAPVT II.

IN secundo caput, declarandum est de qua anima Plat. proprie loquitur in Thim. Vnde nota secundùm expositores prædictos quod illic principaliter loquitur de anima cœli. Posuit enim Plato. cœlum veræ animatum tanquam quoddam immortale animal, quæ quidem anima est intellectiua, & collocatur à Plato. in quarto gradu entium intellectualium. Nam Plato. posuit vt asserit Apul. in lib. de Deo Socratis. sex gradus entium intellectualium.

In primo gradu posuit Deum gloriosum, quem nuncupauit per se bonum & per se vnum, cuius bonitas & vnitas nō dependet ab alia. hunc etiam nuncupat primum Deum patremque deorum.

In secundo gradu posuit Deos secundos, quos dicit esse secundas bonitates & vnitates, participantes immediate primam bonitatem & vnitatem, quæ est in summo ac primo Deo.

In tertio gradu posuit intellectus separatos, qui nullis corporibus sunt vniti, sed sunt substantiæ penitus separatæ, hos alij Philosophi dicunt esse intelligentias, & sacri Theologi dicunt esse angelos.

In quarto gradu posuit animas cœlorum, quæ quidem, licet secundùm suam naturam sint intellectuales, tamen sunt colligatæ corporibus cœlestibus, & quia corpora cœlestia sunt nobilissima corpora, ac perpetua ex voluntate primi dei, ideo animæ cœlorum sunt nobilissimæ inter omnia genera animarum.

In quinto gradu posuit animas Dæmonum, quas dicit esse intellectiuas, sed colligatæ sunt corporibus aëreis: vnde opinatur quod dæmones sunt animalia habentia corpus aëreum, animam vero intellectiuam, vt testatur Apul. in lib. de Deo Socr.

In sexto gradu posuit animas humanas, quæ licet sint intellectiuæ, tamen infimæ sunt & ignobiliores inter omnia entia intellectualia, cuius signū dicit esse, quod vnitur ignobiliori corpori, quale est corpus humanum, terrestre, opacum, feculentum, & corruptibile. Ex his igitur patet, quod

in quarto gradu ponebat animas cœlorum . & de his gradibus entium intellectualium infra posui figuram.

Sex gradus entium intellectualium secundum Platonem.

Deus per se bonus	Dij secundi secundæ bonitates, & vnitates.	Intellectus separati.	Animę cœlorum.	Animæ dæmonum.	Animæ humanæ.

Hanc igitur animam cœli posuit Plato esse constitutam ex numeris, & consonantijs harmonicis duplici de causa. primo: quia vt refert Arist. in 2.libro de cœlo. & Macrob. in lib.de somno Scip.Pythagorici,&Platonici dicunt,quòd ex vario ex motu sphærarum cœlestium causantur soni maxime consonantes, & proportionati, quos quidem aures mortalium non audiunt,quoniam adeo assueuerunt audire strepitus improportionales, qui causantur in his inferioribus,quòd quasi surduerunt, sicut maleatores pęnæ surdi efficiuntur ex grandi, & frequentato ictu malleorum, & quia motus cœlestium sphærarum causantur ab animabus cœlorum, sicut à proprijs suis motoribus, ideo posuit Plat. animas cœlorum cōponi ex numeris harmoniacis, vt possent causare motus harmonizatos,ac consonantes. secunda causa est,quia vnumquodque delectatur in eo quod est sibi simile,& connaturale. cum ergo videret Plat. quod anima delectatur in rebus proportionatis, puta delectatur visus luce temperata,offenditur autem à luce excellenti,vt patet dum intuetur

intuetur ſolem,& delectatur auditus ſono mediocri,& con ſonanti,vt patet in inſtrumentis muſicis. triſtatur autem in ſono acuto,vt patet in tonitruo,opinatus eſt, quod harmonia,& conſonantia eſſent de natura animæ, & quod componeretur ex numeris harmoniacis. patet igitur quod in Thimæo loquitur principaliter de anima cœli, & quoniam ſecundùm Plato. anima humana imitatur animam cœli. ex conſequenti ſecundùm eum, & animæ noſtræ componuntur ex numeris harmonicis. Quod qualiter ſit. dicam in cap. ſequenti.

CAPVT III.

IN tertio cap. declarandum eſt,qui ſunt numeri,ex quibus componitur anima ſecundùm Plat.& quot proprietates habent. Dico igitur, vt habetur in Thimæo, ꝙ illi numeri ſunt componentes animam 1.2.3.4.8.9.27.& cõtinent in ſe quinque proprietates, ſcilicet conſonantiam aſpectum rectum, duplicem coordinationem, identitatem, & diuerſitatem,reflexionem in circulum. primo continent in ſe conſonantiam,nam in eis reperiuntur principales conſonantiæ muſicales,quæ quidem ſunt ſex.ſ.diapaſon,diapente,diateſſeron,& diapaſon,& diateſſeron compoſita, tonus ex diaphaſon, & diapente compoſita. Quod prædictæ ſex conſonantiæ fiant ex prædictis numeris declaratur ſic. Inter vnum,& duo,eſt diapaſon, quia eſt proportio dupla inter 2. & 3. eſt diapente,quia ibi ſeruatur proportio ſexquialtera, inter 3. & 4. eſt diateſſeron, quia ſeruatur proportio ſexquitertia,inter 3. & 8. eſt conſonantia compoſita ex diapaſon, & diateſſeron, quia ibi ſeruatur proportio dupla ſuperbipartiens. nam 8. continet bis tria, & duas vnitates inter 8. & 9. eſt tonus. nam ibi ſeruatur proportio ſexquioctaua. nam 9. continet 8. & octaua partem inter 9. & 27. eſt conſonantia compoſita ex diapaſon, & diapente, quia ibi ſeruatur proportio tripla. nam ter nouem, conſtituunt 27. patet ergo, Quomodo in eis numeris continentur, conſonantiæ muſicales, quæ etiam. dicuntur harmoniacæ, & earum figuram infra diſpoſui: vt, vides.

[Dupla

Dupla super bipartiens.

proportio dupla.	sexqui altera.	sexqui tertia.		sexqui octaua.	tripla.

1 2 3 4 8 9 27

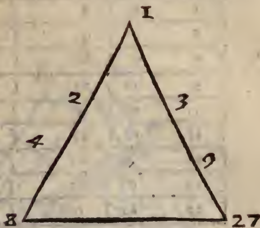
diapason	diapente.	diatesseron.	cōposita ex diapason,& diatesseron.	tonus.	composita ex diapason,& diapente.

Secundo,continent aſpectum rectum in hoc ſenſu, quod poſterior ſemper excedit priorem, patet enim quod 2. excedunt 1. & 3. excedunt 2. & 4. excedunt 3.& procedit vſque ad 27. hanc autem excedentiam intendebat Plat. per aſpectum rectum.

Tertio,continent duplicem coordinationem, vnam parium, aliam diſparium. nam ex vno latere poſſunt omnes pares figurari,ſcilicet 2 4.8.& ex alio latere poſſunt omnes impares deſcribi, ſcilicet 3 9.27. & nota quod apud Plat. pares dicuntur numeri dupli. nam 2 continent bis 1.& 4.bis 2.& 8.bis 4. impares dicuntur tripli. nam 3. continent ter 1. & 9. ter 3. & 27. ter 9. Hæc duplex coordinatio patet in figura ſequenti.

Quarto

Quarto continetur in eis identitas, & diuersitas. nam est identitas ex parte numerorum imparium, & diuersitas ex parte numerorum pariũ. Quod sic declaratur. Si omnes numeri impares ordinati adinuicẽ cõponantur, semper resultabit eadem species numeri, scilicet numerus quadratus. Dicitur autem numerus quadratus ille, qui consurgit ex ductu alicuius numeri in seipsum semel, vt 4. est numerus quadratus duorum. nam bis 2. constituunt 4. & 9. est quadratus trium. nam ter tria cõstituunt 9. Quod igitur ex parte imparium, si adinuicem cõparẽtur semper seruetur numerus quadratus declaratur sic. Sumatur vnitas cum primo impari, qui est tria, ex 1. & 3 cõstituuntur 4. qui est quadratus duorum. nam bis 2. constituunt 4. deinde sumatur secundus impar, scilicet 5. & componatur cum ipsis 4. constituuntur 9. qui est quadratus triũ. nam ter tria constituunt 9. deinde sumatur 3. impar qui est 7. & componatur cum ipsis 9. constituuntur 16. qui est quadratus. nam quater 4. constituunt 16. deinde sumatur 5. impar qui est 9. & componatur cum 16. constituunt 25. qui est quadratus. nam quinquies 5. constituunt 25. & sic procedendo, & sumendo impares ordinate, & apponendo priori numero quadrato seruatur numerus quadratus, vt patet in figura sequenti, in qua ordinantur numeri quadrati, vsque ad 100. & potest augeri in infinitum.

1	3	4	1	4
5	4	9	2	4
7	9	16	3	4
9	16	25	4	4
11	25	36	5	4
13	36	49	6	4
15	49	64	7	4
17	64	81	8	4
19	81	100	9	4

Quod autem ex parte parium fit diuersitas declaratur sic. Si numeri pares ordinati adinuicem componantur, constituuntur diuersæ species numerorum,& non vna, & eadem, sicut seruatur in numeris imparibus. nam si sumatur primus par.s. 2. & secundus par.s. 4. & adinuicem componantur constituunt 6.qui dicitur numerus superficialis. Si autē sumatur tertius par.s 6. & componatur cum priori 6.constituitur 12.qui dicitur numerus solidus,patet ergo, quod variatur species ex compositione numerorum parium adinuicem,& sic in eis continetur diuersitas,hic non est necesse aliquam figuram describere.

Quinto in prædictis numeris continetur reflexio quasi circularis. nam in eis possumus producere à paribus ad imparia,& ab imparibus ad paria, quasi reflectendo, & hoc sic declaratur. Sumatur vnitas,& addatur binario fiet impar.s. ternarius,inde addatur quaternario,fiet impar, scilicet quinarius. inde addatur octonario fiet impar.s. nouenarius, ex parte vero imparium si eis ordinate addatur vnitas fiet processus ad paria. nam si vnitas addatur ternario fiet quaternarius,& si addatur nonario fiet denarius, & si addatur. 27. fiet vigesimus octonarius. Patet ergo quomodo fit processus à paribus ad imparia, & ab imparibus ad paria, quasi refle-

si reflexione circulari, figura huius duplicis processus patet ibi.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. declarandum est, quomodo istæ quinque proprietates repertæ in prædictis numeris, reperiuntur etiam per similitudinem in corporibus cœlestibus, primo igitur reperitur in cœlo consonantia, & proportio, & hoc est respectu motuum. nã vel ex motu cœlorum causantur soni, consonantes, vt tenent Pythagorici, & Platonici, vel saltem secundùm Arist. & omnes astronomos sunt motus proportionales, pro quanto omnes sphæræ, mouentur regulari, & continuo motu, vt dictum est in octauo Phys. & planetæ varijs temporibus perficiunt motus suos in zodiaco, puta Sol in vno anno, Luna in mense, Mars in duobus annis, Iupiter in quinque, Saturnus in 30. vt patet in tract. de sphæra, ex his igitur varijs temporibus, ac motibus deprehenditur, quod in motibus cœlorum est mira proportio, secundo est in eis aspectus rectus. nam propter polos mundi imaginantur astronomi, quod quædam linea recta, quam

quam appellant axim pertranseat per centrum terræ, cuius extremitates pertingunt ad primum mobile, velut duo puncta, quorum alterum dicunt esse polum arcticum, & alterum polum antarcticum, super hos polos mouetur primum mobile ab oriente in occidens, & secum rapit sphæras planetarum, propter igitur hanc lineam rectam, id est axim, & motum ab oriente in occidens, dicitur esse aspectus rectus in cœlo, tertio est in cœlo duplex coordinatio propter polos qui alio, & alio modo ordinantur in cœlo. nam poli mobilis primi, scilicet arcticus, & antarcticus sunt illi, super quos mouetur primum mobile, & omnes alij planetæ motu raptus ab oriente in occidentem in 24. horis. poli vero planetarum, super quos mouentur sub zodiaco motu proprio, & opposito, scilicet ab occidente in orientem situantur in alia parte cœli, vt patet in tract. de sphær. nam alter est in circulo arctico, & alter in circulo antarctico, distantque à polis primi mobilis fere, 24. gradibus. prima igitur ordinatio sumatur secundùm situm polorum primi mobilis, & secundùm motum ab oriente in occidentem. secunda ordinatio sumitur secundùm situm polorum planetarum, & secundùm motum ab occidente in orientem. quarto est in cœlo identitas, & diuersitas, identitas quidem propter primũ mobile, quod mouetur vnico motu, & velocissimo, & regulari ab oriente in occidentem in 24. horis. secundo est diuersitas propter planetas qui mouentur diuersis motibus. nam inquantum rapiuntur à primo mobili mouentur ab oriente in occidentem quolibet die, sicut primum mobile, inquantum vero cõtra nituntur mouentur sub signis zodiaci diuersimode ab occidente in orientem, vt Luna in mense, Sol in anno &c. quinto est in eis reflexio circularis, immo est vera circulatio, probant enim Philosophus in 8. Phys. & Astronomi, quòd cœlum mouetur solo motu circulari, qui est ab eodẽ ad idem, non quidem per lineam rectam, nec per arcum, sed per duos semicirculos, superiorem, & inferiorem, vt declaraui in 8. Phys. de his feci figuram, in qua non deprehenduntur, nisi octo cœli. non enim plures posuit Arist. nec Plat. & non deprehendũtur consonantia, & motus circularis. Hæc enim signantur in materia eleuata.

Caput

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandum est, & quomodo hæ proprietates reperiuntur in anima cœli, & ex consequenti in anima nostra, & quomodo operationes animę similantur motibus cœlorum.

Circa primum dico, quod in anima est consonantia, & proportio respectu suarum operationum. nam omnes potentiæ animæ naturaliter feruntur in actus suos secundùm consonantiam, vt patet in visu qui ex tenebra, & ex intensa luce offenditur, delectatur vero in temperate lucido, vel colorato. Item intensus calor offendit tactum, similiter intensa frigiditas, & delectatur in medio modo se habente. idem patet ex experientia in omnibus alijs potentijs, quæ offenduntur extremis, & delectantur in medijs proportionatis. propter quod sapienter dixit Hyparcus, quòd anima habet sensum connaturalem harmoniæ.

Secundo, in anima reperitur aspectus rectus respectu rerũ cognoscibilium, quæ sunt extra animam, nam alia entia, præcipue sensibilia naturalia, anima cognoscit directæ, prout causant species sensibiles siue intelligibiles in potentijs animæ per quas entia ipsa directe cognoscantur.

Tertio, in anima reperitur reflexio quasi circularis respectu ipsiusmet animæ prout seipsam intelligit. nam anima non intelligit se directe, sed reflexe. dicemus enim in secundo libro quòd hic est modus naturalis ipsi animæ, vt primo & directe cognoscat obiecta, secundo actus, tertio potentias, quarto essentiam ipsiusmet animæ. Quia ergo hæc intellectio incipit ab anima & tendit directe ad obiecta extrinseca, & postea ab omnibus extrinsecis reuertitur ad animam, prout anima postquam cognouit alia cognoscit etiam seipsam, dicitur reflexio. Et quia hæc intellectio incipit ab eodem & reuertitur ad idem, quia incipit ab anima & reuertitur ad animam, potest dici reflexio, quasi circularis.

Quarto reperitur in anima duplex ordinatio propter duplicem modum cognoscenpi, qui est in anima, nam est modus sentiendi & modus intelligẽdi, qui distinguũtur in hoc, quod

quod ſenſatio eſt à potentia organica &circa ſingularia,ſed intellectio eſt à potentia non organica,& circa vniuerſalia, vt declaratur in tertio libro in tractatu de intellectu . igitur hic duplex numerus cognoſcendi poteſt dici duplex coordinatio .

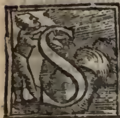
Quinto reperitur in anima identitas & diuerſitas propter varias potentias ſuas , nam in potentijs intellectiuis eſt identitas, ſunt enim ſimplices immateriales & organicæ . In potentijs vero vegetatiuis, ſenſitiuis, appetitiuis ſenſitiuis,& motiuis executiuis eſt diuerſitas,ſunt enim organicæ extenſe per accidens & materiales. Ex ijs igitur patet quo modo in anima reperiũtur quinque proprietates, quæ ſunt in prædictis numeris harmoniacis,& propter hanc ſimilitudinem proprietatum dixit Plato animam componi ex prædictis numeris .

Circa ſecundũm qũo operationes animæ aſſimilẽtur motibus cœlorum ſm Platonem,ſic accipe . In cœlo duplex eſt motus,vnus ab oriente ad occidentem, qui eſt primi mobilis,alius ab occidente in orientem, qui eſt proprius planetarum,hic motus planetarũ diuiditur in ſeptem motus,eo qđ ſunt ſeptẽ planetę,& quilibet mouetur ſuo motu proprio , ſic accidit in intellectione quæ eſt operatio animæ intellectiuæ.nã hæc eſt duplex,prima eſt qua intelligit ſubſtãtias ſeparatas,ſiue diuina entia,&hęc aſſimilatur motui primi mobilis,eſt enim nobiliſſima,& ſimpliciſſima eo quod ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt obiecta ſimplicia & immaterialia, ſecunda eſt qua intelligit entia corporea inferiora , & hæc aſſimilatur motui planetarũ, eſt enim inferior & ignobilior prima, eo quod entia corporea ſunt ignobiliora ſubſtantias ſeparatis,& diuiditur in 7.intellectiones ſicut diuiditur motus planetarum in 7.motus,iſtæ autem 7.intellectiones diſtinguũtur ſecunda genera obiectorũ corporalium,quæ ſunt iſta in primo gradu ſituantur elemẽta . in ſecũdo ſunt vapores,qui ex aliquibus elementis cõpoſiti ſunt,ſed imperfectæ, in tertio ſunt cõpoſita ex oibus elementis , ſed inanimata,vt ſunt mineralia,& lapides , in quarto ſunt vegetabilia , in quinto ſunt ſenſitiua imobilia , ĩ ſexto ſunt ſenſitiua mouẽtia ſe ſm locũ,in ſeptimo ſunt rõnalia, vt hõ ratiocinatur & ſentit &

mouetur secundùm locum, circa igitur hæc septem obiecta negociatur anima intellectiua septem intellectionibus, & sic patet quomodo intellectiones animæ assimilantur moti bus cœlestibus.

Hic terminatur expositio opinionis Platonicæ de compositione animæ ex numeris harmoniacis, in qua sequutus sum partim B. Tho. in Commento primi libri de anima, & Iamblicum, & Dominum Marsilium Ficinum fidissimum Platonis interpretem.

TRACTATVS PRIMVS SVPER *secundum librum de Anima.*

VPER secundum librum de anima formauimus tres tract.

In primo, inuestigatur quid sit anima secundùm Arist.

In secundo, agitur de potentijs vegetatiuis.

In tertio, agitur de potentijs sensitiuis exterioribus.

Tractatum primum diuidimus in tria capita.

In primo, inuestigatur diffinitio animæ, quę datur per materiam in qua recipitùr anima.

In secundo, inuestigatur diffinitio animæ quæ datur per formam, & per hanc diffinitionem demonstratur quod prima diffinitio vere competit animæ.

In tertio, inuestigatur quomodo diuersa principia viuendi, vt est vegetatiuum, & sensitiuum se habeant ad animam.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite inuestigatur quid sit anima in communi, diffiniendo ipsam per materiam, in qua recipitur, & ibi fiunt tria.

Primo, ponuntur quædam diuisiones:

Secundo, ex ijs diuisionibus colligitur diffinitio animæ.

Tertio, declaratur quòd ipsa diffinitio sit bona.

Circa primum, sit hæc prima diuisio, entium quoddam est substantia, quoddam quantitas, quoddam qualitas &c. vsque ad vltimum prædicamentum.

Secunda diuisio, substantia naturalis diuiditur in materiã, formam, & compositum, vt lignum diuiditur in materiam primam, & in formam receptam in materia ligni, & ipsum lignum quod est compositum ex materia & forma, inter quę est differentia quod materia non est ens in actu, sed est in potentia, forma vero est per quam res habet esse in actu, cõpositũ vero est illud quod est actu, vt Socrates compositus ex materia & anima est actu homo, & est hoc aliquid, id est singulare. Quot conditiones requirantur ad hoc aliquid, iam declaraui in compendio minori in prædicamento substantiæ, & quia forma facit rem esse actu, ideo forma dicitur esse actus, & apud Græcos appellatur Endelechia.

Tertia diuisio, actus est duplex, scilicet primus & secũdus.

Actus primus est ipsa forma siue substantialis, siue accidẽtalis, quæ actuat materiam in qua est, vnde forma ignis est actus primus, sed substantialis, quia facit materiam ignis esse actu, & calor in manu est actus primus, sed accidentalis, quia facit manum esse actu calidam.

Actus secundus est operatio rei, cuius principium est ipsa forma, puta sentire est actus secundus, quia est à sensu qui est actus primus, & scire est actus secundus, qui est à scientia quæ est actus primus, cum sit forma accidentalis. Et nota quòd hæc tres diuisiones posite sunt ad inuestigandum genus quòd ponitur in diffinitione animæ. Alias tres ponit Philosophus ad inuestigandum materiam in qua recipitur anima, cum enim anima sit forma, vt dicemus, inuestigandum est in qua materia recipitur.

Prima igitur diuisio est hæc, substantiarum quædam est corporea, vt cœlum, & homo, & lapis &c. quædam est incorporea, vt intelligentiæ, & Deus gloriosus, inter quas est hæc differentia, quòd substantia corporea cognoscitur per sensum, cum sit quanta & subiecta accidentibus corporeis, vt sunt colores, & sapores, & figuræ &c. substantia vero incorporea solo intellectu cognoscitur & non subijcitur sensui,

cum

cum ia ea non sint accidentia corporea.

Secunda diuisio, substantia corporea est duplex, quædam est naturalis, vt sunt illa quæ habent in se naturam.i. principium motus & quietis, vt declaraui in primo tract. super secundum librum Phys. quædam est artificialis, vt sunt illę quarum principium est agens artificiale, vt domus, quæ est ab ædificatore, & gladius qui est à fabro, inter quas est hæc differentia quòd substantia corpora naturalis est substantia quo ad materiam & quo ad formam, vt materia prima ligni est substantia, licet in potentia, & forma ligni est substantia, sed in artificialibus sola materia est substantia, forma vero est accidens, vt in gladio ferrum est substantia, sed figura quæ est forma gladij non est substantia, sed qualitate, & ponitur in quarta specie qualitatis.

Tertia diuisio, corporum naturalium, quædam viuunt quædam non viuunt, illa viuunt quæ nutriuntur, & augmentantur, vt plantæ, & animalia, quod quomodo fiat declarabo in tractatu sequenti. illa non viuunt, quæ nec nutriuntur nec angentur, vt elementa, & lapides, & metalla &c. Et nota quòd si inueniantur aliqua inanimata nutriri & augeri, vt ignis qui videtur nutriri ex lignis combustis, & lapides, qui post longum tempus videntur facti maiores, illud nutriri & augeri est æquiuocum & improprium, vt declarabo in sequenti tractatu. Nota etiam quòd illa proprie viuunt quę mouent seipsa, vt diximus in octauo Phys. sumendo motum etiam metaphysicum, vnde quęcunque mouent se motu locali, vel motu nutritionis & augmenti dicuntur viuere, similiter quæcunque mouent se motu metaphysico, dato casu quod non moueantur aliquo motu physico dicuntur viuere & hoc modo intelligentiæ & Deus gloriosus dicuntur viuere, quia licet non nutriantur nec augeantur nec moueantur secundum locum, tamen intelligunt & volunt qui sunt motus Metaph. & sic dicuntur viuere.

Secundo principaliter ex ijs diuisionibus sic colligitur diffinitio animæ. Anima est actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis, hæc diffinitio declaratur quo ad singulas partes. primo dicitur quod est actus, & probatur sic, omnis substantia naturalis aut est materia, aut for

ma, aut compositum, vt dictum est supra, sed anima non est materia puta corpus, quia anima recipitur in materia puta in corpore, sed materia non recipitur in materia, nec corpus in corpore, immo potius materia in se recipit aliquid quam recipiatur in alio. ergo anima non est materia nec corpus, nec est compositum, quia compositum ex anima & corpore est illud quod viuit, sed anima non est id quod viuit, sed est id quo animatum compositum viuit. ergo anima non est compositum. ergo à sufficienti diuisione est forma, sed forma est actus, quia forma dat esse actu rei cuius est forma, vt anima facit Socratem esse actu hominem. ergo conuenienter dicitur quod anima est actus, secundo dicitur qđ est actus primus, id est substantialis &probatur sic, anima dat esse actu simpliciter rei animatæ quæ solum erat in potentia. ergo est actus substantialis. probatur consequentia, quia hæc est differentia inter actum substantialem & actum accidentalem, quia actus, id est forma substantialis facit rem esse actu simpliciter, quæ prius erat solum in potentia, actus vero, id est forma accidentalis facit rem esse secundùm quid, id est secundùm aliquod accidens, puta calor facit manum esse actu, non quidem absolute, quia iam est actu substantia, sed facit ipsam esse actu calidam. si ergo anima facit rem animatam esse actu simpliciter, cum solum in potentia esset sequitur quod est actus primus, id est forma substantialis, tertio dicitur corporis physici, quod probatur, cum omnis anima recipiatur in corpore vt forma in sua materia. ergo vel recipitur in corpore physic.i.naturali, vel in corpore artificiali, non in secundo, quia nobiliori corpori debetur nobilior forma, sed corpus physicum est nobilius artificiali, cum sit substantia quo ad materiam & quo ad formam, vt dictũ est supra. ergo corpori naturali debetur nobilior forma, quæ est anima, est enim nobilior inter oẽs formas receptas in materia, vt dicemus infra. ergo aĩa est actus primus corporis phys. & non artificialis, quarto dicitur organici. vnde nota ꝙ corporum naturalium quædam sunt organica, quædam non.

Corpora organice sunt illa quæ habent diuersas instrumenta & varias partes propter exercenda varia opera quæ com-

competunt rei, vt corpus hominis est organicum, habet enim diuersa instrumenta vt diuersas operationes exerceat, puta habet oculos vt videat, linguam vt loquatur &c.

Corpora non organica sunt illa quæ non habent diuersas partes propter diuersas operationes exercendas, vt corpus lapidis, & terræ, & aliorum inanimatorum, probatur vero quòd anima sit actus primus corporis physici organici sic, anima planetarum est in corpore organico. ergo multo magis anima sensitiua, consequentia est manifesta, quia si anima imperfecta, vt vegetatiua, est in corpore organico, à maiori anima perfectior., vt anima sensitiua, est in corpore organico. Antecedens vero probatur sic, In planta sunt diuersæ partes propter diuersa opera, vt sunt radices loco oris, vt attrahat nutrimentum ex terra, & est cortex vt protegat truncum, & sunt folia vt protegat fructum. ergo anima plantarum est actus corporis organici. Vltimo dicitur vitam in potentia habentis quod sic declaratur.

Vita sumitur dupliciter, primo pro esse viuo, secundo pro operatione vitæ, & audire, nutrire, videre &c. Corpus physicum organicum habet vitam actu.

Sumendo vitam, primo modo, quia actu viuificatur ab anima. Si vero sumatur vita, secundo modo, sic non semper habet vitam actu, id est operationem vitæ, nō enim corpus animalis semper sentit, nec semper mouetur, sed potest sentire & se mouere, sic licet in oculo semper sit potentia visiua, nō tamen semper actu videt, vt patet dum animal dormit. Sic ergo intelligatur quod anima est actus primus corporis physici organici, id est habentis operationes vitæ in potentia, licet actu habeat animam, qua actu semper viuificatur. Hæc diffinitio animæ sic declarata conuenit cuilibet generi animarum. Nam vegetatiua in plantis est actus primus corporis physici organici, quod est corpus plantæ, similiter anima sensitiua est actus corporis organici, quod est corpus animalis, similiter intellectiua est actus &c. quod est corpus humanum. Quomodo autem distinguantur ab inuicem declarabimus in quarto capite. Hæc de primo cap. sufficiant.

CAPVT II.

IN hoc secundo capite dāda est diffinitio animę per cau

ſam formalem, & per hanc demonſtrabitur prima diffinitio data per materiam, & ibi fient tria.

Primo, ponitur ſecunda diffinitio.

Secundo, per eam demonſtratur diffinitio prius data.

Tertio, declaratur quod hoc conuenienter fit.

Circa primum ponitur talis diffinitio, anima eſt principium vegetandi & ſentiendi, & mouendi ſecundũ locum, & intelligendi. Hæc diffinitio declaratur ſic. Genera viuentium ſunt quatuor quædam ſunt quæ ſolum nutriuntur & augmentantur, ſed non ſentiunt. Et hæc vocantur viuentia vegetabilia vt plantæ, quædam vegetantur & ſentiunt, ſed non mouentur ſecundũ locum, immo ſemper manent in eodem loco in quo generantur, & hæc dicuntur animalia imperfecta, ut oſtrea & concha quæ generantur in mari, quædam vegetantur & ſentiunt & mouentur ſecundũ locum ad quærendum cibum ſuum Et hæc dicuntur animalia perfecta vt leo canis &c. Quædam vegetantur & ſentiunt, & mouentur ſecundũ locum, & intelligunt & dicuntur animalia rationalia, in rebus corporeis non inueniuntur plura genera viuentium. Suppoſitis his gradibus probatur ꝙ anima ſit principium vegetandi .i. nutriendi & augendi in plantis. Et ſimiliter in quolibet genere viuentium, nam principium nutriẽdi & augendi, aut eſt anima, aut natura, nõ natura, quoniam natura ſolum mouet ad vnam differẽtiam loci, puta ſurſum, vt natura ignis mouet ignem ſolum ſurſum, & natura lapidis mouet lapidem ſolum deorſum, ſed vegetabilia non ſolũ augentur quantum ad vnam differentiam loci, puta ſurſum, ſed ad differentias oppoſitas. Nam quo ad ramos augẽtur ſurſum, quo ad radices augentur deorſum, profundantur .n. radices in terram. ergo natura non eſt principium nutritionis & augmenti in vegetabilibus, ſed anima, quod ſit principium quo ſentiunt animalia, & mouentur ſecundũ locum, & nos intelligimus relinquitur vt manifeſtũ, quoniam poſt ſeparationem animę à corpore, nec ſentit animal, nec ſe mouet ſecundũ locum, nec homo intelligit, patet ergo ꝙ anima eſt principium, & cauſa formalis qua viuimus, ſentimus mouemur ſecundũm locum & intelligimus.

Secun

Secundo, ex hac diffinitione sic demonstratur prima diffinitio, principium quo formaliter viuimus sentimus mouemur secundùm locum est actus primus corporis physici organici, sed anima est principiũ quo formaliter viuimus sentimus &c. vt declaratum est. ergo anima est actus primus corporis physici &c. Maior sic probatur: principium quo formaliter viuimus, aut est materia, aut forma, aut compositum, puta principium quo Socrates viuit, aut est corpus Socratis. Et hoc non, quia corpus est, ut materia in quo recipitur vita, ergo non dat vitam, aut est ipse Socr. & hoc non, qa Socr. est ille qui viuit, ergo non est principium quo ipse Socrat. viuit. Relinquitur ergo à sufficienti diuisione ꝙ principium quo aliquid viuit sit forma sua, sed forma est actus, vt declaratum est supra. ergo principium quo formaliter viuimus est actus primus corporis physic. organici. Et sic maior probata est. Minor vero est diffinitio animæ inuestigata à philosopho.

Tertio declaratur, ꝙ hoc conuenienter actum sit .s. demonstrare primam diffinitionem per secundam. Vnde nota secundùm Philosophum in primo Poster. ꝙ quando de vna re dantur duæ diffinitiones, puta de domo, datur vna diffinitio, quæ est per materiam sic, domus est quid compositũ ex lapidibus & cemento & tecto, secunda datur per causam finalem sic, domus est quid defendens nos à frigore pluuia & æstu. Et illa quæ datur per causam formalem, vel finalem, est medium ad demonstrandum eam, quæ datur per causam materialem sic arguẽdo, omne defendens nos à frigore pluuia & æstu est compositum ex lapidibus cemento & tecto, sed domus est defendens nos à frigore, pluuia, & æstu, ergo domus est quid compositum ex lapidibus lignis & cemento &c. vnde dixit Aristot. in j. Poster. quòd diffinitio aut est conclusio, aut est demonstratio sola positione .i. ordine differens, quod qualiter intelligatur declaraui in compendio maiori super primum lib. Post. sic in proposito, Arist. dedit duas diffinitiones de anima. Prima, fuit per materiam, nam corpus phys. organicum est materia in qua recipitur anima, sicut nasus est materia in qua recipitur simitas. Secũda fuit ꝑ causam formalẽ, quia anima est principiũ formale, quo vi-

uit animatum vel sentit, vel mouetur secundùm locum &c. Sicut scientia est principium formale quo scimus, & albedo est principium formale quo sumus albi, conuenienter igitur philosophus demonstrauit primam diffinitionem per secundam,

Et nota, ꝙ hæc demonstratio, non est propter quid sed quia, procedit enim ab effectu nobis magis noto, qui est vegetare, sentire &c. Similiter, secunda diffinitio data de anima, non est vera & propria diffinitio, sed potius descriptio, quando enim res notificatur, per operationem suam, tunc describitur, ut declaraui in compendio minori in tractatu de locis, cum igitur in secunda diffinitione notificetur anima per operationes suas, quæ sunt vegetare, sentire, &c. potius dicenda est descriptio, quàm diffinitio. Hæc de secundo capite sufficiant.

CAPVT III.

IN tertio cap. discutiendum est, quomodo hęc principia diuersa viuendi, se habent ad animam & ad seinuicem, vnde hic quæruntur duo secundùm philosophum.

Primo, quæritur vtrum vegetatiuum & sensitiuum & intellectiuum, sint diuersæ animæ, an sit distinctæ potentiæ, quæ tamen sint in eadem anima.

Secundo, quæritur vtrum omnes istæ potentiæ sunt in eadem parte rei animatæ, puta in cap. vel in corde &c. vel sint in diuersis partibus rei animatæ.

Ad primum respondet Philosophus, ꝙ quando in re animata, est tantum vnum principium viuendi, puta solum vegetatiuum, tunc tale principium est anima, vnde in plantis vegetatiuum est anima & non potentia, quando autem in re animata sunt plura principia viuendi, vt in animali in quo est vegetatiuum, & sensitiuum & motiuum secundũ locum: talia principia sunt potentiæ & non sunt anima, sed denominamus animam talis animati à nobiliori potentia ut anima quæ est in animali dicitur anima sensitiua à potentia sensitiua, quæ est nobilior quàm vegetatiua, similiter denominatur anima, quæ est in homine, anima intellectiua à potentia

tia

tia intellectiua, quæ est nobilior alijs.

Ad secundum respondet Philosophus, duabus conclusionibus.

Prima est, in animatis vegetatiuis .i. in plantis, & in animalibus imperfectis, vt sunt vermes, & lacerta, & vespe &c. potentiæ vegetatiuæ, & potentia sensitiua, & motiua secundùm locum, & appetitiua, non distinguuntur subiecto, sed sunt in eadem parte ipsius animati. Hæc probatur primo quo ad plantas. Nam in omni parte ipsius plantæ, est potentia nutritiua, patet enim ꝙ omnis pars plantæ viuificatur & virescit, ergo nutritur, & in omni parte ipsius plantæ est potentia augmentatiua, quia proportionaliter omnis pars plantæ crescit, ergo potentiæ vegetatiuæ non distinguuntur subiecto in plantis, sed sunt in eadem parte ipsius plantæ, secundo probatur quo ad animalia imperfecta. Nam videmus in cauda lacertæ, decisa ꝙ mouetur secundũ locum, quod si sentit aliquod conueniens delectatur, si vero sentit disconueniens tristatur, puta si sentiat ignem, aut rem pungentem, sed delectatio & tristitia sunt in appetitu, vt dicemus in tertio lib. ergo vegetatiuum, & sensitiuum, & motiuum secundùm locum, & appetitiuum, non distinguuntur subiecto, sed sunt in eadem parte animalis.

Secunda conclusio, potentia intellectiua, quæ diuiditur in intellectum agentem, & possibilem, distinguitur subiecto ab omnibus prædictis potentijs. probatur sic, omnes potentię prædictæ sunt affixæ organis corporeis, vt dicemus infra, sed potentia intellectiua, vt probatur in tertio libro non est affixa organo corporeo. ergo non est in eodem subiecto, in quo est vegetatiua, & sensitiua. Præterea prædictæ potentiæ, vt dicemus infra, sunt potentiæ totius animati, sed intellectus est potentia solius animæ. ergo distinguuntur subiecto.

TRACTATVS SECVNDVS SVPER *secundum librum de Anima*.

N hoc secundo tractatu agendum est de potentijs animæ in communi, & de parte vegetatiua, vnde diuidimus eũ in quatuor capita.

Primo, declarabitur quot sint genera potentiarum animæ.

Secundo, ostendetur quo ordine tractãdum est de potentijs animæ.

Tertio, describetur arbor, in qua continentur suo ordine omnes potentiæ animæ.

Quarto, determinabitur de potentia vegetatiua, & de speciebus suis ex consequenti de anima vegetatiua.

CAPVT PRIMVM.

CIrca primum caput vt plenior habeatur cognitio dicemus quot sunt genera animarũ, & quot sunt modi viuendi, & quot sunt genera potentiarũ animæ.

Circa primum nota, ꝙ genus animarum est triplex, nam quædam est vegetatiua, & hæc est in plantis, quædam est sensitiua, & hæc est in omnibus animalibus, quædam est intellectiua, & hæc est in solis hominibus, quarum hæc est sufficientia. Cum anima sit principium operationum vitæ, ut patet per secundam suam diffinitionem supra posita, quotuplex erit opus vitæ, totuplex est anima, sed opus vitæ est triplex.

Primum est illud, ꝙ exercetur per organum corporeum, & per qualitates corporeas, quæ sunt calor, frigiditas, humiditas, & siccitas, causatur tamen à principio intrinseco, vt nutrire exercetur per organum corporeum, puta per stomachum, & per qualitatem corpoream, puta per calorem naturalem decoquentem cibum in stomacho, tamen est causatum ipsum nutrire à principio intrinseco, id est ab anima vegetatiua, quæ est intrinseca rei animatæ ut forma sua. Et in hoc distinguitur ab opere rei inanimate, nam omnis ope-

ratio

ratio rei inanimatæ eſt à principio extrinſeco, puta operatio quæ eſt in graui,& leui eſt à generante, & operatio quæ eſt in cœlo,eſt ab intelligentia mouente, ſecundũ ergo hoc opus vitæ,ſumitur primum genus animæ quod eſt anima vegetatiua.

Secundum opus vitæ eſt illud, quod exercetur per organum corporeum,& cauſatur à principio intrinſeco, ſine tamen primis qualitatibus corporeis,vt ſentire puta videre exercetur per organum corporeum,vt per oculum, & à principio intrinſeco,id eſt ab anima, & ſine qualitate corporea, non enim fit ſenſatio per calorem, vel frigiditatem, ſed ſolum quia recipitur intentionaliter ſpecies rei ſenſibilis, in organo ſenſus,vt declarabitur,& hoc opus vitæ eſt ab anima ſenſitiua.

Tertium opus vitæ eſt illud, quod exercetur ſine organo corporeo,& à principio intrinſeco,ſine tamen omni qualitate ſenſibili,& ſine conditionibus indiuiduantibus,vt intelligere fit ab anima ſine organo corporeo, quia intellectus non eſt affixus alicui organo corporeo, vt probatur in tertio libro,& eſt à principio intrinſeco,id eſt ab anima, & ſine qualitate ſenſibili. Non enim intellectus intelligit rem, puta lapidem,inquantum eſt albus,aut calidus,aut durus.Et ſine conditionibus indiuiduantibus,non enim intelligit lapidem,inquantum eſt hic vel hic lapis, nec inquantum habet hanc vel hanc quantitatem,ſed ſolum intelligit in vniuerſali inquantum eſt lapis & inquantum eſt ſubſtantia corporea inanimata &c.Et hoc opus eſt ab anima intellectiua, patet ergo quòd tres ſunt animæ, quarum prima eſt imperfecta, quia eſt propinqua formæ rei inanimatæ, ſecunda eſt perfectior,quia opus ſuum quod eſt ſentire eſt immaterialius,quia non exercetur per qualitates corporeas,tertia eſt perfectiſſima quia opus ſuum quod eſt intelligere eſt maximæ immateriale, cum non ſit per organum materiale,& in hoc aſſimilatur ſubſtantijs ſeparatis quæ ſunt immateriales, & in nullo corpore recipiuntur.

Secundo videndum eſt quot ſunt modi viuendi vel genera viuentium, & dico quòd ſunt quatuor ſcilicet vegetatiuum ſenſitiuum motiuum ſecundùm locum, & intellectiuum.

lectiuum. Quorum sufficientia est hæc. Genera viuentiũ distinguuntur secundùm diuersos gradus viuentium, qui sunt tantum quatuor.

Primus, est eorum, quæ solum habent principium vegetatiuum, vt est nutrire seipsum, & augeri, & generare sibi simile. Et sic plantæ sunt primum genus viuentium.

Secundus, est eorum quæ habent in se principium vegetatiuum & sensitiuum, sed non mouentur de loco ad locum, immo semper permanent in loco vbi producta sunt, & sic animalia imperfecta, vt ostrea & conchilia sunt secundùm genus viuentium.

Tertius, est eorum, quæ habent in se principium vegetatiuum sensitiuum, & motiuum secundùm locum. Et sic animalia perfecta, vt canis & leo &c. Sunt tertium genus viuentium.

Quartus, est eorum, quæ habent in se principium vegetatatiuum, & sensitiuum, & motiuum secundùm locum, & intellectiuum. Et sic homo est quartum genus viuentium, sumendo genus largo modo, pro quolibet multitudine. Si autem quæratur quare appetitiuum non facit quintum genus viuentium.

Respondetur secundùm philosophum, quod hæc est, quia appetitiuum est in omni viuente, in quo est sensitiuum. Nã omne animal dum sentit & similiter homo, vel sentit aliquod conueniens. Et sic sequitur delectatio, vel sentit aliquod disconueniens & nociuum, sic sequitur tristitia, sed delectatio & tristitia sunt in appetitu sensitiuo in quo sunt aliæ passiones, vt dicam in tertio lib. cum ergo in omni animali imperfecto & perfecto, & in homine sit sensitiuum. ergo etiam est appetitiuum. Et sic non facit genus quintum viuentium, distinctum à quatuor prædictis.

Tertio videndum est quod sunt genera potentiarum animæ sub quibus omnes aliæ particulares potentiæ collocantur, & dico quòd sunt quinque, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundùm locum, intellectiuũ, quarum sufficientia est hæc, potentia distinguitur secundùm distinctionem sui obiecti, sicut scientia distinguitur secundùm distinctionem sui subiecti, obiectum autem potentiarum

rum animæ quintupliciter consideratur.

Primo, inquantum est corpus vnitum ipsi potentiæ, & sic circa ipsum est potentia vegetatiua. Nam potentia hæc solum nutrit corpus in quo est, & auget.

Secundo, consideratur inquantum est corpus vnibile ipsi potentiæ non quidem secundùm suum esse reale, sed per speciem sensibilem receptam in organo sensus, & sic circa ipsum est potentia sensitiua. Nam res sensibilis non vnitur sensui secundùm se, sed solum secundùm suam similitudinem, verbi gratia. Ad hoc quod videam lapidem, non est necesse, quod lapis tangat oculum meum, sed solum quòd similitudo lapidis recipiatur in oculo sicut recipitur in speculo.

Tertio, consideratur inquantum est ens vnibile ipsi potentiæ secundùm suam speciem intelligibilem repræsentantem rem in vniuersali & sine conditionibus indiuiduantibus, quod qualiter fiat dicemus in tertio lib. & circa ipsum versatur potentia intellectiua. De hac pertransco vsque ad tertium librum.

Quarto, consideratur inquantum trahit ad se animam, vt quoddam amatum & desideratum, & circa ipsum est potentia appetitiua. Bonum enim quod est obiectum appetitus trahit ad sui amorem animam desiderantem, immo & ipsum animal desiderans, & sic circa ipsam est potentia appetitiua.

Quinto, consideratur inquãtum terminat motum localem ipsius animalis perfecti, quod mouetur de loco ad locum vt necessaria suæ vitæ acquirat, & sic circa ipsum versatur potentia motiua secundùm locum. Patet igitur quare sunt quinque genera potentiarum. Hæc de primo capite sufficiant.

CAPVT II.

Circa secundum caput declarandum est quo ordine sit tractandum de prædictis generibus potentiarum, propter quod ponuntur duæ conclusiones.

Prima est, prius agendum est de vegetatiuo quam de sensitiuo,

ſitiuo,eſt enim magis commune, quia omnia viuentia inferiora vegetantur,ſed non omnia ſentiunt, vt patet in plantis,& prius agendum eſt de ſenſitiuo, quàm de motiuo ſecundùm locum,eadem ratione,nam omne animal ſentit,nō tamen mouetur ſecundū locum,ut patet in animalibus imperfectis, vt in oſtrea &c. Et prius agendum eſt de motiuo ſecundū locum, quàm de intellectiuo,quia eſt minus commune. In omnibus.n.viuentibus corruptibilibus in quibus eſt intellectus,eſt etiam vegetatiua, & ſenſitiua, & motiua ſm locum,ut patet in hominibus,non tamen in omnibus in quibus eſt vegetatiua,& ſenſitiua,& motiua, eſt intellectus, vt patet in animalibus irrationabilibus. ergo intellectiuum eſt minus cōmune,conuenit.n.ſoli homini inter omnia animalia. Dixi autem in viuentibus corruptibilibus vt excludā ſubſtantias ſeparatas in quibus eſt intellectus, & tamen non habent vegetatiuam potentiam,quia vt incorruptibiles non indigent nutritione,nec habent ſenſitiuum,nec motiuum ſecundùm locum,cum ſint incorporeæ,& licet dicantur angeli moueri ſecūdùm locum,ille motus non eſt phyſicus, quia omne mobile motu phyſico eſt corpus,ſed mouentur motu metaphyſico, vt habet declarari in ſacra Theologia.

Secunda concluſio. Si volumus de ijs potentijs habere notitiam prius agendum eſt de earum obiectis,ſecundo de actibus,tertio de ipſis potentijs, & per ipſas potentias cognoſcemus ſubſtantiam animæ,v. g. prius agendum eſt de colore quod eſt obiectum viſus,q̃ de viſu,poſtea per ipſum viſum & alias potentias ſenſitiuas cognoſcemus ſubſtantiam animæ ſenſitiuæ. Hæc concluſio probatur ſic. Prius tractandum eſt de eo ꝙ ponitur in diffinitione actus & potentiæ, q̃ de actu & potentia,vt prius tractandum eſt de animali,q̃ de homine,animal enim ponitur in diffinitiōe hominis,ſed obiectum ponitur in diffinitione actus,puta ſi volo diffinire actum qui eſt videre,diffiniam per ipſum viſibile, quod eſt obiectum viſus,ergo prius tractandum eſt de obiecto,quàm de actu,item actus ponitur in diffinitione potentiæ. nam potentia,vt dicitur in 5.Metaph. eſt principium agendi, uel patiendi,vt viſus eſt principium videndi, in hoc quod dico agēdi inducitur actus,ergo prius agendum eſt de actu,quàm de potentia.

potentia. item per proprias passiones ipsius animæ, & per eas vltima te cognoscemus substantiam animæ, ut per potẽtias vegetatiuas cognoscemus animam vegetatiuam, & per sensitiuas animam sensitiuam &c. Hoc ergo ordine seruato prius agemus de potentia vegetatiua iuxta primam conclusionem, & prius de obiecto potentiæ vegetatiuæ, iuxta secũdam conclusionem. Hæc de secundo cap. sufficiant.

CAPVT III.

IN tertio cap. describenda est arbor, in qua continentur omnes potentiæ animæ suo ordine, sic incipientes. Animæ tres sunt, vegetatiua, sensitiua, intellectiua. Genera viuentium sunt quatuor, vegetatiuum, sensitiuum, motiuum, secundũ locum intellectiuus. Genera potentiarum sunt quinque, vegetatiuum, sensitiuum, motiuum secundùm locum, intellectiuus, appetitiuus. Potentiæ vegetatiuæ sunt tres, nutritiua, augmentatiua, generatiua. Nutritiua habet quatuor vires sibi deseruientes, scilicet attractiuam, retentiuam, digestiuam, expulsiuam. Augmentatiua nullam habet sibi deseruientem. Generatiua habet tres vires sibi deseruientes .s. seminatiuam, immutatiuam, formatiuam. Potentia sensitiua est duplex .s. exterior, & interior. Sensitiua exterior diuiditur in quinque, in visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum. Sensitiua interior diuiditur in quatuor ẽm Comm. & B. Th. s. in sensum cõmunem, phantasiam, cogitatiuam, memoratiuam. Potentia motiua secundũ locum est duplex .s. progressiua, & dilatatiua, vel constrictiua. Potentia intellectiua est duplex. s. intellectus passibilis, & intellectus agens. Potentia appetitiua est duplex. s. appetitus intellectiuus, & appetitus sensitiuus. Appetitus intellectiuus est ipsa voluntas, & liberum arbitrium, quod est eadem potentia cum voluntate, quod declarabitur infra. Appetitus sensitiuus est duplex .s. concupiscibilis, & irascibilis, in quibus sunt vndecim passiones, vt declarabitur infra. Hæc est summa potentiarum animæ secundùm viam Thomisticam.

In

CAPVT IIII.

IN quarto cap. tractandum est de potentia vegetatiua, & de speciebus suis. Est enim primum genus potentiarũ, & magis commune, vt supra diximus. ergo ab ea, vt á priori inchoandum est. & ibi dicemus quatuor.

Primo, de obiecto.

Secundo, de actibus.

Tertio, de potentijs.

Quarto, de anima vegetatiua.

Circa primum nota, quòd obiectum potentiæ vegetatiuæ dicitur alimentum, vel nutrimentum, quod tripliciter consideratur.

Primo, inquantum conuertitur in substantiam nutriti. verbi gratia, consideratur panis, vt per decoctionem caloris naturalis in stomacho conuertitur in carnem, & sanguinem hominis comedentis, vt homo non deficiat, & conseruetur in esse viuo. & sic alimentum est obiectum circa quod operatur potentia nutritiua, & sic diffinitur. Alimentum est illud, quod est in potentia, vt conuertatur in substantiam rei nutritæ, vt conseruetur in esse viuo.

Secundo, consideratur secundùm quod est quantũ, quodlibet enim alimentum est corpus, & est compositum ex quatuor elementis, quia secundùm philosophum ex eisdem cõponitur animatum, & ex eisdem nutritur, sed animata componuntur ex quatuor elementis. ergo ex eisdem nutriuntur, secundùm ergo quod alimentum est quantum, est augmentatiuum rei animatæ, quia quantum additum quanto, facit magis quantum, quod est augere. vnde alimentum, vt est quantum, & corpus est causa augmenti in re animata, & hoc modo alimentum est obiectum, circa quod operatur potentia augmentatiua, & sic diffinitur. Alimentum est illud quod est augmentatiuum rei animatæ, vt ad debitam quantitatem deueniat.

Tertio, cõsideratur, vt est superfluum, vel superabundans rei animatæ post nutritionem suam, verbi gratia, si Socr. comedit duos panes, isti duo panes decocti in stomacho, & digesti

gesti per virtutem caloris naturalis dicuntur alimētum actu ipsius Socr. dico actu, quia cibus antequam sit digestus non dicitur alimentum actu, quia non sine mora potest conuerti in substantiam rei nutritæ. natura igitur per potentiam nutritiuam conuertit partem huius alimenti in substantiam ipsius Socr. & per potentiam augmentatiuam apponit partem ad augmentum ipsius Socr. si debitam quantitatem nōdum adeptus est, puta vsque ad 21. annum, quod si de ipso alimento actu adhuc superest, tunc natura per potentiam generatiuam conseruat illam partem superabundantem in vasis seminalibus, quæ dicuntur membra genitalia, vt per illam partem possit animal sibi simile in specie generare. & sic circa ipsum alimentum superabundans operatur potentia generatiua. Et nota, ꝙ illud elementum superabundans dicitur semen. Quod sic diffinitur, semen est superfluum alimenti .i. est pars alimenti, quod ordinatur ad generandum sibi simile in specie. Ex his patet quid sit alimentum, & quomodo circa ipsum diuersimode operantur nutritiua, augmentatiua, & generatiua.

Secundo, tractandum est de actibus harum potentiarū qui sunt nutrire, augere, & generare. Et dicemus duo.

Primo, quid sit.

Secundo, probatur ꝙ sunt ab anima principaliter, & non à qualitatibus elementorum.

Circa primum nota, quòd nutritio proprie dicta sic diffinitur.

Nutritio, est conuersio alimenti in substantiam rei nutritæ, & hæc diffinitio competit soli rei viuenti, quæ proprie nutritur. Nullum enim inanimatum vere nutritur, quia per calorem naturalem nihil conuertitur in substantiam rei inanimatæ, licet sit instantia de igne, qui videtur nutriri ex lignis, & alijs combustibilibus. Sed quomodo id contingat declarabitur in solutione argumentorum. Augmentum sic diffinitur. Augmentum proprie est per conuersionem nutrimenti deductio rei viuentis à minori ad maiorē quantitatem, & hæc diffinitio etiam competit soli rei animatæ, quæ sola proprie augetur. vnde nota, ꝙ augmentum sumitur dupliciter.

Primo,communiter, & ſic diffinitur. Augmentum eſt præexiſtenti quantitati additamentum, & ſecundùm hunc modum dicuntur inanimata augeri, puta ſi lineæ bicubitæ addatur cubitus dicetur aucta augmento communiter dicto.

Secundo, ſumitur propriæ, & diffinitur ſic. Augmentum eſt maioritas facta in priori, quanto per conuerſionem alimenti in ſubſtantiam aucti,& ſic conuenit ſolis animatis, non enim quando augetur paries conuertitur lapis in ſubſtantiam parietis,ſed ſolum per ædificatorem apponitur lapis lapidi.

Nota tamen,ꝙ hic eſt inſtantia de igne, qui videtur augeri ex hoc,quod ligna combuſta tranſeant in ſubſtantiam ipſius ignis,ſed hoc declarabitur in ſolutione argumentorum. Generatio vero ſic diffinitur. Generatiò eſt à principio intrinſeco rei productio ſimilis in ſpecie ipſi generanti, & hæc diffinitio competit ſoli rei viuenti, vnde nota, ꝙ ſumitur dupliciter.

Primo,pro omni mutatione,quæ eſt à non eſſe ad eſſe,ſiue ſit à principio extrinſeco,ſiue intrinſeco,& hoc modo agitur de ea in quinto libro phyſicorum, & eſt communis rei inanimatæ, vnde hoc modo lapis dicitur generari, quia producitur à non eſſe ad eſſe à principio extrinſeco, puta à cœlo.

Secundo, ſumitur pro productione rei à principio intrinſeco ipſi rei genitæ,puta quando generatur puer producitur à virtute,quæ eſt in ſemine miniſtrato à patre generante, & illud ſemen ſecundùm virtutem remanet in puero genito,& per hoc dicitur generari à principio intrinſeco,& hoc modo generatio competit ſoli rei viuenti, & ſic de ea agitur in lib. de Anima. Patet igitur quid ſint actus potentiarum vegetatiuarum.

Secundo, probandum eſt,ꝙ iſti actus fiunt principaliter ab anima vegetatiua. dico principaliter quia inſtrumentaliter fiunt à calore naturali, qui habet actionem ignis virtualiter, quæ actio eſt decoctio. antequam enim alimentum conuertatur in ſubſtantiam nutriti. neceſſe eſt quod decoquatur in ſtomacho,&decoctio attribuitur igni formaliter,

aut igni virtualiter, qui est calor naturalis. loquendo ergo instrumentaliter nutritio,& augmentum sunt à calore naturali. principaliter vero sunt ab anima, sicut gladius principaliter fit ab arte, quæ est in mente artificis, instrumentaliter vero fit à malleo. Quod autem principaliter sint ab anima,probatur sic. Actio naturalis principaliter attribuitur formæ,quia vnumquodque operatur inquantum habet formam,vt patet etiam in artificiatis,in quibus nulla est operatio, nisi forma artificiati sit in mente artificis, puta artifex nunquam produceret gladium, nisi in mēte sua haberet formam gladij, sed anima est forma rei viuentis, vt probatum est supra ergo anima est principaliter causa operationum naturalium,quæ sunt in viuente.s.nutrire, augere, generare. Præterea anima est illa, quæ requirit tantam quantitatem in re viuente,ita ꝙ in qualibet specie datur maximum,& minimum corpus, in quo potest recipi anima intellectiua. & etiam minimum,vt dictum est in 2.tract. super primū phys. ergo anima est illa,quæ principaliter est causa augmenti. & per consequens etiam nutritionis. ad quam sequitur augmentum. Præterea actio, quæ est naturalissima omnibus, & solis viuentibus,principaliter est ab anima vegetatiua,sed generare sibi simile in specie est actio, quæ conuenit omnibus,& solis viuentibus,vt patet ꝙ plantæ generant sibi simile in specie sua,& animalia,& homines.ergo hæc actio,quę est generare,competit principaliter animæ vegetatiuæ. Nota tamen secundum Philosophum,ꝙ ad hoc,vt omne viuens generet sibi simile in specie tria requiruntur.

Primo,ꝙ sit competētis ætatis. & ideo pueri non possunt generare propter ætatem suam imperfectam.

Secundo,ꝙ non sit orbatum,id est priuatum aliquo membro requisito ad generationem. & ideo eunuchi non possunt generare.

Tertio,quòd non sit productum ex putrefactione, vt vermis. licet enim aliqua producta ex putrefactione possint generare sibi simile, puta mus productus ex putrefactione potest producere alium murem. non tamen omnia sic producta possunt producere sibi simile,puta musca non generat forte muscam, sed omnes producuntur ex aliqua materia

putrefacta. patet igitur quid sint actiones potentiarum vegetatiuarum. & quomodo principaliter sunt ab anima, instrumentaliter vero sunt à calore naturali.

Tertio, principaliter agendum est de potentijs vegetatiuis, quæ sunt nutritiua, augmentatiua, generatiua. Vnde nota, quòd nutritiua data est ipsi rei viuenti, vt debito tempore, puta 10. aut 20. aut 60. annis, vel plus. sed solum quod cõpetit vnicuique speciei conseruetur in esse viuo. nam cũ resoluatur substantia rei viuentis, sicut oleum resoluitur, & consumitur in lampade ab igne, nisi per potentiam nutritiuam conuerteretur alimentum in substantiam rei nutritiuæ, vt fiat restauratio de eo, quod est consumptum, cito viuens deficeret, & corrumperetur, sicut si non fieret appositio in lampade per aliud oleum, cito lumen lampadis deficeret. & hinc est quod videmus hominem non posse plus, q̃ per tres, aut sex dies sine cibo viuere, quoniam continue cõsumitur substantia corporis sui, & cum non fiat restauratio per cibum nouum, ideo tandem moritur. Augmentatiua vero data est ipsi rei viuenti, vt ad debitam quantitatem deueniat secundùm conuenientiam suæ speciei, nam cum viuentia ex paruo semine generentur, etiam cum parua quantitate nascuntur. & ideo vt ad conuenientem quantitatem deducantur data est eis potentia augmentatiua. Generatiua vero data est, vt perpetuetur species rei viuentis, quia enim omne indiuiduum rerum viuentium inferiorum est corruptibile, nisi per generationem produceret sibi simile in specie, cito species deficeret. & ideo pulchre inquit Auerr. in secundo de Anima, commen. 34. Solicitudo diuina, cum non potuerit facere ipsum viuens permanere .i. perpetuari secundum indiuiduum misèrta est, in dando ei virtutem generatiuam, qua potest permanere in specie. Hæc ille. Patet igitur ad quid potentiæ vegetatiuæ datæ sunt omnibus viuentibus corruptibilibus, vt autem potentia nutritiua possit alimentum conuertere in substantiam nutriti date sunt ei quatuor vires ei deseruientes secundùm Auicẽnam.

Prima est attractiua, cuius officium est appetere, & attrahere nutrimentum ad stomachum, vel ad locum, qui sit loco stomachi, nisi enim animal appeteret cibum nunquam come-

comederet, & sic deficeret.

Secunda, dicitur retentiua, cuius officium est tandiu retinere cibum in stomacho, quandiu decoquatur. vnde quando hæc virtus debilitaturi animal patit vomitum, vt patet in infirmo graui.

Tertia, dicitur digestiua, cuius officium est digerere, & decoquere nutrimentum retentum in stomacho, vt post conuertatur in substantiam nutriti.

Quarta, dicitur expulsiua, cuius officiũ est expellere partes crassas, vel superfluas nutrimenti. Nullus est enim cibus, in quo non sit aliqua pars non conuertibilis in substantiam nutriti, & ideo ille partes expelluntur varijs modis, partim stercore, partim vrina, partim sputo, partim sudore &c.

Augmentatiua nullas habet sibi deseruientes, quoniam simul cum nutritiua, & omnibus quatuor suis viribus, potens est ad extendendum omnia membra corporis proportionabiliter, & sic causatur augmentum.

Generatiua tres virtutes habet sibi deseruientes.

Prima, dicitur seminatiua, cuius officium est ex alimento superabundanti, de quo datum est supra colligere semen, & illud reseruare in partibus genitalibus.

Secunda, dicitur immutatiua, cuius officium est permiscere semina masculi, & fœminæ, & contemperare, secundùm quòd expedit formationi cuiuslibet membri in eo quod generatur.

Tertia, dicitur formatiua, cuius officium est ex seminibus sic permixtis, membra omnia in eo quod generatur formare, & configurare. Hæc de potentijs vegetatiuis sufficiant.

Quarto, principaliter declarandum est, quid sit anima vegetatiua, & sic diffinitur ab Arist.

Anima vegetatiua est illa, quæ est generatiua alterius, qd' est eiusdem speciei cum suo generante, ut in planta, puta in pomo, Anima vegetatiua est illa, per quam pomum generat pomum, & oliua generat oliuam. Sed dubitatur, quare Philosophus non diffinit eam per hunc actum, qui est nutrire, vel augere, sicut diffinit per generare. Respondet Philosophus, ꝙ hoc conuenienter actum est, quia nutrire

est actus imperfectior, quàm augere, & augére, quàm generare. Vnde generare est actus perfectus, & tanquam finis animæ vegetatiuæ, tunc enim aliquid perfectum est, cum sibi simile producere potest. Cum igitur res ordinata ad finem conuenienter denominetur, & notificetur per suum finem, & generare sit finis animæ vegetatiuæ, ut dictum est, merito Philosophus descripsit animam vegetatiuam per hunc actum qui est generare.

Vltimo, quædam argumenta soluenda sunt.

Primum probat, ꝙ cognoscamus actus per potentias, & non econuerso, sic, potentia est prior actu. ergo per potentias cognoscimus actum. Antecedens patet, quia potentia est causa sui actus, vt visus est causa actus videndi, sed omnis causa est prior suo effectu. ergo potētia est prior suo actu. consequentia vero probatur sic. scientia procedit ex notioribus, & prioribus, vt probatur in primo Poster. ergo si potentia est prior suo actu, cognoscimus actum per potentiam, & non econuerso.

Ad hoc dicitur, quod aliquod est prius dupliciter.

Primo, secundùm se, & secundùm naturam suam, quia .s. prius habet esse, & sic omnis causa est prior suo effectu.

Secundo, aliquid est prius secundùm cognitionem nostrā, quia .s. prius cognoscitur à nobis, licet si posterius ſm suum esse. & hoc modo negatur, quod potentia sit prior actu, nec omnis causa sit prior suo effectu, immo in naturalibus prius cognoscimus effectum, & p effectum cognoscimus causam.

Secundum probat, ꝙ nutriri, & augeri competat alteri, q̃ rei animatæ sic. ignis est res inanimata, & tamen nutritur ex oleo, & lignis combustis, per appositionem enim lignorum ignis conseruatur, & etiam exaugetur, quanto enim plura combustibilia apponuntur, tāto magis augetur ignis. ergo nutriri, & augeri competit alteri rei, q̃ rei animatæ.

Ad hoc respondet B. Th. ꝙ ignis non proprie, sed similitudinarie nutritur, & augetur, quod declaratur sic. illud proprie nutritur in cuius substantiam alimentum conuertitur sine generatione alterius indiuidui, verbi gratia, Socrates nutritur, quia in substantiam ipsiusmet Socratis alimentum conuertitur. non enim ex hoc, quod nutritur fit alius ho-

mo,

mo, immo post nutritionem remanet ipsemet Socr. illud autem similitudinarie nutritur, in quo videtur alimentum conuerti, & tamen in rei veritate non conuertitur, sed ex tali alimento generatur de nouo aliud indiuiduum, sic accidit in igne, quando lignum apponitur igni, lignum dum comburitur non transit in substantiam præcedentis ignis, sed in tali ligno nouus ignis generatur, ita quòd tot fiunt ignes quot sunt combusta ligna, licet videantur esse vnus ignis, quia se tangunt, similiter illud proprie augetur, quod existens idem numero recipit maiorem quantitatem, vt Plato, quando est puer vnius cubiti, & quando est duorum cubitorum est idem homo, qui prius erat. illud autem secundùm similitudinem augetur. quod videtur existens idem recipere maiorē quantitatem, & tamen non remanet idem quod prius erat, sed fit aliud, sicut si tabulæ bicubitæ addatur tertius cubitus non remanet eadem tabula: sed fit alia, quia per additionem nouæ partis fit aliud totum, sic accidit in igne, quando apponitur lignum, & comburitur fit nouus ignis, qui additus priori igni facit aliud totum, id est ignem alium compositum ex præcedenti igne: & ex eo qui de nouo generatur in ligno apposito. Patet igitur, quòd sola animata proprie nutriuntur, & augentur, licet metaphoricæ conueniat alijs inanimatis. Hæc de secundo tractatu super secundo libro de Anima dicta sufficiant.

TRACTATVS TERTIVS, SVPER *secundo libro de Anima, de potentia sensitiua exteriori.*

IN hoc tertio tract. agendum est de potentia sensitiua exteriori, & de speciebus suis, & diuidimus eum in sex capita.

In primo, agitur de sensu in communi, non applicando ad aliquem sensum in particulari.

In secundo, agitur de visu.

In tertio, agitur de auditu.

In quarto, agitur de odoratu.

In quinto, agitur de gustu.

In sexto, agitur de tactu.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. agendum est de sensu in communi quantum ad illa, quæ conueniunt cuilibet sensui. Et quia dictum est supra, quod prius agendum est de obiecto. Secundo de actu. Tertio de potentia. Seruantes hunc ordinem, primo agitur de obiecto sensus, quod est sensibile. Secundo, de actu, qui est sentire. Tertio, de potentia, quæ est ipse sensus. Et nota, quod ea quæ hic dicentur conueniũt omni sensui, tam exteriori, quàm interiori.

Circa primum, quæritur quotuplex est sensibile, quod à sensu cognoscitur.

Respondeo, secundùm Philosophum est triplex.

Primo, est sensibile proprium.

Secundo, est sensibile commune.

Tertio, est sensibile per accidens.

Sensibile proprium est illud, ꝙ solum ab vno sensu sentitur, & circa ipsum non decipitur sensus, vt sonus est propriũ sensibile, quia à solo auditu percipitur, & non fallitur auditus in sentiendo sonum, vtrum sit acutus, an grauis dummodo organum sit dispositum, quod dico, quia si organum sensus

ſus eſt indiſpoſitum, tunc poteſt decipi ſenſus, v. g. quia lingua febricitantis eſt aſpera humore cholerico, ideo dulcia videntur ſibi amara, & ſecundùm diſtinctionem proprij ſenſibilis diſtinguuntur ſenſus, ut dicemus infra, vbi aſſignabimus ſufficientiam quinque ſenſuum exteriorum.

Senſibile commune eſt illud, ꝙ à pluribus ſenſibus poteſt ſentiri, vel ab omnibus. & circa ipſum poteſt ſenſus errare. Hæc ſenſibilia communia ſunt quinque ſm Ariſt. ſ. motus, quies, numerus, figura, magnitudo. nam motus poteſt videri, & audiri, & tangi &c. ſecundú autem proſpectiuos, vt patet per Aloën, & Vetulionem in proſpectiuis ſuis ſunt 20. ſ. diſtantia, ſitus, corporeitas, figura, magnitudo, continuitas, diſtinctio, numerus, motus, quies, aſperitas, lenitas, raritas, diaphaneitas, ſpiſſitudo, ſoliditas, pulchritudo, turpitudo, ſimilitudo, diſſimilitudo. & circa hæc ſenſibilia communia poteſt ſenſus errare, v. g. ſi ponatur remus in aqua, dum nauigatur apparebit figura ipſius tortuoſa, & breuis, ſi ex hac apparentia volo indicare remi figuram eſſe tortuoſam decipitur ſenſus meus. Similiter vulgares qui dicunt ſolem non eſſe maiorem ſcuto, quia non videtur ab eis ſub maiori figura decipiuntur. eſt. n. maior tota terra, vt probat Aſtrologus.

Senſibile per accidens eſt illud, quod non ſentitur, niſi mediante alio, vt campana eſt ſenſibile per accidens, quia non ſentitur, niſi mediante ſono.

Sed nota, ꝙ ad hoc, quod aliquid ſit ſenſibile per accidens duo requiruntur.

Primo, ꝙ non immutet ſenſum, nec quantum ad ſpeciem ſenſibilem, nec quantum ad modum ſentiendi. Nam ſi mutat ſenſum quantum ad ſpeciem ſenſibilem receptam in organo ſenſus eſt ſenſibile per ſe, & proprium, v. g. quia ſpecies albedinis recepta in oculo immutat viſum, & ſpecies ſoni recepta in aure immutat auditum. Albedo, & ſonus dicũtur ſenſibilia per ſe, & propria. Si vero immutant ſenſum quantum ad modum ſentiendi dicuntur ſenſibilia per ſe, ſed communia, v. g. figura, ſi eſt in corpore paruo minus immutat viſum, quam quando eſt in corpore magno. & ſimiliter quando eſt remota à viſu minus immutat. nam homo à remotis videtur paruus, quando eſt propinquus videtur magnus.

gnus. & tamen eadem figura ſm ſe eſt in homine diſtante, & in eodemmet propinquo ipſi videnti. ſm ergo quod figura eſt in alio, & alio ſitu diuerſimode immutat ſenſum. & propter hoc apud B.Th. ſenſibilia cõmunia ſunt ſenſibilia per ſe, quia licet non ſentiantur, niſi mediantibus ſenſibilibus proprijs, puta non videtur magnitudo, niſi colorata, tamen alio & alio modo immutat ſenſum, ſm quod eſt in maiori, vel minori corpore, & ſm quod eſt in diuerſo ſitu. illud autem quod non immutat ſenſum, nec ſm ſpeciem receptã in organo, nec ſm modum ſentiendi dicitur ſenſibile per accidens, vt campana ſentitur per accidens ab auditu, quia remoto ſono nullo modo immutat auditum, & remoto colore, ac figura &c. nullo modo immutat viſum.

Secundo, requiritur quod illud, quod per accidens cognoſcitur ab vno ſenſu ſit aptum natum cognoſci per ſe ab aliqua alia potentia cognoſcitiua, ſiue ſit potentia ſenſitiua exterior, ſiue ſenſitiua interior, ſiue ſit intellectus. Exemplum primi, dulcedo mellis per accidens cognoſcitur à viſu. ſi .n. video mel cognoſco, quod eſt dulce. hæc tamen dulcedo per ſe cognoſcitur à guſtu. Exemplum ſecundi. Plato per accidens videtur, non .n. videtur, niſi quia eſt coloratus, & tamen per ſe cognoſcitur à potentia cogitatiua, de qua dicemus in tertio lib. quod cognoſcit per ſe omnia indiuidua ſubſtãtiæ propter ſui nobilitatem. Exemplum tertij, homo ſentitur p̃ accidens à viſu. non .n. ſentitur, niſi inquantum eſt coloratus, vel frigidus, aut calidus &c. & tamen per ſe cognoſcitur ab intellectu, cuius officium eſt cognoſcere omnia vniuerſalia, ſiue genera, ſiue ſpecies, vt dicemus in tertio lib. Ex his patet quotuplex eſt ſenſibile, quod à ſenſu cognoſcibile eſt, de diſtinctione ſenſibilis per ſe, & peoprij dicemus infra.

Circa ſecundum quæritur, vtrum ſentire ſit actio, an paſſio, & quomodo differt ab intelligere.

Reſpondeo ſecundũm Philoſophum, quod ſentire eſt paſſio, & alteratio quædam.

Sed nota, vt inquit Philoſophus, quod paſſio ſumitur dupliciter, ſimiliter alteratio. Primo, ſumitur propriæ, & eſt quando patiens priuatur aliqua forma, pręcipue conuenienti per actionem agentis contrarij, vt quando aqua priuatur

frigi

frigiditate, & recipit calorem per actionem ignis propriae aqua patitur,& alteratur. Secundo, sumitur communiter pro receptione cuiuslibet formae etiam perficientis suum subiectum, vt quando intellectus recipit scientiam dicitur passio,& alteratio communiter,quae alio termino dicitur alteratio perfectiua,& quando materia recipit formam substãtialem,qua fit actu,& perficitur,dicitur pati, & alterari communiter. Quando igitur dicit Philosophus,quod sentire est pati, & alterari. intelligendum est quod sentire quando est cum lesione organi dicitur pati proprie,vt quando Socrates tangit ferrum ignitum,ipsum sentire est proprie pati, quando vero est sine lesione,immo cum delectatione dicitur pati communiter,& perfectiue, vt quando Socrates tangit conuenienter calidum,odorat suaues odores &c.

In quo vero differat ab intelligere, dico pro nunc, quod differt in duobus. Primo, omne sentire fit per aliquod organum corporeum,vt videre per pupillam oculi, tangere p neruum &c. De his .n. organis dicemus in particulari in seq.sed intelligere non fit per aliquod organum corporeũ. hoc supponatur,quoniam probatur in 3. libro. Secundo, differt, quia omne sentire fit per aliquod medium corporeum,per quod defertur species rei sensibilis,vsque ad organum sensus,vt per aërem defertur species soni,vsque ad miringam auris,quod quomodo fiat dicemus infra, sed intelligere non fit per aliquod medium corporeum,vt deferẽs speciem intelligibilem vsque ad intellectum. species .n. intelligibilis est pure spiritualis, nec est apta nata recipi in aliquo medio corporeo. Haec de sentire in cõmuni sufficiant.

Circa tertium quaeruntur duo.

Primo,quomodo se habet sensus ad sensibilia, vtrum habeat ea in se actu,& potentia. puta vtrum visus habeat in se omnes colores,vel sit in potentia ad recipiendum eos.

Secundo,vtrum sensus sit causa efficiens sui actus,vel solum sit recipiens,puta vtrum visus sit causa efficiens,& actiua visionis,vel solum recipiat visionem.

Ad primum respondet Philosophus.

Primo,distinguendo,de potentia,& actu.

Secundo,declarat quomodo sensus potest dici in potẽtia

& in

& in actu. dicit igitur Philosophus, ꝙ potentia est duplex. s. remota, & propinqua. ille est in potentia remota, qui nondum habet habitum, aut formam, & est aptus natus habere talem habitum, aut formam, v. g. puer paruus non habet habitum scientiæ, & tamen est aptus natus habere, & canis modo natus non habet visum, & tamen est aptus natus habere. post nonum diem ille est in potentia propinqua, qui iam habet aliquem habitum, aut formam, sed non operatur secundùm illum habitum, aut formam. & tamen potest operari. v. g. Socrates habens logicam, & non actu argumentans est in potentia propinqua. potest enim quando vult, si non est impeditus argumentari. & inter has potentias hæc est differentia, quod ille qui est in potentia remota non potest acquirere habitum, vel formam sine mutatione. v. g. homo ignorans non potest acquirere scientiam, nisi moueatur à magistro, vel suo intellectu agente ab ignorantia ad scientiam, quæ ignorantia si sit simplicis negationis, vt in puero, hæc mutatio non est proprie alteratio, quia alteratio proprie dicta est à qualitate contraria ad qualitatem contrariam, sed in puero nulla est qualitas contraria scientiæ, ideo quando aliquis purus ignorans acquirit scientiam, non propriæ alteratur. si autem sit ignorantia prauæ dispositionis .i. cum errore, tunc quando sic ignorans acquirit scientiam proprie alteratur, quia mutatur de contraria qualitate ad contrariam qualitatem .i. de errore ad scientiam. ille autem qui est in potentia propinqua .i. iam habet habitum, & formam potest exire in operationes per seipsum sine mutatione facta ab aliquo mouente extrinseco, puta Socrates habens scientiam logicæ potest sine doctore argumentari, & Plato habens visum potest quando voluerit videre, dummodo non sit impedimentum, nec in organo visus, nec in medio, puta in aëre. Nec dicendum est, quando quis exit de habitu, vel forma ad operationem, ꝙ alteretur immo. perficitur, perfectior enim scientis est vti scientia sua, & sentientis vti sensibus, sicut perfectio artificis est operari secundùm artem suam, sicut duplex est potentia, ita duplex est actus. s. primus, & secundus, actus primus est habitus, vel forma, quę est principium operationis, vt scientia ædificandi est actus primus,

primus,quia est causa ædificationis. actus secundus est ipsa operatio, vt est ædificare,syllogizare &c.Inter hos actus hæc est differentia,ꝙ ille qui habet actum primum .i. habitū, vel formam est in potentia,& in actu. in actu quidem,quia habet habitum. in potentia autem, quia potest secundùm talem habitum operari, licet actu non operetur. vnde logicus dormiens dicitur esse in actu primo,quia habet habitum logicæ,& non actu vtitur eo syllogizando, ille vero qui habet actum secundum .i. operationem simpliciter est in actu, & nullo modo in potentia. Habet enim habitum,& operationem causatam ab illo habito,vt patet in Socrate logico, qui actu syllogizat. Positis distin. de potentia,& actu respōdetur ad dubium præpositum.s.quomodo se habet sensus ad sensibilia per duas conclusiones.

Prima conclusio,Sensus non semper habet in se actu obiecta sensibilia,puta visu s, non semper habet in se actu colores. probatur,si sensus puta visus habet semper in seipso colores. ergo semper est in potentia propinqua ad videndum. sed hoc est falsum. probatur consequentia, si habet in se colores. ergo habet formam, puta speciem coloris, quæ est principium,& causa visionis,sed quando aliquis habet habitum,& formam quæ est principium alicuius operationis dicitur esse in potentia propinqua,vt dictum est supra. ergo si visus semper habet in seipso colores erit semper in potentia propinqua ad videndum, falsitas vero consequentis probatur sic, si visus habet in se colores. ergo videbit animal quēcunque colorem voluerit, etiam remoto quolibet colore extrinseco,puta si in oculo meo semper est similitudo albedinis. videbo albedinem, etiam remoto quolibet corpore albo,& si in aure semper haberem sonum campanæ, semper sentirem hunc sonum. dato casu, ꝙ nulla campana pulsaretur. patet autem quod hæc sunt absurda. ergo non omnia sensibilia semper sunt actu in sensibus.

Secunda conclusio,Sensus aliquando habet sensibile in seipso actu,aliquando in potentia. probatur ad sensum, oculus actu videns albedinem habet in seipso actu similitudinē albedinis, Oculus vero dormientis habet solum in potentia in seipso colores, prout potest vigilans colores videre.

patet

patet igitur quomodo ſenſus ſe habet ad ſua ſenſibilia.

Ad ſecundum dubium, in quo quæritur, quæ ſit cauſa effectiua actus ſentiendi, qui dicitur ſenſatio.

Reſpondeo, quòd circa hoc eſt duplex opinio.

Prima dicit, quòd cauſa actiua ſenſationis eſt obiectum ſenſibile, puta quòd viſio eſt ab obiecto, puta à colore, vt pręſentatur potentiæ viſiuæ, & potentia viſiua ſolum recipit in ſe hanc viſionem cauſatam ab obiecto, & ſic ſecundũ hanc opinionem omnes ſenſus ſunt potentiæ puræ paſſiuæ, & receptiuæ, ſenſationes.

Sed hæc opinio eſt falſa, & probatur ſic, dictum eſt in ſecunda diffinitione animæ, quod anima eſt principium quo viuimus, ſentimus mouemur ſecundùm locum &c. Ergo anima eſt principium actiuum omnium operationum quæ ſunt in viuentibus, ſed ſentire eſt operatio rei viuentis, ergo anima eſt principium actiuum, & cauſa actiua ipſius ſentire, non quidem immediate, ſed mediante ſua potentia ſenſitiua, nihil enim operatur anima niſi per potentias ſuas, vt intelligere per intellectum, ſi ergo ſentire cauſatur actiuæ ab anima principaliter & à potentia ſenſitiua immediate velut ab inſtrumento. ergo non cauſatur actiuæ ſolum ab obiecto ſenſibili.

Secunda opinio eſt B.Th. qui tenet quod ſenſus eſt potẽtia paſſiua & actiua, ſed reſpectu diuerſorum. Nam ſenſus recipit ſimilitudinem ſui obiecti extrinſeci, puta viſus recipit in ſe ſimilitudinem coloris, qui eſt in pariete, & inquantum recipit dicitur potentia paſſiua: ſicut, enim omnis receptio, poteſt dici paſſio largo modo, ſic omnis potentia receptiua poteſt dici paſſiua, dicitur vero potentia actiua, pro quãto ſenſus actuatus ſimilitudinem ſui obiecti, cauſat actiuæ ſenſationem ſuam, puta viſus vt iam in ſe recipit ſimilitudinem albedinis quæ eſt in pariete videt ipſam albedinem in pariete. Quando ergo quæritur quæ ſit cauſa actiua ſenſationis.

Reſpondeo, ꝙ non eſt obiectum ſenſibile ſolum, vt probatum eſt contra primam opinionem, nec ſenſus ſolus, quia ſequeretur quod poſſet ſentire etiam remoto quolibet ſenſibili, ſed eſt ſenſus actuatus ſimilitudine ſui obiecti à ſufficienti

ti diuisione. Et si quæratur in quo recipiatur sensatio causata actiuæ à sensu. Respondeo, ꝙ recipitur in eodemmet sensu, quia actio immanens qualis est sentire, recipitur subiectiuæ in eodemmet agēte à quo causatur, vt visio causatur à visu, & recipitur in visu. Et si fiat instantia, quod tunc erit idem agens & patiens, vt enim visus causat visionem est agens, vt autem in se recipit visionem est patiens. Respondeo & concedo, ꝙ idem sensus erit agens & patiens, sed respectu diuersorum. Nam sensus vt est actuatus similitudine sui obiecti est agens & causans sensationem, secundū vero quod consideratur vt sensus est.i. per se solum, sic est patiens & recipiens sensationem. Hæc sufficiant de obiecto sensus, & de ipsa sensatione, & de ipso sensu in communi. Nunc sequitur consideratio sensuum exteriorum in particulari. Et primo de visu.

CAPVT II.

IN cap. secundo agendum est de visu, qui nobilior est inter omnes sensus & spiritualior, vt declarabitur quando dicemus sufficientiam quinque sensuum exteriorum.

Circa visum dicenda sunt quatuor.

Primo, de obiecto visus.

Secundo, de medio quo fit visio.

Tertio, de organo ipsius potentiæ visiuæ.

Quarto, de potentia visiua. Et hunc ordinem seruabimus in alijs sensibus.

Circa primum nota, ꝙ obiectum visus est duplex. Primo, est obiectum principale, & hoc est color, principaliter enim videmus colores. Secundo, est obiectum adæquatum, & hoc non est color, plura enim videmus, quæ non habent colorem, vt sunt ignis, & sol, & stellæ &c. Hoc obiectum non habet nomen proprium, sed communi naturæ dicitur visibile, sub quo continentur omnia quæ videntur in lumine, vt omnes colores, & omnia corpora lucida, vt ignis & astra. Et omnia quæ videntur in obscuro, vt noctiluce & oculi cati, & quercus putrida, quæ in nocte videtur esse argentum. Hæc enim si videntur in die non apparent lucida, quia lux eorum parua est, & obumbratur maiori luce,

puta

puta lumine solis, quando autem videntur in die videntur sub proprio colore, vt oculus cati in die apparet croceus, in nocte apparet splendidus, & cauda noctiluce in die apparet alba, in nocte apparet ignea flamma, & quercus putrida in die apparet alba, in nocte apparet lucida argentea. Nec hoc reputandum est impossibile, si enim sol luce sua obumbrat omnes stellas ita quod non apparent in die, cum tamen sint super nostrum hemisphærium, multo magis potest obumbrare lucem prædictorum cum sit parua respectu lucis, quæ est in astris. Si ergo quæratur ꝙ est obiectum visus, dicendum est, quod visibile est obiectum adæquatum, color autem est obiectum principale. Quid sit color dicemus in sequenti puncto.

Secundo, declarandum est quid sit medium, quo mediante fit visio, vnde nota, quòd triplex medium requiritur vt fiat visio.

Primo, requiritur similitudo rei visibilis, puta similitudo albedinis quæ causatur à corpore albo, & recipitur in aëre, & per aërem defertur vsque ad oculum, qua recepta in oculo videtur albedo quæ est in corpore albo. Et quod sit necesse hanc similitudinem causari ab obiecto visibili & deferri vsque ad oculum sicut imago Socratis fertur vsque ad speculum, probatur sic. Mouens proximum & motum sunt simul, vt patet in 7. phys. sed obiectum visibile est mouens oculum ad videndum. ergo obiectum debet tangere oculū, sed non debet tangere secundùm seipsum, quia, vt dicit Philosophus in secundo de anima, sensibile positum supra sensum non sentitur. Nam si ponatur lapis super pupillam oculi non videbitur, ergo obiectum debet tangere oculum per aliquod medium, sed hoc medium dicitur esse similitudo rei visibilis quæ defertur vsque ad oculum. ergo necesse est ꝙ fiat visio per ipsam similitudinem obiecti visibilis. Et nota, ꝙ hæc similitudo diuersimode denominatur. Nam à physicis dicitur species rei visibilis vel intentio rei visibilis. A prospectiuis autem dicitur linea visualis, vel radius visualis. Et hoc quidem medium se tenet ex parte rei visibilis. vt scilicet per ipsum vniatur obiectum visibile potentiæ visiue.

Secundo, requiritur medium, in quo recipitur ipsa species obiecti visibilis ∴ Et quod defert eam vsque ad potentiam visiuam. Quod medium secundùm philosophum est corpus diaphanum, quod sic diffinitur, diaphanum est corpus transparens non coloratum secundùm se, sed est receptiuum omnium colorum, vt aqua, & aër, & vitreum, & cryslallum & plura alia & corpora cœlestia, omnia hæc sunt transparentia. Nam si ponatur denarius in fundo aquæ vel post vitrum & cryslallum, videtur ab oculo, similiter videmus stellas fixas, quæ sunt in octaua sphæra. ergo signum est quod sphæræ planetarum sunt diaphanæ. Medium igitur deferens species rerum visibilium ad oculum est corpus diaphanum.

Quod quidem non sit coloratum secundùm se probatur, Nam si haberet aliquem colorem, omnia quæ viderentur per ipsum apparerent eiusdem coloris, vt patet quando ponitur vitrum rubeum ante oculos, omnia quæ videntur apparent rubea. Et hoc quidem medium se tenet ex parte rei visibilis, vt scilicet per ipsum deferatur species rei visibilis ad potentiam visiuam.

Tertio, requiritur medium quod sit actuans corpus diaphanum, id est disponens diaphanum, vt sit sufficiens ad deferendum speciem rei visibilis vsque ad potentiam visiuam & hoc est lumen, vt ergo sciamus quid sit hoc lumen, quinque diffinienda sunt. scilicet lux lumen, radius splendor, color, lux sic diffinitur, lux est qualitas immutatiua visus, existens in corpore lucido non causata nec conseruata per actionē alterius lucidi, vt in sole, cuius lux immutat visum, & est fundata in corpore solis per se lucido, nec causatur in sole ab alio lucido illuminate solem, lumē est qualitas immutatiua visus existens in corpore nō lucido, sed illuminato actione corporis lucidi, vt lumen quod est in camera existit in aëre, qui non secundùm se est lucidus, sed illuminatus actione solis, aut ignis, aut alterius stella. Itē sic diffinitur ab Arist. in 2. de Anima, lumen est actus diaphani, vbi nota quod diaphanū est duplex. s. in potentia, & in actu, diaphanum in potētia est corpus quod potest transparere, sed actu nō trāsparet, vt aër in nocte tenebrosa, diaphanū in actu, est corpus qđ actu trāsparet, vt aër illuminatus, siue lumine. ergo diaphanū

non est actu. ergo lumē est actus diaphani, id enim per quod aliquid est actu, dicitur actus eius, vt qui per animam viuens est actu, anima est actus viuentis, radius est ipsummet lumen vt causatur à corpore lucido secundùm rectam lineam Splē dor est lumen, vt causatur à corpore lucido per lineam refle xam, puta sol causat lumen in speculo, ex speculo fit reuerberatio luminis ad parietem, lumen quod causatur ex tali reuerberatione, dicitur splendor. Color est lux obumbrata vel obscurata, per opacitatem corporis terminati, id est non transparentis, primo dicitur lux obumbrata, vnde nota qđ eadem qualitas diuersimode recepta, dicitur lux lumen, color primo dicitur lux, inquantum est in corpore lucido secundùm se sic in sole & igne est proprie lux, secundo dicitur lumen, inquantum recipitur in corpore diaphano, sic dicimus quod lumen recipitur in aqua, & in aëre, tertio dicitur color, vt recipitur in corpore terminato, id est solido & non diaphano, vt in lapide, ligno, ferro &c. Et quia hæc corpora solida sunt multum terrestria, & terra est secundùm se obscura & opaca, ideo huiusmodi corpora obumbrant lucem in eis receptam, & lux sic obumbrata ex opacitate terræ dicitur color, secundo dicitur ex opacitate corporis terminati, vnde nota quod ex varia proportione lucis ad opacum diuersæ species colorum generantur. Nam vbi multum est de luce, & parum de opaco terrestri fit albedo, vbi autem est multum de opaco, & parum de luce fit nigredo.

Tertio, declarandum est, quid sit organum visus, vnde nota secundùm Auicen. & Albert. quod organum visus sunt duo nerui egredientes ab anteriori parte cerebri, qui sunt concaui, & per eos defertur species rei sensibilis recepta in oculis vsque ad sensum communem. Et sunt duo oculi affixi in summitate ipsorum neruorum. Substantia autem ipsorum oculorum ex tribus componitur. Primo, in oculo ponitur humor crystallinus congelatus, in quo recipitur species rei visibilis, vt in diaphano. Secundo, ponitur humor rubeus post crystallinum, qui est terminans & fouens ipsum crystallinum, deinde ponuntur plures tunicæ, quæ sunt pelliculæ in se continentes hos duos humores, velut propria sua vasa, de ijs tunicis & earum numero considerare est officium

ficium proſpectiui, deinde ponitur humor niger vel glaucus vel ceruleus ſub illis tunicis circundans humorem cryſtallinum, vt per eum congregatur & fortificetur ſpecies viſibilis in pupilla oculi, quæ facile offenditur à nimia claritate, vt patet quando intuemur ſolem, dedit ſimiliter natura palpebras, vt defendant oculum ab exterioribus nocumentis, & ſupercilia vt magis congregetur ſpecies rei viſibilis in pupilla oculi, organum igitur viſus continet hæc omnia, ſcilicet duos neruos, duos oculos, duas palpebras, duo ſupercilia, hæc tamen duo vltima non ſunt neceſſaria, quia plura animalia habent viſum, & tamen non habent palpebras nec ſupercilia, vt patet in locuſtis &c. Hęc de organo viſus pro nũc ſufficiant. Nam ſufficienter de ijs conſiderare eſt officiũ pro ſpectiui, qui & conſiderat omnia mirabilia quæ contingunt in viſione, Deo propitio de eis componemus tractatum.

Quarto & vltimo diffiniendum eſt quid ſit viſus, vnde nota quod ſic diffinitur, viſus eſt primus ſenſus cuius organa ſunt duo nerui qui progrediuntur ex cerebro, & duo oculi, & ſentit ſecundùm rationem primam coloris, dignoſcit autem cum colore, coloratum corpus, primo dicitur primus ſenſus, non quidem in conſtituendo animal, hic enim eſt tactus, vt dicemus infra, ſed eſt primus in dignitate & perfectione. Secundo dicitur, cuius organa &c. hæc declarata ſunt ſupra. Tertio dicitur, & ſentit ſecundùm primam rationem coloris, id eſt primo & per ſe & principaliter. ſentit colorem, eſt enim obiectum principale, vt diximus ſupra. Et cum colore per accidens ſentit corpus coloratum, vt cũ colore niuis, per accidens video ſubſtantiam niuis inquantum eſt alba. Hæc de potentia viſiua ſufficiant. Vtrum autem color ſit per ſe viſibilis, & ſemper indigeat lumine declarabitur in ſolutione argumentorum.

CAPVT III.

IN tertio capite agendum eſt de auditu, de quo videbimus quatuor, primo de obiecto, ſecundo de medio, tertio de organo, quarto de potentia auditiua. Obiectum auditus, vt ab omnibus conceditur, eſt ſonus, de quo dice-

mus tria. Primo, quomodo generatur. Secundo quomodo generatur Echo, & quid sit. Tertio quomodo generatur vox quæ est species soni, & quid sit, vt autem sciamus quo modo generatur sonus.

Notandum quòd sonus dupliciter considerauit. Primo, vt est in corpore sonante, puta in campana, & sic est in eo solum in potentia, vt in causa quæ potest ipsum producere sicut rosa est in radice. Secundo, vt recipitur in aëre, vel in aqua & defertur ad auditum & sic est sonus in actu, & est subiectiuæ in aëre, non autem in corpore sonante, sed solum vt in sua causa, vnde in hoc distinguitur sonus à colore, quia color est subiectiuæ in corpore colorato, in diaphano vero est solum secundùm speciem intentionalem, vel lineam visualem, vt diximus supra, sonus autem nō est subiectiuæ in corpore sonoro, sed subiectiuæ in aëre vel aqua in quibus recipitur & potest fieri ad auditum, loquendo igitur de sono in actu dico quòd tria requiruntur ad suam generationem, primo requiritur percutiens & est corpus percussum. Nam percussio causat sonū, sed percussio requiritur percutiens & percussum, sicut motus requirit mouēs & mobile, deinde requiritur mediū in quo recipitur sonus, puta aër, vel aqua, quia ad hoc quod generetur sonus est necesse quod percutiens tangat percussum & dum tangit percussum facit ictū, sed ictus non est sine motu locali, mouetur enim aër aut aqua, aut aliud medium quando mediat inter percutiens & percussum. Motus vero localis semper fit in aliquo medio; & nunquam in vacuo, vt patet in quarto Phys. cap. de vacuo. Igitur ad generationem soni tria requiruntur, scilicet percutiens tangens percussum, & medium medians inter percutiens & percussum quòd ex percussione expellitur. Sed nota quod petcutiens & percussum si debent generare sonū, debent habere has conditiones. primo quòd sint corpora dura & ex mutua percussione & resistentia excludatur aër medians inter ea, & propter hoc lana & spongia & huiusmodi molia non sonant nisi comprimantur, & tunc faciunt sonum obtusum, secundo quòd sint conuenienter lata in superficie, videmus enim quòd maiorem sonum faciunt manus adinuicem percussæ, quàm duo digiti adinuicē percussi, inde

inde est quòd si duę acus adinuicem percutiantur secundùm acumen, non faciunt sonum, quia acumen acus nullius est latitudinis, tertio quòd mutua percussio sit fortis. vt aër me dians forti impetu extrudatur, inde videmus quòd si manus leuiter tangit tabulam, paruus aut nullus fit sonus. Si autē cum impetu tangitur, fit manifestus sonus. Istæ conditiones requiruntur Ad hoc quòd fiat sonus conueniens & clarus, requiritur quod corpus percussum sit tersum & lenæ, & sit concauum, vt in aëre expulso multiplicentur ictus in corpore concauo. Et propter hoc campanæ & omnia instrumenta musicalia, vt in pluribus sunt concaua, & etiam requiritur quòd corpus percussum habeat in sui compositione aërem bene dispositum. Nam quæ sunt multum terrestria nō bene sonant, vt plumbum & lapis, quæ vero sunt multum aërea bene sonant, vt stānum & æs, & argentum, & multa ligna. Ex ijs potest elici hæc descriptio. Sonus est ille qui generatur ex mutua & forti percussione duorum corporum quę sint aliquantulum dura & sufficientis latitudinis, ex qua percussione violenter extruditur aër mediās inter illa, sicq. recipitur sonus in ipso aëre medio & defertur ad auditum. Vtrum semper requirantur duo corpora dura declarabo in solutione argumentum.

Secundo vidēdum est quomodo generatur Echo, & quid sit. vnde nota, quòd Echo quantum ad quid nominis est resonantia, vt cum quis vociferans in puteo dicit Socrat. & sentit in puteo replicari, Socrat. Quantum ad quid rei sic diffinitur. Echo est sonus ex reuerberatione aëris replicantis, quod quomodo fiat declaratur tali exemplo secundùm Philosophum, quando proijcitur lapillus in puteo videmus circa locum vbi decidit lapillus fieri paruum circulum in aqua & post illum fieri maiorem, & iterum maiorem donec deueniatur ad circunferentiam putei & statim reflectitur & quasi retrocedens tendit ad medium putei vbi inceperant fieri prædicti circuli, similiter accidit in aëre, licet non ita videamus propter suam raritatem. nam quando duo corpora dura se mutuo percutiunt recipitur sonus in aëre propinquo ipsi corpori percussio, deinde paulatim per girū diffunditur in aëre & defertur ad remota ꝑ circulationes factas in aëre,

quòd animalia non habentia pulmonẽ non habent vocem.

Nota vltimo, ꝙ ad formandum vocem plura instrumenta assignantur, scilicet lingua, dentes, palatum &c. sed hæc non sunt necessaria nisi ad formandam vocem articulatam, quæ dicitur locutio, & competit soli homini, de qua non est præsentis negocij considerare, sed in lib. de animalibus.

Secundo, principaliter tractãdum est de medio per quod fit auditio. Vnde nota quòd hoc medium est omnẽ corpus ꝙ potest deferre sonum ad aures, principaliter vero est aër in quo per aliquam quantitatem est sonus realiter subiectiuæ, & per tantam quantitatem est species intentionalis ipsius soni quę per ipsum aërem motum defertur ad auditum, verbi gratia, sit campana sonans distans ab aure Socratis 20. cubitis, dico ꝙ sonus causatus à campana est realiter & subiectiuæ in tanto aëre, puta in 10. cubitis in alijs vero 10. cubitis aëris producitur species intentionalis ipsius soni à sono reali existente in 10. primis cubitis, sicut causatur species coloris in corpore diaphano ex colore existente realiter in corpore colorato, & hæc species intentionalis soni defertur per aërem vsque ad auditum. Et quod hæc species intentionalis causetur probatur sic. Sonus auditur. ergo auditur per se, ita quòd vel per se ipsum pertingit vsque ad auditum, vel per speciem suam intentionalem, & non per seipsum, quia secundùm Philosophum sensibile positum supra sensum non sentitur. ergo auditur per speciem soni intentionalem, sicut videtur albedo per speciem intentionalem suam. Aër igitur principaliter est medium deferens speciem soni ad auditum, sicut in visu, medium est omne corpus actu diaphanũ. dico autem principaliter, quia contingit fieri auditionem per aquam, sed cum difficultate propter sui grossitiem respectu aëris, & vt aër sit conueniens medium deferens speciem soni, debet ex se nullum habere sonum, sicut diaphanum debet ex se nullum habere colorem vt possit deferre omnes species colorum ad ipsum visum.

Tertio, principaliter tractandum est de organo auditus. Vnde nota secundùm Philosophum quòd organum auditus continet duo, primo habet quandam pelliculam in interiori parte auris quæ dicitur miringa, quæ affixa est neruo

egredienti à cerebro ad aurem in interiori parte, vt per ipsum neruum deferatur species soni ad sensum communem, vt dicemus in tertio lib. secundo in hac pellicula est inclusus aër sicut in pellicula oculi est inclusus humor aqueus congelatus quietus & sine motu, & nullum habet sonum vt possit pcipi per ipsum omnis species soni, sicut humor aqueus in oculo nullũ habet colorem vt possimus per ipsum videre omnem colorẽ. Si ergo quæratur quod est organum auditus. Rñdeo ꝙ est tympanum constitutum in interiori parte auris cõpositum ex miringa & aëre immobili ac omni sono carẽte. Ex ijs sequitur ꝙ si miringa vel aër ille lædatur vel corrumpatur ꝙ impeditur auditio, sicut si offenditur pellicula oculi vel humor aqueus impeditur visio, & pp hoc natura sagax sicut oculo dedit palpebras in defensionem oculi, ita fecit aures in intrinseco tortuosas vt defendatur tympanũ auris ab exterioribus corrumpentibus, vt est aqua &c.

Quarto diffiniendum est quid sit potentia auditiua, vnde sic diffinitur secundùm B. Thom. in opusculo de potentijs animæ. Auditus est in potentia ordinata in neruis mollibus procedentibus à cerebro ad concauitatem aurium vt apprehendat sonũ causatum ex cõmotione vel expulsione aëris constricti inter corpus percutiens & percussum. In hoc quod dicitur in neruis tangit organum auditus, quod organum licet non sint nerui procedentes à cerebro, tamen includit illos duos neruos in quorum sumitatibus sunt affixę duæ miringæ continentes aërem immobilem, vt diximus supra, nam quælibet auris habet in suo concauo vnum neruũ egredientem à cerebro, & vnam miringa In hoc quod dicit, vt apprehendat sonum, tangit obiectum ipsius auditus. In hoc quod dicit causatum ex commotione aëris, tangit medium in quo recipitur sonus vt in subiecto, & etiam in quo recipitur species intentionalis soni ac defertur ad aures. Hæc omnia supra declarata sunt, sequitur de odoratu.

CAPVT IIII.

IN hoc capitulo agendum est de odoratu, & de eo dicemus quatuor.

Primo,

Primo,de obiecto.
Secundo,de medio.
Tertio,de organo.
Quarto,de ipsa potentia.

Circa obiectum ab omnibus conceditur ꝙ est odor, de quo tractandum est quō generatur, & quid sit, sed quia ex eadem materia, licet diuersimode se habente generatur odor & sapor,simul de vtroque tractabitur vt fiat doctrina pfectior. Nota igitur secundùm Philosophū in lib.de sen. & sensa.ꝙ sapor &odor nō sunt aliquæ de primis qualitatibus elementorū non enim sapor est sola humiditas,nec sola siccitas,nec sola frigiditas vel caliditas,sed est qualitas cōmixta ex ijs quatuor qualitatibus,præcipue ex calido, humido, sicco,nam frigiditas valde remissa concurrit ad generationē eorum,immo si augeatur extenuat sapores & odores, vt patet in hyeme,in qua ex intensa frigiditate vix percipiuntur sapores & odores,immo si res saporosa,&odorifera congelatur destruitur illius sapor & odor.Videndum est ergo quo modo ex varia mixtione humidi aquei,&sicci terrestris, & calidi ignei generatur primo sapor,deinde odor. Vnde nota secundùm Philosophum in lib. de sen. & sensa. quòd in generatione saporis tria concurrunt,primo requiritur humiditas aquea,fundatur enim principaliter in humido, cuius signum est quòd nnnquam sentitur sapor in gustu, si nō humectetur per saliuam quæ est in lingua & in ore, sed hæc humiditas aquea non facit saporem,nam aqua secundùm se nullum habet saporem, secundo requiritur siccitas terrestris quæ immisceatur humiditati aqueæ sicut immiscetur cinis aquæ, sed hoc non sufficit nisi accedat calor digerens & dequoquens humidum aqueum immixtum sicco terrestri.Quando igitur hæc tria coniunguntur,scilicet humiditas aquea decolata per siccum terrestræ sicut decolatur aqua per cineres, & calor digerit ac decoquit humidum aqueum immixtum sicco terrestri generatur qualitas saporosa,quæ dicitur sapor. Ex ijs qualitatibus primis nota quòd in sapore prædominatur humiditas aquea,vnde dicitur ꝙ sapor fundatur in humido aqueo. potest ergo sic diffiniri ex prædictis vt diffinit Philosophus in libro de sen. & sensa.

Sapor

Sapor est qualitas producta ex humido aqueo immixto sicco terrestri, calore digerente & decoquente humidum immixtum sicco terrestri immutatiua sensus gustus secundùm alterationem. Quare dicatur secundùm alterationem declarabo in assignando sufficientiam sensuum exteriorum.

Post quàm declarauimus quomodo generatur sapor in communi, nunc dicendum est quomodo generantur diuersæ species saporum quæ sunt 6. secundùm Philosophum in lib. de sen.& sensa.s.amarus,& dulcis, ponticus, & austerus, stipticus,& acutus. Amarus & dulcis sunt sapores extremi, alij autem sunt medij,& sic generantur, si calor perfectæ digerit ac decoquit humidum aqueum, non quidem consumẽdo ipsum generatur sapor dulcis, vt patet in vua bene matura in qua calor solis bene decoquit humidum aqueum. si autem calor adeo decoquit humidum aqueum ꝙ consumat & exiccet, tũc fit sapor amarus, vt patet in pane adusto in quo actione caloris clibani exiccatur humidum & superabundat sic cum terrestræ. si autem calor nundum digressit nec decoquit humidum generatur sapor ponticus, id est mordicatiuus & austerus qui etiam dicitur acetosus, vt patet in pomis & piris non maturis quæ habent saporem austerum, qui vulgariter dicitur agrestis. Nota tamen ꝙ in pontico est magis de sicco terrestri. in austero autem est magis de frigido. si autem calor aliquantulum decoquit humidum & ipsi humido multum admisceatur de sicco terrestri generatur sapor stipticus, vt patet in fructibus myrti, qui licet sint maturi, tamen habent saporem stipticũ. similiter fructus qui vulgariter dicuntur sorbole. si autem calor non consumit humidum, sed superdigerit ipsum humidum generatur sapor acutus, vt in aleo,& sinapi &c. Hæc sufficiant pro generatione specierum saporis.

Postquam diximus quomodo generatur sapor, dicendũ est quomodo generatur odor. Et sicut diximus qui generatur ex humido aqueo & sicco terrestri calore decoquente, sic etiam generatur ex is odor, sed differentia est in hoc ꝙ in sapore dominatur humidum aqueum. in odore autẽ dominatur siccum aëreum subtile aliqualiter contemperatum, vnde ad productionem odoris, tria requiruntur. primo

requiritur humidum incorporatum & imbibitum alicui ſic co,cuius ſignum eſt ꝙ nullum elementum ſm ſe habet odorem,nam omnem elementum aut eſt ſiccum tantum, vt terra & ignis,aut eſt humidum tãtum,vt aqua & aër,& propter hoc nullum habent odorem.illa aũt quæ in ſe habent humidum & ſiccum ſunt aliquo modo odorabilia, vt aqua maris habet odorem, quia humido aqueo in mari admiſcetur ſiccum terreſtræ ex quo fit ſalſum,vt dicitur in lib. Meteor. ſimiliter lapis non habet odorem, quia propter ſui duriciem habet ſiccum ſine humido,ligna vero habent odorem,præcipue illa quæ gumificant,vt abies & pinus, quia ſua humiditas eſt bene incorporata ſicco terreſtri & ſubtili aëreo,vt declaratur in pinguedine ipſius gummæ, ſimiliter in metallis aurum non habet odorem, quia eſt ſiccum ſine humido, cũ ſit maxime terreſtrę,vt declaratur ex ſua maxima ponderoſitate,eſt enim grauius omni alio metallo, æs vero & ferrum & argentum ſunt odorabilia, quia in ſe habent humidum compreſſum & inhibitum à ſicco. patet ergo ex tot ſignis ꝙ odor non eſt in ſolo humido,nec in ſolo ſicco, ſed in humido incorporato ipſi ſicco, ſecundo requiritur aër aut aqua in qua recipiatur ipſe odor,cuius ſignum, quòd aliqua animalia,vt piſces,odorant in aqua,trahuntur enim ab odore nutrimenti & animalia terreſtria odorant in aëre, vt patet in cane & in homine &c. tertio requiritur calor decoquens ipſum humidum incorporatum ſicco & reſoluens ipſum odorem,cuius ſignum eſt quòd non ſentitur odor, niſi odorabile aliquo modo calefiat, vnde in hyeme propter frigiditatem conſtringitur in æſtate propter calorem dilatatur & reſoluitur, & facillime ſentitur,ex ĳs ſic poteſt diffiniri odor. Odor eſt qualitas conſiſtens principaliter in ſicco ſubtili & humido aliqualiter per calorem ad inuicem contemperatis,in hoc quòd dicitur principaliter in ſicco ſubtili conſiſtens, differt à ſapore qui principaliter fundatur in humido aqueo. vt diximus ſupra. Hæc de generatione odoris ſufficiant & ſunt extracta ex libro de ſenſu & ſenſato Ariſtot.

Poſtquam tractauimus de odore in communi agendum eſt de ſpeciebus odoris. Vnde nota ſecundùm Philoſophum

in lib.de sensu & sensato,& in secundo de anima quòd cum sapor & odor ex eadem materia diuersimode se habente generetur, & cum magis cognoscamus saporum species quàm species odorum, eo quòd homo perfectissimum habet gustum & imperfectum odoratum: vt declarabo tractando de potentia odoratus,est necesse quòd cognoscamus,& denominemus species odorum à speciebus odorum,vnde sicut dicimus saporem dulcem & amarum, ita dicimus aliquem odorem dulcem, vt in viola, aliquem amarum. vt in aloe. Item sicut dicimus sapores medios esse ponticum, vel acetosum,vel stipticum,vel acutum,sic etiam denominamus odores medios,vnde acetum habet odorem acetosum,& aleũ habet odorem acutum sicut etiam saporem. Vlterius multoties accidit quòd res habet saporem & odorem consimilem,puta mel habet saporem & odorem dulcem,aleum habet saporem & odorem acutum, aliquando autem habent odorem & saporem dissimilem, vt cortex pomi. Citri habent saporem amarum & odorem suauem. huius diuersitatis hæc est causa. Sapor fundatur in humido aqueo aliqualiter per calorem decocto,odor vero fundatur in sicco subtili aliqualiter contemperato. quando ergo humidum aqueum & siccum subtile sunt in aliqua re adinuicem bene contemperata & commixta, sequitur suauis sapor & suauis odor, vt patet in flore violarum. quando vero aqueum humidum non est conuenienter decoctum vel est adustum. siccum vero subtile est bene contemperatum, sequitur sapor & odor dissimilis, vt patet in gariofilo qui habet saporem acutum, sed odorem suauem. Hæc de productione odoris & saporis & eorum speciebus sufficiant.

Secundo, principaliter videndum est de medio per quod odoris species defertur ad potentiam odoratus, & dicemus duo. Primo,quòd est illud medium. Secundo, vtrum in eo recipiatur odor realiter,vel solum quantum ad speciem suã intentionalem.

Circa primum,nota secundùm Philosophum in secundo de anima,& in lib.de sensu & sensato,medium per quod defertur odor ad odoratum est aër & aqua. per aquam odorant animalia aquatica,vt pisces,per aërem odorant anima-

lia terrestria, inter quæ animalia respirantia, vt homo, & æquus, & canis &c. odorant trahendo aërem super nares, cuius signum est quòd dum homo emittit aërem attractū non odorat, nec dum retinet aërem attractum, dum vero trahit aërem per nares odorat. animalia ergo respirantia per aërem & per attractionem aëris odorant.

Circa secundum, vtrum dum defertur odor per aërem ad odoratum sit subiectiuæ & realiter in aëre vel in aqua, an solum sit subiectiuæ in corpore odorifero, & spiritualiter, id est secundùm speciem intentionalem in hoc medio.

Ad hoc dubium respondetur secundùm Cōmen. & B. Th. quòd odor tripliciter consideratur. Primo, vt est in corpore odorifero, & sic semper est in eo subiectiuæ & realiter vt accidens in suo subiecto. Secundo, consideratur vt est in aëre propinquo ipsi corpori odorifero, puta per 20. cubitos in circuitu, & sic potest esse in tali aëre propinquo realiter & subiectiuæ, nam à corpore odorifero possunt eleuari fumi vaporosi & misceri ipsi aëri propinquo, in quo fumo vaporoso est odor realiter & subiectiue, vt patet quando incenduntur thura, & myrrha, & alia odorifera ligna, quæ nisi calefiant non sentitur eorum odor 3. consideratur vt ęst in aëre distante plurimum à corpore odorifero, puta quando sentitur malus odor cadaueris per 10. miliaria, tunc dico quòd odor non est realiter in aëre adeo distante, sed solum spiritualiter, quòd probatur. Nam vt dicit Cōment. cum odor cadaueris sentiatur à vulturibus per 50. milliaria (veniunt vt inquit Cōment. in secundo de anima. cōment. 97. Per 50. milliaria ad comedendum cadauera occisorum, in quodam prœlio in Græcia attracti eorum fetore) si in tanto spatio aëris fuisset odor realiter, omnia illa cadauera essent cōuersa in fumos vaporosos fetidos, & adhuc non suffecissent ad replendum tantum spatium aëris. Dicendum est ergo, ꝙ sicut in aliqua parte aëris propinqua corpori sonoro est sonus realiter, & subiectiuæ. in parte vero remota causatur species soni intentionalis, sic in parte aëris propinqua corpori odorifero causatur odor realiter propter fumum vaporosum eleuatum ex corpore odorifero in parte vero aëris remota in circuitu causatur ab odore reali species odoris in

tentionalis,

tentionalis, per quam ab odoratu ſentitur odor qui eſt in corpore odorifero, ſicut per ſpeciem coloris, quæ defertur ad oculum per corpus actu diaphanum, ſentitur, ac videtur color exiſtens in corpore colorato. Hæc de medio ſufficiāt.

Tertio dicendum eſt de organo odoratus, Vnde nota, ꝙ licet odoratus ſit vnus ſenſus in omni animali odorante, tñ organum odoratus alio modo diſponitur in animali odorāte ſine reſpiratione. nam in animali odorante cum reſpiratione organum odoratus continet tria. primo continet duos neruos egredientes ab anteriori parte cerebri, & deſcē dentes ad nares in interiori parte, vt per deferatur ad cerebrum, & ad ſenſum communem ſpecies odoris ab eis recepta in naribus. ſecundo continet duas mollities carneas ſimiles capitibus mammillarum ſemine lactantis, illæ duæ mollities carneæ ſunt affixæ prædictis neruis, ſicut miringa in aure, & ſunt ſpongioſe, vt attrahant, & recipiant aërem exteriorem deferentem ſpeciem odoris. tertio continet duas pelliculas cooperientes prædictas mollities, ſicut palpebre cooperiunt oculos. Vnde ſicut homo non videt, niſi aperiantur palpebre, ita homo, & animalia reſpirantia non odorant, niſi per attractionem aëris deſuper nares eleuentur illæ pelliculæ, & deferatur ſpecies odoris ad illas duas mollities, inde eſt quòd homo non odorat, niſi reſpiret. in animali vero odorante, & non reſpirante, vt eſt piſcis, organum odoratus continet ſolum duo prima, ſcilicet neruos, & mollities carnoſas, quæ quidem mollities non cooperiūtur aliqua pellicula. & ideo cum habeant organum odoratus ſemper diſcoopertum poſſunt odorare ſine reſpiratione, ſicut animalia habentia oculos duros carētes palpebris, vt patet in locuſta, poſſunt videre ſine aperitione palpebrarum, cum habeant oculos diſcoopertos. Ex his patet, quomodo diſponitur organum odoratus, & quot contineat.

Et ſi quis querat, vtrum nares in ſua parte anteriori ſint neceſſariæ ad odoratum. Reſpondeo quòd non. nam illis abſciſſis adhuc homo odorat, ſed ſunt ad bene eſſe, vt, ſcilicet melius odoret, & ad decorem faciei, ſicut etiam aures extrinſecæ non ſunt neceſſariæ ad auditum, abſciſſis enim auribus adhuc eſt auditio, licet non ita bene.

Quarto

Quarto dicendū est de potentia odoratus. & primo quid sit. secundo quare hic sensus imperfecte, & diminute est in homine. inquit enim philosophus, ꝙ homo praue odorat, id est imperfecte odorat. non enim sentimus odores, nisi sint aliquantulum vehementes vnde canis, & catus, & ceruus, & plura alia animalia longe perfectiorem habent odoratum. Odoratus igitur sic diffinit B. Thom. in opuscul. de potentijs animæ. odoratus est potentia ordinata in anteriori parte cerebri, cuius organa sunt nares, & duæ mollities similes capitibus mammillarum, per quas remittit ad cerebrum odorem sibi oblatum à medio, cui odor permiscetur. nota ꝙ ly nares non sunt pars organi, nisi sumantur pro sua interiori parte. item nota ꝙ non facit mentionem de pellicula cooperiente illas mollities, quia cum hic diffiniatur odoratus in cōmuni, & illa pellicula non inueniatur in quolibet animali odorante, vt patet in pisce non debuit poni illa diffinitione odoratus. Si aūt diffiniretur odoratus, vt est in animali respirāte bene illa pellicula poneretur in sua diffinitione.

Quare autem hic sensus imperfecte sit in homine, hæc est ratio secundùm omnes expositores, quoniam organū odoratus in homine est valde indispositum, nam debet esse siccum, & calidum, sicut odor qui fundatur in sicco, & calido, vt dictum est, sed in homine organum odoratus est humidū, & frigidum, quia situatum est in superiori parte narium, vbi sunt illæ duæ mollities, & sunt propinque cerebro. Cerebrum autem in homine est valde frigidum, & humidum propter sui magnitudinem. dedit enim natura homini cerebrum valde magnum, & proportionaliter plusquam alteri animali, quantumcunque magno, vt in eo conuenienter possint collocari sensus interiores, & vt phantasmata necessaria intellectioni recte ordinarentur, de quibus omnibus dicemus in tertio lib. cum igitur in homine cerebrum sit valde humidum, & frigidum ex sui propinquitate valde infrigidat, & humectat organum odoratus, quę fit indispositum ad percipiendum odores vehementes. Alia vero animalia, vt canis, & catus, valde paruum habent cerebrum, nec infrigidat, siue humectat in eis organum odoratus, & ideo cum habeant organum ipsum siccum, & calidum subtilissi-

me sentiunt odores. Hæc de odoratu sufficiant, sequitur de gustu.

CAPVT V.

IN cap. de gustu tria sunt consideranda.
Primo, de medio, per quod deferuntur.
Secundo, de organo.
Tertio, de potentia.

De obiecto quidem quod est sapor iam pertractauimus in cap. de odoratu. igitur circa medium considerandum est, quod sit medium, per quod gustamus. Vnde nota quòd in alijs sensibus prędictis, scilicet visu, auditu, odoratu, medium est corpus extraneum: quod est extra sentientem, puta corpus diaphanum, per quod Socrates videt, & aër, per quem audit sonum, & odorat est extra ipsum Socratem. Non enim est necesse, quòd color, aut sonus, aut odor immediate tangant ad hoc, quòd sentiantur, sed sufficit quòd causent speciem suam intentionalem in aliquo medio extrinseco, per quod talis species deferatur ad organum sensus, vt declarauimus in singulis sensibus prædictis. Sed in gustu, & tactu medium, per quod gustamus, aut tangimus non potest esse aliquod corpus extrinsecum, nisi enim sapor realiter vniatur gustanti non gustatur, & ideo medium in gustu est aliquod intrinsecum ipsi gustanti. illud autem est intrinsecum gustanti, quod est pars eius. cum igitur omne illud ex quo componitur gustans secundùm physicum sit caro: aut os, aut neruus, necesse est quòd medium, per quod gustamus sit aut caro, aut neruus, aut os, sed non est neruus. ipse enim est organum in gustu, vt dicemus ergo non est medium, nec est os, nam propter sui duritiem non posset recipere species saporum, & eas deferre ad orgauum gustus. ergo hoc medium est caro, sed non tota caro, non enim in carne, quæ est in manu, aut in brachio recipiuntur species saporis. verum illa sola caro, quæ est in lingua, vsque ad radicem suam est medium, quo gustamus, quā recte natura fecit porosam humidam, & insipidam, porosam quidem, vt per suos poros transeat species saporis ad organum gustus humidam, vt cibos siccos humectet, sine enim humiditate saliue non sentimus

mus sapores.insipidam autem, vt per eam gustemus omnes species saporis. Si enim haberet in se aliquem saporem omnia gustata viderentur esse illius saporis, vt patet in febricitante,cuius lingua est aspersa humore cholerico omnia quę gustat vñr sibi amara,cholera enim est amari saporis. Patet igitur ꝙ medium in gustu est corpus intrinsecum ipsi gustāti,& est caro,non omnis,sed illa quæ est in tota lingua.

Secundo declaratum est quid sit organum gustus. vnde nota secundùm Albert. quòd organum gustus principaliter consistit in duobus neruis, qui insiguntur in medio linguæ, & per plures ramos sparguntur in extremitatibus lateralibus linguæ. Ad hos neruos deferuntur species saporis per carnem porosam linguæ,de quibus dicemus in lib. tertio. Quare tales species deferantur ad sensum communem, rationem adducam in cap. de sensu communi.

Tertio, dicendum est quid sit potentia gustatiua. vnde sic diffinitur à B. Thom.in opusc.de poten. animæ. Gustus est potentia ordinata in neruo expanso super corpus linguæ ad apprehendendum varios sapores resolutos à corporibus tangentibus ipsam linguam. Hæc diffinitio ex prædictis per se clara est, ideo pertranseo, quomodo gustus sit quidā tactus,vt inquit philosophus in cap. de gustu declarabo in solutione argum.

CAPVT. VI.

IN cap.6. agendum est de tactu, & dicemus quatuor.
Primo,de obiecto.
Secundo,de medio.
Tertio,de organo.
Quarto,de potentia.

Circa obiectum nota, quòd obiectum perceptibile à tactu principaliter sunt quatuor primæ qualitates elementorum,scilicet caliditas,frigiditas,humiditas, siccitas. vnde si manus apponeretur alicui corpori non habenti in se aliquā harum qualitatum, vt est corpus cœli, ibi non esset tactus proprie dictus, licet ex duritie talis corporis non possem manū, vltra extendere. secundario aūt à tactu percipiuntur durum,& molle,asperum,& planum, sicut visus princi-

paliter percipit album, & nigrum, secundario autem medios colores.

Sed nota, ꝙ licet alij sensus percipiant duo prima contraria, puta visus percipit album, & nigrum. auditus percipit sonum acutum, & grauem, odoratus percipit odorem dulcem, & amarum: similiter gustus saporem dulcem, & amarum, tamen quia omnia prædicta contraria continentur sub vno genere, vt puta album, & nigrum sub colore, dulce, & amarum sub odore &c. quilibet prædictorum sensuum est vnus, puta visus est vnus sensus, quia habet vnum obiectum, puta colorem, sic & alij sensus, sed sic non potest dici de sensu tactus. nam illæ quatuor qualitates non possunt reduci ad aliquod vnum genus, sub quo immediate contineantur, quia duæ primæ contrarietates non continentur sub aliquo vno genere, vt dicitur in 10. Metaphys. vbi declaratur, ꝙ in vno genere est tantum vna prima contrarietas, puta in genere coloris est prima contrarietas album, & nigrum, possunt tamen esse plures secundariæ contrarietates sub vno genere, vt inter croceum, & rubeum, & inter viride, & cinericiū, sed illæ quatuor qualitates faciunt duas primas contrarietates, vt inter caliditatem, & frigiditatem, est vna prima contrarietas, & inter siccitatem, & humiditatem, est alia prima contrarietas. ergo non potest reduci, nec contineri sub vno genere, & sic sequitur ꝙ cum sensus tactus non habeat pro obiecto vnum genus, sub quo contineantur quatuor qualitates tangibiles, ꝙ non sit vnus sensus, sed duo, ita ꝙ vno tactu sentimus calidum, & frigidum, & alio tactu sentimus humidum, & siccum. Hæc dicta sunt de mente philosophi in cap. de tactu, verum si tactus sunt duo sensus. ergo sensus exteriores sunt sex. Ad hanc instantiam respondebo in solutione argumentorum.

Secundo, videndum est, ꝙ sit medium, per quod tāgimus, & hic pono duas conclusiones, secundùm Philosophum.

Prima est, Caro, quæ est in toto corpore est medium per se in tactu. probatur, medium in tactu est corpus intrinsecū animal tangenti .i. corpus, quod est pars animalis tangētis. nam necesse est tangibile realiter vniri ipsi tangenti, quandiu enim distat à tangente non sentitur. ergo vnitur per me

dium

dium intrinsecum,sed hoc medium est caro, quæ est in toto corpore. ergo caro est medium per se in tactu. Quod hoc medium sit caro,probat sic Philosophus. Caro,vel est medium,vel est organum in tactu,non est organum, quia sequeretur ꝙ si ponatur corpus calidum super carnem non sentiretur illius calor. Commune est enim cuilibet sensui, ꝙ si ponatur obiectum sensibile super organum sensus non sentitur,sicut diximus in cap. de visu ꝙ si ponatur corpus coloratum super pupillam oculi non videbitur. & tamen si ponitur corpus calidum super carnem sentitur illius calor. ergo signum est,ꝙ caro non est organum in tactu,sed medium. dixi autem medium per se.i.connaturale ipsi animali tangenti. dixi caro,quæ est in toto corpore ad differentiam gustus. dixi enim in cap. de gustu, ꝙ caro est medium, quo gustamus,non omnis, sed ea tantum quæ est in lingua, in tactu vero secundùm omnes partes corporis sentimus qualitates tangibiles si vniantur ipsi carni.

Secunda conclusio. Medium per accidens in tactu est corpus extrinsecum,puta aqua,vel aër, vel aliud corpus humidum. probatur sic, quæcunque tangimus, vel sunt in aqua, vel in aëre, vel in alio corpore humido,puta oleo,aut vino, si sunt in aqua, vel in alio corpore humido. ergo saltem in superficie sunt humefacta, si sunt humefacta. ergo aqua,vel aliud corpus humidum eis adhæret in superficie, si eis adhæret in superficie. ergo manus non potest tangere tale corpus humefactum, quin inter corpus humefactum, & manum tangentem mediet aqua, vel aliud corpus humidum. idem sequitur in his, quæ tanguntur in aëre. aër enim naturaliter est humidus. & ideo humectat saltem secundùm superficiem corpus in eo existens. Ex his igitur patet, quòd medium in tactu etiam est corpus extraneum humidum, quod quidem dicitur medium per accidens,quia accidit, quòd obiectum tangibile sit tali corpore humido. nam si extra cœlum esset lapis, & Socrat. tangeret lapidem sine medio extraneo. Quomodo autem sit verum, ꝙ duo corpora existentia in aliquo elemento non se possunt tangere immediate declarabo in solutione argumentorum.

Tertio videndum est quid est organum tactus, ad quod per carnem deferuntur species qualitatum sensibilum, & dicemus duo. primo assignabimus ipsum organum. secundo declarabimus quale debeat esse tale organum, & similiter quale debeat esse medium, id est caro.

Circa primum nota, ꝙ ibi est triplex opinio. prima est Auicen. qui dicit, ꝙ organum tactus non est caro simpliciter sed caro neruosa, id est immixta neruis, cuius signum est, ꝙ sentimus qualitates tangibiles, secundùm omnem partem corporis. & cum vnitur tangibile carni sentitur ipsum tangibile. ergo signum est, ꝙ caro extensa per totum corpus, & immixta neruis est organum in tactu. Secunda opinio est Arist. in lib. de aial. qui dicit, ꝙ caro simpliciter est organum tactus. Tertia est opinio ipsius Arist. hic in lib. de Anima & Côment. & Alber. & B. Thom. ꝙ neruus proprie est organum tactus. & si fiat instantia ꝙ Arist. sibijpsi est contrarius. respondet Côment. in lib. 2. de Anima in côment. 108. quòd Arist. cum loquebatur in lib. de animal. adhuc nesciebat neruos. cum vero hic dicit, ꝙ neruus est organum. id postea cognouit per anathomiam. & cognouit ꝙ nerui habent introitum ad tactum, & motum, id est per neruos est tactus, & motus in animalibus. Qualiter vero disponatur neruus, qui est organum tactus sic accipe. duo nerui, vt duæ radices à cerebro egrediuntur, & per varios ramos in toto corpore diffunduntur carne inuoluti, per omnes neruos quidquid frigidum, aut calidum, aut humidum in toto corpore sentiatur, defertur ad sensum communem, vt etiam diximus de alijs sensibilibus per alios sensus. Quare vero deferantur ad sensum communem. dicam in tertio lib. in cap. de sensu cômuni. ex his corollariæ sequitur, quòd ea quæ sunt in corpore, & in eis non est caro, & neruus non sentiuntur, & ideo ossa nuda, nec vngues, nec capilli habent sensum tactus. vnde si esset possibile pungere purum os, aut vnguem, non sentiretur aliquis dolor, sicut nec cû inciditur capillus, sed quia adhærent carni mixtæ cum neruis, ideo non punguntur sine dolore. Ex his patet, ꝙ sit organum tactus. Quale vero debeat esse similiter, & mediû. dico secundùm Philosophum, ꝙ neruus, & caro debent esse denudati, id est non habere in se

qualitates tangibiles,quia medium,& organum, si est receptiuum alicuius qualitatis debet esse priuatum ea,sicut diximus in visu,quòd diaphanum,& pupilla debent esse priuata omni colore,vt recipiant omnem speciem coloris,sic & caro,& neruus,vt recipiant calidum,frigidum, humidum,siccum debent esse priuati his qualitatibus.

Sed nota,q non eodem modo id accidit in alijs sensibus, & in tactu . nam in alijs sensibus medium,& organum sunt omnino priuata specie sui obiecti,vt diaphanum nullo modo debet esse coloratum,nec aër nec miringa vllum habent sonum &c.in sensu vero tactus id non potest fieri.nam caro, & nerui sunt composita ex elementis. & per consequens habent in sua compositione calidum,&frigidum,humidum,& siccum,sed sunt reducta ad medium,id est sunt contemperata . & propterea non sentit manus aliquod corpus quod habeat in se tantam caliditatem,vel frigiditatem, vel humiditatem , quanta est in complexione manus . sentit vero calidum, vel frigidum excedens compositionem ipsius manus.

Si ergo quæratur quale debeat esse medium, & organum in tactu . respondeo quòd non est necesse, vt careant omnino qualitatibus tangibilibus , quia cum sint elementata tales qualitates adinuicem contemperate ingrediuntur complexionem eorũ, sed sufficit quòd careant his qualitatibus, prout sunt tangibiles,id est in aliquo gradu plusquam ingrediantur complexionem eorum.

Et si quæratur cum in toto sit diffusus sensus tactus, in qua parte magis viget. respondeo,quòd in palma manus,& in palma pedis,præcipue vero in digito indice,ac medio.ibi enim est caro neruosa,& contemperatissima inter calidum, & frigidum,humidum,& siccum,durum,& molle , secũdùm Albert. & Auicen.

Quarto videndum est quid sit tactus.vnde ex prædictis sic diffinitur . tactus est potentia ordinata in neruo per totum corpus expanso ad apprehendendum calidum,& frigidum , humidum , & siccum principaliter . hæc diffinitio patet ex prædictis . hæc de tactu sufficiant , qui quidem præcipue viget in homine , quia in eo sunt elementa magis contemperata , & complexio nobilior , vt corpus humanum esse

conueniens receptiuum excellentissimæ formæ, quæ est anima intellectiua. vnde licet quædam animalia habeant visum perfectiorem, q̃ homo, vt aquila, & odoratum, vt canis. nulla tamen habent nobiliorem gustum, & tactum, quia caro, & neruus, per quæ fit tactus sunt nobilioris excellentiæ in homine, quàm in alijs animalibus. Hic terminatur tract. de sens. exter. cui apponimus quædam argumenta pro declaratione quorundam prædictorum.

Primum probat, ꝙ sensibile positum super organum sensus sentitur, sic si acu pungatur neruus fit dolor, sed neruus est organum sensus .s. tactus. ergo sensibile tangens organum sensus sentitur.

Ad hoc dicitur, quòd neruus dupliciter consideratur.

Primo, vt circunuolutus est carne. & sic si pungitur dolet nō ratione sui, sed ratione carnis circūdantis ipsum neruū.

Secundo consideratur, vt totus discoopertus carne. & sic nego quod si pungitur doleat, immo secundùm se est insensibilis, sicut os, & pilus, & vnguis separate à carne.

Secundum probat, ꝙ medium, & organum nō est necesse quod careant specie sui obiecti, vt sentiant suum obiectum sic, oculus cati est lucidus. & tamen videt lucida, puta ignem.

Item manus aliquando est frigida, & tamē sentit corpus frigidum, vt patet in hyeme &c. ergo non est necesse organum esse denudatum à specie sui obiecti.

Ad hoc dicitur, ꝙ hæc propositio omne recipiens debet esse denudatum à specie sui obiecti receptibilis, sic habet intelligi, ꝙ vel omnino sit denudatum, vel sit denudatum pro tanto gradu, pro quanto debet recipere, & sentire suum obiectum. & hæc secunda pars vera est. nam oculus cati non posset videre corpus lucidum, si non esset magis, vel minus lucidum, quàm sit oculus cati. similiter manus frigida non posset sentire aliquod alíud corpus frigidum, nisi in eo esset maior, vel minor frigiditas, quàm sit in manu. Hęc expositio pro nunc sufficiat: nam in tractatu de intellectu perfecte exponetur.

Tertium probat, ꝙ gustus non sit quidam tactus quasi species sua, vt dicit Philosophus hic. Si gustus est quidā tactus. ergo gustus nō est sensus distinctus à tactu. non enim distin

guitur species contra genus, sed continetur sub genere, vt minus vniuersale sub magis vniuersali, si gustus non distinguitur à tactu. ergo sunt tantum quatuor sensus exteriores, quod est contra Philosophum.

Ad hoc dicitur, ꝙ gustus consideratur dupliciter. Primo, inquantum est cognoscitiuus saporum, & sic non est quidā tactus, immo distinguitur contra tactum. nā obiectum gustus est sapor. obiectum autem tactus sunt primę qualitates tangibiles, cum ergo habeant obiecta distincta sunt sensus distincti. Secundo, consideratur inquantum est cognoscitiuus primarum qualitatum, quæ sunt in nutrimento. nam omne nutrimentum vltra hoc, quod habet aliquem saporem est humidum, vel siccum, calidum, vel frigidum, durum, vel molle. & has qualitates cognoscit, gustus. Inquantum igitur eas cognoscit gustus dicitur esse quidam tactus, & non distinguitur à tactu, sicut non distinguitur homo ab animali. dico igitur ad arg. quòd Philosophus intelligit gustum esse quendam tactum: secundo modo, & non primo modo. & nota, quòd gustus primo modo, & secundo modo est in omnibus animalibns perfectis, sed in animalibus imperfectis, vt in verme est gustus solum secūdo modo. & ideo in eis gustus non distinguitur contra tactum, vt dicemus in tertio libro, cap. vlt.

Quartum probat, quòd tactus non sit plures sensus, vt dicit Philosophus sic, Si tactus sit plures sensus. ergo sensus exteriores sunt plures, quàm 5. puta 6. si tactus sit duo sensus. hoc autem est contra Philosophum, qui solum assignat 5. sensus exteriores.

Ad hoc dicitur, quòd conceditur tactum esse plures sensus, vt probatum est in cap. de tactu. & quando dicitur, quòd erunt plures sensus, quàm 5. Concedo. Et quando dicitur hoc est contra Philosophum. dico, ꝙ sensus exteriores considerantur dupliciter. Primo, quo ad obiecta formalia, & sic sunt plures, quàm 5. quoniam in tactu sunt duo obiecta formalia. primum, est caliditas, & frigiditas. secundum, est humiditas, & siccitas. Secundo, considerantur quantum ad sua organa, & sic dico, ꝙ sunt tantum 5. nam quilibet sensus habet vnum organū, quod in tactu est neruus per totū corpus

 diffusus.

diffusus. Philosophus igitur dixit sensus esse 5. non quidem formaliter, id est quo ad sua obiecta, sed materialiter, id est quo ad organa, quibus ipsæ potentiæ sensitiuæ sunt affixæ. & nota quòd licet sint duo oculi. non tamen sunt duo organa visus, sed vnum perfectum ex his duobus aggregatum. vnde & vniuntur & in superiori parte ipsius nerui egredientis à cerebro. idem dico de duabus auribus, & naribus.

Quintum probat, quòd duo corpora existentia in aëre immediate se tangunt sic. sumatur cyathus plenus aqua tunc quæro: aut aqua, & cyathus secundùm superficiem intrinsecam se tangunt immediate, aut non, si immediate habent intentum, si non immediate. ergo superficies interior cyathi non est locus proprius aquæ, quod est falsum. & probatur consequentia, quia locus proprius immediate continet locatum. ergo immediate tangit locatum. si ergo superficies interior cyathi non immediate tangit aquam, sequitur quòd non sit locus proprius aquæ.

Ad hoc dicitur, quòd hæc propositio Philosophi duo corpora non se tangunt immediate duas conditiones requirit. Primo, quòd duo sint corpora dura. nam si sunt mollia se tangunt immediate, vt aqua & oleum superinfusum ipsi aquæ. vel si vnum sit durum, & alterum molle, vt lapis positus in aqua, vel aqua posita in vase immediate se tangunt. & sic argumentum non procedit. Secundo, quòd sint disconti nua. nam si duo corpora dura sint continua immediate se tangunt, vt duæ medietates vnius baculi, cuius prima medietas sit sicca, & secunda sit viridis, antequam diuidantur abinuicem immediate se tangunt. Si autem sint duo corpora dura, & abinuicem diuisa, vt duo lapides, & duæ manus non se tangunt immediate, quia semper inter ea mediat aliquis aër, vt aqua, vt probatum est in cap. de tactu. Verum quia huiusmodi aër medians valde paruus est, & quasi insensibilis quantitatis, ideo sensus iudicat ea quasi immediate se tangere. parum.n. pro nihilo reputatur. Hęc de sens. eteriori.

Super

SVPER TERTIO LIBRO DE ANIMA,
Tractatus primus, & est de sensibus interioribus.

VPER tertio lib. de anima formamus tres tractatus.

Primus, est de sensibus interioribus.

Secundus, est de potentia intellectiua.

Tertio, est de potentia appetitiua, & motiua.

PRimus tractatus distinguitur in sex capita.

In primo, inuestigatur quid sit sensus in communi, & organum sensus. & nota, quod hæc declaratio cōpetit cuilibet sensui exteriori, & interiori.

In secundo, assignatur sufficientia sensuum exteriorum, quare sunt quinque, & non plures.

In tertio, agitur de sensu communi.

In quarto, agitur de phantasia.

In quinto, agitur de cogitatiua, & existimatiua.

In sexto, agitur de memoria, & reminiscentia.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. sequendo ordinem Arist. declarandum est quid sit sensus in communi. & ibi agemus tria.

Primo, quid sit sensus.

Secundo, quid sit organum sensus.

Tertio, soluetur duplex dubium.

Sensus sic diffinitur à Philosopho in 2. de anima. Sensus est receptiuus specierum sine materia, id est sensus est potentia, quæ recipit speciem, vel formam sui obiecti sine materia, id est spiritualiter, vt visus recipit formam coloris spiritualiter, vel intentionaliter, quod idem est. Vnde nota, ꝙ obiectum sensibile potest habere duplex esse. primo potest habere esse materiale, & naturale. & sic recipitur in aliquo corpore, quod denominat esse tale, vt albedo recipitur in charta, secundùm suum esse materiale, quam denominat esse albam,

albam, hoc modo sensibile obiectum non habet esse in sensu. Secundo, habet esse spirituale, & intentionale, & in quocunque recipitur secundū tale esse, non denominat ipsum tale esse, sic recipitur obiectum sensibile in sensu, quem tamen non denominat esse talem, puta recipitur species rubedinis in oculo, quando videt corpus rubeum. non tamen facit oculum rubeum. similiter quando recipitur species albedinis in speculo non facit speculum album, & quando recipitur figura sigilli argentei in cera non facit ceram argenteam. sic ergo intelligatur diffinitio. Sensus est potentia, quæ recipit formam sui obiecti sine materia .i. non ẜm esse materiale, sed ẜm esse spirituale, & intentionale, ita quòd nō denominatur talis ex huius receptione.

Secundo, declarandum est quid sit organum sensus. nam licet sensus recipiat formam sui obiecti spiritualiter sicut & intellectus, tamen in hoc distinguitur, ꝙ sensus est potentia affixa organo corporeo, vt auditus situatus est in timpano auris. intellectus vero non est affixus alicui organo, vt in tract. de intellectu, sic igitur diffinitur. Organum est corpus recipiens sensum, sicut materia formam, puta oculus est corpus recipiens visum, sicut formam suam. vnde ex organo, & sensu fit vnum compositum, sicut ex materia, & forma, vel sicut ex subiecto, & accidente. ex quo sequitur corollarium, ꝙ quando separatur anima à corpore in morte omnes sensus corrumpuntur. corrumpuntur enim organa sensuum. ergo corrumpuntur sensus, cum sint affixi organis suis, nec habeant esse, nisi in suis organis.

Tertio, Philosophus ex diffinitione sensus, & organi soluit duo dubia.

Primum est, ꝑꝑ quid excellens sensibile corrūpit sensum. nam siqs per longū tps, puta ꝑ vnam diem cōtinue desigeret oculum in luce solis efficeretur cæcus. corrumpitur.n. visus à tā vehementi luce, & siqs cōtinue audiret vehemētes sonos efficeretur surdus, vnde & molendinarij partim surdescunt.

Ad hoc respondet Philosophus, ꝙ excellens sensibile destruit contemperantiam, quæ est in organo sensus, puta lux solis dissoluit humorem aqueum congelatum, qui est in pupilla oculi, destructa vero contemperantia organi corrum-

pitur

pitur organum. corrupto organo corrumpitur sensus, quia est affixus ipsi organo, vt patet ex diffinitione organi. igitur à primo ad vltimum excellens sensibile corrumpit sensum, quia corrumpit organum sensus, sicut quando quis forti im petu percutit chordas citharæ destruitur consonantia, quia ex forti percussione destruitur proportio situata in varia protractione chordarum.

Secundum dubium est, pp quid plantæ non sentiunt cum sint animatæ, & recipiant qualitates sensibiles, recipiunt .n. calidum, & frigidum: humidum, & siccum, quæ sunt obiecta in tactu. ergo saltem debent habere sensum tactus.

Ad hoc respondet Philosophus, ꝙ plantæ non recipiunt qualitates sebsibiles, nisi secundùm esse materiale, & naturale, & non secundùm esse spirituale .i. sine materia, cuius signum est, ꝙ quando recipiuntur huiusmodi qualitates in planta semper denominant eam esse talem, puta quando recipitur humiditas in planta. verum est dicere, ꝙ est humida. talis autem denominatio non fit, quando recipitur in aliquo qualitas sensibilis secundùm esse spirituale, vt diximus in diffinitione sensus. Dicendum est ergo, ꝙ plantæ non sentiunt, quia non habent sensum. ideo non habent sensum, qa non recipiunt qualitates sensibiles sine materia .i. ſm esse spirituale, & intentionale, vt recipit sensus. Et de hoc satis diximus.

CAPVT II.

IN secundo cap. assignanda est sufficientia sensuum exteriorum, quare sunt 5. & non plures. Huius autem duplex est ratio.

Prima, est Arist. in principio tertij de anima, quæ est hęc. nos habemus omnes sensus exteriores. & non habemus, nisi 5. sensus .s. visum, audiunt &c. ergo sensus exteriores non sunt, nisi 5. sensus .s. visum, auditum &c. ergo sensus exteriores non sunt, nisi 5. Quod nos habeamus omnes sensus exteriores probatur tripliciter. Primo sic, nos sentimus omnia obiecta sensibilia, scilicet dolores, odores, sonos &c. ergo habemus omnes sensus exteriores, quibus sentimus omnia sensibilia obiecta. Secũdo sic, nos habemus organa

organa ſenſuum exteriorum, ſcilicet organum viſus, quod eſt oculus, & nerui egredientes ſi cerebro ſimiliter alia organa, ſicut declaraui in tractatu 3. ſuper lib. 2. ergo habemus omnes ſenſus exteriores. tertio ſic, omnis ſenſus, vel ſentit per medium extrinſecum, vt eſt aër, & aqua, vel per medium intrinſecum, vt eſt caro. Si per medium extrinſecum, ſic ſentit viſus, auditus, & odoratus, & hos ſenſus habemus. Si per medium intrinſecum ſic ſentit guſtus, & tactus. cum ergo habeamus omnes ſenſus, qui ſentiunt per media extrinca, & intrinſeca. ſequitur quod nos habeamus omnes ſenſus exteriores.

Secunda ratio eſt B. Thom. in prima partem q. 78. art. 3. & eſt talis. obiectum ſenſibile immutat ſenſum, & recipitur in ſenſu, vt patet ex diffinitione ſenſus ſuperius data. ergo ſecundùm quod diuerſimode ſenſibile recipitur in ſenſu, ſic diſtinguuntur ſenſus exteriores. ſenſibile vero poteſt recipi in ſenſu quatuor modis. primo pure ſpiritualiter, ſine aliqua mutatione phyſica facta in obiecto, nec in organo, & quantum ad hanc receptionem pure ſpiritualem aſſignatur viſus, quando enim color videtur non fit aliqua mutatio phyſica, puta non eſt neceſſe colorem moueri localiter, nec oculum alterari. ſecundo ſenſibile poteſt recipi in ſenſu per mutationem phyſicam, id eſt per motum localem factum ex parte obiecti. nulla tamen mutatione facta in organo ſenſus, & quantum ad talem receptionem aſſignatur auditus, quando enim ſonus auditur, neceſſe eſt ſonum generari ex percuſſione percutientis ad percuſſum, & aërem qui mediat inter percutiens, & percuſſum expelli, ac moueri, & dum commouetur localiter defert ſonum ad auditum. patet ergo ꝙ in auditu ex parte ſoni, qui eſt obiectum requiritur motus localis, qui eſt mutatio naturalis, & non ſpiritualis. tertio poteſt recipi ſenſibile in ſenſu per mutationem phyſicam, id eſt alterationem factam ex parte obiecti non ex parte organi, & quantum ad talem receptionem aſſignatur odoratus. quando enim odor ſentitur, neceſſe per calorem corpus odoriferum alterari, vt per talem alterationem ſpiret odorē, fundatur enim in calido, & ſicco odor, & ideo ſine calore reſoluente non ſentitur odor, vt declaraui in tract. tertio ſuper

per secundo lib. quarto potest recipi sensibile in sensu per alterationem physicam factam, non quidem ex parte obiecti, sed ex parte organi. & quantum ad hanc receptionem assignatur gustus, & tactus. quando enim corpus calidum tangitur à manu, realiter manus fit calida. ergo alteratur caro, quæ est medium, & neruus qui est organum. similiter quando corpus saporosum humidum tangitur à lingua, fit humida realiter. ergo caro, lingua, & neruus expansus per linguã, qui est organum in gustu, alteratur. Ex his igitur patet, quo modo sunt quinque sensus exteriores, & quomodo distinguuntur, secundùm diuersum modum, quo recipitur obiectum sensibile in ipso sensu, quomodo distinguantur gustus, & tactus declaraui in 3. tract. super 2. lib. similiter quomodo sensus tactus sit vel plures sensus, patet ibidem.

CAPVT III.

POst assignationem sensuum exteriorum transeũdum est ad sensus interiores, & primo in communi, secundo in particulari. De is in communi dicemus duo. primo quare dicuntur sensus interiores, cum etiam sensus exteriores possunt dici interiores pro quanto sunt intrinseci ipsi animali, & recepti in suis organis, vt visus in oculo &c. secundo, dicemus quæ fuit necessitas ponendi hos sensus interiores.

Circa primum nota ꝙ visus & auditus &c. dicuntur sensus exteriores, quia immediate sine alio sensu priori suscipiunt species causatas à sensibilibus exterioribus, puta visus immediate recipit speciem coloris causatam à colore qui est in pariete, & auditus recipit sonum immediate causatum à corpore sonoro. isti vero vt sensus communis & phantasia &c. dicuntur sensus interiores, quia non immediate recipiunt species sensibilium exteriorum, sed mediantibus sensibus exterioribus, puta si species coloris debet recipi in sensu communi & ab ipso transmitti ad phantasiam, est necesse quòd prius recipiatur in visu, deinde per neruos, quibus affixi sunt oculi, transmittitur ad sensum cõmunem, & ab ipso ad phantasiam, vt diximus. dicuntur ergo sensus inte

riores,quia non mutantur immediate à specie obiecti sensibilis exterioris,sed a specie prius recepta in sensu exteriori & ad eos transmissa.

Circa secundum nota ẞm B.Th.in j. parte,q.78. art.4. ꝙ necessitas ponendi hos sensus in animali perfecto fuit vt animal perfectum haberet omnes actiones opportunas regimini vitæ suæ. Quæ autem sint hæ actiones declarabimus pertractando in particulari de singulis, sensibus interioribus & ponendo necessitates suas.

Primus sensus interiorum est sensus communis, de quo dicemus quatuor. Primo, in quo organo situatur. Secundo,quæ sit necessitas sua,ex qua declarabitur,qui sint actus ipsius. Tertio,quare dicitur sensus communis, & hoc declarabitur in solut. arg. Quarto, quæ sit diffinitio sua.

Circa primum,nota ẞm Auic.in 6.lib. nat. & omnes physici concordant cum eo ꝙ organum sensus cōmunis est prima cellula cerebri,quæ est super frontem,in qua radicantur omnes nerui descendentes ad organa sensuum exteriorum, vt à sensu communi deriuetur virtus sentiendi ad omnes sensus exteriores,sicut à fonte deriuantur varij riuuli & ad sensum communem transmittuntur omnes species obiectorū quæ apprehenduntur à sensibus exterioribus, omnes enim sensus exteriores vniuntur in sensu communi,sicut multæ lineæ egredientes à circunferentia vniuntur in centro circuli,& ẞm Auic. se habent sensus exteriores ad sensum communem, sicut serui ad regem ad quem reuertuntur cum lucris. Quidquid enim oculus videt eius speciem transmittit per neruos quibus affixi sunt oculi ad sensum communem. Idem intellige de auditu,odoratu, &c.

Circa secundum nota, ꝙ necessitas ponendi sensum communem in animali perfecto est propter duas actiones quæ sunt in animalibus, & non possunt causari ab aliquo sensu exteriori,probatur. ergo fuit necesse ponere alium sensum præter sensus exteriores qui producerent has actiones, & hunc sensum dicimus esse sensum communem, prima actio sensus communis est cognoscere diuersitatem inter obiecta sensuum exteriorum,puta cognoscere ꝙ album non est dulce,& sonus non est odor, hanc diuersitatem nos cognosci-

mus,& non per aliquem ſenſum exteriorem,licet enim per viſum cognoſcamus diuerſitatem ſpecierum coloris, puta cognoſcimus per viſum ꝙ album non eſt nigrum, quia per viſum vtrunque per ſe ſentimus, tamen per viſum non poſſumus cognoſcere ꝙ album diſtinguatur à dulci, nec per auditum cognoſcimus ꝙ ſonus diſtinguatur ab odore,quia per viſum non ſentimus album & dulce per ſe, nec per auditum cognoſcimus ſonum & odorem. cum ergo per nullum ſenſum exteriorem cognoſcamus diuerſa obiecta diſtinctorum ſenſuum ſequitur ꝙ per nullum ſenſum exteriorem cognoſcimus diuerſitatem inter obiecta ſenſuum exteriorum. igitur neceſſe eſt ponere aliquem ſenſum interiorem ad quem tranſmittitur ſpecies obiectorum ſenſibilium apprehenſorum per ſenſus exteriores: & tunc per talem tranſmiſſionem cognoſcimus diuerſa obiecta ſenſuum exteriorum, cognoſcimus etiam diuerſitatem inter ipſa obiecta, & hic eſt ſenſus communis, nam per neruos egredientes à cerebro ad oculos cognoſcit colorem, & per neruos egredientes à cerebro ad nares cognoſcit odorem. cognitis autem ab eodem colore & odore. Aduerte, ꝙ color diſtinguitur ab odore, quia alio modo color immutat viſum, & alio modo odor immutat odoratum,& ſic cognoſcit diuerſitatem inter obiecta ſenſuum exteriorum, ſecunda actio ſenſus communis eſt cognoſcere actum ſenſus exterioris, puta cognoſcit ꝙ viſus videt,& auditus audit. Et ꝙ hæc actio cauſetur à ſenſu communi probatur ſic. Hæc actio non poteſt eſſe à ſenſu exteriori. ergo eſt ab aliquo ſenſu interiori,ad quem terminatur actus ſenſuum exteriorum,& hic eſt ſenſus cõmunis, probatur antecedens .ſ. ꝙ nullus ſenſus exterior cognoſcat actum ſuum,& probo de viſu,& ſimile erat in alijs ſenſibus, quidquid per ſe videtur à viſu eſt aliquo modo coloratum, vel lucidum, ſed videre non eſt coloratum, nec lucidum, vt patet. ergo viſus non videt ſe videre, ſimiliter quidquid per ſe cognoſcitur ab odoratu eſt aliquo modo odoriferum, odor enim eſt obiectum, ſed odorare non eſt odoriferum. ergo odoratus non cognoſcit ſe odorare. Præterea,ſola potentia non organica, vt eſt intellectus cognoſcit actum ſuum. ergo nullus ſenſus exterior cognoſcit actum ſuum,

quia omnis sensus est potentia affixa organo, vt dictum est supra. Hæc ratio magis declarabitur in tractatu de intellectu. Cum igitur cognoscamus nos videre & audire, & non per aliquem sensuum exteriorem, sequitur quòd hæc actio sit à sensu communi: ex quo enim ad ipsum transmittuntur omnes species obiectorum sensibilium quę recipiuntur in sensibus exterioribus, & cognoscit diuersa obiecta sensuum exteriorum, per primam actionem potest etiam cognoscere diuersos actus ipsorum sensuum, puta quòd visus videt, quòd auditus audit, & quod videre non est audire. Ex ijs patet quæ sit necessitas ponendi sensum communem.

Circa tertium quare dicatur sensus communis declarabo in solutione argumenti.

Circa quartum, scilicet quid sit sensus communis, nota quòd sic diffinitur, vt elicitur ab Auicen. in sexto naturalium in cap. de sen. inter. Sensus communis est potentia situata in prima parte cerebri à qua omnes sensus exteriores deriuantur, id est accipiunt virtutem sentiendi, ad quam transmittuntur omnes species sensatæ apprehensæ per sensus exteriores, in qua omnes sensus exteriores yniuntur, sicut plures, lineæ in centro. Hæc diffinitio patet ex prius declaratis. Hæc de sensu communi sufficiant. Quomodo vero per hanc potentiam compleantur somnia & causetur dormitio, iam declaraui in tractatu quem ordinaui de somno & vigilia, & de prophetia quæ fit in somnijs.

CAPVT IIII.

IN quarto capite agendum est de secundo sensu interiori, qui dicitur phantasia secundùm Aristot. & dicitur formalis secundùm Auicen. id est 6. naturalium de quo dicemus quatuor.

Primo, in quo organo situatur.

Secundo, quæ sunt operationes suæ.

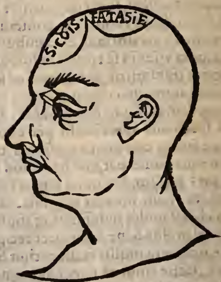
Tertio, quæ fuit necessitas ponendi hunc sensum.

Quarto, quare vocatur phantasia, & quomodo diffinitur.

Circa

Circa primum, nota quòd secundùm Auicen.& Auer. & B. Th. in opusculis de potentijs animæ. phantasia situatur in secunda parte cerebri in parte anteriori capitis post sensum communem,& id congruenter à natura actum est,nam phantasia habet retinere & conseruare species apprehensas à sensibus exterioribus & transmissas ad sensum communem,puta visus in se recipit colorem pomi & figuram, hanc speciem transmittit per neruos ad sensum communem: & sensus communis transmittit eam ad phantasiam, in qua vt in quodam thesauro cònseruatur. Idem intellige de omnibus speciebus apprehensis per alios sensus. Et si quæras quare sensus communis recipiens tales species non retinet eas neque conseruat,sine hoc quod transmittat eas ad phantasiam? Respondeo quòd sensus communis non potest eas retinere. nam situatur in prima parte cerebri super frontem vbi est multa humiditas,& mollities, proprium est autem rei mollis bene & faciliter recipere, molle autem retinere,sicut cera mollis facile recipit figuram sigilli &male retinet, facile enim est talem figuram delere. Hæc igitur est ratio quare sensus communis cum facilitate species sensatas recipit à sensibus exterioribus,sed eas non potest retinere,& ideo est necesse vt transmittātur ad aliam potentiamq́. sit situata in parte sicca ipsius capitis,& hæc est phantasia,nam in secunda parte anteriori capitis,non est tanta humiditas & est maior durities, & ideo phantasia quæ ibi situantur bene retinet & conseruat ipsas species,& ideo vocatur ab Auicen. thesaurus specierum sensatarum. Figura declarans quomodo situatur phantasia in capite,& quomodo quasi per neruum transmittantur ad ipsam sensate species patet hic.

Circa secundum nota quod duę sunt operationes phantasiæ. prima est, quod habet retinere species sensatas & trāsmissas à sensu communi tanquàm thalamus & thesaurus sensus communis: vt inquit Algazel, nam dictum est supra quòd sensus cōmunis est sicut rex insolio ad quem redeunt sensus exteriores cum speciebus apprehensis, sicut serui cum lucris, & has species velut

lucra recondit conseruanda in phantasia & in suo thesauro, secunda est secundùm Auer. & B. Th. quòd habet componere species sensatas adinuicem, puta in phantasia est conseruata similitudo montis quem aliquando vidi, & similitudo auri quod aliquando vidi. potest autem phantasia has duas species adinuicem componere & fingere montem aureum, licet non inueniatur in natura, ex quo sequitur, quòd omnia entia fictitia, vt sunt figmenta poetarum, vt sunt parabole, vt sunt entia chimerica, puta fingere animal cuius caput sit leonis, & pedes auis, & cauda serpentis, & alæ vulturis, omnia huiusmodi sunt per operationem phantasiæ cōponentis varias species rerum sensibilium adinuicem, & si phantasia potest hæc chimerica componere, dum homo vigilat, potest multo magis dum homo dormit vnde à phantasia plerunque causantur visiones quæ fiunt in somnijs, & nisi hæc potentia existeret in animali perfecto nunquam animal nec homo somniarent. quomodo vero phantasiæ causentur somnia vera, siue falsa, siue prænuncia rerum futurarum

rum declaraui in tractatu quem ordinaui de somno & vigilia. Notanter vero dixi, quòd secundùm Auer.& B.Tho. phantasia habet componere species sensatas, quoniam Auicen.in 6.natural.opinatur, quòd phantasia solum habeat cõseruare species sensatas, alia vero potentia quæ apud Auic. dicitur imaginatiua, & situatur secũdùm eo in cerebro post phantasiam habet componere species sensatas adinuicem, vnde etiam fictitia secundùm ipsum fiunt ab imaginatiua, & non à phantasia.

Circa tertium nota, quòd necessitas ponẽdi phantasiam est vt animal perfectum cui non semper coniuncta sunt ea quæ sunt opportuna regimini vitæ suæ ex recordatione rerum quæ sunt necessariæ vitæ suæ moueretur localiter ad quærendum ea. Verbi gratia, homo non semper habet cibum sibi præsentem quando famescit incitatur ad quærendum cibum. non posset autem incitari nisi haberet in phantasia sua species panis & vini & pomi cõseruatas, ex ijs enim speciebus conseruatis recordatur, quòd panis & vinum & pomum quę aliquando gustauit sunt cibus sibi conueniens, & ideo quando famescit mouetur localiter ad quærendum cibum sic incitatur canis, sic leo ad venationem quando famescit ex recordatione ciborum sibi conuenientium, vnde inquit Arist.in tertio de anima, quòd animalia patiuntur & operantur per phantasiam, animalia vero imperfecta quæ non mouentur secundùm locum, vt ostrea, non habent phãtasiam determinatam, quoniam habent suum cibum quicunque sit semper sibi præsentem, & ideo non est eis opus recordari nec moueri ad aliquem locum distantem ad quærendũ cibum, propter quod huiusmodi animalia propter suam imperfectionem habent solum sensum tactus, vt dicemus in tract. de potentia motiua.

Circa quartum nota, quòd phantasia sic nominatur ab effectu suo. nam vt diximus in secunda sua operatione, hæc potentia causat, maxime dum dormit animal visiones & apparitiones in somni, quando enim aliquid somniamus apparet nobis quòd sic fit in re sicut somniamus, dicitur igitur phantasia ab ijs operationibus, & visionibus quas causat. nam phanos græce idem est quod apparitio inde deri-

uatur phantasia quasi aperitiua,id est causans apparitiones. Quomodo vero diffiniatur, nota quòd duplex de ea datur diffinitio,prima est Arist.in secundo de anima, quæ est hæc, phantasia est motus factus à sensu secundùm actum, id est phantasia est potentia quæ fit in actu per sensum exteriorẽ & per sensum communem, nam vt diximus, phantasia actu respicit speciem sensatam apprehensam à sensu communi transmissam ad phantasiam secunda diffinitio elicitur ex Auicen. in 6. naturalium,quæ est hæc. phantasia est potentia situata in secunda parte cerebri post sensum communem cõseruatiua specierum sensatarum quę à sensu communi ad ipsam transmissa sunt. Hæc de phantasia sufficiant.

CAPVT V.

IN quinto cap. agendum est de tertio sensu interiori, qui in brutis dicitur existimatiua, in homine dicitur cogitatiua,de qua dicemus quatuor.

Primo, in qua parte cerebri vt in suo organo situatur.

Secundo,quæ sunt eius actiones, ex quo etiam declarabitur necessitas sua.

Tertio,in quo differt existimatiua in bruto ac cogitatiua in homine.

Quarto, quid sit vtraque.

Circa primum,nota secundùm Auicen.id est 6.naturalium & Auer.in lib.de sensu & sensatu, quòd cogitatiua in homine situatur in medio capitis,vbi est media cellula cerebri, & est post phantasiam, ita quòd supereminet illi, in bruto vero existimatiua ponitur in posteriori parte mediæ cellule cerebri,ita quòd declinet à sumitate capitis ad partem posterior. Figura patet infra.

Circa

Circa secundũ nota quòd secundùm Auicen. ubi supra & Algazel. in lib. suo de anima. Actio huius potentiæ est elicere aliquas species quæ dicuntur intentiones non sensatæ, id est quæ non pos sunt cognosci per sensum exterioré, nec per sensum cõmunem. Istæ autem intentiones sunt amicitia, inimicitia, bonum, malum, paternitas, filiatio &c. Quomodo vero id fiat, nota quòd

cogitatiua superueniens phantasiæ inspicit species sensatas quæ sunt seruatæ in phantasia, puta existimatiua quæ est in oue inspicitur figuram lupi conseruatam in sua phantasia, ex tali figura quasi correspondentiæ elicit inimicitiam naturalem inter ipsam & lupum,& ideo cum sibi præsentatur figura lupi fugit,non quia sit talis figuræ,sed vt inimicum, similiter in homine id accidit, nam si Plato videatur hominem respicientem se toruo aspectu & loquentem iracundæ talis hominis figura & locutio defertur per sensus exteriores ad sensum communem, inde transmittitur ad phantasiã & ibi conseruatur, tunc cogitatiua superueniens considerat talem figuram talemque locutionem, & ex eis elicit inimicitiam quasi concludens, hoc est inimicus meus eo quòd toruo aspectu me inspexit,& irate allocutus est, ex opposito autem,id est ex benigno aspectu,& miti colloquio elicit amicitiam. hæc est actio existimatiuæ & cogitatiuæ ex qua

cognoscitur sua necessitas, nisi enim hæc potentia esset in animali perfecto non posset fugere nociua, & prosequi vtilia. nam ouis non fugeret lupum & sic occideretur, & non lactaret agnum vt filium, & sic agnus fame deficeret, & homo in manu suorum inimicorum incideret, nunquam amicitiam contraheret, & tunc deperiret societas ciuilis & humana.

Circa tertium nota ꝙ secundùm Auer. in lib. de sensu & sensato & B. Thom. in prima parte quæst. 78. art. 4. existimatiua in hoc differt à cogitatiua, quoniã existimatiua in brutis cognoscit illas intentiones non sensatas sine aliquo discursu, sed solo instinctu naturali sibi indito à primo conditore, vt existimatiua ouis naturali instinctu cognoscit inimicitiam lupi, & hos cibos sibi esse conuenientes, illos autem sibi nociuos, & auis naturali instinctu cognoscit hanc paleã conuenientem sibi ad nidificandum, & breuiter omnia operantur, vel abhorrent bruta operantur vel defugiunt inquãtum mouentur ab existimatiua & instinctu naturali. Cogitatiua vero in homine cognoscit has intentiones non sensatas cum aliquo discursu & syllogismo, potest enim cogitatiua formare syllogismum expositorium qui constant ex duabus propositionibus singularibus sic. Hic est mihi inimicus, & hic est lupus; ergo lupus est mihi inimicus. Item idẽ aliquando apprehendit arguendo ab exemplo sic. Patet Platonis est mihi inimicus. ergo & Plato est mihi inimicus, quia filius assimilatur patri, & quia cogitatiua est syllogistica, ideo est nobilior inter potentias sensitiuas, propinqua enim est intellectui, cuius est discurrere & syllogizare, & propter suam nobilitatem dicitur ratio particularis, sicut intellectus dicitur ratio vniuersalis, vt declarabimus in tractatu de intellectu.

¶ Notãdum postremo, ꝙ cogitatiua in homine est illa quæ causat iudicia temeraria, quando enim ex leui indignatione vel negatione obsequij concludit inimicitiam inter duos potest esse conclusio & iudicium falsum, & ideo nisi reguletur imperio rationis maxime incitat appetitum sensitiuum concupiscibilem & irascibilem, præcipue in malum, vt dicemus in tractatu de potentia motiua, patet ergo quomodo

differunt existimatiua in bruto,& cogitatiua in homine.

Circa quartum nota quòd sic diffinitur existimatiua, vt elicitur ab Algaz. in suo lib. de Anima. Existi. est potentia apprehendens ex sensato non sensatum, id est est potentia cognoscens ex specie sensibili reseruata in phantasia speciem non sensibilem, vt inimicitiam, amicitiam &c. Cogitatiua est potentia apprehendens ex specie sensibili intentionem non sensatam cum aliquo discursu syllogistico, vt declaratum est.

CAPVT VI.

IN sexto cap. agendum est de quarto sensu interiori, quia dicitur in bruto memoria, in homine vero dicitur reminiscentia,& dicemus quatuor.

Primo,de organo suo.

Secũdo,de actione,vbi etiam declarabitur necessitas sua.

Tertio,in quo differt memoria à reminiscentia.

Quarto,quid sit vtraque.

Circa primum,nota secundùm Auicen.in 6.natur.& omnes alios Physicos quòd hæc potentia situatur in vltima parte cerebri, quæ est in posteriori parte capitis post existimatiuam vel cogitatiuam, illa enim pars capitis est multum sicca, & ideo est bene retentiua, vnde rationabiliter collocatur ibi.

Circa secundum,nota secundùm omnes physicos,præcipue Auicen.in 6.nat.quòd officium memorię est retinere & conseruare intentiones non sensatas quas existimatiua & cogitatiua apprehendit ex speciebus sensatis conseruatis in phantasia vnde sicut phantasia est thesaurus & arca specierum sensatarum quas ad eam transmittit sensus communis, ita memoria est arca intentionum non sensatarum vt est intentio amicitiæ, inimicitiæ, paternitatis, nociui, & commodi &c. quas, postquam cogitatiua apprehendit transmittit ad memoriam ibi conseruandas, ex hoc patet necessitas sua, nisi enim memoria conseruaret has intentiones animal non fugeret nociua nec quæreret sibi vtilia, ea enim quorum obliuiscimur non quærimus nec diligimus,

verbi gratia, si in memoria ouis non conseruaretur intentio inimicitiæ lupi quando videret lupum non fugeret, & si in memoria canis non seruaretur intentio beniuolentiæ, vel beneficij accepti à domino suo quando videret dominum non applauderet cauda, nec custodiret domũ, vt ergo animalia fugiant nociua & quærant vtilia data est eis memoria.

Circa tertium nota secundùm Auicen. in 6. naturalium & Algaz. in lib. suo de Anima, ꝙ memoria ita differt à reminiscẽtia, sicut differt existentiua cogita, sicut enim bruta per existimatiuam solo instinctu naturali & sine aliquo discursu apprehendunt intentionem non sensatam, ita per memoriã solo instinctu sine syllogistico discursu ex intẽtione nõ sensata quæ est in memoria, & specie sensata quę est conseruata in phantasia recordantur rei præteritæ quam fugiunt vel quærunt, verbi gratia canis, videns baculum in manu Socratis, ex apprehensione nociui & forma baculi recordatur ꝙ baculus est sibi nociuus, & ideo cum videt baculum fugit, vel non propinquat homini tenenti baculum, homo per cogi. cum aliquo discursu syllogistico cognoscit intentiones non sensatas ita quòd per memoriam cum aliquo discursu reconditur rei præteritæ, & talis memoria cum discursu dicitur reminiscentia, verbi gratia, volo recordari quid mihi dixerit Socrates heri in horto, sic fiet. primo præsentabitur à memoria intentio amicitiæ vel inimicitiæ si præsentabitur intentio inimicitiæ sic discurram, Socrates est mihi inimicus. ergo dixit mihi odiosa, deinde inuestigo discurrendo quòd & quale verbum odiosum dixerit, & hunc quidem discursum maxime experimur in nobis quando recordari laboramus de aliqua re iam diu præterita.

Circa quartum nota, ꝙ diffinitur memoria ab Auicen. in 6. nat. Memoria est potentia ordinata in posteriori concauitate cerebri conseruans id quod apprehendit virtus existimatiua de intentionibus non sensatis, eodem modo diffinienda est reminiscentia, sed addatur hæc particula cum aliquali discursu, per hanc enim differt à memoria quæ est in brutis. Hæc sufficiant de numero sensuum interiorum, in quo secutus sum Auer. & B. Thom. si vis autem habere opinionem Auicen. & Algaz. & Alber. qui dicunt eos esse quinque

quinque, & quomodo conueniunt vel differant quære tractatu, quem ordinaui de omnibus ijs opinionibus cum figuris singularum opinionum.

Vltimo soluentur tantum duo argum. primum probat ꝙ diffinitio sensus non sit conueniens. nam in sensu tactus recipitur species sui obiecti cum materia, id est naturaliter, quando enim manus tangit calidum fit realiter & physicæ calida. ergo non omnis sensus recipit speciem sui obiecti sine materia, & sic diffinitio sensus est falsa, cum non conueniat cuilibet sensui.

Ad hoc dicitur, quòd in sensu tactus recipitur species sui obiecti,& naturaliter,vt probat argumentum, & spiritualiter,licet non ita sit manifestum. si enim sola receptio naturalis sufficeret in sensu tactus etiam lapides & terra haberēt sensum tactus. recipiunt enim qualitates tangibiles naturaliter,vt lapis recipit calorem & frigiditatem. dicendum est ergo quòd causa sentiendi per se in sensu tactus est receptio specierum intentionaliter, licet propter suam materialitatem recipiantur etiam species sui obiecti materialiter, sed hoc est per accidens.

Secundum probat, quòd primus sensus interior non debet dici sensus communis. Sensus communis est ille qui prędicatur de pluribus sensibus, sicut homo communis est ille qui prædicatur de pluribus hominibus,sed primus sensus interior non prædicatur de pluribus sensibus,cum sit vnus sensus singularis. ergo non debet dici sensus communis.

Ad hoc dicitur quòd non dicitur sensus communis secūdùm prædicationem quasi prædicetur de pluribus sensibus, sed dicitur sensus communis quasi terminus communis, ad quem sensus exteriores transmittunt species obiectorum ab eis apprehensas,vt declaraui supra, sicut etiam centrum in sphæra dicitur terminus communis ad quem plures lineæ à circunferentia terminantur. Hic finit tractatus de sensibus interioribus.

Tractatus

TRACTATVS SECVNDVS SVPER *tertium librum de Anima, de intellectu possibili & agente.*

N hoc secundo tractatu super tertium de Anima agendum est de potentia intellectiua, quæ diuiditur in intellectum possibilem, & agentem. Et primo, agendum est de intellectu possibili, de quo fiunt quatuor capita.

Primo, quid sit.

Secundo, quod est suum obiectum.

Tertio, quod sunt operationes suæ.

Quarto, quot modis denominatur, licet tantum sit vna potentia realiter.

CAPVT PRIMVM.

Irca primum caput ponēda est diffinitio intellectus possibilis & declaranda. Vt igitur elicitur ab Arist. in tertio de anima sic diffinitur. Intellectus possibilis est potentia animæ apta nata intelligere omnes naturas corporeas & sensibiles carens omni natura sensibili, nec est affixa alicui organo corporeo. Hæc diffinitio declaratur quo ad singulas partes, & infertur vnum corollarium, secundùm mentem Philosophi primo dicitur apta nata intelligere, id est est in potentia vt intelligat, non enim actu semper intelligit, nec actù semper habet species intelligibiles in se vt per eas intelligat, & probatur ex tali similitudine secundum Arist. sicut se habet sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia, sed sensus est in potentia vt sentiat sua sensibilia, & nullum eorum ex natura sua habet in se actu, vt auditus est in potentia vt sentiat sonos, & nullum sonum ex natura sua in se habet, vt declaraui agens de organo auditus. ergo & intellectus est in potentia vt intelligat res sensibiles, & corporeas, & nullam speciem intelligibilem ex natura suà se habet actu. dicitur, secundo carens omni natura

tura sensibili & corporea, id est insensibilis & incorporeus & sic est ens spirituale,& probat sic philosophus. Omne receptiuum alicuius est denudatum & priuatum illo, vt oculus est receptiuus coloris. ergo oportet esse priuatum colore, & auditus est receptiuus soni. ergo oportet esse priuatum omni sono,si enim aliquem sonum in se haberet priuaretur ne reciperet alios sonos. nam intus apparens prohibet extraneum,vt inquit philosophus,sed intellectus possibilis est receptiuus omnis naturæ sensibilis & corporeæ, potest enim intelligere omnem rem sensibilem & corpoream, vt declarabitur quando dicemus de obiecto eius in 2.cap.ergo intellectus possibilis est nudatus & priuatus omni natura sensibili & corporea,ex quo sequitur corollariæ quòd intellectus nec est elementum, nec quid compositum ex elementis,nec aliqua qualitas sensibilis,vt sunt frigus, calor,sapor &c.sed ens purum spirituale aptum natum cognoscere omnia sensibilia & materialia & corporea. dicitur 3.non affixa alicui organo corporeo, & in hoc distinguitur à sensibus,qui omnes sunt affixi suis determinatis organis, vt diximus supra. Quod autem intellectus non sit affixus alicui organo. probatur sic. omnis potentia affixa organo corporeo cognoscit solum vnum genus entium, vt quia visus est affixus organo. cognoscit solum visibile,& auditus, sonos,& gustus,sapores, sed intellectus non cognoscit solum vnum genus entium,immo omnia genera entium, vt dicemus in secundo cap.ergo non est affixus,immo separatus est ab omni organo corporeo. Si autem quæras vbi sit hic intellectus,vel in qua parte corporis,an sit extra corpus vt substantia separata,sicut fingit Auer. Respondeo quòd est in anima intellectiua sicut accidens in suo proprio subiecto. nam intellectus sunt aliæ potentię animæ est in secunda specie qualitatis. anima autem intellectiua secundùm essentiã suam est in toto corpore sicut forma in sua propria materia & sic patet quòd intellectus est potentia solius animæ. aliæ vero potentiæ vegetatiuæ & sensitiuæ non sunt solius animæ,sed totius animati,quia cum sint affixe organis sunt subiectiuæ in organis corporeis, vt visus in pupilla &c. De opinione Auer. qui arbitratur intellectum, possibilem

esse

esse extra hominem, vt substantia separata, & animam intellectiuam non esse formā hominis disputabitur in fine tract. patet igitur diffinitio intellectus possibilis & declarata secūdùm omnes partes suas. Ex hac diffin. infert Philosophus hoc corollarium, licet excellens sensibile corrumpat sensum, vt lux solis si per aliquod tempus directo intuitu aspiciatur excecat hominem & corrumpit pupillam, non tamē excellens intelligibile, vt cœlum, vel intelligentia si intelligantur non corrumpunt intellectum, & huius ratio est, quia sensus est affixus organo, & excellens sensibile alterat organum, quo alterato vel debilitatur vel destruitur sensus, vt declaraui in primo tract. huius tertio lib. vbi actum est de sensu & organo sensus in cōmuni. intellectus vero non est affixus organo, & ideo excellens intelligibile non potest alterare, nec debilitare, nec corrumpere intellectum, immo perficit ipsum & reddit potentiorem ad intelligendum, si enim intelligo magis difficile postea sum magis dispositus ad intelligendum minus difficile. Hæc de primo cap.

CAPVT II.

IN secundo cap. declarandum est quid sit obiectum intellectus possibilis, & ibi fiunt duo.

Primo, ponitur distinctio de obiecto.

Secundo, ex hac dist. ponuntur quædam conclusiones. Distinctio est hæc. Obiectum intellectus est duplex, scilicet obiectum primum & obiectum secundarium. Item primum potest esse triplex, scilicet obiectum primum, id est communissimum & adæquatum & est illud quod sub se continet omne ens intelligibile, & obiectum primum, id est primo motiuum, & est illud quod mouet primo intellectum ad intelligendum, & obiectum primum, id est perfectissimum, & est illud quod est nobilissimum inter omnia entia intelligibilia.

Secundo, ex hac distinctione pono quatuor cōclusiones.

Prima. Ens vt est transcendens, id est vt prędicatur de quolibet ente, siue de ente reali, siue de ente rationis est primū obiectum, id est communissimum & adæquatum obiectum intellectus possibilis, probatur. Intellectus possibilis ex na

tura

tura sua inquantum est immaterialis potest intelligere omne ens. ergo ens quod prædicatur de omni ente est obiectũ primum,id est adæquatum ipsius intellectus. probatur antecedens. Potentia non organica non determinatur ad aliquod genus entis sicut determinatur sensus,quia est potentia organica. ergo ex sua natura immateriali potest intelligere omne ens. Et nota quòd hæc conclusio intelligit de intellectu possibili absolute considerato.

Secunda conclusio. Quidditas, id est natura rei materialis sensibilis & corporeæ est obiectum primum,id est primo motiuum intellectus possibilis pro ista vita mortali. probatur. Illud quod mouet intellectum ad intelligendum est ens materiale & sensibile, quia omnis nostra cognitio pro ista vita ortum habet à sensu. ergo natura rei materialis & sensibilis est obiectum primum, id est primo motiuum intellectus nostri. Ex hac conclusione sequitur, quòd donec anima vnitur corpori primo & per se non intelligit nisi vniuersale materiale sensibile, puta hominem vt homo, lapidem vt lapis &c. entia vero incorporea non intelligit nisi pro quanto manu ducitur ad illa per hæc sensibilia,puta cognosco intelligentias per corpus cœleste, & motum eius quæ sunt quædam sensibilia. Et nota quòd secundùm cognitionem hanc quam habet intellectus pro hac vita mortali formata est supra diffinitio intellectus possibilis.

Tertia conclusio. Deus est obiectum primum,id est perfectissimum intellectus nostri probatur. Deus est perfectissimum ens. ergo est perfectissimum obiectum intellectus. Præterea cognitio habita de deo maxime perficit intellectũ nostrum ita quòd in diuina speculatione consistit felicitas. ergo deus est perfectissimum obiectum intellectus nostri.

Quarta conclusio. Singularia sensibilia actus intelligendi & ipse intellectus & ipsa anima intellectiua sunt secundaria obiecta intellectus nostri pro hac vita. probatur. Ea sunt secundaria obiecta intellectus quæ necessario requirũt aliqua prius cognita,sed singularia sensibilia si debent intelligi requirunt aliqua prius cognita,id est sua vniuersalia. nõ enim potest intelligi Socrates vel Plato nisi prius intelligatur homo in communi, similiter non potest intelligi intelligendi

gēdi actus nisi prius intelligatur obiectum intellectus. nam vt diximus in secundo lib. actus intelliguntur per obiecta & non potest intelligi ipse intellectus nisi prius intelligatur actus intelligendi, quia potentiæ intelliguntur per suos actus, & non potest intelligi ipsa anima intellectiua nisi prius intelligatur ipse intellectus, quia vt diximus in secundo lib. substantia animæ non cognoscitur nisi per potentias suas. ergo singularia sensibilia, actus intelligendi, ipse intellectus, ipsa anima intellectiua, sunt secundaria obiecta intellectus possibilis. patet ergo quid sit obiectum suum &c.

CAPVT III.

IN tertio cap. agendum est de operationibus intellectus possibilis. & nota quod sunt tria, scilicet simplicium terminorum, vel incomplexorum intelligentia, compositio, & diuisio, discursus à noto ad ignotum, duæ primę ponūtur à Philosopho in tertio lib. de Anima tertia ponitur à philosopho in logica in tota arte noua.

Prima, dicitur simplicium, id est incomplexorum terminorum intelligentia. & est quando intellectus simplici intuitu cognoscit naturam rei, vt diffinibilem, puta quando cognoscit hominem, aut lapidem, vt diffinibilia. & hæc est prima operatio intellectus non enim posset formare propositionem nisi prius aliquo modo cognoscerentur subiectā, & prædicatum qui sunt termini incomplexi.

Secunda, operatio est compositio, & diuisio, & est quando intellectus postquam cognouit terminos incomplexos eos adinuicem componit per propositionem affirmatiuam, vel diuidit per propositionem negatiuam.

Tertia operatio est discursus, & est quando ex vna propositione nota procedimus ad venandam aliam incognitam, vt ex hac cognita, homo est rationalis, procedimus ad cognitionem huius, homo est admiratiuus, & hæc operatio apud logicum dicitur ratiocinatio, vel argumentatio, de qua in logicalibus satis actum est.

Inter has operationes hæc præcipue est differentia, quod in prima operatione non est veritas, & falsitas per se, sed solum

lum per accidens.& probatur sic,sicut se habet sensus ad simplicem apprehensionem sui proprij obiecti, ita se habet intellectus ad simplicem apprehēsionem rei incomplexæ diffinibilis,sed in apprehensione proprij obiecti in sensu non est veritas,&falsitas immo non decipitur in cognitione sui proprij obiecti,vt non decipitur visus in cognitione coloris, vt diximus in tractatu de sensibus exter. dummodo organum sit dispositum , & sit debita distantia inter sensum , & suum obiectum . ergo nec est veritas, & falsitas in intellectu in apprehensione rei incomplexæ diffinibilis , immo non decipitur per se in diffinitione rei . Dixi autem non per se, quoniam sicut in sensu potest esse deceptio respectu sensibilis per accidens,vt si ex eo quod video à longinquo corpus coloratum,velim ipsum iudicare esse hominem , vel arborem forte deciperer.similiter in prima operatione intellectus cō tingit deceptio dupliciter . primo quando diffinitio huius rei attribuitur alteri,vt si vellem attribuere symiæ, quod sit animal rationalis. secundo quando diffinitio formatur ex partibus repugnantibus,vt si vellem adinuicem componere animal,& insensibile. & hæc quidem deceptio prouenit ex eo,quod via diffiniendi est per diuisionem,& compositionē, vt declaraui in j. tractatu super j. de Anima in secunda vero operatione formatur propositio,quæ semper est vera,vel falsa,quia aut prædicatum conuenit subiecto,aut non,si sic, est vera,si non est falsa . similiter est veritas & falsitas in tertia operatione, quoniam cum argumentatio constet ex propositionibus,sicut est veritas,& falsitas in propositione , ita est in ratiocinatione, de veritate , & falsitate quid sit , & quomodo proprie sunt in secunda operatione . vide compendium maius , super lib. Periher. istæ tres tres operationes non conueniunt nisi intellectui humano , qui ex sensibilibus venatur scientiam , intellectus enim angelicus simplici intuitu sine compositione , & diuisione , & sine discursu omnia intelligit . & ideo non potest esse error , vel deceptio , aut falsitas in eorum intellectu multo minus in intellectu diuino , verum hæc , perscrutare . est officium sacri theologi . hic enim in libro de Anima . tantum habemus , considerare de operatione intellectus humani,

ni,quæ ſibi conuenit dum vnitur corpori. Quomodo vero anima poſtquam eſt ſeparata à corpore intelligat non eſt officium phyſici,ſed theologi.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. perſcrutandum eſt quot modis denominatur intellectus poſſibilir,ſecundùm diuerſam conſiderationem,licet ſit tantum vna potentia realiter.vnde notandum eſt ſecundùm viam B. Thom. in prima parte q. 79. & magis reſolute in opuſc.de potentijs animæ. quòd intellectus poſſibilis ſolet denominari apud philoſophos, & græcos,& latinos,ac theologos vndecim modis,qui ſunt iſti,videlicet. Primus, intellectus potentialis, vel materialis, vel poſſibilis. Secundus,intellectus diſpoſitus. Tertius,intellectus in habitu,vel memoria. Quartus,intellectus adeptus. Quintus,intelligentia. Sexta,meus. Septimus,ratio. Octauus,ratio ſuperior. Nonus,ratio inferior. Decimus,intellectus practicus. Vndecimus,intellectus ſpeculatiuus.

Primo, conſideratur inquantum ex natura ſua eſt in potentia ad acquirendam ſcientiam, & alios habitus intellectuales. creatur enim ſicut tabula raſa,in qua nihil eſt deſcriptum,& ſic dicitur potentialis,id eſt potens acquirere ſcientiam. item dicitur materialis,quia ſicut materia ex ſe nullã habet formam,ſed eſt in potentia ad recipiendum formam, ita intellectus ex ſe nullam habet ſcientiam, ſed eſt in potentia ad acquirendum ſcientiam. & ideo merito dicitur materialis, potentialis,vel poſſibilis, id eſt potens acquirere ſcientiam.

Secundo,conſideratur inquantum iam habet principia alicuius ſcientia, ſed uondum illam ſcientiam acquiſiuit, vt quando quis iam nouit principia geometriæ, ſed nondum ſcit ex eis deducere concluſiones. & ſicut dicitur intellectus diſpoſitus,ſcilicet ad ſcientiam acquirendam.

Tertio,conſideratur inquantum iam acquiſiuit ſcientiã, ſed non actu conſiderat circa illam, ſicut ille qui acquiſiuit logicæ habitum,ſed non actu ſyllogizat. & ſic dicitur intellectus in habitu. ſi vero actu conſideret circa ſcientiam acquiſitam

ficam dicitur intellectus in actu. similiter dicitur memoria inquantum acquisiuit scientiam, & eam retinet, ac conseruat. vnde nota, ꝙ memoria est duplex .s. sensitiua, & intellectiua. sensitiua est vltimus sensus interior, & distinguitur realiter à cogit. quia situatur in posteriori parte cerebri. cogitatiua vero est in medio capitis. intellectiua autem non distinguitur realiter ab intellectu, sed solum secundũ rationem. nam prout acquirit scientiam dicitur intellectus. prout vero scientiam retinet, dicitur memoria. & sic patet, ꝙ memoria intellectiua nõ est affixa alicui organo corporeo, sicut nec intellectus.

Quarto, consideratur ſm quod acquisiuit omnes scientias humanas, & diuinas. & sic dicitur intellectus adeptus, & tunc apud Philosophos, si quis hominum talem intellectum haberet diceretur felix, ac diuinus similis deo, & eius amicus. & de tali loquitur Philosophus in 10. Eth. dicens: Sapiens videtur esse maxime felix, & deorum amicus.

Quinto, consideratur inquantum simplici intuitu non componendo, vel diuidendo rem incomplexam cognoscit. & sic dicitur intelligentia, & inde est, quod apud Philosophos substantiæ separatæ dicuntur intelligentiæ, quia, vt diximus supra, sine compositione, ac diuisione, & sine discursu omnia simplici intuitu cognoscunt.

Sexto, consideratur inquantum per intellectionem suam metitur singulas res, scrutando, quæ prædicata eis conueniant, & quæ non. & sic dicitur mens, vt deriuatur à metior metiris. Sed nota, ꝙ hæc expositio est impropria. quoniam apud philosophos, & doctores græcos, præcipue Dionys. in lib. de cœlesti Hierarc. mens proprie dicitur natura, quæ est pure intellectualis nullo modo corporea. & sic substantiæ separatæ proprie dicuntur mentes, & deus dicitur apud græcos prima mens. igitur cum intellectus humanus sit in anima intellectiua, & ipsa sit vnita corpori improprie dicitur mens.

Septimo, consideratur inquantum per argumentationẽ, & discursum venatur scientiam, & sic dicitur ratio. i. potentia ratiocinatiua, & discursiua. & hoc solum competit animi. vnde solus homo ꝓprie est rationalis, angelos vero, ac deus

non sunt rationales, sed proprie dicuntur intellectuales.

Octauo, caret.

Nono, consideratur inquantum intendit cognoscere hęc inferiora, aut per causas suas, vt patet in mathematicis, aut per effectus magis notos, vt patet in physicis, vt quando venatur scientiam ex elementis, & elementatis, & sic dicitur ratio inferior quasi rebus inferioribus, ac corruptibilibus intendens.

Decimo, consideratur inquantum quiescit in cognitione veritas, nec eam ordinat ad opus, vt quando acquisiuit cognitionem de anima quiescit in ea. & sic dicitur intellectus speculatiuus.

Vndecimo, consideratur inquantum non quiescit in cognitione veritatis, sed eam ordinat ad opus, vt quãdo acquisiuit artem ædificandi non quiescit, nisi ædificet gratia lucri, vel alterius commodi, & sic dicitur intellectus practicus. Quomodo vero idem intellectus dicatur conscientia, & sinderesis non est officium physici, sed theologi. Hæc de intellectu possibili sufficiant.

DE INTELLECTV AGENTE.

IN secunda parte huius tract. agendum est de intellectu agente, & diuidimus eum in tria capita.

In primo, declaratur, quæ fuit necessitas ponendi intellectum agentem, vt potentiã distinctam realiter ab intellectu possibili, in quo simul declarabitur, quæ sint operationes suæ.

In secundo, diffinietur quid sit intellectus agens.

In tertio, concludetur de mente philosophi, ꝙ tota anima intellectiua est immortalis, & incorruptibilis.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. declaratur necessitas intellectus agentis. vñ nota, ꝙ res sensibiles materiales, vt lapis, & homo &c. non

non eodem modo possunt à sensu sentiri, & ab intellectu possibili intelligi. nam cum sensus sit potentia organica, & materialis. hæc sensibilia singularia, puta hoc album potest imprimere speciem, & similitudinem suam in visu. & sic per se videtur. & sic non oportet, ꝙ ponatur aliquis sensus agens, causans speciem sensibilem in sensu, sed ad causandam hanc speciem sufficiunt singularia sensibilia corporea, vnde dicuntur sensibilia in actu, quia per seipsam possunt causare speciem, & similitudinem in sensu. non sic autem possunt ab intellectu intelligi, quoniam cum intellectus possibilis sit potentia pure spiritualis non affixa organo. hæc sensibilia singularia puta Socrates hæc rosa, hic asinus, non possunt causare speciem suam in intellectu, per quam intelligantur, quia nullum materiale, & corporeum causat aliquid in re spirituali. & ideo vt hæc sensibilia intelligantur ponitur intellectus agens, cuius operatio est causare speciem intelligibilem in intellectu possibili, per quam hæc sensibilia materialia intelliguntur. Quomodo autem hanc speciem causet sic accipe, res sensibilis singularis, puta hæc rosa causat suam speciem in visu inquantum est colorata, & sic figurata, hæc species transmittitur à visu ad sensum communem, & à sensu communi ad phantasiam & ibi conseruatur, & quando est in phantasia dicitur phantasma. hoc igitur phantasma rosæ repræsentat rosam, quo ad suas conditiones indiuiduales, puta inquantum est sic colorata, & talis figuræ, & talis odoris, & in tali situ &c. intellectus vero agens est quoddam lumen, & illustrat hoc phantasma, & denudat illud ab omnibus conditionibus materialibus, & indiuiduantibus, & ex phantasmate rosæ sic illustrato causatur ab intellectu agente species intelligibilis rosæ puræ spiritualis, non amplius repræsentans rosam, quo ad sua accidentia, sed quo ad suam substantiam, non inquantum est hæc, vel hæc rosa, sed inquantum rosa in vniuersali, & sic de rosa vniuersali, & non singulari habetur scientia. hæc igitur species, quæ non potest causari à re sensibili materiali, sed ab intellectu agente illustrante phantasmata reponitur in intellectu possibili. & per eam fiunt res intelligibiles actu, quæ per seipsas erant intelligibiles in potentia. patet ergo, ꝙ necessitas ponendi

intellectum agentem fuit, vt ipse res sensibiles materiales fierent intelligibiles actu, quæ secundum se sunt intelligibiles solum in potentia, & eius operatio est per illustrationẽ phantasmatum causare speciem intelligibilem in intellectu possibili, quæ tanquam per medium res sensibilis intelligitur, sicut per speciem coloris causatam in oculo color videtur, & nota, ꝙ hic intellectus agens non est in substantijs separatis. non enim venantur scientiam ex sensibus, nec ex phant. sed in suo intellectu concreatas habent omnium rerum species intelligibiles, per quas limpide, & sine errore, ac discursu singula intelligunt, sed hæc subtilius considerare est officium theologi.

CAPVT II.

IN secundo cap. ponenda est diffinitio intellectus agentis, quæ est hæc, ut elicitur ex lib. 3. de anima. intellectus agens est potentia animæ immixta. i. non composita ex naturis corporeis separata ab omni organo corporeo existens actu, secundum substantiam suam. primo dicitur immixta, & separata ab organo corporeo, quod probatur sic. intellectus possibilis non est compositus ex rebus corporeis, nec affixus organo, vt declaratum est ex sua diffinitio. ergo nec intellectus agens. probatur consequentia, quia intellectus agens est nobilior intellectu possibili. cum omne agens sit nobilius patiente. ergo si intellectus possibilis est non compositus ex rebus corporeis, nec affixus organo. multominus intellectus agens. dicitur secundo existens actu secundum substantiam suam. & per hanc particulam distinguitur ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum substantiam, quod quidem potest intelligi dupliciter. primo, ꝙ sit ens in pura potentia, sicut materia prima. & hoc est falsum, quia intellectus possibilis est potentia animæ, & est in secunda specie qualitatis. ergo habet esse actu, & non solum in potentia. secundo, ꝙ sit ens in potentia in genere intelligibilium, quia. s. per se nihil potest intelligere, nisi inquantum recipit species intelligibiles ab intellectu agente. & sic verum est, ꝙ est in potentia secundum substantiam

tiam .i. secundùm naturam suam,& per oppositum intellectus agens est in actu secundùm naturam suam,non quidem quòd habeat in seipso res intelligibiles actu, sed quia est potentia immaterialis actiua potens per illustrationem phantasmatum res sensibiles materiales facere intelligibiles actu,cum secundùm se sint intelligibiles solum in potentia, vnde sicut lumen facit colores visibiles actu illustrando aërem tenebrosum, ita intellectus agens facit res materiales intelligibiles actu illustrando phantasmata conseruata in phantasia.

CAPVT III.

IN tertio capite probandum est, secundùm Philosophum quòd anima intellectiua est incorruptibilis. & primo,ratione. 2.auctoritate; ratio est hæc. dictum est in pr. lib. de anima, quòd si animæ sit aliqua propria potentia,quæ sit solius animæ non affixa organo. & sit aliqua propria operatio ipsius animæ,quæ non expleatur per organũ, tunc contingit ipsam separari à corpore, sicut res perpetua à corruptibili. sed conclusum est in præsenti tract. quòd intellectus possibilis,& agens sunt potentiæ solius animæ, & non sunt affixæ organis, & intelligere est operatio propria ipsius animæ,quia expletur sine organo. causatur enim intelligere ab ipso intellectu non organico. ergo contingit animam intellectiuam separari à corpore, sicut res perpetua à corruptibili corpore. secundo, probatur auctoritate philosophi in tertio de anima. vbi postquam determinauit de intellectu possibili, & agente, quæ sunt potentiæ solius animæ intellectiuæ, sic inquit. Separatus est autem .s. intellectus,& perpetuus,& immortalis, & incorruptibilis, & illic accipit intellectum pro tota anima intellectiua,sm expositionem B.Th. idem habetur à Philosopho 12. Met. vbi comparans formam ad materiam inquit. nulla forma præcedit materiam suam, vtrum sequatur nihil prohibet, non omnis quidem,sed intellectus,tunc sic, intellectus .i. anima intellectiua sequitur .i. remanet post materiam suam, sed materia animæ est corpus,in quo recipitur anima. ergo anima post corpus remanet. & sic est incorruptibilis. patet er-

go ſecundùm veram philoſophiam, quòd anima intellectiua eſt immortalis. Hæc de intellectu agente ſufficiant.

Poſtremo ſoluenda ſunt 3. dubia quæ accidunt circa prædictam. primum eſt, quomodo ſit intelligendum, quòd intellectus poſſibilis ſit ſeparatus ab omni organo corporeo, & immixtus. 2m eſt vtrum intellectus agens ſit potẽtia animæ, an ſit ſubſtantia ſeparata. tertiũ eſt vtrum ſit verũ, ꝙ actio intellectus, quæ eſt ĩtelligere expleatur ſine organo corporeo.

Circa primum eſt duplex opinio. prima eſt maledicti Auer. qui in 3. de Anima cõment. 5. tenet ꝙ intellectus ſumendo intellectum pro totã anima intellectiua ſit ſeparatus ab organo corporeo, id eſt extra omne corpus humanum, ſicut ſubſtantia ſeparata penitus incorporea. vnitur tñ cuilibet hominum, ſicut principium, & cauſa intelligendi in ipſo homine, ſicut intelligentia copulatur cœlo in 8. Phyſ. ſicut principium, & cauſa mouendi ipſum cœlum: ad hanc ſuam opinionem tria corollaria ſequebantur. primum eſt, ꝙ anima intellectiua nõ eſt forma ſubſtantialis hominis, ſicut nec intelligentia eſt forma cœli, ſed ſolum eſt principium operandi in homine, non reſpectu cuiuſcunque operationis, ſed ſolum reſpectu actus intelligendi, & ſecundùm eũ diffinitio data de aĩa in 2. lib. qua dicitur ꝙ eſt actus corporis phyſici nõ conuenit animæ intellectiuæ, niſi quaſi æquiuocæ. & quando quærebatur ab Auer. per quid differt homo ab aſino, ſi anima intellectiua non eſt forma hominis. tamen debat, quòd differt ab animalibus brutis per ſenſitiuam animam, & cogitatiuam potentiam, quæ eſt in ſolo homine: vnde concedebat quòd totus homo eſt corruptibilis, & ſecundùm corpus, & ſecundùm formam, quæ ſecundùm ipſam eſt anima ſenſitiua. ſecundum corollarium eſt, ꝙ tantum vna anima intellectiua & per ↄ̃ns eſt tantum vnus intellectus, per quem oẽs homines intelligunt, & hoc ſic ſe qui arbitrabatur. Aĩa intellectiua ſm eum eſt ſubſtantia ſeparata, ſed in ſubſtantijs ſeparatis ſub vna ſpecie eſt tantũ vnum indiuiduũ, quia cum ſubſtãtiæ ſeparatæ ſint incorruptibiles ſpecies ſua poteſt cõſeruari, & perpetuari in vno indiuiduo. ergo cũ anima intellectiua ſit ſubſtãtia ſeparata ſm eum eſt tantum vna omniũ hominum. tertium corollariũ eſt, ꝙ aĩa intellectiua eſt im-

mortalis.nā bene ſequitur,anima intellectiua ſecundùm ipſum eſt ſubſtantia ſeparata . ergo eſt immortalis . omnis .n. ſubſtantia ſeparata eſt immaterialis,& incorruptibilis, cauſa enim corruptionis eſt materia, vt patet in 8. Metaph.

Secunda op.eſt B.Th.& oīum philoſophorū recte ſentientium, ꝙ anima intellectiua non eſſe ſubſtantia ſeparata , ſed eſt forma ſubſtātialis hominis & multipliciter,ſm quod multiplicantur hoīes,& tñ eſt incorruptibilis,& primo,ꝙ ſit forma hominis , probatur ſic,ſm philoſophum, principiū quo homo intelligit eſt forma, & actus ſubſtantialis hominis ſicut principium quo vegetatur, & ſentit, & mouetur ſecundùm locum . hanc propoſitionem poſuit philoſophus in 2. lib.de Anima . quando aſſignauit ſecundam diffinitionem nem de anima.ſed anima intellectiua eſt principium,quo homo intelligit, vt patet ergo anima intellectiua eſt forma ſubſtantialis hominis.& ſic ſequitur,ꝙ non eſt ſubſtantia ſeparata,quia nulla ſubſtantia ſeparata eſt forma recepta in materia . Præterea ſecundùm philoſophum in 8. Metaph. drīa ſpecifica ſumitur à forma ſubſtantialis, ſed rationale eſt drīa ſpecifica hominis. ergo ſumitur à forma hominis.ſed rationale ſumitur ab anima intellectiua . eſt .n. homo rationalis inquantū eſt intellectiuus . ergo anima intellectiua eſt forma hominis, ex quo ſequitur ſm eos , quod non ſi tantum vna anima intellectiua,ſic nulla forma pñteſt ſimul informare plures materias , quia quælibet forma eſt in ſua determinata materia,ſed anima intellectiua eſt forma, vt probatum eſt . ergo non poteſt vna exiſtēs informare plures materias, id eſt plura corpora humana,ſed neceſſe eſt, quòd ſicut multiplicantur corpora hominum per generationem, ita multiplicentur animæ per creationem. tenendum eſt ergo ſecundùm rectam philoſophiam, quòd anima intellectiua eſt forma cuiuſlibet hominis.& quot ſunt animę tot ſunt homines vel fuerūt homines.& qñ dicit philoſophus, quot intellectus eſt ſeparatus ab omni organo corporeo, non eſt intelligendum quot ſit extra corpus humanū, vt chimerizāt Auer. ſed qa non eſt affixus organo corporeo ad differentiam ſenſuū.

Circa ſecundum dubium, vtrum intellectus agens ſit potentia . animæ,ibi eſt duplex opinio .

Prima, est Auic. in 6. nat. & in lib. 9. suæ Met. qui imaginatur, quòd sit substantia separata, & tantum vna, quam vocat intelligentiam agentem, cuius tria sunt officia, secundū ipsum, primum est, ꝙ hæc intelligentia præsidet elementis, & elementatis mouendo, & alterando ea, sicut intelligentię superiores mouent corpora cœlestia. & propter hoc Auic. vocat eam dominam orbis inferioris, vel terreni. secundum officium est, ꝙ ipsa creat omnes formas introducēdas in materia. dicit enim ꝙ agentia particularia solum dispon ūt materiam. illa vero intelligentia creat formas, puta asinus generans disponit materiam. i. corpus, & illa creat animam asini, sic ignis disponit solum ligna, & illa creat formam ignis introducendum. & propter hoc vocatur ab Auic. dator formarum. tertium officium est, ꝙ ipsa vna existens habet illuminare phantasmata, quæ sunt in phantasia omnium hominum, & formare species intelligibiles in intellectu possibili, per quas intelligit, sicut vnus sol habet illuminare totum vniuersum, cuius illuminatione omnes oculi videre possunt & sentire colores, & propter hoc officium vocatur ab Auic. intellectus agens.

Secunda, est opinio B. Th. & omnium comment. Arist. recte sentientium, qui tenent secundùm Philosophum, ꝙ non est substantia separata, sed est potentia, quæ est subiectiuæ in essentia animæ intellectiuæ. & probatur sic, ex dicto philosophi in tertio de anima, vbi inquit, in anima necesse est ponere has duas differentias. s. hos duos intellectus possibilem & agentem. ergo si est in anima non est substantia separata. præterea natura sufficienter instituit hominem, vt habeat omnia principia in se, quibus possit actionem snam, quę est intelligere exercere, sed principia intelligendi sunt intellectus possibilis, & intellectus agens. ergo isti duo intellectus sunt in homine. & sic falsum est, ꝙ sint substantiæ separatæ. vnde opin. Auic. non sustinetur, nec illa tria officia sunt vera, nec ea probat, sed ea in sua metaphysica adducit quasi plures loquens extra philosophiam.

Circa tertium dubium, vtrum actus intelligendi exerceatur sine organo. arguitur ꝙ non, sic, non exercetur sine phātasia. ergo non exercetur sine organo. probatur consequen

tia,quia phantaſia eſt affixa organo,vt diximus in tract. de ſenſ.inter. Antecedens vero probatur ſecundũ philoſophum in tertio de anima. intelligentem neceſſe eſt, phantaſmata ſpeculari,ſed phantaſma eſt in phantaſia. ergo actus intelligendi non exercetur ſine phantaſia. item inquit Ariſt.quòd intelligere corrumpitur quodam principio interiori.i.phantaſia corrupta,vt patet in ſtultis,qui quoniam habent leſum organum phantaſiæ non habent actum intellectus, ſed viuunt,& operantur,vt beſtiæ. ergo ſi intelligere impeditur ꝑ corruptionem phantaſiæ non exercetur ſine phantaſia.

Ad hoc dubium reſpondetur ſecundùm viam B.Th. ꝙ licet non exerceatur ſine phantaſia. non tamen requiritur phantaſia, vt quoddam organum, per quod intellectus expleat actum intelligendi, ſed ſolum vt potentia præparans obiectum ipſi intellectui. vnde nota, quòd ſentire in hoc differt ab actu intelligendi, quoniam in ſentire requiritur obiectum materiale,puta odor,ſapor, &c. & requiritur organum cui eſt affixus ſenſus. & per quod expletur ipſum ſentire. in actu vero intelligendi,donec anima eſt vnita corpori requiritur ſolum obiectum materiale, quæ ſunt ipſa phantaſmata recepta in phantaſia,ex quibus intellectus agens elicit ſpeciem intelligibilem per illuſtrationem,vt dictum eſt ſupra. non autem eſt neceſſe,quòd ſit aliquod organum,cui ſit affixus intellectus, ſed poteſt per ſeipſum præſuppoſitis phantaſmatibus in phantaſia explere actum intelligendi.

Dicitur ergo ad dubium, ꝙ actus intelligendi exercetur ſine organo,& quando ſit inſtantia de phantaſia. dico,ꝙ nõ requiritur phantaſia tanquam organum, ſed tanquam potẽtia præuia præparans materiam intellectui.i.ipſa phantaſmata, ex quibus extrahitur ſpecies intelligibilis. hic eſt modus intelligendi animæ intellectiuæ pro hac mortali vita. quomodo vero ſeparata intelligat,cum in morte corrumpantur phãtaſia, & phantaſmata eſt officium theologi. Hæc de intellectu ſufficiant.

TRACT

TRACTATVS TERTIVS, SVPER *tertio libro de Anima, de potentia appetitiua, ac secundùm locum motiua.*

N hoc tertio tract. agendum est de potentia appetitiua, & de motiua secundũ locum, & diuidemus ipsum in duas partes principales.

In prima, agitur de potentia appetitiua, & diuidimus eam in tria capita.

In primo, declarandum est quotuplex est appetitus.

In secundo, agitur de appetitu intellectiuo, qui dicitur voluntas, & liberum arbitrium.

In tertio, agitur de appetitu sensitiuo, qui dicitur irascibilis, & concupiscibilis.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. declarandum est quotuplex est appetitus. præcipue in homine. vnde nota, ꝙ est duplex ſm Philosophum in 3. de anima, & in 1. eth. s. appetitus intellectiuus, qui dicitur voluntas, & appetitus sensitiuus, qui diuiditur in irascibilem, & coucupiscibilem, cuius diuisionis est hæc sufficientia. omnis appetitus prosequitur aliquod bonum cognitum, vel fugit malum cognitum, sed bonum & malum cognoscitur, aut per intellectum, aut per sensum. si cognoscitur per intellectũ, sic ipsum prosequitur, vel fugit appetitus intellectiuns .i. voluntas, puta cognosco iustitiam per intellectum, vt bonam. & tunc prosequor eam voluntate affectans eam habere, & cognosco iniustitiam per intellectum, vt malam, & tunc fugio eam voluntate respuens eam habere, si cognoscitur per sensum, sic ipsum prosequitur, vel fugit appetitus sensitiuus, puta cogitatiua cognoscit, ꝙ Socrates est amicus meus, & tunc appetitus sensitiuus prosequitur eum, ac diligit, & cognoscit ꝙ Plato est inimicus meus, & tunc appetitus sensitiuus odit eum, & fugit.

Sed nota, quòd appetitus intellectiuus inter omnia animalia est in solo homine. cum enim sequatur cognitionem intellectus & in solo homine inter omnia animalia sit intellectus, etiam in ipso solo est appetitus intellectiuus, in alijs vero animalibus perfectis est solum appetitus sensitiuus. in animalibus vero imperfectis, vt in conchilia non est appetitus sensitiuus, nisi indeterminate, & valde imperfecte. carent enim omni sensu interiori, cuius apprehensionem prosequitur, vel fugit appetitus sensitiuus; præcipue autem prosequitur apprehensionem phantasiæ, & extimatiue, vt di cemus infra. cum igitur animalia imperfecta non habeant phantasiam, nec extimatiuam. ergo nec habent sensitiuum appetitum, nisi improprie, vt dicam in solutione argumentorum. Hæc de primo cap. sufficiant.

CAPVT II.

IN secũdo cap. agendum est de appetitu intellectiuo, qui dicitur voluntas, de quo dicentur quinque.

Primo, de obiecto suo.

Secundo, à quo mouetur ad appetendum.

Tertio, si est affixus organo corporeo.

Quarto, quomodo differt à libero arbitrio. & ibi ponetur vtriusque diffinitio.

Quinto, in quot entibus inuenitur hic appetitus.

Circa primum dico, quòd bonum sumptum transcendenter, & in vniuersali, est obiectum voluntatis, sub quo continetur bonum increatum, vt deus, & bonum creatum, vt perfectiones; quæ sunt in creaturis. hæc enim bona apta nata sunt prosequi, & desiderari à voluntate, & probatur sic, illud bonum est obiectum voluntatis, quod cognoscitur per intellectum. dictum est enim in primo cap. quòd appetitus intellectiuus prosequitur bonum cognitum per intellectũ, sed bonum transcendens, & in vniuersali cognoscitur ab intelligibili. in hoc enim distinguitur à sensu, qui cognoscit hoc, vel hoc bonum in particulari. ergo bonum transcendenter, & in vniuersali est obiectum voluntatis.

Circa secundum dico, quòd voluntas est ex se, vt cæca, nec ex se aliquod bonum cognoscit, cum non sit potentia cognoscitiua, sed desideratiua & ideo est necesse quòd moueatur, & prouocetur ad appetendum ab aliqua potentia cognoscente bonum. potentia autem cognoscens bonum est duplex, scilicet intellectus, & phantasia simul cum cogitatiua in homine, in brutis vero est solum phantasia cum extimatiua. dico igitur quòd secundùm ordinem naturæ voluntas mouetur ab intellectu cognoscente bonum, & præsentã te ipsum voluntati, verbi gratia intellectus cognoscit ꝙ philosophia est bona, & tunc ipsam philosophiam sic cognitã intellectus pñtat voluntati, & voluntas eligit eam, & affectat eam, ideo præcipit homini, vt studeat in philosophia, aliquãdo tamen voluntas mouetur à phantasia, & cogitatiua, sed non secundùm rectum ordinem vt declarabo quando loquẽmur de potentia motiua, sufficit pro nunc, quòd per se, & secundùm rectum ordinem mouetur ab intellectu, vel à bono cognito in vniuersali præsentato voluntati per intellectum.

Circa tertium dico, ꝙ voluntas non est affixa alicui organo corporeo, sicut nec intellectus, & probatur sic, omnis potentia organica est determinata ad vnum genus entiũ sicut potentia visiua cognoscit solam visibile, & auditus solos sonos, sed voluntas non est determinata ad prosequẽdum, vel volendum solum vnum genus boni, immo quodcunque bonum potest velle, siue increatum, siue creatum. cum omnia hæc contineantur sub bono vniuersali, quòd est eius obiectum. ergo voluntas non est potentia org. est tamen subiectiuæ in essentia animæ intellectiuæ, sicut sua propria potentia. vnde solet dici ꝙ tres sunt potentiæ propriæ animæ intellectiuæ, scilicet intellectus, memoria, & voluntas, sumendo memoriam pro memoria intellectiua, licet vt diximus in trac. de intellectu secundum B. Thom. non distinguatur realiter ab intellectu, sed solum secundùm rationem.

Circa quartum dico secundùm B. Thom. in 1. par. q. 83. art. 4. quòd sicut distinguuntur intellectus & ratio, ita distinguuntur voluntas, & liberum arbitrium, sed vt dictum est in trac. de intellectu, intellectus & ratio non distinguuntur realiter, sed solum secundùm rationem. nam eadem poten-

tia intellectiua secundùm quod intelligit incomplexa simplici intuitu dicitur intellectus, secundùm vero quod ex vno cognito inuestigat aliud incognitum, discursu, & argumentatione dicitur ratio sic in proposito per appetitum intellectiuum possumus velle finem, & media, per quæ acquirimus talem finem, puta Socrates infirmus per appetitum intellectiuum potest velle sanitatem, & media per quæ acquiret sanitatem inquantum vult sanitatem vt finem, appetitus eius intellectiuus dicitur voluntas, vnde sic diffinitur. voluntas est potentia non affixa organo, quia volumus finem creatum, vel increatum cognitum per intellectum, inquantum vero vult media, per quam acquiritur sanitas dicitur liberum arbitrium. est enim in potestate infirmi libere eligere diætã, per q̃ acquirat sanitatem, vel exercitium, & non eligere diętam, vel medicinam, vt exercitium. inquantum ergo est in libertate nostra tale, vel tale medium eligere, dicitur voluntas liberũ arbitriũ. vnde sic diffinitur ab Herueo. in j. Quoli. q. j. Liberum arbitrium est principium. i. potentia, quàm possumus velle aliquod bonum, & eius oppositũ contrariæ, vel cõtradictoriæ, puta per liberũ arbitriũ Socrates infirmus potest velle medicinã amaram, potest etiam velle medicinã dulcem. quæ est contrariæ amaræ. & potest etiam nolle medicinam, & velle medicinã, quæ sunt cõtradictoria. non quidẽ simul potest velle contradictoria, sed diuisim hoc, vel illud cõtradictoriũ, & in hoc stat libertas nostra, quæ nõ reperitur in brutis. necessario enim bruta operantur ducta naturali instinctu, & non possunt in oppositum. qũo vero liberum arbitrium non subijciatur corporibus cœlestibus, nec alicui creaturæ, sed soli conditori deo est officium theologi.

Circa quintum dico, ꝙ inuenitur in deo, in angelis, in dęmone, in homine. non autem in brutis. & probatur sic, in deo, in angelis, & dæmone, & homine est intellectus. ergo est voluntas. probatur consequentia, vbi est intellectus ibi est bonũ cognitum per intellectũ, vbi est bonum cognitũ ꝑ intellectũ, ibi est inclinatio ad ipsum bonũ consequendũ, si nõ habetur. si aũt possidetur à cognoscẽte ipsum, ibi est q̃es, qui dr̃ delectatio in bono possesso, sed inclinari ad cõsequendum bonum cognitum per intellectum, vel delectari in ipso

habito

habito est officium voluntatis. ergo cum in deo, angelis dæmone, & homine sit intellectus, etiam est voluntas. præterea inquit Auic. in 9. suæ Met. deus cognoscens, ac intellectu cõprehendens bonitatem suam est maximus sui amator, & seipso summæ delectatur. nota tamen, ꝙ amor quo voluntas amat, & desiderium quo affectat, & delectatio qua quiescit in bono possesso, non sunt passiones proprie dictæ, quia vt dicemus in cap. seq. omnes passiones sunt in potentia organica, sed voluntas nõ est org. ergo in ea non sunt veræ passiones. amat igitur voluntas amore pure spiritnali, qui non est passio, sic desiderat, sic sperat &c. Hæc de voluntate sufficiant. Altiora autem quærere est officium Theologi.

CAPVT III.

IN tertio cap. agendum est de app. sensit. diuiditur autẽ in irascibilem, & concupiscibilem. de quo dicemus tria.

Primo, quòd sit obiectum vtriusque, & ex hoc declarabitur, quomodo abinuicem distinguuntur irescibilis, & concupiscibilis.

Secundo, quæ passiones ponantur in eis.

Tertio, quòd est organum, cui appetitus sensitiuus est affixus.

Circa primum nota, quòd bonum cognitum particulare, puta hic liber, hic thesaurus per phant. & cog. in homine, vel cognitu per phant. ac ext. in bruto est obiectum appetitus sensitiui, vnde sicut intellectus cognoscens bonũ in vniuersali, & præsentans ipsum voluntati mouet, & incitat voluntatem ad appetendum tale bonum, sic phant. ac cog. cognoscens bonum particulare, & præsentaas ipsum appet. sensit. mouet, & incitat eum ad appetendum tale bonum, quod qualiter fiat, dicam in cap. de potentia mot. sed quomodo bonum cognitum per sensum sit obiectum irascib. & concup. secundùm diuersãm rationem. hic aduerte, bonum cognitum per sensum dupliciter consideratur. Primo, inquantum est delectabile conueniens ipsi animali. & sic est obiectum concup. Secundo, inquantum est arduum, & cum difficultate acquiritur propter aliqua nociua, & impedientia

tia ipsum acquiri,& sic est obiectum irascibilis,& qm poten tiæ distinguuntur secundũ obiecta, hinc manifeste apparet ꝙ concupiscibilis distinguitur realiter ab irascibili. cõcupiscibilis enim versantur circa bonũ, delectabile secundùm sensum. irascibilis vero versatur circa bonum arduum, & cum difficultate acquisibile, vnde dicitur quòd concupiscibilis defensatur ab irascibili.& hoc declaratur tali exemplo. Canis errans per domum inuenit panem, panis inuentus præsentatur statim à phantasia,&extimatiua ipsi concupiscibili,vt cibus delectabilis, & conueniens naturæ suæ. & tunc statim rapit panem,& incipit comedere, si dum comedit aliquis homo, aut alius canis velit ab eo eripere panem, tunc irascibilis insurgit,& incipit se defendere, ne ab eo auferatur panis,aut fugiendo,aut lattando,aut morsu.ecce qđ irascibilis habet expellere nocumenta, vt cõcupiscibilis sine difficultate possideat bonũ delectabile, & vtile ipsi animali.

Circa secundum nota, quòd natura prouida quasdam passiones inseruit in cõcupiscibili, & irascibili,per quas tanquã per famulas operantur circa bonum, & malum cognitum per sensum,& sunt vndecim 6 in concupiscibili,& 5.in irascibili. & sic ordinatur,vt patet in figura ibi.

In concupiscibili.	(Amor.	(Desiderium.	(Delectatio.
	(Odium.	(Fuga.	(Tristitia.
In irascibili.	(Spes.	(Timor.	(Ira.
	(Desperatio.	(Audacia.	

Sufficientiam harum passionum perstrinxi in compendio, quot ordinaui super duos libr.Ethic.verum scio, quot per pauci illud habent. Ne igitur tract. præsens diminutus remaneat, hic eam repeto secundùm scientiam B. Thom. in prima secundæ,q.23.art 4.

In concupiscibili sunt 6.cuius ratio est, bonum sensibile cognitum per sensum, cum pręsentatur cõcupiscibili tria causat. similiter malum pręsentatum tria causat.

Primo, cum bonũ pſentatur concupiscibili causat in ea quandam

quandam complacentiam. & hæc complacentia dicitur amor, per oppositum, quando malum præsentatur concupiscibili causat in ea displicentiam, quæ dicitur odium sumendo odium non pro ira inueterata, sed pro displicentia mali.

Secundo, si bonum complacens, etiam amatum non est acquisitum ab ipso appetente excitat, & mouet ipsum concupiscibilem ad consequendum illud, & hic motus vel excitatio dicitur desiderium, malum vero iam displicens mouet concupiscibilem ut fugiat, vel renuat ipsum, & hic motus dicitur fuga.

Tertio, bonum iam amatum & desideratum si acquiritur ab appetente causat in concupiscibili quietem, & hæc quies est delectatio, sic enim diffinitur. Delectatio est quies in bono iam adepto & possesso, malum vero displicens & quod renuitur ab appetente, si ei eueniat causat in concupiscibili tristitiam quæ est quædam inquietudo appetitus causata ex malo quod iam euenit. patet igitur quomodo sunt sex passiones, in cõcupiscibili. 3. respectu mali, odiũ, fuga, tristitia.

In irascibili sunt 5. quarum ratio est, si bonum desideratum est difficile ad acquirendum, & tamen aliquod medium nobis occurrat per quod cognoscamus ipsum bonum posse acquiri speratur ipsum posse acquiri, & sic in irascibili causatur spes. si autem nullum medium nobis occurrat per quod cognoscamus ipsum bonum posse acquiri, desperamus illud posse acquiri, & sic in irascibili causatur desperatio: istæ duæ passiones iam dictæ correspondent desiderio, similiter ex parte mali quod affectamus fugere & vitare, si medium aliquod non statim nobis occurrat quo cognoscamus ipsum posse vitare timemus, & sic in irascibili causatur timor. si autem medium statim occurrat audemus, & sic causatur in irascibili audacia: istæ duæ passiones correspondent fugæ. quinta passio est ira quæ correspondet tristitiæ, nam illæ cui malum accidit, puta vulneratio, tristatur, & quærit quomodo potest illud à se depellere saltem reddendo malum ipsi inferenti malum per vindictam, & sic ex malo illato causatur ib irascibili appetitus vindictæ qui dicitur ira, istæ sunt 5. passiones irascibilis. Si autem quæras quare nulla est passio in irascibili correspondes amori, & odio, & delectationi.

Respondeo,

Respondeo, quòd in irascibili nulla ponitur passio nisi vbi est difficultas acquirendi bonum vel vitandi & repellendi malum. in amore autem & odio nulla est difficultas, præsentato enim bono concupiscibili & præsentato malo possimus libere amare bonum & odisse malum. difficultas autem est in consequendo rem amatam & fugiendo odiosam ne eueniat, similiter nulla est difficultas quiescere in bono acquisito & iam possesso & sic delectari in eo. difficultas autem est in liberari à malo iam illato, & ideo circa dele. nulla ponitur passio in irascibili sicut nec circa amorem, nec circa odium & pono hic figuram, quæ patet quæ passiones irascibilis correspondeant passionibus concupiscibilis.

Eis nulla correspon dec	amor odium	Spes despera- tio desiderium	Ei nulla dele- ctatio
		Figura timor audatia	Tristitia Ira

Circa tertium dico, quòd organum suum est cor, quod declaratur ex effectibus varijs quos prędictę passiones causant in corde. nam ex delectatione cor delectatur, ex tristitia cōstringitur, ex ira feruet, ex prolungata spe languet. Hos effectus clare cognoscimus. Aliæ vero passiones licet non ita manifestæ, tamen cor transmutant. vnde sic diffinitur passio quæ est in appetitu sensitiuo. Passio est motus potentiæ appetitiuæ sensitiuæ secundùm præsentationem boni vel mali cogniti per sensum contransmutatione cordis, est ergo hic appetitus potentia organica, & quia organica ideo corruptibilis in morte sicut omnes alij sensus &c.

*

INCIPIT SECVNDA PARS
Tractatus de potentia appetitiua & motiua secundùm locum.

OCVTVRI de potentia motiua secundũ locum distinguimus eam in quatuor cap.

In primo, ponitur distinctione de potẽtia motiua.

In secundo, agitur de potentia motiua directiua.

In tertio, agitur de potentia imperatiua motiua.

In quarto, agitur de potentia executiua motiua, & ibi declarabitur cui organo est affixa.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. ponitur hæc distinctiones. Potentia motiua in animali est duplex.

Prima, est dilatatiua & constrictiua, & hæc est in animalibus imperfectis, vt in ostrea & conchilia quæ licet non moueantur nec discedant à loco in quo generata sunt, nisi forte ferantur impetu aquę sicut etiam defertur lapis in fundo fluminis decurrentis, tamen in loco suæ generationis aliquando dilatant se, vt cum suscipiunt nutrimentum suum, & tunc occupant maiorem locum, & aliquando constringũt se, vt cum sentiunt aliquod nociuum, & tunc occupant minorem locum. Idem patet in cauda lacertæ decisa, vt declaraui supra in 2 lib. sed de hac potentia sic motiua non plura loquor. est enim propositum philosophi loqui de potentia motiua quæ est in animalibus perfectis, quæ mouentur ad locum distantem aut propter necessaria vitæ, vt, scilicet quærant sibi cibum, aut propter delectabilia siue moueantur ꝑgrediendo, vt animalia terrestria habentia pedes, siue natando, vt aquatica, siue reptando, vt vermes, & serpentes, siue volando, vt volatilia.

Secunda est, quæ est in animalibus perfectis. hæc igitur

potentia motiua in animalibus perfectis est triplex.
Prima, dicitur potentia motiua directiua.
Secunda, dicitur potentia motiua imperatiua.
Tertia, dicitur potentia motiua executiua.

CAPVT II.

IN secundo cap. agendum est de potentia motiua directiua. Vnde nota, ꝙ omnis potentia animæ quæ præsentat bonum cognitum, vel malum appetitui, siue intellectiuo, siue sensitiuo dicitur potentia motiua directiua, vel incitatiua ipsius appetitus, & hoc quidem alio modo est in homine, & alio modo est in bruto. nam in homine tres sunt potentiæ motiuæ directiuæ, vel incitatiuæ appetitus. Prima, est intellectus inquãtum practicus, nam intellectus practicus cognoscens quòd omne bonum est operandum, & ꝙ nunc orare Deum est bonum præsentat hoc bonum cognitum voluntati, ex qua præsentatione dirigitur & incitatur voluntas ad acceptandum conclusionem: quæ est hæc. nunc orandus est deus, & sic volo ipsum orare. Dixi autem intellectus practicus, quia intellectus inquantum speculatiuus cum contentetur in speculatione veritatis non dirigit voluntatem ad aliquid operandum: licet enim speculor solem moueri sub zodiaco: ex hoc non excitatur voluntas mea, velim circa ipsum solem aliquid operari. Secunda potentia motiua directa est phantasia: & tertia est cogitatiua: nã phantasia recipiens speciem sensatam à sensu communi, si hæc species apparet decora præsentat eam concupiscibili, & tunc excitat concupiscibilem in amorem rei cuius est decora species, si autem species sensata deformis apparet: concupiscibilis respuit rem cuius est species deformis. similiter si gustus transmittit speciem delicati cibi ad sensum communem & inde ad phantasiam, phantasia præsentat eam concupiscibili, & tunc amat talem cibum, affectatq. habere illum. Tertia, est cogitatiua. nam cogitatiua eliciens intentionem amicitiæ vel inimicitiæ ex specie conseruata in phantasia, & præsentans tales intentiones ipsi cõcupiscibili, excitat eam ad amandum vel odiendum. verbi gratia, video Socratẽ com

patientem mihi in tribulatione mea,& auxiliantem,species huius actus conseruatur in phantasia mea, & ex tali specie cog.comprehenditur ꝙ Socrates est mihi beniuolus, quam beniuolentiam præsentat concupiscibili, & tunc mouetur ad reamandum Socratem. si autem ex alio actu comprehendat inimicicitiam & pñtet concupiscibili mouetur ad odiũ. patet ergo quõ in homine potentiæ motiuæ directiuæ siue respectu boni, siue respectu mali sunt intellectus practicus, phantasia,& cogitatiua.Sed nota ꝙ intellectus secundùm se semper mouet recto ordine præsentãdo volũtati id quod est vere bonum & vere malum. phantasia aũt cogitatiue pluries mouet appetitum sensitiuum cũ errore præsentantes id quod non est vere bonum,sed apparens bonũ, & id quod nõ est vere malum,sed apparens malũ,& hæc est radix peccati, verbi gratia phantasia præsentat febricitanti potũ aquæ frigidæ vt bonũ,eo quia sitit,& tamen non est vere bonũ, si .n. biberet febris magis inualescit,& cogitatiua pñtat speciem inimicitiæ,quam elicit ex leuissimo actu alicuius amici,qui forte in aliquo leui,offendit,præsentat dico sub ratione mali,& tamen non est vere malum.Omitto ꝙ phantasia. & cogit.augent species boni & mali & diminuunt magis quàm sint in veritate,puta id quod remisse est pulchrum phantasia iudicat summe pulchrum,& ecõuerso,& sicut iudicat sic præsentat concupiscibili, & cogitatiua aliquando iudicat eum qui me parum diligit esse magnum mei amicum,&econuerso,& hæc est causa quòd concupiscibilis & irascibilis plerũque illuduntur & excitantur ad amandum id quod non est amandum, & excitatur ad timendum quod non est timendum. in brutis autem potentia motiua directiua est phantasia & extimatiua, quæ eodem modo mouent & dirigunt sicut in homine exemplificatum est, sed differentia est in hoc quòd cogitatiua mouet cum aliquo discursu, sed extimatiua solo instinctu naturæ, vt declaraui in tract. de sens. interior. Hæc sufficiant de potentia motiua directiua tam in homine quàm in bruto.

CAPVT III.

IN tertio cap.agendum est de potentia motiua imperatiua.

ua. & primo in homine. secundo in bruto. In homine dico secundùm Philosophum quòd hæc potentia est triplex. prima est voluntas, quæ postquam assensit intellectui practico præsentanti sibi tale bonum esse agendum vel tale malū esse fugiendum imperat potentijs executiuis de quibus dicemus infra, vt exequantur imperium suum. Vnde nota quòd in toto regno animæ voluntas se habet sicut rex, cui assistit aliquis fidelissimus ciuis, cuius consilio rex omnia operatur, assistunt etiam famuli qui expectant imperium regis, vt exequantur, assistunt & adulatores non veri consules, qui suadent regi id quod apparet bonum & non est vere bonū, fidelissimus consul est intellectus practicus qui præsentat ea que sunt agenda secundùm rectam rationem, puta quòd deus super omnia est diligendus & reuerendus, quòd pater est honorandus, patria est defensanda &c. assistentes famuli sunt vires executiuæ eius quòd voluntas imperat, de quibus dicam in cap. seq. Adulatores sunt irascibilis & concupiscibilis, quæ vt dicemus inclinat voluntatem vt eligat bonum sensibile delectabile, quod non est secundùm rectam rationem. Quod qualiter fiat declarabo. secunda & tertia potentia motiua imperatiua in homine est concupiscibilis, & irascibilis, quæ postquam assentiunt bono præsentato per phantasiam & cogitatiuam, imperant, & ipse potentijs executiuis vt prosequantur tale bonum, vel fugiant tale malum, verbi gratia concupiscibilis assentiens phantasiæ & febricitanti aqua frigida est conueniens ad extinguendam sitim, præcipit manui vt accipiat ciatum aquæ & apponatur ori, præcipit & faucibus vt deglutiant. Sed nota quòd imperium concupiscibilis aliquando est rationale, & aliquando irrationale. Rationale quidem est quando imperat aliquod bonum esse agendum secundùm debitas circunstantias, puta quando imperat ori vt comedat hac hora, scilicet hora prandij, & talem cibum concessum, & in tanta quantitate, nec plus, & tale imperium cōcupiscibilis est in virtuoso, qui per frenum virtutem moralium iam edomuit passiones suas, & hoc imperium Philosophus in 3. de Anima assimilāt motui sphæræ planetarum, prout mouentur à primo mobili motu diurno ab oriente ad occidens, iterum in orientem.

Rationale est enim & decens sphæram inferiorem assimilari motui sphæræ superioris, sic decens est appetitum sensitiuum in homine regulari à recta ratione & à voluntate vt à potentia nobiliori. Irrationale vero est hoc imperium quādo vult prosequi quodcunque apparens bonum vel malum præsentatum à phantasia vel cogitatiua non seruando iudicium rationis, sed solo impetu sicut bestia, puta concupiscibilis præsentato sibi auro affectat ipsum, & præcipit manui vt diripiat non considerans furtum malum esse, vel deprædationem esse damnabilem, & hoc imperium est in homine prauo incōtinente, qui viuit solo impetu passionum in quo tantum præualent concupiscibilis & irascibilis, quod pene excecant iudicium rationis, & voluntas vt captiua dimittit regimen animæ, in manu concupiscibilis & irascibilis quæ sunt velut adulatores regis. Hoc imperium assimilat Philosophus in tertio de Anima motui planetarum qui contranitentes primo mobili mouentur ab occidente in orientem motu proprio. Irrationale est enim vt sphæra inferior resistat sphæræ superiori, sic irrationale est appetitum sensitiuum resistere & imparare contra imperium appetitus intellectiui. de hac repugnantia plura non loquor. pertractatur enim sufficienter in tertio Eth. vbi agitur de voluntario & inuoluntario, brutis autem potentia motiua imperatiua est solum concupiscibilis & irascibilis, quæ imperant secundùm præsentationem boni factam à phantasia & extimatiua, ibi non est imperium rationale & irrationale, quia carent ratione & voluntate, sed dicitur imperium naturale factum secundùm instinctum naturæ, ideo in brutis nulla virtus est nullumque vitium.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. agendum est de potentia motiua executiua, & cui organo sit affixa.

Circa primū nota, ꝙ potentia motiua executiua eius ꝙ voluntas vel appetitus sensitiuus imperant est secundùm Auicen. in 6. naturalium. virtus diffusa in lacertis, musculis, & neruis per spiritus vitales egredientes & emanantes

à corde vt primo fonte,& hæc quidem potentia duplex habet organum, vnum quidem primum & principale, & hoc est cor,cuius motus secundùm Philosophum in 3 de Anima componitur ex pulsu & tactu. nam eleuatur & deprimitur, vt patet etiam in pulsu brachij nam dum eleuatur habet motum pulsus, dum deprimitur habet motum tractus, quid sit motus localis pulsus & tractus declaraui in 7. Phys. tract.2. Ex quo sequitur secundùm Philosophum in 3 de Anima. ꝙ motus cordis assimilatur motui circulari,sed imperfectæ,nã in motu circulari per semicirculum superiorem est motus pulsus,& per semicirculum inferiorem est motus tractus, vt declaratur in 7.Phys.in eodem tract.dixi autem imperfectæ quoniam motus pulsus & tractus in corde non est per duos semicir.sed per eandem lineam rectam imaginatam.hoc quidem non potest figurari, sed per anathomiam decernitur. cor igitur est primum organum in quo radicatur potentia motiua executiua vt in suo fonte. secundo est subiectum & organum secundarium,& isti sunt nerui & musculi,ad quos à corde vt à fonte transmittuntur quidã spiritus vitales dantes virtutem se mouendi neruis & musculis, & tales nerui ac musculi exequuntur imperium voluntatis & irascibilis & concupiscibilis, verbi gratia concupiscibilis imperat pedibus vt tendant ad quærendum cibum cum famescit animal. & sic pedes per spiritus vitales transmissos à corde mouent se localiter sic manus,sic caput mouet se per tales spiritus vitales,cuius signum est ꝙ si tales spiritus non transmittantur ad aliquam partem corporis propter oppilationem pars illa fit immobilis, vt patet in his qui laborant paralisi, sed hæc plenius considerare est officium medici. Ex ijs igitur patet quæ sit potentia motiua directiua & imperatiua & executiua motus. Et nota quòd semper locuti sumus de huiusmodi potentijs prout sunt in animalibus,siue in homine,siue in bruto. Quomodo autem sint in substantijs separatis est officium Theologi.

Postremo contra prædicta fiunt quædam argumenta primum probat quòd appetitus sensibus sit in quolibet anima li etiam imperfecto sic. Dixit Arist.in 2.de Anima.ꝙ appetitiuum non facit particularem gradum viuendi, quoniam

vbicunque eſt ſenſus ibi eſt appetitus,ſed in animali imperfecto eſt ſenſus ſaltem tactus. ergo in eo eſt appetitus & nõ intellectiuus, vt patet. ergo in eo eſt appetitus ſenſitiuus, præterea in eo eſt phantaſia vt dixit philoſophus in ſecundo de anima. Cognoſcunt enim conueniens & diſconueniens, cuius ſignum eſt quòd ſi dilatant ſe ſentiunt conueniens & delectabile,ſi conſtringuntur ſe ſentiunt nociuum. ergo ſi habent phantaſia,habent appetitus ſenſitiuus,phantaſia enim vt diximus eſt motiua ipſius appetitus.

Ad hoc reſpondeo,quòd Philoſophus in ſecundo de anima intelligit in animali imperfecto eſſe appetitum imperfecte & quaſi equiuoce, in animali perfecto eſſe appetitum perfecte,ſimiliter quando dicit quòd in animali imperfecto eſt phantaſia, intelligit de phantaſia imperfecta & indeterminata. in animali autem perfecto eſt phantaſia perfecta & determinata. quomodo autem differant ſic accipe, phantaſia. determinata eſt illa quæ eſt in determinata parte corporis,id eſt in cerebro,& retinet ſpecies,ſenſibiles etiam abſente re ſenſibili, vt dixi in tract.de ſenſ.interior. Phantaſia indeterminata eſt illa quæ non eſt in certa parte corporis,immo eſt in toto corpore & eſt eadem eum ſenſu tactus, nec retinet ſpecies in abſentia rei ſenſibilis,ſed ſolum mouetur à ſenſibili præſenti,hæc eſt in animali imperfecto, vt in conchilia & verme. dico igitur ad argumentum quòd non loquimur de appetitu ſenſitiuo indeterminato. hic enim eſt in quolibet animali imperfecto, ſed de appetitu ſenſitiuo perfecto qui habet certum organum, & hic eſt ſolum in animali perfecto.

Secundum probat,quòd concupiſcibilis & iraſcibilis ſint ſolum vna potentia ſic, ſicut eadem eſt potentia cognoſcitiua contrariorum,vt viſus eſt cognoſcitiuus albi & nigri, ita eadem eſt potentia appetitiua contrariorum, ſed concupiſcibilis eſt appetitiua boni conuenientis & iraſcibilis eſt repulſiua nociui & impedientis. cum ergo conueniens & nociuum ſint contraria,ſequitur, quòd concupiſcibilis & iraſcibilis ſunt vna potentia.

Ad hoc dico, quòd concupiſcibilis eſt per ſe circa contraria. nam appetit bonum inquantum ſibi placet,& fugit malum

lum inquantum displicet,& ideo ponitur potentia distincta ab irascibili, cuius proprium officium est resistere nociuo & impedienti vt concupiscibilis consequatur bonum conueniens secundùm sensum. De potentia motiua imperfecta secundùm dilatationem & constrictionem non est laborandum. nam phantasia indeterminata quæ est in eis potest dici aliquo modo potentia motiua directiua, & appetitus sensitiuus imperfectus qui est in eis potest dici motiua imperatiua,virtus vero diffusa per corpus eorum cum aliquibus spiritibus vitalibus,licet pauci sint, potest dici potentia motiua executiua. Hic terminatur tractatus tertius de potentia appetitiua & motiua, & est vltimus super tertium librum de Anima. Laus Deo viuenti primo,qui cuiuslibet esse,omnisq. vitæ fons est, & origo.

Chryso-

3

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

TRACTATVS DE TRANSCENDENTIBVS, PRAEVIVS METAPHYSICES.

OTITIAM de transcendentibus, quam veluti ianuam in negocio metaphysico arbitramur complectemur in vno tractatu, quem diuidimus in sex capita.

In primo, agendum est de ente.

In secundo, de vno.

In tertio, de aliquid.

In quarto, de re.

In quinto, de vero.

In sexto, de bono.

CAPVT PRIMVM.

ONSIDERATIONEM de ente diuidimus in duo.

Primo, videndum est, si est primo cognitū.

Secundo, agendum est de distinctionibus eius. pro euidentia primi tria agenda sunt.

Primo, ponitur distinctio de cognitione.

Secundo, ponitur conclusio, quam existimamus esse ad mentem D. Thomæ, & probabitur.

Tertio, adducitur opinio Scoti cum rationibus suis, & soluentur.

Aduerte

Aduerte igitur quadruplicem cognitionem rei vniuersalis apud intellectum nostrum.

Prima, dicitur cognitio confusa actualis habita de re vniuersali, vt est quoddam totum diffinibile, & sic diffinitur. Cognitio confusa actualis est, qua cognoscitur res diffinibilis non penetrando, nec claro intellectu resoluendo diffinibile in partes diffinientes, sed confuse eas apprehendendo, vel obscuro intuitu conceptum rei diffinibilis attingendo, vt quando cognoscitur substantia vel corpus, absque hoc quòd de eis habeatur ratio vel conceptus, vel diffinitio clara, & resoluta.

Secunda, dicitur cognitio distincta actualis habita de re vniuersali, vt est quoddam totum diffinibile, quæ opponitur cognitioni prædictæ sicut opponitur distinctum confuso, & sic diffinitur. Cognitio distincta actualis est qua cognoscitur res diffinibilis penetrando diffinitionem per resolutionem in partes diffinitiuas, sic conceptus est resolubilis in aliqua priora, vel per clarum & simplicem instinctum, si conceptus est omnino simplex non resolubilis in aliqua priora, qualis est conceptus entis, vt declarabitur infra.

Tertia, dicitur cognitio confusa virtualis habita de re, vt est quoddam totum vniuersale contentiuum suorum inferiorum, & sic diffinitur. Cognitio confusa virtualis est qua cognoscitur res vniuersalis, vt contentiua multorum, non tamen penetrando quomodo illa multa contineat, & quomodo ab inuicem distinguantur, sed sistitur in intuitu confuso, vt dum considero animal, prout sub se continet multas species, non tamen clare intueor differentias distinguentes & constituentes huiusmodi species contentas sub genere.

Quarta, dicitur cognitio distincta virtualis, & est opposita præcedenti, & sic diffinitur. Cognitio distincta virtualis est qua cognoscitur res vniuersalis, vt contentiua multorũ penetrando quibus modis continet, & quibus differentijs contenta distinguuntur.

Huiusmodi cognitiones sic ordinantur, ꝙ prius habetur de obiecto, vt est diffinibile cognitio confusa actualis, quam cognitio distincta actualis. Intellectus.n. noster qui tendit à potentia ad actum, & ex imperfecto ad perfectum, prius ap-

prehendit

prehendit obiectum, vt quoddam diffinibile in confuso, q̃ penetret distincte diffinitionem & partes eius, vt diffinientes, vt habetur ex primo Phys. tex. 5. secundo loco succedit cognitio distincta actualis de obiecto, vt est quoddam diffinibile: postquam enim intellectus aduertit naturam animalis esse diffinibilem, venatur distincte eius diffinitionem. tertio loco habetur de obiecto vniuersali confusa virtualis prout est contentiuum multorum: quarto loco habetur de obiecto vniuersali cognitio distincta virtualis, vt continet multa, nam antequam distincte apprehendam quomodo animal continet species & quibus differentijs constituuntur, prius apprehendo in confuso ipsum dici de multis, & esse in multis, alioquin in intellectu nostro cognitio perfecta præcederet imperfectam, quod tamen est falsum. Quoniam ex 9. Metaph. via generationis imperfectiora præcedunt perfectiora, sicut pueritia præcedit iuuentutem, patet ergo quo modo cognitio confusa actualis præcedit omnes, & ideo illud erit primo cognitum simpliciter, de quo primo habetur huiusmodi cognitio.

Quando ergo quæritur, si ens est primo cognitum, quæritur de cognitione confusa actuali, prout ens est quoddam conceptibile, vt sit sensus vtrum antequam apprehendatur conceptus entis in confuso, prius apprehendatur aliquod inferius ente, vt substantia vel corpus.

Pro responsione igitur pono hanc conclusionem: ens est primo cognitum ab intellectu coniuncto cognitione confusa actuali, quam dupliciter probo, primo: apud intellectum procedentem de imperfecto ad perfectum, conceptus imperfectissimus prior est omni alio conceptu via generationis. Nam ex 9. Metaph. tex. 15. imperfecta perfectis priora sunt ex generatione, sed intellectus coniunctus cum sit potentialis ex tertio de Anima. tex. 5. procedit ab imperfecto ad perfectum. Et conceptus entis est imperfectissimus inter omnes alios conceptus, quoniam omnes addunt super ipsum, vt patet, ergo comparantur ad ipsum sicut totum ad partem. Totum autem semper est perfectius parte, includit enim partem & aliquid plus, ergo omnes alij conceptus perfectiores sunt conceptu entis, & sic sequitur conce-

ptum

ptum entis esse priorem in intellectu coniuncto omni alio conceptu, quare manifestum est, quòd antequam habeam conceptum de aliquo inferiori ab ente prius in confuso ap prehendo ens dicens, ens est cui debetur esse, sumendo ly es se in confuso.

Sed forte dices, licet conceptus entis inquantum obiectiualis sit imperfectissimus, non tamen quo ad euidentiam, immo ex se est euidens & clarus, cum non possit notificari per aliqua superiora, quoniā patet nihil esse superius ente.

Sed contra, & probo quòd etiam quantum ad euidentiā imperfectissimus est. Nam per ipsum præcise minimam acquirimus notitiam de eius inferioribus. Constat enim ꝙ si cognosco hominem solum quia ei debetur esse, minima est hæc cognitio & confusissima, per alios autem conceptus, maiorem acquirimus notitiam, nam maius est cognoscere hominem per hoc quòd debetur ei esse per se & esse animatum, & sensitiuum, & esse rationale, quàm per hoc tantum, quòd ei debetur esse, patet igitur cōceptum entis etiam quo ad euidentiam esse imperfectissimum.

Secundo probatur eadem conclusio sic, qualis est ordo, inter prima principia complexa, & propositiones proprias, vt inter hæc, Nam sunt opposita in eodem, & Homo est animal, talis est inter ens & alios terminos minus vniuersales incomplexos, quoniam prima principia complexa componuntur ex ente, nam sensus allegati principij est. Non sunt opposita entia in eodem ente, principia autem propria com ponuntur ex terminis minus vniuersalibus, vt patet in exēplo adducto, sed prima principia complexa sunt primo cognita quia ab eis omnis alia cognitio complexa pendet, ex primo posterio. & sunt sicut ianua in domo ex secundo Me taph. tex. primo ergo, & ens ex quo componuntur prima principia est primo cognitum.

Confirmatur per Auicennam in primo suæ Metaph. cap. sexto vbi inquit, dicemus igitur quòd ens & res talia sunt, quòd statim imprimuntur in anima prima impressione, quæ non acquiritur ex alijs notioribus, patet ergo, quòd ens est, primo cognitum, modo exposito in propositione dubij.

Posita

Posita & manifestata via, quam tenemus ad mentem B. Thom. adducenda est opinio Scoti, quæ habetur in primo sent. dist. 3. q. 2. Aduerte igitur quòd Scotus discordat à B. Thom. in duobus, quantum ad cognitionem actualem confusam. Primo negat ens posse cognosci conceptu cõfuso, tenet enim conceptum entis esse conceptum distinctum & clarum, & sic secundùm Scotum de ente habetur solum distincta actualis cognitio, & probat sic. Quod habet conceptum omnino simplicem, & non resolubilem in partes, est cognoscibile solum cognitione distincta, & non confusa. Hæc patet ex conditione cognitionis confusæ, de cuius ratione est, quòd intellectus feratur in conceptum resolubilem in partes, ita quòd aliquid cognoscat de re, & aliquid ignoret, puta quòd cognoscat genus, & ignoret differentiam, sed ens habet conceptum omnino simplicem, non resolubilem in aliqua priora, nihil enim est prius ente, ergo est cognoscibile solum cognitione distincta & non confusa.

Ad hoc negatur maior, non enim est necesse ad cognitionem confusam, ꝙ habeatur conceptus resolubilis in partes, sed sufficit hanc disiunctiuam esse veram, de cognoscibili cognitione confusa, necesse est haberi cõceptum resolubilem in partes, vel conceptum simplicem super quem possit fieri intellectus diuerso quidem intuitu, puta ꝙ prius feratur super ipsum obscuro intuitu & confuso, sicut fertur visus super obiectum in crepusculo, deinde feratur claro & certo intuitu, sicut fertur visus super idem obiectũ in clara luce, & sicut fertur intellectus super prima principia complexa, & feruntur intelligentiæ super obiectum naturale sui intellectus. Dico igitur quòd licet ens non habeat cõceptum resolubilem in partes priores, cum nihil sit prius ente, tamen habet conceptum simplicem, super quem intellectus primo fertur intuitu debili & obscuro, & vt sic cognoscit ens cognitione confusa, deinde fertur super eundem claro intuitu, & tunc cognoscit ens cognitione distincta. Deceptus igitur fuit Scotus, quia non considerauit sufficienter omnia requisita ad cognitionem confusam. Nam habere conceptum resolubilem in partes priores, est necesse tantum in contentis sub ente & habentibus aliqua priora, in quæ resolutio

lutio fiat, qualia sunt genera & species specialissimæ. vnde conceditur, quòd de specie huiusmodi, non potest haberi primo cognitio confusa, deinde distincta, nisi de ea habeatur conceptus compositus ex genere & differentia, non penetrando propriam rationem generis, & propriam rationem differentiæ, & hæc erit cognitio confusa, deinde penetrando ipsum conceptum, & reducendo distincte in genus & differentiam, considerata propria ratione vtriusque, & hæc erit cognitio distincta actualis, habita de specie specialissima.

Secundo tenet Scotus, quòd primum cognitum cognitione confusa, sit species specialissima, & nō ipsum ens, nos autem tenemus oppositum, vt supra probauimus. Conatur autem Scotus in primo sent. dist. 3. q. 2. probare intentum suum tribus rationibus.

Prima ratio Scoti supponit causas concurrentes ad intellectionem esse phantasma, & speciem intelligibilem, & intellectum possibilem, quæ omnes sunt causæ naturales quia præcedunt actum voluntatis, voluntas enim sequitur cognitionem, cum non feratur nisi in bonum præcognitum. His suppositis sic arguit, causæ naturales quando non sunt impeditæ producunt effectum perfectissimum, quem primo possunt producere, quoniam agunt secundùm totum suum posse, sed concurrentes ad intellectionem sunt causæ naturales ex suppositis factis, ergo producunt effectum perfectissimum, quem primo possunt producere, sed ille effectus est conceptus confusus speciei specialissimæ. ergo primum cognitum cognitione confusa est species specialissima. Quòd autem ille effectus, perfectissimus sit conceptus confusus speciei specialissimæ: sic probat. Si est alius, puta si est conceptus alicuius magis vniuersalis, vt entis, vel substantiæ, vel corporis, talis esset perfectissimus, vt ratio prædicta, & cum conceptus speciei specialissimæ sit perfectior quàm conceptus cuiuscunque magis vniuersalis (quoniam continet illum, & addit supra ipsum, vt conceptus hominis continet conceptū animalis, & addit rationale) Sequitur, ꝙ agentia concurrentia ad intellectionem nunq̄ poterūt producere conceptū speciei specialissimę, quod est manifeste falsum.

conse-

consequentia quidem sic probatur. Causæ naturales postquam produxerunt effectum perfectissimum non possunt producere perfectiorem, aliter daretur quid perfectius perfectissimo, sed causæ naturales concurrentes ad intellectionem producunt effectum perfectissimum, vt probatum est, qui secundùm te est conceptus alicuius magis communis. ergo postquam produxerunt eum non poterunt producere conceptum speciei specialissimæ, cum sit perfectior, vt probatum est. ergo &c.

Ad hoc conceditur totum vsque ibi, sed ille effectus perfectissimus est conceptus speciei specialissimæ, id quidem est falsum, immo est conceptus entis. Nam per speciem intelligibilem repræsentatiuam obiecti intellectus primo intelligit, quòd talis res est ens, id est cui debetur esse in confuso, tamen nundum penetrando quale sit illud esse. Et talis conceptus entis est perfectissimus effectus qui possit pro tunc produci ab intellectu, non tamen est perfectissimus absolute, sicut forma embryonis est perfectissimus effectus, quem primo potest producere forma generantis, non enim dum incipit agere, potest perfectiorem formam producere, non tamen est eius perfectissimus effectus absolute, potest enim in processu generationis producere nobiliorem formam, puta animam sensitiuam. Et quando Scotus probat, quòd si ille conceptus non est speciei specialissimæ, nunquam produceretur ab illis agentibus naturalibus, negatur consequẽtia. Et ad probationem eius dicitur, quòd licet agentia naturalia non possint producere effectum perfectiorem perfectissimo absolute, puta leo non potest producere effectũ perfectiorem quam sit anima leonis, quoniam illa est eius effectus perfectissimus, quem possit absolute producere, tamen possunt producere effectum perfectiorem effectu perfectissimo secundùm quid, vt dictum est de forma embryonis, quę quidem perfectissima est pro tunc, quia in principio generationis, virtus generantis nõ potest perfectionem producere, cum hoc tamen stat, quòd postea producat formam specificam longe perfectiorem. sic dico in proposito, quòd conceptus entis qui primo producitur ab intellectu, est perfectissimus secundùm quid, quia pro tunc non potest perfe-

ctiorem

ctiorem producere, cum hoc tamen stat, quòd postea produ cat effectum perfectiorem. qualis est conceptus speciei spe cialissimæ: nihil enim prohibet produci aliquid perfectius perfectissimo secundùm quid, non tamen perfectissimo absolute. videtur ergo Scotus fuisse deceptus, quia non aduer tit conceptum magis vniuersalem esse perfectissimum secundùm quid, & non absolute. Conceptum autem speciei specialissimæ esse perfectissimum absolute, ideo non potest produci ab intellectu aliquis perfectior illo &c.

Secunda ratio Scoti est hæc, secundùm Auic. cap. 3. in primo suæ Metaph. Metaphysica est vltima ordine doctrinæ. ergo termini metaphysicales, vt ens, vnum, verum, &c. Qui sunt vniuersalissimi, sunt vltimi in cognitione nostra.. Et sic sequitur, ꝙ prius habemus conceptus de minus vniuersalibus, sicut sunt species specialissimæ, quam de magis vniuer salibus, & de transcendentibus, aliter si primo cognoscere mus magis vniuersalia, Metaphysica esset prima in ordine doctrinæ, ꝙ est contra Auicennam, & veritatem.

Ad hoc dicitur, ꝙ Metaphysica non est inuenta, vt cogno scamus terminos vniuersalissimos, quo ad conceptus confu sos, hæc enim est cognitio diminutissima & imperfectissima, sed vt cognoscamus quo ad conceptus distinctos & claros & resolutos, & cognoscamus eorum amplitudinem, quo ad continentiam suorum inferiorum, puta omnes modos es sendi. Omnia generalissima, & quæ sub eis. Et hæc quidem cognitio est difficillima, ideo metaphysica est vltima ordine doctrinæ, & in hoc sensu locutus est Arist. in pr. suæ Metaph. cum dixit: Difficilia sunt homini ad discendum quæ sunt maxime vniuersalia. Nam à sensibus sunt remotissima. Stat ergo, quòd primo cognoscamns terminos vniuersalissi mos, quo ad conceptus confusos, & quòd metaphysica sit ul tima ordine doctrinæ, quoniam in ea non quærimus eorũ cognitionem confusam, sed distinctam in ratione diffinitiua & contentiua suorum inferiorum. Et sic patet quòd ratio Scoti non concludit.

Tertia ratio Scoti est hæc. Si oportet præconcipere magis vniuersalia, vt ens & alia genera, antequam cõcipiamus speciem specialissimam, sequitur ꝙ supposito singulari mo-

uente sensum & stante intellectu soluto interponatur multum tempus antequam concipiatur species specialissima illius singularis sensati. Nam cum inter ens & speciem specialissimam sint multa intermedia, erit necesse præcognoscere omnia intermedia, cum sint vniuersaliora specie specialissima. Et id non fiet nisi longo tempore, quod videtur esse inconueniens.

Ad hoc dicitur, quod non inconuenit interponi multum temporis, quoties descendimus ab vniuersalissimis ad specialissima in ratione diffinitiua, quoniam species intelligibilis repræsentat obiectum intellectui nostro, primo sub prædicato vniuersalissimo, vt quod est ens, secundo sub prædicato minus vniuersali, vt quòd est substantia, & sic procedendo vsque ad specialissima. Et propter has distinctas repræsentationes multum temporis labitur. Quod si species intelligibilis repræsentaret omnia prædicta quiditatiua statim & æqualiter, sicut contingit in intellectu intelligentiæ, tunc sine mora intellectus noster conciperet speciem specialissimam, quo ad omnia prædicata quiditatiua. Non ergo est inconueniens illud, quod Scotus reputat inconueniens & sic ratio sua nihil concludit contra nos. Hæc de primo principali dicta sint. nunc agendum est de diuisionibus entis &c.

De diuisionibus entis secundùm quòd ordinantur ex sui natura.

Nunc assignandæ sunt diuisiones entis, vt ens est, & videndum quæ prioritas sit inter eas, & agemus tria.

Primo, assignabuntur diuisiones entis ordinate secúdùm viam B. Thom.

Secundo, assignabuntur secundùm viam Scoti.

Tertio, adducentur rationes Scoti, & soluentur. Quid de his & earum ordine senserit Auerroës, nihil terminatum inuenio.

Prima diuisio. Ens primo diuiditur in ens reale, & ens rationis, quid sit vtrunque declarabo, sed nota in primis quòd hæc diuisio non est propriæ Metaph. quærimus enim hic diuisiones entis subiecti Metaph. quod vt probauimus in quæstionibus nostris metaphysicalibus est solum ens reale, cum sit scientia realis. Item non est diuisio entis vniuoce vel ana

loge,sed æquiuoce sumpti. Ens enim prædicatur æquiuoce de ente reali & de ente rationis,vnde potius est diuisio vocis in sua significata. Tamen vt habeatur plena cognitio de diuisionibus entis vniuersalissime sumpti, vtrunque membrũ huius diuisionis pertractabimus,declarantes in quibus proprie differunt ens reale,& ens rationis.

Aduerte igitur, ꝙ ens reale vniuersalissime sumptum, vt distinguitur contra ens rationis proprijssime dictum(de mẽte Heruei in 3. quol. q.prima,quem in hac materia,vt tutissimum doctorem sequor) est omne quod habet esse extra intellectum,vel producitur à causa effectiua reali, & est in aliquo subiectiue.

Dico primo, ꝙ habet esse extra intellectum, sicut prima causa,& intelligentiæ,& cœlum,& elementa,& elementata, & accidentia naturalia, quæ ab omnibus confessa sunt esse entia realia,eo ꝙ habent esse in rerum natura remoto omni opere intellectus.

Dico secundo vel producitur à causa effectiua,& est in aliquo subiectiue. Id quidem dico,propter species intelligibiles & actus intelligendi conceptus formatos ab intellectu, & habitus scientificos,& volitiones,de quibus omnibus constat, quòd non habent esse extra animam, ideo videtur primo aspectu,quòd sit ens rationis de mente Philosophi in 6. Metaph.tex.8.vbi ponit ens rationis quod habet esse in anima,& intendit illic, vt inquit Commentator, declarare diuersitatem duorum entium,scilicet entis quod est in intellectu,&entis quod est extra intellectum &c.Et tamen in rei veritate sunt entia realia.

Primo,quia locantur in prædicamento qualitatis,in quo non locatur nisi ens reale,quia in 6. Metaph. tex.8.ens diuisum in decem prædicamenta,est tantum ens reale.

Secundo,quia considerantur à scientia reali, vt in libro 3. de Anima,vbi agitur de specie,&actu intelligendi &c.In sciẽtia autem reali non consideratur nisi ens reale,denominatur enim realis à subiecto reali,sicut logica dicitur scientia rationalis à subiecto,quod est ens rationis.

Tertio,quia accidentia animæ habent nobiliorem entitatem cum sint in subiecto nobiliori, quàm accidentia cor-

porea,sed ista,puta caliditas,frigiditas &c. sunt entia realia, vt ab omnibus conceditur. ergo & accidentia animæ, qualia sunt species,actus intelligendi,diffinitio,habitus scientificus, sunt entia realia.

Sed forte dices,non habent esse extra animam,ergo non sunt ens reale,præcipue quia Philosophus in 6.Metaph.tex. 8. distinguit ens rationis ab ente reali per hoc, quod est habere esse in anima.

Responsio,vt dicemus infra,ly habere esse in anima, non est totalis ratio entis rationis condistincti contra ens reale, sed est hæc,habere esse in anima,solum obiectiue,& non subiectiue,nec esse ab aliquo effectiue,& quoniam prædicta efficiuntur ab intellectu,& in eodem sunt subiectiue, ideo licet sint in intellectu,tamen sunt entia realia. Dictum autem Philosophi adductum,intelligendum est non de omni quod quocunque modo est in intellectu,sed de vero & falso quod consistit in compositione & diuisione intellectus. Quod proprijssime ens rationis dicitur,vt dicemus infra. patet igitur quid sit ens reale communissime sumptum.

Ens autem rationis sumptum proprijssime,& vt distinguitur contra ens reale, est illud quod in nullo est subiectiue, sed consequitur rem,vt est obiectiue in intellectu,pro cuius euidentia aduerte triplicem modum existendi in intellectu.

Primo,vt in subiecto, sic species & actus intelligendi & scientia sunt in intellectu, vt in subiecto, & ideo sunt entia realia,vt declarauimus in præcedentibus.

Secundo obiectiue, & est illud quod offertur intellectui, vt obiectum intelligibile,non temen est subiectiue in eo, nā sicut visui offertur color,qui non in visu,sed in corpore colorato est subiectiue,& tamen dicitur esse obiectiue in visu, quia objicitur visui,vt est in suo prospectu,ita intellectui offertur res intelligibilis, vt obiectum potentiæ, non tamen est subiectiue in intellectu,sed habet esse ad extra,non enim lapis est in anima,sed species ex 3. de anima,tex.38. Dicitur tamen esse obiectiue in intellectu, prout ei objicitur, & est in suo prospectu, sicut obiectum propriæ potentiæ objicitur. Et hoc modo tam ens reale, quàm ens rationis, tam priuationes, quàm negationes possunt esse obiectiue in intellectu,

tellectu,prout sunt intelligibilia ab eo. Et vsque huc nundum inuenimus proprijssimum ens rationis. quoniam esse obiectiue,hoc modo in intellectu potest conuenire tam enti reali,quàm enti rationis,cum vtrunque sit intelligibile.

Tertio,aliquid est in intellectu,sicut quidam modus consequens naturam rei,vt obijcitur intellectui,verbi gratia, natura hominis,si debet intelligi,oportet vt obijciatur sine cõditionibus indiuiduantibus, non inquantum habet esse in Sorte,aut Platone, sed vt quoddam commune & indistinctum. communitas ergo & indistinctio consequuntur naturam intelligibilem non inquantum habet esse in singularibus,sic enim est indiuidua & distincta,sed inquantum obijcitur intellectui per speciem depuratam à conditionibus indiuidualibus, & repræsentantem naturam rei in vniuersali. Et talem modum.i. talem communitatem & indistinctionẽ, quæ consequuntur naturam rei obiectam intellectui appellamus proprijssime ens rationis, vt distinguitur contra ens reale. Quod quidem dicitur. Secunda intentio obiectiue,super quam fundat intellectus conceptum generis,vel speciei, nam ex hoc ꝙ natura rei obijcitur intellectui, vt communis & indistincta,intellectus apprehendit eam, vt prædicabilem de multis differentibus specie, vel numero. Et quòd tales modi sint vere ens rationis, probatur sic. Illa communitas & indistinctio,non conueniunt rei, vt habet esse in singularibus,nec causantur ab intellectu possibili, immo præcedunt actum intelligendi,prius.n.natura rei in communi, & nõ, vt hæc obijcitur intellectui per receptionem speciei intelligibilis,q̃ intelligatur. ergo illi modo non sunt subiectiue in intellectu.Quod.n.subiectiue est in eo causatum est à parte intellectiua,si non sunt subiectiue sunt obiectiue,quia non datur medium,si sunt obiectiue in intellectu,& nullo modo habent esse in singularibus,ergo sunt vere ens rationis, vt distinguitur contra ens reale,hæc enim est diffinitio data de ente rationis.s. Et illud quod in nullo est subiectiue,sed consequitur res rem,vt est obiecta intellectui. Sicut cognoscibile obijcitur potentiæ cognoscitiuæ.

Sed aduerte,quòd talis consecutio potest fieri ad primam & secundam, & tertiam operationem, & diuersificatur no-

minatio, nam si fit consecutio per primam operationem, nominatur ens rationis, his terminis, genus, species, singulare &c.

Si per secundam operationem, nominatur his terminis, subiectum, prædicatum &c.

Si per tertiam operationem, nominatur his terminis, consequentia, anteecdens, consequens, maior, minor &c. Et huiusmodi considerantur in logica, cuius aliqua pars pertractat de ente rationis iuxta primam operationem, vt in vniuersalibus aliqua de ente rationis iuxta secundam, vt in libro peri hermenias, aliqua de ente rationis iuxta tertiam operationem, vt in arte noua. Hæc de prima diuisione entis communissime sumpti dicta sint.

Prætermisso ente rationis quod est de consideratione logici, immorandum est in diuisionibus entis realis, cuius prima diuisio erit hæc. Ens reale aliud per se, aliud per accidens, & quidem quòd hæc sit psima diuisio eius, patet per Comment. in 6. Metaph. comment. j. vbi inquit. Ens primo in hæc duo diuiditur .s. in ens quod est per se, & in ens quod est per accidens.

Ens autem per se est duplex .s. secundùm naturam suam, & secundùm causalitatem.

Ens per se secundùm naturam suam est illud cuius natura est simplex, vel si est composita componētia sunt eiusdem prædicamenti, quorum vnum est, vt potentia: alterum vt actus. Ratione primi, Deus & intelligentiæ, secundùm vnam opinionem non distinguentem inter esse & essentiam, & omnes formæ substanti ales & accidentales, dicuntur ens per se, quia non componuntur intrinsece ex partibus essentialibus, sed sunt entia simplicia.

Ratione secundi, omnes substantiæ corporeæ superiores incorruptibiles, & inferiores corruptibiles, tam elementa, quàm elementata, sunt entia per se, quia licet sint entia composita, tamen partes componentes, sunt in eodem prædicamento, tam enim forma eorum, quàm materia sunt reducti ue in prædicamento substantiæ, ex quibus materia est potentia, forma est actus, & ideo ex eis fit vnum per se, secundùm Philosophum in 2. de anima, tex. 7. & in 8. Metaphys. tex. 16.

simili-

ſimiliter quia ſecundùm viam D. Th. omnes intelligentiæ ſunt compoſitæ ex eſſe & eſſentia, dicuntur entia per ſe, quia & eſſe & eſſentia earum ſunt in eodem prædicamento, & eſſe comparatur ad eſſentiam, ſicut actus ad potentiam. Quoniam eſſe eſt prima actualitas, qua res exiſtit, vt dicemus in cap. vlt. huius tractatus.

Ens per ſe ſecundùm cauſalitatem, eſt omnis effectus dependens à cauſa per ſe influente in effectum ſecundùm ꝙ eſt talis, puta ædificium comparatum ædificatori eſt ens per ſe ſecundùm cauſalitatem, dependet enim ab ædificatore inquantum ædificator eſt, & animatum eſt effectus per ſe animæ, quæ eſt cauſa formalis eiuſdem, & elementatum eſt effectus per ſe elementorum, cum ſint illius cauſæ materiales, ſic medicina eſt effectus per ſe ſanitatis in genere cauſæ finalis: ordinatur enim ad ſanitatem, vt ad finem per ſe intentum.

Ens per accidens diuiditur, ſicut ens per ſe: nam quoddã eſt ens per accidens ſecundùm naturam ſuam, quoddam autem ſecundùm cauſalitatem.

Ens per accidens ſecundùm naturam ſuam eſt res compoſita, ex entibus diuerſorum generum, vel quorum vnum accidit alteri, vel duo accidunt tertio, propter primum homo riſibilis eſt ens per accidens apud metaphyſicum, quoniam ſecundùm viam noſtram, cum ſit homo ſubſtãtia, riſibilitas eſt qualitas, propter ſecundũ, homo albus eſt ens per accidens, quoniam poteſt inueniri homo ſine albedine, propter tertium muſicum album eſt ens per accidens, quoniam album accidit muſico, & vtrunque accidit tertio, puta homini: poteſt enim inueniri homo qui non eſt albus, neque muſicus, & dato, qnòd in aliqua ſpecie vnum non poſſet inueniri ſine altero, adhuc conſtitueretur ens per accidens, dum modo ſint diuerſorum generum, propter quod nix alba eſt ens per accidens ratione dicta.

Ens per accidens ſecundùm cauſalitatem, eſt omnis effectus dependens à cauſa non cauſante ipſum, inquantum eſt talis, & vt ſic, domus eſt effectus per accidens muſici, non enim muſicum inquantum muſicum ædificat, ſed inquãtum ædificator, & ſic omnis effectus fortuitus, & cauſalis eſt

ens per accidens,quia eſt à cauſa non intendente talem eſſe ctũ,vt inuentio theſauri,non enim eſt à fodiente ſepulchrũ inquantum fodiens ſepulchrum,ſed eſt præter eius intentio nem,& de hoc ente per accidens habetur in 2. Phyſ. tex. 48. & in 6.Metaph.tex.4.vbi determinat Philoſophus, quod de eo non eſt ſcientia. Quod quomodo verum ſit, declarabimus in quæſtionibus Metaph.ſuper librum ſextum. Hæc pro præſenti diuiſione entis realis dicta ſint.

Secunda diuiſio entis realis ſit hæc. Aliud abſolutum, aliud reſpectiuum,& quidem quod hæc diuiſio non poſſit eſſe entis diuiſi in ens reale &ens rationis,declaratur ſic,Omne ens rationis proprijſſime ſumptum,vt de eo ſupra locuti ſumus ad mentem Heruei, eſt formaliter reſpectus rationis dicit enim modum conſequentem rem,vt obiectiue in intellectu,qui modus eſt indiſtinctio & communicabilitas naturæ intelligibilis,vt offertur intellectui, conſtat autem huiuſmodi indiſtinctionem,& incommunicabilitatem eſſe reſpectus rationis, quia non conueniunt rei, vt habet eſſe ad extra, ſed vt obijcitur intellectui, erit ergo hæc diuiſio ſolius entis realis. Et vtraque pars ſic declaratur.

Ens abſolutum eſt illud quod dicitur ad ſeipſum, vel cuius eſſe non conſiſtit in ſola habitudine ad alterum,& ſic omnes ſubſtantiæ ſunt entia abſoluta, non enim eſſe animalis aut hominis,aut lapidis,conſiſtit in habitudine, de accidentibus autem non videtur ita clarum, quoniam cum eorum eſſe ſit in eſſe, videtur cõſiſtere in habitudine ad ſubiectum, quod tamen non eſt verum, nam aliud eſt eſſe ens reſpectiuum, & aliud eſt concipi conceptu relatiuo, ſtat enim eſſe ens abſolutum,quòd tamen concipitur conceptu relatiuo, nam ſcientia eſt qualitas abſoluta, & tamen concipitur in ordine ad ſcibile,ſic in propoſito,licet accidens in ſua ratione reſpiciatur ſubiectum,non tamen ſequitur omne accidẽs eſſe eſſentialiter ens reſpectiuum,aliter nullum accidens diceret perfectionem.

Et ſi fiat obiectio, quòd omnis ſubſtantia præter primam eſt effectus, ſuſtinendo Deum eſſe cauſam effectiuam omnium entium,ſed effectus dicit ordinem ad cauſam, ergo videtur oĩs ſubſtantia eſſe ens reſpectiuum & non abſolutum.

Respondeo & dico, quòd ad omnem ſubſtantiam præter primam ſequitur quidam reſpectus cauſalitatis, vt proprietas ſua, non tamen eſt de quiditatiua ratione formali ipſius. Poteſt enim intelligi ſubſtantia ſine tali reſpectu, licet non poſſit eſſe ſine eo. Sicut poteſt intelligi homo ſine riſibili, licet non poſſit eſſe ſine eo, illud autem quod eſſentialiter eſt ens reſpectiuum, nō poteſt intelligi, nec diffiniri ſine eo, ad quod habet reſpectum, vnde nihil prohibet ſubſtantiam creatam eſſe ens abſolutum, & tamen ad eam conſequi reſpectum cauſalitatis.

Ens reſpectiuum eſt illud quod ad alterum, ſecundùm ſuū eſſe dicitur, vel eſt illud, quod in ſua quiditatiua ratione dicit reſpectum, vel ordinē, ad alterum, vt pater, filius, ſeruus, dominus &c. Sed aduerte, quòd ille reſpectus aliquando eſt rationis tantum, aliquando eſt realis. Tunc eſt rationis tantum, quando non habet fundamentum reale, vt dextrum & ſiniſtrum in columna, quoniam nihil reale eſt in ea, ſuper quod fundetur dexteritas. Huiuſmodi enim fundamentum eſt potentia motiua, ſecundùm locum, quæ in ſolis animatis recipitur. Propterea Ariſt. in 2. cœli tex. 13. vt ſeruaret differentias reales locales in cœlo, poſuit cœlum eſſe animatū, inquit enim: Eſt autem cœlum animatum, & habet motus principium manifeſtum, quoniam habet ſurſum & deorſum, dextrum & ſiniſtrum. Quoniam igitur potentia motiua non eſt in columna, non dicitur realiter dextra, ſed quia intellectus apprehendit eam, vt terminantem reſpectum ratione cuius dicitur columna dextra, vel ſiniſtra, ipſi animali. Eſt igitur dexteritas huiuſmodi relatio rationis, vt pote nō conſurgens ex natura rei, ſed conſequens ſolam apprehenſionem intellectus. Tunc vero eſt realis quando fundamentum eſt reale. Pro cuius notitia dicemus tria.

Primo, quòd aliqua relatio eſt realis.

Secundo, quòd aliqua eſt realis non mutua.

Tertio, quòd aliqua eſt realis mutua.

Ad euidentiam primi, aduerte opinionem quorundā fuiſſe, ut teſtatur Auerroes in 12. Metap. cōment. 19. relationem non eſſe ens reale, ſed eſſe ex ſecundis intellectis .i. conſequentem apprehenſionem intellectus intelligentis plura, &

compa

comparantis ea adinuicem, ita ꝙ remota comparatione in
intellectus nulla esset relatio, sed contra eam arguitur sic. Rela
tio constituit vnum prædicamentum, ergo est aliqua relatio
realis, quoniam ex sexto Metaphys. tex. 8. ens diuisum in de
cem prædicamenta, est ens extra animam, præterea aliqua re
latio est de perfectione vniuersi, quoniam apud Arist. in 12.
Metaphys. tex. 52. sicut ordo in exercitu, est de perfectione
eius, ita ordo qui est in rebus, prout vna ordinatur ad aliam
& omnes ad primum, est bonum, & perfectio vniuersi, hic or
do autem est relatio, vt patet, & est ens reale, aliter perfe-
ctio entis realis dependeret ab ente rationis, ex consequen-
ti prius dependeret à posteriori, & effectus esset nobilior
causa, ergo manifestum est dari relationem realem.

Ad euidentiam secundi aduerte, ꝙ aliqua relatio realis
est, in qua vnum extremum dependet ab altero, sed non ecõ
uerso, vt patet in 5. Metaph. cap. ad aliquid, vt inquit Arist.
Mensurabile vero, & scibile, & intellectuale, eo quòd aliud
dicitur ad ipsum ad aliquid dicuntur, sed non quòd illa ad
aliud &c.

Et intendit, quòd inter scientiam, & scibile, est relatio rea
lis ex parte scientiæ, dependet enim scientia à scibili reali-
ter, sed non econuerso, potest enim esse scibile, & tamen de
eo non habeatur scientia. Non autem potest esse scientia si-
ne scibili, sicut non potest esse visio sine visibili, similiter in-
ter mensuram & mensuratum, est relatio realis, ex parte mẽ
surati, quoniam in ratione mensurandi passiue pendet à mẽ
sura, non autem econuerso.

Et quidem, quòd hæc relatio sit realis, manifestatur quo-
niam ubi est realis dependentia, & ordo, ibi est relatio rea-
lis, vt ex se patet, sed inter scientiam & scibile, ex parte scien
tiæ, & inter mensuram & mensurantum, ex parte mensurati,
est dependentia realis, vt declarauimus. Ergo talis relatio
est realis, licet non mutua.

Ad euidentiam tertij, aduerte, quòd illa est realis mutua,
quæ in utroque extremo est realis, & in utroque habet fun-
damentum reale. Et hæc secundùm Arist. in 5. Metaph. cap.
ad aliquid fundatur, uel super quantitatem, ut æqualitas, uel
inæqualitas, & omnes proportiones numerales, uel super
qualita

qualitatem, ut similitudo & dissimilitudo, uel super actionē, & passionem, ut paternitas, & filiatio, dominium, & seruitus. Quæ quidem relatio, tres conditiones requirit.

Primo, quòd utrunque extremum sint ens reale, & unum realiter, ab alio distinctum propter quod inter ens, & non ens, non est relatio realis, quia non ens, non est ens reale, licet dici possit ens rationis, prout ab intellectu apprehenditur. Nam ex 4. Metaph. tex. 2. non ens esse, non ens dicemus.

Secundo, quòd utrunque extremum sit ens actu, & sint actu abinuicem distincta, propter hoc inter duo alba actu existentia, & actu ab inuicem distincta est mutua relatio similitudinis, defectum autem huius, inter totum, & partes, & inter partes ipsas non est mutua relatio, quia partes non habent esse actu distinctum ab esse totius, sed per esse totius existunt. Nec una habet esse distinctum ab alia, cum nō sint in actu, dum componunt totum, licet actu componant.

Tertio, ꝙ sint eiusdem ordinis, quod non sic intelligas, quasi sit necesse, ꝙ sint eiusdem generis prædicamentalis, nam inter solem generantem & ranam genitam est mutua relatio realis in secundo modo relatiuorum ex 5. Metaph. & tamen constat, ꝙ non sunt eiusdem generis, intelligas ergo, quòd sint eiusdem ordinis, id est ex natura sua sint adinuicem ordinata, ita quòd sicut A, ex se ordinatur ad B, ita B, ex se ordinatur ad A, & talis ordo seruatur inter omnes numeros, & quantitates continuas finitas, adinuicem comparatas, uel quòd mutuam habeant dependentiam, in ratione perfectiua, quæ conditio seruatur inter omne agens secundùm & suum passum, nam sicut agens perficit passum actuādo ipsum sic ex eo quòd agens agit in passum reducitur agens, de potentia agens ad actu agens, ex consequenti etiā propter passum perficitur agens, perfectius est enim agens actu, quam agens in potentia. Ex quo sequitur, ꝙ inter primam causam, & effectum suum non est relatio mutua, quoniam agens primum non perficitur actione sua, cum sit ex se perfectum, & actio sua, sit tua substantia, ex 12. Metaphys. tex. 51. propter quod secundùm uiam B. Thom. prima causa & omne eius productum, non sunt eiusdem ordinis, cum perfectio primæ causæ nullo modo pendeat ex suo ꝓducto.

Hæc

Hæc de ſecunda diuiſione entis realis ſit dicta.

Tertia diuiſio entis realis eſt hęc. Quodlibet ens reale eſt vnum vel multa. Ad euidentiam huius dico duo.

Primo, quomodo eſt ſufficiens.

Secundo, quomodo datur per oppoſita.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ quodlibet ens, vel eſt in diuiſum in ſe, & diuiſum à quolibet alio, & ſic eſt vnum, hæc enim eſt propria ratio vnius intrinſeca ſecundũ Comment. in 5. Metaph. cap. de vno, & in 10. lib. comm. 3. vbi inquit, hoc nomen vnum ſecundùm ꝙ eſt vnum, eſt illud quod non diuiditur aliquo modo, & notanter dicit, ſecundùm quòd eſt vnum: non enim eſt neceſſe, ꝙ eſt vnum eſſe omnibus modis. vnum, dantur enim gradus, nam eſt quoddam ens, quod in ſe nullam penitus continet pluralitatem abſolutã, & hoc eſt maxime & omnino vnum, & eſt conditio primi principij, ex 12. Metaph. tex. 51. Quoddam autem eſt, quod licet actu non habeat diuiſionem, poteſt tamen diuidi in plura, ſicut omne ens corporeum, vel poteſt habere compoſitionem, ſaltem ſubſtantiæ & accidentis, vt omne ens citra primam cauſam, cuius actio & proprietates non ſunt ſubſtantia, ſed accidens, & ideo nullum præter primum ens eſt maxime vnum. Poteſt ergo dici vnum & multa, vnum quidem inquantum eſt actu indiuiſum & indiſtinctum. Multa vero inquantum diuerſitatem aliquam, vel compoſitionem ſubſtantialem, ſiue accidentalem ſecum compatitur, vel eſt diuiſum in ſeipſo, ita ꝙ plura continet, quorum vnum non eſt alterum realiter, & ſic eſt multa. Dico autem realiter, quoniã ſi illa plura diſtinguantur ſolum ratione non poteſt dici multa, niſi ſecundùm quid. i. ſecundùm rationem vnde quoniam in centro finis & principium diſtinguuntur ſolum ratione, non dicitur centrum eſſe multa, ſed vnum. Et quoniam genus, ac differentia diſtinguuntur ſolum ratione, ſpecies conſtituta non dicitur eſſe multa, ſed vnum. Oppoſito autẽ modo ſi diſtinguantur realiter, & habeant eſſe actu diſtinctum dicũtur eſſe actu multa, ſicut duo lapides, duæ albedines &c. Si autem non habent eſſe actu diſtinctum, ſed ſolum in potẽtia, dicuntur eſſe multa in potentia, ſicut partes dum cõponunt totum, patet ergo hanc diuiſionem eſſe ſufficientem.

Quantum

Quantum ad secundum, vt scias quomodo membra huius diuisionis sunt opposita, aduerte, q cum sit duplex vnũ, scilicet vnum quod est principium numeri, & vnum transcẽdens, alio modo opponitur vnum numerale multitudini numerali, & alio modo vnum transcendens multitudini transcendenti. Nam vnum numerale dupliciter consideratur.

Primo, inquantum ad ipsum consequitur ratio mensuræ, vni enim primo competit ratio mensuræ, ex 10. Met. tex. 2. & vt sic opponitur multitudini numerali oppositione relatiua, sicut principium ad principiatum, sicut pars ad totum, & magis proprie, sicut mensura ad mensuratum. Omnis enim numerus mensuratur vnitate, ex decimo Metaphysicæ, tex. 2.

Secundo, consideratur secundùm id, quod est vnum, vt vnum: & hoc iterum dupliciter.

Primo, cum præcisione.i. inquantum est species distincta à qualibet specie numeri, sicut etiam consideramus dualitatem, ut speciem distinctam à quaternario, & vt sic opponitur multitudini numerali consideratæ secundùm quamlibet speciem: oppositione disparata, quæ seruatur inter quascunque duas species eiusdem generis, quæ reducitur ad oppositionem contrariam, quia ex 10. Metaph. tex. 24. duæ species constituuntur ex contrarijs differentijs diuisiuis eiusdem generis, propter quas species constitutæ dicuntur opponi contrarie.

Secundo, consideratur sine præcisione .i. non inquantum species distincta ab omni specie numeri, sed inquantum est constitutiuum numeri aliquoties sumptum, sicut etiam possumus considerare duo, & tria, non inquantum sunt species distinctæ contra sex, sed inquantum constituunt sex, & vt sic nulla oppositione contraria opponitur multitudini numerali, nullum enim constitutiuum contrariatur constituto, aliter non constitueret constitutum. Et in hac consideratione, vnum est materia numeri: materia autem non habet oppositionem ad id cuius est materia, nisi forte oppositionem relatiuam, qualis est inter principium & principiatum. Patet igitur, quomodo vnum & multa numeraliter opponuntur.

Vnum

Vnum vero ſumptum tranſcendenter opponitur multitu dini tranſcendenti priuatiue, quoniam cum vnum ſit ens in diuiſum,importat formaliter indiuiſionem,multitudo vero importat diuiſionem, quoniam multa ſunt, quorum vnum non eſt aliud,indiuiſio autem & diuiſio ſe habent, vt priuatio & habitus,ergo vnum & multa tranſcendenter ſumpta, opponuntur priuatiue, & confirmatur per Ariſt.in 10. metaph. tex.9. vbi & Cōment.inquit. Manifeſtum eſt,ꝙ vnum opponitur pluri, ſecundùm hunc modum.ſ.habitum & priuationem, indiuiſibilitas enim eſt priuatio diuiſibilitatis.

Tu tamen aduerte,quòd vnum nō eſt priuatio illius multitudinis,quam conſtituit, quia reſpectu illius eſt pars conſtitutiua,vt diximus, ſed multitudinis, quæ negatur eſſe, in eo quod eſt vnum: non enim de ratione ſua, vnum negat omnem diuiſionem,ſed tantum eam,quæ eſſet in ipſo, ſi nō eſſet vnum. Pari ratione negat omnem multitudinem ſibi intrinſecam inquantum vnum: extrinſecam autem non,immo vt diximus, eam conſtituit: omnis enim pluralitas ab vnitate deſcendit,patet igitur, quomodo præſens diuiſio datur per oppoſita,ſiue ſumantur vnum & multa numeraliter, ſiue tranſcendenter.

Quarta diuiſio entis realis eſt in quinque tranſcendētia, de quibus conſiderabimus tria.

Primo,quomodo diſtinguantur ab ente, cum non ſint ſynonyma.

Secundo,quid addant ſuper ens.

Tertio, quem ordinem habeant inter ſe.

Pro euidentia primi,pono tres concluſiones. Prima concluſio,Tranſcendentia non diſtinguuntur realiter ab ente. In hac concluſione omnes metaphyſici conueniunt, quæ tamen probatur duplici ratione.

Primo, quia de eis non prædicaretur ens tam in abſtracto, quàm in concreto, quod ideo dico, quoniam & ſi accidens diſtinctum realiter à ſubiecto prædicetur de ſubiecto in concreto, non tamen in abſtracto (falſum eſt enim quòd Plato ſit albedo) conſtat autem quòd ens in abſtracto, & in concreto prædicatur de tranſcendentibus, nam bonum eſt ens,& eſt entitas, ergo &c.

Secundo,

Secundo, si distinguuntur realiter ab ente addunt super ens aliquod reale. Quæ enim distinguuntur realiter, aut sunt duo entia realia penitus distincta, vt duo supposita, aut vnum includit aliquod reale, quod non concludit alterum, vt homo & homo albus, sed transcendentia non addunt aliquod reale super ens, quoniam tale additum, aut esset differentia, sicut homo addit rationale super animal, aut esset accidens, aut substantia, non addit differentiam, quia ens esset genus contra Arist. in 3. Metaph. tex. 10. non addunt accidẽs, nec substantiam, quia transcendentia non prædicarentur de quolibet ente. Quod enim addit super ens, aliquid determinati generis, non conuertitur cum ente, vt patet. Constas autem transcendentia prædicari de quolibet ente, vnde & Comment. inquit in 4. metaph. cõm. 3. omne ens est vnum, & econuerso. Et quod dico de vno, intelligendum est de alijs transcendentibus. Cum igitur substantia, & quodlibet accidens sint determinati generis, sequitur quòd non conuerterentur cum ente, cuius tamen oppositum est concessum ab omnibus: cum sint passiones conuertibiles cum ente.

Secunda conclusio: transcendentia non distinguuntur ab ente ex natura rei, quoniam distinctio ex natura rei est distinctio realis, nam per auctorem huius distinctionis, qui est Scotus in primo sent. dist. 8. est distinctio in re ante opus intellectus, ergo est realis, sed ex conclusione præcedenti nõ distinguuntur realiter ab ente, ergo nec ex natura rei. Nec valet ratio Scoti, quæ est hæc. Secluso omni opere intellectus, voluntas, & intellectus distinguuntur plus quam ratione, cum habeãt distinctas operationes, ergo eorum obiecta distinguuntur, plus quam ratione, quæ sunt ens, & bonũ, ergo distinguuntur ex natura rei. consequentia vero sic probatur, qm̃ ex secundo de anima. tex. 33. potentiæ distinguuntur per obiecta, ergo qualis est distinctio inter voluntatem & intellectum, talis erit inter ens, & bonum: cum ergo intellectus, & voluntas distinguantur, ex natura rei distinguentur. similiter ens & bonum. Hæc ratio in via B. Th. non valet, quoniam intellectus & voluntas, secundùm nos distinguuntur, non solum ex natura rei, sed etiam realiter, negamus

mus autem esse necessariam tantam distinctionem in obiectis, quantam ponimus in potentijs. Nec hoc dixit Aristot. Nam ad causandam distinctionem realem in potentijs, sufficit distinctio formalis vel rationis in obiectis, sicut ad causandam distinctionem specificam & realem in duabus scientijs, sufficit distinctio formalis in obiecto, eadem enim res sub diuersa ratione formali, à distinctis scientijs consideratur, sicut terra ab Astrologo & à Physico.

Et si quęras, quomodo eadem res potest sub diuersa ratione esse obiectum, intellectus & voluntatis, dico id esse, quoniam eadem res apta nata est diuersimode mouere vtrûque, mouet enim intellectum sub ratione entis, quę est ratio absoluta, & mouet voluntatem sub ratione appetibilis, quę est ratio boni, quæ est ratio respectiua, vt dicemus infra.

Tertia conclusio: Transcendentia distinguuntur ratione ab ente. Quoniam non est nugatio dicere ens vnum, ens bonum, ens verum, vt omnes concedunt. ergo aliqua distinctione distinguuntur, non reali, nec ex natura rei: per conclusiones præcedentes, ergo à sufficienti diuisione, distinguũtur ratione, licet significent eandem natura. Quod confirmatur per Arist. in 4. metaph. tex. 3. vbi inquit. Si igitur ens, & vnum idem & vna natura, eo quòd se adinuicem consequuntur, sicut principium & causa, sed non & vna ratione ostensa. Et Cõment. declarans illic dictum Arist. inquit: significant eandem naturam subiecto, & duas diffinitiones, sicut principium & causa, manifestum est ergo, quod secundùm viam Peripateticam distinguuntur ab ente solum secũdùm rationem, quoniam alio modo concipitur res, vt ens, & vt vna, vel bona &c.

Pro euidentia secundi aduerte, ꝙ quinque transcendentia addunt quinque modos essendi generales, conuenientes cuiuslibet rei, & non sunt expressi per conceptum entis, vnde nota ꝙ modus essendi additus enti est duplex, nam quidã est specialis, qui, scilicet non conuenit omni enti, sed determinato, vt hic modus, qui est esse per se, conuenit soli substãtiæ. Et secundùm hos modos speciales distinguitur ens in decem prædicamenta. De quibus inquit B. Thom. in 5. metaphysicæ, cap. de substantia, ꝙ distinguuntur per diuersos modos

modos prędicandi, sumptos à diuersis modis essendi, scilicet specialibus, de quibus pertractabimus in quæstionibus metaph. Quidam autem sunt modi essendi generales additi enti consequentes omne ens, & isti constituunt quinque transcendentia. Quorum sufficientia est hæc, omnis talis modus consequitur omne ens vel in se, vel in ordine ad alterū. Si in se, vel affirmatiue, vel negatiue, si negatiue hic modus est indiuisio, quàm addit vnum super ens, est enim vnum & vnū ens indiuisum, si affirmatiue, hic modus est essentia, quæ constituit rem. Distinguitur enim res ab ente in hoc, ꝙ ens imponitur ab esse. Res autem ab essentia, vel à quiditate, propterea licet ens dicatur, de ente reali, & de ente rationis, non tamen res. nam sola entia realia proprie dicuntur res, quia sola habent essentiam, vel quiditatem. entia vero rationis per apprehensionem, rationis dicuntur entia, non quòd ex se habeant aliquam essentiam, vel quiditatem, si in ordine ad alterum hoc dupliciter.

Primo, secundùm diuisionem vnius ab altero, & hic modus constituit ly aliquid, dicitur enim aliquid quasi aliud quid, propter quòd, sicut ens dicitur vnum, quia est indiuisum, sic dicitur aliquid inquantum est diuisum ab alio. Ex quo sequitur, quòd si aliqua duo sint realiter idem, vnū per respectum ad alterum non potest dici aliquid, vnde hæc est falsa, homo comparatus rationali est aliquid.

Secundo, quantum ad conuenientiam vnius entis cū alio, & hoc non potest esse, nisi sumatur aliqua natura, quæ nata sit conuenire cum omni ente. Id autem est, anima, quoniā est quodam modo omnia, ex 3. de anima. tex. 37. In anima autem est potentia intellectiua, & est appetitiua intellectiua dicta voluntas. Conuenientia autem entis ad intellectū, quę dicitur conformitas, vel assimilatio constituit ly verum de quo dicemus in cap. de Vero. Conuenientia vero entis ad appetitum constituit ly bonum, de quo dicemus in cap. de Bono. Ex prædictis igitur patet, quales modos addant transcendentia supra ens.

Pro euidentia tertij, præpono distinctionem, deinde subiungam aliquas conclusiones. Distinctio est hæc: Ordo trāscendentium dupliciter assignari potest.

Primo, quantum ad res significatas, & sic nullum habent ordinem adinuicem, nec vnum est prius altero. Quoniam huiusmodi ordo supponit distinctionem realem inter ordinabilia, cum ordo iste sit relatio realis, quę requirit extrema distincta realiter, vt diximus supra, sed transcendentia, vt dictum est supra, non distinguuntur realiter ab ente, nec à se inuicem, ergo quantum ad res significatas, nullum habent ordinem adinuicem.

Secundo, considerantur quantum ad rationes suas formales, ad hunc sensum, cuius transcendentis ratio prius apprehendatur, ab intellectu procedente ordinate à conceptu entis ad alios conceptus, puta an prius ei occurrat conceptus vnius, post conceptum entis, an conceptus veri, an cõceptus boni &c. & in hoc sensu ibi quæritur, quem ordinem habeãt inter se.

Præmissas hac distinctione, subiungo aliquas conclusiones decisiuas quæsiti.

Prima conclusio, Vnum secundùm rationem formalem præcedit omnia alia transcendentia.

Quoniam primum, quod concipitur ab intellectu nostro est ens, vt etiam testatur Auicenna, in primo suæ Metaphys. cap. sexto.

Secundum, est non ens, quia ex opposito cognoscitur oppositum.

Tertium, est diuisio. Cognitio enim quid ens, & quid nõ ens, statim apprehendimus distinctionem vnius ab altero, cũ sint opposita.

Quartum, est indiuisio, quoniam omne ens in seipso indiuisum est, cum enim secundùm Arist. in 10. Metaph. tex. 7. dicantur æqualiter ens & vnum, quod non est vnum non est ens, sicut quod non est risibile, non est homo, vnum autem dicit indiuisionem, vt supra declarauimus, ergo omne ens est in seipso indiuisum. Cum igitur ens vnum dicat ens indiuisum, & in quarto loco apprehendamus in diuisionem, quæ complet rationem vnius, sequitur quòd post ens primum quod concipitur, ex transcendentibus est vnum.

Sed dicet aliquis, in secundo gradu concipitur non ens, & in tertio concipitur diuisio. ergo ante conceptum vnius conci-

concipitur non ens,& diuiſio, ex conſequēti primum,quod concipitur poſt ens, non eſt ipſum vnum.

Reſpondeo,id non impedit intentum noſtrum,quoniam loquimur de eo quod dicit aliquod poſitiuum, ſaltem quo ad ſuum materiale. Conſtat autem, quòd non ens & diuiſio, non dicunt poſitiuum, de non ente patet, de diuiſione manifeſtatur ex ſua ratione formali, eſt enim diuiſio negatio vnius de altero. Diuiſa enim ſunt,quorum vnum non eſt alterum,& ſic inſtantia non valet.

Secunda concluſio,intellectus ordinate concipiens tranſcendentia,poſtquàm apprehendit rem,vt vnam, ſtatim apprehendit eam,vt aliquid, & eius conceptum format. nam declaratum eſt in concluſione præcedenti, quòd in quarto gradu apprehendimus ens,vt indiuiſum in ſeipſo, ergo conſequenter, vt diuiſum à quolibet alio. ſed in hoc ſtat ratio ipſius aliquid,vt dictum eſt ſupra,ergo poſt conceptū vnius, immediate ſequitur conceptus ipſius aliquid. Quod autem ad apprehenſionem entis, vt indiuiſi in ſeipſo conſequenter ſuccedat apprehenſio, vt eſt diuiſum à quolibet alio, patet ex hoc, quod vnumquódque ex propria entitate diſtinguitur à quolibet alio.

Tertia concluſio,Poſt conceptum ipſius aliquid ſtatim ſequitur conceptus rei. Quoniam dicitur res à ſua propria quiditate, vel eſſentia,propriam autem quiditatem, vel eſſentiam vnumquodque habet, inquantum eſt indiuiſum in ſe,& diuiſum à quolibet alio,alioquin ſua eſſentia non eſſet ſibi propria. ergo poſt conceptum vnius & aliquid,intellectus ordinate procedens immediate format conceptū rei.

Quarta concluſio,Cōceptus veri eſt prior cōceptu boni.

Quoniam qualis eſt ordo inter intellectum & voluntatem,talis eſt inter eorum obiecta, prioris enim & vniuerſalioris potentiæ obiectum prius & vniuerſalius eſt,ſed intellectus eſt prior & vniuerſalior voluntate,quoniam non fertur voluntas niſi in præcognitum Ergo verum quod eſt obiectum intellectus, prius eſt in apprehenſione quàm bonum, quòd eſt obiectum voluntatis.

Præterea,vniuerſaliora ſunt priora in apprehenſione, ex primo phyſicorum, tex. 3. ſed verum in tota ſua latitudine

habet esse ex se, penitus independens à quocunque extrinseco, habet esse interminatum, si interminatum & infinitum, quoniam conuertuntur, si esse infinitum, ergo essentiam infinitam. Cum enim apprehendamus esse, vt fluens ab essentia, quantum erit esse secundum perfectionem, tanta erit essentia, vt radix, si habet esse ab alio, ergo est finitum in essentia. Quoniam si habet esse ab alio, est esse productum, si productum ergo terminatũ ad aliquem gradum essendi vel ex differentia specifica, si est substantia, vel ex subiecto, si est accidens, Ergo quod habet esse ab alio est finitum in essentia. Sed aduerte, quòd in via Cōment. ex 8. phys. cōm. 79. hæc diuisio nulla est. Quoniam negat posse dari infinitum in essentia, quod dicitur infinitum in vigore, vnde apud ipsum, primum mouens non est infiniti vigoris, verum quia non sustinetur à B. Thom. nec à Scoto, ideo sua opinio reseruatur reprobanda in q. nostris metaphysicalibus, & nunc non est præsentis negocij.

Quantum ad tertium declarandum est, quem ordinem habeat, hæc diuisio inter diuisiones entis. Et hic est duplex via famosa, vna apud Thomistas, alia apud Scotistas.

Thomistæ tenent, ꝙ quemcunque ordinem contineat hæc diuisio, non tamen est prior diuisione entis, quæ fit per vnum & multa. Immo sequitur transcendens, quod est bonum, & cum bonum sit posterius vno, vt declaratum est, ponendo ordinem inter rationes formales transcendentium, sequitur hanc diuisionem esse posteriorem illa. Quòd autem hæc diuisio sequatur bonum, probatur sic. Vnũquodque intantum est finitum, vel infinitum in essentia, inquantum babet esse. Intantum habet esse, inquantum est perfectum, quoniam esse rei est prima rei perfectio, cum sit prima actualitas, qua res existit. Intantum autem est perfectum inquantum est bonum, quia vt dicemus in cap. de Bono, ratio boni est ratio perfectiui, ergo vnumquodque intantum est finitum, vel infinitum in essentia, inquantum est bonum. patet ergo, quòd hæc diuisio sequitur bonum.

Scotistæ autem fundantes se super doctrinam Scoti in primo distinct. 8. q. 3. & in quolibet q. 5. tenent hanc diuisionem priorem illa, qua diuiditur ens per vnum & multa, & argui-

 tur

tur sic,ens prius diuiditur in ea,quæ sunt enti magis intima, quam in ea quæ sunt posterius enti conuenientia,sed finitas & infinitas in essentia conueniunt enti magis intime,quàm vnitas & multitudo,ergo &c.Maior patet. Minor autem ad mentem Scoti,sic probatur , finitas & infinitas conueniunt enti in esse quiditatiuo.i.in primo modo per se,dicunt.n.pfectionem in essentia rei,perfectio autem in essentia conuenit enti in primo modo per se.Nam quælibet essentia comparata alteri est perfectior,vel imperfectior,sicut humanitas perfectior est equinitate,& sic de alijs essentijs specificis,vnitas autem & multitudo conueniunt enti,in secúdo modo p se,qm̄ apud metaphysicum sunt passiones entis,ergo &c.

Ad hoc secundū doctrinam B.Th.negatur minor . ad probationem,quando dicitur,finitas & infinitas conueniunt enti in esse quiditatiuo,id potest dupliciter intelligi.

Primo,prout abstrahit à quolibet esse actuali, puta sumēdo humanitatem,vt humanitas præcise & abstracte præscindendo à quolibet esse actuali,& sic negamus finitum & infinitum in essentia conuenire enti , quia essentia sic præcise sumpta , nullam perfectionem dicit : cum prima rei perfectio sit esse actuale,& vt sic comparata alteri essentiæ præcise abesse,non potest dici hæc perfectior, & illa imperfectior, nisi forte fundamentaliter, prout humanitas est apta recipere nobilius esse,equinitas autem vilius .

Secundo , consideratur prout stat sub esse, puta equinitas actu existens , & vt sic conceditur, quodlibet ens absolutum esse finitum,vel infinitum in essentia,& dicit aliquam perfectionem,sed quoniam hæc perfectio fundatur in esse , & ipsum esse est quoddam bonum(cuilibet enim esse suum est appetibile)ideo dicimus,ꝙ finitum & infinitum sequuntur bonum.Et quoniam ens prius diuiditur per vnum & multa , q̃ per bonum & malum,ideo sustinemus diuisionem entis,per vnum & multa esse priorem diuisione,quæ est per finitum & infinitum.Et hic terminamus considerationem de ente cum omnibus diuisionibus suis.

Et aduerte, ꝙ ex proposito relinquimus diuisionem entis in decem prædicamenta,qnoniam illa non conuenit enti reali absolute sumpto, sed enti reali finito in essentia . De

hoc igitur considerabimus in quæstionibus nostris Metaphysicalibus. Sequitur consideratio de Vno.

De Vno. Cap. II.

SEcundùm ordinem assignatum in trâscendentibus, post considerationem entis sequitur consideratio de Vno, de quo dicemus tria.

Primo, quomodo distinguuntur vnum transcendens, & vnum numerale.

Secundo, quid addit vnum numerale super vnum transcendens.

Tertio, si ratio mensuræ primo conuenit vni.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ non est immorandum, vt declaretur, vtrum distinguantur, nam opinio Auicennæ de eorum identitate recitata à Comment. in 4. Met. comm. 3. & sufficienter reprobata à B. Th. in 4. Metaph. exponēte tex. 3. iam cassata est. Supposito ergo, ꝙ distinguantur, inuestigandum est quomodo.

Ad cuius euidentiam nota, ꝙ aliqua possunt esse distincta dupliciter.

Primo, sicut duæ res, quarum vna non est alia, nec de ea prædicatur, sic Plato & Sortes distinguuntur, & quælibet alia species. Et hoc modo clarum est, ꝙ ens transcendens, & ens numerale non distinguuntur, quia licet vnum numerale non prædicetur de vno transcendente, cum sit eo inferius, tamen vnum transcendens prædicatur de vno numerali, qm̄ de quocūque prædicatur ens, prædicatur & vnum trāscendēs; cum sint conuertibilia, ex 4. Metaph. tex 3 Constat autem, quòd de eo prædicatur ens, ergo &c.

Secundo, dicuntur aliqua distincta, quia vnum est sicut superius, & alterum sicut inferius, addens tamen aliquid supra rationem superioris. Hoc modo distinguuntur animal, & homo, quoniam supra rationem animalis addit rationale, & sic distinguuntur vnum transcendens, & vnum numerale, quoniam vnum numerale est in genere determinato, id est in prædicamento quantitatis, vnum autem transcendens est

super omne genus sicut, & alia transcendentia, & ideo est magis vniuersale, & propterea sicut homo addit aliquid super conceptum animalis, necesse est, vt vnum numerale addat aliquid super vnum transcendens. Quid vero sit illud dicemus in sequentibus.

Quantum ad secundum, declarandum est quid addat vnũ transcendens super ens, & quid vnum numerale & per consequens super vnum transcendens.

Respectu primi, dico quòd vnum transcendens nihil reale positiuum addit, declaratum est enim supra, ꝙ transcendẽtia nullum reale addunt supra ens ergo nec vnum. Declaratum est etiam, quòd vnum est addens indiuisionẽ super ens. Indiuisio autem non est quid reale positiuum cum sit priuatio, quæ est negatio. Dicendum est ergo, quòd solam indiuisionem super ens addit, vt patet ex sua ratione formali, quæ est hæc, vnum transcendens est, cui debetur esse indiuisum.

Respectu autem vnius numeralis varia est opinio, licet enim omnes concordent, ꝙ est accidens secundùm Auicen. in 3. suæ Metaph. cap. 3. & secundùm Comment. in 4. Metaph. comment. 1. & clarius in 10. lib. comment. 5. Quid autem sit illud accidens est diuersa opinio. Nam Auicenna in eodem loco videtur sentire, quòd sit esse, quod dat quantitas continua rei quantæ. Puta si quæratur quare lapis iste est vnus numeraliter, respondetur, quia habet esse quantitatiuum indiuisum fluens à quantitate continua lapidis, ita ꝙ tandiu lapis est vnus numeraliter, quandiu non est diuisus secundùm quantitatem. Si enim quantitas lapidis diuidatur, fiet alterum & alterum esse quantitatiuum, & sic fient duo lapides, & hanc sententiam videtur sequi B. Thom. in primo sent. distin. 24. vbi recitans mentem Auicennæ, licet improbet ipsum quo ad identitatem vnius numeralis cum vno transcendenti, non tamen quantum ad hoc quòd vnitas numeralis ponitur esse quantitatis continuæ.

Quidam autem dicunt, ꝙ addit super ens rationem mensuræ, quoniam prima ratio mensuræ attribuitur vni ex 10. Metaph. tex. 3. Quod quidem quomodo sit verum dicemus infra. Et hanc opinionem videtur tenere B. Thom. in 4. Metaphys.

taphyſ. exponens textum tertium,vbi arguens contra Auicennam inquit,vnum quod eſt principium numeri addit ſuper ſubſtantiam rationem menſuræ, quæ eſt propria paſſio quantitatis,quæ primo inuenitur in vnitate, & dicitur per priuationem & negationem diuiſionis, quæ eſt ſecundùm quantitatem continuam.

Sed dicet aliquis,ſi ſecundùm B. Thom. vnum numerale dicit eſſe indiuiſum quantitatis continuæ,ergo non dicit rõnem menſuræ,qm̃ vnius eſt tantum vna ratio quiditatiua.

Reſpondeo,non eſt inconueniens, q; dicat vnum tanquã eſſentiale prædicatum,ſicut homo dicit formaliter rationale,&alterum tanquam proprietatem ſuam,ſicut homo dicit riſibile, eodem modo vnum numerale dicit eſſe indiuiſum quantitatis continuæ,vt prædicatum eſſentiale.Dicit autem rationem menſuræ,vt proprietatem ſuam,quæ fluit à prædicato eſſentiali,ex hoc enim quòd dicit eſſe indiuiſum,ſequitur ratio menſuræ ex 10. Metaphyſ.tex.3. vbi manifeſtatur quamlibet menſuram eſſe indiuiſibilem aut à natura, aut à propoſito.

Quidam autem,ſicut placuit Paulo Soncinati in 10.Metaph. q. 3. dicunt vnum numerale eſſe accidens, & quòd illud accidens eſt quantitas continua rei quantæ, puta vnitas huius lapidis eſt quantitas continua eius, & probat propoſitum dupliciter.

Primo,Res ex ſua quantitate continua, eſt indiuiſa in ſe & diuiſa à quolibet alio, ergo quantitas continua eſt vnitas rei quantæ,conſequentia patet à diffinitione ad diffinitum, antecedens autem ſic probatur. Diuiſibilitas primo conuenit quantitati continuæ,vt alias probatum eſt,ergo per quãtitatem continuam res eſt indiuiſa in ſe, & diuiſa à quolibet alio.

Secundo, per ſolam quantitatem continuam res illa facit numerum cum alia, poſito enim lapide A,cum ſua quantitate continua, ſimiliter poſito B, omni alio circunſcripto conſtituunt binarium, ergo vterque eſt vnus ſua quantitate continua, patet ergo vnitatem numeralem eſſe quantitatẽ continuam.

Sed contra hanc opinionem ſic arguitur, diuiſibile non habet

habet rationem vnitatis, ex diffinitione vnitatis, quæ dicit in diuisionem ex 10 Metaph. tex.3. sed quantitas continua est diuisibilis etiam in infinitum, ex 3. physſ. tex.34. ergo quãtitas continua, non habet rationem vnitatis.

Sed forte dices, quantitas cõtinua dupliciter cõsideratur.

Primo, vt habet partem extra partem, & sic non habet rationem vnitatis, quia ut sic est diuisibilis, sicut etiam argumentum probat.

Secundo, inquantum est indiuisa in se, & diuisa à quolibet alio, & vt sic habet rationem vnitatis.

Contra, & probo ꝙ etiam secundo modo accepta non habet rationem vnitatis, quod enim conuenit alicui ex sua ratione formali, & in suo esse quiditatiuo, quocunque modo consideratur, semper conuenit ei, quoniam prædicata quiditatiua sunt inseparabilia, sed esse diuisibile, & habere partẽ, extra partem conuenit quantitati continuæ, ex sua ratione formali & quiditatiue, ut patet in 6. phys. tex.3 vbi Philosophus diffiniens continuum inquit. Continuum est diuisibile in semper diuisibilia & nullum continuorum diuisibile in impartibilia: patet ergo, quòd quantitas continua etiam considerata, vt indiuisa in se, & diuisa à quolibet alio, non habet rationem vnitatis.

Ad primum igitur argumentum, negatur antecedens, & probatio nihil valet, immo magis sequitur oppositum. Nã ex hoc ꝙ diuisibilitas conuenit quantitati continuæ, primo sequitur, ꝙ indiuisibilitas constituens vnitatem, non primo conuenit eidem, cum sint opposita.

Ad secundum negatur similiter antecedens, & sua probatio nihil valet, nam seclusо esse indiuiso dato rei quantæ à sua quantitate continua duo lapides non constituunt binarium, quia neuter eorum erit vnus.

Tenendum est ergo, quod vnum numerale addit super ens esse in diuisum fluens à quantitate continua, ad quod sequitur ratio mensuræ.

Quantum ad tertium agenda sunt duo.

Primo, videbitur, quæ sit ratio mensuræ.

Secundo, proponetur conclusio ad principale propositum, & probabitur.

Ad

Aduerte igitur, ꝙ ratio mensuræ est hæc. Mensura est id quod ducit in cognitionem quantitatis rei quantæ, vnde inquit Arist. in 10. Metaph. tex. 2. Mensura est id per quod cognoscitur rei quantitas, vbi & Comment. inquit. Ratio mensuræ est ducere in cognitionem mensurati.

Sed aduerte duplicem rei quantitatem .s. dimensiuam, & virtualem, quæ idem est ꝙ rei perfectio & bonitas. Quod cunque ergo ducit nos in cognitionem quantitatis dimensiue, dicetur mensura dimensionalis. Sicut per cubitum cognoscimus quantitatem ligni. Illud vero per quod cognoscimus quantitatem virtualem, dicitur mensura virtualis, & hoc secundùm Philosophũ in 10. Metaph. tex. 2. est illud quod est simplicissimum, & primum, & perfectissimum in quolibet genere; vnde & albedo dicitur mensura omnium colorum, quoniam per ipsam cognoscimus quanta perfectio sit in alijs coloribus, quanto enim magis propinquant ei, tanto pfectiores sunt, & quanto magis distant, tãto imperfectiores, & in genere substantiarũ, prima substantia separata est mensura omnis sobstantiæ, cum enim illa sit prima & perfectissima in tali genere, tanto aliæ substantiæ sunt perfectiores, quanto magis illi propinquant.

Declarata ratione mensuræ, ponitur conclusio ad principale propositum. Ratio mensuræ prius reperitur in vnitate, quam in omnibus alijs. Ad cuius probationem suppono ꝙ de ratione mensuræ est indiuisibilitas secundùm Arist. in 10. Met. tex. 3, vbi inquit. In omnibus autem his metrum & principium aliquid, & indiuisibile, quoniam & in lineis vtimur, quasi indiuisibili pedali &c. Et illic declarat Arist. quòd necessario mensura est aliquod indiuisibile, aut simpliciter, aut humano decreto, ita ꝙ nec ei fiat additio, nec diminutio. Si enim quid diuisibile & variabile esset, non certificaret quantitatem mensurati. Hoc supposito arguo sic. Vnitati primo cõuenit indiuisibilitas, ex diffinitione sua, vnde inquit Arist. in 10. Metaph. tex. 2. vni esse indiuisibile est esse. ergo vnitati primo conuenit ratio mensuræ, consequentia patet ex supposito, nam bene sequitur, si indiuisibilitas est de ratione mẽsuræ, ergo cui primo competit ratio indiuisibilitatis, eidem primo competit ratio mensuræ.

Præter

Præterea, omnem quantitatem continuam mensuramus numero per replicationem, vel vnitate, si non replicatur mẽsura. Numerum autem mensuramus vnitate, cum sit multitudo constituta ex vnitatibus, vnitatem vero per nullum prius mensuramus, ergo est primum mẽsurans, & nullo modo mensuratum. Patet igitur, ꝙ ratio mensuræ primo conuenit vni. Hæc de Vno dicta sint.

De Aliquid. *Cap.* III.

NVnc agendum est de Aliquid iuxta ordinem transcẽdentium assignatum supra. Aduerte igitur, quòd cognitio de Aliquid pendet ex cognitione Vnius. Dictum est enim in sufficientia transcendentium, quòd ly aliquid significat distinctionem vnius entis ab alio, propter quod nota, quòd de ratione vnius non est nisi esse indiuisum in seipso, quòd autem sit diuisum ab alio, accidit, quoniam accidit aliud esse, vnde dato, quòd solus Deus esset, adhuc esset vnus, quia omnino indiuisus in se: non tamen propriè esset aliquid, quia non esset distinctus ab alio, si nihil aliud esset. Nisi forte diceretur aliquid quia ex natura sua esset aptus distingui ab alio si daretur, vnde diceretur aliquid fundamentaliter, & non formaliter. Hæc de Aliquid dicta sint.

De Re. *Cap.* IIII.

CIrca hoc transcẽdens quod est Res, iam patet ex sufficientia transcendentium supra assignata, quòd distinguitur ab ente propter hoc, quòd ens sumitur ab esse, Res autem ab essentia, & quoniam entia rationis, vt dictum est supra, non habent essentiam. ideo competit solis entibus realibus. Inuestigandum est ergo qualiter se habeat essentia, à qua sumitur res, ad esse à quo sumitur ens. Et quæritur vtrum distinguantur realiter, vel sint idem re, sed distincta tantum ratione, & circa hoc sic procedendum est.

Primo, proponentur aliquę opiniones, & improbabũtur.

Secun

Secundo,proponetur via B. Th. & defensabitur.

Prima opinio, est Henrici de Gandauo in primo quolib. q. 8. hic tenet eandem rem penitus esse essentiam & esse,sed per duplicem respectum, quem potest habere cõparata primæ causæ denominatur essentia & esse, nam imaginatur quòd res antequam producatur est ab æterno in intellectu primæ causæ,sicut exemplatum in exemplari, & ideatum in idea,& sic considerata dicit respectum exemplari ad exemplar,dato etiam casu quòd non produceretur, & ut sic dicitur essentia, puta res quæ est homo, vt est in intellectu primæ causæ, vt ideata, dicitur essentia hominis. Si autem consideratur comparata ad primam causam,sicut effectus ad causam productiuam, prout in actu producitur, sic vocatur esse, vnde res quæ est homo actu productus dicitur esse per talem respectum, sicut per primum respectum dicitur essentia.

Sed contra hanc opinionem dupliciter arguitur.

Primo,nulla relatio est de formali ratione entis absoluti: dicitur enim absolutum ad se,& non ad alterum,sed essentia puta hominis & lapidis est ens absolutum,vt patet, ergo per relationem res non potest dici essentia,cum essentia sit significatum diffinitionis, vt dicemus infra.

Præterea, nulla relatio est inclusa in ratione sui fundamenti,quoniam fundamentum est prius relatione fundata, essentia est fundamentum huius relationis,quę est inter rem exemplatam, & primam causam vt exemplar. nam essentia est id, quod est produciblie per diuinum exemplar. ergo in sua ratione formali non includitur respectus, cum sit respectus posterior fundamento.

Secunda opinio,est Scoti in 3. sentent. dist. 6. & consistit in duobus.

Primo,quòd sunt idem realiter,& sic probat. Duo abinuicem iseparabilia sunt idem realiter. Hoc est velut principiũ in doctrina sua: sed esse non separatur ab essentia. Tunc.n. existeret essentia sine esse, quod est impossibile & implicans contradictionem: ergo sunt idem realiter.

Secundo, ꝙ distinguuntur ex natura rei, & probat sic. De quibuscunque prædicantur & verificantur prædicata cõ-

tradictoria,distinguũtur ex natura rei, hæc patet secundùm ipsum ex diffinitione distinctionis ex natura rei, sed de esse & essentia verificantur prædicata contradictoria, nam hæc duo sunt vera,esse accidit essentiæ,non accidit essentiæ, simi liter hæc duo. Essentia potest esse in potentia obiectiua,esse non potest esse in potentia obiectiua, ergo esse & essentia distinguuntur ex natura rei.

Sed istæ rationes in via nostra nihil concludunt Et ad primam negatur maior, quoniam non est vniuersaliter vera, nam materia & forma distinguuntur realiter,& tamen materia non potest separari à forma,saltem in esse formali. vt pro nunc dimittamus esse obiectiuum, & secundùm viam nostram distinguuntur potentiæ animæ ab anima realiter, & proprietas à subiecto, & tamen sunt inseparabiles, ergo maior sua non est vera vniuersaliter.

Ad secundam negatur maior, quoniam ad verificandum de eodem prædicata contradictoria,sufficit distinctio rationis sumpta ex parte rei,& non solum ex parte intellectus ratiocinantis vnde de puncto signato in medio lineæ, verum est dicere,punctus est principium & non est principium,scilicet partis præcedentis. Et tamen idem punctus,vt principium distinguitur solum ratione à seipso,prout non est principium, & sic patet quòd maior in via nostra non concludit,licet apud Scotistas teneatur vt maxima.

Tertia opinio, quam intendimus sustentare est B.Th.in secundo contra Gentes.cap.52. Ad cuius euidentiam agemus tria.

Primo,quid sit essentia & esse.

Secundo, in quo genere sint.

Tertio, ponam duas conclusiones responsiuas proposito.

Quantum ad primum aduerte, quòd essentia dicit significatum diffinitionis sumptum in concreto, vt significatum huius diffinitionis, animal rationale est essentia hominis, quæ apud Philosophum in 7.metaph.dicitur quodquid est, vnde id quod est res,est essentia rei. Dico autem in concreto,quia aliquando sumitur essentia in abstracto dicendo,humanitas, equinitas &c. Sed in hoc sensu non sumus locuturi

turi hic. non enim esse competit rei in abstracto, sed in concreto, quoniam abstracta habent rationem quo, & nō quod est. Esse autem dicit primam actualitatem impressam cuilibet enti creato à prima causa, qua formaliter existit, cum ex se & sibi derelictum quocunque alio circunscripto existere non possit, primo dicitur primam actualitatem, quoniam est primum quo res est actu, & supponitur vt fundamentum primum cuilibet alteri prædicato perfectiuo. Non enim potest res habere esse per se neque corporeum, neque viuū: nisi supposito esse. merito ergo dicit primam actualitatem, quoniam est primum actuans formaliter. Dicitur secundo, cum ex se existere non possit. Omne enim ab alio dependens, non habet esse ex seipso, quia tunc non dependeret ab alio. ergo indiget aliquo: quo possit existere, & id est esse, vnde sequitur corollarie. Primam causam solam posse existere ex seipsa, quoniam cum sit omnino independēs, non indiget aliquo influente sibi esse. Reliquæ partes dictæ descriptionis manifestæ sunt, patet igitur quid sit essentia, & quid sit esse.

Quantum ad secundum dico, quòd esse est in eodem genere reductiue, in quo est sua essentia. Quod probo dupliciter.

Primo, actus & potentia sunt in eodem genere, ex 9. metaph. tex. 12. sed esse comparatur ad essentiam, sicut actus ad potentiā. Est enim essentia susceptiua esse, & esse est actuans essentiam, cum ex supradictis sit prima actualitas. ergo sunt in eodem genere.

Præterea sumo esse substantiæ, puta hominis, & quæro aut est substantia, aut accidens, si est substantia, habeo intentum, si est accidens, contra. Accidens est posterius substantia ex 7. Metaph. tex. 4. ergo substantia haberet esse per aliquod posterius ipsa, & cum non sit susceptiua accidentis, nisi prius actu existat, ergo prius existeret quàm reciperet esse, quod secundùm te est accidens, quod patet esse absurdum. Necesse est ergo dicere esse substantiæ, esse in genere substantiæ, & esse accidentis in genere accidentis, & esse quātitatis in genere quantitatis, & esse qualitatis in genere qualitatis &c.

Quantum

Quantum ad tertium, vt pateat propositum in via Thomistica, pono duas conclusiones.

Prima conclusio: In quolibet ente citra primum, distinguuntur realiter esse & essentia sumpta in concreto, puta esse hominis, & id, quod est homo, probatur dupliciter.

Primo sic, suppono quòd essentia in concreto in nullo recipitur, cum sit id, quod est, & sit ens per se, tunc arguo sic. Si esse hominis est idem quod homo, ergo sicut homo non recipitur in alio, sic nec esse hominis, tunc vltra. Si esse non recipitur in alio. ergo est esse illimitatum, quoniam omne limitatum & contractum, ideo limitatur & contrahitur, quia recipitur ab alio, sicut accidens in subiecto, vel forma in materia, vel limitatur per aliquam differentiam cõtrahentem, sicut animal limitatur ad hominem per rationale. sed secundùm te esse non recipitur in aliquo, cum sit idem per te cum essentia, quæ non recipitur in aliquo, nec habet differẽtiam contrahentem. Est enim eadem ratio ens & esse habere differentias, cum sumatur ens ab esse, sed ens non habet differentias contrahentes, ex 3. Metaph. tex. 10. ergo esse remanet illimitatum. Si illimitatum ergo infinitum, si infinitum, ergo dabuntur plura esse infinita .s. esse primi & esse rei productæ, quod cum sit manifeste falsum, vt etiam probabitur in 12. Metaph. sequitur q; non sunt idem esse & essentia rei productæ.

Secundo sic, esse habet causam productiuam, quoniam est effectus agentis, quod dat esse suo productiuo. Essentia autem non habet causam productiuam, ergo non sunt idem realiter. consequentia patet. Secunda pars antecedentis multipliciter probatur, nam si habet causam productiuam: ergo prædicata quiditatiua & essentialia habent causam productiuam, sed hæc prædicata conueniunt rei absque omni causa productiua. Remota enim omni causalitate productiua respectu rosæ, quæro an hæc sit vera. Rosa est substantia corporea, si sic, habeo intentum, si non, ergo de rosa absolute sumpta: non potest haberi scientia, sed tantum de rosa vt existit, quod tamen est falsum, quoniam ex primo Poster. Scientia est de incorruptibilibus, & necessarijs. Rosa autem vt existit, corruptibilis & contingens est, vt ergo de rosa

sa habeatur scientia necesse est hanc esse sempiternæ veritatis,Rosa est substantia corporea,etiam remota omni causali tate productiua.

Præterea,si prædicata quiditatiua non conueniunt subiecto,seclusa omni causa effectiua,ergo diffinitio non semper conueniret suo diffinito,quod est absurdum. Præterea huius propositionis,homo est homo, nulla est causa. ergo nec huius,homo est animal rationale,& hæc est sententia Arist. in 7. Metaph.tex. 59.vbi tenet ꝙ huius propositionis,homo est homo,nulla est causa,nisi forte, vt inquit illic Commẽt. aliquis dicat,quoniam quodlibet eorum est vnum per se, & vnum diuiditur in prædicatum & subiectum. Et intendit Comment.quòd non potest assignari alia causa, nisi identitatis prædicati cum subiecto. manifestum est ergo, quòd si prædicata quiditatiua non habent causam effectiuam,nec essentia sumpta in concreto includens huiusmodi prædicata, habet causam effectiuam. Ex his ergo patet,ꝙ essentia & esse in quolibet creato distinguuntur realiter. & huic sententiæ videtur assentire Arist.in secundo post. vbi tenet quòd quid est hominis & esse hominis non sunt idem. Et secundùm doctrinam Auicen. esse in omnibus excepta prima causa omnibus accidit, essentia autem nulli accidit. ergo non sunt idem.

Secunda conclusio,esse rei creatæ,est effectiue ab agente, formaliter autem à forma,prima pars probatur sic,ex supra dictis esse habet causam productiuam. ergo est effectiue ab agente siue producente,vel à forma,non à forma,quia omnis causa efficiens prior est suo effectu, ex 12. Metaph. tex. 16.sed forma non est prior suo esse,tunc enim prius esset, ergo &c. Præterea ex 2. Phys. forma & efficiens non coincidunt in idem numero,ergo forma non dat esse effectiue. Secunda autem pars probatur ex diffinitione formæ,nam forma est quæ dat esse rei,non effectiue, vt probatum est, ergo formaliter,prętcrea,proprium est formæ ex seipsa constituere suppositum,ergo dare sibi esse formaliter. Hæc de Re vt est transcendens dicta sint.

Sed dicet aliquis, si esse & essentia in quolibet creato distinguuntur realiter, ergo ens quod sumitur ab esse, & res

quæ sumitur ab essentia, distinguuntur realiter, quod est contra determinata supra, vbi probatum est transcendentia nõ distingui realiter ab ente.

Ad hoc respondeo dupliciter.

Primo, potest negari hæc consequentia. Concesso ꝙ ens & res in creatis distinguantur realiter, quantum ad id, a quo nomẽ imponitur. ergo transcendenter sumpta distinguũtur realiter, nam in latitudine entis & rei, inuenitur gradus .i. ens diuinũ, in quo non distinguũtur realiter esse & essentia.

Secundo dico, ꝙ licet ens imponatur ab esse, siue ab actu essendi, & res ab essentia siue à quiditate, tamen vtrunque quantum ad id cui nomen imponitur significat, id quod est. ex consequenti tam ens nominaliter sumptum, quàm res, idem significant, diuersa tamen ratione sumpta à diuersis à quibus nomen imponitur, quæ sunt esse & essentia.

De Vero. Cap V.

CIrca transcendens Verum duo consideranda sunt.

Primo quid sit verum, vel veritas formaliter.

Secundo, quia dictum est supra in assignando sufficientiam transcendentium, quòd verum est addens respectũ supra ens, declarandum est si huiusmodi respectus est realis, vel rationis.

Quantum ad primum, aduerte duas famosas opiniones, scilicet Heruei, & B. Thom. & volo vtranque petractare, qm̃ vtraque in sensu ab eis intento sustineri potest. Aduerte igitur opinionem Heruei in 3. quolibet q. prima consistere in tribus conclusionibus.

Prima conclusio, Entitas rei, vt habet esse extra intellectum, non est veritas formaliter, & probatur. Si entitas rei, vt sic, est veritas formaliter, ergo veritas nõ est formaliter in intellectu. Quod est contra Philosophum in lib. 6. Metaph. tex. 8. Inquit enim, non enim verum & falsum in rebus, sed in mente. Præterea si entitas, vt sic est veritas formaliter, ergo hic terminus homo, significat verum formaliter, qm̃ significat hominis entitatem ad extra, sed hoc est contra Philosophum, primo Peri her. qui tenet nullum incomple-

xum dicere verum vel falsum, ergo &c.

Secunda conclusio, Nulla propositio inquantum propositio, nec in mente, nec in voce, nec in scripto est formaliter veritas, sed est tantum repræsentatiue vera vel falsa, probatur. Quod significat verum vel falsum est repræsentatiuum veri vel falsi, sed omnis propositio, ex primo peri her. significat verum vel falsum ergo &c. Præterea quod significat verum vel falsum non ex seipso, sed inquantum aliud ponitur vel remouetur, est repræsentatiuum veri vel falsi. Talis est propositio, significat enim vel falsum, ex eo ꝙ res ponitur sic esse, vel non sic esse, sicut est vel non est, vnde & Philosophus in prædicamentis dixit, Ab eo quod res est vel non est, oratio est vera vel falsa.

Tertia conclusio, veritas formaliter est conformitas rei, quæ est ad extra ad seipsam, vt est in intellectu enũciatiuo secundùm esse cognitum. hanc quidem conclusionem prius declaro deinde probabitur.

Aduerte igitur, quòd entitas siue natura rei dupliciter cõsiderari potest.

Primo, vt habet esse extra intellectũ in suis singularibus.

Secundo, vt apprehenditur ab intellectu, vel intellectui obijcitur per speciem intelligibilem. quando igitur, intellectus per speciem intelligibilem repræsentantem prædicata naturæ obiectæ, inuestigat aliquod eius prędicatum formãs conceptum de natura illa, & enunciat talem conceptum vel prędicatum de re dicendo, cœlum est corpus incorruptibile, homo est animal, inter rem ad extra & ipsammet, vt est sic apprehensa, vel concepta ab intellectu consurgit quædam conformitas, quæ reprę sentatur per hanc copulam, est, opposita autem modo consurgit difformitas, si aliter apprehẽdatur vel concipiatur, quam sit conueniens rei. Hanc igitur conformitatem Herueus vocat veritatem formaliter, difformitatem vero falsitatem. Quæ quidem sunt respectus nõ reales, sed rationis consequentes operationem intellectus. Nam remoto omni intellectu, res non conciperetur conformiter, nec difformiter, ex cõsequenti tales respectus nõ consurgerent. Præterea, eiusdem ad seipsum est respectus rõnis, cum non sint extrema realia realiter distincta, cũ

igitur hic respectus sit eiusdẽ rei,vt habet esse ad extra, ad se ipsam,vt est apprehensa ab intellectu erit respectus rationis.

Posita declaratione,sic probo conclusionem.

Quod distinguitur contra ens reale est ens rationis, quia non datur medium inter ens reale,& ens rationis, sed verũ distinguitur contra ens reale,ex 6.Metaph.tex.8. ergo veritas siue verum est ens rationis. tunc vltra. Omne ens rationis est respectus vel negatio,vt potest elici ex primo cap.huius tract.vbi consideratum est de ente reali,& ente rationis. Constat autem veritatem non esse negationem. ergo est respectus,& ab omnibus communiter conceditur,quod est cõformitas,siue adæquatio,siue conuenientia, iuxta famosam diffinitionem qua dicitur, Veritas est adæquatio rei & intellectus,ergo veritas est conformitas, quæ est relatio rationis inter rem,vt habet esse ad extra,& ipsammet, vt habet esse cognitum in intellectu enunciante.

Sed aduerte,ꝙ Herueus non loquitur de veritate vniuersaliter, sed solum de veritate complexa,quæ significatur per propositionem, de qua sola pertractat Philosophus in primo peri her.& in 6.Metaph.tex.8. Nunc autem quia consideramus de vero,vt est transcendens,conueniens est, vt perscrutemur de omnibus modis veritatis. Quod & agemus pertractantes opinionem B.Thom.

Secunda opinio est B. Thom. præcipue in prima parte q. 16. pro cuius resolutione dico duo principaliter.

Primo,quot sint de ratione veritatis.

Secundo,quid sit veritas tam in re,quàm in intellectus.

Quantum ad primum aduerte, vt elicitur ex doctrina B. Thom. præcipue in q. de veritate,q. prima art.8. quòd duo includuntur in ratione formali veritatis,scilicet absolutum & respectus,quod,quidem absolutum, aliquando est natura rei intelligibilis,aliquando est species intelligibilis,aliquando est conceptus formatus vt plenius dicemus infra. & respectus aliquando est rei ad intellectum, aliquando est intellectus ad rem, qui aliquando est realis, aliquando est rationis, vt declarabitur infra. Iterum aduerte, quòd absolutum inclusum in ratione veritatis, est veritas fundamentaliter; sed non formaliter, fundatur enim veritas in entitate

tate rei. Respectus autem inclusus dicitur veritas formaliter, & quoniam vnumquodque solet diffiniri per suum formale, inde est, quod solet allegari hæc diffinitio, vt famosissima, Veritas est adæquatio rei & intellectus, pro eodem autem sumuntur, æquatio, conformitas, & similitudo. verum ut habeatur plena notitia diffiniemus ipsam per absolutum, & respectum, & vt est in re, & vt est in intellectu.

Tu igitur aduerte, ꝙ veritas in re sic diffinienda est, Veritas est entitas rei, vt conformis intellectui, siue speculatiuo siue practico. dico autē speculatiuo siue practico, quia alio modo conformatur entitas rei intellectui practico, & aliter speculatiuo. Nam conformatnr practico, vt causæ suæ productiuæ, vnde dicitur verus gladius, quia conformatur ideæ gladij existenti in intellectu artificis, quæ est causa producēdi gladium ad extra. econtra dicitur falsus gladius q̃a difformis est eidem ideæ, & in naturalibus dicitur verus lapis, verum aurum, quia conformantur ideis existentibus in mēte primæ causæ agentis ad instar artificis. Conformatur autem intellectui speculatiuo, quia ab eo cognoscitur sicut est, & difformatur, quando aliter cognoscitur quam sit. Hęc autem conformitas vel difformitas fit mediante specie repræsentatiua, & conceptu incomplexo vel complexo, de entitate rei formatis ab intellectu, quibus res ad extra apprehensa per intellectum habet correspondere. Et idcirco, si vis recte diffinire veritatem in artificiatis vel in naturalibus respectu intellectus practici, sic diffinies, Veritas artificiati est conformitas eius ad ideam à qua pendet. Veritas rei naturalis est conformitas eius ad ideam primi agentis à qua pendet, falsitas autem diffinienda est per difformitatem. si vero diffinire eam volueris respectu intellectus speculatiui, sic diffinies, Veritas in re, est entitas rei, vt conformatur speciei intelligibili tanquam suo repræsentatiuo, vel cōceptui incomplexo aut complexo, qui per actum intellectus, de re prædicantur, sicut est vel non est, vt cum prædicatur vera diffinitio de diffinito.

Facta consideratione de veritate, vt est in re, si vis eam diffinire, vt est in intellectu, distingues vt supra de intellectu

ſpeculatiuo & practico, ſi reſpectu practici, dicit duo ſcilicet ideam, & correſpondentiam ſiue conformitatem ad ideatũ, quoniam exemplar & exemplatum debent correſpondere, & ſic diffinies eam, Veritas in intellectu practico eſt idea ut cauſa productiua, conformis ideato vt proprio effectui. Si reſpectu intellectus ſpeculatiui, dicit duo, ſcilicet abſolutũ quod erit aut ſpecies intelligibilis, aut conceptus incomplexus. puta animal rationale, aut conceptus complexus, vt hominem eſſe animal rationale, & dicit reſpectum conformitatis huiuſmodi ſpeciei vel conceptus ad rem cognoſcibilẽ, & tunc ſic diffinies eam, Veritas in intellectu ſpeculatiuo eſt ſpecies intelligibilis, vel conceptus incomplexus aut complexus, vt conformes & adæquati rei adextra, ſecundũ quod per intellectum apprehenditur. Ex his ergo patet quid ſit veritas ſecundùm doctrinam B. Th. tam in re quàm in intellectu, ſiue practico ſiue ſpeculatiuo.

Quantum ad ſecundum principale propoſitum in principio huius capitis, ſcilicet an reſpectus incluſus in ratione veritatis ſit realis vel rationis, aduerte, quòd aliter dicendũ eſt ad mentem Heruei, & aliter ad mentem B. Th. Nam ſecundùm Herueum, vt declaratum eſt ſupra in tertia concluſione ſua, ſemper eſt reſpectus rationis, quoniam ſequitur apprehenſionem rei ab intellectu in comparatione rei adextra, ad ſeipſam, vt eſt apprehenſa.

Secundùm doctrinam vero B. Th. ab vtroque abſtrahit, quoniam aliquando eſt realis, aliquando eſt rationis. ad cuius euidẽtiam aduerte, quòd res alio modo comparatur ad intellectum diuinum, alio modo ad intellectum creatum. Quantum ad intellectum diuinum, vel comparatur eſſentia ſua ad ipſum, quam mere ſpeculatiue intelligit, vel comparantur creata, quæ practice intelligit. Si reſpectu eſſentiæ, ſic dico quòd reſpectus ille eſt mere rationis ex parte vtriuſque, quoniam intellectus diuinus & eſſentia ſua, cum non habeant adinuicem oppoſitionem relatiuam, non diſtinguũtur realiter, ſed relatio realis, vt diximus ſupra in ſecunda diuiſione entis realis, requirit extrema realia & diſtincta realiter, erit ergo inter diuinam eſſentiam intellectam, & diuinum intellectum intelligentem talis reſpectus, qualis eſt

eiuſdem

eiusdem ad seipsum. Si respectu creaturæ, dico quòd ex parte diuini intellectus, tam practico quàm speculatiuo, est relatio rationis, quoniam diuina intellectio non pendet à creatura, omnia enim intelligit in essentia sua.

Et propterea, vt diximus in secunda diuisione entis realis, Deus vt causa creaturæ per intellectum, non est eiusdem ordinis cum creatura, vt illic declaratum est, ergo inter intellectum diuinum practicum & creaturam, ex parte diuini intellectus non est relatio nisi rationis, ex parte vero creaturæ, dico quòd toto tempore quo existit, talis respectus ad diuinum intellectum practicum est realis. Est enim sicut respectus effectus ad causam productiuam, qui est realis ex 5. metaph. cap. ad aliquid, pro illo vero tempore quo creatura non existit, est respectus rationis, est enim sicut respectus nō entis ad ens, qui non potest esse realis, quoniam relatio realis requirit extrema realia, & realiter existentia, si debet esse relatio realis & actualis.

Quantum ad intellectum creatum, distinguendum est, ut supra, de speculatiuo vel practico. De intellectu speculatiuo dico, quòd aliquando est inter intellectum & rem intellectam relatio realis mutua, aliquando realis non mutua, aliquando rationis tantum, nam res intellecta tripliciter potest ad intellectum comparari.

Primo, vt existens actu & mouens intellectū ad sui intellectionem, & sic inter ea est talis relatio, qualis est inter mouens & motum. Constat autem in 5. metap. cap. ad aliquid illam esse relationem mutuam realem, nam mouens est agens, & motum patiens, sed apud Aristot. ibidem vniuersaliter inter agens & patiens est relatio realis secūdi modi, quæ est mutua.

Secundo, comparatur res intellecta ad intellectum speculatiuum sicut mensura ad mensuratum, pendet enim scientia nostra speculatiua ab obiecto, sicut mensuratum à mensura, sed ex 5. metaph. cap. ad aliquid, inter mensuram & mēsuratum datur relatio realis, ex parte mensurati, quoniam pendet a mensura, sed non ex parte mensuræ, quoniam est independens à mesurato, & huiusmodi relatio est tertio modo relatiuorum, vt patet ibidem.

Tertio, comparatur res intellecta ad intellectum, eo tempore quo non existit, & tamen de ea intellectur enunciat aliquid sibi competens ex rei natura, vt dum hyemali tempore enunciat de rosa esse florem odoriferum, & tunc ly esse dicit respectum conformitatis inter prædicatum & subiectum, quem constat esse respectum rationis, quoniam consurgit ex apprehensione intellectus, & quoniam obiectum nõ existens non potest fundare respectum realem, diximus enim supra in secunda diuisione entis, quòd relatio realis requirit extrema realia existentia actu.

De intellectu autem practico, inquantum per habitum scientiæ practicæ est causa productiua rei, sicut artifex per scientiam vel artem est causa sui artificiati, dico, ꝙ semper est realis mutua, sed aliquando potentialis, aliquando actualis, nam obiectum scientiæ practicæ, vel est actu productum vel producibile, si primo modo, sic inter ipsum & intellectũ practicum est talis relatio, qualis est inter causam & effectũ, quam constat esse realem mutuam, ex 5. Metaph. cap. ad aliquid, si secundo modo, sic non erit realis actualis mutua, q̃m extremum alterum nõ est actu, erit autem talis relatio, qualis ponitur inter calefactiuum & calefactibile & generatiuum & generabile, quam possumus appellare mutuam potẽtialem, quoniam & si alterum extremum non sit actu, est tamen in potentia passiua. Ex omnibus ergo dictis patet, ꝙ secundùm viam Thomisticam respectus conformitatis inclusus in ratione veritatis aliquando est realis mutuus, aliquando realis non mutuus, aliquando est rationis tantum, & ideo ab omnibus abstrahit.

Repugnantia vero, quæ videtur esse inter Herueum qui tenet, huiusmodi respectum esse tantum ens rationis, & B. Thom. tenentem esse aliquando realem, aliquando rationis, sic concordari potest. Loquitur enim B. Thom. de omnibus modis quibus sumitur veritas siue in re, siue in intellectu diffiniente, enunciante, practico, speculatiuo, diuino, & creato. Herueus autem loquitur solum de veritate, vt est in intellectu enunciatiuo. Loquendo ergo de hoc, non negaret B. Thom. quin huiusmodi respectus cõformitatis sit ens rationis, vt diuiditur contra ens reale, quod dicitur ens ex-

tra

tra animam. Dicit enim talis respectus ordinem prædicati ad subiectum, qui ordo consurgit ex apprehensione intellectus comparantis id quod intellexit de re ad rem ipsam, intellexit enim animal rationale de homine, & aduertit id cõuenire sibi, & hanc conuenientiam, siue adæquationem explicat per enunciationem dicens, homo est animal rationale. Et quidem quòd B. Thom. sic sentiat patet in 6. Metaph. in expositione tex. 8. vbi inquit, Ex quo patet, quòd talis cõpositio est solum in intellectu, non in rebus. Et ideo illud quod est ita ens, sicut in tali comparatione consistens, est alterum ab his, quæ proprie sunt entia, quæ sunt res extra animam, quarum vnaquæque est, aut substantia, aut quale, aut quantum &c. Patet ergo inter Herueum & B. Thom. nullam esse repugnantiam, sumendo præcise veritatem, vt est in intellectu enunciatiuo. Hæc de Vero dicta sint.

De Bono. *Cap.* VI.

Circa Transcendens Bonum considerabimus tria. Primo, quot sint de ratione eius, vt bonum est. Secundo, duplicem eius diuisionem.

Tertio, quia determinabitur bonum includere respectũ, declarandum est quomodo est nomen respectiuum. Reliquas eius conditiones, quomodo habeat rationem finis, & primi causantis, & felicitantis, dimittimus pro nunc, quas tamen considerabimus in Theologia. Nunc autem non egrediemur limites metaphysicales, secundùm quos præsentem tractatum disponimus.

Quãtum ad primum aduerte, ꝙ duo sunt de ratione Boni, vnum vt materiale, alterum vt formale, materiale quidẽ est esse rei, quod est primum fundamentum bonitatis. nam bonum vt bonum habet rationem perfecti, est enim natura boni, perficere id cuius est bonum, vnumquodque autem in tantum est perfectum, inquantum est actu, intantum est actu inquantum habet esse, quoniam esse est prima actualitas trahens rem à potentia ad actum. Ergo esse rei actuale est materiale & fundamentum in ratione boni. Ex quo sequitur, quòd entia rationis non sunt bona, vt sic, quoniam

neque

neque habet esse per se, neque subiectiue in alio, vt declaratum est supra in prima diuisione entis, nec entia chimerica, quæ non ponunt in rerum natura, nec mathematica, vt considerantur à mathematico, id est vt abstrahunt à materia sensibili, vnde inquit Arist. in 3. Metaph. tex. 3. Non potest esse principium motus, nec ratio boni in rebus immobilibus .i. in mathematicis, similiter materia prima secundùm se non potest dici bona, cum sit ens in pura potentia, & omnem suã perfectionem trahit à forma, per quam fit actu, vnde & Philosophus inquit, in primo Phys. tex. 81. Existẽte forma quodam diuino, & optimo appetibili, aliud quidem contrarium ipsi dicimus, id est priuationem, cum igitur materia ex se sit adiuncta priuationi, & priuatio habeat rationem mali, iuxta Philosophum ibidem, sequitur quòd nec ex se inquantum est ens in pura potentia, nec ratione priuationis, sed tantũ ratione formæ per quam fit actu, & est cognoscibilis, potest dici bona. Item nec entia, quæ sunt in pura potentia agentis & non in potentia passiua, vt alter mundus producibilis, sunt aliquo modo bona, extra causam agentem, quia nullum esse habent extra agens, neque actuale, neque potentiale.

Formale autem indiuisum in ratione boni est respectus & ordo ad appetitum, sicut enim verum respicit intellectũ, sic bonum est perfectiuum appetitus. In ratione autem perfectiui includitur respectus, est enim perfectiuum alicuius perfectibilis perfectiuum, sicut calefactiuum alicuius calefactibilis calefectiuum, patet ergo, ꝙ in ratione boni includitur respectus perfectiui, per quem distinguitur à quolibet alio Transcendente, & ideo per ipsum, vt per suum formale diffinitur, & se habet vt differentia complens rationem eius.

Quantum ad secundùm aduerte duplicem diuisionem boni.

Prima est, Bonum est duplex, scilicet bonum secundùm quid, & bonum simpliciter. bonum secundùm quid est res existens sub esse substantiali, præscindendo ab omni esse accidentali perfectiuo: Bonum simpliciter est res existens sub suo esse substantiali, & omnibus accidẽtibus conferentibus ad perfectionem suam, verbi gratia, Homo statim genitus dicitur

citur bonus secundùm quid, pro quanto habet esse substantiale actu, & hæc quidem bonitas, solet nominari bonitas entis. Cum autem ad perfectionem sibi conuenientem deuenerit siue naturalis siue moralis, tunc dicitur Bonus simpliciter, propter quod aduerte, ꝙ opposito modo se habent bonum secundùm quid, & ens secundùm quid: Bonum simpliciter & ens simpliciter, nam dicitur ens secundùm quid, quo ad prædicata accidentalia, secundùm quę res non fit simpliciter actu, sed actu talis, & secundùm hoc sumitur generatio secundùm quid ex 5. Phys. tex. 7. Ens vero simpliciter sumitur ab esse substantiali, quod est à forma substãtiali, nam per eam fit res simpliciter actu, quæ prius erat in pura potẽtia, & secundùm hoc sumitur generatio simpliciter ex 5. Phys. tex. 7. patet ergo quod se habent opposito modo.

Secunda diuisio est: Bonum triplex inuenitur, vtile, honestum & delectabile, verum quia hæc distinctio non est metaphysicalis, sed potius moralis, vt patet in 8. Eth. vbi super hoc triplici bono assignatur triplex amor, ideo breuiter me expedio. Dicitur bonum vtile, quod propter alterum, & nõ gratia sui est appetibile, sicut cibus & potus, & reliquam exteriora nobis deseruientia. Bonum honestum est, quod gratia sui est appetibile, vt scientiæ speculatiuę, & virtutes. Bonum delectabile est, prout quietat appetitum vere aut apparẽter, etiam quòd nullam contineat vtilitatem nec honestatem. Nam delectatio formaliter est quies in bono adepto.

Quãtum ad tertium, quia determinatum est supra quòd respectus est de ratione boni, declarandum est quomodo ly bonum est nomen respectiuum, vnde aduerte, quòd nomen respectiuum est duplex. Quoddam est cuius significatum est respectus, ita ꝙ totum suum esse est ad aliud se habere, sicut pater, filius, seruus &c. Quæ solent dici relatiua secũdùm esse, & sunt entia mere respectiua, quæ, vt sic, nullam dicũt perfectionem, quia dicunt tantum ordinem ad alterum. Quoddam autem est, cuius significatum est quid absolutum, & tñ non possunt concipi nisi conceptu relatiuo, & cum ordine ad alterum. Et huiusmodi solent appellari relatiua secundùm dici, verbi gratia, principiũ effectiuũ est quid absolutũ, vnumquodque .n. efficit per virtutem actiuam, quæ est aut substantia,

ſubſtantia,aut qualitas,& tamen non concipitur in ratione principij,niſi in ordine ad principiatum,quoniam principiū eſt principiati principium,& cauſa cauſati cauſa, & ſcientia ſcibilis ſcientia, & ſenſus ſenſibilis ſenſus. Ad propoſitum dico,quòd bonum,ſicut & verum,ex parte rei ſunt nomina reſpectiua.

Secundo modo,licet enim dicant abſolutum, tamen non ſunt conceptibilia niſi in ordine ad alterum ex conſequenti connotant reſpectum. Nam verum in re eſt natura rei, vt diximus ſupra, quæ tamen non apprehenditur,vt vera niſi per reſpectum conformitatis ad intellectum. Et bonum eſt eſſe rei,ſiue alia perfectio,quę tamen non poteſt concipi vt bonum, niſi per reſpectum appetibilis ad appetitum.

Hæc de Bono tranſcendenti dicta ſufficiant.

Chryſo-

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME IN METAPHYSICEM ARISTOTELIS.

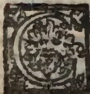
TRACTATVS PRIMVS.

NTEQVAM descendamus ad considerationem eorum, quæ tractantur ab Aristotele in libris suæ Metaphysices, præconsiderabimus aliqua deseruientia toti negotio metaphysico, in quibus complectemur intentionem Aristotelis in procœmio suo. Huiusmodi autem consideranda sunt quinque.

Primo, quæ fuit necessitas inueniendi Metaphysicem.
Secundo, quæ sunt consideranda à Metaphysico.
Tertio, quæ, & quanta sit dignitas Metaphysices.
Quarto, quis finis Metaphysices.
Quinto, q̃ ordinate processit Aristoteles in Metaphysice.

CAPVT PRIMVM.

IRCA necessitatem Metaphysices, aduerte, quòd ex tribus sumitur.
Primo, ex parte intellectus nostri.
Secundo, ex parte rerum scibilium.
Tertio, ex parte scientiarum particulariũ.
Quantum ad primũ aduerte, quòd intellectus noster est humanus,

humanus, inquantum coniungitur sensui in eadem substantia animæ, neque enim datur intellectiuum in his generalibus sine sensitiuo, vt docet Arist. in 3. de anima, tex. 61. & habet quid diuinum in se, inquãtum est immaterialis, simplex, incorruptibilis, & apprehensiuus entis, vt ens est, & non solum huius vel illius entis, & propter hanc intellectus celsitudinem dictus est homo ab antiquis sapientibus, Nexus Dei, & mundi, ab alijs autem dictus est Orizon inter corporea & incorporea, quoniam vtranque in se complectitur naturam, quoniam igitur & humanus & diuinus est, necesse fuit, vt perficeretur inquantum humanus per scientias naturales, & metaphysicas, quæ de sensibilibus pertractant, neque enim abstrahit physicus à materia sensibili, nec mathematicus à materia intelligibili .i. subiecta quantitati, ex 2. physic. tex. 18. ut autem perficeretur inquãtum diuinus, necesse fuit vt intelligeret entia diuina separata à materia, à quantitate, à loco, à tempore, à motu, hæc autem non possunt sciri per scientias naturales, quarum subiectum est ens sub motu, ut declarauimus in physicis, nec per scientias mathematicas, quarum subiectum est ens sub quantitate continua, vel discreta, ergo necesse fuit inuenire scientiam superphysicalem, in qua de huiusmodi fieret consideratio, & hæc est Metaphysica, quæ transphysica, & diuina, & sapientia nominatur, vt dicemus in 3. cap. & quidem ꝙ de huiusmodi illic fiat consideratio, patet ex Auic. in primo libro suæ Metaph. cap. 1. inquit enim, Iam audisti, quòd in diuina scientia quæritur de primis causis naturalis esse, & doctrinalis esse .i. esse quanti, & de eo quod pendet ex eis, & de causa causarum, & principio principiorum, quod est Deus excelsus. vt igitur perficeretur intellectus noster, ea ratione qua diuinus, necesse fuit inuenire Metaphysicem.

Quantum ad secundum aduerte, quòd vt habeatur scientia de re scibili, non solum oportet cognoscere prædicata sua propria & specifica & generica, sed & prædicata vniuersalissima, quæ sunt ens, vnum multa, actus, potentia, necessarium possibile, finitum, infinitum, dependens, independens, perfectum, imperfectum, idem diuersum, oppositum conueniens, & cetera multa. vnde Arist. quoties venatur diffinitionem

tionem alicuius, incipit ab his prædicatis vniuersalissimis, vt patet in 3. phys. tex. 6. vbi venatur diffinitionem motus, & in 2. de anima, tex. 2. vbi venatur diffinitionem de anima. Huiusmodi autem termini in nulla particulari scientia potuerunt considerari, quoniam cum omnes, indigeant cognitione talium terminorum, & vtantur eis, non esset maior ratio, quare considerentur in vna quàm in alia. & ideo fuit necesse inuenire vnam primam vniuersalem sciētiam, in qua talia considerentur, & à qua particulares scientiæ de huiusmodi cognitionem accipiant, tanquam sibi traditam à Philosopho. Hæc autem est Metaphysica, in qua, vt videbitur locis suis, de omnibus prædictis fit consideratio. vnde non est officium Physici considerare de forma, actu, & potentia absolute, sed inquantum respiciunt materiam, vt docet Arist. in 2. phys. tex. 26. Idem intellige de alijs terminis vniuersalissimis. vt igitur haberetur perfecta cognitio de huiusmodi terminis absolute sumptis, à quibus pendet omnium rerum scibilum perfecta cognitio (quoniam ignoratis vniuersalissimis & primis prædicatis, necesse est nescire sequentia) ideo necessario inuenta est Metaphysica. propter quod inquit recte Albert. in lib. j. Metaph. tract. j. & cap. j. sicut causa tertia in ordine fundatur super secundariam, & secundaria in primaria, & primaria non fundatur in aliquo, sed est fundamentum omnium consequentium, ita naturalia & doctrinalia .i. Mathematica fundantur in diuinis .i. in consideratis à metaphysico, & diuina non fundantur, sed fundant tam mathematica, quàm physica.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ cum scientia habeatur per demonstrationem (est enim habitus conclusionis, per demonstrationem acquisitus) & demonstratio ex primo Poster. procedat ex principijs, duplicia sunt principia, quibus procedit demonstratio .s. propria vnicuique conclusioni, & communia sunt vniuersalia, in quibus fundatur veritas propriorum principiorum. Principia propria quidem considerantur in ea scientia, in qua sunt principia, vt Geometra considerat quid punctus, quid linea, quid angulus &c. & ex his deducit conclusiones suas. Principia autem communia non possunt considerari in aliqua scientia particulari,

sed

ſed omnes vtuntur eis, vt ſibi conuenit, ſicut declarat Ariſt. in primo poſter. & in 4. metaph. tex. 7. vbi inquit, intantum vtuntur eis inquantum ſibi ſufficit, cum enim omnes vtantur eis, non magis pertineret ad vnam, quàm ad omnes conſiderare de eis. Verum quia ignoratis principijs impoſſibile eſt ad notitiam concluſionis pertingere, ideo neceſſe eſt, quòd in aliqua ſcientia certificentur & ſtabiliantur. hæc autem eſt ſola Metaphyſica, quoniam vt probat Ariſt. in 4. metaph. cum huiuſmodi principia componantur ex terminis vniuerſaliſſimis, vt ens, vnum, verum, oppoſitum, idem, diuerſum &c. vt in hoc principio, Non ſunt oppoſita, ſcilicet entia in eodem, & in hoc, De quolibet eſt affirmatio vel negatio vera, neceſſe eſt vt in eadem ſcientia conſiderentur, quæ & de huiuſmodi terminis conſiderat. hæc autem eſt ſola Metaph. vt dictum eſt ſupra, & probabitur de mente Ariſt. in 4. lib. tex. 7. & 8 vbi inquit. Philoſophi igitur eſt de omni ſubſtantia ſpeculantis inquantum congruit, & de omnibus principijs ſyllogiſticis perſcrutari Vt igitur ſcientiæ particulares in demonſtrationibus ſuis firmiſſime procedant, quæ vt in primis radicibus fundantur in primis principijs, neceſſe fuit inuenire Metaphyſicam, quę de huiuſmodi principiorum veritate conſideraret, & defenſaret ea. Hæc de neceſſitate Metaphyſicæ dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. inueſtigandum eſt, quænam ſint conſideranda à metaphyſico. Pro cuius notitia aduerte, ꝙ tria cadunt ſub conſideratione cuiuſlibet ſcientiæ. ſ. ſubiectum: Partes & proprietates ſubiecti, & principia ſiue cauſæ ſubiecti. Et hanc doctrinam docuit Ariſt. in j. Poſter. quā ſeruauit in ſcientia naturali, in qua de ente, ſiue de corpore mobili, vt de ſubiecto conſideratur, & de partibus ſubiectiuis eius, quæ ſunt ens mobile ad vbi, ens mobile ad formam, ens mobile ſimplex: ens mobile mixtum &c. Et de proprietatibus eius, vt de motu finito, & infinito, de loco, & tempore, & de principijs ſiue cauſis eius intrinſecis, vt de materia & forma, & de extrinſecis, quæ ſunt efficiens & finis.

finis. Cum igitur hæc tria considerari debeant in omni scientia, inuestigandum est quid sit subiectum in Metaphysice, deinde quæ sint partes & proprietates eius, quæ considerandæ sunt à Metaphysico, deinde quæ sint principia & causæ considerandæ à Metaphysico.

Quantum ad primum aduerte, quòd de subiecto Metaphysices triplex est opinio.

Quidam dicunt, vt refert Auic. in 1. suæ Metaph. cap. 2. ꝙ vltimæ & vniuersales causæ ad quas reducuntur aliæ causæ, sunt subiectum in hac scientia, & ratio eorum est hæc. Cum scire sit rem per causam cognoscere, necesse est vt in omni scientia considerentur propriæ causæ, puta in scientia naturali consideremus causas naturales, in mathematica causas mathematicas, & maxime causas formales. non enim mathematicus demonstrat per causam materialem, efficientē, & finalem, vt dicemus in 3. Metaphys. sed propriæ causæ metaphysicales sunt causæ vltimæ, & vniuersales, vt prima materia, prima forma, primum efficiens, primus finis. ergo hęc sunt subiectum, circa quod debet versari Metaphysicus. Quòd autem huiusmodi causæ sint metaphysicales, patet, quoniam sicut causæ particulares sunt propriæ scientiæ particulares sic causæ vniuersales debent esse propriæ scientiæ vniuersales, quæ est Metaphysice, vt declarabitur infra.

Sed hæc opinio est falsa, quoniam, vt inquit Auic. vbi supra, & in hoc eum imitatur D. Alber. 1. Metaph. tract. 1. cap. 2. proprietates, siue intentiones considerate in Metaphys. non attribuuntur causis vltimis & vniuersalibus, neque causis absolute sumptis. ergo non sunt subiectum in hac scientia. consequentia quidem patet, quoniam de eo quod est subiectum in scientia venamur proprietates considerandas in scientia. ergo si non conueniunt causis, manifestum est eas non esse subiectum in hac scientia. Antecedens autem sic declaratur. Proprietates considerate in hac scientia sunt vnitas, multitudo, identitas, diuersitas, actus, potentia, necessitas, possibilitas, finitas, infinitas, & alia multa, vt dicetur inferius. Constat autem, ꝙ hæc communia non verificantur, nec demonstrantur in Metaph. de causis vltimis & vniuersalibus, sed de ente, vt ens est, vt declarabitur. ergo &c.

Aliqui dicunt Deum, & entia diuina esse hic subiectum, quoniam Metaph. est de abstractis à materia secundùm esse, & secundùm rationem. in hoc .n. distinguitur à physica & mathematica. huiusmodi autem sunt Deus & entia diuina, vt patet in 12. Metaph. ergo &c. confirmatur, quoniam denominatio scientiæ fit à subiecto, dicitur autem scientia diuina. ergo Deus, & diuina entia sunt subiectum.

Sed hæc opinio non est vera, quoniam nullum quæsitum in scientia est subiectum eius. nam ex 1. Poster. de subiecto supponitur quia est, & quid est, sed ut declarabitur in lib. 12. hic quæritur de Deo, & de entibus diuinis, an sint, & quid sint, tunc .n. manifestabitur, & præcipue in quæst. nostris super duodecimum, verum sit officium physici, & metaphysici, probare entia separata à materia.

Alia est opinio, quæ est ad mentem Aristot. & manifestior fiet in 4. lib. quam sequuntur Auicen. in primo suæ Metaph. cap. 2. & D. Albert. 1. Metaphys. tract. 1. cap 2. & Auerr. in 4. lib. comm. 1. & B. Thom. in pr. Metaphys. Isti dicunt, quòd ens inquantum ens, & non hæc, vel illa pars entis est subiectum in hac scientia, & in hoc distinguitur ab alijs sciẽtijs particularibus. & hanc conclusionem probant sic, Nulli attribuuntur, nec vniuersaliter verificantur proprietates considerate à metaphysico, vt vnum, multa, potentia, actus, idem, diuersum, &c. nisi de ente inquantum ens, quoniam omne ens est vnum, aut multa, idem, aut diuersum, actu: vel potentia, finitum, vel infinitum: possibile, vel necessarium. ergo ens inquantum ens est in metaphys. subiectum. & consequentia quidem patet, quoniam illud est subiectum in scientia, cui attribuuntur proprietates consideratæ in scientia.

Præterea, omnis scientia est de ente, quoniam ex primo Poster. quod non est, non contingit scire. cum igitur omnis scientia sit particularis, vel vniuersalis, necesse est sicut scientiæ particulares sunt de ente particulari, vt physica de ente mobili, & mathem. de ente quanto, sic scientia vniuersalis, quæ est metaph. sit de ente vniuersali, quod est ens inquantum ens, & hæc ratio fundatur in 4. Metaph. tex 1. vbi inquit Philosophus, est autem scientia quædam, quæ specula-

tur ens inquantum ens, & quæ huic insunt secundùm se. Hæc autem scientia non est vna earum quæ dicuntur particulares, quoniam non est alicuius scientiæ particularis consideratio de ente vniuersali &c.

Sustinendo igitur, quòd ens inquantum ens sit hic subiectum, soluenda est ratio adducta pro prima opinione, & adducta pro secunda.

Ad rationem igitur primæ opinionis, negatur hæc consequentia. In Metaph. considerantur vltimæ causæ & vniuersales, sicut in omni sciētia causæ particulares. ergo sunt subiectum in ea. non .n. omne consideratum in scientia est subiectum in ea, sed illud tantum cuius causas quærimus, & de quo proprias passiones demonstramus. Hæc autem est ens inquantum ens, cuius causas vltimas, & vniuersales metaphysicus considerat, tanquam finem, ad quem conatur peruenire. nam vt dicemus infra, sicut ignorantia causarum fuit occasio philosophandi, sic earum cognitio erit finis. vnde metaphysicus quiescet, cum causas vniuersales entis vniuersalis inuenerit: nam geometra quiescit, cum causam scit propter quam triangulus habet tres æquales duobus rectis, & physicus quiescit, cum causam scit propter quam terra est figuræ rotundæ, & stat in medio mundi.

Ad rationem secundæ opinionis, dico ꝙ non concludit aliud, nisi ꝙ Deus, & entia diuina sunt principalia, & vltima considerata, ad quæ pertingere possit metaphysicus. ex hoc tamen non sequitur, ꝙ sint subiectum, & præcipue subiectū adæquatum, vt intendimus, quoniam huiusmodi subiectum debet esse vniuersale consideratum .i. ꝙ omnia considerata in scientia habeant ordinem ad ipsum, & sit illud cui attribuuntur omnes proprietates, & passiones considerate in scientia. constat autem quòd Deus, & diuina entia, non sunt vniuersale consideratum in hac scientia, nec eis conueniunt omnes passiones metaphysicales, non enim Deus est vnum, & multa: idem & diuersum, actus & potentia: possibile & necesse. Optime autem verificantur, de ente vniuersali, quoniam in se comprehendit omnes modos essendi, vnde aliquod est vnum, aliquod est multa, aliquod est in potentia, aliquod in actu &c. Nec obstat, ꝙ dicitur Metaphysica esse

de abstractis à materia, secundùm esse, & secundùm ratione, quoniam id non solum conuenit Deo & substātijs diuinis, de quorum ratione est, quòd non sunt in materia, sed & enti vniuersali & passionibus eius, quoniam non est de eorum ratione, quòd sint in materia, aliter omne ens, omne vnum, omne verum, omnis actus, omnis substantia &c. essent in materia, dicuntur ergo abstrahere à materia, quoniam in sua latitudine est inuenire aliquod quod non est in materia, & aliquod quod est in materia. hoc autem non contingit in latitudine entis mobilis, quoniam omne mobile, vt dicetur in lib. 8. de necessitate, habet materiam, nec in ente quanto, qm̃ omnis quantitas consequitur substantiam ratione materiæ, propterea de ratione entium naturalium est materia, & habent esse in materia. Metaphysica autem licet abstrahant à materia secundùm diffinitionem, non tamen secundùm esse. Hæc de subiecto metaphysicæ dicta sint. vtrum autem sub subiecto metaphysicæ contineantur ens rationis, & ens per accidens, discutiemus in quęstionibus Metaphysicalibus.

Quantum ad secundum aduerte, quòd proprie passiones entis, inquantum ens, sunt prædicata conuertibilia cum ente, vt sunt transcendentia, de quibus ordinauimus particula rem tract. & hæc considerantur à metaphysico, quoniam vt dicemus in 4. lib. eiusdem scientiæ, est considerare subiectū, & ea quæ per se conueniunt ei. partes autem entis sunt illa in quibus diuiditur ens vniuersale. hæc autem sunt substantia, accidens, vt quantitas, qualitas, ad aliquid, & reliqua prædicamenta, potentia vt materia, actus, vt forma, necessarium, contingens, dependens, independens, finitum in esse, infinitum in esse, & de his omnibus pertractabit Philosophus in libris seq. nam vt dicet Philosophus in lib. 11. sicut scientia medicatiua habet considerare omnes modos salubris, sic prima philosophia omnes modos entis. reducū tur enim ad vnum, sicut & modi salubris, quod quomodo sit verum, declarabitur loco suo.

Quantum ad tertium, dico cum Philosopho, quòd habet considerare principia prima, & primas ac maxime vniuersales causas entis inquantum ens. Et aduerte, quòd per prima principia intelligo primas propositiones veras, in qui-

bus fundantur omnes particulares ſcientiæ. nam ſecundũ doctrinam Auic. in 1. ſuæ Metaph. cap. 2. ſicut ad primum regentem pertinet conſtituere & ſtabilire principia, ac leges ſecundùm quas habent agere ſecundi regẽtes, ſic primi Philoſophi eſt conſiderare & firmare principia prima, à quibus habent procedere ſcientiæ particulares. Omnis enim demonſtratio procedit ex principijs proprijs & communibus, licet non in ſua vniuerſalitate ſumptis, ſed vt applicantur. & de his primis principijs conſiderabit Ariſt. in 4. lib. firmando ea contra negantes. Per primas & maxime vniuerſales cauſas intelligo cauſas actiuas totius entis cauſati, ĩter quas ſunt cauſæ cauſatæ, vt intelligentiæ motrices, à quibus pendet omne ens mobile, & ens quantum. nam & cœlum vt eſt ſub motu, pẽdet ab eis, & eſt cauſa incauſata omnino, à qua & intelligentiæ, & cœlum, & naturalia pendent, & dicitur eſſe cauſa totius entis extra ipſum, & de his conſideratio fiet in lib. 12. tantum quantum attingere poteſt naturalis virtus intellectus humani. Quòd autem habeat conſiderare prima principia, & primas ac vniuerſales cauſas, probat Ariſt. in proœmio tali ratione. ſcientia quæ abſolute dicitur ſapientia, verſatur circa prima principia, & primas ac vniuerſales cauſas, ſed Metaph. dicitur ſapientia abſolute. ergo &c. Minorem quidem huius rationis declarabimus in 3. cap. cũ agemus de dignitate eius. Maiorem autem intendit Ariſt. declarare duplici via.

Primo, ex comparatione ſapientiæ in genere.

Secundo, ex conditionibus ſolitis attribui ſapientia.

Pro prima via vtitur tali ratione: Nulla ſcientia, nullaq́. ars dicitur ſapientia in genere, nec aliquis ſciens, aut artifex dicitur ſapiens, niſi ſciat cauſam eius circa quod verſatur. ergo nulla ſcientia meretur dici ſapientia abſolute, niſi prima principia, & primas cauſas conſideret. conſequentia patet, quoniam ſi nulla ſcientia, vel ars dicitur ſapientia in tali genere, niſi proprias & particulares cauſas in illo genere cõſideret, proportionaliter nulla ſcientia dicetur ſapientia ſimpliciter & abſolute niſi prima principia, & primas cauſas, quæ ſunt abſolute principia, & cauſæ, conſideret. Antecedens autem manifeſtat Ariſtot. longo proceſſu, in quo ſum-

matim intendit quatuor.

Primo, declarat ſcientiæ excellentiam.

Secundo, vt poſſit graduare cognitiones cõuenientes homini, prius graduat cognitiones in brutis.

Tertio, graduat cognititiones in homine, & cõparat eas adinuicem, vt ſciamus, quæ ſit melior.

Quarto, ex omnibus his declaratis probat antecedens propoſitæ rationis.

Propter primum proponit hoc principium.

Omnes homines natura ſcire deſiderant.i.naturali deſiderio. itaque ſicut graue ex ſui natura deſiderat locũ deorſum, ſic homo ex natura ſua, quæ eſt intellectualis, deſiderat ſcientiam. Et hoc quidem principium manifeſtat B. Thom. triplici ratione, ſed eas hic non adduco, quoniam videbis eas in q. noſtris, defenſatas contra Ant. And. Ariſt. vero declarat illud per ſignum ſumptum dilectione ſenſuum. pro quo aduerte, ꝙ bruta diligunt cognitionem ſenſuum ſolum propter cõmodum vitæ, vt.ſ. acquirant conferentia ſibi, & fugiãt nociua vitę ſicut declarauimus in Epit. de Anima agentes de ſenſi. interio. non autem curant ſentire propter ſolam delectationẽ, remoto omni commodo vitæ, vnde non delectantur ſuauibus ſaporibus. nec varijs odoribus, nec pulchris coloribus, nec melodijs ſonorum, niſi in ordine ad cõmodum vitæ homo vero diligit ſenſus, non ſolum quia vtiles ſunt vitæ conſeruandæ, ſed quoniam cognoſcitiui ſunt, & delectatur eorum cognitione, etiã remota omni vtilitate, vnde delectatur varijs ſaporibus & ſuaui odore, etiam non habito reſpectu ad nutrimentum, vt declarauimus ſuper lib. de ſen. & ſen. Inter omnes autem ſenſus magis diligimus viſum, quoniam ex ſua ſpiritalitate eſt perfectius cognoſcitiuus, & ex amplitudine ſui obiecti plura per ipſum cognoſcimus, nam per alios ſenſus ſolum inferiora, per viſum autem & inferiora, & ſuperiora cognoſcimus, cõmunicant enim in lumine, vnde magis deſeruit intellectui in acquiſitione ſcientiæ per inuentionem, q̃ cæteri ſenſus, nec obſtat, ꝙ dixit Ariſt. in lib. de ſen. & ſenſ. auditum eſſe ſenſum diſciplinæ, quoniam illic intendit de acquiſitione ſcientiæ per doctrinam, quæ eſt operatio docentis, hic autem per inuentionem, quæ fit

adminiculo ſenſuum,& præcipue viſus,quoniam igitur experimur nos diligere ſenſus,non ſolum quia vtiles, ſed quoniam cognoſcitiui,palam eſt, ꝙ naturaliter diligimus eos, quoniam deſeruiunt intellectui,& operationi intellectuali,qua acquirimus ſcientiam, & naturaliter deſideramus ſcire, nam ſi medium ad finem eſt naturaliter dilectum & deſideratum,multo magis eſt dilectus & deſideratus finis,vt ſi naturaliter deſidero nutrimẽtum,naturaliter deſidero vitam, ſed vt diximus, homo naturaliter amat,& deſiderat, ſenſus etiam remota vtilitate vitæ,prout deſeruiunt intellectui,ergo multo magis amat, & deſiderat ſcire, nec obſtat ꝙ non omnes homines incumbunt ſtudio ſciendi,nec aſſequuntur ſcientiam, quoniam hoc naturale deſiderium ineſt homini ea parte,qua intellectualis eſt, & quidem ſi homo eſſet tantum naturæ intellectualis,vel ſi omnis homo viueret ſecundùm dictamen rationis, profecto hoc deſiderium in omnibus ratione vtentibus (vt excipiam amentes,&alios aliquo accidente non compotes rationis) tranſiret in actum, verũ quia homo, & ſenſualis, & intellectualis eſt, & in pluribus paſſiones dominantur abducentes hominem à vera natura ſua,& inclinantes ad vitam brutalem, ideo in illis tantum, in quibus ratio præualet, & male conſuetudines non deprimunt,deſiderium ſciendi tranſit à potentia ad actum, in alijs autem remanet in virtute,ſicut inclinatio ad locum deorſum remanet in virtute in graui detento ſurſum, donec remoueatur impedies,& ſi nunquam remoueretur, illa inclinatio nunquam tranſiret ad actum.

Tu tamen aduerte,ꝙ licet deſiderium ſciendi inſit omni homini, inquantum eſt homo, non tamen omnes incumbentes ſtudio inclinatur ad eandem ſcientiam in ſpecie, ſed diuerſificantur ſecundùm ꝙ diuerſæ ſunt in eis diſpoſitiones naturales,nam vt teſtatur D.Alber.in primo Metaph.tract. 1.cap 5.quorum intellectus eſt immixtus,& purus,&cõplexio eſt ſubtilis ſpiritus in calido,& humido,ita quod humidum eſt luminoſum,non conſtans per frigidum congelans, nec turbatur per calidum exceſſiuum,ij delectantur ſubtilibus ſtudijs,vt in metaphyſicis, & diuinis theologalibus. & hæc complexio ſanguinea eſt, & aptiſſima ſtudijs ſubti-

libus. Quorum autem organum imaginationis eſt temperate ſiccum, aptum ad bene ſigillandum figuras, & ſiccum cõplexionale non pigritatur per frigidum congelans, ij bene proficiunt in mathematicis, & horum complexio eſt cholerica declinans aliquantulum ad melancholicam. Quorum vero organum imaginationis eſt medulloſum, & purum, & ſpiritus ſunt lucidi, non incraſſati, nec inertes per frigidum congelans, ij delectantur ſtudio rerum naturalium, & hæc cõplexio eſt phlegmatica, declinans tamen ad ſanguineam aliquantulum, vel cholericam. Quorum autem congelati ſunt ſpiritus, & non bene clari propter frigus condenſans, ij in nullo ſtudio ſubtili proficiunt, & contentantur hiſtorijs, exemplis, rhetoricis, & quibuſdam ſenſibus ſuperficialibus, & hæc complexio eſt mere phlegmatica, quæ ex humido in nulla re ſubtili firmatur. Complexio autem mere melancholica, ex frigido, craſſo, & terreſtri, nulli ſtudio per inquiſitionem apta eſt, ſed magis eſt receptiua reuelationum; & ſuperiorum impetuum, vt diximus in tract. de bona fortuna. vnde efficiuntur poëtæ naturales patientes diuinum furore, & vaticinatores naturales, nec obſtat, quòd dicit Ariſtot. in Probl. viros ſapientes pro maiori parte fuiſſe melancholicos. non enim intendit mere melancholicos, ſed à prædominio, nam tunc melancholia confert, quoniam ex ſui fixione reddit ſtudioſum meditatiuum, & bene conſideratiuum, bene ordinantem conceptus ſuos, & bene patientem in labore ſtudendi: cuius oppoſitum experimur in cholericis, qui in omni opere ex calido igneo ſunt concitati, & impatientes moræ. Hæc de naturali deſiderio ſciendi dicta ſint, ex quo poſſumus ſic probare excellentiam ſcientiæ in communi, ſcientia deſideratur naturaliter ab omni homine, ergo eſt bonum valde excellens. probatur conſequentia, quia quod vniuerſaliter deſideratur eſt valde perfectiuum deſiderantis: omne enim deſiderium eſt imperfecti ad perfectiuum. quod autem eſt valde perfectiuum, eſt excellens bonum, ergo &c. & hæc ratio fundatur in primo Phyſicorum, tex: 81. vbi ex deſiderio naturali materiæ appetentis formam, concludit Ariſtot. formam eſſe quid diuinum, & optimum.

Quan-

Quantum ad ſecundum,aduerte vnum in quo omnia animalia,vt animalia conueniunt,deinde multiplices gradus cognitionis, in quibus diſtinguuntur, inter quos ſecundus eſt perfectior primo, & tertius perfectior ſecundo. Conueniunt autem in hoc,quòd eſt habere ſenſum,nam differt animal à vegetatiuo per animam ſenſitiuam, vnde ſenſitiuum eſt de formali ratione animalis. Senſitiuum autem eſt, quod habet potentiam ſentiendi, commune eſt ergo omni animali habere ſenſum,non tamen omnem ſenſum, ſed ſaltem tactum,eo quòd eſt fundamentum omnium ſenſuum,& ſimpliciter neceſſarius omni animali, vt cognoſcat conuenientia,& diſconuenientia vitæ,ſimiliter & guſtum inquantum eſt quidam tactus,vnde inquit Ariſt.in 3. de anima, tex. 64. ij quidem igitur neceſſarij ſunt animali, quod & manifeſtum eſt,non poſſe ſine tactu animal eſſe,& de his quidem ſatis diximus in Epitome de anima. Poſito eo in quo omnia animalia conueniunt, aduerte tres gradus cognitionis ſenſitiuæ,in quibus diſtinguuntur.

Primus gradus eſt, quædam animalia ſunt memoratiua, quædam non.Illa ſunt memoratiua,quæ retinent in phantaſia ſpeciem ſenſatam, & intentionem non ſenſatam in vltimo ſenſuum interiorum,in abſentia obiecti prius apprehenſi,& hæc ſunt animalia perfecta,quæ mouentur ad locum diſtantem,vt quærant conuenientia vitæ,eo quod non habent nutrimentum ſemper ſibi præſens.Non mouerentur autem ad quærendum nutrimentum diſtans, niſi reſeruata fuiſſet ſpecies ſenſata,& intentio non ſenſata, quæ ſunt neceſſariæ ad memorationem, vt diximus in tract. de mem. & remin. Quæ autem non retinent ſpeciem & intentionem in abſentia obiecti, non ſunt memoratiua, eſt enim memoratio reuerſio in prius apprehenſum, per aliquod principium in memorante retentum,& hæc ſunt animalia imperfecta,quæ ex frigiditate aquea, vel terreſtri immobilitante ſpiritum animalem deferentem ſpecies ſenſatas,prohibentur ſigillare, & retinere ſpecies, nam ſuperflua humiditas aquea prohibet ſigillationem,ex exceſſiua frigiditate terreſtri. Propterea,vt declarauimus in tract.de mem.& rem.pueri & ſenes non bene memorantur. inter hæc animalia D.Alber.in 1. Metaph.

tract.

tract. 1. cap. 6. computat muscas, quæ repulsæ flabello statim se ingerunt, immemores receptæ læsionis, nec ad certa loca habitationis suæ se conferunt, nec vllum ostendunt memoriæ signum, sed ex sola apprehensione sensus in pręsenti prosequuntur conuenientia & fugiunt nociua.

Secundus gradus est, quædam animalia sunt prudentia, quædam nõ aduerte ꝙ prudentia proprie, vt patet in 6. Eth. non est sine ratione, cum sit recta ratio agibilium, & vt sic in sola natura intellectuali, vt in homine inuenitur. Improprie autem & secundùm aliquam similitudinem inuenitur in aliquibus brutis, nam sicut homo per rationem practicã disponit & ordinat media, quibus se regat & prosequatur conuenientia, & vitet nociua, sic quædam bruta per naturalem existimatiua ordinant vitæ suæ cõmoda. Id autem non possunt sine memoria, quoniam prudens est, qui ex memoria præteriti & notitia rei præsentis prouidet sibi de necessarijs in futuro, & conatur vitare nociua, quę igitur sunt memoratiua possunt esse prudentia, sicut formicæ, & apes, & ouis & canis &c. Quæ autem sunt immemoratiua non possunt esse prudentia, ideo non prouident sibi in futuro, sed deficiente sibi præsenti nutrimento deficiunt, vt musca, quæ carens memoria non congregat sibi pro hyeme, ideo in hyeme deficiunt muscæ, & araneæ, & vespæ, & multa alia.

Tertius gradus est, quædã animalia sunt disciplinabilia, vel docibilia, quædã non. Aduerte, ꝙ disciplina & doctrina proprie, sicut prudentia est in sola natura intellectuali: Improprie aũt & per quandam similitudinem inuenitur in quibusdã animalibus, nam sicut homo ab homine eruditur per terminos, & propositiones, & nutus exprimentes conceptũ erudientis, sic quędam animalia audientia sonos & nomina, conseruant ea in memoria, & agunt multa veluti erudita, vt patet in cane, in equo, in elephante, in auibus, in simia. Et aduerte, ꝙ plura quidem animalia erudiuntur in gestis artium liberalium, vt saltare, pugillare, tripudiare, canere, voces syllabicatas formare: præcipue psitacus: paucissima autem erudiri possunt in gestis artium mechanicarum, sicut est texere, fabricare, suere &c. & propter distantiam ab homine: sola autem simia propter propinquitatem, quam habet

ad naturam hominis,ex qua etiam participat figuram eius, imitatiue multa agit similia artibus mechanicis,vt net,suit, vestit se &c.Ratio autem huius tertij gradus est, qm̄ animalium memorantium, quædam hn̄t auditum, & hæc possunt disciplinari,qm̄ ex lib.de sen.& sens. auditus est sensus disciplinæ,cuius signū est,quod si quis nascatur surdus,de necessitate erit mutus.Quæ autem memorantur,& non hn̄s auditum, licet possint esse prudentia, non tn̄ disciplinabilia, vt exemplificat Arist.de apib.quod exemplum B.Thom.exponit ac si omnino careant auditu,& licet cōgregentur ad strepitum vel sonum factum, non est quia audiant sonum, sed quia tactu sentiunt commotionem aëris,ideo velut timētes simul congregātur. D.Alber.aūt in 1.Met.tract.1. cap.6.distinguit de auditu,nam est auditus perceptiuus sonorum, & vocum inquantum vtiles sunt ad prosequendum conferentia, & vitandum nociua, sicut videmus aues aduocari blandis vocibus, & terreri asperis, sicut canes & equi &c. & est auditus perceptiuus sonorum & vocum, inquantum sunt signa rerū,per modum nominum significantium cōceptus.

Ad hoc autem ꝙ animalia sint disciplinabilia, necesse est ꝙ habeant auditum,primo & secundo modo. Quæ autem habeant tantum primo modo,non sunt disciplinabilia,licet ad auditum varij soni congregentur, & diffugiant, & quoniam in apibus inquit Alber. est auditus tantum primo modo,ideo non disciplinantur. Patet igitur triplex gradus cognitionis in brutis,inter quos tertius gradus propinquat cognitioni humanæ,ex eleuatione existimatiuæ.

Quantum ad tertium aduerte,quòd Arist. antequam manifestet gradus cognitionis humanæ,prius declarat, in quo humana cognitio excedit animalium cognitionem,& intendit ꝙ animalia,aut viuunt.i.operantur imaginationē.s.confusa ad solam præsentiam obiecti. & hæc sunt animalia imperfecta,quæ non retinent speciem sensatam in absentia obiecti,aut operantur memoria .i. ex eo quod memorantur, prius sensatorum,& hæc sunt animalia perfecta, quæ mouētur ad distans,propter prosecutionem conuenientis & fugam disconuenientis. Quædam autem operantur aliquali experimento,non tamē proprie dicto. nam sicut prudentia

&

& disciplina proprie dicta sunt tantum, in natura rationali, sic experimentum. nam de ratione experimenti duo sunt, retentio plurium memoriarum eiusdem speciei, vt dicemus infra, & collatio siue conferentia plurium memoriarum adinuicem, ex qua conferentia sumitur similis acceptio de multis, & hanc conferentiam facit virtus cogitatiua, quæ dicitur ratio particularis, vt declarauimus in Epit. de anima: agentes de sensir. inter. & quæ est propria huiusmodi, cum sit maxime vicina intellectui. Ex his duobus tantum primū, quod est, vt materiale inest bruto, eo quod potest retinere plures, & similes memorias, ex quibus sicut in homine per collationem cogitatiue causatur verum experimentum, sic in bruto ex opere existimatiue causatar, quædam assuefactio, siue consuetudo, secundùm quam operatur, vt patet in equo assuefacto ad sic vel sic ambulandum, & huiusmodi assuefactio dicitur in bruto experimentum improprie. Causatur enim ex multis, & consimilibus memorijs, sicut verum experimentum, vt dicemus, omnia igitur animalia operantur, aut imaginatione, aut memoria, aut assuefactionibus, quæ sunt experimentum improprie dictum. ideo dixit Arist. quòd experimenti parum participant.

Homo autem quoniam rationalis est, ideo excedit bruta in tribus, quoniam viuit. i. operatur experimento proprie dicto, & arte, & ratione, quod si qui homines viuunt sola imaginatione & memoria, non vt homines, sed vt bruta viuunt. Hæc autem sic graduantur, ꝙ ars nobilior est experimento, & ratio arte, nam experimentum ad rationem particularem spectat. i. ad cogitatiuam, quæ tñ est in latitudine virium sensitiuarum, & ars ad rationem vniuersalem practicā spectat, quam dicimus intellectum practicum, & ratio ad rationē vniuersalem speculatiuam spectat, quam dicimus intellectum speculatiuum. Constat autem intellectum practicum esse nobiliorem cogitatiua qm̄ est extra latitudinem virium sensitiuarum, & intellectum speculatiuum esse nobiliorem practico, sicut & habitus speculatiuus est nobilior practico, vt declarabitur infra in ratione sciendi, licet non efficacia operandi, vt dicemus, sed hæc manifesta fient assignando modum generationis eorum, & cōparando ea adinuicem.

Quan-

Quantum ad generationem experimenti dicit Arist. ꝙ multæ memoriæ vnius rei faciunt potentiam experientiæ.i. habitum experimentalem, quo habilitatur & facilitatur homo ad operandum. pro quo aduerte, ꝙ multæ sensationes eorundem effectuum in specie & retente in memoria sunt generatiue experimenti, verbi gratia, vidi pluribus annis pluuia abundante in mense Maij segetes male fructificare, & sequi penuriam, ex quo causatum est in me experimentum, quod quoties videbo Maium pluuiosum, præsumam penuriam subsecuturam, & Chirurgus vidit multoties apposito solatro super humorem calidum mortificari, & ex multis his vicibus generatur experimentum, quòd humorem calidum mortificat solatrum. Patet igitur, ꝙ multæ memoriæ in effectibus similibus acceptæ causant in nobis potentiam experimenti, & assimilatur arti, & scientiæ, non tamen est tantæ perfectionis, vt dicemus infra in comparatione eorum adinuicem.

Quantum ad generationem artis & scientiæ, dicit Arist. ꝙ generantur ex multis experimentis, vnde aduerte, quòd sicut ex multis similibus memorijs fit experimentum, sic ex multis similibus experimentis fit scientia & ars, verbi gratia, quia vidi, ꝙ reubarbarum purgauit à cholera Socratem Calliam, & alios plures, causatum est in me experimentum, ꝙ reubarbarum proficit multis cholericis. Si autem ex singularibus concludatur hæc vniuersalis, Omni cholerico proficit reubarbarum, generatur ars & scientia medicinalis. Differt enim in hoc experimentum ab arte, ꝙ experimētum versatur circa singularia tantum, ars autem & circa vniuersalia, quoniam causatur experimentum à cogitatiua, quæ etiā dicitur ratio particularis, ars autem & scientia à ratione vniuersali, quæ est intellectus, qui est vniuersalium, sicut sensus est singularium. Posita generatione eorum nunc comparemus adinuicem, & aduerte huiusmodi comparationem posse fieri quo ad perfectionem operationis, vel quo ad perfectionem cognitionis. Et quidem respectu primi modi, dico, quòd expertus non habens artem perfectius & efficacius operatur artifice non experto, quoniam actiones sunt per se circa singularia, & experientia est tantum circa singularia,

per accidens autem sunt circa vniuersale,& ars est circa vniuersale,vt dictum est.nec operatur,nisi applicet se ad singularia,quia igitur proprium obiectum experti est singulare, & artificis est vniuersale,ideo efficacior est in operando expertus, quàm artifex sine experimento. Propterea difficile est bene confidere in medico iuuene non experto. Experimentum enim perficit artem in operando: ideo artifex expertus regulariter & sine errore operatur, inexpertus autem quoniam ignorat singulare, quod est per se curabile, multoties peccabit. Respectu autem secundi modi dico artem & scientiam perfectiores esse,quàm purum experimentum in ratione cognoscendi,nisi adiungatur arti,& scientiæ,sicut non perficitur ars in operando nisi adiungatur experimento, vnde in ratione secundi,se habet experimentum,& ars, sicut in naturalibus motus & terminus motus. nam sicut motus est ipsa forma imperfecta,vt est in acquiri, & terminus motus est ipsa forma perfecta,vt est in acquisito esse, sic experimētum est scire imperfectum,quoniam est scire perfectum nisi sciatur vniuersale,per experientiam autem nascitur vniuersale, nisi in confuso & potentialiter, cum versetur circa merum singulare. ars autem facit scire perfecte,quoniam per ipsam cognoscitur. expresse & formaliter vniuersale, & quidem eminentiam in ratione cognoscendi artis super experimentum, manifestat Arist. tripliciter.

Primo,quia artifex est magis sciens,cum enim cognoscat conclusionem vniuersalem cognoscit causam,per quam deducit conclusionem. Scire enim est rem per causam cognoscere, expertus autem cum versetur circa singulare scit tantum quia,sed ignorat propter quid &c.

Secundo,habens artem potest disputando defensare & ꝓbare conclusionem suam. expertus autem non potest, quoniam causam ignorat. ergo &c.

Tertio, habens artem reputatur sapientior mero experto,qm̄ dicit causam,vnde se habet ars ad experientiam,sicut se habet ars architectonica.i.principalis,ad subseruientes, q̄ quidem dicitur sapientia,quoniam primas causas totius artificij considerat,& det modum ac formam operandi subseruientibus, & confirmatur ꝙ habens artem sit magis sciens,

quàm

quàm merus expertus hoc ſigno, quoniam habens artem poteſt vere docere alterum, & cauſare in eo ſcientiam. cum.n. cognoſcat cauſam, ſciet demonſtrationes facere. Demonſtratio autem ex primo Poſter. facit ſcire, ſed expertis non poteſt docere alterum, ita quod faciat ipſum ſcire, quoniam ignorat cauſam, ex conſequenti non poteſt demonſtrare, qđ ſi alterum inſtruet non cauſabit in eo, niſi opinionem & leuem credulitatem. ergo &c.

Sed dicet aliquis, cum inter ſcientias quædam ſit ſpeculatiua, quædam practica, & inter artifices aliquis ſit inuentor artis, aliquis addiſcens, & vtens arte inuenta quæritur, quæ inter ſcientias ſit nobilior, & quis artifex nobilior.

Reſpondet Ariſt. ꝙ inuentor artis eſt dignior, quoniam ſapiẽtior reputatur, & eſt apud homines magis admirabilis, quaſi inueniens, quæ excedunt communem hominum ſenſum, & hoc ideo quia cauſas & principia, & regulas artis cõſiderat. vtentes autem operantur ſecundũ principia & regulas datas ab inuentore, & non quærunt vltra. vnde interrogati quare ſic operantur, reſpondent, quia ſic acceperunt ab inuentore. merito ergo inuentor eſt ſapiens, & dignior. Item ſcientia ſpeculatiua dignior eſt practica, quoniam hæc eſt gratia ſui. Inuenta eſt enim remota omni vtilitate temporali ſperata, nam & primi Philoſophi ſpeculatiui, vt Sacerdotes in Aegypto, abundantes omni bono temporali, inceperunt ſpeculari in metaphyſicis & diuinis. practica autem eſt propter alterum. i. propter opus utile, & magis propinquat ſenſui, ideoq́. minus eſt intellectualis, ſed ſpeculatiua verſatur circa minus ſenſibilia, quoniam circa vniuerſalia, q̃ ſunt minus ſenſibilia, præcipue ſcientia ſpeculatiua diuina ergo dignior, & ſi oportet alteram earum vocari ſapiẽtiam, conuenientius eſt, vt id attribuatur ſpeculatiue, quia occupatur circa magis intelligibilia, & magis perficit intellectum. Hæc de tertio dicta ſint.

Quantum ad quartum, aduerte quomodo Ariſt. ex declaratis in præcedenti proceſſu probat antecedens propoſitæ rationis, quod erat tale, Nulla ſcientia, nullaq. ars dicitur ſapientia in genere, nec aliquis ſciens, aut artifex dicitur ſapiens, niſi conſideret cauſam eius circa quod verſatur, ipſum in-

inquam sic probat. Dictum est expertum esse sapientiorem eo, qui habet tantum sensum, idest eo qui operatur sola imaginatione & memoria. magis enim accedit ad naturam intellectualem, cui soli conuenit sapientia proprie dicta. Et dictum est artificem esse sapientiorem experto, quoniam dicit causam, de eo de quo expertus dicit tantum quia, & potest docere alterum demonstrando. & dictum est inter artifices architectum esse sapientiorem, quoniam dicit causam totius negocij, & dat regulam subseruientibus, & dictum est artem ac scientiam speculatiuam nobiliorem, ac digniorem nomine sapientiæ quàm practica, quoniam est circa magis intelligibilia, ac scibilia, vnumquodque autem vere scitur per causas suas. patet ergo inductiue, quòd vnumquodque cognoscens inquantum est sapiens inquantum causas considerat, vnde sapiens absolute est ille, qui primas vniuersales causas considerat sicut magis declarabitur in sequentibus.

Secunda via qua intendit Arist. declarare, quòd ad Metaphysicam spectat considerare prima principia, & primas ac vniuersales rerum causas, sumitur à conditionibus solitis ac tribui sapienti, & intendit sic arguere, sapiens est qui scit omnia, & præcipue difficilia, & per certitudinem, & per causam, & quærit scire gratia sui, ordinat & persuadet alijs, id est in inferioribus, & non ordinatur nec persuadetur ab eis, sed metaphysicus reputatur absolute sapiens. ergo debet habere has conditiones, sed eas non potest habere nisi consideret prima principia, & primas ac vniuersales causas. ergo &c. Quòd autem non possit has conditiones habere, nisi prima principia, & primas causas consideret, declarat sic Arist. cum omnia inferiora contineantur in primis vniuersalibus, & in primis causis, necesse est, vt sciat omnia, quòd cõsideret prima vniuersalia, & primas causas. Item cum primę & vniuersales causæ entium sint remotissimæ à sensu, sequitur quòd sint difficillimæ ad cognoscendum. cum enim nostra cognitio incipiat à sensu, facilitas & difficultas cognitionis graduabitur secundùm propinquitatem & remotionem à sensu.

Ad hoc ergo, quòd sapiens sciat difficilia, oportet ut sciat maxime vniuersalia, cognitione, scilicet distincta, de qua locuti

cuti sumus in tract.de Trascen.&primas entium causas,quę sunt à materia,& quantitate separatæ,vt manifestum erit in lib.12.Item cognitio de primis vniuersalibus est certior,qm̃ cum sequentia se habeant ex additione ad ipsa,plura requirunt in sui cognitione, ex consequenti non causant in nobis adeo claram euidentiam. Inde est ꝙ certius est mihi aliquod esse ens quam esse substantiam, quoniam constat mihi,ꝙ sibi debetur esse, non tamen constat, si ei debetur esse per se,vel esse in alio. vt ergo sapiens habeat certitudinem cognitionis, oportet vt sciat prima vniuersalia. Item sapiẽs debet esse doctrinalis,id est sciens docere, sed id perfecte nõ poterit,nisi sciat de singulis dicere causas,& resoluere quæsi tum in vltima principia & vltimas causas, quoniam in illis est status inuestigationis intellectualis,ergo &c.Item sapiẽs debet scire maxime scibilia,hæc autem quæruntur sciri gratia sui, quoniam dignissima sunt & omnino perficiunt intellectum sui cognitione, & non aliqua vtilitate separata. vnde Arist. in eorum contemplatione statuit felicitatem. ergo &c. Item ordinans & persuadens alijs, necesse est vt consideret causam finalem totius negotij, neque enim naui factor ordinaret, & suaderet subseruientibus, nisi formam & finem consideraret,ad quem fabricatur nauis.

Ad hoc ergo,ꝙ sapiens metaphysicus ordinet, & dirigat inferiores scientes, oportet ꝙ consideret totius entis vniuersalem causam & efficientem,& finalem,in qua considera tione terminabit Arist. metaphysicam suam, vt manifestum erit in 12.lib. vbi vltimo iuuestigabit de totius naturæ bono.nam &bonum habet rõnem causæ finalis,ex 2.Phys.tex. 31.&sicut Bonum particulare est causa finalis particularis, sic Bonum vniuersale.i.contentiuũ omnis boni est causa finalis vniuersalis,& prima in causando. Manifestũ est igitur, ꝙ metaphysica,quæ est sapientia absolute, habet considerare prima principia, primas & vniuersales causas entis. quæ autem sint declarabitur infra. Hæc de 2. cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. inuestigandum est, quæ & quanta sit di-

gnitas metaphysicæ. Aduerte igitur ꝙ Arist. quatuor digni gnitates ei attribuit.

Primo, quòd est scientia speculatiua.

Secundo, quòd est maxime libera.

Tertio, quòd non est humana possessio.

Quarto, ꝙ est honorabilissima, vtpote dea scientiarum.

Primum sic probat, metaphys. inuenta est propter ipsum scire, & non propter vtilitatem temporalem, nec propter opus. ergo &c. consequentia patet. Antecedens probatur. Inuenta est ad fugandam ignorantiam: nam primi Philosophi videntes manifestos effectus, puta continuatam generationem in his inferioribus, eclipsim solis & lunæ, prolixitatem dierum in æstate, & breuitatem in hyeme, motum cœli circularem continuum & regularem, varios planetarum motus, constituti in admiratione propter ignorantiam causarũ inceperunt philosophari, & cognitis causis cessauit ignorantia, & admiratio, ad remotionem ignorantiæ sequitur scire, sicut ad remotionem tenebrarum sequitur lux. si igitur finis metaphysicæ est remotio ignorantiæ ad quam sequitur scire, patet quòd inuenta est propter ipsum scire. ergo est speculatiua, & quòd non sit inuenta propter vtilitatem, & necessitatem vitæ, signum est inquit Arist. vt etiam diximus supra, quòd cum primis philosophantibus suppeterent omnia ad necessitatem vitæ, ad pigritiam, siue otium, ad delectationẽ corporis, & cum iam essent inuentæ scientiæ necessariæ ad eruditionem, vt grammatica, & logica, non intenta aliqua vtilitate, sed tantum gratia sciendi inceperunt philosophari, & inuenerunt hanc sapientiam. patet ergo eam esse speculatiuam.

Secundum declaratur sic, sicut homo dicitur liber, quia non est alterius, sed gratia sui, id est quia non ordinatur ad alterum, sicut seruus ad dominum, nec indiget altero, sed sibijpsi sufficit, & non accipit ex necessitate ab altero, immo dat & auxiliatur alteri, sic hæc scientia est libera & maxime libera, quoniam non ordinatur, nec respicit aliam, cum sit suprema, nec indiget aliã, quoniam ipsa in seipsa, vt declarabitur in 4. lib. stabilit principia sua, & ab ea accipiunt aliæ scientiæ principia sua stabilita, ex consequenti auxiliatur

omni alteri,& omnes deseruiunt huic tanquam domine, vt optime declarat Auic.in 1.suæ Metaph.cap.3.ideo est vltima in addiscendo. Disponitur enim intellectus ad cognitionem substantiarum diuinarum, quæ sunt de consideratione meta physici per scientias naturales & mathematicas, præcipue per astrologiam, quæ tamen non potest haberi sine geometria,& arithmetica. ergo est libera & maxime libera. & licet multæ scientiæ possint dici liberales, quia acquiruntur ab animo libero,& expedito à curis,&necessitatibus tempo ralibus,tamen non proprie sunt liberæ, quia non sibijpsi suf ficiunt,vnde sola Metaph. est proprie libera, & cum multis alijs est liberalis.

Sed dices,si metaph. firmat principia scientiarum particu larium,est ergo vtilis eis,& deseruit, quomodo ergo est maxime libera?

Respondeo,vt inquit Auicen. in 1. suæ Metaph.cap.3.est quædam vtilitas per modum seruitutis,& hæc exhibetur ab inferiori erga superiorem, & est quædam vtilitas per modũ influxus & conseruantis, & hæc exhibetur à superiori erga inferiorem,vnde Princeps est vtilis subditis, & econuerso, sed subditi primo modo,& Princeps secundo modo.primus modus repugnat libertati,sed non secundus,& primus exhi betur à scientijs particularibus ipsi metaphysico, secundus autem econuerso, ideo non impeditur quin sit maxime libera.

Tertium sic probat, Natura hominum est multipliciter serua propter ægritudines,propter indigentiam exteriorũ, propter nocumenta illata ab extrinseco, propter repugnan tiam passionum,quibus omnibus impeditur, & distrahitur à speculatione,præcipue rerum diuinarum. ergo dato quòd aliqualiter attingat metaphysicam, non tamen potest eam possidere. Illud enim propriæ possidemus cuius sumus do mini,& quo ad libitum vti possumus. vnde vt refert D. Alber. in primo Metaph. tract.2.cap. 8. dixit Hermes Trisme gistus possessionem esse id in quo per naturam sedet possidens quieto iure vtens, homo sedet in cognitione sensibiliũ,& non diuinissimorum, sed intellectus simplex existens causa rerum per scientiam suam proprie est diuinorum

 simpli-

simplicium. Propterea inquit Simonides, solum Deum gaudere hoc honore non tamen est verum quod dicunt alij poëtæ, scilicet Deum inuidere hominibus, & ideo non possunt ascendere ad perfectam diuinorum cognitionem. Hoc inquam falsum est, quoniam cum in Deo sit omne bonum, sicut omnis potentia ex bono extrinseco, nulla potest fieri sibi additio neque diminutio. ergo nulla sibi inest inuidia. Quod igitur homo non ascendat ad claram diuinorum cognitionem, non est quia Deus homini inuideat, sed quoniam vmbrosus est humanus intellectus, tendens in actum suum per phantasmata, à quibus penitus elongata sunt diuina.

Quartum sic probat, metaphysica est scientia maxime diuina, quia est de diuinis. Dictum est enim quòd considerat primas & vniuersales causas, inter quas Deus est præcipua. deinde aliæ substantiæ separatæ; & quoniam Deus solus eã maxime habet: nam vt inquit D. Alber. in primo Metaph. tract. 2. cap. 8. diuina natura in nulla parte ancillans cognitionem à posterioribus non accipit, sed ex fonte, & cardine causarum omnium rerum, quæ est ipsamet præhabet composita simpliciter, temporalia in temporaliter materialia in materialiter intelligens. Et propterea merito dicitur dea scientiarum, diuina possessio prudentia & sapientia absolute, quoniam maxime perficit, clarificat, & firmat intellectum. vere ergo honorabilissima est, & licet aliæ sint necessariores homini, nulla tamen est dignior ista ex prædictis rationibus.

Et aduerte, quod Arist. hac de causa adeo magnificauit hanc scientiam, vt excitaret desiderium nostrum ad eam, quoniam licet non possimus eam habere per modum possessionis, sed tantum inquisitiue & discursiue, & valde obumbrate, tamen illud parum dignius est quacunque alia cognitione. siquidem efficitur homo diuinus, & per hanc assimilatur Deo, & efficitur felix, qualicunque vera felicitate possit homo pro hac vita felicitari. Propterea inquit Arist. in 10. Eth. sapiens Deo amicissimus est, eundem autem verisimile & felicissimum. quare & si sic, erit sapiens maxime felix. Hæc de tertio cap. dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.inuestigandum est, quis sit vltimus terminus intentus in hac scientia. Aduerte igitur, quod cum hæc scientia non acquiratur ab homine simplici intelligentia, sic enim est diuina possessio, sed acquiritur inquisitione, & discursu, qui est motus intellectus, & cum in omni motu terminus à quo sit oppositus termino ad quem, ex 1. Phys. tex. 47. terminus intentus in consideratione metaphysica est illud quod opponitur ei à quo inceperunt homines venari metaphysicali, illud autem diximus esse ignorantiam causarum, & principiorum vniuersi entis, ex qua ignorantia causabatur admiratio. ergo terminus, & finis, huius negotij est cognitio causarum & principiorum totius entis, & cessatio admirationis, & ad id conatur totum studium metaphysicum, quo adepto erimus in termino huius inquisitionis, sicut Astrologus admirans, & nesciens causas duorum tropicorum solis, & causas eclipsium, incipit inquirere de huiusmodi causis, & cum inuenerit quiescit, nec amplius admiratur. Idem contingit geometræ super incommensuratione costæ & diametri. Idem accidit physico super admirabilibus impressionis meteoricis, quarum causis inuentis quiescit. Patet igitur, quòd cum peruenerit metaphysicus in cognitionem principiorum, & causarum entis, præcipue autem primi principij, qui est Deus gloriosus, tũc erit in quiete, & termino totius inquisitionis suæ. nam hæc est vltima intentio sua vnde & Auicen. inquit in primo suæ Metaphys. cap. 3. Intentio vltima in hac scientia est cognitio gubernatoris Dei altissimi, & cognitio Angelorum spiritalium, & ordinum eorum, & cognitio ordinationis in comparatione ad circulos, id est ad sphæras cœlestes &c. Hæc de quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandum est quàm ordinate processit Arist. in metaphysica sua. Aduerte igitur quod tota intentio Arist. fuit immorari in consideratione entis vniuer-

salis,& in primis causis eius,præcipue in prima causa efficiẽ te & finali,quod est totius naturæ bonum,& hoc secundum exoluet in lib.12. tantum quantum ascendere potest intelle ctus noster ad diuina ex naturali inquisitione, ad quem librum omnes præcedentes sunt præparatorij. vt autem trade re possit notitiam de primis causis entis, necesse est,vt prius consideret de partibus entis, scilicet de substantia & acciden te & de substantia quidem composita & simplici,& de partibus substantiæ compositæ,vt de materia & forma,& id facile in 6. lib.& 7. & 8. deinde de passionibus entis, vt de actu,& potentia,& vno,& multis,& de his,quæ consequuntur vnũ, vt idem,simile,æquale,&sua opposita,cum sit eadem discipli na oppositorum,& de his quæ consequuntur multa,vt oppo sitio,contrarietas &c.& id peraget in lib. 9. & 10.sed de ente,& partibus,& passionibus suis determinare non potest, nisi prius stabiliat subiectum huius scientiæ,& principia sua, & declaret multiplicitatem terminorum metaphysicalium, ne laboret determinans in æquiuoco,& id faciet in 4 & 5. lib.verũ quia circa vnumquodque scibile prius expedit mouere dubia,vt veritas magis elucescat,ideo antequam determinet de considerandis in hac scientia, prius mouet dubia, arguendo ad partes,& id faciet in 3. lib. & quoniam signum inuentæ veritatis est solutio dubitatorum. ideo antequam determinet dubia mota in 3. lib. prius pertractat de veritate vniuersali,&de modo inquirendi eam, nam huius scientiæ est considerare ens vniuersale,& verum vniuersale, sicut par ticulares scientiæ considerant de aliqua parte entis,vt de en te mobili,vel quanto,&de veritate particulari,circa tale obiectum,& id faciet in lib.2.&quoniam,vt diximus,præcipua intentio Arist.est determinare de primis causis entis,ideo ad ducit sententias antiquorum de principijs rerum, tam intrinsecis quam extrinsecis, vt sciamus quid vere & non vere enunciatum sit ab illis,& id facit in libro primo. Et tu aduer te,ꝙ hic non cõnumerauimus lib. vndecimum, quoniam est repetitio eorum,quæ iam determinata sunt,partim in libris naturalibus,partim in præcedentibus lib.Metaph.deseruiũt enim hæc per modum rememorationis &compendij,ad inuestigationem primarum causarum entis, de quibus aget
Arist.

Arist. in lib. 12. hunc quidem lib. vndecimum. relinquemus veluti non necessarium præsenti proposito nostro. Potest enim diligens lector exercere seipsum in repetendis iam auditis, & determinatis, sed nec Comment. Auer. nec D. Alber. mentionem, nec expositionem fecerunt de hoc lib. vnde liber duodecimus, apud eos nominatur vndecimus. Posito igitur ordine obseruato ab Arist. in quo primum intentum est vltimum in executione, & primum in executione est vltimū in intentione.

Ideo primo loco, compendiose perstringemus sententias antiquorum, de principijs rerum.

Secundo loco, agemus de veritate vniuersali, & modo inquirendi eam.

Tertio loco, formabimus dubia omnium consideratorū in hac scientia.

Quarto loco, firmabimus subiectum eius, & passiones suas, & sua prima principia complexa, quibus etiam innitū tur omnes scientiæ particulares.

Quinto loco, assignabimus multiplices modos, quibus dicitur vnusquisque terminus metaphysicalis.

Sexto loco, agemus de Ente, vt diuiditur in ens per se, & ens per accidens, & in ens in anima & extra animam, abijciētes à cōsideratione metaphysici, ens in aīa, & ens per accn̄s.

Septimo loco, agemus de ente, vt diuiditur in substantiā, & accidens, siue in decem prædicamenta, & prius quidem, quo ad diffinitionem, & partes diffinitionis, hoc in 7. lib. 7. lib. deinde quo ad principia realia, & hoc in 8. lib.

Octauo loco, consideratio fiet de ente, vt diuiditur per actum & potentiam.

Nono loco, agemus de ente, vt diuiditur per vnū & multa.

Decimo loco, agemus de primis causis entis, vt liber vltimus correspondeat primo. Et hic erit finis considerationis pręsentis, nam in quacunque scientia constituitur, finis in cognitione causarum sui proprij generis subiecti.

Hæc de 5. cap. dicta sint, & hic terminatur tractatus primus.

TRACTATVS SECVNDVS, IN SE *complectens totum librum primum Metaphysicæ.*

N tract. præsenti perstringemus sententias antiquorum, de primis rerum causis. Et aduerte, ꝙ summa omnium opin. stat in hoc.

Quidam ex antiquis nullam causam entium assignarunt.

Quidam posuerũt solam causam materialẽ.

Quidam materialem, & efficientem.

Quidam addiderunt formalem.

Quidam obscure, & per accidens tetigerunt causam finalem, sed nullus perfecte attigit eam & quoniam, vt determinatum est in 2. Phys. tãtum quatuor sunt genera causarum, nec plura possunt dari: ideo omnes antiqui in hoc conuenerunt, ꝙ quamcunque causam inuenerunt eam ad aliquam dictarum quatuor reduxerunt, ita ꝙ super quatuor nullam addiderunt. Distinguemus igitur præsentem tract. in 5. capita.

Primo, ponitur opinio eorum qui nullam causam posuerunt, & reprobatur.

Secundo, opinio eorũ qui solam causam materialem posuerunt, & reprobatur.

Tertio, opinio eorum quia causam materialem, & efficiẽtem posuerunt, & reprobatur.

Quarto, opinio eorum qui causam formalem vltra materialem & efficientem tetigerunt, & improbatur.

Quinto, opinio eorum qui visi sunt aliqualiter & balbutiendo causam finalem ponere, & reprobatur.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. adducenda est opinio eorum qui omnino causas rerum subtraxerunt. Vnde aduerte, ꝙ isti fuerunt Parmenides & Melissus & Xenophanes, cuius discipulus dicitur fuisse Parmenides, & fuit clarioris ingenij, quàm magister eius. Isti igitur in rei veritate negauerunt omnem causam, nam dixerunt, quòd est tantum vnum ens,

ita ꝙ omnia sunt vnum, non solum secundùm materiam, vt aliqui antiqui posuerunt, vt dicemus infra de Thalete, & Diogene, & Heraclito, sed etiam secundùm substantiam, & quoniam ponebant tantum vnum ens & immobile, ideo negabant omnem motum, & mutationem, ex consequenti omnem generationem, & corruptionem tam substantialem, quàm accidentalem, ex quibus omnibus sequitur negatio cuiuscunque causalitatis, nam cum nihil sit sibijpsi causa, quoniam causa & causatum opponuntur, necessario causalitas requirit diuersitatem & pluralitatem in rerum natura. Cum igitur isti auferant multitudinem ab ente & motum, subtrahunt omnino causam & causatum, propter quod relinquendi sunt à metaphysico, pro quanto scrutatur de causis: Supponit enim metaphysicus multa fundamenta naturalia, vt motum, & generationem, & corruptionem, ex consequenti supponit causalitatem aliquam in entibus. Tu tamen aduerte, vt inquit Arist. ꝙ licet relinquendi sint ratione, qua negant causalitatem, tamen eorum opinio spectat ad metaphysicum, pro quanto videntur tangere formam, & materiam, quæ se habent vt actus & potentia, & vt sic ad metaphysicum spectant. Et quidem ꝙ tangant formam & materiam, patet ex hoc, quoniam Parmenides dixit illud ens vnum immobile esse finitum, finitas autē & determinatio spectat ad formam. Melissus autem dixit esse infinitum, & infinitas spectat ad materiam ratione suæ potentialitatis. Xenophanes vero, vt rudior, neutrum tangit, sed, vt inquit Aristot. ad totum cœlum respiciens ipsum vnum dicit esse Deum. ⁊ Item aduerte sententiam Melissi & Xenophanis fuisse rudiorem, vt patet ex ratione sua, quàm Aristot. in primo Phys. tex. 23. adducit, & dicit eam magis onerosam, id est stultam. Parmenides autem visus est magis intelligens, quoniam licet teneret esse tantum vnum eas immobile secundùm rationem, tamen ne sensum negaret, dicebat esse plura entia secundùm sensum, & iuxta sensum ponebat duo principia, calidum & frigidum, attribuens primum igni, & secundùm terræ. Horum reprobatio & solutio rationum suarum posita est diffuse in primo Physicorum: ideo noluit immorari hic ad reprobandum, & tu recurre ad primum Physicorum,

ne prolixiores simus sine vtilitate. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. adducenda est, & reprobanda opinio eorum, qui solam causam materialem posuerunt, & illi quidem in vno conueniunt, in alio differunt. Conueniunt quidem in hoc, q causam rerum materialem dicunt illud cui conueniunt quatuor conditiones, quæ principio materiali conuenire videntur.

Primo, quòd sit illud ex quo res est.

Secundo, ex quo res per se generatur, dico per se, ad differentiam priuationis, vt declarauimus in 1. Phys. in tract. de principijs rerum naturalium.

Tertio, in quod vltimum omnia resoluuntur.

Quarto, q tam in generatione, q̃ in corruptione manet sm substantiam, licet formæ & passiones, & qualitates varientur. Oportet .n. contraria fieri circa idem, quod successiue vtrique contrario subijcitur. Differunt autem, quoniam in positione huius principij aliqui assignant tantum vnum elementum, cui attribuunt quatuor prædictas conditiones, aliqui plura, sed finita, aliqui plura & infinita.

Qui ponunt tantum vnum, distincti sunt in tres actus.

Aliqui posuerunt aquam quorum princeps fuit Thales Milesius, qui solus inter septem Græciæ sapientes se occupauit in scientia speculatiua in considerandis rerum principijs, alij autem incumbebant moralibus. Hic existimauit omnium rerum corporalium, ex consequenti omnium entium, quoniam non apprehendit nisi ens corporeum, principium materiale esse aquam, ita q quæcunque generantur, generantur ex aqua. Sumpsit autem suæ opinionis fundamentum ex eo, q nutrimentum omnium se nutrientium est humidum, & pro manifesto habebat, q ex eodem res nutritur, & generatur. ergo &c. Item ex eo q spermata omnium animalium sunt humida, primum autem principium humidi est aqua. Item ex eo q antiquissimi Poëtæ Theologi, qui per multa tempora præcesserunt Thaletem & alios Græ

ciæ

ciæ sapientes, posuerunt Oceanum & Thetyn deam aquarũ parentes generationis, & Stygiam paludem, per quam, vt p quoddam sacrum, & honorabilius dij iurabant, nil aliud intendentes sub his velaminibus, nisi aquam esse principium, ex quo generantur omnia, sed & Hippon Philosophus eiusdem fuit sententiæ cum Thalete, nec sciuit aliud addere, immo nec forte ita manifeste locutus est propter sui intellectus paruitatem. Eandem opin. Arist. tetigit in 1. Physic. tex. 6. sed persunctorie, nec Thaletem, nec Hipponem nominauit, nec eos dignatus est improbare. Hic autem improbabit, vt patebit infra.

Alij autem posuerunt aërem esse principium aliorum corporum simplicium, ex consequenti omnium compositorũ, quoniam omnia composita fiunt, ex primis simplicibus, horum princeps fuit Anaximenes, & Diogenes discipulus Anaximenis. Accipere autem potuerunt fundamentum opinionis suæ ex eo, quòd viderunt humidum frigidum esse prohibitiuum motus. Humidum autem calidum & nutritiuum & conseruatiuum esse viuificatiuum vitæ, vt plene declaratum est in tract. de causa morte & vitę. Idem autem apparet esse viuificatiuum & generatiuum. Est enim generatio via ad vitam, ergo humidum calidum est principium generationis, hoc autem competit aëri, & humidum frigidum competit aquæ. hac ergo ratione dissentiunt Anaxim. & Diogenes à Thalete, qui fuit magister Anaximandri, & Anaximander fuit magister Anaximenis. Anaximenes autem magister fuit Diogenis. Eandem opinionem tetigit in primo Physic. tex. 6. sed eam non improbabit. hic autem improbabit, ut patebit infra.

Alij posuerunt ignem, vt Hyppasus Methapontinus, & Heraclitus Ephesius, & fundamentum eorum fuit, quoniam principium debet esse magnæ virtutis. videbant autem inter omnia elementa ignem esse virtuosiorem, vt patet ex sua acuitate. Item debet esse simplex. nam si esset compositum, non esset primum rerum principium: posterius enim esset suis componentibus, inter omnia autem elementa ignis est simplicior, ut patet ex sua raritate. his igitur rationibus moti dixerunt ignem esse primũ rerum principium. argumentum

tum etiam sumebant à corporibus cœlestibus, & astris, & à lumine. nam apud antiquos, famosum erat cœlum, & astra esse naturæ igneæ, cum igitur ignis sit principium entium nobiliorum, quæ sunt principia entium inferiorum (pendet enim mundus inferior à mundo superiori) sequitur ipsum esse principium omnium entium corporalium, quæ sola credebant esse entia. Item videbant omnia generari luce cœlesti. lucem autem dicebant esse proprietatem ignis, quare &c. Eandem opin. tangit in primo Phys.tex.6. sed eam non reprobauit sicut nec præcedentes, nisi in hoc, quòd in tex.50. probauit in productione, & in omni fieri naturali non sufficere vnum principium, quoniam necesse est principia esse contraria: vnum autem non est contrarium sibijpsi.

Antequam pertractemus opiniones eorum qui plura posuerunt principia, reprobandæ sunt præpositæ sectæ de vnitate principij materialis. Et aduerte, quòd Arist. duplici via improbat. Primo, quòd diminute locuti sunt. Secundo, quòd rationes eorum vanæ & friuolæ sunt. Diminute quidem locuti sunt, quoniam assignat solum causam, & principium substantiæ corporeæ, vltra quàm etiam datur substantia corporea, vt probabitur in lib.12. cuius non potest esse principium aliquod elementorum, quoniam sicut non ens non est principium entis, sic corporeum nō potest esse principium incorporei. Præterea, ponentes tantum principium materiale nō seruant motum, nec generationem, quoniam motus requirit principium mouens, siue causam efficientē, quam tamen non ponunt. ergo &c. Præterea, vnaquæque res corporea habet formam, per quàm constituitur actu. ergo forma est principium, de qua tamen nullam mentionem faciunt, patet ergo quod multipliciter diminute de principijs entium locuti sunt.

Quòd autem eorum rationes vanæ sint manifestatur, ex modo generationis ab eis assignato, nam dicunt omnia generari, ex illo elemento, quòd ponunt principium materiale, per rarefactionem, & condensationem, verbi gratia, vt dicit Comment.in 1.metaph.cōm.12. qui ponunt ignem fingunt, quòd quando inspissatur fit aër, & cum aër inspissatur fit aqua, & cum aqua inspissatur fit terra. qui autem ponunt

aërem, fingunt quòd cum rarefit, fit ignis, cum inspissatur fit aqua. Qui ponunt aquam fingunt, quòd cum rarefit fit aër, & cum inspissatur fit terra, sed quòd hoc vana sint, patet ex eo, quòd licet huiusmodi modus generationis, habeat aliquam apparentiam in quatuor elementis, quæ sunt prima corpora simplicia, vt declaratum est in lib. de generatione, tamen hic modus non potest seruari in compositis inanimatis & animatis: neque enim vt inquit illic Cōment. partes compositi, vt caro, & os, & neruus differūt sola raritate & densitate, sed quiditate & diffinitione, quæ sumuntur à proprijs formis. isti igitur vt diminute loquentes, & vane, relinquendi sunt.

Et ratio quidem assignata à Thalete nulla est, nam licet concedamus humidum esse principium materiale proximum, vt sperma in animalibus, non tamen est principium primū, illud enim nullam formam ex se habet, sed est in potentia ad omnem, vt declaratum est in primo Phys. tex. 69. Præterea concesso, quòd humidum esset principium materiale in animatis, sicut etiam est nutritiuum, ex hoc non sequitur, quòd sit assignatum vniuersale principium entium, vt in corporibus cœlestibus, & in igneis &c. Quòd autem dicit de Oceano, & Thety, & Styge, poëtica figmenta sunt, & paruipendenda à Metaphysico.

Similiter ratio assignata à Diogene nulla est, quoniam humidum calidum cum habeat formam in actu non potest esse primum principium materiale, & dato quòd sit materia generationis, & nutritionis in rebus animatis, non tamen vniuersaliter in omnibus entibus, vt patet in aqua, & in terra, & in congelatis &c.

Similiter ratio assignata ab Hippaso, & Heraclito nulla est, nam perfectio non est de ratione principij materialis, immo imperfectio, vt dicetur in 12. metaph tex. 54. cum sit potentiale. Est autem conditio efficientis & formæ, & finis, quoniam habet rationem boni, conceditur autem simplicitatem esse de ratione primi principij materialis, quoniam est primum in compositione, & vltimum ad quod stat resolutio, ex consequenti necesse est ipsum carere omni compositione. id autem non competit igni, quoniam licet sit simplicior

plicior alijs elementis, non tamen caret omni compositione, cum enim sit corpus naturale, necesse est ipsum constare ex materia, & propria forma, ergo non potest esse primum principium materiale. Hæc de opinionibus dicentium dari tantum vnum principium materiale, & non assignantium quodcunque aliud principium, dicta sint.

Princeps autem eorum, qui ponunt plura principia materialia, fuit Empedocles, qui in sententia dixit tria.

Primo, ꝙ terra sola non potest esse materia omnium, & præcipue in rebus animatis propter frigiditatem, & siccitatem, quæ sunt contrariæ vitæ. vita enim sistit in calido, & humido, bene adinuicem proportionatis, ex consequenti frigidum siccum destructiuum est vitæ, vt etiam declaratum est in tract. de causa morte, & vitæ.

Secundo dixit, ꝙ materiale principium sunt ignis, aër, & aqua, quibus necesse est addere terram. Aduertebat enim composita, vt lapis, homo, planta, & alia multa esse solida, propriasq. obtinere figuras, tria autem elementa, ex sua raritate non figurãtur proprijs terminis, sed terminis alienis, vt igitur ex eis generarentur non solum fluida, sicut gummatica, oleum, vinum, mel, &c. sed etiam solida & dura, necesse est eis commiscere terram, quæ ex sua crassitie solida est, & præstat soliditatem his quibus admiscetur, sicut appositione farinæ aqua solidatur in pane.

Tertio dixit, ꝙ hæc quatuor elementa in omni generatione & corruptione permanent secundùm substantiam, & ꝙ res non generatur, nec corrumpitur, nisi secundùm qualitates & figuras, quæ quidem generatio & corruptio erat per congregationem, & separationem quatuor elementorum; ita quòd concordabat in hoc cum antiquis, qui negabant generationem & corruptionem substantialem, vt declaratum, & improbatum fuit in primo libro de generatione. Hæc fuit opinio Empedoclis, & sequentium eũ, cuius etiam meminit Arist. in 1. Phys. tex. 32. & quoniam posuit finita, dicit Arist. in tex. 50. ꝙ minus male sensit, quàm Anaxagoras ponens infinita. Sed contra Emped. arguit multipliciter Arist. & nobis sufficiat duas ex rationibus suis adducere.

Primo sic: Necesse est prima principia semper manere: alio

alioquin non essent prima, si ex alijs prioribus, vel ex alterutris fierent, vt declaratum est in primo Physic. tex. 42. sed quatuor elementa non semper manent. patet enim ad sensum, ꝙ ex aere fit ignis, & ex aqua aër, vt declaratum est in libro de generatione, ergo non possunt esse primo prima principia materialia, licet sint prima corpora actiua & passiua adinuicem, quæ veniunt in mixtionem compositorum.

Secundo sic: Si quatuor elementa sunt prima materia, ergo non potest saluari alteratio. nam cum alteratio sit ex cõtrario in contrarium, impossibile est ex calido fieri frigidũ, & econuerso, nec ex humido siccum, nisi sit vnum idem subiectum, à quo expellitur vnum cõtrarium, & in quo recipitur aliud, cogitur igitur Empedocles, vel negare alterationem, vel vltra quatuor elementa contraria ponere aliquod vnum commune subiectum receptiuum successiue diuersarum formarum, & contrariarum qualitatum, quod sit semper manens, & hoc erit primo primũ principium materiale, & hac via processit Arist. in 1. physic. tex. 60. ad inuestigationem materiæ primæ, & per quàm soluat contra antiquos generationem, & corruptionem substantialem, quas nescierunt saluare antiqui, quia non posuerunt primum principium materiale, nisi aliquod corpus naturale actu, vt ignẽ, aquam, &c. Hęc de opinione ponentium plura principia materialia, sed finita, dicta sint. Nunc ad positionem opinantium ea esse infinita transeamus.

Qui posuerunt principia materialia rerum infinita, diuisi sunt in duas partes.

Prima, posuit ea esse infinita minima & diuersarum naturarum, vt infinite partes minime carnis, nerui, ossis, & medullæ.

Secunda, posuit ea infinita indiuisibilia, siue atoma, & omnia eiusdem naturæ, quo ad substantiam, sed differentia in figura, positione, & ordine.

Primæ sectæ auctor fuit Anaxagoras, auditor Anaximenis, condiscipulus Diogenis, ætate prior Empedocle, sed doctrina inferior, quoniam peius sensit de principijs rerum ponens ea infinita, quam Empedocles, vt testatur etiam Arist. in 1. physic. tex. 41. dicens. Melius autem est minora & fi-

nita suscipere, quod vere facit Empedocles. Anaxagoræ autem opinio stat in tribus.

Primo, dixit non solum quatuor elementa esse materiam omnium rerum corporearum, sed quodcunque corpus consimilium partium, quorum infinitas partes posuit adinuicẽ commisceri.

Secundo, dixit in quolibet esse infinitas partes singulorum, vt infinitæ partes ignis in aëre, carnis in osse, & hoc ideo, quia videbat vnum, ex alio generari. Propterea, dixit quodlibet in quolibet, & quodlibet fieri ex quolibet.

Tertio, dixit generationem rerum fieri per segregationẽ consimilium partium, & congregationem earum adinuicẽ, & non aliter, ita quòd sicut etiam dicebant antiqui, huiusmodi principia materialia semper manebant, & nihil secundùm substantiam generatur, aut corrumpitur. Quæ autem esset causa segregans à mixtura huiusmodi partes & congregans adinuicem, dicemus infra. Eandem opinionem recitauit, & diffuse reprobauit in primo Phys. à tex. 32. vsque ad tex. 42.

Hic aũt compendiosius eum improbat: & intendit tria.

Primo, quantum ad ea, quæ in verbis suis sonant, pessime & absurde dixit, & primo cum videamus nunc partes vniuersi esse abinuicem distinctas, in qua distinctione stat perfectio vniuersi, non est maior ratio dicere, quòd nunc sint distinctæ quàm in principio mundi. Absurdum ergo fuit dicere, ab initio omnia fuisse confusa in vno chao & indistincta, & præcipue, quoniam vt probatum est in 8. Phys. mundus, & motus cœli est æternus. ergo distinctio partium mundi est æterna.

Secundo, quia impermixtum & permixtum sunt, vt simplex & compositum. Simplex autem prius est, quàm compositum. ergo entia prius fuerunt impermixta quam permixta, cuius contrarium posuit Anaxagoras.

Tertio, non quodlibet aptum natum est permisceri cuilibet, sed ea quæ adinuicem alterabilia sunt donec fiat ex eis forma media, vt patet de luto, de pane, de melicrate, de oxymeli. ergo absurdum est ponere omnia indistinctæ esse per mixta.

Quarto,

Quarto, si omnia per mixta sunt separabilia abinuicem, cum qualitates, & quantitates, & cetera accidentia sint mixta siue vnita substantijs, poterunt separari à substantijs, & esse per se, ex consequenti accidentia fient substantiæ, quod est impossibile. Cum igitur tot absurda contineat opinio Anaxagoræ, secundùm verba sonant, relinquenda est.

Secundo dicit Arist. ꝙ si quis consideret intellectum Anaxagoræ, quem tamen nesciunt exprimere, forte apparebit dicere, quid profundius, & mirabilius quam alij. Nam forte per illud mixtum somniabat materiam primam, licet nesciret eam exprimere. Certum est enim quod illud mixtũ siue chaos, non erat aliquod determinatum nec distinctum, nec in eo continebantur aliqua distincte, aliter non fuissent omnia in simul confusa. non ergo album, non nigrum, nec rubeum, nec alicuius distincti saporis, nec aliquod determinate quantum, nec certa substantia, puta vel homo, vel lapis si.n. fuissent aliquæ distinctæ species in eo, non fuisse chaos & cum per separationem fierent omnia corpora distincta actione primi intellectus separantis, sequitur quòd omnia erant in potentia in illo mixto. hæc autem est conditio materiæ primæ, vt, scilicet sit in potentia ad omnem formam & nullam habeat ex se actu, sed reducatur ad actum actione agentis naturalis. si ergo Anaxagoras hoc intendebat, licet nesciret explicare, mirabiliter locutus est. Si autem per mixtum intendebat latentiam omnium formarum acta, tunc vt inquit Cõment. primo Metaph. comment. 16. intendebat Anaxagoras, per istos sermones facere sibi fimbrias, & propter laudem, & non propter aliquam opinionem famosam defensandam, quia suo tempore non erat lex, quam defenderet.

Tertio, dicit Arist. quod quoniam sermones Anaxagoræ versantur circa generationem & corruptionem rerum mobilium, & huius consideratio est propria physici, ideo sufficit, sic reprobasse eum, quasi dicat si perfecta, & propria reprobatio quæritur. recurrendum est ad philosophiam naturalem, & tu vide in primo Physicorum à tex. 33. vsque ad 41. Hæc de secta Anaxagoræ dicta sint.

Secundæ sectæ auctor fuit Leucippus, & eius collega De

mocritus. Horum quidem ſententiam Ariſt. in j. Metaph. perſtrinxit dicens, ꝙ poſuerunt rerum principia plenum & vacuum, vt poſſent ſeruare motum. Arbitrabantur enim nihil poſſe moueri in pleno, ne plura corpora eſſent ſimul. motus ergo erit in vacuo, & plenum quidem attribuebant enti, vacuum autem non enti, quoniam eſt priuatio, ex conſequenti autem dicebant principia rerum eſſe ens & non ens. Dicebant inſuper entia genita non diſtingui ſecundùm ſubſtantiam, ſed tantum figura & ſitu & ordine partiũ, ſicut ſyllabæ non diſtinguuntur eſſentialiter à literis, ſed tãtum figura & ſitu & ordine literarum. aliam enim figuram continet mo, quam ma, & aliam ſitum, & ordinem continet na, quam an. Dicebant vlterius rem generari ex congregatione corporum infinitorum indiuiſibilium, quæ quidem omnia ſunt eiuſdem naturæ, ſed diſtinguuntur figura, quoniã alia triangularia, alia quadrangularia &c. & diſtinguuntur ſitu dum congregantur, quoniam alia à dextris, alia ſurſum &c. ſituantur, & diſtinguuntur ordinæ, quoniam alia prius, alia poſterius congregantur. Et motiuum quidem eorum fuit, vt refert Ariſt. in primo libro de generatione tex. 9. quia crediderunt ſicut corpus eſt omnino diuiſibile in potentia, ſit ponere actu omnino diuiſum non ſit inconueniens. ſi autem ſit omnino diuiſum, ergo partes nõ ſunt amplius diuiſibiles, ergo ſtat diuiſio ad indiuiſibilia, & quoniã compoſitio opponitur diuiſioni, igitur compoſitio erit ex indiuiſibilibus.

Sed vt arguit Ariſt. contra eos in primo libro de generatione. tex. 9. Si compoſitio fieret ex indiuiſibilibus, compoſitum eſſet non quantum, quoniam indiuiſibile additum indiuiſibili tangit ſecundùm totum, ex conſequenti non faciũt quantum. vnde ſi infinita puncta ſe tangerent, cum non diſtinguerentur ſitu, non eſſent pluſquam vnus punctus. Motiuum autem eorum nihil eſt, non eſt enim neceſſe omne quod eſt in potentia, poſſe ſimul eſſe, & ſecundùm ſe totum reduci ad actum, vt patet in ſucceſſiuis, & de materia prima, quæ eſt in potentia ad omnes formas, & tamen eſt impoſſibile eam ſimul actuari omnibus formis. ſic propoſito, licet continuum ſit ſecundùm omnem partem, & ſecundùm om-

ne

ne signum diuisibile, tamen repugnat esse totum diuisum actu, quoniam omnis pars adhuc est diuisibilis in minora, nunquam tamen in indiuisibilia. Hæc de secta Leucippi, & Democriti dicta sint. Et hic terminatur secundùm caput.

CAPVT III.

IN tertio cap. ponenda est opinio dicentium duo esse rerum principia, scilicet materiale, & efficiens, qui ipsa veritate excitati cognouerunt ex materia nihil produci, nisi adsit mouens ipsam per alterationem, vel per rarefactionē, vel condensationem, vt variæ rerum species producantur. illi igitur diuiduntur in tres sectas.

Primæ sectæ auctor fuit Anaxagoras, qui introduxit primum intellectum distinguentem, & separantem diuersas partes indistinctas in illo mixto, & ex eis extractis, & adinuicem congregatis producentem varias rerum naturas. Quē quidem intellectum distinctum & immixtum illis naturis corporeis posuit, vt eas posset separare. Aduertit enim ꝙ si & ipse mixtus, ac corporeus fuisset, non haberet maiorem virtutem separādi, quam cetera corporea. vnde sicut receptiuum debet esse denudatum à natura recepti, sic separatiuum aliquorum mixtorum debet esse denudatum à natura ipsorum.

Hæc fuit positio Anaxagoræ de principio efficiente, quā dicit Arist. esse deficientem, qm̄ non vtitur hoc intellectu nisi in assignando necessario in generatione mundi, puta interrogatus Anaxag. quare tot sunt cœli, quare octaua sphæra tot habet stellas, sphæræ autem planetarum vnam, quare tot motibus mouentur, quare elementa sic locātur, sic mouentur, respondebat id totum prouenire ea primo intellectu sic mouente, & disponente, in generatione autem rerum particularium non vtebatur intellectu vt efficiente, sed nec aliud efficiens assignabat, nisi segregationem, quæ non est efficiens nec mouens, sed effectus & motus segregantis. Patet igitur, ꝙ ex inconsideratione vel impotentia intellectus, diminute valde locutus est de principio rerum efficiente.

Secundæ sectæ auctor fuit Hesiodus vetustissimus poē-

tarum describentium diuina. hic primus posuit amorem esse principium motiuum,& productiuum omnium,vnde scripsit,quòd amor condocet immortalia, id est dirigit, & mouet Deos ad productionem rerum ex chao,& motiuum quidem suum fuit,quoniam videmus in nobis amorem esse primum motiuum ad operandum, nec prima ratio communicandi bonum est alia quàm amor. Idem existimauit contingere Hesiodus in rerum,& mundi productione. Hesiodo cōsensit Parmenides,qui licet,vt diximus supra, poneret tantum vnum ens secundùm rationem, tamen secundùm sensum ponebat plura principia materialia, scilicet ignem, & terram, & posuit amorem, vt virtutem productiuam, vnde tentans demonstrare vniuersi generationem dixit, deorum amorem fore prouidentem omnibus, id est amor mouet deos ad productionem rerum & totius vniuersi.

De hac secta non multum curat Aristot. quoniam non vt Philosophi inuestigandæ rerum veritati insudabant, sed ut poëtæ varijs modis delectabilibus, & figuris nitebantur suadere homini,& allicere ad diuina. Tu tamen aduerte dictū Hesiodi,& Parmenidis esse verum in ratione causæ finalis, non in ratione causæ efficientis. amor enim trahit agens ad operandum sicut & bonum, quod est obiectum desiderantis,sed vt dicemus infra, Philosophi qui videntur attingere causam finalem,non attingunt eam per se,sed per accidens, pro quanto non distinguunt inter causam efficientem & finalem,& id ad plenum declarabitur in 5. cap. Positio ergo hæc non est improbanda vt falsa, sed quoniam amori non attribunt causalitatem quæ conuenit ei per se, quæ autem conuenit ei per accidens est causalitas efficientis. nam amori sicut & bono, ex ratione sua sibi conuenit esse id gratia cuius aliquid fit, non autem esse effectiuum, & productiuum.

Tertiæ sectæ auctor fuit Empedocles, qui vltra quatuor elementa introduxit duo principia productiua,scilicet amorem & odium, siue amicitiam & litem. Et motiuum quidem suum fuit,quoniam aduertit in vniuerso esse bona, & mala vt contraria,immo mala esse plura quam bona,& multa inordinata. Amor autem cum sit circa bonum non pōt

esse causa, nisi boni. Igitur causa productiua mali debet esse contraria amori. lis autem & odium contrariantur amori, ergo productiuum boni est amor, mali autem erit odium. Et sicut sunt duæ causæ productiuæ contrariæ, & duo producta contraria, sic sunt apud Empedoclem duo modi producendi contrarij. nam amor agit per congregationem, odium autem per separationem. Hæc fuit positio Empedoclis, qui quo ad amorem concordat cum Hesiodo, & Parmenide, in lite autem discordat.

Sed Arist. reprobat ipsum, non quasi dicentem falsa (licet falsum dicat, scilicet amorem esse causam boni, ex consequenti bonum esse causam boni, & odium causam mali. ex consequenti malum esse causam mali. nam vt dicemus in lib. 12. bonum est causa boni & mali, sed boni per se, mali per accidens) sed diminutum & deficientem in assignatione causæ efficientis, & hoc dupliciter.

Primo, quia ex positione sua non potest sustinere amorem esse causam omnis boni, immo aliqua sunt ab odio, vt distinctio partium vniuersi, & aliqua mala sunt ab amore, vt confusio partium vniuersi.

Secundo, quia non potest sustinere amorem semper agere per congregationem, immo congregat, & separat secundùm positionem suam. nam dominante amore secundùm ipsum partes vniuersi confunduntur, & immiscentur, adinuicem, licet autem confunduntur, & immiscentur adinuicem, licet autem congregentur, pro quanto secundùm se tota non remanet distincta secundùm situm, tamen non miscentur adinuicem, nisi totum miscibile diuidatur in nutissimas partes & vniatur alteri, vt patet. si ergo amor debet vnire aquam terræ, & sic de alijs elementis, necesse est ut separet earum partes, & adinuicem vniat. ergo amor congregat, & disgregat. Idem dico ex parte odij. nam ipso dominante non separat elementa situ, nisi extrahat partes vnius elementi immixtas alteri, & vniat in vnum, ac reducat ad proprium situm. Patet ergo quam insufficienter assignauit causam efficientem, & modum agendi ab ipso assignatum non potest sustinere. Hæc de tertio capite dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. Inuestigandum est, si aliqui vltra causam materialem, & efficientem peruenerũt ad cognitionem causæ formalis, qua rei substantia constituitur, & à qua sumitur diffinitio. Aduerte igitur ad mentem Arist. quòd nullus clare eam posuit qui fuerit ante viam Platonis. Dico clare quoniam nullus eam expressit, licet obscure, & interpretatiue videatur illi approximare, sicut Empedocles, q posuit os, & carnem habere aliquam rationem, per quam sunt huiusmodi, tamen illam non expressit per modum causæ formalis. Dico ante viam Platonis, quoniam licet Pythagoras, & Alcmæon Crotoniates, qui cepit philosophari existente iam sene Pythagora, posuerint altiora principia rerum quam Philosophi antiqui naturales, de quibus diximus in 2. & 3. cap. (posuerunt enim vnitatem, & numerum esse rerum principia, contra quos disputabat Arist. in lib. 10. quæ possunt applicari naturis sensibilibus & insensibilibus: nam & in rebus incorporeis inuenitur vnitas & numerus, non autem ignis, aut aqua, nec aliud elementum corporeũ) non tamen expresserunt causam formalem: immo omnia principia ab eis posita videntur reduci ad causam materialem, quod ex hoc patet, quoniam ponebant prima rerum principia esse contraria, vt finitum & infinitum, par & impar, vnum & plura, dextrum & sinistrum, masculinum & fœmininum, quiescens & motum, rectum & curuum, lucem & tenebram, bonum & malum, quadratum & quadrangulum, altera parte longius. Hanc autem contrarietatem necesse est accipere ex parte principij materialis, quoniam vt inquit Aristot. ex principijs ab eis positis inter quæ ponunt contrarietatem, dicunt substantiam rei plasmari, vt ex eis quæ insunt, quæ est conditio materiæ ad differentiam priuationis, ex qua licet res fiat ex non musico musicum, tamen non permanet in re facta, ex primo Physi. tex 60. Item dico ante viam Platonis, quoniam ipse expresse causas formales introduxit, quas vocat species siue ideas, de quibus proprie dicit haberi scientiam & diffinitiones, nam vt clarius videbitur

debitur in lib.7. dixit ideas esse causas singularium, quo ad esse & generationem scientiæ nostræ. non enim potest sciri nec diffiniri hic homo, sed homo, vt homo, quem vocat per se homo.

Sed contra Pythagoram arguit Arist. triplici ratione.

Primo, quoniam ex principijs contrarijs non fit aliquid, nisi actione agentis expellentis vnum, & introducentis alterum in eodem subiecto, sed Pythagoras, ex hoc quòd ponit numeros & passiones numerorum esse principia, ex quibus rei substantia constituitur, non assignat causam motus nec generationis, in genere causæ efficientis, ergo diminute locutus est.

Secundo principia, ex quibus res constituitur sunt causa proprietatum eius (fluunt enim passiones à principijs constitutiuis, vt risibile à rationali anima, graue ab elemento p̄dominante) sed à numeris non potest trahi ratio, quare aliqua sunt leuia, aliqua grauia, aliqua lucida, aliqua opaca. nam numeri secundùm Pythagoram ita sunt principia corporum mathematicorum, sicut corporum naturalium, ergo quantum sit ex se nō sunt causa proprietatum naturalium, aliter ita causarēt eas in mathematicis, sicut in naturalibus videmus enim, quòd vbicunque, & in quocunque concurrunt elementa causant aliquam ex his proprietatibus, ergo insufficienter locutus est.

Tertio, Pythagoras videtur dicere duo incompossibilia. nam dicit numeros esse principia, ex quibus constant corpora cœlestia, & hæc inferiora, & dicit eundem esse numerum constitutiuum vtrorunque. Hæc autem non stant simul, quoniam corruptibilium, & incorruptibilium non possunt esse eadem principia materialia. Quale enim est compositum talia sunt componentia &c. & in hoc melius sensit Plato, qui etsi existimauit corpora cœlestia, & inferiora componi ex numeris, tamen alium dixit esse numerum cœlorum, & alium inferiorum, & illum esse causam istius. Hæc de sententia Pythagorica circa prima rerum principia dicta sint.

Contra Platonem autem, quo ad positionem specierum in genere causæ formalis, multipliciter arguit, & primo sic.

Id à quo sumitur substantia rei,& per quod in esse constitui tur,est intrinsecum rei,non enim possibile est Socratem viuere,nisi anima sibi intrinseca, nec aquam esse calidam nisi calore sibi intrinseco. Cum igitur ideæ secundùm Platonē sint formæ separatæ,non possunt esse causæ formales, à qui bus sumatur rerum substantia, & per quas constituantur in esse. Secundo, à causa formali fluunt proprietates rerum, vt ab anima potentiæ suæ,à forma grauis,grauitas, à forma leuis,leuitas,sed ab ideis separatis impossibile est fluere pro prietates rerum sensibilium. proprium est enim rerum sen sibilium subijci motui,& tempori,& loco. Hæc autem non fluunt ab ideis,quoniam secundùm Platonem immobiles, inalterabiles,insensibiles sunt & per se,& per accidens,verū quia de his diffuse,iterum disputabit in lib.7.vbi declarabit, quòd positio idearum nihil proficit, ideo pro nunc transeo prolixas improbationes,quas ponit in hoc primo libro, ne in vanum laboremus. Hæc de quarto cap.dicta sint. Nunc superest inquirere de principio finali.

CAPVT V.

IN quinto cap. inuestigādum est,si qui vltra principium materiale,& efficiens,& formale,peruenerunt in cognitionem causæ finalis. Tu igitur aduerte,ꝙ vt inquit Arist.in fine huius libri primi,Philosophia à principio visa est sicut infantia balbutiens, quæ vt noua in sermone licet inci piat proferre omnes terminos idiomatis, tam in perfecte proferre nescit, nec potest debilitate instrumentorum natu ralium,sed balbutiens obscure & truncate loquitur, sic primi Philosophi excitati ex ignorantia causarum inceperunt eas inquirere,& omnia quatuor genera causarum,quæ pertractata sunt in 2.phys.visi sunt tetigisse, & quintum addere non potuerunt,quoniam pro rei veritate non est dabile,tamen ex difficultate negocij,&debilitate ingenij veluti infan tes,nullus clare, & sub propria ratione propriæ causalitatis eas expressit. sed adeo obscure locuti sunt,ꝙ nullam viden tur attigisse. nam & Anaxagoras de causa materiali,vt diximus recitantes sententiam suam potius somniauit, quàm

aliquid vere pronunciauerit. De causa efficiente Empedocles,& Hesiodus & alij diminutissime locuti sunt. Assignat enim rationem agendi pro agente & efficiente, vt diximus in tertio cap. Idem patet de formali, vt diximus in quarto cap. Idem nunc declarandum est,de causa finali, quam aliqui videntur attigisse & non attigisse. Attigisse quidem per accidens,non attigisse autem per se. Pro cuius notitia aduerte,quod aliqui posuerunt amorem, & bonum esse causam rerum. Quod quidem potest esse dupliciter.

Primo,vt factiuum & productiuum boni. est enim bonũ à bono, sicut calidum à calido.

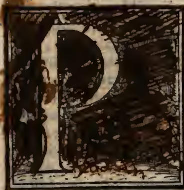
Secundo, vt illud gratia cuius aliquid fit, vt medicus dat medicinam propter sanitatem apprehensam sub ratione boni. hic secundus modus conuenit causæ finali per se, quoniam in eo cõsistit propria ratio sua, omnis autem alius modus conuenit ei per accidens,non enim [illegible] ratione boni, vt est finis,est esse productiuum,sed esse illud gratia cuius producens producit, est enim terminus intentionis ipsius producentis,& in ipso terminatur motus, quia [illegible], vt inquit Arist.aliqui philosophi considerauerunt, id quod est finis, puta bonum,vt à quo,& non vt gratia cuius aliquid fit,dicit attigerunt causam finalem non simpliciter,& per se, id est secundùm propriam rationem, sed per accidens, id est quo ad suum materiale, vel vt sibi attribuunt causalitatem causæ efficientis,quæ conuenit ei per accidens, sicut formæ per accidens conuenit esse subiectum,nam formæ,vt forma conuenit actuare, non autem recipere aut subijci. verum est igitur dicere antiquos attigisse, & non attigisse causam finalẽ modo exposito. Et hic terminatur secundus tract. in quo complexi sumus sententias præcedentium Arist.de primis rerum causis, in quarum cognitione est terminus considerationis metaphysicalis. Hæc dicta sint super primo libro Metaphysicæ.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER SECVNDO LIBRO METAPHYSICAE.

OSTQVAM in primo libro visum est, quid senserint antiqui de primis rerum causis, in hoc secundo libro, iuxta ordinem assignatum in cap. 5. primi tractatus primi libri agendum est de veritate simpliciter sumpta, & totam mentem Aristotelis complectemur in vnico tract. quem distinguemus in tria capita.

Primo, quod consideratio veritatis est nobis facilis & difficilis.

Secundo, quòd Metaphysica proprie & maxime habet cõsiderare veritatem absolute.

Tertio, quis sit conueniens modus considerandi, & inuestigandi veritatem.

CAPVT PRIMVM.

N primo capite declarandum est, quomodo & qualiter consideratio est nobis pro hac vita facilis, & difficilis, pro cuius resolutione agemus tria.

Primo, proponemus aliquas distinctiones.

Secundo, aliquas conclusiones cum probationibus suis.

Tertio, declarabimus, quomodo homines incumbentes

studijs

ſtudijs ſcientiarum iuuant ſeinuicem,& minuunt difficultatem inueſtigandæ veritatis.

Quantum ad primum,aduerte, quòd inquiſitio veritatis poteſt eſſe circa terminos vniuerſaliſſimos, & primas propoſitiones,quas dicimus principia prima,& naturalia, & poteſt eſſe circa terminos proprios,& propria principia, vt circa propria genera,& differentias,& proprietates, & diffinitiones vniuſcuiuſque naturæ. Prætereà,rerum cognoſcibilium quædam ſunt ſenſibiles materiales, quædam non ſubiectæ ſenſui immateriales,quales ſunt anima intellectiua,intelligentiæ,& Deus. Prætereà,cum veritas dicat reſpectum rei & intellectus, qui reſpectus dicitur adæquatio ſiue conformitas, vt declarauimus in tract. de Tranſcend. facilitas & difficultas cognoſcendę veritatis poteſt prouenire ex parte rei,& ex parte intellectus. Ex parte quidem rei,quoniam eſt modicæ entitatis,vt materia prima,relationes,entia,ſucceſſiua,nam quia vnumquodque intantum eſt intelligibile, inquantum eſt ens, & intantum ens, inquantum eſt actu. Cum huiuſmodi magis ſint potentialia,quàm actu, ideo ex eorum natura parum,& cum difficultate ſunt intelligibilia. Ex parte autem noſtri intellectus, quoniam eſt intellectus potentialis & materialis, ex 3. de Anima tex. 5. vnde reſpectu entium,quæ maxime ſunt actu,vt intelligentiæ,&Deus, cum ſint ſine omni materia, difficultas cognoſcendi eſt ex parte intellectus noſtri, ſicut difficultas intuendi ſolem, eſt ex debilitate viſus noſtri.

Quantum ad ſecundum,propono aliquas concluſiones, quarum prima ſit hæc.

Prima concluſio,Via inducens nos ad veritatem, non eſt nobis impoſſibilis,hanc ſic probat Comment.in 2.Metaph. comment. 1. Cum habeamus naturale deſiderium ad ſciendum veritatem,ſi apprehenſio eius eſſet nobis impoſſibilis, tunc deſiderium eſſet otioſum.Conceſſum eſt autem ab omnibus, quòd nulla res eſt otioſa in fundamento naturæ & creaturæ. ergo &c. Propterea dicit Comment.credimus neceſſario nos ſcire veritatem in multis rebus.

Secunda concluſio, Apprehenſio veritatis eſt nobis facilis,& difficilis Et quidem,ꝙ ſit facilis oſtenditur tripliciter.

Primo,quia nullus eſt adeo rudis, qui ſit omnino expors veritatis,modo poſſit vti ratione. vnde nullus antiquorum inuentus eſt, qui incumbens huic inquiſitioni non enunciauerit aliquid de veritate, ex ipſa veritate compulſus, licet balbutiendo & truncate enunciauerit.

Secundo,quia vt inquit Comment.& Ariſt.licet quilibet particularis homo parum de veritate inuenerit, tamen ex omnibus inuentis facta eſt magna aggregatio, ita quòd in breui tempore philoſophia maximum augmentum ſuſcepit,vnde inuentio totius, aut magnæ quantitatis de veritate cum breui tempore,vt inquit Comment.indicat eius facilitatem.

Tertio,quia prima principia complexa, per quæ tanquã per ianuam patentem datur ingreſſus ad veritatem rerum perſcrutandam,ſunt nobis naturale cognita,ita quòd in eis non contingit errare, ſicut nullus errat in foribus domus, quoniam omnibus ſunt manifeſto. contingit autem error, & difficultas in deducendis concluſionibus à principijs per ſe notis. Igitur apprehenſio veritatis ſaltem quo ad principia prima eſt nobis facilis, vnde inquit Commen. in 3. lib. comment. primo & eſt facilis ſecundùm hunc modum,ꝙ in quolibet genere entium ſunt aliqua in reſpectu eorum, qua ſi ianua domus in reſpectu domus in hoc, ꝙ non latent aliquem,& iſta ſunt prima cognita, naturaliter habita à nobis in quolibet genere entium &c.

Quod autem ſit difficilis oſtendit Ariſt.ex eo quòd vt inquid Comment. nullus ſingularis homo comprehendit totam veritatem de rebus, nec magnam partem, licet vt diximus ex inuentis à multis magnum augmentum ſuſceperit, & propterea,vt inquit D. Alber. in ſecundo lib. cap. primo dixit Ariſt. in proœm. quòd hæc ſapientia verſatur circa difficilia cognita,&quòd eſt potius diuina poſſeſſio,quàm humana, & quòd tamen homo aliqualiter apprehendit eam, quoniam naturale deſiderium habet ad illam, quod non poteſt eſſe otioſum. Veruntamen aduerte dictum Ptolemæi adductum à D. Alber. in eodem cap. cum inquit, ſi aliqua ſcientia ſecundùm aliquid exaltata eſt ſupra noſſe noſtrum, & ſecundùm aliquid eſt apprehenſibilis, omnino ſtultus eſt

qui

qui negligit eam propter desperationem illius partis,secundùm quam exaltatur supra nostrum nosse.sic enim & omnia scibilia possent negligi, quoniam in humanis inuentionibus nihil ex omni parte perfectum,sic igitur in apprehensione veritatis vniuersalis illius, quæ pro foribus sunt, in primis innitentes nitemur paulatim ad ea quæ magis distant à cognitione humana.

Tertia conclusio, Difficultas apprehendendæ veritatis rerum materialium,& sensibilium est ex parte earum, difficultas autem circa res immateriales,& abstractis est ex parte intellectus nostri,sicut difficultas videndi solem in sphęra sua, est ex parte noctuæ.

Pro euidentia huius conclusionis antequam probetur, aduerte,ꝙ triplex est intellectus,& triplex intelligibile,conforme triplici lumini solari.

Primus, quidem intellectus est diuinus,qui est purissima lux intellectualis,qui præhabens omnia in seipso,limpidissime omnia intelligit, & est sicut lux solis in rota sua,quæ est vniuersalis causa omnium luminum extra ipsum.

Secundus,est intellectus intelligentiæ, qui participatione luminis primæ causæ radiantis super ipsum intelligit omnia, & quoniam hi duo intellectus semper incipiunt à lumine,nunquam admiscentur tenebris,nec erroribus,nec falsitati.

Tertius,est intellectus animæ nostræ,quæ quoniam continet in se gradum sensitiuum, & gradus inferiores sensitiuo,ideo habet intellectum admixtum imaginationi & sensui,cuius intellectio incipit à debili lumine admixto tenebris,sicut est lumen auroræ, & per separationem à conditionibus materialibus paulatim eleuatur, & per assiduum studium tandem deuenit in intelligibile sincerum, & est in sui inceptione,sicut oculus noctuæ. In progressu tamen speculationum suarum differt ab oculo noctuæ, in hoc quòd noctua nunquam adeo confortatur, quòd deueniat ad intuitũ sinceri luminis. Intellectus autem noster ex assiduo studio adeo in lumine suo confortatur, ꝙ ab intellectione obscura ad claram & sinceram deuenit, & coadunito lumine suo ascendit per gradus vsque ad intellectionem primæ causæ,

& in hoc est summa felicitas, cuius meminit Arist. in 10. Eth. & ibi est finis desiderij, quo homo naturaliter scire desiderat.

Primum, autem intelligibile est primum principium nihil habens potentialitatis obumbrantis, & minuentis intel ligibitatem, sed est merus actus incircunscriptus illimitatus in se continens plenitudinem entis, & assimilatur luci solari in sole complantata nullis vmbris admixta, sed vt mera lux in se continet lucis plenitudinem.

Secundum, intelligibile est substantia intelligentiæ, nulli materiæ, nec quantitati, nec mutationi physicæ admixta, sed immaterialis, æterna, secundùm se totam intellectualis existens, & assimilatur lumini solari egredienti à sole imme diate in recepto & serenissimo aëre ab omni extraneo & ne bulofo vapore depurato.

Tertium, intelligibile est res corporea materialis sensui & mutationi subiecta, plures in se continens gradus, vt substantiam, accidentia sensibilia, inter quæ quædam sunt permanentia, vt quantitas, qualitas, relatio; quædam successiua, vt motus, tempus, actio, passio &c. & assimilatur lumini solari admixto tenebris, vt in aurora, & in aëre caligine conspersо. His propositis annecto duas conclusiones.

Prima conclusio, Difficultas apprehendendi quiditatiue, primum & secundùm intelligibile non est ex parte rei, sed ex parte intellectus animæ nostræ.

Prima pars, sic probatur ad mentem Comment. in 2. lib. cōment. 1. Cum sint entia abstracta, sunt in se actu naturaliter intellecta, id est cum sint sine materia, sunt ex sui natura intelligibilia actu. ergo quantum sit ex se, sunt summe intel ligibilia, sicut lumen in sole, & lumen receptum in purissimo aëre est perfectissime visibile.

Secunda pars, sic probatur secundùm mentem B. Thom. exponentis, si difficultas non esset ex parte intellectus nostri. ergo maxime cognosceremus huiusmodi entia abstracta, cum habeamus naturale desiderium cognoscendi ea ex sui nobilitate, videmus autem ꝙ diminutissime ea cognosci mus. s. obumbrate & per effectus inadæquatos. ergo & c. Propterea bene Arist. comparauit intellectum nostrum in huius

modi

modi cognitione oculo noctuæ, qui habens spiritum visum obscurum & pupillam humoris non coadunitam, non potest videre clarum lumen, sed tenebris admixtum. Vtrum autem hæc difficultas tanta sit, ꝙ inducat impossibilitatem, duæ sunt opin. s. Côment. & B. Thom. Comment. tenet partem negatiuam. Inquit enim in 2. Metaph. cômen. 1. sed hoc non demonstrat res abstractas intelligere esse impossibile, sicut inspicere solem est impossibile vespertilioni &c. B. Th. exponens tenet partem affirmatiuam, propter impròportionem, quam habet intellectus coniunctus ad res abstractas, cuius sententiam defendimus in quæstionibus nostris metaphysica. & soluimus rationem Comment. similitudo autê adducta inter noctuam, & intellectum tenet propter improportionem virtutis, sicut enim virtus visiua noctuæ, ex sui debilitate est improportionata lumini claro intuendo, sic intellectus noster coniunctus, quia est in vltimo gradu intellectualium, & quia non intelligit, vt coniunctus sine phantasmate, est improportionatus cognitioni quiditatiuæ rei abstractæ, non autem tenet similitudo, pro quanto potentia visiua noctuæ est organica, immo vt sic est dissimilitudo.

Secunda conclusio, Difficultas apprehendendi res materiales, & corruptibiles, est ex parte rerum, & non ex parte intellectus nostri. Hæc probatur duplici ratione.

Primo, secundùm Comment. quia nô sunt intelligibilia actu ex se, cum sint coniuncta materiæ, quæ vt sic repugnat intelligibilitati, & necesse est vt intellectus noster faciat ea intelligibilia, per abstractionem à phantasmatibus, & conditionibus indiuiduantibus virtute intellectus agentis, vt declaratum est in 3. de anima. ergo &c.

Secundo, quia vt inquit B. Thom. exponens, cum vnumquodque sit intelligibile inquantum est ens actu, vt manifestabitur in lib. 9. Metaph. tex. 20. quæcunque habent esse deficiens, & imperfectum, parum sunt ex se intelligibilia. huiusmodi autem sunt entia materialia, quoniam ex materia habent esse diminutum & potentiale, & ideo ex parte materię sunt non intelligibilia, & omnem intelligibilitatem trahût à forma, sicut & esse actu. vnde Aristot. in primo Phys. tex. 69. dixit materiam, primam non esse cognoscibilem,

nisi

nisi per analogiam ad formam. Tu tamen aduerte, quòd sicut entia materialia sunt in triplici gradu, sic tripliciter variatur difficultas apprehendendi ea.

Primus gradus est eorum, quæ etsi non habeant esse nisi in materia sensibili, tamen secundùm diffinitionem abstrahunt ab huiusmodi materia, vt mathematicalia, de quibus dicemus in 7. & 8. lib. Metaph. & hæc minus difficilia sunt ad intelligendum, & certiori modo apprehenduntur, eo ꝙ abstrahunt vt sic, ab omni motu & variatione.

Secundus gradus est entium naturalium, quæ habent esse in materia, & non diffiniuntur nisi per materiam sensibilem, vt patet in 2. Phys. tex. 19. quorum esse non est successiuum, sed dicuntur entia permanentia, vt lapis, lignum &c. Et hæc minus intelligibilia sunt ex sui natura quam entia mathematica, eo ꝙ nec secundùm esse, nec secundùm rationem abstrahunt à materia, quæ vt materia, obstat intelligibilitati, & nisi conciperentur sine materia indiuiduali, nullo modo intelligerentur, quoniam sensus est singularium, intellectus autem est vniuersalium.

Tertius gradus est entium naturalium, quorum esse est tantum in fieri, vt successiua, & quorum esse est tantum habitudo ad alterum, vt relationes, & hæc sunt minime intelligibilia, propter deficientem, & minimam eorum entitatem, quæ magis propinquant non enti, quàm enti. Hæc de secundo principali dicta sint.

Quantum ad tertium aduerte, vt inquit Comment. in 2. Metaphys. comment. 2. nullus singularis potest per seipsum solum inuenire artes operatiuas, id est mechanicas, aut considerratiuas, id est speculatiuas, pro maiori parte, id est quasi perfectas, nisi per iuuamentum prioris ad sequentem, id est nisi priores, qui insudarunt in tali studio auxilium dedissent posterioribus, prout, scilicet priores aliquid inuenerunt, & sequentes addiderunt, & sic ex multis, licet paruis inuentis, artes & scientiæ ad magnum augumentum deuenerunt. priores igitur ad inuenerunt posteriores, quapropter prioribus gratiæ agendæ, vnde Timotheus musicus obligatur Phyrno, & nos obligamur Timotheo, cognouit enim Timotheus ex studio Phyrni multas consonantias, quas non cogno-

cognouiſſet,& illis addidit,&moderni per Timotheum,per Pythagoram, per Boëthium maxime profecerunt in muſicis. & etiam addiderunt, & non ſolum agendæ ſunt gratiæ primis inuentoribus liberalium artium, ſed & his qui deſudarunt antiquitus in inueſtigandis rerum cauſis & naturis, quoniam aut eorum opinionibus,vt veris cõmunicamus,& ſic parauerunt nobis viam in venatione veritatis,aut eorum opiniones reputamus erroneas,ſicut pro maiori parte vidimus in primo lib. de inueſtigatione primarum & vniuerſalium cauſarum entis, & ſic etiam obligamur eis, quoniam dederunt nobis occaſionem exercendi intellectum noſtrũ; vt fugientes eorum errores perueniamus ad inquiſitam veritatem, igitur, vt inquit B.Th.exponens tam bene dicentes, quàm male, adiuuant nos in ſcrutatione veritatis, licet diuerſimode,quoniam bene dicentes adiuuant nos directe; quoniam aliquid veri enunciarunt,cui &nos addidimus,ſed male dicentes adiuuant nos indirecte, pro quanto licet veritatem non enuncient,tamen excitant,& exercent nos in huiuſmodi venatione. quare vtriſque gratiæ agendæ, & omnes digni laude fuerunt. Egerunt enim quantum in eis fuit, vt rerum veritatem enunciarent,&eam nobis manifeſtarẽt. Patet igitur quomodo homines ſe mutuo iuuant in apprehendenda rerum veritate,ex quo iuuamento multum minorata eſt difficultas apprehendendę veritatis,cuius ſignum eſt manifeſtum augmentum in qualibet arte & ſcientia. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap.declarandum eſt metaphyſicam eſſe maxime conſideratiuam veritatis vniuerſaliter & abſolute, pro cuius reſolutione tria agenda ſunt.

Primo, quòd Metaphyſ. recte vocatur ſcientia conſideratiua veritatis.

Secundo, quòd licet omnis ſcientia ſpeculatiua poſſit dici ſcientia veritatis, tamen id proprie & maxime conuenit metaphyſicæ.

Tertio,quoniam probatio philoſophi innititur huic fun

damento, quòd in omni genere causarum datur primum, ideo defensandum est hoc contra ponentes processum in infinitum in causis,& probandum quòd in quadruplici genere causarum est status.

Quantum ad primum intendit Arist.hanc conclusionem, metaphysica est scientia veritatis.i.eius finis,& vltima intentio est scire veritatem,de his circa quæ versatur. Hanc sic probat,scientia speculatiua est scientia veritatis nam distinguitur à practica in hoc,quòd finis practicæ est opus,& si considerat veritatem non sistit in ea,sed ordinat eam ad opus. nā, vt inquit Comment. comm. 3. practici non considerant de causis, & diffinitionibus rerum vt sciant, sed vt agant. finis autem speculatiue est cognitio veritatis, est enim gratia ipsius scire,quo adepto quiescit. sed ut manifestatum est in pr. primi lib.metaph.est speculatiua. ergo merito vocatur scientia veritatis, verum quia, hoc est commune omni speculatiue,vt naturali & mathematicæ. ideo vt appareat excellentia huius scientiæ super alias,ponitur alia conclusio,quæ immediate declarabitur.

Quantum igitur ad secundum ponitur hęc conclusio, Metaphysica pręcipue,& maxime est scientia veritatis,quam sic probat Arist. scientia considerans principia,& causas verissimas,præcipue & maxime est scientia veritatis, metaphysica est huiusmodi. ergo &c. Maior probatur, scientia de vero non habetur nisi per causam,quoniam ex 1. Poster. scire est res per causam cognoscere. quam causam necesse est esse veram,quoniam ex 1. Poster.nescimus verum nisi per verum, vnde necesse est demonstrationem esse ex veris,ex 1. Poster. tunc sic,scientia veritatis, quæ considerat causam veram est scientia veritatis. ergo scientia considerans causas verissimas,præcipue,& maxime est scientia veritatis. Minor autem sic probatur,metaphysica,vt dictum est in proœ.considerat primas entium causas,& præcipue effectiuas. ergo considerat causas verissimas,consequentia probatur. Quod est causa aliorum in vnoquoque genere vniuoce: est maxime tale. videmus enim causam omnium calidorum, quæ est ignis,esse calidissimam. sed primum in vnoquoque genere est causa sequentium. ergo primum in vnoquoque est maxime

xime tale. ergo primæ causæ veritatis & entitatis sunt maxime vere, & maxime entia. cum igitur metaphysica consideret primas entium causas, quæ sunt verissimæ, erit præcipue, & maxime scientia veritatis. Et tu aduerte, ꝙ Arist. ex hac conclusione trahit duo corollaria.

Primum est, ꝙ principia motiua & effectiua corporum cœlestium sunt verissima, quoniam cum sint indefectibilia sunt semper vera, & non quandoque sic, & quandoque nõ. Item cum sint principia corporum cœlestium, & non econ uerso, & causa dignior, ac verior sit suo effectu, sequitur ꝙ sint verissima. Huiusmodi autem principia sunt intelligentiæ motrices, & supremum principium est prima causa, quæ simpliciter est causa, vt corpora cœlestia sint, & moueantur, de qua inquit Comment. in comm. 4. quod est ens per se, & verum per se, & omnia alia sunt entia, & vera per esse & veritatem eius, & de hoc supremo principio intelligendum est verbum Arist. cum dicit, quapropter semper existentiũ prin cipia esse verissima, necesse est, nec obstat quod vtitur numero plurali, quoniam in abstractis loquens, tanquam de vno genere facile transit à plurali ad singulare, & econuerso, vt patet in lib. 12. tex. 29. & 30.

Secũdum est, ꝙ sicut se habet res ad esse, ita ad veritatem. nam esse rei est fundamentum veritatis, ut dicetur in lib. 6. quale igitur est esse, talis est veritas, si esse est primũ, erit prima veritas, si esse est causa omnis esse, sua veritas erit causa omnis veritatis, vnde vt inquit Comment. comm. 4. quanto magis fuerit perfectum in esse, tanto magis erit perfectum in essendo verum.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ cum fundamentum con clusionis præcedentis stet in hoc, ꝙ metaphysica considerat causas primas, aliquis posset negare hoc fundamentum, dicens esse processum in infinitum in causis, & sic non dari cau sas primas, ex consequenti fundamentum non valet, & ideo Arist. intendit firmare dictum fundamentum probans in nul lo genere causarum dari processum in infinitum. &, Primo, in genere causæ efficientis; Secundo, in genere causæ materialis. Tertio, in genere causæ finalis. Quarto in genere causæ formalis. Quòd igitur non sit procedere in infini-

tum in causis efficientibus, Arist. sic probat, si est processus in infinitum, non datur prima nec vltima: termini enim repugnant infinito: si non datur prima, nec vltima. omnes erunt mediæ, si omnes erunt mediæ, aufertur omnis causalitas, quoniam mediæ non sunt causæ nisi vltimi. ergo non sunt vniuersaliter causæ. ergo necesse est dari causam primam tanquam vniuersalem, à qua mediæ recipiunt virtutē causatiuam, & vltima recipit à medijs, sed si est processus in infinitum non datur prima, ex consequenti causæ mediæ nullam habent virtutem causandi, nec vltima. ergo aufertur omnis causalitas, quod est manifeste falsum. tenendum est ergo, quòd datur causa prima efficiens, à qua media recipit virtutem, & vltima recipit à media, & sic optime seruatur causalitas. non ergo est processus in infinitum in genere causæ efficientis in causis per se ordinatis, de quibus nūc intendimus. Hæc fuit demonstratio Arist. de statu in causis efficientibus, & licet in 7. Phys. in 3. tex. & in 8. in tex. 34. videatur idem demonstrasse, vt manifestaret, quòd necesse est dari primum motorem immotum, tamen hic non inutiliter replicat, quoniam, vt inquit Comment. in cōment. 8. consideratio vniuersalis in omnibus causis in eo ꝙ sunt causæ. est huius scientiæ, & quamuis Arist. vtatur hic demōstrationibus scientiæ naturalis, tamen inducit eas vniuersalius (quoniam. s. non applicat se ad motum physicum tantum, sed accipit causam efficientem quacunque efficientiæ, & factione etiam sine motu) & quantó erit demonstratio vniuersalior tanto magis erit propria huic scientiæ &c. Hęc igitur dicta sint de statu causarum efficientium, & tu scias, ꝙ Auic. in lib. 8. suæ Metaph. cap. 1. nesciuit aliam rationem inuenire ad hoc propositum, nisi quam formauit Arist. immo vtitur pene eisdem propositionibus, inquit enim, medium quod est causa proxima causati, est causa vnius rei tantum, scilicet vltimæ, causatum vero vltimum nullius est causa. ergo necesse est dare causam non causatam, à qua pendet collectio causarum mediarum & vltimæ, aliter totum infinitū esset medium, quod est absurdum.

Quantum ad causas materiales aduerte, vt dicit Cōmēt. in cōm. 7. probans statum in efficientibus, probat statum in

ascendendo, ita ꝙ datur primum, non autem probat in descendendo, quoniam videtur notum dari vltimum causans, & suum proximum effectum, puta quòd homo immediate generat hominem,& ignis immediate cōburit lignum. probans autem statum in materialibus, probat descendendo, quoniam videtur concessum etiam ab antiquis, vt visum est in 1. lib. dari vnum primum,siue sit ignis,siue aqua, siue aliud ex quo vt vniuersali materia fiunt alia, non autem ita concessum est in descendendo. Dicet enim aliquis, ꝙ ex igne,vt primo fundamento fit aër,ex aëre aqua, & sic in infinitum. Intendens igitur demonstrare statum in materialibus,& supponens statum sursum,probat statum deorsum,& intendit tria.

Primo, ponit distinctiones.

Secundo, ꝙ vtroque modo est status.

Tertio, declarat quomodo ex duobus modis assignatis fiat res ex materia prima.

Distinctio est hæc. Cum dicitur hoc fieri ex alio, dupliciter potest intelligi.

Primo,ex alio .i. post aliud,vt ex mane fit meridies.i.post mane,& .i. improprium,& quoniam vt sic ly ex,dicit tātum ordinem,& non conuersionem in alterum.

Secundo,ex alio, vt quando vnum subiectum mutatur ex vno in aliud,vt ex calido in frigidum,& .i. proprium. & relinquentes primum sensum, vt improprium, iterum distinguimus secundùm sic, aliquid fit ex alio, vt ex puero vir, ex generatione genitum, ex calefactione calefactum. Et aliquid fit ex alio,vt ex igne aër,ex ligno ignis &c. Et illi duo modi dupliciter differunt, quoniam in primo alterum est, vt medium & via: alterum ut terminus, nam pueritia est via ad virum, & generatio est via ac medium ad genitum, hæc enim est vera, genitum generatione generatur. In secundo autem,alterum est terminus à quo,alterum est terminus ad quem,vt ex aëre fit aqua corrupto aëre. Differunt secundo,quoniam in primo modo non fit reflexio,licet enim ex puero fiat vir: non tamen econuerso. in secundo autem fit reflexio, nam sicut ex aëre fit aqua, ita ex aqua fit aër, vt declaratum est in secundo de generatione, & ratio

quidem huius differentiæ est, quoniam in primo modo seruatur ordo essentialis prioris & posterioris, nam essentialiter via præcedit terminum & non econuerso, ideo non fit reflexio. Huiusmodi autem ordo non seruatur in secundo modo, quoniam idem subiectum potest vicissim & reflexiue actione agentis esse sub vtroque termino, nam sicut actione calidi aqua ex frigida fit calida, ita actione frigidi potest fieri ex calida iterum frigida, quoniam inter calidum & frigidum non est essentialis ordo prioris & posterioris.

Posita hac distinctione, probat Aristot. quòd in vtroque modo est status, & quidem in primo modo sic: quando dicimus, quòd ex puero fit vir, vel ex generatione fit genitum, ly puero, & ly generatione est vt medium & via: Medium & via est inter duo extrema, quæ secundùm Comment. in commen. 7. sunt potentia & actus, siue non esse & esse. Quod enim generatur tendit à non esse ad esse. sed inter duo extrema non stat infinitas, quoniam duo extrema terminant. ergo &c. In secundo autem modo sic: in secundo modo est reflexio ab vno ad alterum, vt ex aëre fit aqua, ex igne aër, ex aqua terra, ex terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis. Idem etiam seruatur, in compositis, nam ex elementis fit compositum ex composito fiunt elementa per resolutionē. sed reflexio & reciprocatio non stat inter infinita, est enim reflexio. reuersio ab vltimo ad primum: primum autem & vltimum repugnant infinito. ergo &c.

Viso quòd in vtroque modo est status, declarandum est secundùm quem istorum modorum fit aliquid ex materia prima, & intendit, quòd nihil fit ex ea secundo modo, quoniam in secundo modo terminus à quo corrumpitur, vt cum ex aqua generatur terra, sed materia prima est sempiterna, & ingenita, ex primo physicorum, tex. 81. ergo &c. Fit autem res ex ea, sicut ex primo modo, in hoc sensu, quòd sicut in primo modo, id ex quo aliquid fit est in potentia, & imperfectum, sic materia prima, est quid potentiale & imperfectum. Est enim media inter purum non esse, & esse actu. ergo &c. Patet igitur quòd in causis materialibus non est processus in infinitum.

Quantum ad causam finalem, quòd sit status in ea sic intendit

tendit probare, cum finis sit illud gratia cuius aliquid fit, ad ipsum ordinantur omnia alia, & ipsum non ordinatur ad alia vt finis, ex consequenti habet rationem vltimi vt finis, tunc arguitur sic. Quando agimus, vel est dabile aliquod vltimum ad quod ordinantur omnia præcedentia, vt in medicatione est dabilis sanitas, ad quam ordinantur diæta, quies sirupus, pharmacum &c. Vel non est dabile aliquod vltimum intentum. Si primo modo, ergo est status in causa finali, si secundo modo, tria inconuenientia sequuntur.

Primo, aufertur natura boni, quoniam, vt inquit Comm. in com. 8. nihil dicitur esse bonum nisi per causam finalem, quæ habet rationem postremi.

Secundo, quia nullus conabitur aliquid operari, operans enim operatur proponens sibi terminum, ad quem sperat peruenire. Si autem aduerteret se non peruenturum ad terminum, non operaretur.

Tertio, auferetur operatio intellectus practici. Agens enim per intellectum intendit finem, ad quem media ordinat, quo adepto quiescit, aliter, vt inquit Commentatorem in commento nono, sua actio esset ociosa. Ne igitur dentur hæc inconuenientia, necesse est ponere statum in causis finalibus.

Quantum ad causas formales, aduerte, quòd intendit hanc consequentiam. Est status in quodquid est, id est in diffinitionibus, siue in prædicatis diffinitiuis, ergo est status in formis, consequentiam quidem reputat manifestam, quoniam cum sola species sit quæ proprie diffinitur, & vnumquodque constituatur in specie per formam à qua sumitur rei differentia: eadem ratio est procedere, vel non procedere in infinitum in formis, & in rationibus diffinitiuis, vnde inquit Comment. in comm. 9. Si apparuerit quòd natura diffinitionum est finita, id est quòd in partibus diffinitiuis est status necesse erit, vt sit de formis. Antecedens autem probat Arist. multipliciter.

Primo sic, videmus quòd in partibus diffinitiuis, quæ est prior est magis, id est communior & vniuersalior: posterior autem minus communis. Nam in diffinitione hominis in plus est esse animal, quàm rationale, quia non in quocun-

que est animal est rationale,tunc sic,si est processus in infinitum in partibus diffinitiuis non datur pars prior, ergo nec posterior,non est enim posterior,vt inquit Comment.in cōment.9.nisi prioris. Si non est pars prior nec posterior,ergo omnes partes erunt æque vniuersalis, ergo non declarabūt sufficienter naturam diffiniti, ergo remouetur omnis vera diffinitio,nam vera diffinitio perfecte manifestat, & distinguit diffinitum à quolibet alio.

Secundo,sic. Ista positio destruit ipsum scire, nam nescimus naturā, rei donec perueniamus ad prędicata indiuidua formaliter, quæ sunt prædicata specifica, non enim species nec prædicata conuertibilia eiusdem sunt diuisibilia in plures gradus formaliter ad differentiam prædicati generici. Sed si procedimus in infinitum descendendo in prædicatis diffinitiuis,nunquam deueniemus ad hæc prædicata indiuidua,quoniam cum sint indiuidua sunt postrema,postremum autem repugnat infinito. ergo &c.

Tertio, non solum destruitur scire,sed vniuersaliter omne cognoscere intellectiuum,quoniam infinitum non contingit intelligere,nec est instantia de linea, cuius diuisiones tendunt in infinitum,quoniam partes lineæ non sunt actu, sed potentia infinitæ,partes autem diffinitionis cum omnes sint actu,dum integrant diffinitionem,si nō est status in eis, sunt actu infinitæ,ex consequenti non intelligibiles.

Quarto, in omni motu necesse est intelligere materiam & formam,est enim compositum,vt declaratū est in 6.Phys. sed ex parte materiæ habet infinitatem, est enim secundum se interminata,& in pura potentia, ergo ex parte formæ habebit finitatem,forma enim terminat materiam,impossibile est aūt infinitum terminare,ergo necesse est esse terminū in formis, aliter infinitum terminaret infinitum, quod est impossibile, nam infinitum adæquat infinitum & non restringit, propterea inquit Comment. in cōment. 1 t. Quod determinat infinitum,non est infinitum, cum illud quod æquabitur infinito debeat esse infinitum, patet igitur quòd est status in causis formalibus.

Et tu aduerte,quòd Auic. in lib. 8. suæ Metaphys. cap. 3. concordans cum Arist. probat idem hac ratione.

In

In partibus diffinitionis datur communitas, & proprietas, id est quædam est communis diffinito & alijs, vt animal respectu hominis, quædam conuenit soli diffinito, vt differẽtia propria, sed vbi est communitas, & proprietas est naturalis ordo, se habent enim, vt magis commune, & minus commune, magis autem & minus dicuntur respectu alicuius maximi, vt declarabitur in decimo libro Metaph.

Ordo autem repugnat infinitati. ergo &c.

Sed quia posset aliquis dicere licet sit status in causis, quo ad genera, non quo ad species, nam possunt esse efficientes distincti specie infiniti, idem dicetur de materijs, de formis, de finibus. ideo Arist. id improbat tali ratione. Si sunt infinitę secundùm speciem, omnino remouetur ipsum cognoscere, arbitramur enim scire cum causas rei cognoscimus, infinitum autem non est pertransire, id est vt inquit Comment. in comment. 13. intellectus qui est finitus, non potest determinare infinitum, ita quòd comprehendat ipsum in actu non in potentia, & diximus in actu, ad differentiam vniuersalis quod comprehendit res infinitas in potentia, non autem in actu. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. declarandum est, quis sit modus conueniens considerandi veritatem, & agemus tria.

Primo, declarabimus impedimenta, quibus q̃ plures impediuntur à vera comprehensione veritatis.

Secundo, adducemus remedia contra huiusmodi impedimenta, ex quibus constabit conueniens modus considerandi veritatem.

Tertio, quis sit modus conueniens huic scientiæ.

Quantum ad primum, aduerte duo impedimenta, vnum habens modum naturæ, alterum ex parte naturæ. Impedimentum habens modum naturæ dicitur esse consuetudo, quæ videtur habere vim naturæ, vnde dicitur esse altera natura, & quia habet vim naturæ mouet nos ad assentiendum multis, etiam quæ sint falsa & contra rationem. Inde est, quòd patiens febrem hecticam, id est quasi consuetudinalẽ,

non

non percipit,nec iudicat calorem suum esse extraneatum, & præter naturalem,licet maior sit,quàm febricitantis tertiana. Hæc igitur consuetudo dicitur esse impedimentum percipiendæ veritatis,quoniam vt consueuimus audire,sic repu tamus dignum dici,& esse verum,quæ autem non consueuimus audire,videntur nobis minus nota, minus vera, & veluti extranea, & dissona, non acceptamus etiam quòd vera sint. Cuius signum habemus in legibus, in quibus his qui nutriti sunt in eis,fabulosa & puerilia præualent veræ cognitioni. Nam ex consuetudine viuendi & operandi, nutritis in lege facta sunt huiusmodi puerilia & vana quasi naturalia,vnde si audiant oppositum etiam quòd sit verum, non cognoscitur,nec recipitur ab illis, sic accidit multis studiosis, qui nutriti in aliqua secta adeo ipsi adhærent ex consuetudine,quòd licet in ea multa vana & falsa contineantur,tamen non percipiunt ea esse falsa,sicut nutriti in via Auerrois nõ possunt percipere hanc esse veram. Anima intellectiua plurificatur secundùm corpora, & est incorruptibilis, licet sit forma dans esse, & nutriti in via Auic. non possunt percipere hanc esse falsam. Animal perfectum,vt est homo potest produci ex putrefactione sicut rana,& hoc impedimentum consuetudinis adeo efficax est, ꝙ per ipsum fouentur tot contrariæ opiniones dum vnusquisque defendere conatur,quæcunque contenta insecta,cui longo tempore adhæserit, vnde concludi potest consuetudinem abstulisse à nobis semitam assequandæ veritatis.

Impedimentum ex parte naturæ, est varia dispositio, & complexio reperta in humana specie,licet enim homo sit intellectualis,non tamen est purus intellectus, sed necesse est ipsum pro hac vita,vti viribus corporeis & potentijs sensitiuis dum exit in actum intelligendi,quæ deseruiunt, vt principali agenti ipsi intellectui,qui igitur sunt eiusdem dispositionis,eundem modum seruare volunt in omni genere sciẽdi & studendi,verbi gratia, qui sunt fortis imaginationis ita quòd imaginatio præualet supra intellectum dati sunt scientijs mathematicis,& nulli conclusioni assentiunt in quacunque alia scientia,nisi certissime sicut in mathematicis, & ad sensum demonstretur, & isti adeo imaginationi intendunt,

quæ

quæ non poteſt eſſe niſi rei quantæ & corporeæ, quorum vt inquit Comment.in comment. 15.nõ poſſunt credere quin extra cœlum ſit vacuum,& locus,& tempus,nec poſſunt apprehendere,quin etiam illic viuentia ſint corporea, & breuiter credunt,omne ens corpus,& in loco,ſimiliter qui habẽt intellectus valde depreſſum ad ſenſum, nihil credunt, niſi quod teſtimonio alicuius poëtæ comprobatur, vel teſte alio auctore,vel adducto exemplo & ſimilitudine alicuius corporei,& id prouenit eis ex defectu iudicij, non enim poſſunt iudicare,vtrum ratio vis adducta concludat. Et ideo quærunt alicuius auctoris teſtimonium, in quo firment ſententiam ſuam, tales ſunt, poëtixantes, & incumbentes legum ſtudijs,quos Ciuiles dicimus. Qui autem habent intellectũ vigoroſum,& rationem bene inquiſitiuam nihil recipiunt, niſi certitudine & demonſtratione firmatum in his quæ demonſtrari, & cum certitudine haberi poſſunt, & vt inquit Comment.in commen.15. hæc eſt natura veri Philoſophi, dignum.n.eſt philoſopho aliquid noo recipere niſi certa ratione firmatum,qui vero ſunt debiles in ratiocinatione,triſtantur ſi quid diligenti,& certo diſcurſu inquiratur, & contenti ſunt ſuperficiali inquiſitione. Et iſti, vt inquit Comment.in comment.13.nunquam addiſcunt, aut propter ſegnitiem, aut quia eorum intellectus non poteſt comprehendere,& retinere totum diſcurſum factum, vſque ad vltimam reſolutionem,aut quia credunt,quòd ſicut non decet liberalem computare minima in conuiuio,vel,vt inquit Cõment. ſicut non decet mercatorem proteruire in minimis dum negotiatur,emendo aut vendendo, ſic non decet ſtudioſum diſcutere minima,vel,vt inquit Comment.diſputare vſque ad minima.

Quantum ad ſecundum, aduerte duo remedia correſpondentia duobus impedimentis.

Primum, correſpondet impedimento accepto ex modo naturæ,id eſt conſuetudine. Et eſt inqnit Ariſt.quòd homo erudiatur ſecundùm quem modum ſumenda ſunt,quę in ſingulis ſcientijs dicuntur, nam tunc audita etiam conſueta quæ ſint contra illum modum non approbabit. Modus autem iſte traditur in Logicis, in quibus agitur de omnibus

ſpeciebus

speciebus argumentationibus,& veræ & sophisticæ, quibus inducimur in omni scientia in cognitionem veritatis,& ideo vt patet,qui procedunt in scientijs sine logica multipliciter errant. Quoniam igitur hic modus,id est logica,quę est modus & regula sciendi,necessarius est in omni scientia,ideo Arist.dicit absurdum esse simul quærere scientiam & modum sciendi.i.logicam, q.d.prius est erudiendus homo in logicis, aliter, vt inquit Cōment.nec discet logicam, nec aliá scientiam, & assimilabitur homini,qui docet viam quando discit eam. Et medico qui dedit medicinam infirmo,& postea inspexit librum,& mortuus est infirmus, vt igitur fugiamus ignorantiam & errores, quos incurrimus ex consuetudine,qua detinemur in aliqua secta,primo erudiendi sumus in omni genere argumentationum, vt ordinato discursu apprehendamus quid verum & non verum.

Secundum remedium,correspondet impedimento prouenienti ex parte naturæ, & est vt homo non quærat eandem certitudinem in omnibus scientijs, sed conuenientem vnicuique scientiæ, sicut enim varia est stabilitas & certitudo subiecti in diuersis scientijs, sic debet esse alia & certitudo rationum quibus vtimur in eis. Cum igitur entia scibilia alia sint mathematica,alia naturalia,alia moralia, alia metaphysicalia siue diuina,& diuersificentur in hoc,quòd mathematica sunt firmissima & immobilia,vt cadunt sub consideratione mathematici,quoniam, vt sic abstrahunt à materia secundùm rationem,licet non secundùm esse,& materia est principium & causa mutationis, vt declarabitur in libro 8. & in 12. & sunt proportionata intellectui nostro pro hoc statu, quoniam & ipse coniunctus est materiæ, in scientijs mathematicis quærendæ sunt certissimæ demonstrationes, quæ sunt in primo gradu certitudinis, vt inquit Comment. in cōmen.16. naturalia autem minus stabilia sunt, & minus certa,quoniam non abstrahunt à materia,nec secundùm esse, nec secundùm rationem, & ideo non sunt quærendæ in physica demonstrationes mathematicæ,& propter quid,sed ab effectu, nec quærendum quod semper, & ex necessitate est, sed quod vt in pluribus. Moralia adhuc minus certa sunt,propter libertatem principij à quo sunt,qui est homo,

&

& propter variabilitatem circunſtantiarum, & ideo adhuc minus certæ rationes, quàm in phyſica conuenientes ſunt in ethicis,& ſufficit habere rationes perſuaſibiles; ſimiliter & in rhetoricis,verſantur enim circa ciuilia, in quibus multiplex eſt variatio. propterea inquit Ariſtot. in primo Eth: Indecens eſt mathematicum perſuadentem acceptare,& rhetoricum demonſtrationes expetere. Metaphyſicalia autem quoniam abſtrahunt à materia ſecundùm eſſe, & ſecundùm rationem in ſe certiſſima ſunt,ſed quoniam improportionata ſunt intellectui noſtro pro hoc ſtatu cuius proprium eſt intelligere materialia cum ſit materiæ vnitus,ideo de eis nō poſſumus habere demonſtrationes certiſſimas, & à priori, vt in mathematicis, nec adeo contractas, vt in phyſicis, ſed vniuerſaliores,quoniam proprias differentias ſpecificas; & proprios effectus ſpecificos in ſubſtantijs ſeparatis ignoramus, vnde in lib. 12. loquemur de eis, vt de vno genere excepta prima cauſa, quia igitur non eadem certitudine vtendum eſt in omni ſcientia,ideo dicit Ariſt. quòd acribologia mathematica, id eſt certiſſima & euidentiſſima demonſtratio,quali vtimur in mathematicis,non eſt quærenda in omni ſcientia,ſed in non habentibus materiam,vt in mathematicis, & in metaphyſicis, ſi eſſent proportionata intellectui noſtro. In naturali autem vti hac certitudine non eſſet modus naturalis,id eſt conueniens ſcientiæ naturali, quoniam omnis natura, id eſt ens naturale forſan habet materiam à qua accipit variationem & mutabilitatem,dicit forſan,non quòd dubitet aliquod ens naturale carere materia, aliter eſſet immobile, ex conſequenti non naturale, ſed quoniam non omnia naturalia habent eodem modo materiam, vt declarabitur in lib. 8. vel vt inquit Cōment. in cōm. 16. hoc dicit in reſpectu corporum generabilium & corruptibilium, quæ dicũtur magis naturalia ſecundùm famoſitatem, quàm corpora cœleſtia. Hæc fuit doctrina Ariſt. pro inueſtiganda rerum veritate in omni ſcientia,modo conueniendi illi ſciētiæ, quam confirmat in 1. Eth. cum dicit diſciplinati eſt intãtum quærere certitudinem ſm vnumquodque genus, inquãtum natura recipit .i. inquantum conuenit naturæ ſubiecti ſcibilis.

Quantum

Quantum ad tertium, aduerte, quòd, vt inquit D. Alber. in 2. lib. cap. 13. ex præhabitis elicere possumus modum conuenientem huic scientiæ consistere in duobus.

Primo, quòd non debet habere modum inquirendi mathematicum, nec naturalem, sed vniuersaliorē vtroque modo, puta quòd non considerat lineam inquantum linea, sed inquantum ens vnum, substantia, vel accidens &c. Nec consideret naturam inquantum est principium motus, sed inquantum est ens, inquantum est actus, vel potentia &c. Et eius probationes erunt citra certitudinem mathematicā & physicam, & supra certitudinem topicam.

Secundo, quòd debet primo inquirere, si vnius tantum scientiæ est quærere principia, & causas entis, secundū quatuor genera causarum, an ad multas scientias pertineat, nā si est vnius tantum, illa erit prima philosophia, quæ versatur circa ens, vt ens est. Si erit plurium, ergo plures erunt primæ philosophiæ, quia plures considerabunt ens, vt ens, & omnes causas entis, sed hoc est impossibile, quoniam cum scientiæ sumant vnitatem, & pluralitatem à subiecto, non possunt esse plures circa ens, vt ens est. Hæc de tertio capite dicta sunt, & ibi terminatur intentio Aristotelis, pro secundo libro Metaphysicæ.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER TERTIO LIBRO METAPHYSICAE.

ECVNDVM ordinem positum in procemio primi libri, antequam accedamus ad determinationem consideratorum in hac scientia prius expedit seorsum mouere dubia principalia, circa determinanda, vt grauius consideretur difficultas in huiusmodi determinandis. Circa quæ variæ fuerunt antiquorum sententiæ,& quidam eorum omnino prætermiserunt, forte exterriti ex rei difficultate. Et ne huiusmodi dubia leuia appareant,ideo more disputatiuo adducemus rationes ad partes oppositas, & quoniam Arist. in sequentibus libris vbi expresse vel virtualiter determinat huiusmodi dubia non repetit ea, ita ꝙ discens non facile aduertit, vbi & quomodo determinet ea, ideo vt fiat doctrina resoluta,& sine repetitione, sic procedemus in quolibet dubio.

Primo, proponemus illud formaliter.

Secundo, arguemus ad ipsum.

Tertio,determinabimus ipsum iuxta mentem Arist.q̃ sic vel esse,sic apparebit in libris sequentibus, & totú hunc tertium librum comprehendemus in vnico tractatu, quæ distinguemus in quindecim capita, in quibus comprehendimus dubia quæ pertractabimus.

Caput

CAPVT PRIMVM.

N primo cap. dubitatur cur Arist. antequã determinet considerata in hac sciẽtia, prius & in libro particulari disputat de eis, mouendo dubia & arguendo ad partes, cum id non fecerit in physicis, cum tamen dubitabilia illic non deficiant, circa quæ arguere, & disputare poterat vt hic, sed sigillatim sicut proponit quæstionẽ, disputat circa eam, deinde determinat.

Ad hoc respondetur per Arist. conuenienter præponit dubitationes determinationibus quadruplici ratione.

Primo, quia hic intendimns inquirere vniuersalem rerũ veritatem, quam non possumus recte inquirere, nisi prius mouendo dubia, & arguendo ad partes, vt appareat rei quæ sit difficultas, nam qui rem difficilem determinare quærit, prius non disputando circa eam, assimilatur volenti soluere vinculum & ignoranti eius difficultatem. Dubitatio autem est sicut vinculum, quoniam sicut vinculum ligat membra, puta pedes quo impeditur homo, ne vltra procedat, sic dubium ligat intellectum impediens, ne ad intentæ veritatis finem proueniat. propterea sicut qui intendit soluere vinculum, debet prius considerare modum ligationis, ita qui intendit rem difficilem determinare, prius debet mouendo dubium circa ipsum disputare arguendo ad partes.

Secundo, qui quærunt veritatem, non moueudo prius dubia, assimilantur ambulantibus ignorantibus quo vadant. Nam determinatio rei, est sicut terminus viæ, via autem est disputatio circa ipsam, & ideo sicut qui ignorat viam, non peruenit ad terminum nisi forte à casu, sic qui prius non disputat circa quæsitum, à casu determinat veritatem de ipso.

Tertio, quia sicut qui tendit ad terminum, & ignorat viã, nescit quando peruenerit, posito casu etiam quòd perueniat & nescit verum illic debeat quiescere, an vltra procedere, sic qui quærit determinare quæsitum prius, non disputando circa ipsum, posito quòd vere determinet, ignorat, an

veritatem inuenerit, & ideo vtile est prius disputare circa propositum.

Quarto, audiens philosophiam se habet sicut iudex in litigijs, qui recte iudicare non potest, nisi vtriusque partis rationes & fundamenta prius intellexerit. ergo necesse est prius ad proposita quæsita pro vtraque parte arguere deinde determinare. Sed aduerte, quòd istæ rationes, licet probent esse vtile præponere dubia, & disputare de eis, ante determinationem, tamen non declarant, quare vtile fuerit simul, & in vno libro huius scientiæ, omnia proponere, & de eis disputare, præcipue, ꝙ vt inquit Comment. in 3. lib. com ment. primo, consuetudo fuit Arist. in omnibus alijs libris sigillatim dubia occurrentia proponere, & circa ea disputare, & in eodem libro determinare. sic fecit in 1. Phys. inquirens veritatem de principijs naturalibus, & in secundo inquirens veritatem de fortuna, vt vtrum natura agat propter finem. & in tertio agens de infinito. & in quarto inquirẽs veritatem, de loco, de vacuo, de tempore. videndum est igitur quare hunc ordinem particulariter seruauerit in metaphysica magisquam in physicis, & in moralibus.

Tu igitur aduerte, apud Comment. in cõment. 1. vbi recitat sententiam Nicolai Peripatetici, qui in Metaphys. sua non seruauit ordinem hic positum ab Arist. sed sigillatim mouens dubia, & disputans circa ea, statim determinat, & dicit quòd putauit Nicolaus se incedere per viam meliorẽ sic ordinando sermones suos, sed dicit Comment. melius est quod fecit Arist. hac ratione, quia considerauit metaphysicā, & scientiam disputatiuam .i. logicam cõmunicare in subiecto & in vniuersalitate considerationis, subiectum.n. vtriusque est idem .s. ens simpliciter, licet modus considerationis sit diuersus. s. modus probabilis, & modus demonstratiuus, & quia natura sermonum disputatiuorum requirit, quòd præponantur sermonibus demonstratiuis, ideo vidit Arist. modum hunc disputatiuum debere poni partem per se huius scientiæ, ita. s. quòd ex eo cõficiatur particularis liber, sicut etiam fecit in oibus significātibus intentionibus huius sciẽtiæ. i. in exponendis, & distinguẽdis significatis terminorũ metaphysicaliũ econtrario ei quod fecit in alijs sciẽtijs,

nam in alijs ſcientijs exponit nomina in conſideratione cuiuslibet quæſtionis. In hac autem ſcientia exponit nomina in vno tractatu.ſ.in lib.5.per totum,non ad diſtinguendum nomen æquiuocum,ſed numerando intentiones.i.ſignificata nominum,de quibus conſiderat hæc ſcientia, hæc fuit ratio adducta à Comm. ſed D. Alb. in 3. lib. tract. 1. & cap. 1. dicit huius rationem fuiſſe,quia metaphyſica eſt vniuerſalis ſapientia, & eſt de principijs aliarum ſcientiarum, ad quam ſpectat omnia declarare, & determinare, quod facere non poſſet,niſi prius multipliciter dicta diſtingueret,& niſi prius omnia dubitabilia vniuerſalia ordinaret diſputatiue, vt ex prius diſputatis ad determinationem accedat B.Th. exponens aliam rationem adducit,quæ ſtat in hoc. Quia particulares ſcientiæ conſiderant particulares veritates,ideo bene eſt particulariter, & ſigillatim circa ſingulas veritates dubitare,hæc autem ſcientia,quia vniuerſalis,& quia conſiderat vniuerſaliter de veritate, ideo bene fuit, vt vniuerſaliter & ſimul dubitabilia vniuerſalia proponeret. Proponemus dubia eo ordine, quo proponuntur ab Ariſt. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite quæritur vtrũ ad vnam tantum ſcientiam,vel ad plures ſpectet omnia genera cauſarum ſpeculari. Circa quod diſputans Ariſt. pro parte negatiua arguit dupliciter.

Primo,quæcunque ſunt diuerſa,& contraria ad vnã ſcientiam ſpectant,quia vnum contrarium eſt ratio cognoſcendi alterum,ut magis declarabitur in 10.lib.ergo ſi genera cauſarum ſunt diuerſa,& tamen non ſunt contraria, ad vnam ſciẽtiam non ſpectant. Conſtat autem, ꝙ non ſunt contraria, non .n. contrariatur efficiens formæ, immo multoties coincidunt in idem ſpecie,nec forma fini,immo coincidunt multoties,in idem numero,ex 2. phyſ.tex.7.nec materia formę, cum ſit receptiua formæ, ergo &c.

Secundo,non omne genus entis, de quo eſt aliqua ſcientia habet quatuor genera cauſarum. ergo non omnis ſcientia

 tia

tia conſiderat omnes cauſas. conſequentia patet ex 1. Poſter. quoniam ſcientia vnius generis ſubiecti conſiderat cauſas & partes & paſſiones eiuſdem. ergo ſi ſubiectum non habet omnes cauſas non conſiderantur in eius ſcientia. antecedens autem manifeſtat Ariſt. in Mathematicis, quæ dicuntur non habere cauſam finalem, neque efficientē, neque materialem, materialem quidem, quia abſtrahunt à materia, vt conſiderantur à mathematico, efficientem autem, quia ſi abſtrahunt à materia, non eſt in eis motus. eſt .n. materia cauſa mutationis, vt dicet in lib. 8. & in 12. ſi non eſt in eis motus, non eſt in eis efficiens, quoniā cauſa efficiens ex 2. phyſ. tex. 28. eſt vnde eſt principium mutationis. finem autem, qm̄ finis eſt terminus acquiſitus per motum, ſicut ſanitas eſt terminus & finis. cuius gratia facta eſt medicatio. patet igitur ꝙ in mathematicis eſt conſideratio ſolius cauſæ formalis. ergo non omnis ſcientia omnes cauſas conſiderat, ſed plures ſcientiæ ſunt de pluribus cauſis, aliquæ de vna, vt mathematicæ aliquæ de tribus, vt dicemus, aliquæ de omnibus, ſed diuerſimode.

Ad partem autem affirmatiuam, ſic videtur arguere Philoſophus, ſi non omnes cauſæ ad vnam ſcientiam ſpectant, difficile erit inuenire, quæ ſcientiarum mereatur dici prima philoſophia, & ſapientia, cum illis dignitatibus quas adduximus in pr. primi libri. Nam alicui videbitur, quod ſcientia conſiderans cauſam finalem ſit prima philoſophia. Dictum eſt enim in proœmio, quòd ſapientia eſt ordinatiua & regulatiua aliarum, & quòd aliæ ſunt ei deſeruientes. iſtę autem conditiones conueniunt conſideranti finem, quoniam ad finem alia ordinantur, & videmus in artibus, vt dicit Ariſ. in primo Ethic. conſideratiuam finis principari alijs, vt ciuilis militari, & frenefactiuæ. Alij autem videbitur, quòd conſideratiua cauſæ formalis ſit prima philoſophia, cum enim per cauſam formalem maxime ſciamus, vt quando ſcimus reducere concluſionem in propter quid, quod habet rationem cauſæ formalis, vt propter quid triangulus habet tres, tunc quieſcit intellectus, & decens ſit, vt per primā philoſophiam maxime ſciamus, cum ſit digniſſima ſcientiarū, ſequitur, ꝙ ſcientia conſideratiua cauſæ formalis erit, pri-

ma philosophia. Alij vero videbitur, ꝙ scientia consideratiua causæ efficientis, sit prima philosophia, nam quando cognoscimus principium generationis, & effectus, tunc videmur maxime scire, vt à qua causa vniuersali, & proxima generatur pluuia, & nix, & composita in specie sua. si igitur prima philosophia facit nos maxime scire, congruum videtur, vt scientia consideratiua causæ efficientis, sit prima philosophia: De causa autem materiali, Arist. mentionem non facit, quoniam nulla est scientia consideratiua solius materię cum ordinetur ad formam, nec considerari possit, nec sciri, nisi per formam, ex primo Phys. tex. 69. propterea nulli videri potuit scientiam consideratiuam solius materiæ esse primam philosophiam. Restat igitur quæstio dubia pro vtraque parte.

Sed quoniã Arist. in nullo vno loco inferius videtur hoc dubium determinasse, sed tantum posuisse fundamenta in diuersis locis, vnde possumus determinationem accipere, ideo pro resoluta doctrina bonum est hic determinare propositum, pro cuius euidentia dico.

Primo, non est necesse omnem scientiam considerare & demonstrare, per omnia genera causarum, quoniam vt dictum est, non omni generi scibili insunt omnia genera causarum, vt declaratum est in mathematicis ergo &c.

Secundo est necesse omnem scientiam considerare tantũ aliquam vel aliquas causas, sed potest aliqua considerare omnes, patet de scientia naturali, de qua probat Philosophus in 2. Phys. tex. 73. & 74. ꝙ demonstrat per omnes causas & cognoscit eas. vnde illic Philosophus inquit, quoniam causæ quatuor sunt, de omnibus erit physici cognoscere, & in omnes inducens, propter quod demonstrabit physicæ materiam, speciem mouentem, & quod est cuius causa. similiter mathematica considerat omnes causas inquantum considerat ens vniuersale, quod diuiditur in causam & causatum, omne enim ens vel est causa, vel causatum. Item considerat vniuersalem finem, vt dicemus in 12. & vniuersale efficiens, & causam formalem, vt considerat de actu in lib. 9. De materia autem licet non consideret, vt est principium mutationis, quoniam vt sic ad physicum spectat, tamen considerat

eam

eam inquantum est substantia, & substantia est pars entis.

Tertio, licet physica & metaphysica considerent omnes causas, non tamen eadem ratione, quoniam metaphysica cõsiderat eas simpliciter & vniuersalissime, physica autem contractæ. nam considerat eas inquantum applicantur motui; vnde non considerat finem nisi inquantum terminat intentionem mouentis, & agentis physici, nec formam, nisi acquisitam per motum, & receptam in materia, nec efficientem, nisi vt est principium mutationis physicæ, nec materiam, nisi inquantum est subiectum receptiuum formæ, & est causa mutationis, siue ad contraria vbi vt materia cœli, siue ad contrarias formas successiue, vt materia inferiorum. Metaphysica autem considerat finem acquisitum, siue per motum, siue sine motu, & considerat formas, inquantum sunt actus, & non solum acquisitas per motum, & receptas in materia, sed etiam abstractas à materia & immobiles, quales sunt formæ separatæ, & considerat causam efficientem etiam sine motu, vt primam causam agentem per intellectum, & non supposita materia, & materiam inquantum est pars entis & diuisi, per potentiam & actum.

Ad quæsitum ergo dicendum, ꝙ non inconuenit aliquam scientiam particularem considerare omnes causas, sed contracte, vt declarauimus de physica, & etiam scientiam vniuersalem, quę considerat de omnibus, vt est metaphysica, sed simpliciter & vniuersalissime, vt declarauimus, aliquæ autẽ scientiæ considerant de aliquibus causis, & non de omnibus, vt mathemati. vnde patet quòd ratione inductæ pro neutra parte concludunt. Ad primam pro parte negatiua, respondetur, quòd non est necesse omnia considerata in vna scientia esse contraria, sed vel esse contraria, vel reducibilia ad vnum ad quod ordinantur, nam scientia medicinæ est de sano in vrina, in diæta, in medicina, in animali, non quia isti modi sint contrarij, sed quia ordinantur ad sanum in animali. sic in proposito licet genera causarum non sint contraria, tamen ordinantur ad vnum, quoniam omnes causæ ordinãtur ad causam finalem, ideo dicitur causa causarum. Et propterea non inconuenit, quòd ab vna scientia considerentur & consideratione metaphysica ordinantur, siue reducuntur

ad ens. Ad secundam respondetur, quòd etsi concludat in mathematicis, quæ pro quanto considerantur à mathematico non mouentur, neque mouent, ex consequenti non est, vt sic in eis materia, nec efficiens, nec finis, tamen non concludit in Metaphysica, licet sit de susistantijs immobilibus, & abstractis à materia. non enim omnis finis est terminus motus acquisitus ab eo quod mouetur, sed potest esse terminus, vel vltimo intentum à mouente immobili, & est illud gratia cuius mouet, sicut dicemus in 12. lib. quòd substantiæ motrices mouent cœlos, vt assimilentur primo principio. & posito casu, quod substantiæ separatæ non mouerent, adhuc potest in eis assignari finis, qui erit terminus intentus per actionem suam intellectualem, puta semper intelligunt primum principium, vt sint semper in optima dispositione, qualis nobis est impossibilis, pro hac vita, vt dicemus in 12. lib. Constat igitur hanc non esse veram vniuersaliter, Vbi non est motus, non est finis, nec efficiens, nisi dicatur sic, vbi non est mouens, nec motum, nec agens actione immanenti non est finis nec efficiens, hæc quidem est vera, & si subsumatur, quòd in mathematicis non est mouens, nec motum &c. Cõcludetur verum. Si autem subsumatur in Metaphysica, erit minor falsa, & conclusio falsa.

Ad rationes autem pro parte affirmatiua, vnica ratione respondetur ad omnes, quòd nec illa quę considerat causam finalem tantum, si qua esset, nec formalem tantum, nec efficientem tantum, si quæ tales essent, sed quæ considerat finalem formalem, & efficientem simpliciter, est prima Philosophia. Hæc enim vt declarabitur in 12. considerat primum principium, quod est primus & vniuersalis finis vniuersi, prima forma, quia est primus & purissimus actus, & primum agens. Hæc pro secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. dubitatur, an ad vnam, vel ad plures scientias pertineat considerare de primis principijs demonstrationis, quæ dicuntur cõmunes animi conceptiones, vt, impossibile est simul esse & non esse. De quolibet est affirmatio,

matio,vel negatio vera.& disputans Arist.pro vtraque parte arguit.Sed aduerte,quòd proponit dubiũ sub duplici parte.

Prima est, vtrum ad vnam vel ad plures scientias pertineat consideratio primorum principiorum.

Secunda est,supposito quod ad vnam, vtrum ad eam,quæ considerat de substantia simpliciter,an ad aliam, & si ad aliã quæ earum debet nominari prima philosophia, quam nunc quærimus.

Pro parte negatiua arguit dupliciter.

Et primo sic,non est maior ratio, quòd considerẽtur magis in vna scientia,quàm in alia,quia omnes vtuntur eis,firmantes super ea demonstrationes suas. ergo vel considerantur in omnibus,vel in nulla,non in omnibus,quia idem inutiliter tractaretur in diuersis,ergo in nulla. ergo nec in ea, quæ considerat substantiam simpliciter.

Secundo sic,si in aliqua scientia considerantur,hoc erit altero duorum modorum, vel quantum ad quid sunt, id est quantum ad eorum significata,vel inquantum demonstrantur,non primo modo,quia cognitis terminis,ex quibus cõstat,naturaliter scimus quid significent,vnde dicuntur naturaliter nota,& quantum ad eorum significatum supponuntur in omnibus scientijs,tanquam cognita lumine naturali intellectus,non secundo modo, quia omnes demonstrationes sunt de aliqua passione probata,de aliquo subiecto, per propositiones priores & notiores, vt habetur in primo Poster. Sed prima principia non habent priora & notiora,aliter non essent prima. ergo &c.Patet ergo,quòd nec in vna, nec in pluribus scientijs considerantur, sed omnes vtuntur eis tanquam notissimis & firmissimis fundamentis, ex consequenti patet,quòd nec consideratur in ea. quæ est de substantia simpliciter, vel quæ est consideratiua principiorum primorum, & causarum substantiæ, vt exponit Comment. in comment. quarto.

Pro parte affirmatiua arguitur sic. Cũ ista principia sint ab aliquibus negata,necesse est vt in aliqua scientia considerẽtur,vtrum sint vera vel falsa. Igitur scientia illa,vel est eadem cum scientia consideratiua substantiæ simpliciter, vel est alia,non alia, quia difficile esset cognoscere, quæ ex eis

esset principalior,& prior,nam quia dignitates sunt primæ, & principia,& fundamenta omnium scientiarum . ex hac ratione scientia cõsideratiua earum,videtur esse prior & principalior,quia vero substantia est primum ens,& omnis sciẽtia est de ente,ex hac ratione,videtur scientia consideratiua de substantia simpliciter esse prior & principalior, ergo erit eadem cum scientia consideratiua substantiæ simpliciter, hæc autem est prima philosophia,vt declarabitur infra,ergo ad primum philosophum spectat considerare de huiusmodi principijs primis .

Et tu aduerte,quòd in quarto libro textu septimo, & octauo determinant hoc dubium pro parte affirmatiua, & in determinatione virtualiter soluit primam & secundam rationem adductam pro parte negatiua, & determinatio stat in duobus.

Primo, quòd magis ad primam philosophiam spectant, quàm ad aliam scientiam, quoniam & si omnes vtantur eis vt conuenit,tamen non considerant de ente communi, hæc autem principia sunt cõmunia omni enti,applicantur enim omni enti,vt de qualibet substantia verum est, quòd est quãta,vel non quanta,de quolibet corpore,quod est corruptibile,vel non corruptibile,de quolibet animali, quod est rationale vel non rationale &c. Quæ autem sunt communia omni enti,sunt de consideratione primi philosophi,nam vt dicetur in quarto libro tex.primo,eadem scientia est consideratiua subiecti, & eorum quæ communiter consequuntur ipsum. Et ex hoc patet,quòd prima ratio in oppositum non concludit.

Secundo,quòd primus philosophus non considerat ea demonstrando, cum sint indemonstrabilia, vnde Philosophus in 4. in tex 8. arguit aliquos conantes ea demonstrare,& dicit quòd id accidit eis propter ignorantiam artis analyticæ traditæ in libris Poster.sed considerant ea tradendo rationes terminorum, quibus cognitis statim fiunt manifesta, & soluendo argumenta contradicentium . Et ex hoc patet, quod secunda ratio in oppositum non concludit. Ratio autem adducta pro parte affirmatiua vera est. Hæc de tertio capite dicta sint.

Caput

CAPVT IIII.

IN quarto cap.dubitatur. ſi pertinet ad vnam ſcientiam conſiderare de omnibus ſubſtantijs, vel ſi diuerſæ ſcientiæ ſunt de diuerſis ſubſtantijs,puta vna eſt de ſubſtantijs corruptibilibus,alia de incorruptibilibus, vna de ſeparatis, alia de materialibus, & arguit Ariſt. pro vtraque parte.

Pro parte affirmatiua ſic,ſi non eſt vnius ſcientiæ conſiderare de omnibus ſubſtantijs,cuius ergo ſubſtantiæ eſt conſideratiua hæc ſcientia? q.d.non videtur maior ratio, de una quàm de alia,quoniam cum hæc ſcientia ſi de ente,& ens dicatur principaliter de ſubſtantia,ſicut eſt de ente vniuerſaliter, ſic debet eſſe de ſubſtantia vniuerſaliter, & non ſolum de hac vel illa.

Pro parte negatiua ſic. Si vna ſcientia conſiderat de omnibus ſubſtantijs,ergo eadem conſiderat de omnibus accidẽtibus conſequentibus omnes ſubſtantias,ſed hoc eſt falſum, ergo &c. conſequentia probatur, quoniam omnis ſcientia demonſtratiua,ex primo Poſter.tex.20.tria requirit,ſcilicet ſubiectũ,paſſiones,& per ſe accidentia ſubiecti,quæ de ſubiecto demonſtrantur, & principia ex quibus demonſtrãtur, ſi ergo vna ſciẽtia de omnibus ſubſtantijs,vt de ſubiecto eſt, conſequenter demonſtrabit omnia per ſe accidentia omniũ ſubſtantiarum, falſitas autem conſequentis ex hoc manifeſtatur,quòd cum ſcientia accipiat vnitatem & diſtinctionem à ſubiecto,ex primo Poſter.tex.42.ſi vna ſcientia conſiderat de omnibus ſubſtantijs, & omnibus accidentibus, ſcientia conſideratiua de ente mobili & materiali, erit eadem cum ſcientia de ente immobili & immateriali ſiue abſtracto, ex conſequenti phyſica & metaphyſica erunt vna ſciẽtia, quod tamen eſſe impoſſibile manifeſtabitur in 6. Metaph. Et ſic remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte,quod Philoſophus in quarto lib. tex.2. determinat hoc dubium, vnde inquit illic Comment. & iſta eſt declaratio prædictæ quæſtionis, in qua dicitur, vtrum ſit vnius ſcientiæ conſideratio de ſubſtantia, an non, & pro determinatione huius dubij ad mentem Philoſophi propono duas

duas distinctiones,ex quibus eliciam,& probabo duas conclusiones. Deinde soluam rationes adductas.

Prima distinctio,consideratio de substantia vniuersaliter, potest esse dupliciter.

Primo,inquantum est substantia.

Secundo, inquantum est hæc, & illa substantia in specie, vel in genere.

Secunda distinctio,consideratio de omnibus accidentibus consequentibus vniuersaliter substantiam potest esse dupliciter.

Primo, de omnibus accidentibus consequentibus omnẽ substantiam inquantum est substantia.

Secundo,inquantum est hæc substantia distincta in specie, vel in genere ab alia substantia.

Prima conclusio, Est vnius scientiæ considerare de omni substantia,inquantum est substantia,probatur sic. Est vnius scientiæ considerare vniuersaliter de ente,vt est ens, vt probatur in 4.lib.ergo est vnius scientiæ considerare vniuersaliter de substantia,probatur consequentia, omnis scientia cõsiderans de aliquo dicto de pluribus quodam ordine,præcipue est de primo,& principaliter dicto, & exemplificat Philosophus de scientia medicinæ,quæ considerans vniuersaliter de salubri primo,& principaliter considerat de salubri in animali. Ens autem dicitur multis modis,vt declaratur in 5. lib. Primo autem & principaliter de substantia,nam omnia alia dicũtur entia,quia respiciunt substantiam,vt passiones, vel viæ,vel mensura substantiæ,ergo eadem scientia consideratiua entis inquantum ens,primo & principaliter est consideratiua de omni substantia inquantum est substantia.

Secunda conclusio,Non est vnius scientiæ considerare omnes substantias,vt distinguuntur genere,vel specie, sed diuersarum scientiarum, probatur. Nam dicet Philosophus in sexto, quòd sicut multiplicatur speculabile inquantum speculabile, ita multiplicantur scientiæ speculatiuæ. Speculabile autem in genere tripliciter diuersificatur,quoniam quoddam abstrahit à materia omnino, quoddam autem secundùm rationem tantum,quoddam nec secundùm esse,nec secundùm rationem,sed tantum abstrahit à materia indiui-

duali,

duali,applicando substantijs,substantiæ abstrahentes omnino à materia ad vnam scientiam pertinent,substantię autem non abstrahentes à materia, nec secundùm esse, nec secundùm rationem, sed tantum à materia indiuiduali, ad aliam scientiam pertinent. De abstrahentibus autem tantum secundùm rationem, nunc non loquimur, huiusmodi enim sunt quantitates,& non substantiæ, & aduerte, ꝙ sicut formaui duas conclusiones de substantia,similiter possunt formari duæ conclusiones de accidentibus,quarum prima erit. Eadem scientia est consideratiua de omnibus substantijs inquantum substantiæ,& de omnibus accidentibus consequentibus omnes substantias inquantum substantiæ. Secunda erit,Diuersæ scientiæ sicut considerant diuersas substantias, inquantum distinguuntur abinuicem,sic considerant diuersa accidentia,consequentia diuersas substātias,&ratio vtriusque conclusionis est,quoniam eiusdem scientiæ est considerare subiectum,& quæ consequuntur ad subiectum,eo modo quo consequuntur ad ipsum.

Ex his patet, ꝙ ratio adducta pro parte affirmatiua non concludit, est enim maior ratio, ꝙ vna scientia puta metaphysica, quæ considerat de ente inquantum ens, consideret de omni substantia inquantum substantia, quàm alia scientia particularis. item quòd consideret magis de hac substantia puta abstracta à materia omnino, quàm alia scientia, vt dicetur in libro duodecimo. Secunda autem ratio, quæ est pro parte negatiua,minus etiam concludit,nam falsitas consequentis est nulla, non enim inconuenit eandem scientiam considerare de omnibus accidentibus consequentibus omnes substantias inquantum sunt substantiæ, dummodo non consideret de omnibus accidentibus proprijs & specificis cō uertibilibus cum substantijs,vt distinguūtur abinuicem, hæc enim ad diuersas scientias spectant,sicut & diuersæ substantiæ, vt dictum est. Hæc de quarto cap. dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. dubitatur. Si ad eandem scientiā spectat specula-

ſpeculatio, de ſubſtantijs, & accidentibus conſequentibus per ſe ſubſtantias, an ad aliam & aliam ita, quod vna eſt de ſubſtantijs, alia eſt de earum accidentibus, & arguit ad vtranque partem.

Pro parte negatiua, ſic arguit. Si ad eandem ſcientiam vtrunque pertinet, cum ſcientia habeatur per demonſtrationem, ſequitur quòd & ſubſtantia & eius accidentia per ſe, cognoſcantur per demonſtrationem, ſed hoc eſt falſum, licet enim per ſe accidentia demonſtrarentur de ſubſtantia, vt paſſio de ſubiecto, per quod quid eſt ſubiecti, vt dicitur in primo Poſter. tamen ſubſtantia non poteſt demonſtrari, quũ ex 2. Poſter. quod quid eſt declarans ſubſtantiam, nõ poteſt demonſtrari de eo cuius eſt, & ratio huius eſt, quoniam ex ſubſtantia & ſuo quod quid eſt efficitur propoſitio immediata, ſicut iſta, homo eſt animal rationale. ergo &c.

Pro parte affirmatiua, ſic arguit. Si vna conſiderat de ſubſtantijs, & alia de accidentibus earum, difficile erit videre, quæ conſideret de accidentibus per ſe earum, quoniam cũ accidentia per ſe, habeant attributionem ad ea quorũ ſunt, videntur ad eandem ſcientiam pertinere, & ſic remanet dubium pro vtraque parte.

Et tu aduerte, quòd hoc dubium determinatur in lib. 4. in tex. 4. vbi Ariſt. inquit, palam ergo quod in quæſtionibus dictum eſt, quia vnius eſt, ſcilicet ſcientiæ, de his & de ſubſtãtia ſermonem habere, hoc autem erat vnum dubitatorum, ſcilicet in libro tertio, ſua igitur determinatio eſt pro parte affirmatiua, & ratio intentionis ſuæ ſtat in hoc, ſicut declarabitur infra, principia ſubſtantiæ ſunt etiam principia ſuorũ propriorum accidentium, quoniam fluunt naturaliter & naturali ſequela ab eis, vt à quocunque eſt ignis ab eodem eſt calor ignis, ſed quorum ſunt eadem principia, eorum eſt eadem ſcientia, ergo, &c. Et ſic conceditur ratio adducta pro parte affirmatiua.

Ad rationem pro parte negatiua, negatur conſequentia. Licet enim habeatur ſcientia per demonſtrationem, non tamen eſt neceſſe, quòd omnia cognita in ſcientia demonſtrentur, ſed ſufficit propria accidentia demonſtrari de ſubiecto, vt habere tres de triangulo, ſubiectum autem cognoſcitur

tur diffinitiue, vnde de eo præſupponitur quid, vt patet ex primo Poſter. Hæc de quinto capite dicta ſint.

CAPVT VI.

IN ſexto capite dubitatur, vtrum præter ſubſtantias ſenſibiles ſingulares, dentur aliæ ſubſtantiæ ſeparatę à materia, quas Platonici dicunt ſpecies ſiue ideas, vt homo per ſe, leo per ſe. Dubitatur etiam vtrum inter ideas, & hæc ſingularia ſenſibilia dentur intermedia, vt magnitudines ſeparatæ ab omni materia, non ſolum ſecundùm rationem, ſed etiam ſecundùm eſſe, circa quas aliqui ponunt ſcientias mathematicas. Et ad primam quidem quæſtionem, arguit ad vtranque partem. Et pro parte affirmatiua, remittit ſe ad primum librum, vbi pertractans opinionem Platonis, circa cauſam formalem adduxit rationem, quæ fuit fundamĕtum Platonis in poſitione idearum, & fuit hæc. Si præter naturalia ſenſibilia ſingularia, non dantur ſubſtantiæ inſenſibiles immateriales, de nullo naturali eſſet ſcientia, quoniam hæc ſenſibilia ſingularia ſunt variabilia & corruptibilia: vt patet. Quod autem ſcitur, non contingit aliter ſe habere: immo eſt immobile & perpetuum, ergo præter hunc, & hūc hominem, neceſſe eſt dari per ſe hominem, de quo habeatur ſcientia, vt de immobili & perpetuo, ex conſequenti neceſſe eſt per ſe hominem eſſe inſenſibilem, immaterialem, quoniam ſecundùm Platonem omne ſenſibile, & materiale corruptibile eſt, vnde poſuit etiam cœlū ex natura ſua eſſe corruptibile, vt patet in Timæo. confirmat opinionem ſuam ex eo, quòd experimur intellectum abſtrahere hominem: vt homo eſt, ab omni ſingulari, & de homine vt homo eſt forma diffinitionem, demonſtrat paſſiones proprias, tunc quæritur, aut hæc abſtractio eſt vera vel falſa, ſi falſa, ergo falſa & chimerica eſt diffinitio hominis, vt homo eſt, ſi vera, ergo ſic eſt in re, ſicut ſit per intellectum, entitas enim rei eſt fundamentum veritatis.

Pro parte negatiua, ſic arguit. Ponentes ſubſtantias inſenſibiles, quas dicunt ideas, ponunt impoſſibilia, dicunt.n. quòd hic homo, & per ſe homo, ſunt eiuſdem naturæ, licet

differant in duobus:

Primo, ꝙ hic homo est participatione homo. & per se hō est essētialiter homo, sicut lux in aëre est participatione lux, & lux in sole est essentialiter lux, sunt tñ eiusdem naturæ.

Secundo, ꝙ hic homo est corruptibilis, & per se homo est incorruptibilis, sed id penitus est impossibile; probabitur .n. in 10. lib. ꝙ corruptibile & incorruptibile differunt genere, & non solum specie, ergo non possunt esse eiusdem naturæ. & sic ex vtraque parte remanet quæstio dubia.

Et tu aduerte, ꝙ in tota philosophia sua naturali & diuina & morali, vt in primo Ethic. in lib. 2. de physico auditu, tex. 19. & in lib. de generatione, & in 1. & 7. & 12. lib. Metaphysice conatus semper est Aristoteles destruere hanc positionem, sed pro nunc sufficit soluere rationem adductam pro parte affirmatiua, & confirmationem eiusdem. Nam ratio pro parte negatiua, concludit pro Arist. respondendo igitur resolute, negatur consequentia, & ad probationem iterum negatur consequentia, qua infertur, ergo præter hunc & hūc hominem &c. Nam ad hoc ꝙ habeatur scientia de homine sufficit ꝙ intellectus feratur super naturam specificam hominis non consideratis singularibus, nec ut stat sub conditionibus indiuiduantibus, sic .n. considerata natura hominis, est quid necessarium, & inuariabile & perpetuum, non quod habeat esse perpetuum extra singularia, sed quoniam de ea sic considerata verificantur infallibiliter, & perpetuo prędicata per se, tam primo, q̃ secundo modo per se, nam hæc semper est vera, homo est animal, est rationalis, est risibilis &c. Et vt sic de homine habetur scientia, & formantur conclusiones necessariæ, & deducuntur ex principijs necessarijs, & ut sic, homo est insensibilis, quoniam sensus est singularium, intellectus autem vniuersalium. Et est immaterialis, non ꝙ sit abstractus à materia secundùm esse, nec à materia sensibili cō muni, diffinitur enim homo, vt probatur in 2. physic. tex. 19. per carnem & ossa, sed abstrahit à materia indiuiduali, quæ proprie est constitutiua indiuidui, vt dicemus in lib. 7. Ad cō firmationem, dico illam abstractionem esse veram; & cum infertur, ergo sic est in re, hoc consequens potest habere duplicem sensum.

Primo,

Primo, quòd sic sit in re.s. quòd homo, vt homo habeat esse separatum ab omnibus singularibus, & sic nego consequentiam.

Secundo, quòd sic sit in re.s.q; homo vt homo est aptus intelligi, & diffiniri, non habito respectu ad singularia sine quibus non habet esse, & sic concedo consequentiam & totum sequens. Nam hæc est natura cuiuscunque prioris, quòd potest apprehendi non apprehenso posteriori. Nam cadunt priora in conceptu posteriorum, sed non econuerso. propterea non potest per intellectum abstrahi homo ab animali, nec hic homo ab homine, sed bene econuerso. Hac de causa dixit Aristot. in 2. physic. tex. 18. quòd intellectus abstrahit quantitatem à motu, & à qualitatibus sensibilibus, quoniam in substantia materiali, & mobili prius est quantitas q̃ qualitas. illa enim immediate consequitur substantiā materialem & immobilem, hæc autem consequitur substantiam mediante quantitate, & ideo inquit illic Aristot. neque fit mendacium abstrahentium. Latet autem hoc facientes & dicentes ideas, physica enim abstrahunt cum sint minus abstracta &c. q. d. aliud est intelligere vnum non intellecto altero, & aliud est intelligere vnum esse sine altero. primum enim est verum, & secundum est falsum, & in primo sensu abstrahunt Peripatetici, in secundo Platonici, ideo &c. Hæc de prima quæstione pro nunc dicta sint. Nam in 7. lib. diffuse iterum pertractabitur.

Pro secunda quæstione arguit ad vtranque partem. Pro parte negatiua sic. sicut geometria est circa lineas, & Arithmetica circa numeros, sic sunt aliquæ aliæ scientiæ mathematicæ circa alia subiecta, puta astrologia circa cœlum, musica circa sonos, prospectiua circa radios visuales. ergo si geometria est circa lineas separatas à materia omnino, dabitur cœlum separatum, præter cœlum naturale, quod est absurdum, quoniam illud cœlum vel est mobile, & vt sic non est separatum à materia, omne enim immateriale est immobile, vt dicetur infra, vel est immobile, & hoc repugnat naturæ cœli. sicut enim naturale est graui moueri ad medium, sic naturale est cœlo moueri, vel esse mobile circa medium, & sicut absurdum est dare cœlum separatum: sic

ſic eſt abſurdum dare ſonos, & lineas viſuales ſeparatas. Nam eadem ratione darentur auditus,& viſus ſeparati, qui comprehenderent huiuſmodi ſeparata,ſicut auditus, & viſus quos habemus in nobis comprehendunt huiuſmodi non ſeparata. Cum igitur hæc ſint abſurda,ſequitur quòd non dantur mathem. ſeparata ſecundùm eſſe à materia.

Pro parte autem affirmatiua ſic arguit, cum magnitudines, quæ ſunt in materia corrumpantur ad corruptionem ſubſtantiæ rei,ſi non dantur magnitudines ſeparate immobiles & incorruptibiles,ſequitur ꝙ ſcientia ſit de corruptibilibus, & ꝙ ipſa ſcientia ſit corrupta, corruptis his circa quæ eſt. quod tamen eſt falſum,quoniam quod ſcitur non poteſt aliter ſe habere, & ſcientia non corrumpitur, niſi corrupto obiecto circa quod eſt vel à ſuo contrario: puta ab ignorantia prauę diſpoſitionis.

Præterea, res quales traduntur in ſcientijs, taleſ debent eſſe,aliter ſcientia non eſſet vera,ſed falſa cognitio. ſed multa ſenſibilia non ſunt talia qualia traduntur in mathematicis,nam geometra probat ſphæram tangere planum,ſiue rectam lineam in puncto: quod tamen non eſt verum in ſphæra,& in linea, quæ habet eſſe in materia ſenſibili, & hac ratione vſus eſt Protagoras arguens contrà Geometras. Item dicit Aſtrologus quoſdam eſſe motus & reuolutiones cœlorum,qui tamen videntur repugnare cœlo ſenſibili perfecte ſphærico, puta quòd ſint per eccentricos & epicyclos. Item dicit Aſtronomus,aſtra eſſe ſicut puncta, quod tamen non eſt verum,de his aſtris ſenſibilibus, cum habeant magnitudinem ſuam. ergo ſi huiuſmodi ſcientiæ debent eſſe vere, neceſſe eſt vt dentur lineæ, & magnitudines ſeparate ab his ſenſibilibus,circa quas erunt huiuſmodi ſcientiæ, & ſic pro vtraque parte remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte, quòd Ariſtoteles in ſeptimo libro determinabit hoc dubium,& vt habeat ex nunc reſolutionem, dico tria.

Primo,ꝙ nec mathematica, ſicut nec naturalia poſſunt eſſe ſeparara à materia,quoniam cum ſint accidentia, & de ratione accidentis ſit ſubſtantia, neceſſe eſt in ratione quantitatis includi ſubſtantiam,quæ ſit materia,forma, vel compo

ſitum

ſitum, ſed quoniam quantitas immediate conſequitur materiam, ſicut qualitas formam, ideo in ratione quantitatis includitur materia, ſicut in ratione hominis includuntur caro, & oſſa, & nerui. vnde ſicut non poteſt eſſe homo ſine carne & oſſe, ſic non poteſt eſſe quantitas ſine materia.

Secundo dico, quòd licet non poſſit eſſe ſine materia, in hoc tamen diſtinguitur à re naturali, quòd poteſt intelligi, & diffiniri ſine materia ſenſibili, id eſt materia ſubiecta qualitatibus, & motui, & generationi, & corruptioni qualem materiam important caro, & oſſa, & lignum, & lapis, & æs. & ratio huius eſt, quoniam poſterius non eſt de intellectu prioris, ſed econuerſo, ſed quantitas prior eſt qualitatibus ſenſibilibus, conſequitur enim materiam, qualitas autem formam. nam prius neceſſe eſt intelligere materiam diuiſam per quantitatem, quam recipiat formam, & qualitates conſequentes formā priores ſunt motu, ſicut principia motus. ergo intellectus poteſt intelligere ac diffinire quantitatem, non intellecta materia, vt ſtat ſub qualitate & motu. hac de cauſa in diffinitione lineæ vel circuli, non cadit lignū vel terra, vel lapis, & hoc eſt abſtrahere quantitatem à materia naturali & à motu, non quòd dicat intellectus quantitatem eſſe ſine materia naturali, vt imaginabantur Pythagorici, ſed quòd intelligit eam, non conſiderata materia naturali. In re autem naturali hanc abſtractionem non poteſt facere intellectus, quoniam, vt probabitur in 7. lib. ratione hominis eſt quòd conſtet ex corpore naturali & anima. nō datur autem corpus naturale ſine qualitatibus ſenſibilibus, & ſine motu, propterea intellectus non abſtrahit naturalia à materia ſenſibili, nec à motu, ſed tantum à materia indiuiduali, vt dictum eſt ſupra.

Tertio dico, quòd per huiuſmodi abſtractiuam conſiderationem ſaluatur veritas ſcientiæ mathematicæ. Nam Mathematicus conſiderans lineam ſine materia ſenſibili non iudicat eam exiſtere extra materiam, ſed intelligit eam quo ad prædicata per ſe, quæ poteſt apprehendere. non apprehenſa qualitate ſenſibili. nam ſi intellectus poteſt abſtrahere frigiditatem ab albedine in niue, prout poteſt conſiderare niuem frigidam non conſiderando, vt albam, multo magis id

poteſt in quantitate,quæ prior eſt qualitatibus ſenſibilibus.

Ex his patet ſolutio rationum pro parte affirmatiua, & ad primam negatur conſequentia. ad probationem dico, ꝙ prout de magnitudine ſenſibili habet ſcientia, non corrumpitur ad corruptionem huius vel illius ſubſtantiæ,in quæ niſi per accidens, non enim ſcitur inquantum eſt in hac ſubſtã tia,ſed quo ad prædicata per ſe,quæ immutabiliter verificantur de ea non habito reſpectu ad materiam ſenſibilem, puta triangulus ſemper eſt prima figura rectilinea & ſemper habet tres æquales duobus rectis.

Ad ſecundam, nego minorem, ad probationem nego quin ſphæræ: vt ſphæra eſt, conueniat tangere planum in puncto,immo ſi tangeret,& non tangeret in puncto non eſſet ſphæra, eſt enim proprietas conſequens rationem ſphæræ: ſicut non concurrere eſt proprietas parallelæ. & ſi dicis quòd experimur ad ſenſum, pilam tangere planum ſecundùm ſuperficiem ergo non in puncto, dico quod experimur hoc tactu phyſico, non autem mathematico, ſicut experimur,quòd diuiſio in infinitum non conuenit corpori phyſico in quo dabile eſt minimum probatum: vt in primo phyſic.tex 36. ſed corpori mathematici ſumpto, id eſt inquantum continuo. de eccentricis & epycicliis vtrum repugnent cœlo videbitur in libro decimo. De aſtris non dicit aſtronomus,quòd in ſe ſint ſicut puncta, ſed in reſpectu ad oculum noſtrum,ex maxima diſtantia quę prohibet videri obiectum ſub ſua quantitate. manifeſtum eſt igitur, quòd non cogimur dare magnitudines ſeparatas, vt verificentur ſcientiæ mathematicæ.

Et tu aduerte,quòd Ariſt.in hoc tertio libro poſtquam arguit ad partes, pro dubio propoſito introducit opinionem quorundam qui ponunt mathematici media inter ideas, & has magnitudines ſenſibiles ac materiales, non quidem extra has magnitudines, ſed penetrantes eas, & hæc fuit opinio eorum qui vt viſum eſt in 4.Phyſ. poſuerunt quaſdam dimenſiones per ſe exiſtentes & penetrantes corpora ſenſibilia, & dicebant eas eſſe locum vacuum, cuius ſententia, quoniam illic ad plenum reprobata eſt, ideo non eſt hic inutiliter repetenda. Hæc de ſexto capite dicta ſint.

CAPVT VII.

IN septimo cap. duo sunt dubia disputanda.

Primum, si principia rerum sunt genera, quæ prædicantur de eis, an partes primę, ex quibus componuntur, sicut sunt elementa.

Secundum, dato quòd genera sint rerum principia, dubitatur an illa sint communissima, vt ens, & vnum, & magnum & paruum.

Ad primum dubium arguit Philosophus pro vtraque parte, & pro parte negatiua sic arguit. Sicut est in vocibus, scilicet articulatis, & in demonstrationibus, quibus probantur descriptiones figurarum, & in artificiatis, & in naturalibus, sic proportionaliter debet dici in omnibus alijs rebus. sed in vocibus, non dicitur vox, quæ est genus. & prædicatur de omni voce esse principium constitutiuum vocum, sed literæ ex quibus componuntur primo tanquam ex primis partibus. & apud Geometram non dicitur diagramma siue descriptio, quæ est genus cōmune omni descriptioni figurarum esse principium earum, sed primas demonstrationes geometricales, ex quibus procedunt aliæ demonstrationes, tanquam ex primis principijs. sicut ordinauit Euclides in libro suo, in quo posuit primas propositiones, & primas demonstrationes, tanquam elementa prima sequentium demonstrationum. similiter in artificiatis non dicitur artificiatum, quod est genus, esse principium eius, sed illa ex quibus constat, puta lapides, cæmentum, figura, sunt principia domus, similiter in naturalibus non dicitur corpus aut animal genus esse principium eorum, sed prima corpora, vt terra, aqua &c. Quæ & antiqui, vt Empedocles, vocabant prima rerum elementa, id est principia materialia, ex quibus componuntur: ergo &c.

Pro parte affirmatiua, sic arguit. Genera sunt principia cognoscendi rem, ergo & essendi. patet consequentia, quoniam eadem sunt principia cognoscendi & essendi. Quod autem genera sint principia cognoscēdi, patet, quoniam ex generibus dantur diffinitiones, adiunctis tamē differentijs,

vt dicetur in 7. lib. sed per diffinitiones cognoſcimus res. eſt enim indicans rei eſſentiam. ergo genera ſunt principia eſſendi in rebus, ſicut & cognoſcendi & confirmatur, quoniam quidam antiquorum, vt dicetur in decimo libro, vtũntur tanquam primis rerum principijs, ente, & vno, & magno & paruo, quæ exiſtimantur communiſſima genera. & ſic quęſitum remanet ex vtraque parte dubium. Huic dubio forte reſpondet aliquis dicens tam genera, quàm partes primas componentes eſſe rerum principia.

Sed contra hanc ſolutionem, ſic arguit Philoſophus. Si vtraque eſſent principia ab vtriſque poſſet accipi vna & eadẽ ratio diffinitiua indicans rei ſubſtantiam, quod tamen eſt falſum, probatur conſequentia, quoniam à rei principijs poteſt ſumi rei diffinitio. Nam per rei principia, ſua ſubſtantia cognoſcitur. Et vna eſt tantum vnius rei diffinitio, cum ſit vna tantum eius ſubſtantia. ergo ſi tam genera, quàm partes primæ componentes ſunt rerum principia, ab vtriſque poſſet accipi vna & eadem ratio diffinitiua, falſitas autem conſequentis, patet quoniam genera & partes primæ componentes ſunt diuerſarum rationum, ergo ab eis ſumetur diuerſa diffinitio & non vna, puta à genere ſumetur ratio logica, à partibus autem ratio Phyſ. Patet ergo, quod hæc non valet. Ad ſecundùm dubium arguit pro vtraque parte & primo, quòd communiſſima genera non ſunt magis principia, ſed infima prædicata de indiuiduis, id eſt ſpecialiſſima.

Quantum ad cõmuniſſima genera, quæ hic appellat ens & vnum ſic arguit. Si ea quæ ſunt vniuerſaliſſima, ſunt magis principia, quia ſunt genera, cum hmõi communiſſima, ſicut ens & vnum ſequitur, quòd ens ſit genus, ſimiliter & vnũ, ſed hoc eſt falſum. Nam neceſſe eſt omne genus, ad ita differentia conſtituere ſpeciem, de qua differentia non prædicatur genus in primo modo per ſe, quoniã ſi in diffinitione differentiæ poneretur genus, ſemper committeretur nugatio quando genus & differentia prædicantur de ſpecie, puta, ſi in ly rationali includitur diffinitiue animal cũ dicitur homo eſt animal rationale bis diceretur animal, ſic reſoluendo, homo eſt animal, animal habens rationem, ſed de omni differentia prædicatur ens, aliter eſſet non ens, ſimiliter

liter de omni differentia prædicatur vnum, est enim conuertibile cum ente,vt videbitur in quarto.ergo nec ens nec vnũ possunt esse genera,ex consequenti non possunt esse principia rerum, ex eo quòd sunt communissima.

Præterea non solum ens & vnum sunt communia,sed intermedia vsque ad indiuidua,vt species subalternæ & specialissimæ,quia prædicatur de pluribus,ergo si aliqua sunt principia rerum,quia sunt communia, hæc omnia erunt principia,quòd non videtur rationabile.

Præterea,non solum genera sunt communia,sed & differentiæ, & sunt causæ cognoscendi rem cum sumantur à forma,qua res est actu,& vnumquodque cognoscitur inquantũ est actu. ergo differentiæ erunt magis principia rerũ quàm genera,quòd videtur absurdum,quoniam cum sint pene infinitæ,essent quasi infinita principia rerum, ex consequenti nulla aut parua haberetur de rebus scientia,vt dictum est in primo Phys. tex. 50.contra Anaxagoram.

Pro parte secunda,scilicet, quòd specialissima sint magis principia rerum quàm genera sic arguit, vnum secundùm viam Platonis videtur maxime habere rationem principij. ergo quod est magis vnum, magis erit principium. constat autem quòd inter cõmunia prædicata, species specialissima est magis vna. quia est indiuisibilis secundùm formam,non enim est diuisibilis per differentias formales sicut genus, sed tantum diuisione indiuiduali siue materiali. ergo est magis principium quàm genera generalissima & subalterna.

Præterea,secundum viam Platonis, ea inter quæ non est ordo prioris & posterioris,nec melioris & prioris, possunt esse separata,ex consequenti possunt esse principia, qm̃ Plato ponebat principia rerum separata, vt dicetur in 7. & in 10 lib. Inter quæ autem est huiusmodi ordo non possunt esse separata. propterea apud Platonem,nec in numeris, nec in figuris potest esse quid separatum, ex consequenti non possunt esse principia secundùm Platonem. sed in specialissima respectu indiuiduorum, non est huiusmodi ordo, omnia enim æque participant naturam specificam & differunt solum materialiter: In generibus autem est huiusmodi ordo,qm̃ communiora sunt priora,& minus communia poste-

riora, & diuiditur quodlibet genus in contrarias differentias, quarum vna est perfectior altera, ergo magis rationabile est ponere specialissima esse rerum principia, quā genera.

In oppositum autē, scilicet, ꝙ magis vniuersalia sunt magis principia, & non specialissima, sic arguit.

Quod est causa & principium oportet esse præter principiata, & separatum ab eis intelligendo de principio & causa efficiente, quia cum nihil producat seipsum, oportet producens esse separatum à producto, sed istæ conditiones magis conueniunt magis vniuersalibus, quia prædicantur de omnibus, & non econuerso, à quo sumitur signum, quòd sunt prę ter ea, de quibus prædicantur veluti ab eis separata. ergo sunt magis principia quàm specialissima, & sic patet quòd propositum remanet dubium pro vtraque parte.

Pro determinatione vtriusque dubij, aduerte, quòd secū dum principia doctrinæ Arist. paruam difficultatem cōtinet, nam cum sint tantum quatuor genera principiorum & causarum, duo quidem intrinseca, Materiale & formale, duo extrinseca, efficiens & finale, vniuersalia tam generalissima, quàm media & specialissima, si habent rationem principijs cum sint intrinseca, his de quibus prædicantur, & non possint esse separata secundùm esse ab eis, vt probabitur in septimo libro, non possunt esse rerum principia, nisi materiale & formale, inter quæ genus erit principium materiale, quoniam vt probabitur in septimo sumitur à materia, & specialissimum erit formale, quoniam constituitur differentia, quæ vt probabitur in eodem loco, sumitur à forma & res magis pendet à forma, quam à materia, quoniam per formā constituitur & conseruatur in actu, ideo specialissimum est magis principium quàm genus.

Secundum principia autem doctrinæ Platonicæ habent maiorem difficultatem, quoniam cum vniuersalia & cōmunia prædicata sint separata à singularibus apud Platonem, si habent rationem principijs erunt principia extrinseca, scilicet efficiens & finis, ex consequenti in via Platonis argumētari potuit pro vtraque parte, an genera essent principia .s. efficientia, & posito quòd sic, an prima genera, id est maxime vniuersalia, essent magis principia, quàm specialissima,

cum

cum hæc & illa ponantur separata apud Platonem.

Et quoniam hic nitimur & adhæremus doctrinæ Arist. Bonum est vt soluamus rationes prius positas,& pro solutione rationum ad primum dubium,aduerte duo.

Primo,quòd aliud est loqui de principijs rei consideratione logica,quæ est secundùm rationem,& aliud de consideratione reali qualis est consideratio physica & metaphysica. Nam consideratione reali partes componentes, sunt vere principia rei,siue vt materia,vt in vocibus literæ in artificiatis lignum vel ferrum,in naturalibus quatuor elementa, siue vt forma,vt in vocibus ordo literarum,in artificiatis compositio siue figura in naturalibus,formæ naturales. Consideratione autem logica,tam genera quàm differētiæ, possunt dici principia inquātum sunt constitutiua diffinitionum & specierum. Nam sicut apud physicum constituitur homo ex elementis & anima,sic apud logicum constituitur ex animali,& rationali,vt ex genere & differentia. Ratione huius duplicis considerationis,patet quid dicendum ad rationes primi dubij. Nam ratio inducta pro parte negatiua, concludit secundùm considerationem physicam & metaphysicam. Ratio autem inducta pro parte affirmatiua, concludit secundùm considerationem logicam.

Secundo aduerte,ꝙ diffinitio dupliciter dari potest de re.

Primo,per vnum aut per duo genera causarum, puta per materiam,aut per formam,aut per finem,aut efficientem,vt si dicatur homo est quid compositum,ex contrarijs erit diffinitio per materiam. Si dicatur,homo est substantia intellectualis,erit diffinitio per formam. Si dicatur, homo est substantia ordinata ad beatitudinem,est diffinitio per finem. Si dicatur, homo est ens productum à sibi simili in specie, secū dùm corpus & immediate productum adeo secundùm animam erit diffinitio per causam efficientem.

Secundo, potest dari per omnes causas suas, vt si dicatur homo est substantia composita ex contrarijs intellectualis secundùm partem,ordinata ad beatitudinem, producta à sibi similis in specie secundùm corpus creata immediate adeo secundùm animam. Item aduerte, ꝙ diffinitio potest dari de re considerata logice,& de re considerata realiter,vt hæc

homo est animal rationale, est logica, hæc autem, homo est quid compositum ex contrarijs elementis & anima rationali, est realis, ex his distinctionibus, patet quid dicendum ad rationem philosophi qua conatur infringere responsionem dicentium, tam genera, quàm partes componentes esse rerum principia. Negatur igitur consequentia ad probationem, conceditur ꝙ a rei principijs potest sumi rei diffinitio, sed negatur ꝙ vnius rei sit tantum vna diffinitio, nisi detur per omnia principia rei. Si autem nō datur per omnia principia non inconuenit eam multiplicari, vt declaratum est in distinctione data. Et cum probatur vnitas diffinitionis per vnitatem substantiæ rei diffinitæ non valet nisi in diffinitione complectente omnia rei principia, & si dicas. Ergo non omnis diffinitio sufficienter indicat essentiam rei diffinitæ. Respondeo, si complectitur omnia genera causarum conuenientium rei diffinitæ simpliciter sufficienter indicat essentiam rei diffinitæ, si non complectitur omnia genera causarum sufficienter indicat pro illo genere causæ, secundùm quàm datur & illud sufficit. Hæc pro determinatione primi dubij dicta sint.

Pro solutione rationum inductarum pro secundo dubio aduerte, ꝙ rationes probantes cōmunissima & vniuersalissima non esse magis principia concludunt secundùm doctrinam Arist. quoniam consideratione reali, nullum vniuersale, vt vniuersale est alicuius causalitatis, nisi ratione alicuius singularis in quo habet esse, hæc enim non est vera, homo generat nisi quia hic, vel hic generat, & quoniam Plato arbitrabatur maxime cōmunissima esse extra singularia, ideo credebat ea esse maxime principia, sed destructo hoc fundamento, quod destruetur in septimo & in decimo libro, patet hanc negatiuam esse veram, nullum vniuersalissimum vt sic, est rerum principium, nec aliud cōmune vt sic, ergo non est magis principium quàm minus commune, & propterea non est necesse soluere rationes probantes negatiuam supradictam. Rationes autem inductæ pro secunda parte dubij de specialissimo, quòd sit magis principium quàm communissimum, non procedunt, nisi ex fundamento Platonis, scilicet quod est magis vnum, & est separatum à singularibus &c.

bus &c. sed hoc fundamentum applicatum siue magis com muni, siue minus communi, siue habentibus ordinem, siue non habentibus, est falsum in via Arist. sola enim singularia habent vnitatem realem,& per se existunt, siue sint immate rialia,vt intelligentiæ,siue materialia,vt composita ex mate ria & forma,quare &c.

Ad rationem in oppositum negatur minor secundùm do ctrinam Aristot. & cum dicitur quòd ex quo prædicantur de omnibus,& non econuerso,signum est quòd sunt præter ea, ex consequenti sunt separata, immo ex hoc sumitur signum oppositum,quoniam in omni prædicatione affirmatiua & in recto,necesse est prædicatum identificari subiecto, aut in esse subiecto. Identificatur autem prædicatum essentiale,& inest prædicatum accidentale,tam in accidente proprio quàm in accidente communi,quare &c. Hæc de septimo capite dicta sint.

CAPVT VIII.

IN octauo capite disputantur duo dubia,quæ immediate sequuntur ex præcedentibus. Disputatum est enim vtrum vniuersalia sint principia, & vtrum magis vniuersalia quàm minus vniuersalia sint magis principia. Et dictũ est,ꝙ si sunt separata sunt principia,si autem non,non dubitatur. ergo si dantur vniuersalia separata per se existentia, vel si nihil per se existit nisi singulare. Item dubitatur si præter singulare materiale sensibile datur aliquod ens separatum,quod sit compositum,vel materia,vel forma.

Ad primum dubium arguit pro vtraque parte, pro parte affirmatiua sic. Si nihil est præter singularia, nulla habetur scientia,quoniam cum sint infinita non possunt sciri.si ergo de aliquo habetur scientia,oportet illud esse vniuersale,tũc vltra,aut illud vniuersale habet esse,aut non,si habet esse, ergo præter singularia datur vniuersale separatum, si non habet esse,ergo scientia non erit de vero,quoniam ens & verũ conuertuntur,& quod non est non contingit scire.

Pro parte negatiua sic. Si vniuersale est separatum à singularibus,ergo erit necesse quòd prima genera,vel quę sunt

vniuer

vniuersalia,id est specialissima,sint præter sua indiuidua,hoc autem est impossibile,vt dictum est in præcedentibus,& magis dicetur infra.

Pro determinatione huius dubij, aduerte, quòd Arist. in 7.lib.multiplici ratione contra Plat.concludet pro parte negatiua,quas nolo hic formare,ne fiat inutilis repetitio, vnde pro nunc sufficit soluere rationem adductam pro parte affirmatiua.

Ad rationem igitur dico,quòd licet singularia, vt singularia non possint sciri, tamen de vniuersali prædicato de singularibus,habetur scientia,& cum arguitur aut illud vniuersale habet esse,aut non,dico ꝙ habet esse, sed nego hanc cõsequentiam,ergo præter singularia datur vniuersale separatum,nam habet esse & in intellectu, vt cognitum obiectum in cognoscente & in singularibus, vt in his quibus primo competit existentia, hæc enim est vera, homo existit, quia hic vel hic existit,vnde dicit Arist.in prædicamentis, secundas substantias existere in primis,vt in his quę principaliter & maxime subsistunt. Et si arguitur, ꝙ intellectus concipit vniuersale non concepto aliquo singulari, ergo habet esse nõ in singulari, aliter intelligeret rem alio modo quàm sit, & sic falso intelligeret.

Respondeo,& nego consequentiam,quia cum vniuersale sit prius vniuersali non inconuenit intelligere prius non intellecto posteriori, & cum dicitur quod intelligeret rem aliter quam sit &c. dico quòd id non conuenit dũmodo nõ enunciet de re aliter quam sit,nam cum intellectus sit virtus immaterialis,intelligit rem materiam immaterialiter,id est modo spiritali,si tamen diceret rem materialem esse immaterialem,falsæ intelligeret, similiter cum sit virtus inorganica & receptiua speciei repræsentatiue sine conditionibus singularibus potest intelligere rei naturam vniuersaliter, non eo intellecto aliquæ singulari,si tamen diceret talem rei naturam existere sine singularibus falsæ intelligeret. Hæc de primo dubio dicta sint.

Ad secundum dubium arguit pro vtraque parte, & pro parte affirmatiua sic. Si nihil datur præter singulare materiale sensibile,nullum erit ens intelligibile, sed tãtum à sen

ſu cognoſcibile,ſenſus enim eſt proprie ſingularium ſenſibilium,tunc vltra,ergo de nullo habebitur ſcientia,niſi forte quis dicat ſenſum & ſcientiam non diſtingui,vt dicebant aliqui,quorum poſitio reprobata eſt in 2. de Anima tex. 150. ſcientia enim cum ſit in intellectu pro obiecto habet intelligibile,ſicut ſentire, cum ſit in ſenſu pro obiecto habet ſenſibile. Præterea,ſi nihil eſt præter ſingularia materialia ſenſibilia,nihil erit ſempiternum & immobile, omnia enim huiuſmodi ſingularia videntur eſſe ſub motu & corruptione,ſi nihil eſt ſempiternum,nō datur generatio,quoniam in omni generatione eſt id quod ſit,& id ex quo ſit,vt materia, & non poteſt eſſe non ens,quia ex non ente eſt impoſſibile aliquid generari,illud ergo ens, ex quo aliquid ſit,aut factum eſt ex alio,aut non,ſi nō,ergo eſt ingenitum,ergo ſempiternum,ſi ex alio ſit,cum non ſit proceſſus in infinitum in cauſis materialibus, vt dictum eſt in 2. lib. deuenietur tandem ad aliquod non factum ex alio,&illud erit in ſempiternum, aliter ſi non eſt deuenire ad aliquod primum materiale principium non factum ex alio,nunquam complebitur rei generatio,ex rei conſequenti fruſtra eſſet. Præterea cum nullus motus ſit infinitus neceſſe eſt vt habeat aliquem finem, qui erit terminus motus,qui terminus eſt aliqua forma aut ſubſtantialis,aut accidentalis, dempto motu locali, qui eſt, ad vbi, quem tamen neceſſe eſt eſſe finitum, ſaltem ſecundùm quamlibet circulationem. Quæro igitur de forma, quæ eſt terminus motus aut eſt producta per alium motum ſiue generationem,aut non,ſi non,ergo erit ingenita & æterna, ſi ſic,vel eſt proceſſus in infinitum in cauſis formalibus,vel eſt deuenire ad formam primam ingenitam, ſed probatum eſt in ſecundo libro,non eſſe proceſſum in infinitum in formis ergo datur aliqua forma ingenita,ex conſequenti incorruptibilis & æterna,patet ergo quòd vltra ſingularia materialia ſenſibilia, quæ cadunt ſub motu & corruptione, neceſſe eſt dare aliquod ſeparatum ingenitum & æternum, quod quidem non eſt cōpoſitum ex materia & forma, nec eſt materia, quoniam cum ſit ens mere potentiale ſibi repugnat per ſe exiſtere.

Pro parte negatiuā ſic arguit. Si ponatur eſſe aliquā formam

mam separatam à singularibus, quæritur quæ erunt huiusmodi formæ. Certum ꝙ non erunt artificiales, vanum est .n. ponere formam domus, siue aliquam domum separatam à domo sensibili & materiali, si ergo hoc non datur in omnibus naturis, difficillimum erit assignare in qua natura dentur huiusmodi formæ separatæ.

Pro determinatione huius dubij aduerte, ꝙ formę sunt in duplici differentia.

Quædam sunt quarum nulla actio supergreditur materiã omnino, sed exercetur aut qualitatibus naturalibus, ut calefacere ex calore, frigefacere ex frigiditate, vel exercentur potentijs animę organicis, vt vegetare, sentire, moueri progres siue, concupiscere, & huiusmodi formæ non possunt esse separate à materia, educuntur enim de potentia materiæ per actionem agentis naturalis, ex consequenti eis non competit esse nisi per esse compositi materialis, propterea ipso desinente desinunt.

Quædam autem sunt, quarum actio non pendet materia, nec exercetur potentia alligata materiæ, sed eleuata omnino super materiam, vt intelligere, & velle, & has non inconuenit ponere separatas à materia, quæ tamen adhuc sunt in duplici differentia.

Quædam enim sunt pars speciei, vt animæ humanæ, & hæ quidem vnibiles sunt materiæ, cum dent homini esse hominem, separabiles etiam sunt à materia, & post corruptionem compositi separate à materia permanent in esse.

Quædam autem complete sunt in specie, vt intelligentiæ, & primum principium, & non sunt vnibiles materiæ, cum non sint pars, & sunt semper separate à materia, & proprie dicuntur formæ, siue actus omnino immateriales & metaphysici.

De primis, ꝙ non sint, nec possint esse, nisi in materia, determinabit Arist. in 7. lib. longo processu.

De secunda determinabit in lib. 12. tex. 16.

De tertijs determinabit in eod. lib. in tex. 30.

Nunc superest soluere rationes inductas pro vtraque parte, & ad primam pro parte affirmatiua, dico, ꝙ procedit ex fundamentis Plat. qui arbitratur, ut habeatur scientia de na turali

turalibus mobilibus sit necesse dare naturas vniuersales præter singularia, quod non est verum, nam vt habeatur scientia de naturalibus, sufficit, ꝙ intellectus abstrahat vniuersale à singularibus .s. intelligendo vniuersale, non intellectis singularibus, vt declaratum est supra.

Respondendo igitur formaliter, nego consequentiam, nam natura rei sensibilis licet non existat extra singularia, tamen quia conceptibilis est secundùm se, non habito respectu ad sua singularia, dicitur esse natura intelligibilis, & vt sic non est necesse vt incidamus in sententiam antiquorum, qui non distinguebant inter scientiam & sentire.

Ad secundam dico, ꝙ licet concludat verum .s. ꝙ necesse est dare aliquod æternum & ingenitum, vt seruetur generatio, tamen non est necesse illud æternum esse aliquam formam, quæ sit terminus generationis, nec secundùm veritatē illud est materia prima, quoniam nō est verum, mundum esse æternum, vt docuimus in 8. phys. licet Arist. aliter senserit. Et quando probatur, ꝙ aliter erit processus in infinitū in causis materialibus & formalibus, nego consequentiam; quæ fundatur super hac propositione, quòd materia & forma per se generentur, cuius oppositum manifestabitur in libro 7. vbi dicemus solum compositum generari per se, partes autem per accidens. Illud ergo æternum, vt declarabitur in libro 12. est primum agens & intelligentiæ motrices, cum corpore cœlesti, quæ sunt formæ abstractæ inalterabiles &c. Et hæc solutio sufficiat pro secunda & tertia ratione.

Ad rationem pro parte negatiua, patet solutio ex distinctione data de formis, solæ enim intellectuales possunt existere sine omni materia, & de artificialibus iudicandum est sicut de naturalibus quantum ad inseparabilitatem à materia. Hæc de octauo capite dicta sint.

CAPVT IX.

IN nono capite duo disputanda sunt.

Primo, vtrum omnium indiuiduorum vnius speciei, vt omnium hominum, sit vna substantia, id est

vna

vna quiditas, siue vna forma.

Secundo, vtrum omnium rerum sint eadem principia numero, vel eadem specie & diuersa numero.

Ad primum dubium pro parte negatiua sic arguitur. Si omnium indiuiduorum est vna quiditas siue forma, ergo quæ sunt multa & differentia non erunt multa, & implicat contradictionem, probatur consequentia. Quorum est vna quiditas siue forma, illa non sunt multa, sed vnum, sed per te multorum & differentium indiuiduorum est vna forma. ergo multa & differentia non erunt multa, ex consequenti multa non erunt multa, quod implicat.

Præterea, si forma omnium indiuiduorum est vna, non poterit assignari ratio, quare talis forma vniatur huic materiæ, & illa illi, nam indistinctis indiuiduis distinctæ sunt materiæ, aliter non different numero, consequentia autem sic probatur. Quod est in se indiuisum, remanens indiuisum non componitur cum multis distinctis. ergo &c.

Pro parte affirmatiua non arguit, quoniam apud Platonem eiusdem manifestum est, quòd omnium singularium eiusdem naturæ est vna forma separata, quam vocat substantiam & quiditatem omnium singularium, vt declarabitur in libro septimo, & quoniam in hoc libro procedit tantum disputatiue adducens antiquorum rationes & fundamenta super dubia hic pertractata sufficiebat pro parte affirmatiua, supponere prædictum fundamentum Platonis.

Et tu aduerte, quòd hoc dubium determinatur secundùm viam Arist. simpliciter pro parte negatiua. nam in 7. lib. tex. 20 probabit, ꝙ quid est, id est rei quiditatem idem esse cum eo cuius est, ergo sicut multiplicantur indiuidua habentia suam quiditatem quæ dicitur esse rei substantia, sic multiplicantur quiditates. Præterea, cum generatio sicut & motus, sumat vnitatem & distinctionem à termino. ad quem & terminus generationis sit forma, sequitur ꝙ omnium indiuiduorum eiusdem speciei sit vna numero generatio, ex consequenti, omnia indiuidua essent vnum indiuiduum genitum, quod est absurdum. Præterea, cum vnumquodque habeat esse, & vnitatem & distinctionem à propria forma. Si omnia indiuidua vnius speciei habent vnam formam, omnia erunt

erunt vnum & non multa,&sic omnes homines erunt tantũ vnus homo,quod est contra sensum. Rationes adducte pro parte negatiua concludunt,verum ideo non sunt soluendæ.

Fundamentum Platonis adductum pro parte affirmatiua destruetur in septimo vbi declarabitur vanum esse ponere formam separatam ab eo cuius est forma.

Ad secundum dubium arguit Arist. pro vtraque parte & pro parte affirmatiua sic. Cum omne quod est in principiato pendet à suo principio, si principia rerum non sunt eadẽ numero nec aliquod principiatum erit vnum numero. ergo nullum genitum erit vnum numero, nec particulare, & nullũ erit particulare, nullum erit vniuersale, dicitur enim vniuersale,quod est vnum dictum de multis, & in multis,&. si nõ erit vniuersale,nulla erit scientia, quoniam est proprie de vniuersali. Præterea si non sunt eadem principia numero,nec ens per se,nec vnum per se,id est primum ens,& primum vnum,quod ponitur esse principium omnium erit idẽ numero,ex consequenti non erit per se subsistens,quod tamen est falsum, quoniam in entibus est deuenire ad vnum primum. quòd. est maxime ens,& vnum in seipso subsistẽs. ergo &c. Pro parte autem negatiua,sic arguit: Cum diuersitas principiatorum pendeat à principijs, si principia rerum essent eadem numero nulla esset diuersitas in rebus, sicut videmus in sensibilibus,si omnes literæ essent eadem,non fieret distinctio syllabarum,nec dictionum,hæc autem sunt absurda. ergo diuersorum diuersa sunt principia.

Et tu aduerte,quòd Arist.in 12.in tex.19.vsque ad tex.29. determinat hoc dubium,& declarat quomodo sunt eadem, & quomodo diuersa,vtraque enim pars est vera bene intellecta,& resolutio stat in hoc,principia rerum sunt duplicia, scilicet intrinsecam, vt materia & forma siue potentia & actus,& extrinseca, vt efficiens & finis,principia intrinseca, iterum dupliciter considerantur,scilicet in vniuersali,vel in specie,si in vniuersali,sic sunt quodammodo eadem in omni prædicamento, quoniam sicut in prædicamento substantiæ principia sunt forma,cui opponitur priuatio, & materia,sic proportionaliter in quantitate & qualitate,& in alijs prędicamentis sunt quædam, vt forma & priuatio & materia, vt

in prædicamento qualitatis forma est lux, tenebra priuatio, diaphanum materia, si in specie, sic sunt diuersa in diuersis, quoniam vniuscuiusque forma recipitur in sua propria materia, vt anima intellectiua in corpore humano, anima equi in corpore equi, forma lapidis in materia lapidis. Principia autem extrinseca quadrupliciter considerantur, quoniam vel vt primo prima absolute, vel vt primo prima in genere, vel vt specifica, vel vt indiuidua. Si primo prima, sic sunt simpliciter eadem. Nam primo primum efficiens omnium est primum principium, à quo pendet cœlum & omnia naturalia, vt dicemus in lib. 12. in tex. 38. Si primo prima in genere, scilicet in genere corporalium sub cœlo sic etiam sunt eadem principia omnium quæ sub cœlo fiunt, nam intelligentiæ, & corpora cœlestia principia sunt omnium inferiorum, tam in elementis, quàm in elementatis, & hæc cum sint incorruptibilia, semper eadem permanent secundùm substantiam, licet cœlum mutetur secundùm vbi, quo ad eius partes, vt stant sub motu. Intelligentiæ autem mutantur secundùm intellectum & appetitum. Quomodo autem id sit, nõ est præsentis loci considerare, sed in 12. lib. Si in specie sic diuersorum productorum distinctorum specie, siue etiam genere, sunt diuersa principia efficientia, nam vt declarabitur in 12. lib. in tex. 13. vnumquodque fit à suo vniuoco. ergo homo ab homine, equus ab equo &c. Si indiuiduo, sic iterum distinguo, quoniam vel in distinctis speciebus, vel in eadem. Si primo sic diuersorum indiuiduorum, diuersa sunt principia effectiua, vt huius hominis hic homo, & huius eq, hic equus, vnumquodque enim agit secundùm speciem suã, & non vltra speciem. Si secundo non inconuenit idem efficiens numero esse principium plurium indiuiduorum: ut patet de Socrate generante multos filios. Ad conseruandã tamen longam generationem successiuam in eadem specie, necessario requiruntur multa principia effectiua, quoniam nullum eorum est incorruptibile. Patet igitur quomodo principia effectiua rerum sunt eadem, & quomodo diuersa. Et aduerte, quòd ad generationem imperfectorum, possunt semper esse eadem, nam vt dicemus in septimo, Cœlum est sufficiens effectiuum eorum, vt ranæ & vermis &c. Vltra efficiens,

ficiens,datur finis principium extrinſecum,& id ſimiliter eſt idem & diuerſum, nam primo primum, eſt idem, & hoc eſt Deus benedictus,ad quem vt dicet Ariſt.in lib.12. omnia entia ordinantur, ſicut totus exercitus ad ducem. & declarabitur illic,quomodo primum efficiens,prima forma,ſiue primus actus,& primus finis,incidunt in idem numero,fines autem ſecundarij & proprij, diuerſi ſunt, ſicut & diuerſa agentia,& diuerſæ actiones,& diuerſę artes,vt declarat Philoſophus in 1. Ethic.

Rationes autem adductæ pro vtraque parte non ſunt ſoluendæ,nam ratio prima pro parte affirmatiua concludit, quòd idem numero principiatum, habet idem principium .ſ. efficiens proximum,vt hic homo, tantum ab vno homine generantur,& habet vnam materiam proximam,& vnam tantum formam ſubſtantialem,& vnum finem ſibi proprium,& hæc omnia vera ſunt. Secunda autem concludit, quòd principium primo primum,quod eſt primũ ens,& primum vnum, eſt idem.

Ratio autem pro parte negatiua, concludit neceſſariam diuerſitatem principiorum proximorum tam in principijs intrinſecis,quàm extrinſecis,vt ſeruetur diuerſitas in principiatis. nam ſi materia proxima, & agens proximum non diuerſificantur, neque factum diuerſificabitur, vt declarabit Philoſophus in 8. libro, in tex. 12. Hæc de capite nono dicta ſint.

CAPVT X.

IN decimo capite dubitatur. Si ſunt eadem principia corruptibilium & incorruptibilium,& pro vtraque parte arguit pro parte negatiua ſic. Si ſunt eadem, non poterit aſſignari cauſa,quare aliqua ſint corruptibilia, & aliqua non. Nam cum ex eiſdem principijs idem ſequitur effectus, vel omnia erunt incorruptibilia, ſi principia ſunt incorruptibilia, vel omnia erunt corruptibilia, ſi principia ſunt corruptibilia.

Ad hanc rationem reſpondet Heſiodus, & alij Poëtæ dicti Theologi,qui deſcripſerunt diuina ſub fabulis, contenti vt ipſi ſoli ſeipſos intelligerent non curantes de alijs, iſti di-

cunt Deos esse principia corruptibilium & incorruptibiliũ. sed differenter, nam fingunt, ꝙ ex dijs aliqui gustauerunt nectar, & ambrosiam, & isti facti sunt immortales, & produxerunt incorruptibilia, vt corpora cœlestia. Quidam autem facti sunt mortales, qui non gustauerunt prædicta, & isti produxerunt corruptibilia, vt sunt hæc inferiora.

Sed sic dicentes, loquuntur in intelligibiliter, & pro quãto verba sonant dicunt absurda, nam Dij gustantes nectar &c. Aut gustauerunt, ex voluptate aut ex necessitate. si ex voluptate, ergo propter talem cibum non sunt facti immortales, voluptas enim vt voluptas non est causa permanentiæ, sed supponit eam, si ex necessitate, multo minus facti sunt immortales stultum est enim dicere indigere cibo, & esse immortalem, nam vt inquit Comment. in comm. 15. Cibus & potus non sunt necessarij, nisi vt restaurent corruptũ, quomodo igitur remanet æternum, illud quod est natũ corrumpi, sed quoniam hæc fabulosa sunt, relinquamus, quoniam non est dignum philosophiam, quæ est veritatis indagatrix his fabulis multo studio intendere. Ad eandem rationem respondet Empedocles & dicit eadem esse principia omnium, sed eis adiunctum odium, & quidem quæ producta sunt, sine odio remanent incorruptibus quæ aũt cum odio remanent substantia generationi & corruptioni, vt hæc inferiora, cœlum autem quia sine odio productum est ideo est incorruptibile.

Sed hæc ratio non consonat alijs dictis suis.

Nam dicit oĩa præter Deum generari ea odio, quia non staret distinctio inter entia, nec inter partes vniuersi, nisi ex odio, & dicit ꝙ dominante amicitia omnia erunt vnum, & sic dissoluetur vniuersum. de cuius ratione est, vt partes remaneant distinctæ, est igitur odium ita causa generationis, sicut corruptionis, & quidem cum cœli sint distincti, necessario sunt geniti ex odio, ergo sunt corruptibiles.

Quod autem dicit Deum in se non habere odium deducit ad hoc inconueniens, quòd Deus non cognoscit omnia.

Nam secundùm Empedoclem simile simili cognoscitur, ita ꝙ necesse est cognoscentem habere in se realiter naturã cogniti, vt dictum est in j. de Anima secundùm doctrinam anti-

antiquorum, si igitur Deus non habet in se odium non cognoscit ipsum. ergo non cognoscit omnia quod est valde inconueniens, esset enim minus prudens, id est sapiens alijs substantijs intelligentibus, puta intelligētiis & hominibus, quoniam cognoscunt naturam odij. ergo &c.

Sed & huiusmodi opinionem vt poëticam relinquamus, nullam nanque dicti sui causam adducit, sed nec rationem reddit quare tanto tempore regnat odium, & tanto amicitia, nisi quia sic aptum natum fuit, sed id non satisfacit philosopho inuestiganti veritatem, patet igitur, quòd nec Empedocles recte respondet rationi inductæ pro parte negatiua.

Pro parte autem affirmatiua arguit.

Si sunt diuersa principia corruptibiliū & incorruptibiliū, aut sunt corruptibilia aut incorruptibilia. si corruptibilia cum omne corruptibile aliqñ corrumpatur, tandem corrūpentur, quibus corruptis cessabit generatio rerum corruptibilium, ex pñti omnia inferiora, tandem & omnino deficiēt quod videtur inconueniens, qm̄ generatio tendit in perpetuum, si incorruptibilia remanet dubium, quare ex principijs incorruptibilibus quædā fiunt incorruptibilia, quædam autem corruptibilia. deberent.n.fieri tantum incorruptibilia, vt principiata assimilentur suis principijs, præterea oēs antiqui conantur ponere eadem principia omnium corruptibilium & incorruptibilium, licet non videantur curasse rationem adductam pro parte negatiua, sed leuiter pertransierunt eam & sic remanet dubium pro vtraque parte.

Et tu aduerte, ꝙ apud Arist.in 12.lib. tex.34.& in 8.Phys. tex.48.& in 2.de generatione tex. 55. ex omnibus his locis simul sumptis haberi potest plena huius dubij resolutio.

Pro illius igitur notitia præpono aliquas distinctiones, deinde totum resoluam.

Prima distinctio, res corruptibiles & incorruptibiles dupliciter sumi possunt, scilicet coniunctim & diuisim.

Secunda distinctio; Rerum incorruptibilium, quædam sunt permanentia, quædam successiua, vt motus corporum cœlestium, qui apud Arist. secundùm se totum est perpetuus. Idem intellige ex parte rerum corruptibilium nam lapis & homo sunt res permanentes, motus autem inferio-

res,& generatio & corruptio adiunctis alterationibus sunt successiue.

Tertia distinctio, principia rerum incorruptibilium, vel corruptibilium sunt in triplici differentia.

Quædam prima, simpliciter & vniuersalissima.

Quædam secundaria, vniuersalia.

Quædam proxima,& particularia.

His præpositis dico ad dubium, ꝙ principia prima & vniuersalissima effectiua & finalia, tam incorruptibilium, q̃ corruptibilium sunt eadem, immo est tantum vnum, quod est Deus benedictus, qui ut continens in se omnes gradus essendi sua virtute aliquibus dat esse perpetuum & immutabile secundùm substantiam, vt intelligentijs & cœlo & animabus nostris, omnibus autem alijs dat esse temporale & mutationi subiectum,& quidem ꝙ hæc sit mens Arist. dictũ est in 2. lib.& in 12. in tex. 23. dicet primum omnium est mouẽs scilicet ad esse omnia.

Principia autem secũdaria vniuersalia sunt intelligentię, & corpora cœlestia, & hæc quidem nullius incorruptibilis permanentis sunt principia effectiua & finalia, sed tantum rei incorruptibilis successiue. Nam sunt principia motus cœlestis effectiua, non autem finalia, ut dicemus in 12. lib. Omnes enim intelligentiæ mouent, vt assimilentur primo principio. Rerum igitur incorruptibilium permanentium quo ad substantiam cum intelligentiæ non sint principia idem & vnum solum est principium .s. Deus. Rerum aut incorruptibilium successiuarum, vt motuum cœlorum, eadem sunt principia secundaria vniuersalia, quæ sunt intelligentiæ motrices.

Rerum corruptibilium permanentium,& successiuarum eadem sunt principia effectiua & motiua secundaria vniuersalia, quæ omnia sunt incorruptibilia & inalterabilia secundùm substantiam, vt intelligentiæ & cœlum, nam Arist. in libro 12. tex. 34. reducit perpetuitatem generationis & corruptionis ad primum cœlum motum vniformi & simplici motu, eo ꝙ semper & eodem modo se habet in tali motu, non enim magis declinat ad vnum polum, quàm ad alterum, sed vniformiter mouetur super polos mundi, cuius motus in

duo

duo media diuiditur per æquinoctialem. Alternationem autem generationis & corruptionis, reducit ad motum pla netarum sub zodiaco, cuius vna pars declinat ad arcticum, & alia ad meridiem, vt magis declarabitur 12. Ratio autem Arist. ad hoc propositum in 8. physic. tex. 48. fuit talis. principia vniuersalia perpetuæ & alternæ generationis, & corruptionis rerum corruptibilium, tam permanentium, q̃ successiuarum aut sunt entia corruptibilia, aut incorruptibilia, non primo modo quoniam aut aliquod vnum corruptibile aut omnia, non vnum quoniam post illius corruptio nem cessaret generatio & corruptio in inferioribus, non omnia, quoniam cum successiue generentur, non omnia sunt simul actu, ergo non omnia possunt esse principia rerũ corruptibilium. Relinquitur ergo, ꝙ talia principia sint incorruptibilia, vt intelligentiæ & cœlum. Et si quæras quomodo ex principijs incorruptibilibus potest causari ens corruptibilis. Respondebitur in solutione rationum. patet igitur ꝙ omnium rerum corruptibilium eadem sunt principia effectiua & motiua secundaria vniuersalia.

Rerum autem corruptibilium, tam permanentium, q̃ successiuarum diuersa sunt principia effectiua & motiua proxima, nam vt dictum est in cap. præcedenti, vnumquodque fit à suo vniuoco, & plene declarabitur in lib. 7. propterea, concludet Arist. in lib. 12. in tex. 34. ꝙ si sic se habet, quid ergo oportet quærere alia principia, puta ideas secundùm Platonem, vel litem, & amicitiam secundùm Empedoclem, vel deos gustantes nectar & manna, & non gustantes, secundùm Hesiodum.

Si autem quęratur de principijs intrinsecis, an sint eadem corruptibilium & incorruptibilium. Respondendum, ꝙ non, quoniam incorruptibilium materia, non est subiecta priuationi, & eorum forma totaliter perficit potentiam materiæ. Materia autem corruptibilium est subiecta priuationi & eorum formæ, vtpote particulares non sunt tantæ perfectionis, quòd aliqua earum possit omnino perficere materiam. patet igitur quomodo sunt eadem, vel non eadem principia extrinseca, & intrinseca, corruptibilium, & incorruptibilium.

Nunc respondendum est in rationibus vtriusque partis. Ad rationem pro parte negatiua, dico, quòd si essent eadem principia vniuersalia, & secundaria vniuersalia, & particularia, tam extrinseca quàm intrinseca, non posset assignari ratio quare aliqua sint incorrup. & aliqua corrup. verùm quia distinguitur realiter primum agens ab intelligentijs, & ille à corpore cœlesti, & ista omnia ab agentibus naturalibus proximis, & principia intrinseca non sunt eadem in corpore cœlesti, & in elementis, ac elementatis, vt declaratum est. ideo potest assignari ratio, quare aliqua sunt corruptib. & aliqua incorrup. nam dicemus in decimo libro, quòd ratio intrinseca corruptionis est materia cum priuatione, quæ autem sunt sine materia, aut habent materiam sine priuatione & sine qualitatibus actiuis & passiuis, vt cœlum sunt incorruptibilia.

Ad rationem pro parte affirmatiua, dico ꝙ principium primo primum, tam corrup. q̃ incorrup. est vnum & idem quod est Deus, principia autem secundaria, vniuersalia, & particularia corruptibilium non sunt eadem, nam intelligẽtiæ & cœlum motum sunt principia secundaria vniuersalia & sunt incorruptibilia, agentia autem naturalia uniuoca cũ suis productis, sunt principia proxima particularia, & sunt corruptibilia, & quando arguitur si sunt corruptibilia cessabit omnino generatio, dico, quòd si tam principium primo primum & secundaria vniuersalia essent corruptibilia, sicut sunt corruptibilia principia particularia proxima, consequẽtia esset vera, sed iam dictum est, quòd licet particularia principia proxima sint corruptibilia, non tamen primo primum nec secundaria vniuersalia. Et cum iterum arguitur, quòd si sunt incorruptibilia remanet dubium. quare &c. Dico ꝙ apud intelligentem non remanet dubium, nam à primo principio emanant incorrup. & corrup. quoniam est contentiuum omnis gradus entis, & ab intelligentijs producuntur corruptibilia, quia agunt per cœlum motum, quod vt motũ est causa variationis in inferioribus, & postremo non solum intelligentię, & cœlum causant corruptibilia, sed & agentia proxima, nam sol & homo generant hominem, & dato casu quòd cœlum solum produceret aliqua inferiora sicut imperfecta,

fecta, vt ranam adhuc assignatur ratio corruptibilitatis in ea, puta quia sua materia prima est subiecta priuationi, & quia materia proxima, est cum qualitatibus contrarijs, patet igitur quomodo cum identitate & diuersitate principiorum, stat corruptibilitas & incorruptibilitas in rebus, de identitate principiorum, quam posuerunt antiqui, non est curãdum, quoniam non attigerunt veritatem. Hæc de decimo capite dicta sint.

CAPVT XI.

IN cap. vndecimo dubitatur, vtrum vnum & ens sint substantia rerum, vel non, & hoc dubium est valde difficile propter opiniones famosas contrarias, & propter rationes quas pro vtraque parte adducemus. Aduerte igitur, ꝙ Pythagorici & Platonici tenent partem affirmatiuam, dicunt enim ꝙ ens & vnum non aduehiunt alicui naturæ, quę denominetur ens ab esse & vna ab vnitate, sicut denominantur animata vel quanta, vel grauis ab huiusmodi sibi aduenientibus. Naturales autem vt Empedocles, & qui posuerunt vnum vel plura ex elementis, esse principia materialia ex quibus rerum natura constat, tenent partem negatiuam. Qui enim dicunt omnia componi ex aqua dicunt aquam esse rerum substantiam, similiter qui dicunt & ponunt plura elementa, ex quibus res factæ sunt, dicunt huiusmodi elementa esse rerum substantiam, & per huiusmodi principia attribuunt rebus ꝙ sint ens & ꝙ sint vnum vel plura, nam qui dicunt esse tantum vnum elementum, ex quo res fiunt, dicunt omnia entia esse vnum ens secundùm substantiam, & qui ponunt plura elementa dicunt entia esse plura secundùm substantiam. Proposito dubio, arguitur ad partes & pro parte Pythagore & Platonis sic arguitur, ipsum ens, & ipsum vnũ sunt aliqua substantia separata, & prædicantur de omnibus. Ergo sunt substantia omnium, prima pars antecedentis sic probatur, si non sunt aliqua substantia separata, ergo nullũ vniuersalissimum est substantia separata, quod est falsum, probatur hæc consequentia, quoniam ipsum vnum & ens sunt maxime vniuersalia, ergo si ipsa non sunt substantia separata,

 parata,

parata, multo minus ea quæ sunt minus vniuersalia, falsitas autem consequentis, patet ex dictis supra, quoniam .s. essent tantum singularia ex consequenti nulla esset scientia, quoniam sentimus singularia, sed non scimus. Secunda pars antecedentis manifesta est, quoniam omne quod est, ens est, & vnum est, quoniam omne ens est indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio, ergo prædicantur de omnibus, consequentia autem sic probatur. Quod de aliquibus prædicatur essentialiter, & accidentaliter est eorum substantia, quoniam prædicata essentialia denotant substantiam rei, sicut accidentalia accidentia rei, sed ipsum ens, & ipsum vnum prædicantur de omnibus, ut declaratum est, ergo &c.

Pro parte vero contraria, sic arguitur si ens & vnum sunt aliquod subsistens separatum, ergo vnum est idem quod ens. ergo quod non est vnum non est ens, & quod est diuersum ab vno est diuersum ab ente, ex consequenti est non ens, ergo redibit ratio Parmenidis .s. ꝙ omnia sunt vnum ens, & sic erit tantum vnum ens, quod est falsum, & improbatum est in 1. Phys. & in primo huius scientiæ, & remanet dubium pro vtraque parte.

Et tu aduerte, ꝙ Arist. partim in lib. 4. partim in 10. partim in 12. determinabit hoc dubium. Pro cuius notitia præpono hanc distinctionem. Ens & vnum tripliciter considerari possunt.

Primo, pro primo ente, & primo vno, ꝙ est maxime ens, & maxime vnum, quoniam est simplicissime simplex, & dicitur primum principium, siue prima causa.

Secundo, pro ente, & vno transcendenter sumpto, ꝙ de omni ente, & omni vno prædicatur essentialiter. Et de hoc modo entis, & vnius pertractauimus diffuse in tractatu de transcendentibus.

Tertio, pro ente, & vno in prædicamento quantitatis, & vt sic, sunt determinati generis, nec exeunt prædicamentum quantitatis, & dicunt accidens, & non substantiam.

Hac distinctione posita, dico, ꝙ vnum & ens primo modo non est rerum substantia, quoniam cum sit purissimus, & perfectissimus actus in seipso, nulli rei extra ipsum identificatur aliter cum sit omnis naturæ extra ipsum principium & causa,

causa, idem esset causa & causatum, substantia enim identificatur ei cuius est substantia, vt etiam manifestabitur in 4. lib. licet autem non sit rerum substantia, est tamen principium à quo pendet omnis rei substantia, sicut à primo calido pendet omne calidum, vt dictum est in 2. lib. & magis manifestabitur in 10. ens autem & vnum, secundo modo dicunt rerum substantiam, quoniam de omnibus prædicantur quiditatiue, nam de quolibet verum est dicere quod est ens vnum. i. quod habet essentiam indiuisam, non tamen modo Platonico, & Pythagorico, dicunt rerum substantiam. Ipsi enim arbitrantur, ꝙ sint separata & per se existentia, extra res quarum dicunt substantiam. Aristot. autem tenet oppositum, tenet enim quòd sunt intrinseca rebus. Nam sicut nullum est calidum nisi calore sibi intrinseco sic nullum est ens formaliter aliquo ente extrinseco: potest autem esse ens effectiue per aliquod ens extrinsecum, quoniam nihil à seipso producitur.

Ens vero & vnum, tertio modo dicunt accidens in rebus, sunt enim in prædicamento quantitatis, ut declarabitur in libro 10. & quoniam accidens posterius est substantia, vt declarabitur in libro 7. constat quòd non dicunt rerum substantiam, sed consequuntur eam, quod autem sit illud accidens, declarabitur in libro 10. vbi aget Arist. de vno & multo. Et quoniam Plato & Pythagorici non distinguebant inter ens, & vnum, secundo modo, & tertio modo, ideo decepti sunt, & intantum processerunt, quod dixerunt vnitatem, quæ est principium numeri, & numerum esse rerum substantiam, quod est penitus impossibile aliter substantia esset ex accidentibus, & id dico secundùm quòd eis imponitur ab Arist. Quis autem fuerit sensus Platonis declarabitur loco suo.

Nunc superest examinare rationes inductas secundùm mentem Arist. & ad rationem pro Platone: nego primam partem antecedentis, nisi sumatur pro primo ente, & primo vno quod est Deus, & in illo casu, nego secundam partem antecedentis, de nullo enim extra ipsum prædicatur nisi in obliquo, puta, quidquid est extra Deum, est à Deo, & ad Deum.

Ad probationem primæ partis antecedentia, nego falsitatem consequentis, & concedo, quòd nullum est per se existens nisi singulare, & vniuersale non existit nisi in singularibus,& cum infertur,quòd nulla esset scientia,iam ad hoc responsum est in cap.8.& ad probationem secundæ partis antecedentis,nego omne quod est,esse ens & vnum; sumendo ens & vnum pro primo ente,& primo vno,& cum probatur, dico quòd probatio verificatur de ente & vno transcendenter sumptis,sic enim sunt prædicata vniuersalissima, sed non sunt separata,sicut nec quodcunque aliud vniuersale.

Ad consequentiam autem non oportet respondere, quoniam ex quo negamus antecedens non potest deduci quòd sint substantia omnium nisi sumantur transcendenter,& tūc negandum est quòd sint separata.

Pro ratione adducta à naturalibus aduerte quòd in ratione sua,non intendunt de ente primo & primo vno, sed de ente & vno,vt sunt prædicata vniuersalissima, & ratio sic intellecta,concludit verum. Nam bene sequitur si ens vniuersalissimum est aliquod subsistens separatum, est quid vnum tantum,quoniam non subsistens separatum,non habet vnde multiplicetur, & si dicit substantiam omnium,ergo omnia erunt illud ens vnum,& sic reddit opinio Parmenidis,quòd omnia sunt vnum ens,patet igitur quomodo ens & vnum dicunt substantiam rerum,& quomodo non. Hæc de vndecimo cap. dicta sint.

CAPVT XII.

IN duodecimo capite dubitatur,vtrum numeri & corpora & superficies & lineæ & puncta dicant substantiam rerum sensibilium vel non,& hoc dubium videtur sequi ex dubio examinato in præcedenti cap. nam qui dicunt quòd vnum est substantia rerum, consequenter dicunt numerum & corpus & superficiem.

Arguit igitur Philosophus ad partes,& pro parte affirmatiua sic. Si numerus & magnitudines non sunt substantia rerum sensibilium non poterimus scire quid nam sit eorum substantia,vel eorum principia substantialia, ex quibus constant,

ſtant, quoniam cũ in re ſenſibili puta in homine, videamus paſſibiles qualitates,& motus & relationes,& habitus & diſpoſitiones,quæ ſunt in prima ſpecie qualitatis manifeſtum eſt quòd nullum ex his eſt ſubſtantia hominis,quoniam omnis hæc reſpiciunt ſubiectum,ſubſtantia autem non reſpicit ſubiectum cum ſit ens per ſe,ergo &c. Præter hæc autem nõ videmus in re ſenſibili niſi dimenſiones,puta lineas & ſuperficiem & corporeitatem, ergo ſi hæc non ſunt eius ſubſtantia ignorabimus quid nam ſit eius ſubſtantia.

Et ſi quæras ac ſi opinantibus vtrum hæc omnia ſunt æqualiter ſubſtãtia rei ſenſibilis,reſpondent,ꝙ non,quoniam corpus eſt minus ſubſtantia quàm ſuperficies, & ſuperficies minus quàm linea,& linea quàm punctum,& pũctus quàm vnitas,quia ſi aliqua ſint ſubſtantia inter quæ vnum eſt diffiniens & aliud eſt diffinitum, diffiniens eſt magis ſubſtantia, ſed corpus diffinitur per ſuperficiem,& ſuperficies per lineã, & linea per punctum,& punctus per vnitatem,ex conſequẽti vnitas eſt prior puncto & punctus linea, & linea ſuperficie,& ſuperficies corpore,ergo non ſunt æqualiter ſubſtantia rerum ſenſibilium. Et aduerte quòd hæc ratio tantum potuit apud antiquos & putauerunt nullum eſſe ens ſubſtãtiam,niſi corpus,alia enim omnia dicebant accidentia,vnde volentes inquirere principia entis & ſubſtantiæ,vt viſum eſt in primo libro contentabantur inquirere principia corporum. Succeſſores vero, vt Pythagorici & Platonici, altius ſpeculantes,& ponentes entia incorporea,dixerunt non ſolum magnitudines,ſed & numeros eſſe ſubſtantiam entium quoniam numeri applicantur naturæ corporeæ & incorporeæ,vt viſum eſt in primo libro.

Pro parte autem negatiua, arguitur multipliciter.

Primo ſic,punctus,linea,ſuperficies,non ſunt ſubſtantia, ergo nec corpus quod eſt poſterius,cõſequentia patet,quoniam expoſitione tenentium partem affirmatiuam hęc ſunt magis ſubſtantia quàm corpus, ergo ſi hæc non ſunt ſubſtantia,nec corpus erit ſubſtantia: antecedens autem probatur, quoniam hæc ſunt termini rei corporeæ. Terminus autem rei non eſt ſubſtantia rei,aliud eſt enim terminare, & aliud conſtituere nam rei, quod enim terminat habet rationem

vltimi,quod autem constituit,habet rationem prioris. Præterea hæc variantur in re sensibili,stantes ipsa re, sicut videmus eundem hominem augeri,impinguari,attenuari,& tamen stat idem homo,non ergo sunt substantia rei,impossibile est enim re permanere,mutata rei substantia.

Secundo,hæc omnia sunt mensuræ & dimensiones rei sensibilis,ergo non sunt substantia eis, probatur consequentia,quoniam substantia identificatur ei cuius est substantia, mensura autem distinguitur à mensurato. ergo &c.

Tertio quod est substantia alicuius est actu in eo cuius est substantia, sed non omnes dimensiones quæ possunt esse in re sensibili,sunt actu in ea, puta in lapide per sectionem possunt fieri multæ figuræ actu quæ non sunt nisi in potentia ante sectionem,& ad sactionem nouæ figuræ fiunt actu, nouæ lineæ & superficies,quæ prius non erant actu,sicut in cubo non est actu medietas cubi antequam diuidatur. ergo non sunt substantia rei sensibilis.

Quarto quod est substantia, & aliquando est & aliquando non est,generatur & corrumpitur sed corpus & lineæ & superficies & puncta,licet aliquando sint aliquando nō sint, quoniam variantur secundùm quòd corpora adinuicem copulantur, & abinuicem separantur per diuisionem, tamen non generantur nec corrumpuntur,omne enim quod generatur,ex aliquo generatur, & quod corrumpitur in aliquod corrumpitur,sed nō potest aliquid assignari,ex quo hæc generentur nec in quod corrumpantur,propter eorum simplicitatem ergo &c.

Confirmatur quoniam vt declaratum est in quarto Phys. sicut se habet nunc in tempore ita punctus in linea,sed licet varientur nunc per decursum mobilis, tamen non generantur nec corrumpuntur, omne enim quòd generatur aut corrumpitur, generatur & corrumpitur in tempore vel in instanti,sed nunc non generatur nec corrumpitur in tempore aliter duraret per tempus, nec instanti aliter haberet esse in tempore medio inter ipsum instans & aliud instans in quo corrumpitur,quæ omnia sunt contra naturam instantis cuius natura & duratio est indiuisibilis,similiter dicendum est de puncto quòd variatur ad diuisionem vel copulationem linearum,

nearum, absque generatione & corruptione eius. Idem dicendum est de linea quæ variatur ad variationem superficierum, & de superficie quæ variatur ad variationem corporis. His igitur rationibus concluditur pars negatiua, dubij præpositi, & sic pro vtraque parte remanet difficultas.

Et tu aduerte quòd hoc dubium resoluet Philosophus in libro octauo, vbi determinabit principia intrinseca substantialia rei sensibilis esse materiam & formam, quarum vtraque est in genere substantiæ reductiuæ, & tota substantia rei sensibilis est illud quod resultat ex vnione formæ & materiæ, & illud proprie, est id quod generatur & corrumpitur, & ipsi adueniunt corporeitas, superficies, & lineæ, & puncta, tanquam termini, & qualitates tanquam principia motuum, & dispositiones, ita tamen, quòd dimensiones adueniunt ratione materiæ, quantitas enim primo consequãtur materiam, qualitates autem adueniunt ratione formæ, & relationes consequuntur tam quantitatem, quàm qualitatẽ, vt declarabitur in libro quinto. Nam secundùm quantitatem, dicitur hic lapis æqualis vel inæqualis alteri, & secundùm qualitatem dicitur similis vel dissimilis. Nunc igitur soluenda est ratio adducta pro parte affirmatiua, nam rationes pro parte negatiua, verum concludunt.

Ad prædictam igitur rationem respondendo, negatur cõsequentia, ad probationem, negatur diuisio vt insufficiens, quoniam vltra dimensiones, & qualitates & motus, & relationes, deprehendimus materiam & formam quæ sunt principia substantialia, ex quibus resultat substantia composita, aliter substantia esset ex non substantijs, ex cõsequenti principia componentia essent posteriora recomposita, non igitur dimensiones sunt substantia rerum sensibilium, neque æqualiter, neque inæqualiter.

Sed videtur quòd ad mentem Arist. saltem corpus sit substantia rei sensibilis, nam hæc prædicatio est substantialis & in primo modo per se lapis est corpus graue, cœlum est corpus quintum. ergo &c.

Ad hoc dicitur quòd secundùm doctrinam Arist. corpus dicit duo.

Primo, dicit compositum ex materia & forma, ad quod se-

quitur quantitas continua, non enim datur magnitudo sine materia neque materia sine magnitudine aliter non esset diuisa à quacunque alia materia.

Secundo, dicit trinam dimensionem, scilicet long. & lat. & profunditatem, quæ sunt accidentia & de prædicamento quantitatis, corpus primo modo est substantia & considera tur absolute à metaphysico, inquantum autem mobile, à physico, secundo modo est quantitas & cõsideratur à mathematico, concedo igitur secũdùm doctrinam Arist. quòd corpus primo modo dicit substantiam rei sensibilis, & ingreditur eius diffinitionem; nego autem secundo modo, & qm̃ antiqui ignorabant hanc distinctionem crediderunt corpus, secundo modo esse substantiam rei, & in hoc deceptu posuerunt mathematica vt corpus, superficies lineas pũcta, numeros esse rerum sensibilium substantias. Hæc de cap. 12. dicta sint.

CAPVT XIII.

IN cap. 13 dubitatur si præter res singulares sensibiles & præter magnitudines mathematicas, quas diximus non esse principia substantialia nec substantiam rerum sensibilium sit necesse ponere formas, id est ideas separatas, & arguitur ad partes.

Et pro parte affirmatiua, antequam arguatur declaratur differentia & conuenientia sensibilium naturalium cum mathematicis.

Aduerte igitur, quòd in hoc differunt, quia sensibilia naturalia differunt cum materia, mathematica autem sine materia, vt supra dictum est. Conueniunt autem qm̃ vtrobique inueniuntur plura numero sub eadẽ specie. Nam sicut sunt plures homines sub specie hominis sic sunt plures lineæ rectæ, sub linea recta & plures isocheles sub isochele, posita hac declaratione, sic arguitur si non dantur species separate præter sensibilia & mathematica quarum quælibet sit vna specie & numero, sequitur ꝙ principia entium sensibilium non sunt determinata ẜm numerum, sed tm̃ ẜm speciem, sed hoc est falsum, & consequentia quidem manifesta est, quoniam cũ homo sit principium hominis, & sub homine cõtin gat

gat dari plures homines numero,si non datur homo separatus,qui sit vnus specie & numero, patet quòd principia hominis non sunt determinata secundùm numerum,sed tantù secundùm speciem,pro quanto non est homo nisi ab homine,falsitas autem consequentis probatur,quoniam si rerum sensibilium non sunt determinata principia secũdùm numerum erunt ergo indeterminata, ex consequenti potuerunt esse numero infinita,quod est falsum, & improbatum in 1. Phys. & in primo lib. huius scientiæ, vt ergo fugiantur hæc inconuénientia oportet ponere species separatas,quæ sunt principia determinata numero omnium singularium, puta ꝙ per se homo sit principium omnium hominum, & per se leo,&harum specierum talis sit natura, quòd nihil per acci dens conuenit eis,sed tñ ea quæ sunt de rõne speciei, vnde hæc est falsa,per se hõ est albus vel niger,vel sanus,vel æger.
Pro parte autem negatiua sic arguit.

Si ponantur huiusmodi specie sequũtur omnia inconuenientia quæ suprapolita sunt in cap.6. præcipue ꝙ corruptibile & incorruptibile erũt eiusdem naturæ,dicunt enim ponentes ideas hunc hominem & per se hominem esse eiusdẽ naturæ,& tamen hunc hominem esse corruptibilem, & per se hominem incorruptibilem,præter hoc inconueniens adducentur multa in lib. 7. & sic pro vtraque parte remanet difficultas dubij propositi.

Et tu aduerte,quòd vt diximus in cap.6. hoc dubiũ determinabitur absolute in lib. 7. parte nega.tam in naturalibus quàm in mathe.& nisi adduxisset Arist. hic particularem rationem pro Platone non replicatum fuisset hoc dubium.

Nunc igitur demissa ratione pro parte negatiua. quoniã verum concludit, soluemus adductam pro parte affirma. ad cuius euidentiam aduerte, quòd vt supra diximus in cap. 9. principia rerum sensibilium sunt duplicia quædam extrinseca,vt efficiens & finis,quædam intrinseca, vt forma & materia,de principijs extrinsecis præcipue de efficiente & mouente primo, & vniuersalissimo & de efficientibus secundis vniuersalibus, quæ sunt intelligentiæ & corpora cœlestia verum est, quòd sunt determinata specie, & numero, & quot sint, inuestigabit Arist. in lib. 12. in tex. 42.

De

De efficientibus autem particularibus & vniuocis cum ſuis productis,dico , quòd ſunt determinata ſecundùm ſpeciem,pro quanto vnumquodque agit ſibi ſimile in ſpecie,& non aliter,niſi adſit quod monſtrum quod prouenit ex defectu agentis vel in diſpoſitione materiæ, non autem eſt neceſſe,vt Plato opinatur quòd ſint determinata ſpecie & numero,ita,ſcilicet quòd in omni natura ſenſibili , detur natura ſpecifica præter omnia ſingularia quæ exiſtens vna ſpecie & non multiplicata numero , ſit productiua omnium indiuiduorum in tali natura,ſed ſufficit, quòd hoc indiuiduum ſit ab hoc efficiente eiuſdem naturę,concurrente efficiente vniuerſali primo &Vniuerſali ſecundario , de principijs autem intrinſecis maxime de formis ſufficit, quòd ſint determinate ſecundùm ſpeciem , & quòd differant gradibus formalibus & indiuiduentur per materiam ſignatam , extra quàm non habent eſſe , niſi anima intellectiua , quæ non educitur de potentia materiæ .

Ex his reſpondeo ad rationem, & conceſſa declaratione illic poſita , ſimiliter conceſſa conſequentia quo ad principia intrinſeca formalia, negatur falſitas conſequentis ad probationem concedo quòd erunt indeterminata quo ad numerum conſiderata indiuidualiter , nam ſicut multiplicantur indiuidua eiuſdem ſpeciei per ſucceſſionem generationis , ſic multiplicantur eorum formæ , & cum dicitur id eſſe falſum & improbatum in primo Phyſ.& in primo lib.huius ſcientiæ, dico quòd illic non eſt improbata indeterminatio ſecundùm numerum indiuidualem,ſed ſecundùm numerum formalem, puta quòd in omni productione debent eſſe tot principia intrinſeca & non plura neque pauciora , ſcilicet materia & forma & priuatio, & probatum eſt in ſecundo libro huius ſciẽtiæ,quòd eſt ſtatus in cauſis materialibus ſumptis formaliter,& ſimiliter in cauſis formalibus,non autem fuit intentio philoſophi , ponere determinationem ſecundùm numerum in formis indiuidualibus,neque in partibus materiæ ſignatæ ſiue vt ſtat ſub quantitate, quoniam vt quãta diuiſibilis eſt in infinitum, patet ergo , quòd poſitio Platonis quo ad ideas nullam inducit neceſſitatem . Hæc de cap. 13 . dicta ſint .

Caput

CAPVT XIIII.

IN capite 14. dubitatur vtrum prima principia sint in actu vel in potẽtia, & ratio dubitandi fuit diuersa opinio antiquorum, nam qui ponebant tantum principia materialia dicebant ea esse in potentia, quoniam de ratione materiæ est, vt sit in potẽtia ad hoc quod ex ea fiat aliquid. Qui vero posuerũt principia formalia vt Plato qui posuit ideas, dicunt ea esse actu, quoniam forma est actus, & facit rem esse actu, arguit igitur Philosophus ad partes, & ꝙ sint in potentia arguit sic. Si sunt actu aliquid est prius primis principijs quod est impossibile, probatur consequentia, potentia est prior actu, ergo potentia erit prior primis principijs, probatur antecedens, quoniam prius est à quo non conuertitur subsistendi consequentia, sed bene sequitur, hoc est actu, ergo potest esse, quod .n. est impossibile non potest esse actu, sed non conuertitur, hoc potest esse. ergo est actu manifestũ est igitur potentiam esse priorem actu ex consequenti. necesse est prima principia esse ĩ potẽtia, ne detur aliq̃d prius eis.

In oppositum arguitur sic: Si prima principia sunt in potentia, nihil erit productum, immo nullum erit ens, nam qđ est in potentia, nundum est, ex consequenti est non ens. ergo prima principia sunt non entia ergo nullus erit effectus, quoniam non ens nihil potest causare. Cum igitur omne ens sit principium aut principiatum, si prima principia sunt in potentia neque erunt entia, neque aliquis effectus erit ab eis, ex consequenti aufertur totum ens.

Et tu aduerte ꝙ Philosophus in lib. 12. tex. 30. & 31. replicat idem dubium & easdem rationes vt hic, sed iam in lib. 9. tex. 13. determinauerat propositum, & determinatio stat in hoc. Actus & potentia dupliciter considerantur. Primo, simpliciter. Secundo, in eodem procedente à potentia ad actũ, primo modo, actus est prior potentia, quoniam nihil reducitur de potentia ad actum. nisi per aliquod iam existens actu, vel formaliter, vel virtualiter. formaliter quidem, vt in productione vniuoca. virtualiter autem, vt in productione æquiuoca. in eodem vero procedente à potentia ad actum,

constat potentiam esse priorem actu, & hoc inuenitur in omni generabili, quod enim generabile est prius est in potentia, quàm in actu. nam si generabile est, nundum actu est, ex hac ergo distinctione patet, ꝙ primum principium, à quo producitur omne ens est omnino actus, & nullo modo in potentia, vt probabit Arist. in lib. 12. in tex. 30. loquendo autem de primo principio materiali, dico ꝙ prius est in potentia quam in actu, quoniam de ratione materiæ est esse ens in potentia, & tamen non potest reduci ad actum nisi per ens actu, ex consequenti principium materiale non potest esse primum ens, principium autem primum formale, quoniam vt dicemus in lib. 12. coincidit in idem numero, cum primo efficiente necesse est vt sit actu. Dicemus .n. Deum esse primum actum, siue primam formam metaphysicalem, primum efficiens & primum finem.

Nunc superest soluere rationẽ probantem ꝙ sunt in potentia. nam ratio in oppositum concludit. negatur igitur consequentia. Ad probationem, negatur potentiam esse vniuersaliter priorem actu, licet concedatur in vno & eodem procedente à potentia ad actum, & cum arguitur, quoniam non conuertitur &c. dico ꝙ ille modus arguendi verificatur in omni eo quod reducitur de potentia ad actum. & est illud cuius esse est corruptibile. in æternis autem, vt dicit Aristot. in 3. Phys. cum non differat esse & posse, potentia passiua non præcedit esse actu, & quoniam prima principia entiũ productiua sunt æterna & incorruptibilia & immaterialia, vt declarabitur in lib. 12. ideo semper fuerunt actu, secundũ veritatem quidem primum principium semper fuit actu, secundùm Arist. autem & primum principium & intelligentiæ & cœlestia corpora. Hæc de cap. 14. dicta sint.

CAPVT XV.

IN cap. 15. dubitatur, vtrum prima rerum principia sint vniuersalia, vel singularia. & hoc dubium ponitur propter Platonem, qui posuit naturas specificas abstractas & esse principia & productiua, ac formalia singularium. Et arguitur ad ambas partes, & pro parte negatiua sic. Si prima

ma principia prima sunt vniuersalia non erunt substantiæ; & sic fient substantiæ à non substantijs, quod est impossibi le; probatur consequentia. substantia significat hoc aliqd, vniuersale non significat hoc aliquid, sed quidquid .i. quale substantiale, quod idem est quod commune multis in genere substantiæ. ergo si principia sint vniuersalia non erunt substantiæ. Et aduerte, ꝙ hæc propositio, substantia significat hoc aliquid, proprie verificatur de prima substantia, quæ in se & per se existit. Et quoniam apud Plat. ideæ quas po nit principia sunt per se subsistentes, ideo si sunt substantiæ sunt substantiæ primæ, ex consequenti significant hoc aliquid, ex hoc sequitur ꝙ non possunt esse vniuersales. vnde videtur Plato dicere contradictoria .s. ꝙ principia prima sint substantiæ in se subsistentes, & si vniuersales.

Sed forte dicet aliquis, non inconuenit, quod est commu ne multis, esse hoc aliquid.

Sed contra hoc, sic arguit Philosophus, ergo singulare po terit esse multa hoc aliquid, quod est falsum, quoniam tunc non esset vnum numero, probatur consequẽtia. In Socrate, est animal vt commune multis, & homo, & est ipse Socrates, ergo erit tria hoc aliquid .s. animal, homo, Socrates, immo Socrates erit tria animalia. nam animal est animal, & homo est animal, & Socrates est animal. hæc autem sunt absurda. ergo &c.

Pro parte affirmatiua sic: Si prima principia non sunt vni uersalia non sunt scibilia, quoniam scientiæ sunt vniuersalium. si non sunt scibilia, nec principiata erunt scibilia, pendet enim scientia principiatorum à scientia principiorum, & sic omnis scientia peribit.

Et tu aduerte, ꝙ in lib.7.in tex.46 47.& 48. replicabit rationes hic adductas pro parte negatiua, & alias addet, & determinabit pro parte negatiua absolute, quoniam apud Aristot. per se subsistere conuenit tantum, singulari, & quoniam causare, siue principiare, præcipue effectiue, vt dicetur in libro 9. fundatur in rei existentia, ideo necesse est omne principium productiuum esse singulare, nec actio verificatur de aliquo vniuersali, nisi q̃a est in aliquo singulari. nã vt sæpe diximus, homo non generat nisi quia hic, vel hic homo gñat.

Propterea, vanum est ponere principia prima rerum esse vniuersalia in prædicando, licet sint vniuersalia in causando, vt Deus intelligentia, cœlum, quorum tamen vnumquodque est in se singulare, & hoc aliquid, vt declarabitur in lib. 12.

Relictis igitur rationibus pro parte negatiua, quoniam verum concludunt, soluenda est ratio pro parte affirmatiua: negatur igitur consequentia. ad probationem dico, quòd scientiæ non solum sunt vniuersalium, sed etiam singulariũ incorruptibilium & immaterialium, sunt enim entia necessaria, & non contingit ea aliter se habere, ergo sunt scibilia, quod autem dicitur scientiam non esse singularium intelligitur proprie de singularibus corruptibilibus & materialibus, cum sint in continua variatione, quoniam igitur prima rerum principia productiua sint immutabilia secundùm substantiam, licet sint hoc aliquid, tamen sunt vera scibilia, immo perfectissima, cum sint maxime actu, & non est necesse vt fiant actu intelligibilia, sicut hæc materialia. Patet igitur, quòd non cogimur ponere prima principia rerum esse vniuersalia, neque vt sint productiua, neque vt sint scibilia. Hęc de capite decimoquinto dicta sint, & de omnibus dubijs disputatis ab Arist. in hoc 3. libro Metaphysicæ.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER QVARTO LIBRO METAPHYSICAE ARISTOTELIS.

ISPVTATIS dubijs motis in libro tertio,& determinatis à nobis, ne ſtudium addiſcentis fieret inutile.

In hoc quarto libro intendit Ariſt. ſtabilire ſubiectum huius ſcientiæ,& declarare quòd ad Metaphyſicum ſpectet conſiderare de ſubſtantia & accidente,& de paſſionibus entis, & vt de vno,& multitudine eodem & diuerſo,& de oppoſitis,& de primis principijs complexis, quæ dicuntur dignitates. Totam igitur intentionē Ariſt. concludemus in duobus tractatibus.

In quorum primo, agemus de ſubiecto huius ſcientiæ,& de quibus habet conſiderare.

In ſecundo,agemus de principijs complexis.

TRACTATVS PRIMVS.

RIMVM tractatum diuidimus in quatuor capita.

In primo probabitur, ꝙ hæc ſcientia verſatur circa ens inquantum ens,& circa accidentia,quæ per ſe conueniunt enti,ex conſequenti ens inquan-

tum ens est subiectum eius.

In secundo probabitur, ꝙ hęc scientia habet considerare, tam de substantijs, quàm de accidentibus.

In tertio probabitur, quòd hæc scientia habet considerare de vno, & multitudine, & eodem, & diuerso, quæ sunt opposita.

In quarto probabitur, ꝙ habet considerare de principijs primis complexis, & defensare ea contra negantes.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. probandum est, quòd hęc scientia versatur circa ens inquantum ens, & circa eius proprias passiones. Ad cuius probationem propono duo.

Primum est, quoniam ens & proprietates suæ, vt vnum & multa, & idē & diuersum &c. sunt termini communissimi, à quorum cognitione pendet sequētium cognitio (ignoratis enim primis impossibile est sequentia scire) necesse est vt in aliqua scientia considerentur, & si dicat aliquis, ꝙ sufficit in aliqua specie considerare ens, quoniam ingreditur conceptum omnium, non autē est necesse considerare ea quæ sunt accidentia entis.

Contra determinatum est in 1. Poster. ꝙ eiusdem scientię est determinare de subiecto, & de passionibus, siue proprietatibus, quæ per se conueniunt subiecto, vt qui cōsiderat numerum considerat parem, vel imparem. ergo eiusdem scientiæ est considerare ens, & quæ per se conueniunt enti.

Dico autem quæ per se conueniunt subiecto ad differentiam eorum, quæ conueniunt per accidens, & quoniam quæ per se conueniunt inferiori, per accidens conueniunt superiori, sicut esse risibile per se conuenit homini, sed animali conuenit per accidens: nam potest inueniri animal sine risibili, non autem homo, ideo quæ conueniunt per se partibus entis, vt enti mobili esse in loco, habere materiam, & enti quanto esse diuisibile in partes quantitatiuas, per accidens conueniunt enti inquantum ens, nam datur ens sine loco, & sine materia, & sine diuisione quantitatiua, vt declarabitur

in 12. libro. Ideo huiusmodi proprietates non sunt considerandæ in scientia de ente inquantum ens Quæ autem cõueniunt enti inquantum ens, sunt ea quæ conueniunt cuilibet enti diuisim, vt vnum vel multa, idem vel diuersum, simile vel dissimile. Et hæc consideranda sunt in scientia, quę est de ente inquantum ens.

Secundum est, ꝙ scientia considerans de ente inquantum ens non est aliqua, ex scientijs speculatiuis particularibus, quales sunt physica & mathematica. Iste enim assumunt sibi partem subiectiuam entis, circa quam occupantur, & considerant per se accidentia illius partis, sicut mathematica assumit sibi numeros & magnitudines & considerat de eis, & de suis per se accidentibus, vt de recto & curuo, de pari & impari, & naturalis assumit sibi, vt inquit Commen. in cõm. 1. ens mobile, & considerat de accidentibus eius secundùm quòd est mobile, vt de motu, de loco, de tempore &c.

Ex his duobus concluditur, ꝙ metaphysica est illa scientia, quæ versatur circa ens inquantum ens, & circa eius per se accidentia, & probatur sic.

Scientia consideratiua vniuersalium causarum & principiorum entis inquantum ens, versatur circa ens inquantum ens, & eius per se accidentia, eiusdem enim scientiæ est considerare subiectum & principia & causas subiecti, ex j. Poster. sed vt dictum est in prooemio huius scientiæ ipsa considerat principia & causas vniuersales entis inquantum ens, cum sit simpliciter sapientia, ergo &c. Et confirmatur quoniam antiqui quærentes prima & altissima principia, quærebant principia entis, vnde qui posuerunt tantum principia materialia dixerunt philosophiam naturalem esse primam philosophiam, arbitrantes sola corpora esse ens, patet igitur metaphysicam versari circa ens inquantum ens. Hæc de primo cap. dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. probandum est, quomodo hæc scientia habet considerare tam de substantijs, quam de accidentibus, & quoniam ens sufficienter diuiditur per substan-

tiam,& accidens,consequẽter manifestum erit,ꝙ hæc scientia de omni ente considerat,vt igitur habeatur plena resolutio, ponuntur tres conclusiones.

Prima conclusio,hæc scientia considerat de substantijs & accidentibus simul, & sic probatur.

Scientia considerans aliquod commune multis non æquiuoce,sed analogice considerat de omnibus modis, quibus dicitur. Hanc declarat Philosophus exemplificans de salubri,siue de sano,quod quoniam consideratur in arte medicinæ,& de multis dicitur in habitudine ad vnum, vt de cibo,de medicina,de vrina, in ordine ad animal quod est subiectum sanitatis, ideo ars medicinæ habet considerare de omnibus modis quibus dicitur sanum, sed ens dicitur multipliciter,non æquiuoce, sed in ordine ad vnum primum qđ est substantia,nam alia entia sunt,aut mensuræ substantię,vt quantitates, aut dispositiones eius sicut qualitates, aut viæ ad eam, vt motus & generatio, aut priuationes & negationes eius,sicut corruptio & mors,ergo hæc scientia quæ considerat ens inquantum ens,habet considerare de substantijs, & de omnibus,quæ non sunt entia secundùm se,sed in ordine ad eas,hæc autem sunt accidentia, tam respectiua, quàm absoluta,tam permanentia,quàm successiua. patet igitur,ꝙ hæc scientia considerat de substantijs,& accidentibus.

Secunda conclusio,hæc scientia est principaliter consideratiua substantię,probatur primum & principale ens est substantia,quoniam est ens per se,& non inordine ad aliud, accidentia autem sunt entia inquantum fundantur,& pendent a substantia.. Ergo hæc scientia principaliter considerat de substantia,probatur consequentia, quoniam scientia consideratiua alicuius communis analogi.primo & principaliter est de primo analogato,& nõ est de alijs nisi in ordine ad ipsum,vnde ars medicinæ principaliter est de animali sano,& nõ est de alijs modis,nisi in ordine ad ipsum,cum igitur hæc scientia sit consideratiua entis analogi, principaliter est de substantia, quæ est primum analogatum & non est de alijs nisi in ordine ad substantiam.

Tertia conclusio, hæc scientia habet considerare de omnibus substantijs non quidem secundùm specificas rationes,

quibus

quibus abinuicem distinguuntur, sed inquantum sunt entia & inquantum substantiæ, hæc probatur sic. Quæcunque sunt vnius generis subiecti ad vnam scientiam pertinent cõsideratiuam illius generis subiecti. Nam quia omnes colores continentur sub colore quod est obiectum visus, ideo ad visum pertinent, & quia omnes voces literate continentur sub voce literata quæ est genus subiectum circa quod versatur grammatica; ideo ad vnam scientiam grammaticam pertinent, sed omnes substantiæ, tam sensibiles, quàm immateriales sunt vnius generis subiecti quia continentur sub ente, ergo ad illam scientiam spectant, quæ versatur circa ens, quæ est hæc, dixi autem, nõ quidem secundùm specificas &c. Quoniam id non ad vniuersalem scientiam spectat qualis est hæc, sed ad particulares scientias consideratiuas tantum de aliqua parte entis, puta ad physicam quo ad substantias sensibiles, substantiæ autem insensibiles quod ad proprias earum rationes, spectant ad vltimam partem huius scientiæ, vt declarabitur in libro duodecimo. Nam illic proprie fiet applicatio ad huiusmodi substantias, quarum cognitio videtur primi Philosophi. Patet igitur quomodo hęc scientia considerat de substantijs & accidentibus, sed principaliter de substantijs, & de omnibus substantijs inquantum entia & substantia sunt. Et in his habes totalem resolutionem dubij moti in libro tertio in cap. 4. Hæc de secundo capite dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio capite probandum est, quòd hæc scientia debet considerare de vno, & de speciebus vnius sumpti trãscendenter quæ sunt idem, simile, æquale, similiter habet considerare de opposito ipsi vni, quod dicitur multa, siue pluralitas, & de speciebus oppositis speciebus vnius quæ sunt diuersum dissimile inæquale, & omnia genera oppositionum, sicut oppositio contraria contradictoria, priuatiua, relatiua, vt igitur resoluantur omnia præposita pono conclusiones tres.

Prima conclusio, hæc scientia habet considerare de vno

ſumpto tranſcendenter,quod dico ad differentiam vnius,vt eſt principium numeri quantitatiui. Illud enim vt ſic,eſt de conſideratione mathematici. Hanc concluſionem probat Ariſt.ſic. Quæ ſunt idem conuertibiliter realiter,licet diſtin guantur ratione ad eandem ſcientiam pertinent, ſed ens & vnum tranſcendens ſunt idem conuertibiliter,realiter, licet differant ratione. ergo &c.Maiorem Ariſt. relinquit vt ma nifeſtam,nam eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare hominem & rationale animal & ſenſitiuum, principium & cauſa, quoniam ſunt idem conuertibiliter realiter.Minorem vero pro batur dupliciter,ſed prius declarandum eſt, ꝙ ſe adinuicem conſequuntur,id eſt ſe habent conuertibiliter, vnde inquit Ariſt.ꝙ ſeinuicem conſequuntur ſicut principium & cauſa. Quod tu intelliges de principio productiuo,& de cauſa pro ductiua,quæ in rebus creatis conuertibiliter ſe habent,nam in creatis omne principium productiuum eſt cauſa, & omnis cauſa productiua eſt principium,vtrum autem principiũ abſolute ſumptum conuertatur cum cauſa,dicemus in lib.5. Item ꝙ differunt ratione licet ſint idem re, aliter eſſet nuga tio dicere ens vnum,ſicut cum dicitur, veſtis & indumentũ, ſic declarata minor probatur ſic.

Primo,ſi aliqua duo dicantur de aliquo & nullam diuerſi tatem cauſant in eo,ſunt penitus idem re, ſed ens & vnum ſi dicantur de aliquo nullam diuerſitatem cauſant in eo, nã ſicut idem eſt dicere homo & ens homo, ita homo & vnus homo,& probatur ſic,ſimul generantur & ſimul corrumpun tur ſimultate naturæ,homo & ens homo,homo & vnus homo. Quæ autem ſimul ſimultate naturæ ad differẽtiam ſub iecti & proprie paſſionis,ex quibus paſſio eſt poſterior natura generantur & corrumpuntur ſunt idem & nullam diuerſitatem dicunt in eo de quo prædicantur. ergo manifeſtum eſt, ꝙ ens & vnum tranſcendens ſunt idem conuertibiliter realiter.

Secundo ſic,quæ prædicantur de ſubſtantia rei per ſe ipſa & non mediante alio, ſunt idem realiter, & dico non mediante alio ad differentiam proprie paſſionis,quæ quoniam non prædicatur de ſubiecto, niſi mediante differentia ſubſtantiali vel forma à qua fluit, non eſt idem re cũ ſubiecto,

nam

nam risibile non prædicatur de homine, per seipsum, sed mediante, rationali, sed ens & vnum transcendens prædicantur de substantia rei per seipsa. Nam de ente constat, quoniam quidquid est, ens est, de vno autem sic probat Comment. in comm. 3. & concorditer B. Thom. Si res est vna, non per seipsum, sed mediãte alio, quęritur de illo alio cum sit ens, erit vnum, aut ergo per seipsum aut per aliud, si per seipsum habetur intentum, quoniam & de primo idem poterat responderi. Si per aliud iterum quæritur vt supra, & cum non sit processus in infinitum dicendum est, ꝙ vnum quodque est ens & vnum per seipsum & non per aliquod medium. Constat ergo quòd ens & vnum sunt idem realiter conuertibiliter. Vtrum autem vnum transcendẽs & vnum numerale sint idem, determinabitur in quæstionibus nostris.

Secunda conclusio, hæc scientia habet considerare de speciebus vnius sicut de speciebus entis, & sumitur ibi species largo modo, vt sit sensus, ꝙ habet considerare de partibus vnius siue de modis, sicut de partibus & modis entis, & probatur sic. Quia ens & vnum sunt idem realiter per præcedentem conclusionem, ad eandem scientiam pertinent, ergo quia eadem sunt species vtriusque ad eandem scientiam pertinent. Species autem siue modi entis sunt substantia quantitas qualitas &c. Species autem siue modi vnius sunt idem æquale simile. Idem fundatur in substantia, æquale in quantitate, simile in qualitate, vt dicetur in lib. 10. Ergo hæc sciẽtia habet considerare de eodem, sicut de substantia & de qualitate, sicut de quantitate & de simili, sicut de qualitate, quòd autem eædem sint species entis & vnius probatur, quoniam sicut diuersorum diuersæ sunt species & differentiæ sic eorũdem eædem sunt, sed vt probatum est, entis & vnius est eadẽ natura, ergo eorundem sunt eadem species.

Ex hac conclusione sequitur corollarium, ꝙ partes huius scientiæ ordinantur sicut species entis & vnius, species autẽ entis & vnius sic ordinantur, quòd inter eas vna est prima, & alia subsequitur, quod patet in substantia, quæ principaliter est ens, nam datur substantia abstracta & substantia sensibilis, abstracta quidem est prima perfectione, sed postrema in cognitione. Sensibilis autem est prima in cognitione no-

stra,

ſtra,ſed poſterior perfectione,eodem modo ordinantur partes huius ſcientiæ,nam pars conſideratiua de ſubſtantia abſtracta,eſt prior nobilitate,ſed vltima in doctrina,& ideo traditur ab Ariſt. in vltimo loco.i.in lib. 12. pars autem conſideratiua de ſubſtantia ſenſibili eſt prior doctrina, quoniam noſtra cognitio incipit à ſenſu, & ideo traditur ab Ariſt. in lib. 7. & 8. eſt autem poſterior nobilitate, quoniam trahit ſcientia maiorem,vel minorem nobilitatem à re ſcibili,vt dictum eſt in primo de anima, & declarabitur in lib. 12. vnde patet,vt inquit Philoſophus,quòd metaphyſicus in hoc aſſimilatur mathematico, nam in ſcientijs mathematicis vna eſt prior vt Arithmetica, quia eſt de numero, alia poſterior vt Geometria, quia eſt de magnitudine, quæ eſt poſterior numero, quoniam qualis eſt ordo inter vnitatem principium numeri & punctum,principium magnitudinis talis eſt inter numerum & magnitudinem, conſtat autem vnitatem eſſe priorem puncto,quoniam licet vtrunque ſit indiuiſibile, tamen punctus addit ſitum ſuper vnitatem, ſic in metaphyſica vna pars eſt prior,& alia poſterior,vt dictum eſt.

Tertia concluſio,huius ſcientiæ eſt conſiderare de pluralitate,ſiue de multitudine, & de negatione & priuatione, & de ſpeciebus oppoſitis, ſpeciebus vnius quæ ſunt diuerſum inæquale diſſimile. Hæc probatur quo ad ſingulas partes prima ſic,eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare de oppoſitis,quoniam per vnum cognoſcitur illud, vnde eadem eſt diſciplina ſani & ægri, recti & obliqui, ſed vnum & multa opponuntur,vt declarabitur in libro decimo. ergo huius ſcientiæ eſt conſiderare de vtroque: ſecunda pars ſic,eadem ſcientia eſt conſideratiua alicuius, & eorum quæ ſunt de ratione eius, ſicut ſcientia conſiderans de lapide,conſiderat de materia & forma lapidis,ſed negatio & priuatio ſunt de ratione vnius non quidem negatio abſolute,quoniam cum negatio abſolute dicta verificetur, tam de ente, quàm de non ente, tam ens,quàm non ens eſſet vnum,quod eſt falſum, quoniam in plus eſſet vnum, quàm ens: & tamen dictum eſt in prioribus,quòd ſunt idem conuertibiliter. Negatio igitur in ſubiecto eſt de ratione vnius,vt dicatur res vna cuius natura,vel entitas eſt indiuiſa: hæc autem negatio in ſubiecto dicitur priua-

priuatio, de qua tractabimus in libro quinto, & in libro decimo. Sed tu aduerte, quòd quam priuationem includat vnum, an .f. priuationem multitudinis, an priuationem diuisionis formalis, vel quantitatiue determinabitur in quæstionibus nostris: tertia pars sic, idem, & diuersum, æquale, & inæquale, simile, & dissimile sunt opposita. ergo ad eandem scientiam pertinent, & quoniam contrarietas quædam differentia est, omnis autem differentia, quædam diuersitas est, vt declarabitur in decimo libro, ideo huius scientiæ est considerare de contrarijs, & non solum de his, sed & de omni genere oppositionis, quoniam omnia opposita diuersa sunt. Impossibile est enim idem, vt idem sibi ipsi opponi. Patet igitur quòd hæc omnia consideranda sunt in præsenti scientia, sed quia quodlibet eorum dicitur multipliciter, non quidem æquiuoce, nec vniuoce, sed analogice, ideo prius diuidendum est vnumquodque eorum & omnes modi reducendi sunt ad vnum principaliter dictum, & id Philosophus aget per totum quintum librum. Hæc de tertio capite dicta sint. Ex quibus habes plenam determinationem dubij moti in tertio libro, cap. 5. Illic enim quærebatur, si eiusdem scientię est considerare substantias, & accidentia per se substantiæ, quæ dicuntur esse vnum & multa idem &c. Nam cum sola substantia simpliciter sit ens, quod conclusum est hic de ente, potest appilcari substantiæ.

Et tu aduerte, quòd postquam Philosophus secundam & tertiam conclusionem rationibus proprijs probauit, eisdem applicat quasdam rationes communes & probabiles, ex quibus formamus duas ad pleniorem doctrinam, relinquentes residuum, vt non necessarium præsenti proposito. Decreuimus enim ita ordinare negocium metaphysicum quod non relinquamus vtilia, nec immoremur in superfluis, & breuitati studendum est.

Prima igitur ratio secundùm Comment. in comm. 5. & conformiter B. Th. sic formatur. De eodem & de contrarijs mouentur multa dubia, vt dum quæritur, si idem est Socrates & Socr. sedens, & si vnum vni contrarium est, & similiter fiunt quæstiones de simili & dissimili &c. Ergo in aliqua scientia hæc dubia consideranda sunt, constat autem ꝙ non

non considerantur in aliqua scientia particulari, quoniam in illa non cōsiderantur nisi dubia quæ fiunt circa proprium subiectum, & suas proprias passiones, puta in Geometria circa magnitudinem, si componitur ex indiuisibilibus. Circa rectum & obliquum si sufficienter diuidunt lineam, idem intellige in arithmetica circa numerum & passiones suas. In scientia naturali circa ens mobile & motum, & graue & leue. ergo ad scientiam vniuersalem, quæ est metaphysica spectat de his considerare. Cum igitur entis & vnius eædem sint proprie passiones, & hæc scientia considerat de ente, & vno consequens est, vt de passionibus eorum consideret, & determinet quæ circa eas mouentur dubia. Quapropter antiqui sapientes quærentes de primis rerum principijs, non peccabant considerantes de vno & multitudine & numero, & de contrarijs, sed peccabant quoniam relinquebant considerationem substantiæ quæ debebat esse principalis.

Secunda autem ratio, metaphysicus, logicus, sophista, assimilantur in subiecto circa quod, nam de ente omnes considerant, sed distinguuntur modo considerandi, & fine. Modo quidem quoniam metaphysicus considerat de ente quo ad prædicata realia. Logicus autem quo ad prædicata intentionalia, quæ sunt genus species indiuiduum &c. Ideo dicitur versari circa ens rationis. Quod quidem quid proprie sit, & quomodo distinguitur ab ente reali, pertractauimus in tractatu de transcendentibus, quem pręposuimus toti negocio metaphysico. Item differunt, quoniam, vt inquit Commentator comm 5. Metaphysicus considerat de ente consideratione demonstratiua. Logicus autem consideratione probabili. Sophista autem nullam habet veram cognitionem, fine vero differunt. quoniam metaphysicus intendit scientiam, logicus veram opinionem, sophista neutrum, sed gloriam & apparentiam tantum, sed ex eo quod logicus & sophista versantur circa ens, de omnibus pertractant & in omnibus se immiscent, vnde pertractare de prædicamentis, de causis, de contrarijs, de priuatione, de habitu, de simili & dissimili, de forma, de materia, de fine, vt patet in topicis. ergo & metaphysicus cuius subiectum est ens debet versari circa omnia prædicta, modo sibi conuenienti. s.

modo

modo inuestigatiuo ueritatis,& generatiuo veræ scientiæ. Concludit igitur Arist.ꝙ ad vnam scientiam spectat speculari ens inquantum ens, & de his quæ consequuntur ens ut ens,& non solum de prædictis passionis entis & vnius & pluralitatis,sed de priore & posteriore,genere & specie,toto & parte. & de alijs talibus,quoniam,vt inquit Cōment. cōm. sexto. Omnia ista sunt accidentia enti inquantum ens essentialia,sed quædam opinabilia .i. secundùm opinionem antiquorum puta,quòd omne ens sit totum & pars,hoc enim dicunt,qui tenent tantum ens corporeum. Quòd autem omne ens sit prius aut posterius est secundùm veritatem, quoniam vt declarabitur in lib. 12.omnia entia sunt quodammodo ordinata.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.probandum est,ꝙ hæc scientia habet considerare de primis principijs,quas nominat Arist.dignitates mathematicas,quia mathematicus maxime vtitur eis,quia habet magis certas & manifestas demonstrationes, vt igitur propositum resoluatur pono aliquas conclusiones de mente philosophi.

Prima conclusio,ad philosophum primum spectat consideratio talium principiorum,& probatur sic.Quę sunt communia omnibus generibus entis inquantum ens, debent cōsiderari à philosopho primo speculante ens inquātum ens, sed talia principia sunt communia omnibus generibus entis,sunt enim applicabilia cuilibet generi entis, cuius signū est,quòd omnes scientiæ speculatiuæ, quarum subiecta sunt diuersa genera entis vtuntur his principijs,non quidem absolute,sed ut eis conuenit,verbi gratia,dicit geometra, omnem lineam esse simetram,vel assimetram, vel æqualem,vel inæqualem, dicit physicus, omne ens mobile esse corruptibile,vel incorruptibile. ergo &c. Et confirmatur,quoniam cum in aliqua scientia necesse sit ea considerare, aliter demonstrationes nullam haberent firmitatem,quoniam in ipsis firmantur, & constat quòd nulla scientia de eis considerat quæ sit particularis,licet eis vtatur,relinquitur hæc con-

eo quod non est eis valde manifestum.

Secunda est,quòd debet esse verum absolutæ, & non sub conditione vel ex suppositione, quod enim est necesse habe ri ab intelligente quodcunque genus entium,debet esse sim pliciter verum & non ex conditione,aliter intelligens nun quam posset se firmare nisi data tali conditione, constat au- tem,quòd necesse est intelligentem quemcunque habere ve ritatem primi principij aliter de nullo sequenti veritatem haberet,ergo necesse est ipsum esse non conditionaliter,sed absolute verum.

Tertia est, quòd eius cognitio adueniat nobis per natu- ram; id est quòd naturaliter & non per demonstrationem sit nobis cognitum. ea autem naturaliter cognoscimus quę non per inuestigationem ex aliquo priori noto,sed solo lu mine intellectus cognitis terminis apprehendimus esse ve- ra,& opposita esse falsa, & sic apprehendimus prima princi- pia complexa,&maxime primum in quo fundantur omnes scientiæ. Sed illę tres conueniunt huic complexo. Impossi bile est idem eidem simul in esse & non in esse,quod sic ma- nifestatur,prima conditio ei conuenit. Nam impossibile est aliquem sani intellectus mente concipere, quòd idem eidé possit simul inesse & non inesse, licet aliqui dicant Heracli- tum aliter dixisse,sed non est necesse omne dictum oræ mẽ- te teneri,ergo nullus potest circa ipsum decipi, antecedens sic probatur. Si quis potest mente concipere idem simul es- se & non esse,ergo potest in suo intellectu habere simul con trarias opiniones quod est manifeste falsum, contraria sunt enim quæ se mutuo expellunt ab eodem subiecto, conse- quentia sic probatum. Determinatum est in secundo peri- hermenias, quòd duæ opiniones duorum contradictorio- rum sunt contrariæ,sed simul esse & non esse sunt duo con- tradictoria. ergo si quis opinetur dua contradictoria esse simul vera, habebit simul in suo intellectu contraria opi- niones.

Patet igitur quòd prima conditio conuenit ei, ex con- sequenti conuenit ei,secunda.

Nam si non possum aliter mente concipere,necesse est vt sit absolute verum & non ex conditione, alioquin, remota

conditione,posset esse non verum, & tunc possem mente tenere oppositum similiter tertia conditio sequitur ex prima, nam ea circa quæ errare non possumus,oportet vt nobis statim innotescant, ergo non per discursum sunt nobis nota, omnis enim discursus fit in tempore, & ex aliquo magis noto,si non per discursum. ergo solo lumine intellectus,ergo naturaliter.

Patet igitur hoc esse primum & firmissimum principium ad quod demonstrantes expresse vel virtualiter reducunt vltimam opinionem suam, nec possumus aliquid firmiter apprehendere nisi hoc principio intellecto & firmato.

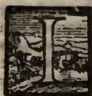
Quarta conclusio,licet hoc principium non possit absolute demõstrari,potest tamen elenchice,id est redarguitiue.

Prima pars sic declaratur: demonstratio absolute sumpta est ex notioribus & prioribus, si igitur hoc principium potest absolute demonstrari,aut per seipsum,aut per aliud, nõ per seipsum,quoniam esset notius & ignotius. Si per alterũ aut procedetur in infinitum aut stabitur in aliquo indemõstrabili & tamen notissimo, non est processus in infinitum, vt probatum est in primo Poster.nec est status in aliquo indemonstrabili notissimo, quoniam nullum principium est notius isto, nec firmius eo, propter conditiones positas supra,hinc patet error eorum, qui dignantur hoc principium demonstrare, in quem inciderunt propter ineruditionem quorum debeat esse demonstratio,& quorum non. neque enim omnia sunt demonstrabilia,aliter,aut contingeret circulus in demonstrando, aut processus in infinitum. Si igitur quorundam non est demonstratio id maxime conuenit huic principio propter sui maximam euidentiam.

Secunda autem pars sic declaratur: demonstrare elenchice non est ex aliquo priori vel notiori, sed ex aliquo dicto & concesso,à dubitante,etiam ꝙ secundùm sui naturam esset minus notum. Quod si dubitans nihil concedit: derisio est quærere rationem ab eo qui nulla vtitur ratione. Talis enim est similis plantæ,& deterior bruto,quoniã bruta vtuntur certis signis ad signandum ad extra proprias phantasias & affectus, qui autem nihil concedit saltem determinatum significatum terminorum, non vtitur certis signis ad signandum

dum quod habet in mente, ideo similatur plante carenti co gnitione,& est deterior bruto. Qui igitur negant hoc principium,aut aliquid concedunt,aut non; si sic,possunt ex concesso redargui quod est demonstrare elenchice. Si nihil concedunt deridendi sunt. Et hoc modo procedet Arist. in tract. sequenti,contra negantes hoc principium. Hæc de 4.cap.dicta sint. Et hic terminamus primum tractatum super 4.lib.

TRACTATVS SECVNDVS, *super quarto Metaphysicæ.*

N hoc secundo tractatu defensandum est primum principium contra negantes, ipso enim defensato, defensantur reliqua prima complexa, quoniam firmitatem accipiunt ab eo,& comprehendimus mentem Arist. in quinque capita.

Primo, disputandum est contra eos vniuersaliter & ex rationibus vniuersalibus.

Secundò, soluendæ sunt dubitationes propter quas primum principium negarunt.

Tertio, disputandum est contra statuentes veritatem rerum in apparentia.

Quarto, disputandum est contra eos qui ponũt medium inter contradictoria, ex consequenti concedunt ea esse simul falsa.

Quinto, disputandum est contra errores principiorum logicæ & philosophiæ naturalis.

CAPVT PRIMVM.

IN prima cap. disputandum est contra eos vniuersaliter quòd impossibile est contradictoria esse simul vera,& arguit Philosophus septem rationibus, quarũ prima procedit ex determinato significato nominis. Ad cuius euidentiam præpono quatuor.

Primo, cõtra negantes primum principium complexum

ponit substantiam hominis. secundum autem negat.

Quarto, homo & non homo non significat idem, quoniã homo significat esse hominem, & non homo significat non esse hominem, sed hæc duo non sunt idem, aliter non homo prædicaretur de homine, præterea magis differunt homo & non homo quàm homo & album. illa enim differunt substantialiter, hæc autem accidentaliter, sed hæc duo non sunt idem, licet vnum prædicetur de altero, vt dictum est supra, ergo multo minus sunt idem. esse hominem & non esse hominem.

His præpositis, sic formatur prima ratio, Necesse est quod homo sit animal bipes, hoc enim est determinatum significatum suum, vt declaratum est supra, & summo pro eodem hominem significare esse hominem & hominem esse animal bipes, tunc vltra, ergo est impossibile hominem non esse animal bipes, quod enim necesse est esse impossibile est nõ esse, si est impossibile hominem non esse animal bipes, ergo impossibile est hanc esse veram, homo non est animal bipes, ergo semper erit falsa, & cum sit contradictoria huius, homo est animal bipes, quæ necessario est vera, impossibile est duo contradictoria esse simul vera; Sed forte respondebit aliquis & dicet rationem non concludere, quoniam quando quis interrogatur, si homo significat animal bipes vel non, non respondebit affirmationem tantum, vel negationem tantum, sed dicet, quòd significat vtrunque, contra id arguit Philosophus. Quando quis simpliciter interrogatur id est de parte affirmat. vel negatiua. Simpliciter de vna debet respondere, aliter nunquam terminaretur disputatio, si vellet de omnibus conuenientibus rei respondere, constat enim quòd homini potest conuenire esse album & magnũ, & doctum quodammodo infinita prædicata. Si igitur quis in disputatione interrogatur, an homo sit albus vel non & respondere velit quòd est albus magnus doctus calidus grauis &c. Vana esset huiusmodi disputatio, nec vnquam concluderetur. Cum igitur in proposito quis interrogatur an homo significet animal bipes vel non, respondere debet de altera parte tantum, aliter non est disputandum cum eo, cũ nihil determinate ponat.

Secunda ratio sumitur ex ratione prædicati substantialis & accidentalis. Et stat in hac conditionali. Si contradictoria sunt simul vera, ergo nullum erit prædicatum substantiale & quiditatiuum, sed omnia erunt prædicata accidentalia, ex consequenti aufertur omnis vera diffinitio, quoniam nõ datur nisi per prædicata substantialia & quiditatiua, sed impossibile est omnia prædicata esse accidentalia, ergo &c.

Pro resolutione huius rationis probanda est consequentia, deinde manifestanda est impossibilitas consequentis.

Pro euidentia consequentiæ præpono duo.

Primo, prædicatum substantiale in hoc differt ab accidentali, quod semper inest, & impossibile est ab esse, cum sit de natura & essentia rei. Accidentale autem potest ad esse & ab esse, hæc enim est ratio accidentis, ex quo sequitur, q̃ si de aliquo verificatur prædicatum A. & de eo verificatur suũ oppositum, erit prædicatum accidentale.

Secundo, prædicatum substantiale est tantum vnum re, licet possit plurificari ratione, nam est idem re cuius est prædicatum, quælibet autem res est tantum vna cum sit indiuisa in seipsa, aliquo modo indiuisionis, ergo prædicatum substãtiale est tantum vnum re, vt animal rationale cum sint idem cum homine, sunt tantum vnum re, sed prædicatum accidentale non est vnum re, quoniam licet sit in subiecto, non tamen est idem cum subiecto, nam licet Socr. sit albus, non tamen est albedo, & propterea non inconuenit plus esse prædicata accidentalia conuenientia vni rei.

Ex his arguitur sic. Si hæc duo sunt vera simul homo est homo, & homo non est homo, vel ista. & homo est non homo, ergo esse hominis cõuenit homini, & remouetur ab eo; sicut enim nigrum remouet album, sic non homo, vel non esse hominis, remouet esse hominis, ergo tam esse hominis, quàm non esse hominis est prædicatum accidentale. Præterea esse hominis & non esse hominis, non sunt vnum prædicatum. Dictum est enim in prima ratione, quòd nomen significat determinate vnum, sed non sunt vnum esse hominis & non esse hominis, vt probatum est in prima ratione. Si non sunt vnum, nec sunt idem homini, ergo sunt prædicata accidentalia, ex declaratione, & differentia assignata inter

prædi-

prædicatum ſubſtantiale & accidentale. Patet igitur quòd hæc poſitio deſtruit totaliter prædicatū ſubſtantiale. Quod autem ſit impoſſibile omnia prædicata eſſe accidentalia, ſic probat Philoſophus. Si non eſt aliquod prædicatum ſubſtātiale, ergo nullum erit prædicatum per ſe & vniuerſale id eſt ſecundùm quod ipſum, ſed omne prædicatum prædicabitur per aliud & non per ſeipſum, quod enim per accidens prædicatur non per ſeipſum, ſed per aliud prædicatur, nam & propria accidentia prædicantur de ſubiecto per aliud, vt per diffinitionem ſubiecti. Diffinitio autem per ſeipſam verificatur de ſubiecto, tunc vltra.

Si omne prædicatum accidentale prædicabitur per aliud, ergo non eſt deuenire ad primum ex conſequenti erit proceſſus in infinitum in prædicatis accidentalibus, ſed hoc eſt impoſſibile, & ꝙ ſit impoſſibile, ſic declarat Philoſophus. Modus prædicationis accidentalis eſt tantum duplex, quoniam aut prædicatur accidens de ſubiecto, vt Socr. eſt albus vel prædicatur accidens de accidente, vt muſicum eſt album, ſed in neutro poſſibilis eſt proceſſus in infinitum, non quidem quando accidens prædicatur de accidente, quia ambo conueniunt ſubiecto, ergo erit ſtatus in ſubiecto, quod eſt primum fundamentum huius prædicationis, nec quando accidens prædicatur de ſubiecto. Iſte enim proceſſus in infinitum, non fieret niſi duobus modis, primo quòd ſicut Socrates ſubijcitur albo, ita Socrates albus ſubijciatur alteri à accidēti, puta calido, & Socrates albus calidus ſubijciatur alteri, puta graui, & Socr. albus calidus grauis ſubijcitur alteri, & ſic in infinitum, ſed hic modus eſt impoſſibilis, quoniam ideo Socr. ſubijcitur albo. quia eſt quid vnum, ſed ex Socr. & albo non ſit tale vnum, qualis eſt Socrates, eſt enim Socrates vnum per ſe: Socrates autem albus vnum per accidens, & propterea non eſt neceſſe, ꝙ ſubiectum & accidens ſubijciātur alteri accidenti, ſicut ſubiectum ſubijcitur accidenti. Secundo ꝙ ſicut Socr. ſubijcitur albo, ita album calido, & calidum graui &c. Sed hoc eſt impoſſibile, quoniam accidēs ex ſe non habet virtutum ſubijciendi alteri. De ratione enim accidentis eſt ꝙ accidat alteri. i. ſubſtantiæ non ꝙ ſubijciatur alteri, aliter eſſet ordo inter accidentia, puta quòd muſicum

esse, multo magis verificabitur non esse alterius, vnde si illa est vera homo est non homo, multo magis est non lignum, non lapis &c. Supponitur secundo, id quod dicet hæc positio, scilicet quia contradictoria sunt simul vera, de quocunque verificatur negatio, verificatur affirmatio ex quo habetur, quòd si homo est non lignum, est etiam lignum, ex his suppositis sic probatur consequentia. Si homo est homo & est non homo. ergo est non lignum non triremis non murus &c. Per primum suppositum si est non lignum, & si est non murus, est etiam murus &c. Per secundum suppositum, homo ergo erit omnia, & sic sequitur quòd omnia erunt vnum quod est absurdum.

Quarta sumitur ex cognitione, & arguitur sic à sufficienti diuisione, si contradictoria sunt simul vera, aut sic est in omnibus contradictorijs aut in quibusdam. Si in quibusdam tantum, ergo in alijs, verum erit certitudinaliter vnam partem esse veram, & aliam falsam, si in omnibus hoc potest esse dupliciter.

Primo, quòd affirm. & negat. in omnibus sint simul veræ, ita quòd fiat econuerso, puta quoties affirmatiua est vera, negatiua etiam sit vera, & econuerso.

Secundo, quòd non fiat econuerso, puta licet quando affirmatiua est vera, sit negatiua vera, non tamen econuerso, ita quòd fiat negat. esse veram, & tamen affirm. esse falsam. Si dicatur secundo modo, ergo negat. erit verior & firmior quàm affirm. quod est absurdum, probatur cõsequentia, quoniam negat. absolute & semper erit vera, non autem affirm. quia dicis, non semper esse affirm. veram, quando negat. est vera, semper autem negat. esse veram, etiam quòd affirm. sit falsa, ergo erit verior & firmior, falsitas autem consequentis probatur, quoniam negat. probatur per affirm. & non pédet veritas affirm. ex veritate negat. nec conclusio negat. potest probari nisi ex aliqua præmissarum affirmatiua, si dicatur primo modo, id potest esse dupliciter, scilicet diuisim vel coniunctim diuisim quidem, verbi gratia, quòd hæc est uera per se, homo est animal, & hæc est vera per se, homo non est animal, coniunctim autem quando neutra esset vera per se sumpta, sed si simul sumatur vtraque est vera sicut si sumatur

Plato

Plato per se,& Socrates per se,neuter trahit nauem. Sumpti autem simul trahunt nauem,& tunc est verum ꝙ Socr.& Plato trahunt nauem. Si dicatur coniunctim, duo sequuntur inconuenientia.

Primo,quòd neutra pars est vera, nam à coniunctis à diuisa non valet consequentia & cum omnis propositio sit vera vel falsa,sequitur vtranque partem esse falsam.

Secundo,quòd omnia sunt vnum, vt etiam dictum est in præcedenti ratione,nam per te illæ duæ sunt simul veræ, homo est Deus,homo non est Deus,& quòd dicitur de his duabus potest dici de omnibus alijs contradictorijs, quoniam de vnoquoque possunt omnia alia entia affirmari & negari. Si dicatur diuisim,sequuntur multa inconuenientia.

Primo,omnia erunt vnum,quoniam etiam diuisim, possunt omnia alia de vnoquoque affirmari & negari, vnde si illæ duæ sunt veræ diuisim, homo est albus & homo non est albus,possum inferre: ergo homo est albus,& quod dico de albo potest dici de quolibet ente prædicato de homine, & sic patet,ꝙ homo erit omnia. Item quod homo nullum ens erit,qm̃ omnes propositiones negatiue,quę sunt altera pars contradictionum,ſm istam positionem sunt veræ,ergo non est homo non est animal,non est substantia,non est ens &c.

Secundo, omnes semper dicerent verum, quoniam non loquuntur nisi per affirmationem vel negationem, ergo si vtraque est vera,omnes dicent verum,& omnes mentientur quia omnes confitentur se dicere falsum,quando dicitur cõtradictorium prioris dicti,quod reputabatur esse verum, púta dicens negationem post affirmationem quam reputabat esse veram,confitetur se mentiri.

Tertio, nulla erit perscrutatio veritatis nec disputatio, quia necesse est disputantem dicere determinate ita esse, vel non ita esse,quòd si dicat sic,& non sic esse, iam nihil determinate ponit nec determinate negat, ergo non relinquitur locus disputationi.

Quarto, aufertur diffinitio veri & falsi. Nam verum est quando res ita est sicut dicitur vel non est, falsum autem quãdo res non est sicut dicitur,ex quo sequitur,ꝙ si per affirmatiuam res dicitur sicut est,affirmatiua erit vera,&quoniã

per

per negatiuam contradictoriam aliter dicitur, negatiua erit falsa, non potest igitur saluari diffinitio veri & falsi, & ponere cōtradictoria esse simul vera, verum quia aduersarius posset dicere, ꝙ Arist. in hoc 4. inconuenienti petit principium. Nam si aduersarius ponit contradictoria simul vera non admittet diffinitionem datam de vero & falso. Et propterea subiunxit quintam rationem.

Quinta ratio sumitur ex natura rei significate per propositionem, & arguitur sic. Si dicens contradictoria dicit verū, ergo dicens affirmationem tantum esse veram, mentitur & qui dicit negationem tantum esse veram mentitur sed hoc est falsum, consequentia patet, falsitas consequentis probatur, si dicens affirm. tantum esse veram vel negationem tantum mentitur. ergo naturæ rerum non sunt determinate entitatis, ergo sol non est magis lucidus quàm non lucidus, & terra non est magis grauis quàm leuis & ens non est magis ens quam non ens ex consequenti dicens aliquid, non dicit aliquid nec opinans aliquid, opinatur aliquid quia non magis opinatur de eo quā de suo opposito; ita enim opinatur solem obscurum sicut clarum, sed qui talia dicit, non est audiendus nec disputandum cum eo, quia non differt à planta, & negat se esse rationale, quoniam vt inquit Comment. in comm. 17. Rationale non diuiditur ab animatis, id est vegetabilibus & brutis nisi per comprehensiones & existimationes terminatas, scilicet hoc esse tale vel non esse tale.

Sexta ratio sumitur à desiderio & fuga virtutis appetitiue, & arguitur sic. Si contradictoria sunt simul vera, ergo opinans ea simul vera non magis appetet vnum quàm aliud, nec magis fugiet vnum quàm aliud, ex consequenti, qui longe est à patria non magis desiderabit ire, quàm non ire, ex quo ire, & non ire sunt simul vera, & qui timet cadere in foueam non magis fugiet viam ducentem ad foueam quàm oppositam, videmus autem per experientiam, quòd propositis duobus contradictorijs homo eligit vnum & relinquit aliud. Nam propositis famelico comedere, & non comedere eliget comedere, & relinquet oppositum, ergo manifestum est contradictoria non esse simul vera; cum videamus homines saltem in manifeste bonis & malis,

& in

ſtat enim diuerſos de eadem re diuerſas & contradictorias habere exiſtimationes. Nam exiſtimat Socrates voluptatem eſſe ſummum bonum & Plato exiſtimat oppoſitum, ergo voluptas eſt ſummum bonum, & non eſt ſummum bonum, ſi veritas ſtat in apparentia, vel humana exiſtimatione, ſed contra poſitionem hanc diſputabitur in tertio cap. Hæc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. ſoluendæ ſunt dubitationes, propter quas aliqui tenebant contradictoria ſimul vera. Vnde aduerte, quòd vt inquit Ariſt. aliqui deducti ſunt ad hunc errorem, ex aliquibus rationibus quas neſciebant ſoluere, & ideo cogebantur concedere concluſionem. Sicut dictum eſt in ſexto Phyſicorum de Zenone, qui coactus fuit negare motum propter rationem ſophiſticam, quã neſciuit ſoluere. Aliqui autem ad hunc errorum deducti ſunt non ex ratione ſophiſtica cogente, ſed ex proteruia & elatione, vt viderentur ſingulares in ſententijs ſuis. Aduertentes enim primum principium non poſſe probari per demonſtrationem, ſtatuent tenere oppoſitum, ſuadentes ſibi quòd nulla ratione poſſent concludi nec aliqua via probari ua, & quoniam vtrique iſtorum infirmi ſunt intellectu, ſed non eodem modo, quoniam primi infirmantur ignorantia, ſecundi autem proteruia, ideo diuerſo modo iuuandi ſunt, primi quidem ſolutione rationis, quam neſciunt ſoluere curabuntur, ſecundi autem non poſſunt curari, niſi rationibus poſitis in præcedenti cap. & præcipue ratione. Sumpta ex ſignificato terminorum, nunc igitur intendentes curationi primorum, adducemus rationem quam ſoluere neſcierunt.

Tu igitur aduerte, quòd aliqui ex his ſenſibilibus corruptibilibus & generabilibus, moti ſunt ad concedendum cõtradictoria ſimul vera, hac ratione quam neſcierunt ſoluere contraria ſunt in eodem, ergo & contradictoria, antecedens probatur. Ex eodem fiunt contraria. ergo ſunt in eodem. nam ex aqua fit aër qui eſt calidus, & fit terra quæ eſt frigida,

da,ergo calidum & frigidum præexistunt in aqua,cum enim ex nihilo naturale nihil fiat necesse est omne quod fit præexistere in eo,ex quo fit consequentia vero probatur, quoniam in vno est negatio alterius,nam frigidum est non calidum. Si igitur in aëre est calidum & frigidum est etiam calidum & non calidum,& sic contradictoria sunt simul vera,verum est enim dicere aërem esse calidum & esse non calidum quia & frigidus. Et hac ratione motus est Anaxagoras ponere omne in omni,quia videbat omne ex omni fieri,& credebat nihil fieri ex alio nisi præexisteret in eo. Eidem rationi videtur consensisse Democritus,qa posuit omnia fieri ex pleno & vacuo, & plenum attribuit enti, vacuum autem non enti,ex consequenti in quolibet ponebat ens & non ens, quæ sunt contradictoria. Huic rationi dupliciter respondet Arist. Primo sic distinguit. Ens dicitur dupliciter,scilicet in actu & in potentia, eodem modo dicuntur contraria, & quidem si intelligunt quòd ens sit ex ente præexistunt in actu male intelligunt. Quod enim actu est iam non fit,sed factum est, si intelligant de ente in potentia bene dicunt, sed non sequitur contraria esse actu in eodem, sed tantum in potentia. Subiectum enim quod est actu sub vno contrario est in potentia ad aliud. Inuenitur etiam aliquod quod in se continet vtrunque in potentia,neutrum autem actu saltē perfecto, vt in tepido,est calidum & frigidum in potentia, neutrum autem perfecte actu. Ad rationem igitur nego antecedens,intelligendo de contrarijs in actu,de contrarijs autem in potentia concedo antecedens, sed nego consequentiam,& cum probatur antecedens, nego ꝙ præexistant actu in eodem. Similiter ad probationem consequentiæ,dico ꝙ in vno contrario non est negatio actualis alterius contrarij nisi alterum contrarium existat actu, & ideo non sequitur contradictoria esse simul vera.

Secunda responsio stat in hoc,quòd ipsi habent concedere substantiam vnam immobilem ingenerabilem incorruptibilem, de qua locuti sumus in physicis, ex qua non possunt fieri contraria,cum sit inalterabilis,ex consequenti nō sunt contraria in ea,ergo saltem in ea ratione contrariorū, non potest concludi,quòd de eà verificentur cōtradictoria,

sed

ſed prima reſponſio melior eſt, quoniam in nullo ente debet concludi ſiue ſit mobile, ſiue immobile, contradictoria eſſe ſimul vera. Hæc de ſecundo capite dicta ſint.

CAPVT .III.

IN tertio cap.diſputandum eſt contra eos,qui ſtatuunt veritatem rerum in apparentia, ſiue in exiſtimatione, ſed iſti fuerunt in duplici differentia. Nam aliqui ſic ſenſierunt propter quædam dubia quæ neſciebant ſoluere, & aliqui ex ſola proteruia,diſputandum eſt igitur,primo cõtra primos,ſecundo contra ſecundos. Pro diſputatione cõtra primos tria agenda ſunt.

Primo,ponetur eorum ratio,propter quam moti ſunt ad ſic ſentiendum.

Secundo,ponetur cauſa talis poſitionis.

Tertio,improbantur.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ſicut aliqui poſuerunt, contradictoria ſimul vera,ex eo quod credebant in ſenſibilibus corruptibilibus præexiſtere ſimul contraria actu. Sic aliqui poſuerunt ꝙ ex parte rerum nullam certam veritatẽ habemus,nec ſcientiam,ſed tantum ſecundùm apparentiam & exiſtimationem humanam, ad hoc autem deuenerunt, quia vident, quòd de eodem fiunt contrariæ opiniones & contraria iudicia apud diuerſos,& vnuſquiſque determinat ſic eſſe in re vt exiſtimat,verbi gratia. Idem cibus ab vno iudicatur eſſe dulcis, ab alio amarus. Idem pabulum videtur boui ſapidum & homini inſipidum. Immo idem homo iudicat idem puta vinum vno tempore dulce alio tempore amarum,vt cum febricitat. Ex his contrarijs experientijs, ſic arguunt nulla certa ratio aſſignari poteſt manifeſtatiua quæ harum exiſtimationum ſit vera,& quæ ſit falſa, omnes enim ſuadent ſibi exiſtimare verum. Ergo vel vtraque opinio eſt æqualiter vera,vel æqualiter falſa,ex conſequenti vel homo nullam cognoſcit veritatem vel conſiſtit in apparentia & exiſtimatione, & ideo has contrarias exiſtimationes conſiderans. Democritus inquit,ꝙ aut nihil eſt verum ex parte rerum,aut eſt nobis in manifeſtum, quoniam ſ͞m iſtos nõ iudicamus

dicamus de rebus nisi per sensum. Sensus autem non est certus, quoniam non est semper æque sufficiens & dispositus nec eiusdem complexionis in diuersis, & ideo de re nõ seruatur idem iudicium, sed pro vno tempore iudicat vnum ꝑ alio iudicat contrarium.

Sed forte aliquis dicet, ꝙ certa ratio assignari potest, quæ ex contrarijs opinionibus sit vera, & quæ falsa, & dicet quo ad sensibilia dum immutant sensum, illud iudicium est verũ quod faciunt sani, quorum sensus non sunt impediti, nec indispositi, falsum autem est quod faciunt infirmi, quorum organa sensuum alterata sunt. Quantum autem ad intellectualia dicet illud esse verum, ꝙ iudicatur per sapientes & intelligentes & illud falsum quòd iudicatur per stultos.

Hanc solutionem remouent sic opinantes, & dicũt quod non potest sciri veritas hoc modo, quoniam hoc non esset, nisi secundùm pluralitatem & paucitatem sic opinantium, sed veritas & falsitas non stat in huiusmodi pluralitate, & paucitate, nam si omnes homines, vel quasi omnes essent infirmi, & tantum duo sani tunc infirmi reputarentur sani, & eorum iudicium reputaretur verum, duo vero sani, reputarentur infirmi & iudicium eorum falsum, similiter se quasi omnes essent stulti, & tantum duo sapientes stulti reputarentur sapientes & iudicium eorum verum. Duo vero sapientes reputarentur stulti & eorum iudicium falsum. ergo dicta solutio non valet.

Quantum ad secundum aduerte, quòd sic opinantes ad hanc positionem deuenerunt ex hac prima radice falsa, ꝙ non distinguebant inter sensum & intellectum, ex consequẽti, nec inter cognitionem sensitiuam & intellectiuam, & ex hoc sequebatur, quòd iudicium sensus est iudicium intellectus. Iudicium autem sensus dicebant fieri per actionem sensibilis in sensum, sensus igitur iudicat secũdùm quòd sensibile imprimit. Sensibile autem imprimit secundùm quòd est. ergo sensus iudicat sicut est, ergo stat veritas in existimatione sensus. Hæc fuit radix sui erroris. In quam plures antiquorum inciderunt. Inter quos fuit Empedocles & Democritus, vt coniecturare possumus ex dictis suis & Parmenides & Anaxagoras, & Homerus, & quidem quòd sensus

ſus non diſtinguantur ab intellectu ſecundũ Empedoclem; patet ex eo quod dixit permutantes complexionem, permutare intellectum. Et Parmenides dixit, ꝙ intellectus appropriatur homini ſecundùm complexionem membrorum, & Anaxag. dixit, ad quoſdam ſocios. Talia ſunt entia, qualia exiſtimauerunt, & Homerus loquens de Hectore vulnerato dixit, quòd percuſſus amiſſit proprium intellectum, ex quo dicto trahitur quòd Homerus opinatus eſt intellectũ eſſe virtutem organicam, neque propter plagam illatam amiſiſſet intellectum niſi eſſet organicus, patet igitur radix, ex qua in hunc errorem deuenerunt, & grauiſſime peccauerunt, quoniam ſi cognouerunt nullum verum poſſe ſciri, niſi tantum exiſtimatione hominum, cum eſſent tantum diligentes in inueſtigatione veritatis, quare nõ ceſſauerunt, & quare non reſpuerunt conantes philoſophari, nam ſi eorum poſitio eſſet vera inquirere veritatem aſſimilatur ei qui proſequitur volantia, quæ quanto magis proſequitur tanto magis elongant ſe.

Sed dices vnde prouenit tanta cæcitas ſic opinantium, reſpondet Ariſt. ꝙ id proceſſit ex duplici cauſa.

Primo, quia non putabant eſſe alia entia niſi hæc ſenſibilia in quibus conſiderabant multam indeterminationem ex parte materiæ, quæ indeterminate ſe habet ad multas formas, & ex parte ipſius eſſe corruptibilis, & propterea opinati ſunt nihil determinate veri eſſe nobis manifeſtum, ſed prout ſenſui apparet, cuius apprehenſio variabilis eſt, ſicut & ſenſibili variatur, & quidem licet eorum opinio non ſit vera, eſt tamen veriſimilis conſiderata ſenſibilium variabilitate, & melius eſt ſic dicere, quàm non dixit Epiphanius ad Xenophanem, quid autem dixerit non explicat Ariſt. ſed Albertus inquit dixit Xenophanes, vt viſum eſt in primo lib. omnia eſſe vnum ens, & illud eſſe Deum. Contra quem inſtabat Epiphanius propter multitudinem, quæ videtur in ſenſu diuerſarum ſubſtantiarum ſenſibilium, ex quibus conſtat ꝙ Epiphanius concordabat cum iſtis qui ponunt ſola ſenſibilia eſſe entia, ſed verior videtur expoſitio B. Th. dicit enim quòd Epiphanius forte dicebat, omnia entia eſſe neceſſaria & immobilia, & per certitudinem ſciri. quod dictum eſt mi-

nus rationabile, quoniam constat nobis de contingentia & variatione sensibilium.

Secundo, in hanc opinionem ceciderunt, quia sequebantur opinionem Heracliti dicentis, omnia esse in continuo motu, nec posset idem bis demonstrari, & ad hoc deuenit, ꝙ credebat de nullo posse loqui, nec per orationem demonstrari, sed solo digito ostendebat. Suadens sibi motum digiti breuiorem, q̃ sit pronunciatio orationis, ex consequenti credebat, ꝙ si oratione loqueretur aut demonstraret rem, citius illam transisse, & factam aliam, quam oratio terminaretur, & dixit arguens Aristippum, ꝙ non solum bis, sed nec semel potest homo intrare in eundem fluuium, propter continuum defluxum aquæ in quo vna superuenit alteri, eodem modo dixit contingere in natura rerum corruptibilium, ita ꝙ nunquam in eodem statu permanent. Isti igitur adhærentes opinioni Heracliti dixerunt nullam determinatam veritatem esse in rebus sensibilibus, sed tantum secundùm existimationem, quoniam de eo quod mutatur secundùm quod mutatur nihil potest determinate verificari. Nam quod calefit, nec est calidum, quoniam nundum est in termino ad quem, nec est frigidum, quoniam non est amplius in termino à quo. Idem intelligendum est in omnibus alijs sensibilibus supposito ꝙ sint in continuo fluxu, vt dixit Heraclitus. Iste fuerunt causæ & radices, ex quibus moti sunt plures ex antiquis, vt dicerent rerum veritatem consistere in apparentia & existimatione.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd Arist. arguens contra eos.

Primo, arguit contra causam sumptam expositione Heracliti.

Secundo, contra causam sumptam ex variabilitate & indeterminatione sensibilium corruptibilium.

Tertio, improbatur dictum eorum de veritate rei secundùm apparentiam & iudicium sensus, declarans quomodo contraria iudicia de eadem re non fiunt à sensu, sed à phantasia, & alijs causis.

Ad euidentiam primi sic arguit. Qui existimat non esse quod non est, vere existimat & vere enunciat, si ore profert.

ſed qui dicit de eo quod mutatur dum mutatur, quod nõ eſt in termino à quo, nec in termino ad quem, dicit non eſſe qđ non eſt. ergo vere exiſtimat, & vere enunciat, ergo de his quæ mutantur. poſito etiam ꝙ eſſent in continuo defluxu, poteſt aliquid vere ſciri.

Præterea in eo quod mouetur, verum eſt dicere quòd eſt aliquid de termino à quo aliter iam motum eſſet, & aliquid de termino ad quem, aliter nundum moueretur, & in eo quod generatur, vel corrumpitur verum eſt dicere, quòd eſt materia ex qua, quoniam non fit ex nihilo, nec vertitur in nihilum & eſt agens à quo generatur, vel corrumpitur, quoniam nihil ſeipſum producit aut deſtruit, niſi forte per accidens. ergo de eo quod mouetur, ſiue generatur, ſiue corrumpitur poteſt aliquid vere ſciri, conſequentia eſt manifeſta, & omnes partes accidentis probatæ ſunt in phyſicis.

Præterea, contra poſitionem Heracliti, ſic arguitur. Motus non ſolum eſt ad quantitatem, ſed etiam ad qualitatem, & ad formam, poſito ergo caſu, quòd omnia eſſent in continuo motu quo ad quantitatem, quia continue augentur, licet inſenſibiliter (ſic enim dicebat Heraclitus cuius opinio reprobata eſt in 8. phyſ. tex. 23.) non tamen ſequitur ꝙ ſint in continuo motu ſm qualitatem, nec continue tranſmutentur ſm ſubſtantiam. Ergo ſtante poſitione Heracliti licet falſa, adhuc de eo quod mouetur poteſt aliquid vere ſciri, magis enim eſt cognoſcibilis res per ſuam qualitatem, & ſpeciem, quàm per quantitatem.

Præterea, impoſſibile eſt omnia moueri neque continuo neque diſcontinuo motu, probatum eſt enim in 8. phyſ. tex. 40. quòd in mouentibus & motis, eſt ſtatus & deuenitur ad vnum omnino immobile, & idem iterum manifeſtabitur in lib. 12. huius ſcientiæ, ergo ſtultum eſt dicere nullum verum ſciri, quia omnia ſunt in motu.

Præterea, ſententia ſic opinantium repugnat alteri ſententiæ eorum, quia ſupra dixerunt contradictoria eſſe ſimul vera, nam ſi ſunt ſimul vera, idem eſt & non eſt, ſed ſi res ſunt in continuo motu, non eſt verum dicere, idem eſt & non eſt, quoniam de eo quòd mouetur ut mouetur, neque

est,neque non est,cum non sit intermino,à quo,nec intermino ad quem,vltra hoc sequitur, quòd si contradictoria sunt simul vera,omnia quiescant,omnia enim erunt vnum,vt declaratum est supra,& omnia erunt in omnibus ex consequẽti nihil mouebitur, quia non erit in quod, vel ad quod possit aliud permutari, si enim frigidum est in cgiido quomodo poterit calidum moneri ad hoc quod fiat frigidum, nihil .n. mouetur ad habitum,sed ad non habitum.

Ad euidentiam secundi sic arguit. Irrationabile fuit iudicare de omnibus entibus nullam habere veritatem, & omnia entia esse in continuo motu, ratione sumpta ab his sensibilibus inferioribus,quoniam sunt minor pars in entibus,tota enim terra est veluti punctus,respectu superiorum quæ videmus immobilia & immutabilia præter quam motu locali,quo tamen non mutatur rei substantia, vt probatum est in 8. phys. vnde minus peccassent si tota natura sensibilis fuisset iudicata secundùm motum corporum superiorum cum multum excedant hæc inferiora in quantitate.

Ad euidentiam tertij, aduerte, ꝙ Arist. multiplicetur arguit contra opinantes quod verum & falsum est secundùm quòd apparet vel non apparet sensui, sentienti rem sic esse vel non sic esse,puta si gustus iudicat vinum esse dulce,vinum est dulce,si iudicat esse amarum,est amarum & falsum est ipsum esse dulce. Contra hoc igitur arguit primo sic, sensus circa proprium obiectum non decipitur, ergo semper est verus,si igitur de eodem sensibili fiant iudicia contraria, vt circa vinum respectu dulcis & amari, hoc non prouenit à sensu,vt sensus est,sed ex indispositione organi vel medij, vel à phantasia,quæ,vt inquit Comment.in comm.14.solet imaginari res, quæ præcise videntur impossibiles sicut ꝙ detur chimera in mundo, præcipue autem tunc prouenit error à phantasia,quando læsum est eius organum,sed phantasia nõ est sensus.s.exterior,sed motus factus à sensu,vt declaratum est in secundo de Anima. ergo &c.

Præterea mirandum est, quomodo isti dubitare possunt vtrum tantæ sunt magnitudines, quantæ videntur de propinquo,an quantæ apparent à remoto,& de coloribus,si tales sunt,quales videntur de propinquo, vel quales à remo-

tis,

tis,& de gustabilibus si talia sunt qualia videntur sanis, vel qualia infirmis,& de ponderibus, si talia sunt qualia videntur robustis,vel qualia debilibus. Omnia ista dubia derisoria sunt,quoniam recte sentienti constat,quòd res visa à remotis,non ita perfecte mouet sensum, sicut visa de propinquo,& ideo iudicare de magnitudine,vel colore, vt videtur à remotis falsum iudicium est. Item organum infirmi indispositum,& malo humore,ideo falsum est eius iudicium, quòd non contingit in sano. Item virtus portatiua hominis debilis, diminuta est,ideo falsum est iudicium eius de ponderibus,iudicat enim minus graue esse magis graue, ex paucitate virtutis, quod tamen non est ex parte rei grauis, id autem non contingit in robusto, vana igitur sunt huiusmodi dubia,& sunt similia,sicut si quis dubitaret. vtrum res sint,quales apparent dormientibus,an quales vigilantibus, & posito quòd aliquis diceret eas tales esse quales apparent dormientibus, tamen non sic mente teneret, cuius signum est,quòd non talia agit, quia sic somniauit, qualia ageret si vigilasset. Manifestum est igitur quòd non omne apparens sensui est verum.

Præterea,non esset differentia inter sermonum sapientis & ignorantis,& tunc consilium medici sapientis esset simile consilio nescientis sanare, vel non sanare.i. nescientis pronosticari infirmum sanandum,vel moriturum, quod est derisorium dicere.

Præterea,non differret in veritate, iudicium sensus circa proprium obiectum, & circa obiectum alienum, vel circa sensibile commune. Nam visus videns pomum,vel vuam, nõ solum iudicat de colore,sed etiam de sapore, puta quod est dulcis. Si igitur omne apparens sensui verum est, sequitur quòd sicut visus non erat circa colorem vuæ,sic nec circa saporem, quod tamen est falsum. Accidit enim, quòd gustus percipit vuam amaram quam visus iudicauerat esse dulcem. Idem dico de sensibili communi. Contingit enim visum iudicare sphæricum esse planum,sicut iudicat de terra, propter sui amplitudinem, & cœlum tangere terram propter Orizontem, & tamen ratione manifestatur oppositum. ergo non omne quod apparet sensui verum est.

Præterea ſenſus, neque pro eodem tempore neque pro diuerſis temporibus, habet contraria iudicia circa propriũ obiectum, nunquàm enim iudicat dulcedinem eſſe amaritudinem, ſed ſi habet iudicia contraria id prouenit ex mutatione ſentientis vel ex mutatione facta circa ſubiectum in quo eſt obiectum proprium ſenſibile, verbi gratia, quòd vinum modo iudicetur ponticum, quod heri guſtabatur dulce, nõ eſt ex natura dulcedinis, quæ mutata ſit in acetoſitatem, ſed quia lingua guſtantis heri in ſua naturali diſpoſitione erat, hodie vero forte infecta eſt phlegmate crudo, propter quod quidquid guſtatur, videtur ponticum vel quia vinum mutatum eſt in ponticum ſiue acetoſum. Non ergo omne, quod apparet ſenſui verum eſt ex parte rei, niſi quod apparet ſtante debita diſpoſitione organi ſenſus, & debita propinquitate, & non mutato ſubiecto proprij ſenſibilis.

Præterea, ſic opinantes, non ſolum auferunt prædicata ſubſtantialia, ſicut & illi qui ponunt prædicata contradictoria ſimul vera, de quibus dictum eſt ſupra, ſed etiam auferũt prædicata neceſſaria. Nam neceſſarium eſt illud quod non poteſt aliter ſe habere, ſi igitur natura rei, ſenſibilis talis eſt qualis eſt apparens ſenſui, ſequitur quod dulcedo contingenter ſit in dulci, & non neceſſario, nec ex natura rei. Nam ſi vinum dulce guſtatur à febricitante iudicatur amarum, & ſi guſtatur remota febre iudicatur dulce, ſi igitur veritas eſt vt apparet ſenſui ſequitur dulcedinem & amaritudinem eſſe prædicata accidentalia & non neceſſaria, & idem intellige de alijs prædicatis conuenientibus, rei ex natura rei.

Præterea, ſequitur nulla eſſe ſenſibilia ſi non ſit ſenſus, & ſic nulla erunt inanimata, neque vegetabilia, quod tamẽ eſt falſum, quoniam non inconuenit prius eſt ſine poſteriori, ſenſibile autem prius eſt ſenſu, quoniam eſt mouẽs ſenſum, & mouens eſt prius moto. Nec obſtat quòd videntur eſſe correlatiua quæ ſunt ſimul natura, quoniam non ſunt correllatiua mutua relatione reali, vt declarabitur in libro quinto.

Præterea licet ſenſibile in actu ſit ſimul cũ ſenſu in actu, quoniam ſenſatio eſt paſſio facta à ſenſibili in ſenſum, tamẽ non

non inconuenit sensibile in potentia esse sine sensu, consequentia autem sic probatur. Isti sic opinantes dicunt sensibile non esse tale, nisi iudicetur à sensu esse tale, puta non est ignis calidus nisi iudicetur tactu esse calidus, remoto igitur tactu, non erit ignis, quia si non est calidus non est ignis & sic dico de omnibus sensibilibus, cum igitur absurda sint omnia prædicta, patet vanam esse sententiam opinantium, rerum veritatem consistere in apparentia & existimatione sensus.

Reprobatis illis, qui aliquibus dubijs moti statuerunt verum in apparentia nunc reprobandi sunt alij, qui sola proteruia & elatione, tandem sententiam tenuerunt, non sustentantes se aliqua ratione, sed sic molestantes eos qui dicunt opiniones contrarias non esse æque veras, sed opinio quam habet sanus de gustato accipienda est vt vera, & opinio infirmi vt falsa. Similiter opinio quam habet sapiens de re, est vera, opinio autem nescientis est falsa, & opinio vigilãtis est vera, dormientis autem vt in pluribus est falsa. Contra hos igitur recte sentientes, instant aliqui ex proteruia, quomodo potest iudicari quis sanus ex certitudine, & quis sapiens, & quis vigilans, & in summa in quacunque diuersitate opinionum, quomodo potest sciri quis recte iudicat & quis nõ recte. Nam qui reputatur sapiens ab aliquibus, ab alijs habetur vt stultus, non igitur potest sciri, quæ contrariorum opinionum sit verior aut quæ falsa.

Sed vt inquit Arist. omnes istæ instantiæ sunt stultæ, & procedunt ex eadem radice, nam credunt ꝙ ea quæ non possunt demonstrari, non possint cognosci, & in eis potest homo loqui, vt licet, & tenere quod tibi placet, & quoniam aduertunt ea quæ sumantur, vt prima principia non posse demonstrari, proteruientes dicunt ea non posse sciri, & tamen si aduertunt naturam demonstrationis de cuius ratione est, vt resoluatur in aliqua prima indemonstrabilia, & tamen notissima, aliter non faceret scientiam, non habent causam persistendi in huiusmodi errore. Et notandum, ꝙ licet verbis defendant suum errorem tamen mentem non sic tenent, cuius signum est, quòd non agunt secundùm quãcunque opinionem, sed secundùm opinionem quã reputant ve-

riorem, puta secundùm opinionem vigilantis & non dormientis, aliter somniantes agerent in vigilia sicut somniauerunt, quod tamen non agunt. Contra igitur istos dupliciter Aristoteles procedit.

Primo, ex eorum positione.

Secundo, secundùm rei veritatem.

Quantum ad primum aduerte, quòd isti proteruientes in tantum audent, quòd non solum dicunt, omnia apparentia esse vera, sed etiam quod contraria sunt in eodem & sunt simul vera. Nam vnus iudicat vinum esse dulce, alter iudicat ipsum amarum. Cum ergo quæ apparent sint vera, vt dicunt ipsi, sequitur vinum esse dulce & amarum. Contra istos igitur, primo arguitur expositione eorum. Isti dicunt omne apparens est verum, ergo omne apparens est, quoniam esse & esse verum idem sunt. Similiter omne non apparens non est, quoniam non apparens secundùm eos, non est verum, ergo non est, ergo res sunt & non sunt solum ex apparentia, sed hoc est stultum dicere, quoniam si non omnia sunt ad aliquid, sed aliqua sint absoluta, non est necesse, quòd sint, vt apparent, sed vt sunt in seipsis. Si autem omnia essent relatiua, verisimilis esset eorum opinio, quoniam apparens relatiuum est. Nam apparens alicui apparet, puta visui, vel alteri sensui, vel opinanti, ex consequenti rerum esse staret in apparentia. Quòd autem omnia entia sint ad aliquid vel non, nunc Aristot. non determinat, sed posito secundùm opinionem sic proteruientium, quòd omnia essent ad aliquid, adhuc non sequitur, quòd contraria absolute & simpliciter sint in eodem, nam quando quęrunt vtrum omne apparens sit verum non est concedendum absolute quòd sic, quoniam ineuitabiliter sequeretur contraria esse simul, nam vt dictum est de vino, vni apparet dulce alteri austerum, ergo esset dulce & austerum, sed est respondendum cum his determinationibus, id quod apparet esse verum, non simpliciter, sed illi cui apparent, & quantum & quando & sicut apparet, & non aliter, ex consequenti nō stat rei veritas in apparentia simpliciter, sed ei cui apparent, & quidem sic respondendo, vitantur multa inconuenientia.

Primo,

Primo, quòd contraria absolute non sunt eodem, sed tantum secundùm opinionem & apparentiam illius opinantis.

Secundo, quòd contradictoria non sunt simul vera, quoniam esse verum huic sic opinanti, & non esse verum alteri, aliter opinanti, non est contradictio, debet enim esse respectu eiusdem, & secundùm idem, & similiter, & eodem tempore. Patet igitur, quòd etiam sequendo eorum positionem, non possunt nos deducere ad inconuenientia prædicta.

Quantum ad secundum, aduerte, quòd Arist. secundùm rei veritatem dupliciter arguit contra eos, etiam non concedendo aliquod pòsitum ab eis.

Et Primo, omnia entia habent respectum ad id cui apparent, quoniam apparens alicui apparet, non apparent autem nisi sensui, vel opinioni, ergo omnia habent respectum ad sensum, vel opinionem, & cum esse verum sit esse, sequitur omnia entia habere, esse per sensum & opinionem, quod est falsum, quoniam si non apparerent, id est apprehenderentur sensu, vel opinione non essent entia, ex consequenti res non sensate, nec opinate, sicut multa occultata in visceribus terræ, & in corporibus cœlestibus, non essent entia, quod est stultum dicere.

Secundo, arguitur sic. Si omnia entia referuntur ad sensum, vel opinionem, sequitur quòd vnum relatiuum non referatur solum ad vnum relatiuum & determinatum, sed hoc est falsum, quoniam vnicuique relatiuo correspondet determinatum correlatiuum, sicut patri filius, domino seruus, dimidio duplum, æquali æquale &c. cōsequentia autem probatur. Si omnia entia habent respectum ad opinantem, sumo dimidium, de quo constat quòd habet respectum ad duplum, & per positionem istorum habet respectum ad opinans, ergo vnum relatiuum, non refertur solum ad vnum determinatum relatiuum. Cum igitur tot & tantis rationibus reprobatus fuerit, sic opinantium error manifestum est hanc esse firmissimam & verissimam sententiam, ꝙ contradictoria non sunt simul vera, & ad hanc sequitur, ꝙ non possunt esse cōtraria actu, & simpliciter in eodem, cum enim in vno

contra

contrario fit negatio alterius contrarij. Si essent in eodem contradictoria essent simul vera, si enim manus est calida & frigida, ergo est calida & non calida. Dixi autem actu & simpliciter, quoniam non inconuenit vtrunque esse in potētia, sicut calidum & frigidum potentialiter sunt in tepido, vel vnum in actu alterum in potentia. Nam aqua frigida est potentialiter calida, vel vnum secundùm principales partes, & alterum secundùm vnam tantum. Sicut æthiops secundùm corpus est niger, secundùm dentes tantum est albus. Hæc pro tertio capite dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite disputandum est contradicentes dari medium inter contradictoria, quorum aliqui moti sunt ad hoc nescientes soluere quasdam rationes sophisticas, aliqui autem, quia in omnibus quærunt probationem, & quæ non possunt eis probari, nolunt concedere, & quoniam prima principia non possunt probari .s. per demonstrationem, cum non habeant aliqua priora magis nota, ideo nolunt ea concedere, vnde sicut aliqui contra quos disputatum est supra dixerunt contradictoria esse simul vera, qui .s. sequebantur opinionem Heracliti ponentis omnia in continuo fluxu, ita aliqui posuerunt inter contradictoria dari medium, ita quòd non est necesse alterum eorum esse verum, immo vtrunque erit falsum, & isti sunt qui sequebantur opinionem Anaxagoræ. Nam ponebat omnia esse mixta in quodam medio, mixtum autem neutrum est extremorum, ex consequenti nec est bonum, nec non bonum, nec ens, nec non ens. Contra hos igitur disputandum est ex significato nominis, sicut & supra disputandum est contra ponentes contradictoria simul vera. Significatum autem nominis, est eius diffinitio, quod si negant significatum nominis relinquendi sunt, sunt enim vt plantæ igitur sic arguitur contra eos.

Primo supponitur diffinitio veri & falsi, & sunt iste, verum significare, est significare rem, sicut est, vel sicut non est,

falsum significare, est significare rem aliter quam sit, tunc arguitur sic. Quicunque dicit aliquid aut dicit, sicut est vel sicut non est, & sic dicit verum, aut dicit aliter quàm sit, & sic mentitur, ergo stante diffinitione veri & falsi impossibile est dari medium inter contradictoria.

Præterea, cum medium inter extrema non inueniatur, nisi per participationem vtriusque extremi, sicut tepidũ est medium inter calidum & frigidum, vel per negationẽ vtriusque extremi, sicut lapis est ens medium inter hominem & equum si est medium inter contradictoria, aut est per obnegationem, aut per participationem, non primo modo, quoniã nulla posset fieri mutatio quod probatur sic, omnis mutatio est inter extrema contrariæ vel contradictoriæ opposita, vt probatum est in 5. Phys. & quando est inter contraria, est etiam inter contradictoria, quoniam in vno cõtrario est negatio alterius, si igitur datur medium per abnegationem inter contradictoria, illud nec erit ens nec non ens, alterum enim contradictorium est ens, alterum non ens. Si illud medium non est ens nec non ens, cum omnis mutatio fit ab extremo ad medium, vel extremo per medium ad extremum, sequitur ꝙ mutatio terminetur ad medium quod non est ens nec non ens, vel id quod permutatur antequam perueniat ad extremum, peruenit ad huiusmodi medium, sed impossibile est dari terminum, neque medium neque extremũ immutatione, quod non sit ens, neque non ens, omnis enim mutatio est à bono ad non bonum, vel econuerso. Quod autem neque est ens, neque non ens, non est bonum, neque non bonum. ergo &c. Non secundo modo, quoniam medium per participationem, non est nisi inter extrema, quæ sunt vnius generis, vt patet de tepido & de palido, sed duo contradictoria non sunt eiusdem generis, vt contradictoria sunt, quoniam alterum est ens, alterum est non ens, quibus non potest assignari commune genus, vt patet. ergo &c.

Præterea, omnis intellectus componens & diuidens, aut componit & diuidit sicut res est, & sicut non est, & sic est verum ex diffinitione veri aut componit aliter quam sit, & eodem modo diuidit, & sic est falsum ex diffinitione falsi,

falsi, ergo impossibile est dari compositio, vel diuisio, quę nõ dicat rem eo modo quo est, vel eo modo quo non est. Et aduerte hanc rationem parum differre à prima.

Præterea, si contradictoria habent medium id erit in omnibus contradictorijs. Quod enim naturaliter conuenit alicui, vt inquit Comment. in comm. 27. non inuenitur in quodam sic, & in quodam non, sed hoc est impossibile, tunc enim inter verum & non verum daretur medium, & sic homo posset loqui, & non dicere verum neque non verum, quod est inopinabile, quoniam aut dicit sicut res est, & sic dicit verum, aut aliter quam sit & sic, dicit falsum, vt patet ex diffinitione falsi & veri. Item daretur medium inter ens, & non ens, quod est impossibile aliter daretur transmutatio quæ non esset generatio, nec corruptio omnino, neque secundum substantiam, neque secundùm accidens. Omnis enim generatio est à non ente ad ens, & corruptio est ab ente ad nõ ens, talis autem transmutatio nõ est imaginabilis, quoniam non inciperet ab ente, neque à non ab ente, nec alterum eorum terminaretur.

Præterea cum in altero contrariorum includatur contra dictorium alterius, sequitur quòd dari posset numerus qui non esset par, neque impar, est enim impar non par, hoc autem est impossibile, quoniam omnis numerus diuisibilis est per æqualia, vel inæqualia, si per æqualia est par, ex diffinitione paris, si per inæqualia est impar ex diffinitione imparis.

Præterea, si quis interrogatur, vtrum sit nix alba, respondens aut assentit, aut non, si sic, affirmat, si non, negat, ergo manifestum est, non esse medium inter affirmationem & negationem, ex consequenti nec inter contradictoria.

Præterea, si inter par & impar datur medium, ergo illud erit numerus. Medium enim est eiusdem generis cum extremis. Ergo ille numerus erit par, vel impar. Quoniam diuiditur per æqualia, vel inæqualia, & si inter par & impar datur medium adhuc dabitur numerus, qui vt præcedens diuiditur per par & impar, inter quæ iterum dabitur medius numerus, & sic nunquam erit status in his medijs. Intellectus autem abhorret infinitum. Ergo est stultum dicere inter cõ

tradictoria dari medium. Deinde si inter par & impar datur medium, ergo inter duo & tria datur nullus medius, ergo inter duo & tria non datur proportio emiola, id est sexquialtera, quoniam tria non solum continebunt duo & medietatem duorum, sed & illum numerum medium. Cum auté hæc omnia sint irrationabilia, patet quòd inter contradictoria non datur medium. Hæc pro quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto capite disputandum est contra eos qui destruunt principia logicæ, & contra eos qui destruunt principia philosophiæ naturalis, nam cum omnia principia scientiarum particularium fundentur super hoc principium, non sunt contradictoria simul vera nec simul falsa, nec datur medium inter ea. Et cum hoc principium sit de consideratione huius scientiæ, vt dictum est in vltimo cap. præcedentis tract. ex consequenti ad hanc scientiam spectat defensare principia scientiarum particularium, fuerunt autem multi qui destruxerunt principia logicæ, scilicet quòd omnis propositio est vera vel falsa, quoniam vel significat vt est in re, vel aliter. Multi autem, dicunt quòd omnis propositio est vera. Alij autem quòd propositio est falsa, & omnes propositiones sunt sicut ista. Diameter est commensurabilis coste, vtraque igitur reprobanda est & si daretur tertia, scilicet quòd omnes sunt simul veræ & falsæ reprobaretur, sicut duæ præcedentes, nam si probabitur quod de necessitate omnis propositio est vera vel falsa, constabit, quòd non omnis est vera nec omnis falsa, nec omnis simul vera & falsa, & pro fundamento supponitur significatum veri & falsi, id est diffinitiones suæ quas si non concedunt, non est disputandum cum eis.

Primo, igitur sic arguitur. Constat dari aliqua contradictoria, vt dictum est in capite præcedenti, inter quæ non datur medium, vt verum & non verum, ens & non ens, ergo de necessitate, alterum verum alterum falsum. ergo non omnia sunt vera nec omnia falsa, nec omnia simul vera & falsa.

Præterea, verum est dicere quod est esse, vel quod non est

non

non esse,falsum autem est dicere,quod est nō esse, vel quod non est esse. Quicunque ergo dicit quod est esse, vel quod non est non esse dicit verum, ergo qui dicit oppositum dicit falsum,ergo non omnia sunt vera,nec omnia falsa.

Præterea iam probatum est,ꝙ omne quod contingit affirmare contingit etiam negare,ergo non omnia possunt simul affirmari & negari,ex consequenti licet omnis propositio sit vera,vel falsa,non tamen omnis est vera,nec omnis est falsa.

Præterea istis contingit quod famosum est .s. quod positiones suæ,seipsas destruunt, nam qui opinatur omnia esse vera,facit opinionem contrariam suæ opinioni esse veram. Sed opinio contraria suæ opinioni est quod non omnia sint vera. ergo ista positio destruit seipsam. Ex ipsa enim infertur opposita contra seipsam. Item qui opinatur omnia esse falsa,facit opinionem contrariam suæ opinioni esse falsam,sed opinio contraria suæ opinioni est quòd non omnia sunt falsa,ergo destruit seipsam, cum ex seipsa inferatur oppositum contra seipsam. Cum igitur impossibiles sint huiusmodi positiones patet esse verissimum principium logicę .s. ꝙ omnis propositio est vera vel falsa, non autem omnis vera,nec omnis falsa.

Fuerunt autem & alij qui destruxerunt principium primum philosophiæ naturalis .s. ꝙ datur quies & motus in naturalibus,quoniam ex diffinitione naturæ,natura est principium motus & quietis,aliqui autem dicunt vt Heraclitus ꝙ omnia sunt in continuo motu,ex consequenti nihil quiescit. Ad improbationem igitur huius erroris probatur, primo,ꝙ non omnia semper quiescunt,secundo,ꝙ non omnia semper mouentur,tertio, ꝙ nòn omnia aliquando mouentur,& aliquando quiescunt, sed quædam semper mouentur. quædam sunt semper immobilia, quædam aliquando mouentur aliquando quiescunt.

Primum probatur sic. Si omnia semper quiescunt, ergo omnia remanent in eadem dispositione in qua aliquando sunt,ex consequenti quod est verum, semper erit verum, & quod est falsum,semper erit falsum, hoc autem videmus esse inconueniens,nam propositio variatur de veritate,in falsitatem,

tatem, quoniam videmus rem variari, saltem videmus ad sensum Socratem debentem verum variari, quoniam pro aliquo tempore non fuit, & pro aliquo tempore non erit, & qui negat hoc, est sine iudicio & sensu, ergo non omnia semper quiescunt.

Secundo probatur sic, si omnia continue mouentur, nihil erit verum, sed omnia falsa, cuius oppositum probatum est supra, probatur consequentia, quod est, verum est, nam significare verum, est significare rem sicut est, sed quod mouetur, vt mouetur nundum est, aliter, iam motum esset, ergo &c.

Præterea, in omni re mota est aliquid permanens, ergo non omnia continue mutantur, probatur antecedens. Omne quod mutatur est ens, quoniam purum non ens non potest esse subiectum motus nec quietis, & omne quod mutatur, mutatur ex alio in aliud, vel in alio, puta in qualitate, vel in loco, ergo omne quod mutatur permanet successiue sub vtroque termino, ita quòd secundùm substantiam non mutatur. ergo &c.

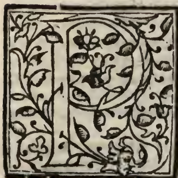
Tertium probatur sic, corpora cœlestia semper mouentur & nunquam quiescunt vt videmus. Primum autem mouens, vt probatum est in 8. physs. est semper immobile, & inferiora aliquando sunt, aliquando nō sunt, ergo &c. Et hic terminatur tota intentio Arist. in quarto libro Metaphysicæ.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER QVINTO LIBRO METAPHYSICAE.

OSTQVAM stabilitum est subiectum huius scientiæ, & declaratum quod habet considerare de proprietatibus entis inquantum ens est, & defensauit prima principia, cõsequens est, vt assignentur multiplicia significata terminorum significantiũ principia entis, & huius termini ens, & terminorum significantiũ passiones entis, & id faciemus in præsenti libro, quod vtique expedit, antequam determinemus de partibus & passionibus & principijs entis, quoniam vt inquit D. Albert. in 5. lib. Metaph. tract. 1. cap. 1. potestas subiecti non scitur nisi per diuisionem subiecti in partes & partium vlterius in partes, & ideo, quoniam ista scientia intendit considerare de ente, & de principijs, & de causis, & de proprietatibus eius, & de primis eius partibus oportet in ea assignare multiplicitatem istorum. Tunc .n. nos scientiam perfecte de his habebimus, cum singulorum assignate fuerunt diffinitiones, siue rationes quo ad singulos modos. Et aduerte, ꝙ, vt inquit Comment. comm. 1. non ideo distinguuntur hic huiusmodi nomina ad sciendum intentionem quæsitam ab alia intentione. i. vt aliquis modus hic intentus accipiatur, & alius modus non intentus dimittatur. Sic. n. fit in scientijs particularibus, sed vt sciatur tota latitudo eorum quæ hic tractanda sunt & cũ tractata fuerint sciatur pfectio

huius

huius scientiæ. Totum igitur hunc librum complectemur in tribus tractatibus.

Primus, erit de nominibus significantibus causis entis, quod est subiectum huius scientiæ.

Secundus, erit de nominibus significantibus subiectum & primas partes subiecti huius scientiæ.

Tertius, erit de nominibus significantibus ꝓprietas eius.

TRACTATVS PRIMVS.

RACTATVM primum diuidimus in quinque capita.

Primo, agitur de hoc termino principium.

Secundo, de hoc termino causa.

Tertio, de hoc termino elementorum.

Quarto, de hoc termino natura.

Quinto, de hoc termino necessarium.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite agendum est de hoc termino principium quot modis dicatur, sed antequam descendamus ad ipsos modos, aduerte tria.

Primo, quoniam omnes termini hic distinguendi sunt de natura analogorum de quorum ratione est, vt inter omnes modos detur vnus principalis ad quem omnes alij habent attributionem, vel cuius respectu suscipiunt prędicationem analogi, ideo Arist. in hoc termino principium postquam posuerit omnes modos principij, reducet eos ad vnum commune, ad quod omnes respiciunt.

Secundo, quoniam innata est nobis via procedendi à cōmunioribus conuenienter inter terminos importantes causalitatem incipit à principio, quoniam communius est, licet enim omnis causa sit principium, non tamen econuerso. Nam punctus est principium lineæ, non tamen realiter causa, & mane est principium diei non tamen causa.

Tertio, quoniam quæ manifestiora sunt sensui, sunt no-

bis via deueniendi ad minus manifesta, ideo Arist. in omnibus his terminis semper incipit à modo magis manifesto, & ab omnibus, concesso etiam quòd non esset modus perfectior ex parte rei. Et in hoc declaratur Arist. fuisse naturalissimus doctor, tradens hanc scientiam modo proportionatissimo nostro intellectui.

His præpositis aduerte quinque modos assignatos à Philosopho quibus dicitur principium.

Primus & notissimus est in situ, vt id quod est primum in longitudine siue in via, à quo incipit motus localis rectus dicitur principium motus, & oppositum, id est in quo terminatur motus localis dicitur vltimum, & secundùm Comment. principium motus augmenti est illud secũdùm quod primo fit, fit autem primo secundùm longitudinem, deinde secundùm latitudinem, deinde secundùm profunditatẽ. Dicemus igitur quòd secundùm hunc modum longitudo dicitur principium augmenti. Et quoniam qualis est ordo in magnitudine talis est in motu & in tempore, ideo secundùm hũc modum, sicut prima pars magnitudinis dicitur principium eius, sic prima pars motus & prima pars temporis dicentur principium motus. & principium temporis, & quoniam in omni specie motus, Datur aliquod primum à quo incipit motus, & dicitur terminus à quo, ideo hic primus modus verificatur non solum in motu locali, sed & in omni alio motu & in generatione ac corruptione substantiali adiunctis alte rationibus præuijs. Quod ideo dico, quoniam secundùm se sunt instantaneæ ex consequenti non distinguitur in eis primum & vltimum.

Secundo, dicitur principium, omne illud ex quo primo congrue & optime aliquis operatur, siue facit siue mouet, & distinguitur hic modus à præcedenti in hoc, quoniam illic, quod est simpliciter primum in situ ex parte rei dicitur principium, hic autem quod sumitur pro primo, quia reputatur esse opportunum à quo incipiat motus vel operatio, dicitur principiũ, vt in ludo saltandi, saltans incipit moueri nõ à prima parte viæ simpliciter, sed ab ea, quàm reputat sibi magis congruã. Et exemplificat Arist. in doctrina, nam qui docet aliquẽ non semper incipit ab eo quod est primũ simpliciter, sed

sed ab eo quod magis congruit intellectui adiscentis. Sicut Arist. fecit in philosophia naturali, qui ab effectibus incipit, cum tamen sint posteriores causis. Et aduerte ꝙ hic, modus etiam verificatur in motu sphærico, nam licet in sphæra nō sit principium distinctum à termino, tamen mouens mouere potest à puncto signato, quod dicetur principium hoc modo, quoniā est primum à quo incipit motus, prout cōgruit & videtur optimum mouenti, & sic in motu cœli primi, principium motus est punctus orientis. Principium autem motus planetarum est punctus oppositus.

Tertio, modo dicitur principium illud, quod primo in re generatur & est intrinsecum rei, & illud à quo primo effectiue res generatur & est extrinsecum à re, quoniam nihil seipsum generat. Exemplum primi, fundamentum est principium domus, cor est principium animalis, secundùm eos qui cōsiderant animal, ex eo ꝙ mouet seipsum, vel cerebrū secundùm eos qui considerant animal, inquantum sentit, vel aliud, puta hepar, secundùm eos qui considerant animal inquantum nutrit seipsum. Quod autem sit illud apud Arist. dictum est in libro de motu animalium & in libro de somno & vigilia. Exemplum secundi, pater est principium filij, & conuicium est principium belli.

Quarto modo dicitur principium præcipue in moralibus & in artificialibus, illud à quo primo mouentur inferiora siue deseruientia. Exemplum primi, princeps & rex tyrānus dicuntur principium, quoniam eorum voluntate & decreto mouentur subditi. Exemplum secundi ars Architectonica est principium artium deseruientium, vt militaris est principiū equestris, & freuefactiuæ, dirigit enim eas & dat modum eis sic vel sic operandi.

Sed tu aduerte, ꝙ hic quartus modus potest verificari de principio effectiuo secundùm exempla data, & sic exponit B. Thom. & potest verificari de principio finali, vt exponit Comment. & D. Alber. & tunc intelligatur sic textus Aliud secundùm cuius voluntatem mouentur mobilia, id est propter cuius voluntatē mouentur mobilia, non enim subditi ordinate mouerentur à principe, nisi volūtas principis quā supponunt iustam & velut regulā, esset finis propter quem,

sic vel sic agunt. Similiter inter artes, architectonica est, principium finale artium subseruientium, ordinantur enim ad eam & ea subtracta, ille subtrahuntur. Et aduerte ꝙ D. Albert. in 5. Metaph. tract. 1. & cap. 1. reprehendit expositionē B. Thom. & inquit. non ignoramus quosdam accipere hūc modum principij secundùm rationem causæ efficientis, sed illorum dicta non curamus, quia inductos modos non nisi secundùm materiam verificant, & ciuilia, & ciuilium rationes ignorant, vt videtur hic.

Mirum est quomodo tam leuiter reprehendit B. Thom. Cum verba philosophi, ita bene exponi possit de principio efficiente sicut de finali, & melius nam in fine textus, ibi qua propter natura principium antequam faciat verbū de principio finali, replicat, & præuoluntas de qua mentionem fecerat in quarto modo. Deinde facit verbum de principio finali dicens. Et quod est cuius causa. Ergo non est abijcienda expositio B. Thom. præcipue cum sæpe coincidant principium & efficiens & finale, vt dicetur in lib. 12. de primo motore qui mouet vt efficiens & finis, vnde non inconuenit, in ciuilibus voluntatem principijs esse à quá & propter quam mouentur subditi. Idem intellige de architectonica.

Quinto modo, dicitur principium illud per quod primo rem cognoscimus per discursum intellectus, & quoniam omnis discursus resoluitur in primas & notissimas propositiones quas defensauimus in 4. lib. ideo illa dicuntur principia hoc quinto modo. Similiter quoniam per diffinitionem subiecti innotescunt nobis proprietates subiecti, ideo diffinitio dicitur principium hoc quinto modo. Et aduerte ꝙ vt inquit Comment. distinguitur hic modus à modo secundo in quo explificatum est de principio doctrinæ, quoniam illic dicitur principium illud à quo incipit doctor mouere intellectum discipuli accommodans se eius capacitati, dato ꝙ non sit primum ex natura rei. hic autem dicitur principium illud à quo ex natura rei incipit notitia intellectualis discursiua, ita quòd illud dicetur principium in adiscendo, hoc autem dicetur principium in quærendo & venando sciētiam. Et dicitur principium essendi rem & cognoscendi. Illud autem sufficit esse principium cognoscendi. Tot igitur

modis

modis dicitur principium,& aduerte quòd cum omnis causa sit principium,licet non econuerso,potest etiam dici principium tot modis quot dicitur causa.

De modis autem causæ dicemus in capite sequenti.

Positis modis principij, cum sit analogum reducit eos ad vnum, cuius participatione omnes alij verificantur & quo remoto remouentur, dicitur igitur principium vniuersaliter & absolute quod est primum in ordine,ante quod nullũ tale est,ad quod sequuntur ea quæ principiata sunt. Huiusmodi autem primum potest esse,vnde res est aut fit aut innotescit. Et propterea aliquod principium est intrinsecum,sicut natura & elementum,& forma rei,aliquod autem est extrinsecum sicut mens,id est intellectus qui est principiũ artificiatorum. Et præuoluntas, puta principis quæ est principium in ciuilibus, vt diximus in quarto modo, finis etiam dicitur principium,quoniam bonum in prosequendo,& malum in fugiendo, mouent agens ad sic vel sic agendum. Bonum autem habet rationem finis & propter bonum agũt agentia naturalia & moralia,& artificialia. Hæc de primo cap. dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. agendum est, de hoc termino causa, & quot sint causarum genera, & qui sunt modi causarum. Sed antequam descendamus ad genera causarum, aduerte quòd licet eodem modo tractet hic de causis quo & in 2. Phys. non tamen eadem ratione. Nam illic considerantur in ordine ad ens mobile tantum. Hic autẽ in ordine ad ens, considerantur enim inquantum sunt causæ entis & non solũ in ordine ad motum, vnde datur efficiens & finis & forma siue actus metaphysicus etiam sine motu physico, vt dicemus in lib. nono,& in 12. Hoc prænotato,aduerte quòd Arist. intendit tria.

Primo,distinguere causam in genera sua siue species,quę sumuntur aduersa ratione causandi, alia est enim causalitas efficientis alia formæ &c.

Secundo,assignare quædam consequentia ad causas.

Tertio, reducere oẽs causas ad quatuor genera causarũ.

Quarto, assignare diuersos modos causarum, etiam in eodem genere causæ.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ causa primo dicitur illud ex quo res fit, & est in existens ac permanens in re facta sicut æs est causa statuæ, & non solum æs, sed metallum & liquabile, quæ se habent vt genera ad æs. Dixi autem & est in existens ac permanens ad differentiam contrarij, ex quo aliquid fit aut priuationis, quoniam vt inquit Philosophus in 1. Phys. tex. 60. Non oppositum quidem, id est materia, manet in re facta, oppositum autem, id est terminus à quo qui aliquando est contrarium, vt quando ex albo fit nigrum, aliquando est priuatio, vt ex non homine fit homo &c. Illud non manet aliter opposita essent simul in eadem materia & in eodem subiecto.

Secundo, dicitur causa, species & exemplar, id est forma intrinseca, per quam res est, & forma extrinseca ad quam res fit, & apud Græcos dicitur idea siue paradigma, & quoniam à forma intrinseca rei, sumitur ratio & diffinitio rei indicatiua siue quiditatis, ideo hoc modo causa dicitur non solum species siue forma, sed & ratio & quod quid erat esse rei, principale enim indicatiuum quiditatis, est ipsa forma. Et non solum forma specifice sumpta, dicitur causa hoc secũdo modo, sed & eius genera, vt causa diapason in musica, non solum est proportio duorum ad vnum, sed & proportio dupla, & numerus, & non solum tota diffinitio rei dicitur causa, hoc secundo modo, sed etiam omnes partes diffinitiue, & maxime quæ dicuntur in recto de diffinito. Secus autem si dicuntur in obliquo, tunc enim habent rationem materiæ vt cum dicitur, simitas est nasi curuitas.

Tertio, dicitur causa quod est principium à quo aliquid mouetur, aut fit aut producitur aut omnino mutatur. Et hoc modo consilians, generans, efficiens & mouens est causa, & vniuersaliter disponens, adiuuans, perficiens & quod est causa non solum à quo est motus, sed etiam quietis dicitur causa hoc modo. Ab eodem enim habet res quòd moueatur ad locum & quiescat in loco sicut ab eodem aqua calefit & permanet calida ad tempus.

 Quarto

Quarto modo dicitur vt finis, & est illud gratia cuius aliquid fit quod quidem licet in re sit vltimum, tamen est vere causa inquantum mouet agentem ad operandum, nam interrogati propter quid sic agimus, respondemus quòd propter talem finem, & tunc credimus reddidisse causam, finis ergo est causa. Sed aduerte ꝙ non tantum vltimum in aliquo ordine est causa vt finis, sed etiam quæ sunt intermedia, nam in ordine sanationis, ante sanitatem præcedunt attenuatio & purgatio exercitium &c. Et hæc ita se habent, ꝙ vnum respectu præcedentis est causa finalis, respectu autem sequentis est causa efficiens, verbi gratia attenuatio est finis proximus purgationis & est efficiens sanitatis, & quod dixi de istis actionibus intermedijs, intellige etiam de instrumentis quibus præparatur medicina, vnum enim ordinatur ad aliud, & omnia ad sanitatem, vnde solet dici, quòd omnia intermedia habent rationē finis quo, vltimum autem est finis gratia cuius. Ista igitur sunt quatuor gña causaꝝ famosa.

Quantum ad secundum aduerte tria consequentia ad dictas causas.

Primo, vnius rei possunt esse multæ causæ per se, non tamen in eodem genere æque proxime, & sufficientes, vt statuæ artifex est causa & metallum, sed artifex vt causa efficiens, & metallum, vt causa materialis. Dixi per se, quoniā de causis per accidens non dubitatur, declaratum est enim in 2. Phys. quòd quodammodo infinitis causis per accidēs, potest produci effectus per accidens, vt inuentio thesauri. Dixi æque proxime quoniam non inconuenit plura agentia per se producere idem, sed vnum erit agens proximum, alterum remotum, vt sol & homo generant hominem. Dixi sufficientes quoniam non inconuenit plures causas eiusdē generis, dummodo nulla per se sufficiat, concurrere ad eundem effectum, sicut multi trahunt nauem coniunctim & nō diuisim.

2. Secundo, contingit causas esse sibi inuicem causas, in diuerso tamen genere, vt exercitium est causa sanitatis, sed effectiua, & sanitas est causa exercitij, sed finalis. Est autem efficiens respondens fini, quoniam actione sua producit finem siue attingit ipsum, & finis respondet efficienti, quoniā mo-

uet efficiens ad operandum,sine quo non operaretur. Quæ tamen correspondentia non est secundùm esse, licet enim efficiens deducat finem ad esse,non tamen econuerso, quoniã finis supponit esse efficientis. Et aduerte quòd sicut cor respondentia est inter efficiens & finem,ita est inter causam materialem & formalem,nam forma est causa materiæ,quo niam facit ipsam actu,cum secundùm se sit tantum in poten tia & materia est causa formæ,quoniam recipit & sustentat ipsam,ex consequenti sunt sibijnuicem causæ quo ad esse,li cet non semper eodem modo. Nam licet forma substantia- lis det esse actu simpliciter ipsi materiæ, non tamen forma accidentalis nisi secundùm quid,non enim immediate reci- pitur in materia nuda,sed in materia iam actuata forma sub stantiali,similiter licet materia sustentet simpliciter omnem formam edactam de potentia materiæ, non tamen formam cuius esse non pendet à materia nisi pro tempore quo infor mat materiam,nam separata retinet esse & talis esse anima intellectiua,de qua loquemur in lib. 12.

Tertio, contingit idem esse causam contrariorum effe- ctuum in eodem genere causæ, puta in genere causæ efficiẽ tis,sed diuersimode. Nam præsentia luminosi est causa illu- minationis,&absentia eius est causa obtenebrationis. Præ- sentia principis in ciuitate est causa pacis & absentia eius est causa tumultus.Dixi autem diuersimode,quoniam idem eodem modo se habens,causat idem,vt igitur causet contra ria,necesse est vt diuersimode se habeat.

Quantum ad tertium Arist.reducit omnes causas ad qua tuor genera per hanc sufficientiam, omnis causa vel est il- lud ex quo res fit,vt elementatum ex elementis, dictio ex li teris,artificiatum puta statua ex ære,totum ex partibus con clusio ex præmissis,non inquantum propositiones sunt, sed inquantum continet maiorem & minorem extremitatem. Nam inquantum propositiones sunt illatiue conclusionis, ex consequenti non sunt causa ex qua,sed aqua,&sic omnia prædicta reducuntur ad genus causæ, quod dicitur materia- le,quod demonstrantur per hanc propositionem, ex vel est illud quo res cõstituitur in actu,sic ordine constituitur ciui- tas vel exercitus,compositione constituitur domus, mixtio- ne

ne constituitur elementatum, & breuiter illud quo posito, res habet esse actu,& quo remoto desinit esse & est intrinsecum ei. Omnia hæc reducuntur ad genus causæ,quod dicitur formale,& demonstrantur solo ablatiuo sine aliqua præ positione,vt exercitus constat ordine,domus compositione mixtum mixtione,animatum anima &c. Vel est illud à quo res fit aut producitur aut mouetur aut quiescit,vt virtute actiua seminis generatur animatum, à medico vel ab ambulatione,id est exercitio fit sanus æger,à generante mouetur graue & quiescit in loco suo, & hæc reducuntur ad genus causæ,quod dicitur efficiens,& demonstratur per hanc propositionem A,vel est illud gratia cuius alia fiunt, & est finis ac bonum eorum. Et hoc est genus causæ finalis, quod demonstratur per hanc propositionem. propter. Et est tantæ excellentiæ,vt inquit Comment. in comm. 3. quòd omne carens causa finali,caret bono Patet igitur omnes causas reduci ad quatuor genera,scilicet materiale formale efficiens finale, quorum potissimum est finale. Est enim causa quòd agens causet & est causa quòd forma det esse, & est causa quòd materia recipiat & sustentet formam, vnde dicitur esse causa causalitatis aliorum generum causarum.

Quantum ad quartum, aduerte quòd Arist.assignat modos causarum. Et hæc diuisio differt à præcedenti in hoc,quia illa est veluti per diuersas rationes causandi essentiales,quarum plures non possunt conuenire vni generi,nam causalitas materiæ tantum conuenit materiæ; idem dico de alijs, hæc autem est per rationes diuersas causandi accidentales, ex quibus non inconuenit plures inueniri in vno genere, puta datur efficiens particulare & vniuersale,per se &per accidens,potentiale & actuale.Isti igitur modi ordinate collecti reducuntur ad sex &quilibet diuiditur per potentiam & actum,vt declarabitur,omnes igitur simul sumpti sunt 12.

Primo diuisio, causarum quædam prior quædam posterior,quod quidem potest dupliciter exponi.

Primo,secũdùm causalitatem,vt dicatur causa prior,quæ dat causalitatem causæ sequenti, & posterior quæ causat in virtute prioris,sicut videmus in causis per se subordinatis, vnde sol dicitur causæ prior & hõ causa posterior hoīs geniti.

Secundo,

Secundo, secundùm prædicationem, & tunc causa prior dicitur causa generica. Posterior autem causa specifica vel singularis, vt causa sanitatis prior, id est vniuersalis dicitur artifex, causa autem posterior dicitur medicus vel hic medicus, differunt tamen causa prior & posterior secundùm prædicationem, à causa priori & posteriori secundùm causalitatem, quoniam sumpte secundùm prędicationem non distinguuntur realiter, neque enim distinguitur realiter magis vniuersale, à minus vniuersali, neque minus vniuersale à singulari, sed tantum ratione, vt declarabitur in 7. lib. Sumptæ autem secundùm causalitatem distinguũtur realiter, quoniam realiter vna recipit ab alia, & non econuerso. Isti duo modi maxime quo ad prædicationem inueniuntur in omni genere causæ, nam causa materialis prior fiale est metallum, posterior autem est argentum, causa formalis prior in diapason est numerus, posterior autem est proportio dupla. Causa efficiens prior in sanitate est artifex. Posterior est medicus, causa finalis in guloso prior quidem est voluptas, posterior autem est voluptas in gustu.

Secunda diuisio, causarum quædam per se, quædam per accidens, causa per se est, quæ secundùm se influit in effectũ, vt calidum per se calefit, medicus per se medicatur, ædificator per se ædificat, causa per accidens est, quæ accidit causæ per se, & secundùm se nihil influit in effectum, vt quoniam ędificatori accidit esse Socratem, vel album vel musicum, ista dicuntur causa per accidens, & horum genera, vt homo animal corpus coloratum quale &c.

Tu tamen aduerte ꝙ causa per accidens dicitur dupliciter, primo ex parte causæ per se, secundo ex parte effectus per se, ex parte causæ per se, illud dicitur causa per accidens, quod accidẽtaliter coniungitur causæ per se, vt si musica adueniat ædificatori dicitur musicus ædificat. Ex parte effectus per se illud dicitur causa per accidens alicuius quod accidit effectui per se. Sicut si discordia coniungatur domui quæ est effectus per se ędificatoris, potest dici ædificator causa per accidens discordiæ, quia discordia coniungitur domui. Hæc autem causa per accidens ex parte effectus variatur tripliciter, nam contingit quòd semper habet ordinem ad effectum intentum,

intentum, puta quotiescunque remouetur impediens lapidem descendere, lapis descendit & descensus lapidis dicitur effectus per se intentus à generante ex grauitate sibi impressa. Remouens autem impedimentum dicitur causa per accidens huius descensus, quoniam nihil influit in lapide, vt descendat. Contingit etiam quod rarissime & præter propositum agentis coniungitur effectui, per se, vt rarissime & præter intentionem fodientis, coniunguntur fossio sepulchri & inuentio thesauri. Contingit etiam ꝙ nunquam realiter, sed tantum existimatiue coniungitur effectui per se, vt ꝙ me nudato, vel extracto ense rubiginoso sequatur eclypsis, vnde hæc dicitur causa per accidens mere imaginaria.

Tertia diuisio causarum quædam complexa, quædam incomplexa. Incomplexa quando sumitur sola causa per se vel sola causa per accidens, vt ædificator ædificat, vel Policletus ædificat. Complexa autem quando vtraque sumitur, vt Policletus ædificator ædificat, potest etiam dici incomplexa, quando vna sola agit & sufficit. Complexa autem quando plures vniuntur, & nulla per se sufficit, vt in conflictu contra inimicos. Sed de hoc non loquitur Philosophus, quoniam pro rei veritate non sunt plures causæ, sed partes integrantes vnam causam.

Positis tribus diuisionibus, vnumquenque modum diuidit per potentiam & actum, nam quædã causa prior siue vniuersalis, potentialiter causat, sed nondum actu, vt sol in hyeme habet potentiam productiuam rose, sed nondum actu producit, in vere autem actu producit. Idem intellige de causa posteriori, siue particulari, eodem modo intellige in secunda & tertia diuisione. Ratio autem diuisionis per potentiam & actum fuit, qm̃ aliam habitudinem habent causa in actu, & causa in potentia ad effectum, nam causa in actu proxima & singularis huius effectus simul ponitur & remouetur cum hoc effectu, dum est in fieri. Si .n. medicus actu medicatur, aliquem infirmum medicatur, & si est aliquod ædificans est aliquod ædificatum, & econuerso. Et si ædificans remouetur, ædificatum cessat ædificari. Non sic aũt est de causa potentiali, & de effectu, non enim est necesse ꝙ si corrumpitur ædificator, qui iam ædificauit domum, corrumpatur

domus, quoniam non pendet ab ędificatore nisi in fieri, non autem in facto esse. Quod si pendet effectus in fieri & in facto esse à causa sua, tunc remota causa, desinit esse & effectus, vt lumen in aëre desinit ad absentiam luminosi, fit enim & conseruatur lumen sola præsentia luminosi. Et eandem habitudinem habent omnia creata ad primam causam, à qua non solum producuntur, sed & manu tenentur.

Sed dices, quare Arist. comparans causam in actu ad effectum, comparat solum causam singularem ad effectum singularem, cum sit necesse omni causæ in actu siue vniuersali siue singulari correspondere effectum in actu, nam si sol generat aliquod est generatum, & si nullum est generatum sol nō actu generat. Ad hoc dico, ꝙ alio modo comparatur causa vniuersalis in actu, ad effectum in actu, & causa singularis in actu ad effectum in actu. Nam singularis determinate respicit hunc effectum tantum, vniuersalis autem non præcise respicit hunc, sed hunc vel illum, non enim sequitur, ꝙ si sol generat hominem, generet hunc puta Socratem, sed alium vel alios, & huius causa est, quoniam virtus causæ particularis est limitata ad hunc effectum virtus autem causæ vniuersalis stat in quadam amplitudine, & quanto maior est vniuersalitas sua, tanto ad plures effectus se extendit, nō solum numero, sed & specie & genere differentes. Volens igitur Arist. assignare differentiam inter causam in actu, & causam in potentia notificauit per causam singularem & effectum singularem, inter quæ manifestior est simultas positionis & remotionis, nam inter causam vniuersalem in actu & effectum, non seruatur huiusmodi simultas nisi disiunctim, vel inconfuso, vt dictum est. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio capite assignandi sunt modi, quibus dicitur elementum: Deinde reducendi sunt ad aliquod vnum commune, cuius participatione, omnes modi assignandi dicuntur elementum, & non aliter. Ad plenam igitur notitiam præsentis propositi quatuor agenda sunt.

Primo, describendum est elementum.

Secundo,

Secundo, assignandi sunt modi elementi proprie dicti.

Tertio, assignandus est modus elementi improprie & transumptiue dicti.

Quarto, reducendi sunt ad vnum commune.

Quantum ad primum sic describitur elementum ab Aris. Elementum est illud ex quo primo componitur aliquid, & est inexistens, & est indiuisibile specie in aliam speciem. Aduerte q ratione primæ particulæ, elementum proprie nõ verificatur nisi de causa materiali ex consequenti non dicitur nisi de causis intrinsecis, & in hoc opponitur principio quod verificatur proprie de causis agentibus quæ sunt causæ extrinsecæ, ut testatur Comment. in comm. 4. Ratione autem secundæ particulæ verificatur solum de primis componentibus quæ non componuntur ex prioribus, vnde caro & ossa non sunt elementa hominis, sed prima corpora simplicia, vt ignis aqua &c. Ratione tertiæ particulæ priuatio & contrarium, ex quo res fit, non sunt elementum, quoniã vt diximus in capite de causis, non permanent in re facta, & secundùm Comment. materia transiens ex qua aliquid fit, non potest dici elementum, vnde licet ex sanguine generetur caro, tamen sanguis non potest dici elementum, quoniã non permanet, ut pars carnis. Ratione quartæ particulæ nullum corpus determinate speciei, siue naturæ diuisibile .i. solubile in priora corpora diuersarum naturarum potest dici elemẽtum, vnde nulla materia proxima ex qua fit animal, puta caro, ossa, nerui, possunt dici elementum, quoniam diuisibilia sunt in priora corpora diuersarum specierum, puta in aquam, aërem, &c.

Et aduerte, q dixi indiuisibili specie in aliam speciem, vt denotet negationem diuisionis formalis, non autem quantitatiue, non.n. diuisio in partes quantitatiuas impedit rationem elementi, aliter ignis & aqua non essent elementa. qm̃ cum sint corpora, diuisibilia sunt in partes quantitatiuas. Hæc descriptio elementi, quam B. Th. dicit non conuenire materiæ primæ ex defectu quartæ particulæ, qm̃ non habet aliquam speciem s̃m se, cum sit in pura potentia, s̃m Comment. autem maxime conuenit ei, qm̃ non est diuisibilis absolute in priora diuersa specie. Quę autem harum opinionũ

fi:

sit verior, determinauimus in quæst. nostris metaphysicalib.
Quantum ad secundum, aduerte tres modos elemēti, primus est in vocibus, secundus in naturalibus, tertius in demōstrationibus. Quantum ad primum literæ sunt elementa vocum, id est terminorum, componuntur enim ex syllabis & syllabæ ex literis, & illic est status, quoniam literæ non diuiduntur nec componuntur ex prioribus specie diuersis, sed si diuidantur, diuisio erit in partes consimiles sicut quando diuiditur aqua in partes aquę, omnes enim sunt eiusdem naturæ. Similiter quando diuiditur litera, diuiditur secundùm tempora prolationis, prout litera lōga habet tempora duo, breuis autem tantum vnum, omnes vero partes temporis sunt eiusdem naturæ, quoniam omnes sunt tempus. Non fit autem præcise talis diuisio in syllabis, quoniam resolubiles sunt in literas diuersarum specierum, puta in A, in B, in C, &c. Quę sunt diuersarum specierum in genere suo. Quantum ad secundùm prima corpora ex quibus naturalia componuntur, & in quæ vltimo resoluuntur, & quæ non resoluuntur in priora diuersarum specierum, siue huiusmodi corpora sint tantum vnum vt posuit Diogenes omnia componi ex aëre tales ex aqua, aliqui autem posuerūt plura, vt Empedocles & de his actum est in primo libro, dicuntur elementa, quoniam omnia diuiduntur in ea vltimate, ipsa autem non diuiduntur in priora diuersarum specierum, & tu intellige per diuisionem alteratiuam, non autem per solam quantitatiuam, aliter quolibet homogeneum esse elementum. Indiuisibile est enim quantitatiue in diuersas species cum partes suæ recipiant prædicationem totius in recto. Intelligatur ergo de diuisione alteratiua, nam si mixtum homogeneum alteretur, resoluetur tandem in terram & aquam &c. Quæ sunt diuersarum specierum. Si autem alteratur aqua, ita ꝙ corrumpatur, non resoluetur in priora corpora, sed materia prima remota forma aquæ recipiet formam alterius elementi, vt declaratum est in secundo libro de generatione. Merito ergo prima corpora naturalia dicuntur elementa, non autem aliquod mixtum siue homogeneum, siue ætherogeneum. Quantum ad tertium dicuntur elementa, primæ demonstrationes maxime in geome-
tricis

tricis & vniuersaliter in alijs scientijs, nam primæ demonstrationes factæ ex primis propositionibus sunt elementa omnium sequentium demonstrationum, quæ componuntur ex eis,& resoluuntur in illas, & ille non resoluuntur in priores quoniam est status in primis propositionibus cognitis ex terminis,vt declarauimus in 4 lib.& sunt indemõstrabiles. Primæ autem demonstrationes constant ex tribus terminis tantum,quoniam medium non resoluitur in aliquod prius. Sequentes autem constat ex pluribus, puta secunda ex quatuor,tertia ex quinque, quarta ex sextæ &c. Et vt id pateat sic declaro, si volo demonstrare ꝙ omne animatum mouet seipsum deducam sic. Omne habens principium motiuum intrinsecum seipsum mouet seipsum. Omne animatum habet principium motiuum intrinsecum in seipso, qa habet animam, quæ est principium motus inanimato, ergo omne animatum mouet seipsum. Si aũt volo demonstrare ꝙ sensitiuum mouet seipsum deducam sic,& accipiam cõclusionem præcedentem pro principio. Omne animatum mouet seipsum,omne sensitiuum est animatum ergo &c.Si aũt volo probare quod animal mouet seipsum,sic deducã.Omne sensitiuum mouet seipsum,omne animal est sensitiuum: ergo &c.Si vlterius volo ꝓbare ꝙ homo mouet seipsum sic deducã,omne animal mouet seipsum,omnis homo est aĩal, ergo &c. In his demõstrationibus patet ꝙ quarta est magis composita.continet.n.sex terminos.s.maiorem & minorem extremitatẽ,& medium quod continet tria media pręcedentium demõstrationum,nam animal resoluitur in sensitiuũ, & hoc inanimatũ,& hoc in principium intrinsecum motiuũ quod est anima,& illic est status, merito ergo prima demonstratio dr̃ elementum & subsequentes sunt elemẽtate,& hac de causa cõsueuimus dicere,prima & vniuersalissima theoremata esse elemęnta in gñe intelligendi, sicut ꝓpositiones libri de causis,primę & vniuersalissimę ꝓpositiones Eucl.&c.

Quantum ad tertium principale aduerte, ꝙ aliqui extenderũt hoc nomen per similitudinem ad supradicta,ad omne illud quod est vnum siue simplex & indiuisibile, & ad multa vtile. Hinc processerunt antiqui vt aliqui eorum ponerent punctum esse elementum corpoꝝ, aliqui posuerũt maxime

vniuer

vniuersallia, vt ens & vnum esse aliorum elementa, eo quod indiuisibilia sunt secundùm diffinitionem. cum enim non habeant genera superiora, quæ diuidantur per differentias oppositas eorum diffinitiones sunt irresolubiles in genus & differentias, non sic autem est de generibus subalternis nec de speciebus vt patet. Aduerte tamen quòd secundùm rei veritatem, punctum non potest dici elementum corporum, quoniam magnitudo non resoluitur in puncta, nec cõponitur ex punctis. Ex consequenti descriptio elementi nõ conuenit ei sed magis vniuersalia possunt dici vere elementa, quoniam vt declaratum est in 3. lib. in cap. 7. nullum vniuersale est pars componens compositione reali, sed tantum consideratione logica: vnde licet sint indiuisibilia secũdùm diffinitionem, ex hoc tamen non habetur quod sint elementa proprie, quoniam de ratione sua est, vt sit illud ex quo primo aliquid componitur. Si tamen ratione indiuisibilitatis potest dici aliquod esse elementum, id magis competet magis vniuersali, quam minus vniuersali, quoniam minus diuisibile est, nam diffinitio minus vniuersalis, puta speciei diuiditur in genus & differentiam, non autem diffinitio generis generalissimi, cum non habeat genus supra se. Transcẽdentia autem non sunt vere genera, cum non sint vniuoca, ergo &c. Quantum ad quartum principale, aduerte ꝙ cum ratio elementi sit esse primum in vnoquoque composito, ex quo componitur & in quod vltimate resoluitur, quilibet dictorum modorum intantum dicitur elementum, inquantum participat hoc commune, & quoniam id maxime competit materiæ primæ, ideo secundùm Comment. est elementum & est causa aliorum elementorum, cum sit primum simpliciter, ex quo, & in quod resoluuntur omnia naturalia, & est omnino simplex, & secundùm se indiuisibilis omnino secundùm formam, & secundùm quantitatem, omnem enim diuisionem, accipit à forma & à quantitate. quare &c. Hęc de tertio capite dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite assignandi sunt modi quibus dicitur hoe

hoc nomen natura. Sed antequam descendamus ad modos naturæ.

Aduerte, quòd natura dupliciter consideratur.

Primo, inquantum est principium motus & quietis præcise, & sic non cadit sub consideratione huius scientiæ, sed philosophiæ naturalis, vt visum est in secundo Physic.

Secundo, inquantum dicitur naturà secundùm vnum modum vt patebit de omni substantia, & dicitur de materia & forma, quę sunt partes entis, & dicitur de causis, est enim causa efficiens quædam natura, & causa materialis, & causa formalis, & vt sic est de consideratione huius scientiæ, nam ea ratione qua considerat de substantia vniuersali, & de materia ac forma inquãtum sunt partes entis, & de causis, eadem ratione habet considerare de natura, vt dicitur de omni substantia & de forma & de materia & de causis.

Descendentes igitur ad modos naturæ, primo assignabimus singulos eorum, secundo reducemus omnes ad vnum principalem.

Primo, dicitur natura, generatio nascentium, nascuntur autem propriæ viuentia, vnde eorum natiuitas siue nascentia, solet dici natura quasi nascitura, & tunc apud Græcum physis.i.natura sumpta pro nascitura producit primum. y.

Secundo, dicitur natura illud ex quo primo generatū genitum est siue formatum, & illud primum est formans, & est intrinsecum ipsi formato, & hoc modo cor potest dici natura, qm̄ est primum ex quo formantur membra, & radix in planta, potest dici natura, quoniam est primum ex quo formantur rami, folia, fructus, & semini, & est intrinsecum ipsi formato, quoniam in viuentibus formatum adhæret non solum per contactum, sed etiam per continuationem suo principio, vt patet in embryone, & in ramis plantarum, & per talem continuationem porrigitur virtus formatiua generantis ad formatum & fit sibi intrinseca ratione cuius, principium formans dicitur intrinsecum formato.

Tertio, dicitur natura, illud vnde est motus in quolibet ente mobili & est in eo per se & non secundùm accidens, vt anima dicitur natura in ente animato, quoniam est principium motus in eo, inquantum est animatum, & grauitas

est natura in lapide, quoniam est principium motus deorsum in eo inquantum grauis est, & quoniam in quolibet ente naturali, formæ & suæ qualitates siue actiue, siue passiue, sunt principia motuum & operationum, ideo hoc tertio modo dicuntur natura, dixi autem & non secundùm accidens, aliter si medicus infirmatur & sanatur à seipso, ars medicinę existens in eo esset natura, ꝙ non est concedendum, qm̃ non inquantum medicus, sed inquantum infirmus sanatur, accidit autem eundem esse medicum, & infirmum.

Quarto, dicitur natura, illud ex quo primo est aut fit aliquid, quod secundùm se est in formæ & non potest moueri sua virtute, vt formetur per receptionem formæ, sed necesse est ut moueatur ab aliquo agente cuius actione disponitur ad formam & recipit eam, & remanet saluum, mutatis & abiectis dispositionibus & forma per contrarium. Et hoc modo materia dicitur natura, vt vasorum æreorum, æs, & vasorum ligneorum, lignum. Nam abiecta forma adhuc saluatur æs, & lignum, ideo iudicatur sola materia esse eorum natura. Idem iudicium faciebant antiqui naturales de rebus naturalibus, quoniam existimabant omnes formas esse accidentia, sicut formæ artificialium: vnde, qui ponebant tantũ vnum elementum, ex quo dicebant constare omnia, puta aquam, vel aërem, dicebant illud esse naturam omnium, & nõ aliud. Idem dicebant qui ponebant plura, vt Empedocles, & decepti sunt omnes, quoniam non cognouerunt nisi generationem accidentalem, & negauerunt aliquid generari simpliciter. Contra quos satis actum est in primo de generatione. Sed aduerte, ꝙ licet omnis materia, tam artificialium, quàm naturalium, possit dici natura, tamen materia prima in quolibet genere proprie dicitur natura, puta omnium liquabilium, aqua est natura, est .n. prima eorum materia aqua, quoniam quæ calido liquescunt & frigido indurantur sunt à prędominio aqueo, vt declaratur in 4. Meteor. & omnium inflammabilium natura est aër, aut ignis, & omnium durorum non liquabilium natura est terra.

Quinto, dicitur natura, forma, vel species, per quam res habet esse actu, sicut dixit Empedocles naturam rerum, quæ fiunt ex elementis esse compositionem, ex hoc enim, ꝙ per amici-

amicitiam elementa adinuicem diuersimode componebantur, diuerse res producebantur, & quoniam arbitrabantur rē per compositionem fieri actu, ideo dicebant compositionē esse rei naturam, vniuersaliter autem considerantes ꝙ nullum naturalium est actu, nec dicitur esse nisi habeat formam suam & remota forma definit esse, vt patet in animalibus quæ per aduentum animæ sunt actu, & per remotionem desinunt esse, ideo conuenienter dixerunt formam esse naturā & quæ sunt composita ex vtrisque.i.ex materia & forma dicuntur a natura, vel naturalia. Sed aduerte, ꝙ non solum forma partis dicitur natura, sed etiam forma resultans ex vnione formæ & materiæ, quæ solet dici forma totius, ut humanitas est natura hominis, & equinitas equi. Ratio autem propter quàm potest dici natura est, quoniam sicut forma partis est principinm generationis, ita forma totius est terminus generationis, recepta enim forma in materia, consurgit forma totius & terminatur generatio in vnaquaque specie. Extensiue autem & per quandam similitudinem, omnis essentia & quiditas & substantia solet dici natura, vt natura Dei est essentia sua, similiter natura intelligentiæ, natura cœli, natura elementi, & quoniam de omni substantia solet dici, ideo ratione istius vniuersalitatis est de consideratione metaphysici.

Positis modis naturæ reducit eos Arist. ad quintum tanquam ad principium, in cuius respectu verificantur alij modi. dictum est enim quòd quinto modo forma partis dicitur natura, quoniam per ipsam res fit actu, & dicitur naturalis, quando habet formam, & non ante, quoniam ergo forma constituit rem naturalem actu & est principium actionis & motus in naturalibus, ideo ex parte rei. primo, & principaliter dicitur natura, & materia non dicitur natura nisi quia recipit formam. Et generatio, siue natiuitas non dicitur natura, nisi quia est via ad formam, & principium motus non dicitur natura, nisi quia tale principium est forma intrinseca substantialis, vel accidentalis consequens substantialem. Et non dicitur natura illud ex quo primo genitum formatum est, nisi quia in eo primo residet virtus formatiua, fluens à forma animati inquantum animatum est.

Dictum est enim in 2. lib. de Anima, ꝙ feminatiua & formatiua deseruiunt animæ vegetatiuæ. Patet igitur, ꝙ natura principaliter dicitur de forma & per prius ex parte rei. Dixi autem ex parte rei, quoniam respectu cognitionis nostrę, quæ pro maiori parte incipit à posteriori & à magis sensato, prius dicitur de generatione viuentium, nam per generationes & operationes & motus deueniemus in cognitionē formæ quæ est principium generationis & operationis & motus. Et quoniam Arist. tradit vt naturalis doctor hanc scientiam modo conuenienti intellectui nostro, ideo incepit à modo naturæ nobis notiori, sed ex parte rei posteriori, reducens autem omnes ad vnum, reduxit ad priorem ex parte rei, vltimum autem in ordine cognitionis nostræ. Hæc de quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. distinguendum est hoc nomen necessarium cuius consideratio ideo sequitur considerationem causarum, quoniam licet non dicat causam formaliter, tamen modi quibus dicitur, ad diuersum genus causæ reducuntur, & propterea omnis causa dicit quædam necessitatem ad effectum, nam à causa de necessitate sequitur vel est aptus sequi effectus, Arist. igitur.

Primo, assignat modos necessarij.

Secundo, reducit eos ad vnum, cuius participatione alij verificantur.

Tertio, agit de necessario in demonstrationibus.

Primo igitur, dicitur necessarium sine quo non potest animal esse nec viuere, quod licet non sit principalis causa essendi, aut viuendi, tamen est simul cum alio causa, vt respirare, & cibus in animali, nam licet vita fundetur in calido & humido bene contemperato, tamen calidum non posset seruari, nisi temperaretur per inspirationem & expirationem, nec humidum radicale, quod est subiectū caloris naturalis posset conseruari nisi per restaurationem factam ex nutrimento, & hæc omnia declarauimus in Paruis naturalibus. Patet igitur, quòd sicut calidum naturale, & humidum radicale

sunt

funt materialis caufa vitæ, & de neceffitate, ita neceffaria funt hæc duo, vt concaufa, refpirare, & cibus, aliter non faluatur animal.

Secundo, dicitur neceffarium, illud fine quo nō poteft homo, aliquod bonum confequi, aut aliquod malum expellere, refpectu boni, puta vt quis acquirat pecuniam, neceffaria eft nauigatio ad eginam. Refpectu mali, puta vt quis liberetur à febre neceffarium eft bibere pharmacum. Et breuiter omne medium, fine quo non poteft finis intentus haberi dicitur neceffarium, hoc modo.

Tertio, omne violentum. i. omne factum contra inclinationem rei naturalis, vel contra voluntatem in agente à propofito, dicitur neceffarium. Omneq. agens faciens violentiam dicitur neceffitate, vt proijciens neceffitat lapidem afcendere & depopulans ciuitatem, neceffitat ciues mendicare, & quoniam talis neceffitas eft contra voluntatem, ideo eft contriftatiua & lamentabilis & digna miferatione, & non eft culpabilis, nec reprehenfibilis. non enim culpamur, nec meremur reprehendi nifi in voluntarijs, vt probatum eft in moralibus.

Quarto, dicitur neceffarium illud quod non contingit, vel non poteft aliter fe habere, & hæc eft propria ratio neceffarij, nam opponitur poffibili, fiue contingenti, poffibile autem eft, quod poteft aliter effe, ergo neceffarium eft quod nō poteft aliter effe, oppofitorum .n. oppofitæ funt rationes. Et aduerte, ꝙ, vt inquit Commen. in comm. 6. ifte modus eft famofior inter omnes, nam cōmuniter loquentes dicimus, hoc eft neceffe, quia non poteft aliter effe.

Pofitis modis prædictis, reducit Arift. tres præcedentes ad hunc quartum, vt ad principalem, quoniam non verificantur nifi inquantum participant rationem huius quarti modi. nam tertius modus ideo eft neceffarius, quia violentatus ab aliquo agente faciente impetum & cogente, vel impediente, non poteft aliter agere, vel non poteft non pati, & fecundus modus eft neceffarius, quia non poteft fine tali medio acquiri bonum, puta pecunia vel liberari ab ægritudine: & primus modus eft neceffarius, quia nō poteft feruari animal in effe, nec viuere nifi refpiratione & cibo. patet ergo quod

ratio quarti modi seruatur in omnibus præcedentibus.

Et si quæras in quo differat quartus modus à præcedentibus, dico, ꝙ in quarto est necessitas absoluta, in alijs autem est necessitas conditionata. Absoluta autem dicitur quando nullo modo potest aliter esse, posita siue remota quacunque conditione. Et talis necessitas sumitur à causis intrinsecis, vt à materia & à forma, siue ab ipsa rei essentia, puta necesse est elementatum corrumpi, quia componitur ex contrarijs elementis, necesse est hominem esse risibilem, quia habet animam intellectiuam necesse est intelligentiam esse æternam quia est immaterialis, necesse est Deum esse tantum vnum quia est naturæ omnino infinitæ. Conditionata autem dicitur quando non absolute, sed aliquo supposito, non potest aliter esse, & hæc sumitur à causis intrinsecis, vt à fine, vel ab agente, nam medicina non est mihi necessaria nisi supposito, ꝙ velim sanari, nec cibus est mihi necessarius, nisi supposito ꝙ velim viuere nec necessitor mendicare, vel incarcerari, nisi supposito ꝙ non possim præualere contra violentantem. Patet igitur differentia inter quartum modum & alios, & etiã quomodo omnes isti modi reducũtur ad aliquod genus causæ, propterea post distinctiones nominum signantium, causas conuenienter Philosophus assignauit modos necessarij.

Et quoniam necessarium non solum inuenitur in complexis, sed etiam in incomplexis, aliqua .n. propositio est contingens, ut Socrates currit aliqua necessaria, vt homo est animal, ideo postquam tractauit de necessario complexo, tractat de complexo, ex quo constituitur demonstratio, & intendit tria.

Primo, quod conclusio demonstrationis est necessaria quarto modo.

Secundo, ꝙ præmissæ sunt similiter necessariæ.

Tertio, ex omnibus dictis tam de necessario complexo, q̃ incomplexo concludit tres conclusiones.

Quantum ad primum, dicit Philosophus demonstratio est necessariorum, id est de conclusione necessaria, quoniam quod demonstratur simpliciter non contingit aliter se habere, aliter demonstratio non faceret scire, nam primo Poster. illud scitur quod nõ contingit aliter se habere, sed cõclusio demon

demonstrationis est ea quæ demõstratur & scitur, quoniam scientia est habitus conclusionis demonstrate, ergo conclusio demonstrationis est necessaria. Dixi autem quod demõstratur simpliciter, quoniam si demonstratur tantum ad hominem illud non requiritur, quoniam talis demonstratio potest esse de aliquo impossibili concluso ex alio impossibili concesso ab aduersario sicut fecit Arist. in 4. lib. disputans contra negantes primum principium complexum vbi inter cetera conclusit, quòd si contradictoria sunt simul vera. ergo non omnia sunt vnum.

Quantum ad secundum probatur, quòd oportet præmissas esse necessarias, nam cum se habeant ad conclusionem, sicut causa ad effectum, si possent aliter se habere quo ad veritatem, ergo effectus necessarius produceretur à causa non necessaria quod est impossibile, aliter maior perfectio esset in effectu quàm in causa. Et propterea inquit Comment. in cõm. 6. Si terminus medius sit de natura possibili, illa res, id est conclusio erit de natura possibili, & terminus medius sit de natura necessaria, illa res erit de natura necessarij, patet igitur quòd tam conclusio quàm pręmissæ demonstrationis sunt necessariæ quarto modo.

Quantum ad tertium, aduerte tres conclusiones, quarum prima est de necessario complexo & incomplexo, secunda & tertia de necessario incomplexo.

Prima cõclusio, necessariorum tam complexorum, quàm incomplexorum quædam habent causam suæ necessitatis quædam non, sed sunt causa alijs. Exemplum de complexis conclusio necessaria habet causam, id est præmissas, nam ideo homo est risibilis quia est rationalis & triangulus habet tres, quia habet angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis & ternarius est impar, quia diuiditur per inæqualia. Exemplum de incomplexo, motus cœli est necessarius secundùm Philosophum quia non potest desinere, & tamen habet causam, scilicet primum mouens & cœlum est necessarium secundùm substantiam, & tamen habet causam largiẽtem sibi esse, & motum, vt dicemus in lib. 12. Quædam autem non habent causam, sed sunt causa alijs. Exemplum de complexis, vt prima principia indemõstrabilia defensata in

quarto libro cognita nobis à natura. Exemplum de incom plexis, vt prima causa, quæ est penitus independens habens esse à se, non ordinata ad alterum, à qua omnia entia capiunt esse & veritatem, vt dixit Comment. in lib. 2. cõm. 4.

Secunda conclusio, primum necessarium incomplexum & quod proprie est necessarium secundùm omnem conditionem necessitatis, est simplex in substantia sua, nam si est primum habet causam suæ necessitatis, sed potius est causa alijs. Si est proprie & omnino necessarium, nullo modo potest aliter & aliter se habere, sed si non est simplex in substantia posset aliter & aliter se habere, omne enim compositum aliqua mutatione mutabile est, quod autem mutabile est aliter & aliter esse potest, facit enim mutatio distare rem à dispositione priori, cum igitur primum sit omnino necessariũ est simplex in substantia. Præterea, non contingit ipsum habere plusquam habeat, nec etiam minus, quod enim plus & minus habet, ideo habet quia non habet à se, sed recipit ab alio, si enim à se haberet perfectissime & in summo haberet, quoniam per essentiam & non per participationem, sed primum quidquid habet, habet à se, & non recipit ab alio, quoniam ipsum largitur omnibus, ergo nec plus nec minus habere potest, ex consequenti est omnino simplex & inuariabilis substantiæ, & conuenienter appellatur primum necesse, omne enim præter ipsum est ens possibile vel necessariũ cum admixtione alicuius gradus possibilitatis.

Tertia conclusio, si aliqua sunt entia sempiterna & immobilia, sunt quidem necessaria, quarto modo, non autem tertio modo, ita quod nihil per vim neque præter naturam est in illis, nam violentum nulli inest, nisi quia ex potentia alicuius agentis extrinseci remouentur à dispositione sua naturali, quod autem sic remouetur, mutatur, quod mutatur immobile non est, si igitur dentur aliqua entia sempiterna & immobilia, nullum violentum inest illis, quæ aũt sint huiusmodi entia dicemus in lib. 12. Et tu aduerte quòd ex his duabus conclusionibus, patet error quorundam Auer. sequentium, qui dicunt Arist. in toto hoc tex. incipiens ibi. Horum quidem ita ꝙ altera &c. vsque in finem cap. non loqui nisi de necessario complexo. Conditiones enim posi-

tæ in secunda & tertia conclusione manifeste ostendunt oppositum. Et confirmatur per D. Alber. qui in cap. de necessario, circa finem, sic inquit. Hæc autem dicta sunt de ordinibus causarum inesse sumptarum, ex primo motore, & non sunt dicta de necessario demonstrationum. Item aduerte ꝙ Cōment. in cōm. 6. quia tenet nullum necessarium permanens acquirere esse ab alio exponit hanc tertiam conclusionem, non ad mentem Arist. sed vt sequens dictum suum fundamentum falsum, scilicet quod nullum ens simplex æternũ & immobile acquirit esse necessarium ab alio, sed quod id sit contra mentem Philosophi declarabitur in quęstionibus nostris super lib. 12. Hæc de quinto capite dicta sint.

SECVNDVS TRACTATVS,
Eiusdem Chrysostomi Iauelli, super quinto libro Metaphysicæ.

IN hoc secundo tractatu iuxta ordinem positum in principio libri distinguenda sunt nomina significantia ea quæ sunt subiectum in hac scientia, & significantia partes eorum, subiectum autem communissimum huius scientiæ, vt dictum est in quarto libro est ens, & quoniã ens & vnum sunt idem realiter, potest dici, quòd etiam vnum est subiectum in ea, subiectum vero principale est substantia, quoniam ipsa est simpliciter ens, accidentia vero in ordine ad substantiam, primo igitur distinguemus hæc tria, vnum, ens, substantia, deinde significantia partes vnius, & partes entis, & distinguemus totum tract. in tot cap. quot erunt nomina distincta.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite distinguendum est hoc nomen vnum. Aduerte igitur ꝙ cum vnum & ens sint idem, quotuplex est ens totuplex est vnum. ens aũt prima diuisione

diuiditur

diuiditur in ens reale,& ens rationis. Et ens reale diuiditur prima diuisione,diuiditur in ens per se, & ens per accidens, vt declarauimus in tract.nostro de transcendentibus. Conformiter Arist.in hoc cap.diuidit vnum diuisione reali & diuisione logica,quæ est diuisio secundùm rationem, vnum autem realiter sumptum diuidit in vnum per accidẽs & in vnũ per se,vnum per accidens diuidit in tres modos,& vnum per se in sex,deinde reducit ad vnum principalem.

Modi vnius per accidens sunt tres.

Primus est, quando prædicatur accidens de subiecto, ut Coriscus est musicus.

Secundus est,quando compositum ex subiecto & accidente,vt Coriscus est Coriscus musicus.

Tertius est,quando accidens prædicatur de accidente, vt musicus est iustus. Differunt autem isti modi,quoniam in primo vnum accidit alteri .s. musicus Corisco, in secundo, quoniam prædicatum ratione vnius partis accidit subiecto, licet enim musicus accidat Corisco,non tamen Coriscus accidit Corisco. in tertio,quoniam vtrunque accidit tertio .i. subiecto.Hæc enim non est vera,musicus est iustus, nisi quia idem homo est musicus,& est iustus.

Et aduerte,ꝙ sicut exemplificatum est de subiecto singulari,ita exemplificare possumus de subiecto vniuersali,siue specifico, siue generico, vt homo est musicus, homo est homo musicus,musicus est iustus,quia homini potest in esse musica & iustitia,sed differentia est in hoc, ꝙ prædicatum per accidens verificatur immediate de singulari,primæ .n. substantię principaliter & immediate substant accidentibus. de vniuersali autem non verificatur nisi mediante singulari. Secundæ substantiæ non substant nisi quia sunt in primis secundùm doctrinam Arist. Opposito autem modo fit in prædicatis ꝑ se,non .n. verificantur de singulari nisi quia participat naturam vniuersalem,vnde hæc nõ est vera, Socrates est risibilis, nisi quia homo cui primò & per se, & secundùm ipsum conuenit esse risibile prædicatur de Socrate,sed alio modo prædicatur homo de Socrate & risibile, nam homo prædicatur vt species,ex consequenti est prædicatio essentialis, risibile autem prædicatur, vt passio, vel vt habitus &c.

Modi

Modi vnius per se realiter sumpti .i. vt inuenimus in rerum naturis sunt sex.

Primus modus, ea quæ sunt continua sunt vnum. Continuorum autem quædam continuantur per artem, vt tabulę visco compaginatæ. Quædam continuantur per naturam, vt partes animalis vnite per neruos & chordas, horum tamen magis proprie continua sunt quæ per naturam, quàm per artem. Quæ enim per artem per aliquod alterius naturæ copulantur, vt tabulæ clauo, vel visco, lapides cemento, vnde magis contacta, vel contigua quam continua dici debent. Quæ autem per naturam, si per aliquod medium copulantur illud est eiusdem naturæ cum eis, vt duæ medietates lineæ copulantur per punctum quod est in eodem genere reductiue cum linea, & membra animalium cōtinuantur per neruos qui sunt naturæ animatæ sicut ipsa membra.

Præterea quæ continuantur per artem nō dicuntur quid vnum, non enim duo ligna compaginata visco dicuntur vnū lignum, quæ autem copulantur per naturam dicuntur quid vnum, nam duæ medietates lineæ copulatæ ad punctum. A / dicuntur vna linea. ergo continua per naturam sunt magis continua, quam continua per artem. Item continuorum per naturam quædam sunt continua solida, sine reflexione, vt tibia, quædam sunt continua cum reflexione, vt totum resultans ex tibia & crure quæ faciunt reflexionem in genu, ex his magis continua sunt quæ sunt sine reflexione, siue sunt recta, siue curua, nam proprijssime continua sunt, quæ sunt vnius motus .i. in quibus non potest vna pars moueri quin totum moueatur, id autem videmus verum in continuis solidis carentibus reflexione, non sic autem est in continuis habentibus reflexionem, contingit enim moueri tibiam, & quiescere crus.

Secundus modus, illa sunt vnum qnorum subiectum proximum, vel vltimum, id est remotum est vnius quantitatis continue, & vnius formæ, & taliā sunt omnia homogenea, quarum partes recipiunt nomen & diffinitionem totius, vnde aqua in cyatho est vna hoc modo, & caro, & neruus, & os, quoniam omnis pars carnis est caro. idem dico de neruo & de osse, per oppositum, si aliqua sint continua

ſecundùm quantitatem & ſint diuerſarum formarum non ſunt vnum niſi primo modo, vnde baculus cuius vna pars eſt ſicca,& alia viua non eſt vnum hoc ſecundo modo, ſed tã tum primo modo. Dixi autem quorum ſubiectum proximum,vt comparando omnes partes aquæ in cyatho ad formam aqua,& omnes partes vini ad formam vini. Dixi vero ſubiectum vltimum, vt comparando omnia liquida non ad proprias formas,ſed ad aquam, quæ videtur eſſe communis materia eorum, vnde omnia liquida poſſunt dici vnum hoc modo,quia conueniunt in vno ſubiecto quod eſt vnius formæ,id eſt in aquam,minus tamen ſunt vnum quàm ea quorum ſubiectum eſt vnius formæ,& eſt ſubiectum proximum, illa enim ad proximas formas comparata non ſunt vnum, iſta autem cum cõueniant in forma ſpecifica ſunt vere vnũ.

Tertius modus, illa ſunt vnum quæ conueniunt in genere propinquo vel remoto diuiſo in oppoſitis differentijs, vt homo,capra,leo,ſunt vnum in animali, quia conueniunt in ſenſitiuo quod eſt conſtitutiuum animalis, ſimiliter ſunt vnum in animato,quod eſt genus remotum & ſuperius.Sed aduerte, quòd alio modo verificatur eſſe vnum in genere propinquo,& alio modo in genere remoto, nam genus remotum prædicatur de ſpeciebus vltimis cum additione vnitatis & in recto, vt Iſocheles & Scalenon ſunt vna figura, continentur enim ſub vna differentia figuræ ſcilicet conſtitui tribus lineis rectis conuenientibus in tribus angulis.Genus autem proximum cum deſcendat in ſpecies per diuerſas differentias, non poteſt prædicari de eis cum additione vnitatis,niſi in obliquo,vnde hæc eſt falſa.Homo &leo ſunt vnum animal,& hæc eſt vera, homo & leo ſunt vnum in animali,ſimiliter hæc eſt falſa, Iſocheles & Scalenon ſunt vnus triangulus ſunt tantum vnum in triangulo,quia conueniũt in ratione trianguli,licet non eadem differentia. Item aduerte, quòd iſte modus eſt ſimilis modo quo aliqua dicuntur eſſe vnum in materia,nam ſicut quæ ſunt vnum materia diſtinguuntur proprijs formis,ſic quæ ſunt vnum genere diſtinguuntur proprijs formis differentijs, præterea, licet genus non ſit materia quia prædicatur in recto de eo cuius eſt genus, tamen ſumitur ab eo quod eſt materiale in re. illud

autem

autem eſt quod eſt determinabile per differentias ſicut materia eſt determinabilis per formam, vnde ſenſitiuum comparatur ad rationale ſicut materia ad formam & propterea in animali genus ſumitur à ſenſitiuo, & differentia à rationali.

Quartus modus, illa ſunt vnum quorum eſt vna diffinitio indicans quid eſt eſſe rei, ex conſequenti, eorum diffinitio eſt indiuiſibilis non quin diuidatur in genus & differentiam, hoc eſt enim cõmune omni diffinitioni, ſed dicitur indiuiſibilis, quia diffinitio vnius non diſtinguitur à diffinitione alterius, ſicut ſunt omnia ſynonyma. Sed aduerte quòd id contingit dupliciter. Primo, quorum eſt vna diffinitio propria & totalis, vt ſi homo & ſimia conuenirent in hoc ꝙ eſt eſſe rationale animal eſſent omnino vnum quarto modo. Secundo, quorum eſt conuenientia in ratione generica, non autem in ratione propria, vt homo & leo dicuntur conuenire in diffinitione animalis, non autem in rationibus proprijs, & hæc non ſimpliciter dicuntur vnum quarto modo, ſed ſecundùm quid ſimiliter augmentum & diminutio dicuntur vnum ſecundùm quid hoc quarto modo, quia conueniunt in ratione motus facti in quantitate, ſimiliter omnes ſpecies ſuperficiei dicuntúr hoc modo vnum ſecundùm quid, quia conueniunt in ratione ſuperficiei.

Quintus modus, perfectior & verior & famoſior illa ſunt vnum, quorum intelligentia eſt indiuiſibilis, id eſt quorum natura conceptus non componitur ex multis, ſed eſt in ſe ſimplex, vt in quantitate continua punctus in quantitate diſcreta vnitas, in genere ſubſtantiæ, ſubſtantia immaterialis, & potiſſime prima cauſa, in qua eſt ſumma ſimplicitas & vnitiſſima vnitas, & in latitudine entium quæ ſunt propinquiora primæ cauſæ ſunt magis vnum hoc quinto modo, & ea quæ ſunt vnum hoc modo, ſunt magis vnum quàm quæ ſunt vnum modis præcedentibus.

Sextus modus, aliqua dicuntur vnum non quia continua nec quia habent partes requiſitas, ſed vltra continuitatem, & totalitatem partium habent debitam ſpeciem, id eſt formam, non ſicut homogenea, ſed conſurgentem ex debita diſpoſitione partiũ, puta in artificiatis dicimus vnũ calceum,

vel

vel vnam vestem, quando habet partes requisitas & adinuicē ordinatas, sicut figura calcei & vestis, si autem partes nō sunt debite ordinate non erit calceus, nec vnus calceus, vnitas .n. supponit esse. Et aduerte, ꝙ hic modus non sumitur ab indiuisione, sed à totalitate & perfectione, & propter hoc linea sphærica est maxime vna, quoniam non solum est continua, sed perfecta, quoniam sibi non potest fieri additio ex coincidentia principij & finis. Positis modis vnius per se sumptis realiter reducit quinque ad vnum, qui est, ꝙ omne vnū intantum vnum, inquantum non habent diuisionem vt ea dicuntur vnum in homine, quæ sunt indiuisa & indifferentia in diffinitione hominis, sicut indiuidua speciei humanæ, & ea dicuntur vnum in animali quæ conueniunt in ratione animalis, vnde quinque modi prædicti in tantum diuidunt vnum inquantum diuersimode dicunt in diuisionem, vnde primus modus dicit indiuisionem in quantitate continua: secundus in forma: tertius, in materia, & in genere quod habet similitudinem materiæ: quartus, in diffinitione: quintus, in intelligentia & in substantia. dixi notanter quinque, quoniam sextus potius sumitur à perfectione, quàm ab indiuisione, vt dictum est. Isti sunt principales modi, post quos assignat Arist. quosdam secundarios, quoniam pro rei veritate sunt plura, vt plures trahētes nauem dicunt vnum, quia communicant in vna actione, & ciuitas dicitur vna, quia ciues communicant in vno regimine, sub quo regulantur, aut quia habent vnum puta agrum, aut quia respiciunt vnum, sicut exercitus ducem. Posita diuisione vnius per se & realiter sumpti assignandi sunt modi secundùm considerationem logicam.

Aduerte igitur quatuor modos .s. vnum numero, vnum specie, vnum genere, vnum analogia. Illa sunt vnum numero quorum est vna materia signata, quæ est principium singularitatis, vt determinabimus in q. nostris, vnde synonyma sicut M. Tullius sunt proprie vnum numero. Illa sunt vnum specie specialissima quorum est vna diffinitio cōstans ex genere & differentia specifica, & quoniam differentia sumitur à forma, quæ sunt vnum specie communicant in vna forma specifica, vt omnis homo in anima intellectiua & in humani

tate,

tate,quæ est forma totius. Illa sunt vnum genere quæ conueniunt in vna figura prædicationis.i.in vno modo prædicãdi, & quoniam prædicamenta distinguuntur secundũ diuersos modos prædicãdi,vt dicemus in cap.seq.ideo quę sunt vnius prædicamenti sunt vnum genere. Et aduerte,ꝙ hic non facit mentionem de genere subalterno, quoniam intendit assignare modos vnius secundùm logicam cõsiderationem qui verificantur absolute, vnde sicut absolute sunt vnum specie, quæ conueniunt in specialissimo,quoniam ita est species,ꝙ non est genus, ita absolute sunt vnum genere quæ conueniunt in genere generalissimo quoniam ita est genus quòd non species, quæ autem conueniunt in genere subalterno possunt dici vnum specie & vnum genere, quoniam subalternum diuersa habitudine est species & genus, & ideo non possunt dici absolute vnum genere, nec vnum specie. Illa sunt vnum analogia,quæcunque se habent sicut aliud ad aliud,vt tranquillitas in mari & serenitas in aëre sunt vnum analogia,quoniam sicut quies in aqua facit tranquillitatem in mari,sic quies in aëre facit serenitatem in aëre. De modis autem analogiæ quomodo .s. aliqua est diuersorum ad diuersa aliqua diuersorum ad vnum, aliqua vnius ad alterum,determinabimus in q. nostris agẽtes de ente,an sit vniuocum, vel analogum, & quomodo substantia, & accidens analogantur in ente. Inter hos quatuor modos talis datur ordo,ꝙ vnum numero est vnum specie,sed non conuertitur, & tu intellige per se. nam si in specie non sit nisi vnum indiuiduum,vt in abstractis, tunc vnum specie est vnum indiuiduo,sed hoc accidit speciei,vt inquit Comment. in cõm. 12. Species enim vt species est prædicabilis de pluribus,sed singulare vt singulare tantum de vno,& quæ sunt vnum specie, sunt vnum genere,& non conuertitur, quoniam natura generica partitur oppositis differentijs, quæ impossibile est cõuenire in vna specie, cum sint contrariæ, & quæ sunt vnum genere sunt vnum proportione, & non conuertitur, quoniam substantia & accidens sunt vnum proportione, dicit enim accidens habitudinem ad substantiam, & tamen non sunt vnum genere,quoniam non habent conuenientiam nisi ente quod non est genus,vt dictum est in 3. libro. Sed aduerte

uerte quoniam non ita clarum est quęcunque sunt vnum ge nere esse vnum proportione, ideo super hoc inuenio duas opin. vna est Commen.in comm. 12. qui dicit id verificari, quoniam æqualitas quam sumit pro proportione, est aliquod genus, sed id non est verum, quoniam si proportio esset genus aliquod, quæcunque conueniunt in proportione conuenirent in genere, ex consequenti cum substantia & ac cidens conueniunt in ente, vt proportionata & analogata conuenirent in genere, quod est manifeste falsum, quoniam supra, generalissimum non est genus, alia est D. Alber. in 5. Metaph.cap.9. qui inquit, ex omni communitate naturæ sequitur communitas proportionis & non conuertitur. Cũ enim dico, Socrates & Plato sunt homo vel animal, id est cõ municant in homine vel animali, ex illa communitate relin quitur ꝙ Socrates & Plato sunt supposita eiusdem speciei vel eiusdem generis, conueniunt ergo Socrates & Plato in hoc qui supposita sunt, & communitas supposita est commu nitas proportionis, quia est communitas vnius habitudinis duorum vel plurium inferiorum ad vnam naturam commu nem, verum est ergo ꝙ quæcunque sunt, sunt vnum genere, sunt vnum proportione, & non conuertitur. Hic terminatur consideratio modorum vnius, & qm̃ vnum & multa opponuntur ex modis vnius. manifestantur etiam modi multo rum, vnde aliqua sunt multa, quia non continua, & aliqua, quia sunt diuersarum formarum, & aliqua, quia sunt diuersorum generum, & aliqua, quia non sunt diuersarum diffini tionum, & aliqua, quia sunt simplicis, sed diuisibilis substantiæ, sicut omnia corporea cõposita ex materia & forma. Tu tñ aduerte ꝙ Arist. non assignat modum multorum correspondentem modo quinto vnius, qm̃ ex hoc ꝙ substãtia rei corporeæ est diuisibilis, non sequitur ꝙ sit multa, nisi virtua liter. si autem diuidatur, fiet multa simpliciter Et hæc dicta sint pro primo cap. De proprietate vero vnius. s. mensuram, dicemus in 10. lib. ideo hic ꝑtrãseo, ne fiat inutilis repetitio.

CAPVT II.

IN secundo cap. agendum enim est de modis entis, & quoniam

quoniam entium quoddam est per se, vt homo, quoddam per accidens, vt homo musicus. Primo distinguemus ens per accidens in modis suis. Deinde ens per se, de quo proprie habetur scientia. Modi entis per accidens sunt tres.

Primus, quando accidens prædicatur de accidente.

Secundus, quando accidens prædicatur de subiecto.

Tertius, quando subiectum prædicatur de accidente, & isti modi diuersa ratione verificantur.

Nam primus verificatur, quia duo accidentia insunt vni subiecto, vt musicum & album inest homini, ratione cuius vnum accidens in concreto prędicatur de alio accidente, sensus est enim, Illud cui inest musicum, inest etiam album.

Secundus, autem verificatur, quia prædicatum inest subiecto, puta musicum inest homini.

Tertius, verificatur, quia prædicatum est illud cui inest subiectum, vt musicus est homo, sensus est enim, ꝙ homo est illud cui inest musicum. & ideo prædicatur de musico. Et aduerte ꝙ ens per accidens se habet, vt causa per accidens. nam sicut fit causa per accidens, quia aliquid accidit causæ per se, puta musicum accidit ædificatori, ita fit ens per accidens, quia accidens accidit subiecto, quod est ens per se. Quid autem sit ens per se, & ens per accidens, declarauimus in tract. de transcend.

Modi entis per se tripliciter assignantur.

Primo, vt habet esse in rerum natura.

Secundo, vt habet esse in anima.

Tertio, vt diuiditur per potentiam & actum.

Quantum ad primum, aduerte modi entis per se vt habet esse in rerum natura, tot sunt quot prædicamenta. Sumuntur enim prædicamenta à modis prædicandi, & modi prædicandi fundantur in modis essendi, aliter essent vana. Prædicamenta autem sunt decem, vt communiter concessum est in via peripatetica.

Modi igitur entis per se sunt decem, id est modus substantiæ, modus quantitatis, modus qualitatis. De quorum sufficiētia vide B. Th. in expositione huius tex. & in 3. lib. Phys. super text. 22. Quod autem prædicamenta distinguantur, per diuersos modos prædicandi sumptos à modis essendi,

determinabimus in q. nostris Metaph.

Quantum ad secundùm, dicit Philosophus q ens non solum significat id quod habet esse extra animam, sed etiam significat compositionem factam per intellectum inter prædicatum & subiectum, & dicitur ens verum, verum est illud quod ita est vel non est, sicut apprehenditur & enunciatur, per oppositum autem falsum est q aliter se habet q̃ apprehenditur & enunciatur. nam quia Socrates est musicus, hæc est vera, Socrates est musicus, & negatiua est falsa, & quoniã diameter non commensuratur costę, affirmatiua est falsa, & negatiua est vera. Et aduerte q ens in anima consequitur ens extra animam. nam cognitio nostra causatur à rei natura, ex consequenti, veritas quæ est in intellectu pendet à re, loquendo de intellectu speculatiuo, & verum in propositione fundatur in re, quoniam ab eo quòd res est vel non est, dicitur oratio vera vel falsa. Et iterum aduerte quòd iste modus entis dicitur ens rationis, de quo diffuse pertractauimus in tract. de transcend. Et iterum loquemur de eo in lib. 6. Item aduerte quòd ens vt significat rei essentiam est prædicatum substantiale, vt Socr. est ens, vt autem significat ens verum expressum in propositione per copulam verbalem est prædicatum accidentale, quoniam cum res non pendeat à nostro intellectu, nec à scientia nostra accidit rei quòd aliquid affirmetur vel negetur de ea intellectu vel voce. nam remoto intellectu componente vel diuidente adhuc res est talis in se.

Quantum ad tertium, dicit Philosophus q ens est dicibile actu & est dicibile potentia, id est aliquod ens potest dici esse actu, & aliquod in potentia, & hæc distinctio circundat omne prædicatum accidentium. nam in puero quantitas cubitalis est in actu, & bicubitalis in potentia. in aqua calida frigiditas est in potentia, & in glacie est actu, & sic discurre in alijs prædicamentis accidentium, circundat etiam entia quæ sunt in anima, vt species intelligibilis actus & conceptus, horum enim quædam sunt actu, quædam possunt esse, & qui habent scientiam aliquando est vtens ea actu, aliquãdo potest vti, & circundant prædicamentum substantiæ, aliqua enim iam actu est, aliqua potest esse, vt rosa in hyeme, &

imago

imago Mercurij aliquando eſt actu in lapide, aliquando in potentia, ſimiliter medietas lineæ poſt diuiſionem totius lineæ eſt actu, ante diuiſionem eſt in potentia, hęc tamen exẽpla ponuntur in prædicamento ſubſtantiæ ſecundùm opinio. antiquorum, qui dicebant metaphyſicam eſſe ſubſtantiam rerum, & reprobabuntur in ſequentibus. Quid autem ſit ens actu & ens in potentia, & quomodo differant, & quid ſit prius dicemus in libro 9. Hæc de ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. diſtinguendum eſt hoc nomen, ſubſtantia, & Ariſt. quidem aſſignat quatuor modos, incipiens à nobis notiſſimo, & ab omnibus confeſſo, ex quibus tres ſunt veri, quartus autem eſt ſecundùm opin. antiquorum, & non verus, vt declarabitur deinde reducit omnes ad duos.

Primus, & famoſiſſimus eſt, quòd ſubſtantia dicitur de primis corporibus ſimplicibus, quæ dicuntur elementa, & ſunt prima fundamenta, ex quibus conſtant omnia naturalia cõpoſita, ex conſequenti dicitur ſubſtantia de omnibus corporibus compoſitis tam homogeneis quàm ætherogeneis, & de animalibus, & de eorum partibus materialibus, vt de carne, oſſe, & neruo, hæc autem omnia dicuntur ſubſtantia qui non dicuntur de ſubiecto, id eſt de inferiori, quia ſunt indiuidue & particulares ſubſtantiæ, ſed alia dicuntur de eis. Et aduerte quòd Ariſt. breuitati ſtudens in hoc quod dicit, ſed alia dicuntur de eis innuit, inquit Comment. in comm. 15. quòd hic ſermo continet primas & ſecundas ſubſtantias, & hæc eſt diuiſio qua poſuit in prædicamentis. Item aduerte quòd in hoc primo modo etiam ſubintelligitur contineri materia prima. nam quòd ſubſtantiæ indiuiduæ non dicantur de ſubiecto, ſed ſint penitus incommunicabiles, hoc habent à materia prima, per quàm indiuiduantur ſecundùm viam noſtram. ergo materia prima reductiue continetur ſub hoc primo modo. dicitur igitur ſubſtantia de materia prima & de omnibus corporibus naturalibus particularibus, tam ſimplicibus quàm compoſitis, tam animatis q̃ inanimatis,

& de demonibus,id est de idolis,vt alia litera habet, quorũ materia est corpus naturale,siue lignum, siue metallum, & hæc sunt prima substantia descripta in prædicamentis, quæ non dicitur de subiecto,nec est in subiecto, dicitur ex consequenti de secundis substantijs,quoniam dicuntur de primis prædicatione quid.

Secundus est,ꝙ substantia dicitur de eo quod est causa intrinseca existendi,id est ꝙ sint actu substantiæ, quæ non dicũtur de subiecto, & intendit quòd illud per quod indiuidua substantia constituitur actu sit substantia,hoc autem non est materia,quoniam potentia non dat esse, sed est forma quoniam cum sit actus constituit in actu cuius est forma,& exẽplificat de anima in animali, de qua vt declaratũ est in 2. de Anima constat quòd sui præsentia existit animal,& sui remotione desinit esse animal,quòd non est ita manifestum in alijs naturalibus,licet ex parte rei idem sit dicẽdum. nam sicut non est animal actu sine anima, sic nec ignis, nec lapis, nec caro,& sic de alijs sine formis suis. dicitur igitur secũdo modo substantia forma per quàm naturalia existunt actu.

Tertius est,ꝙ substantia dicitur de quo quid est, id est de quiditatiue & essentia cuiuslibet rei, & hoc est significatum diffinitionis. nam diffinitio hominis non significat solam materiam,aut solam formam,aliter non prædicaretur in recto de diffinitio,sed significat naturam resultantem ex partibus,quæ dicitur essentia & quiditas & substantia hoc secundo modo,vnde esse animal rationale est substantia hoc tertio modo. Et aduerte,ꝙ hic modus potest applicari tantum prædicamento substantiæ, & sic significatum cuiuscunque diffinitionis date de substantia erit substãtia hoc tertio modo.potest etiam applicari cuilibet prædicamento tam substãtiæ quàm accidentium. nam & accidentia habent essentias & quiditates suas,&sic substãtia dicitur de significato diffinitionis tam substantiæ quàm accidentis,vnde Cõment. in cõment. 15.exponens hunc modum inquit. Dicitur substantia de illo quod datur ad interrogationem factam per quid in vnaquaque rerũ,&hæc est substantia cuiuslibet rei, & eodẽ modo Arist.in antepręicamentis accepit substantiam,cũ dicit,vniuoca sunt,quorum nomen est vnum,& ratio substantiæ

tiæ est eadem, constat autem ꝙ in accidentibus & in substantijs dantur æquiuoca & vniuoca, essentia ergo & quiditas cuiuslibet rei potest dici substantia hoc tertio modo.

Quartus modus secundùm antiquos est, ꝙ substantia dicitur de terminis corporum naturalium, termini autem sunt punctus, linea, superficies, vnitas, numerus, & fundamentum eorum fuit; quoniam opinabantur illud esse rei substantiã, quo remoto natura rei remouetur, & quoniam viderũt non posse constare rei sensibilis naturam sine his dimensionibus neque sine vnitate vel numero, quoniam omne ens aut vnũ, aut multa est, ideo arbitrati sunt talia esse rei substantiam, sed hic modus non est verus, nec ratio sua cogit, non enim necesse est omne inseparabile à re esse substantiam rei, sed sufficit quòd consequatur rei substãtiam, vt proprietas eius, aliter calor in igne, humiditas in aqua, grauitas in lapide essent substantia, quod constat esse falsum, quoniam quod est substantia in nullo est accidens. constat autem calorem & humiditatem in manu esse accidens, ergo in nullo sunt substantia, & iste error prouenit eis, quoniam non pertingebant ad rerum cognitionem, nisi vt subiacent sensui. Item de vnitate & numero errauerunt, quoniam non distinguebant inter vnum numerale & vnum transcendens. Hæc tamen opin. diffuse reprobabitur in lib. 7. & in 10.

Positis hic quatuor modis reducit eos ad duos, quorum primus est, quòd substantia dicitur vltimum subiectum, id est substantia prima quæ per se & vltimate, id est non mediãte alio substat accidentibus, ideo non dicitur de inferiori, & est hoc aliquid, & est distincta ab omni alio, ex consequenti est separabilis à quolibet alio indiuiduo, vt Socr. cum sit vnum numero, & in his conditionibus differt substantia prima à substantia secunda, vt patet.

Secundus modus est, quòd substantia dicitur species & forma rei, & per speciem intellige essentiam vel quiditatem per formam intellige formam partis qua res constituitur actu, & ad hos duos modos reducuntur omnes alij, præter quartum, qui est falsus. nam ad primum reducuntur omnes substantiæ singulares & partes eorum materiales, & materia prima, quæ veræ est vltimum subiectum, ad secundum

non poteſt apponi ſignum vniuerſale, cum dicatur de inferiori. reducuntur omnes formæ reducentes materiam in potentia ad eſſe actu, & ſunt termini generationis ſubſtantialis. Idem reducuntur omnes eſſentiæ & quiditates, tam materiales quàm abſtractæ à materia, vnde & Deus & intelligentiæ ſub hoc ſecundo modo continentur, & omne quod ſignificatur per ſpeciem aut genus, nam cum ſpecies prædicatur de indiuiduis, & genus de ſpeciebus, in quid, tã in prædicamento ſubſtantiæ quàm in prędicamentis accidentium ſignificant eſſentiam eorum de quibus prædicatur. Hæc de modis ſubſtantiæ dicta ſint.

CAPVT IIII.

DIſtinctis nominibus ſignificãtibus ſubiectum huius ſcientiæ, incipiemus diſtinguere nomina ſignificantia partes ipſius ſubiecti, & primo, ea quæ ſignãt partes vnius, deinde ea quæ ſignant partes entis. Partes quidẽ vnius ſunt, idem, ſimile, æquale. Incipientes igitur ab hoc nomine idem, aduerte, quòd diſtinguitur eo modo quo & vnum, ſcilicet in idem per accidens, & in idem per ſe. Modi identitatis per accidens ſunt quinque.

Primus eſt, quando prædicatur accidens de accidente, vt album eſt muſicum, nam albedo & muſica dicuntur per accidens idem, quia in ſunt eidem ſubiecto.

Secundus eſt, quando accidens prædicatur de ſubiecto.

Tertius eſt, econtrario, tunc enim eſt identitas per accidens, quia vnum ineſt altero, & non per ſe, qm̃ contingit inuenire vnum ſine altero, puta hominem ſine albedine.

Quartus eſt, quando ſimplex prædicatum prædicatur de compoſito ſubiecto, vt albus homo eſt albus.

Quintus eſt econtrario, vt albus eſt albus homo. Et aduerte ꝙ in his modis nunquam apponitur ſignum vniuerſale, quoniam cum prædicata per accidens non conueniant naturæ vniuerſali ſecundùm ſe, ſed tantum ratione ſingularium, hæc eſſet falſa, omnis homo eſt albus, vel econtrario, & ideo ſubiectum propoſitionum accidentalium debet eſſe particulare, vel indefinitum, vel ſingulare, ſingulari autem

non poteſt apponi ſignum vniuerſale, cum dicatur de inferiori.

Modi identitatis per ſe tot ſunt, quot modi vnius per ſe. nam cum identitas ſit vnitas vel vnio, pari modo diuidentur. Quot autem ſint modi vnius per ſe, vide in cap. de vno. Sed aduerte, ꝙ quæcunque ſint idem per ſe, vel ſunt idem, quia licet ſint plura ſecundùm proprias naturas, tamen in aliquo vno conueniunt, ratione cuius dicuntur idem, puta quæ diſtinguuntur formis conueniunt in materia ſiue proxima, vt duo vaſa terrea, ſiue remota, vt omnia metalla in aqua, & quæ diſtinguuntur numero ſunt idem ſpecie, & diſtincta ſpecie idem genere &c. vel ſunt idem quia licet ſint eadem res, tamen intellectus apprehendit ea vt plura, puta licet in linea ſit idem punctus qui eſt principium & finis reſpectu partis præcedentis & ſequentis, tamen intellectus ponit aliquam pluralitatem ſecundùm conceptum, quoniam alium conceptum format de puncto, vt eſt principium, & alium, vt eſt finis propter quod dicitur punctus idem re, & diſtinctus ſecundùm rationem, eodem modo contingit quando intellectus comparat eandem rem ad ſeipſam, dicendo, idem eſt eidem idem, cum enim comparatio ſit relatio, & relatio ſit inter duo extrema, neceſſe eſt quòd quando idem comparatur ſibijpſi, diſtinguatur à ſeipſo, non re, ſed per opus intellectus collatiui, aliter inter idem & idem non eſſet relatio identitatis. Tu tamen aduerte, quòd hæc relatio quã do idem numero comparatur ſibijpſi, eſt relatio rationis, quoniam non ſunt extrema diſtincta realiter, ſed tantum per opus intellectus, quando autem indiuidua comparantur adinuicem in natura ſpecifica (vt cum dicitur Socrates & Plato ſunt idem in homine) tunc hæc relatio identitatis eſt relatio realis, quoniam extrema diſtincta ſunt realiter, & fundamentum eſt reale. Idem dico quando comparantur duæ ſpecies ad naturam generis, ſed de natura relationũ loquemur in cap. ad aliquid, & in q. noſtris. Et quoniam ſicut vnum & plura opponuntur ſic idem & diuerſum nam idẽ eſt pars vnius, & diuerſum eſt pars pluralitatis, quæ autem opponuntur debent ſucceſſiue pertractari, cum ſit eadẽ diſciplina oppoſitorum. igitur poſt modos identitatis

assignandi sunt modi diuersitatis, & quoniam sub diuerso continentur differentia & opposita & diuersa specie. nam nihil à seipso differt, nec sibi ipsi opponitur, nec est à seipso specie diuersum, ideo post diuersum agendum est de differētibus, de oppositis, de specie diuersis.

Quantum ad diuersum aduerte, quod cum opponatur eidē, & quot modis dicitur vnum oppositorum tot modis & reliquum, ideo quot sunt modi identitatis siue per accidens, siue per se tot modi diuersitatis possunt assignari. Tres tamen famosiores & magis vsitati assignantur ab Arist.

Primo, ea sunt diuersa quorum sunt plures species, vt homo & equus. Distinguuntur enim formis specificis & differentijs specificis, & hæc dicitur diuersitas realis formalis.

Secundo, ea sunt diuersa, quæ licet sint in eadem specie, tamen distinguuntur numero, vt duo indiuidua eiusdem speciei. Distinguuntur enim materia & quantitate quæ sunt principia singularitatis, & hæc dicitur diuersitas realis materialis, non autem formalis, quoniam sub specialissimo non dantur plures gradus formales, vnde licet Socrates & Plato distinguantur suis proprijs formis, non tamen formaliter, sed materialiter, quoniam & suæ propriæ formæ distinguuntur ex materia in qua recipiuntur.

Tertio, ea dicuntur diuersa quæ licet sint idem re, vel subiecto, tamen eorum est diuersa ratio siue diffinitio, & dicuntur diuersa secundùm rationem formalem. Exemplum primi, Actio & passio licet sint vnus motus, tamen sunt diuersa secundùm rationem formalem. Exemplum secundi, Homo & musicum licet sint idem subiecto, tamen alia est ratio hominis, & alia musici. Et aduerte, quòd diuersitas primi modi est maior, & secundi est minor, & tertij adhuc est minor, vt patet.

Quantum ad differentiam ponit Arist. duos modos, quorum vnus est communiter dictus, & alius proprie. Communiter igitur differentia sunt quę in genere sunt diuerso, & in nullo genere couenıunt, nec etiam generalissimo, vt linea, & albedo quæ in nullo vno generalissimo conueniunt, & hoc modo differens est idem quod diuersum. nam diuersa proprie sunt quæ in nullo conueniunt, sed sunt distincta

seipsis,

seipsis,vt materia prima,& Deus,& duæ vltimæ differentiæ, nam si omnes differentiæ aliquibus differentijs differrent, esset in eis processus in infinitum. Proprie vero differentię sunt quæ licet in aliquo conueniant, tamen vnum non est aliud, illud autem in quo conueniunt potest esse idem suppositum,vt Socrates sedens differt à se non sedente,licet sedens & non sedens conueniant in subiecto siue supposito. Item potest esse species,vt licet Socrates & Plato sint distincta indiuidua, tamen conueniunt in homine. Item potest esse genus, vt licet homo & asinus sint distinctæ species, tamen conueniunt in animali. Item potest aliquod proportionale siue analogum, vt licet substantia & quantitas sint distincta, tamen conueniunt in ente. Hæc igitur sunt proprie differentia,& hæc distinguuntur à proprie diuersis,quoniam ratio eorum stat in hoc,quòd cum sint distincta in nullo conueniunt. Ratio autem proprie differentium stat in hoc,ꝙ cum in aliquo conueniant, tamen sunt abinuicem distincta. Et si quæras quæ sint proprijssime differentia. Dico quòd sunt duæ species contrariæ conuenientes in vno genere diuiso per differentias contrarias,& duæ species caloris, vel saporis,vel saltem sint duæ species non contrariæ conuenientes in vno genere diuiso per differentias contrarias, ut homo & asinus, licet enim species substantiæ non sint contrariæ,tamen constituuntur differentijs contrarijs. Omne enim genus diuiditur per differentias cōtrarias, vt dicemus in lib. 10. Ideo autem dicuntur proprijssime differētiæ, quoniam differunt substantialiter & formaliter. Defectu primi non differunt proprijssime, Socrates sedens & Socrates nō sedens. Defectu secundi non differunt proprijssime duo indiuidua eiusdem speciei,quoniam inter ea tantum est distinctio materialis,vt dictum est supra. Item aduerte quod cum diuersum se habeat in plusquam differens, non sequitur, ꝙ si aliqua sint non differentia quòd sint idem, nam stat quod sint diuersa,quia seipsis distincta,& tamen non sunt differentia,quia in nullo conueniunt. Hinc patet error Alexandri Græci, qui vt refert D. Alber. in hoc quinto libro tractatu secundo capite septimo, dixit materiam primam & noym, id est mentem, & Deum esse idem, quoniam cum in nullo

conueniant

conueniant (ſunt enim ſimpliciſſima) non differunt, ergo ſunt idem, conſtat autem, ꝙ licet non differant, tamen ſunt diuerſa, ideo non ſunt idem, ſecus autem ſi nec diuerſa, nec differentia eſſent.

Quantum ad oppoſita aſſignat Ariſt. quatuor genera oppoſitionis, quæ ſunt famoſiſſima .ſ. oppoſitio contraria, contradictoria, relatiua, & priuatiua, quarum ſufficientia ſtat in hoc, omne quod opponitur alteri, aut opponitur, ratione dependentiæ, & ſic eſt oppoſitio relatiua, nam vnum relatiuum neceſſario ſequitur ad aliud, vt filius ad patrem, ſeruus ad dominum, paſſiuum ad actiuum &c. aut opponitur ratione remotionis, quia .ſ. vnum remouet aliud, quæ remotio tripliciter poteſt fieri, nam ſi vnum totaliter remouet reliquum nihil relinquens eſt oppoſitio contradictoria, alterũ enim contradictorium eſt non ens, ſi vero remouet formam & relinquit ſubiectum aptum habere formam, ſic eſt oppoſitio priuatiua: priuatio enim eſt negatio in ſubiecto apto nato, vt dicemus infra, ſi autem remouet formam & relinquit ſubiectum quod ex natura ſua eſt receptiuum eius, & relinquit identitatem in genere, ſic eſt oppoſitio contraria, nam licet albedo remoueat nigredinem à ſuperficie, non tamen deſtruit ſuperficiem eius receptiuam, nec deſtruit colorem in quo conueniunt quatuor igitur ſint genera oppoſitionum.

Sed aduerte, ꝙ Ariſt. hic non proſequitur de contradictoria, quoniam ſatis de ea actum eſt in lib. 4. vbi defenſauimus primum principium contra negantes, nec de relatiua, quoniam in hoc 5. lib. formabitur cap. de ad aliquid, nec de priuatiua, quoniam de priuatione in hoc libro formabitur cap. poſſumus tamen dicere, ꝙ cum in omni contrarietate ſeruetur ratio priuationis & habitus, ſe habet enim vnum vt perfectum, & alterum vt imperfectum, vt dicemus in 10. lib. Ariſt. proſequens de contrarietate agit ſimul, & virtualiter de oppoſitione priuatiua. Innitens igitur proſequi de modis contrarietatis, prius dat duos modos cognoſcendi oppoſito in communi, ſiue contradictoriæ, ſiue contrariȩ, ſiue priuatiuæ &c.

Primus modus eſt, quæcunque ſe habent vt terminus à

quo,& terminus ad quem in mutatione sunt opposita contradictoriæ,vt in generatione substantiali,& similiter in corruptione,vel contrariæ,aut priuatione,vt in motu locali, & in augmento & decremento,& in alteratione,probatum est enim in 1.physſ.tex.43. omnem motum esse inter terminos oppositos,non possunt autem esse oppositi relatiue,quoniã in 5.physſ.tex.10. non est motus in ad aliquid.

Secundus modus est, quando aliqua sunt apta inesse eidẽ susceptibili,& non se compatiuntur in eodem, sicut duo extremi colores & duo medij. nam quia album & nigrum nõ se compatiuntur in eadem superficie,neque viride & rubeũ quæ componuntur ex extremis,ut dicemus in 10. libro.

Positis his duobus modis ad cognoscendum aliqua esse opposita in communi,consequenter assignat modos contrarietatis,& sunt decem.

Primus est,ea dicuntur contraria quæ differunt genere, & non possunt inesse eidem naturaliter, vt qualitas elementaris,& motus sphæricus,quorum vnum .s. qualitas elementaris repugnat mobili sphæricæ naturaliter. Dico naturaliter quoniam si corpus elementare moueatur sphæricę,hoc non est ei naturale,sed præter naturam,vt declaratum est in primo cœli. Moueri autem naturaliter sphæricæ conuenit tantum cœlo cui repugnat qualitas elementaris,vt probatum est in primo cœli. Sed aduerte,ꝙ hic modus est valde improprius.

Secundus modus est,ea dicuntur contraria quæ cum plurimum differant conueniunt,vel in vno genere, vt album & nigrum in colore,vel in vno susceptibili generico,vt sanum & ægrum apta in esse soli animali,vel in eadem potestate .i. in potentia rationali quæ se habent ad opposita,vt declarabitur in lib.9.sicut consonantia,& inconsonantia in musica, veritas & falsitas in syllogizando. Sed aduerte,ꝙ plurimũ differre potest esse tribus modis.

Primo,simpliciter,vt oriens,& occidens in motu cœli,arcticum, & antarcticum in axe cœli.

Secundo,in genere eodem,& duæ extremæ differẽtiæ cõstituentes duas extremas species,& diuisiue eiusdẽ generis.

Tertio,in eadem specie,vt principia indiuiduantia duorũ

extre

extremorum indiuiduorum ſub eadem ſpecie, puta principia indiuiduatiua perfectiſſimum hominem,& hic ſecundus modus eſt proprius.

Poſitis his duobus,vt principalibus aſſignat alios modos ſecundarios.

Quorum Primus eſt, ꝙ aliqua ſunt contraria habitu .i. quia ſunt habitus qui ſunt principia contrariarum operatio num,vt virtus, & vitium.

Secundus eſt, aliqua ſunt contraria, quia ſunt receptiua contrariorum,ſicut homo ægrotatiuus,qui de facili ægritudinem recipit, & homo ſanatiuus, qui de facili ſanitatem recipit.

Tertius eſt,aliqua dicuntur contraria, quia actu exiſtunt contraria,vel quia actu ſubſtant contrarijs.

Exemplum primi,calor,& frigiditas.

Exemplum ſecundi,ignis,& aqua.

Quartus eſt,aliqua ſunt contraria, quia ſunt actiua contrariorum,ſicut agentia per qualitates contrarias, vt ignis, & aqua,vel ſicut agentia virtualiter, ſed formaliter contraria,vt Saturnus qui eſt cauſatiuus frigiditatis,& Iupiter cau ſatiuus caloris, licet calor, & frigiditas non ſint formaliter in eis,ſimiliter dicitur piper contrarius camphorę,quoniam ille calefacit, & hæc infrigidat.

Quintus eſt,aliqua dicuntur contraria, quia ſunt potentiæ receptiuæ contrariorum non à contrarijs, ſed ab eodem, vt viſus noctue recipit à luce triſtitiam, & viſus aquilæ recipit lætitiam.

Sextus eſt, aliqua dicuntur contraria, quia ſunt agentia, & patientia,quoniam omne patiens à ſuo diſſimili & contrario patitur,& cum aſſimilatum fuerit ſuo agenti non am plius patitur, vnde & in ſecundo de Anima, tex. 44. & 45. dicit Ariſtot. alimentum ante decoctionem eſſe contrarium alito,quoniam patitur ab alito per calorem naturalem decoquentem.

Septimus eſt, aliqua dicuntur contraria, quia vnum eſt cauſa acquirendi, vel ſuſcipiendi vnum contrarium, & alterum eſt cauſa expellendi, & ſic combuſta ſunt contraria ſcamoneæ, quoniam combuſta generant choleram, & ſcamonea

monea expellit choleram.

Octauus est, aliqua dicuntur contraria, quia vnum est receptiuum habitus, & alterum priuationis, vt aër conclusus est receptiuus tenebrarum & apertus est receptiuus luminis. Hæc de contrarijs dicta sint, in 10. autem lib. complebimus eorum considerationem.

Quantum ad diuersa specie aduerte quòd Arist. quinque modos assignat.

Primus est, quando aliqua sunt in eodem genere saltem generalissimo, & tamen non in eodem genere subalterno, sicut scientia & triangulus, licet enim contineantur sub qualitate, alterum tamen continetur sub habitu, & alterum sub figura.

Secundus est, quando aliqua continentur sub eodem genere & habent differentiam adinuicem, etiam quod illæ differentiæ non sint veræ contrariæ, vnde homo vt bipes, & leo vt quadrupes sunt hoc modo diuersa specie, quæ diuersitas sumitur à figura in qua non est alteratio vt probatur in 7. lib. phys. tex. 15. ex consequenti nec proprie contrarietas.

Tertius modus, quando aliqua sunt distincta contrarijs differentijs diuisiui vnius generis, siue illa distincta sint contraria, & differentiæ eorum contrariæ, vt albedo & nigredo & congregatiuum & disgregatiuum, nam tam species quàm differentiæ sunt contrariæ, siue differentiæ sint contrariæ, nō existentibus speciebus contrarijs, vt rationale & irrationale, non tamen homo est asinus sunt species contrariæ, quoniam in substantia non est contrarietas.

Quartus modus, quando sunt duæ species specialissime constitutæ specificis differentijs diuisiuis vnius generis vltimi, & hæc proprijssime dicuntur diuersa specie, quæ enim sunt diuersa genere & specie, sicut homo & lapis, ita possunt dici diuersa genere sicut diuersa specie.

Quintus modus, quando aliqua sunt simul in eadem substantia realiter differentia, vt duo accidentia in eodem subiecto sunt diuersa specie, vt albedo & dulcedo in pomo, caliditas & siccitas in igne, quando impossibile est duo accidentia eiusdem speciei, vt duę albedines inesse simul eidem saltē secundùm esse materiale, vtrum autem possint simul inesse eidem

eidem secundùm esse intentionale determinabitur in q. nostris. Hæc de eodem diuersis oppositis contrarijs & diuersis specie dicta sint.

CAPVT V.

IN hoc cap.distinguendum est hoc nomen simile, & suũ oppositum quod est, dissimile. Et aduerte quòd Arist. primo assignat modos similium, deinde dat regulam per quam possumus cognoscere aliquod esse maxime simul alteri.

Primus igitur modus est, quando aliqua patiuntur siue recipiunt per alterationem eandem specie qualitatem, vt duo corpora dum denigrantur vel calefiunt. Hæc dicũtur similia non quia conueniant in vna qualitate, sed quia mouentur ad vnam qualitatem, vnde sunt similia in fieri, licet mũdum in facto esse.

Secundus est, quando aliqua sunt patientia, id est mouentur ad eandem vel diuersas qualitates dicuntur similia, non ratione termini, si mouentur ad diuersas qualitates, sed ratione motus, quia conueniunt in alteratione quæ est motus ad qualitatem, & secundùm hunc modum dici possunt similia corpus quod calefit & corpus quod infrigidatur, inquantum vtrique inest alteratio, sed hic modus est imperfectior primo, vt patet.

Tertius est, quando duo conueniunt in vna qualitate specifica quàm iam actu habent, vt nix & lac in albedine, & hic est verus & proprius modus similitudinis. Modi vero dissimilium sunt oppositi modi similium, & sunt etiam tres, quo ex teipso considerare poteris.

Regula autem, per quam maxime siue præcipue similia cognoscere possumus stat in duobus.

Primo, si dantur duo quæ conueniant in paucioribus qualitatibus, & duo conuenientia in pluribus, ista sunt maxime similia, illa autem non, vnde piper est maxime similis igni, quoniam calidus & siccus est, mel autem non, quoniam est calidum humidum.

Secundo, quod conuenit cum alio in qualitate sibi magis propria

propria est maxime simile illi, vnde quod participat calorē similius est igni quàm id quod participat siccitatem. Patet igitur quod aër est similior igni quam terra. Hæc de modis similium,& quomodo aliqua sunt maxime similia dicta sint.

Sed aduerte, quòd prædicti modi similium proprie verificantur inter ea, quorum vnum non pendet ab altero. nam in his quorum vnum est causa,& alterum causatum, falsum est dicere, quòd sint mutuo similia, & præcipue in causa improportionaliter excedente causatum qualis est causa prima. nam similitudo quædam imitatio est, constat autem causatum imitari causam, quia accipit à causa bonitatem, non autem econuerso, vnde licet imago dici possit similis imaginato, non tamen econtrario. Item aduerte, quod licet æqualitas sit pars vnius, sicut identitas & similitudo, tamen Arist. non distinguit eam, quoniam cum constet in indiuisibili nō potest dici multis modis, nisi forte applicando diuersis speciebus quantitatis, vt æqualitas in numeris. æqualitas in lineis, æqualitas in superficiebus &c.

CAPVT VI.

IN sexto cap. assignandi sunt modi prioris & posterioris antequam distinguantur nomina significantia partes entis, & hoc quidem rationabiliter fecit Arist. quoniam considerauit prius & posterius consequi ad multa prædeterminata, vt ad principium, ad causam, ad substantiam, ad vnū, nam in ente finito principium est prius, & principiatum posterius, idem est inter causam & causatum, & inter substantiam & accidens, & inter vnum & pluralitatem, vtile igitur fuit post distinctionem posteriorum assignare modos prioris & posterioris. Aduerte ergo ꝙ omnes modi assignari ab Arist. possunt reduci ad &c.

Primus, prius dicitur de eo quod est primum in quolibet genere determinato à quo fluit tota natura illius generis, & posterius dicitur illud ad quod deriuatur natura illius primi, & constituitur in esse per ipsum, vt in genere substantię prius est, quod est prima & nobilissima substantia, & omnes aliæ dicuntur posteriores ad illam. In genere quātitatis

continue

continue punctus dicitur prius,& omnis dimẽsio posterior. In genere quantitatis discrete vnitas dicitur prius, & numerus dicitur posterius.in genere scientię Metaphysica dicitur prior & omnes aliæ posteriores &c.

Secundus est,quòd est propinquius alicui principio determinato,& posterius quod est remotius ab eo, & id manifestatur primo in loco,nam prius in loco dicitur quod est propinquius alicui,quod consideratur vt principium in ordine locandi, siue sit centrum mundi, siue concauum orbis lunæ, & quidem si sit centrum mundi dicetur aqua prior secundùm locum,& aër posterior. si autem sit concauum orbis lunę erit opposito modo. Idem intellige quando determinatur principium non solum ex natura rei, sed ex proposito humano. nam sumpta magnitudine A, D,cuius principium sit A, & diuidatur in tres partes, scilicet in A, B, & B, C,& C, D,& locetur lapis vnius in A,B,&alius in B,C,constat quod locatus in A,B,est prior secundùm locum, & alius est posterior. secundo in tempore,in quo pro principio sumitur aliquod instans, puta instans pręsens, respectu cuius aliquod dicitur prius & posterius in tempore, sed alio modo in præterito,& alio in futuro. In pręterito quidẽ quod est remotius à præsenti,nunc dicitur prius,vt prius fuit bellum Troianum quàm Romanorum, quoniam tunc nundũ erant Romani, & prior fuit Hector quàm Alexander. In futuro autem quod propinquius erit pręsenti nunc,dicetur prius,vt nobis constitutis in hyeme,verum est dicere. prius erunt rosæ quàm poma. Tertio in motu, in quo aliquid determinatur pro principio, à quo incipit motu, vt in motu cœli Aries sumitur pro principio, respectu cuius verum est dicere quod motus Solis in Tauro est prior motu eiusdem in Cancro, eodem modo dicemus puerum esse priorem viro,quoniam propinquior est principio generationis, à quo incipit motus augmenti, & puer est prior quo ad motum augmenti. Eodem modo dicimus viros qui sunt maioris auctoritatis apud principem esse priores quo ad regimen, quod consistit in diuersis motibus voluntarijs sub ordinatis,quorum principium primum est voluntas princeps. Tales enim viri mouent inferiores ad sic operandum, & si non

mouent

mouent,nec inferiores mouent se ad operandum. Quarto, in ordine, respectu cuius illud dicitur prius, quod est vicinius principio talis ordinis, posterius autem quod est remotius ab eodem,vt in ordine curialium ille est prior,qui propinquior est principi,& in ordine militum propinquior duci dicitur prior,& in chordis cytharæ illa est prior,quæ propinquior est chordæ graui, & in numeris ille est prior qui propinquior est vnitati.

Tertius,prius est,quod est prius secundùm cognitionem per respectum ad intellectum vniuersalia sunt priora, quoniam eius proprium obiectum est natura vniuersalia, quod ad sensum singularia sunt priora,quoniam sunt illa quæ primo imprimunt in sensum,sed de his satis dictum est in 2. lib. & 3. de anima.

Quartus,priora sunt quæ sunt passiones priorum subiectorum,vt rectitudo quæ est passio lineæ prior est lenitate, quæ est passio superficiei,quoniam linea,vt patet prior in superficie,similiter potentia vegetatiua prior est potentia sensitiua,quoniam illa consequitur animam vegetatiuam, hæc autem consequitur animam sensitiuam,quæ naturaliter posterior est anima vegetatiua.

Quintus,priora sunt quæ sunt priora quo ad esse ex natura sui,& id contingit tripliciter.

Primo,quo ad ea quæ possunt esse sine alijs,& non econuerso,& sunt illa in quibus non conuertitur existendi consequentia, & hoc modo magis vniuersalia priora sunt minus vniuersalibus nam potest esse substantia,puta Deus,dato ꝙ non sit corpus,sed non econuerso,& potest esse animal dato,ꝙ non sit asinus &c.

Secundo,quo ad substantiam ad accidens. nam quoniam ens principaliter dicitur de substantia & dicitur de accidente in ordine ad substantiam,ideo substantia ex natura rei est prior accidente.

Tertio, quo ad potentiam & actum. nam, vt dicemus in lib.9. in generabilibus prius est esse in potentia, quàm esse in actu, quoniam in his est progressus à potentia ad actum. Loquendo autem absolute prius est esse actu, quoniam nihil reducitur de potentia ad actum, nisi per aliquod exi-

ftens actu, vt declarabitur in 9 & in 12. lib. Item quæcunque componunt aliud, priora sunt secundùm potentiam, & posteriora secundùm actum. nam partes quandiu componunt totum non habent esse nisi in potentia, si autem debent esse actu, id est si debent habere separatum esse à toto necesse est, vt totum corrumpatur & resoluatur in partes, vnde elementa quæ habent esse in potentia in mixto incipiunt habere esse in actu per corruptionem mixti resoluti in elementa. Isti sunt modi quibus dicuntur aliqua priora & posteriora, & si tu bene consideras, aduertes quòd omnes reducuntur ad primum membrum quinti modi, in quo dictum est quòd ea sunt priora quæ non possunt esse sine alijs, & posteriora quę non possunt esse sine illis. nam de natura posterioris est præsupponere prius, ex consequenti aliquo modo pendere à priori, vnde remoto priori saltem per intellectum, remouetur posterius, sed nõ econtrario. Et tu applica quod dictum est ad omnes supra dictos modos & inuenies sic esse, dummodo prius sit talis naturæ, quod sibi ex se non repugnet esse actu quod dico propter materiam primam, quæ licet sit prior forma, tamen non potest esse sine forma, quoniam ex se est ens mere in potentia, & omnem actualitatem accipit à forma secundùm viam nostram. Hæc de priori & posteriori dicta sint.

CAPVT VII.

Distinctis nominibus significãtibus partes vnius, nũc distinguenda sunt nomina significantia partes entis. Partes autem entis sunt potentia & actus, & decem prædicamenta. Primo ergo distinguendum est hoc nomen potentia, deinde nomina prædicamentorum. Distinctionem vero actus relinquemus considerandam in lib. 9. ne fiat inutilis repetitio.

Quantum igitur ad nomen potentiæ primo distinguemus potentiam.

Secundo, ipsum possibile.

Tertio, impotentiam.

Quarto, ipsum impossibile.

Quinto,declarabimus potentiam metaphoricam.
Sexto,reducemus omnes modos ad vnum.

Quantum ad primum,aduerte quatuor modos potentiæ proprie dictæ.

Primus,potentia dicitur principium mouendi siue transmutandi aliud inquantum aliud,ita ꝙ mouens siue transmutans,in quo est tale principium semper est aliud siue supposito siue realiter ab eo quod mouetur aut transmutantur, nihil enim vt probatum est in 8. Phys. tex. j. & per se mouet aut transmutat seipsum. dico autem primo quoniam non inconuenit idem mouere seipsum secundùm partem, vt cũ Socr.manu percutit seipsum. Dico per se,quoniam vt inquit Arist. accidit artem medicatiuam esse in sanato. nam per accidens est eundem esse medicum & infirmum. igitur hoc principium in motu vel transmutatione per se necessario est in alio,quod mouet vel transmutat aliud, vt ars ædificatiua est in ædificante quod transmutat ædificatum. Dixi autem semper est aliud siue supposito siue realiter,quoniam aliquando suppositum mouet aliud suppositum,vt hic ignis calefacit hanc aquam,Socr. mouet hunc lapidem, aliquando pars mouet totum,vt anima mouet animatum,& in hoc sufficit quod mouens in quo est potentia motiua sit aliud realiter à moto. nam pars realiter distinguuntur à toto. iste igitur est primus modus potentiæ, & est de potentia actiua.

Secundus, potentia dicitur principium quo aliquid mouetur aut transmutatur ab alio, & hæc est potentia passiua, vt grauitas in lapide qua mouetur deorsum à generante, & hæc est potentia qua patiens potens est pati, siue patiatur proprie sint improprie. Improprie quidem pati est aliquid recipere siue bonum siue malum,vnde infirmus recipiens sanitatem, & debilis fortitudinem improprie patitur. proprie autem est recipere aliquid quo transmutatur à conuenienti dispositione,vt infirmari, tristari, incarcerari &c. sub hoc autem modo continetur potentia,quæ quocunque modo est principium patiendi siue recipiendi aliquid ab alio, vnde potentia materiæ & potentia qua mouetur cœlum ab intelligentia continetur sub hoc modo.

Tertius, potentia dicitur principium quo possumus bene & perfecte operari, vel quo potest aliquid bene & de facili pati, vt expeditum lingua dicimus posse loqui, quia bene loqui, & balbutientem non posse loqui, quia male loquitur. similiter quæ sunt secundùm legem dicimus posse agere, quæ autem sunt contra legem dicimus non posse, quia non bene fierent, ex parte autem pati, vt lignum dicimus incisibile, quia de facili inciditur, lapidem autem econtrario, & hic tertius modus continet in se potentiam actiuam & passiuam adiuncta hac conditione bene vel de facili.

Quartus, potentia dicitur omnis habitus siue dispositio vel virtus, qua possumus resistere corrumpentibus, & reddimur quasi impassibiles, & per oppositum, si non possumus resistere dicimur habere impotentiam, & hæc est naturalis potentia vel impotentia, quam posuit Arist. in prædicamentis in secunda specie qualitatis.

Quantum ad secundum, aduerte quatuor modos quibus dicitur aliquid possibile, id est potens.

Primus, potens est illud quod in se habet principium mouendi vel transmutandi aliud, & dicitur potens potentia primo modo dicta quæ est potentia actiua, siue sit potens immediate vel mediate. Immediate, vt ignis comburit lignũ. Mediate autem, vt ignis calefit manum, pro quanto communicat calorem aëri circunstanti, & aër ex calore sibi communicato calefacit manum.

Secundus, potens est illud quod in se habet principium quo potest moueri vel transmutari in aliud, siue in melius, & dicitur potens potentia primo modo dicta, id est potentia passiua hoc modo corruptibile dicitur potens corrumpi, causa quidem qua aliquid dicitur hoc modo potens consistit in duobus.

Primo, in habere aliquid, puta Socrates est potens infirmari, quia habet naturam vel cõplexionem talem, vel quia habet humorem peccantem & non regulatum.

Secũdo, in habere priuationem alicuius virtutis qua posset resistere contrarijs inducentibus infirmitatem, puta debilitatem virtutis naturalis, ex qua debilitate cum non possint vincere contrarium ducitur ad ægritudinem, & si tu be-

ne aduertes inuenies quod in omni potente pati, hæc duo concurrunt, scilicet aliquid habere, & aliquo priuari. nam aqua ideo potens est pati ab igne, quia habet naturam receptiuam caloris, & quia caret virtute, qua possit repugnare ne ignis agat in ipsam.

Tertius, potens dicitur illud quod nõ habet aliquod principium per quod patiatur vel corrumpatur ab alio inquantum aliud, vt Socrates regulatus in humoribus dicitur, potens, quia caret principio, id est regularitate hnmorum qua posset infirmari, & cœlum est hoc modo potens, quia caret qualitatibus alteratiuis, quibus posset corrumpi.

Quartus, potens dicitur illud quod in se habet principiũ, quo potest bene & prompte agere vel pati, vt Logicus dicitur potens arguere, quia inest sibi logica, vt principium recte arguendi, & cera dicitur potens diuidi proprer mollitiẽ, & hic modus translatus est etiam ad inanimata. nam cytharam in chordis temperatam dicimus potentem ad sonandũ, quia bene & dulciter sonat, intemperatam autem dicimus non potentem, quia male & insuauiter sonat.

Quantum ad tertium prius assignanda est ratio impotentiæ, deinde modi ipsius.

Aduerte igitur, quòd cum potentia sit principium agendi vel patiendi, tam bene quàm male, vt patet ex dictis, impotẽtia est ablatio illius principij non absolute, sed in determinato subiecto apto habere illud principium, eo modo quo sibi conuenit, & tali tempore, vnde in viro eunucho est in potentia generandi, quoniam vt homo est aptus generare, & est ætatis aptæ ad generandum, non autem in puero, quoniam impotentia proprie est priuatio potentiæ, priuatio autem non est negatio simpliciter, sed cum circũstantijs, dictis cum igitur impotentia opponatur potentiæ, quot modi potentiæ assignati sunt tot sunt impotentiæ, quos non est necesse numerare, quoniam tibi manifesti erunt, si singulis modis potentiæ applicaueris ablationem illius principij. nam sicut potentia primo modo dicta est principium in alio mouendi vel transmutandi aliud, sic primus modus in potentiæ est ablatio principij in alio mouendi &c. vnde sicut in sano est principium mouendi lapidem decem ponderum, sic

infirmo est ablatio eiusdem principij eodem modo conside ratum in alijs modis potentiæ.

Quantum ad quartum, aduerte duplex impossibile, scilicet reale & logicum. Reale opponitur possibili reali, quod dicitur potens aliquo modo potentiæ, vt declarabimus. Im possibile igitur reale idem est quod impotens, sicut ergo po tens dicitur tot modis quot potentia, sic impotens dicitur tot modis quot modis dicitur impotentia. Isti autem tot sunt quot modi potentiæ. ergo &c. Dicetur ergo infirmus impossibilis, id est impotens ad mouendum lapidem decem ponderum, eodem modo applicatu in alijs modis. Impossibile logicum opponitur possibili logico, quod est complexum non de necessitate verum, nec de necessitate falsum, dicitur enim possibile logicum quod potest esse & non esse, vt Socratem sedere, & hoc possibile facit propositionem modalem distinctam contra propositionem de necesse & de impossibili. Impossibile logicum est complexum de necessitate falsum, cuius oppositum de necessitate verum, vt diametrum esse commensurabilem est impossibile, quoniam sua negatiua est de necessitate vera, & huiusmodi impossibile constituitur ex repugnantia terminorum, vnde quæcunque implicant contradictionem dicuntur hoc modo impossibilia.

Quantum ad quintum, aduerte quòd dicitur potentia & potens per quandam similitudinem in mathematicis, sicut quando dicimus quod ternarius est in potentia ad nouennarium, quoniam si ducatur in seipsum consurgit nouennarius. nam ter tria constituunt nouem, hæc autem potentia non est realiter & vere potentia, quoniam in quantitate, vt sic, non est principium actiuum nec passiuum, sed tantum per similitudinem. nam sicut ex eo quod est in potentia fit id quod est in actu, ita ex ductu alicuius numeri in seipsum constituitur numerus quadratus & numerus ductus in seipsum dicitur metaphoricæ radix siue potentia.

Et aduerte, quòd potentia metaphoricæ dicta concordat cum possibili & impossibili logico in hoc, quòd sicut ibi dicitur, possibile & impossibile non per realem potentiam vel impotentiam, sed ex habitudine terminorum, sic ibi dicitur

citur potentia per solam similitudinem.

Quantum ad sextum, aduerte quòd omnes modi potentiæ respiciunt primum modum qui est de potentia actiua, ita quod illo sublato alij auferuntur, & id sic declaro. nam quod est in potentia passiua, ideo est quia aliquid potest agere in ipsam, ergo passiua respicit actiuam, & quod potest bene & faciliter agere respicit posse agere, & quod potest bene & faciliter pati, respicit posse pati, & naturalis potentia qua possumus resistere corrumpentibus necessario est actiua vel passiua, passiua autem, vt diximus necessario respicit actiuam, constat ergo quod actiua est principalis, & omnes aliæ reducuntur ad ipsam. Et quod dixi de modis potentiæ intellige similiter de modis possibilis id est potentis, & de modis impotentiæ & de modis impossibilis, id est impotentia realis. Omnes enim respiciunt impotentiam actiuam, dem pto possibili & impossibili logico, & potentia metaphorice dicta. Bene ergo Arist. diffiniens potentiam primo modo dictam tanquam principalem dixit eam esse principium permutationis in alio secundùm quod aliud. Hæc de modis potentiæ & possibilis, & impotentiæ & impossibilis dicta sint.

CAPVT VIII.

IN octauo cap. distinguendum est hoc nomen quantum, sed antequam descendamus ad modos eius tria declarãda sunt.

Primo, cum hic intendat distinguere nomina significãtia partes entis, prout distinguuntur in 10. prædicamenta, quare non incipit à substantia, vt à primo prædicamento.

Secundo, cum sint decem prædicamenta quare distinguit tantum tria nomina scilicet quantum, quale, ad aliquid, & prætermittit alia sex.

Tertio, quare prius assignat diffinitionem quanti quàm distinguat, cum in prædicamentis statim incipiat à distinctione & prætermittat diffinitionem, sic enim incipit. Quantitatis aliud continuum, aliud discretum.

Ad primum, patet responsio ex prædeterminatis. nam in tertio cap. huius trac. distinctum iam fuit hoc nomen, sub-

ſtantia, quoniam ipſa eſt principale ſubiectum in hac ſcientia, non fuit ergo neceſſe replicare hic.

Ad ſecundum, dico quòd cum metaphyſicus ſit vniuerſalis & maxime vniuerſalium conſiderator, vt dictum eſt in procœmio metaphyſicæ, ad ipſum non ſpectat conſiderare quæ ſunt determinati generis ſecundùm propriam rationē, ſed ad ſcientias particulares, nam ens mobile inquantum mobile, non ſpectat ad metaphyſicum, ſed ad phyſicum. Similiter quæ conſequuntur ens mobile, vt motus & actio & paſſio, quæ non diſtinguuntur à motu, ex tertio Phyſ. & locus & tempus quæ ſunt menſura entis mobilis, vbi autem reſpicit locum, & quando reſpicit tempus. Similiter ſitus reſpicit locum, habitus autem videtur eſſe de genere ad aliquid, prætermiſit igitur ea Ariſtot. vt pertinentia ad phyſicum ne habitus ſcientifici confundantur. Poteſt etiam dici quòd cum hæc videantur dicere abſolutum adiuncto reſpectu, quod quidem abſolutum eſt ſubſtantia vel quantitas, vel qualitas, reſpectus autem eorum continetur in ad aliquid, ex eo quod pertractat de ſubſtantia quantitate & qualitate & ad aliquid, perſuaſit ſibi Ariſtot. tractaſſe de alijs ſex.

Ad tertium dico quòd Ariſt. in prædicamentis non conſiderat de quantitate niſi vt habet rationem menſuræ. Menſura autem alia ratione conuenit quantitati cōtinuæ, & alia quantitati diſcretæ. Quæ vero ſunt diuerſarum rationum, vt ſic non poſſunt vna diffinitione explicari. Et propterea neceſſe eſt ea prius diſtinguere, deinde ſingulum membrum diffinire, hic autem conſiderat eam ſecundùm naturam ſuā, & inquantum eſt in ſe tale ens, & inquantum ſui modi ſunt ſpeciales modi entis & vt ſic poteſt diffiniri & aſſignari communis ratio, in qua conueniunt tam quantitas continua quàm diſcreta.

His declaratis aſſignanda eſt communis ratio eius, deinde deſcendimus ad modos ſuos.

Aduerte igitur, quòd ſic diffinitur ab Ariſtot. Quantum eſt, quod eſt diuiſibile in his quæ inſunt quorum vtrunque aut ſingulum vnum quid, & hoc aliquod aptum eſt eſſe, id eſt. Quantum eſt quod eſt diuiſibile in partes, quæ ei inſunt

non

non solum in virtute, vt elementa in mixto, sed per essentiã, quorum vtrunque si quantum diuiditur in duas medietates, aut singulum, si diuiditur in plura quàm duo, est quod vnum quantum, quando est actu diuisum à toto. Et hoc vnum est aptum natum esse hoc aliquid, id est aliquid saluatum in seipso, ita quod retinet eandem entitatem, quam habebat in toto. Et in hoc distinguitur quantum à substantia animata, cuius partes separate à toto, non retinent priorem entitatem, caro enim abscisa non est caro, nec oculus est oculus nisi æquiuoce, vt dicitur in secundo de anima. Pars autem quanti continui, siue in toto siue extra totum, retinet in se entitatem & vnitatem & continuitatem suam. Et si numerus diuidatur, partes suæ ita sunt vnitates & indiuisibiles, sicut existentes in toto, hæc igitur est diffinitio quanti secundùm entitatem suam, & non per respectum ad aliquod extrinsecum.

Posita diffinitione quantitati, diuidendum est in species suas, deinde in modos suos. Species suæ sunt duæ, scilicet pluralitas & mensura, id est multitudo & magnitudo. Multitudo est numerabilis, & magnitudo est mensurabilis, & dicitur multitudo id quod est diuisibile in partes non continuas. Magnitudo autem est quod est diuisibile in partes cõtinuas. Quæ quidem diuisio in partes continuas potest esse triplex, scilicet secundùm longitudinem tantum, secundùm longitudinem & latitudinem, secundùm longitudinem & latitudinem & profunditatem. Et quidem si multitudo sit finita dicitur numerus, si diuisio secundùm longitudinem sit finita dicitur linea. Si diuisio secundùm longitudinem, & latitudinem, sit finita, dicitur superficies. Si diuisio secundùm trinam dimensionem sit finita dicitur corpus.

Sed dices, quare Arist. apponit ly finita cum linea diuidatur per finitam & infinitam, similiter superficies, & corpus vt patet apud mathematicum.

Respondeo Aristot. in mathematica considerat partes & modos entis, prout possunt esse, vel eis non repugnat esse, & sic considerat de quanto non vt quantum præcise, sed vt est pars entis & vt sibi competit esse. Et quoniam repugnat apud ipsum dari quantum infinitum actu, siue continuum, siue

siue discretum, vt probauit in tertio libro phys. ideo apposuit ly finita, quasi dicat licet apud mathematicum considerantem quantum præcise in ratione quanti & abstracte. Lõgitudine siue imaginata vt finita, siue vt infinita, dicatur linea, non tamen apud metaphysicum, considerantem quantum in ordine ad esse, quoniam repugnat dari quantum infinitum. Et ideo vt sit linea & superficies & corpus, necesse est apponi ly finita. Idem intellige de multitudine ad hoc quod sit numerus, nam de ratione numeri est mensuratio quæ repugnat infinito.

Modi vero quanti sunt in duplici differẽtia, quoniam aliqui sunt modi quanti per se, & aliqui, quanti per accidens.

Quantum quidem per se est duplex.

Quoddam est vt substantialiter & essentialiter quantum, & est omne illud in cuius ratione ponitur quantũ siue quantitas, vt numerus, linea, superficies, corpus.

Quoddam autem vt passio consequens quantum substantialiter, vt multum & paucum, consequitur numerum, longum & breue, consequitur lineam, latum & strictum, consequitur superficiem, altum & profundum, consequitur corpus, magnum & paruum consequitur, consequitur omne quantum substantialiter, tam continuum, quàm discretum, aliquando quidem absolute, aliquando autem respectiue, vt dicetur in libro decimo & dictum est in prædicamento quantitatis.

Et aduerte, ꝙ paruum & magnum etiam transferuntur ad qualitates, sic & ęqualitas, vt dicemus in lib 10. vnde dicimus magnam scientiam esse in magistro, & paruam in discipulo. Magnam auctoritatem esse in duce, & paruam in milite.

Quantum autem per accidens dicitur dupliciter.

Primo, quia est in subiecto quanto, sic album est quantũ, quoniam est subiectiue incorporeæ quod est quantum per se, & hoc modo omnia accidentia recepta in quanto, sunt quanta per accidens, id est per subiectum quantum.

Secundo, quia habent continuitatem & diuisionem ad diuisionem, & continuitatem alicuius per se quanti ad quod consequuntur. Et hoc modo motus est quantus, quoniam habet continuitatem & diuisionem à magnitudine super

quam

quam eſt motus, probatum eſt enim in ſexto phyſic.tex.10. quòd motus diuiditur ſecundùm quòd diuiditur magnitudo, vnde ſi magnitudo diuideretur indiuiſibile, ſimiliter & motus, eodem modo tempus eſt quantum, quoniam ſumit continuitatem & diuiſionem à motu,cuius eſt in menſura, vt patet in ſexto phyſic. Sunt igitur motus & tempus quanta per accidens,non quia ſunt ſubiectiue in quāto, ſed quia ſumunt continuitatem & diuiſionem in aliquo primo & per ſe quanto, reſpectu cuius poſſunt dici & per accidens & poſterius quanta.

Sed dices, quare Ariſtot. in prædicamentis ponit tempus quantitatem per ſe,hic autem per accidens, & quare hic nō nominat locum quem poſuit illic. Speciem quantitatis cōtinue & quare hic non nominat orationem quam illic poſuit quantitatis diſcrete ſpeciem, & quare hic nominat motum de quo non fecit illic mentionem. Pro reſponſione præmiſſorum, præmitto duo.

Primo, vt dixi Ariſt. in prædicamentis non conſiderat de quantitate,niſi vt habet rationem menſuræ,vnde dato quod vnamet quantitas haberet plures rationes menſuræ reſpectu diuerſorum talis conſtitueret diuerſas ſpecies quantitatis,& per oppoſitum. Si eſſent duæ quantitates, quæ tamen non haberent diuerſam rationem menſuræ, non ponerentur diſtinctæ ſpecies. In metaphyſica autem conſiderat quātitatem,quo ad entitatem & eſſe ſuum, & ideo niſi adſit diſtinctio realis, non ponuntur vt diſtincte ſpecies & niſi habeat diuiſibilitatem ex ſe non dicuntur quantitates per ſe, ſed per accidens. In prædicamentis autem dummodo habeant propriam & diſtinctam rationem menſuræ, computantur inter quantitates, per ſe etiam quòd habeant diuiſibilitatem ab alio.

Secundo, præmitto quod dicit hic Cōment.in cōm.18.in fine,ſcilicet quod Ariſt. in prædicamentis intendit nominare ſolum ſpecies famoſas quantitatis, ſed in metaphyſica intendit loqui ſecundùm rei veritatem.

His præmiſſis dico ꝙ tempus in ratione menſuræ eſt quātitas per ſe. Nam linea ſuperficies & corpus menſurant illud in quo ſunt,tempus autem menſurat extrinſecum,id eſt

motum,

motum, sed quo ad esse quantitatis, quod est esse diuisibile est quantitas per accidens, diuisibile est enim ad diuisionem motus & motus ad diuisionem spatij ex sexto physicorum. De loco dico, quod est eadem quantitas cum superficie, est enim locus superficies locantis, ex quarto physic. tex. 41. & ideo secundùm metaphysicum non facit distinctam speciem per se, propterea cum Arist. nominauit hic superficiem, intendit omnem quantitatem non distinctam realiter à superficie, secundùm logicum autem quoniam eadem superficies comparata corpori contento, est mensura eius extrinseca, ideo in ratione mensuræ ponitur à logico distincta species, à superficie. De oratione dico quod quo ad esse non distinguitur à motu, & ideo Arist. nominans motum, intendit nominatum id, quod est idem cum motu. Quantum autem ad rationem mensuræ, dico quòd habet distinctam rationē à numero. Nam numerus proprie dicitur mensura discreti, tam permanentis quàm successiui. Oratio vero proprie est mensura discreti successiui, ideo ponitur species distincta à numero, de motu dico, ꝙ in prædicamentis non nominauit eum, quia non competit sibi ratio mensuræ secūdùm se, nam, vt inquit Comment. in comm. 18. non est consuetudo quod mensurentur per partem suam, sed per spatium super quod fit aut per tempus in quod fit. Hic autem nominauit eum inter quanta per accidens, quoniam habet esse quantum, id est esse diuisibile non quidem ex se, sed ex alio, id est ex magnitudine super quam fit, diuiditur enim secundùm partes magnitudinis, vt declaratur in 6. phys. Hæc de quanto dicta sint.

CAPVT IX.

IN nono cap. assignandi sunt modi huius nominis quale. Aduerte igitur, ꝙ Arist. assignat quatuor modos, deinde reducit eos ad duos.

Primus modus, quale siue qualitas dicitur de omni differentia substantiali qua res substantialiter abinuicem differunt. Differentia enim qualificat substantiam cuius est, vnde ad ipsam respondetur per quale. dum enim quæritur quale

est animal respondetur, bipes aut quadrupes. Et qualis figura est circulus respondetur exagona .i. sine angulis.

Secundus modus, omne qualificans mathematica siue ponantur immobilia, vt dicunt Platonici ponentes ea abstracta secundùm esse, siue ponantur mobilia quia non abstrahunt à materia nisi secundùm rationem, ut tenet Aristot. dicitur quale, vel qualitas, vnde proportiones numerorum dicuntur esse qualitates, puta par impar primus compositus perfectus superfluus diminutus, quadratus, cubus superficialis, solidus. Similiter differentiæ figurarum, quibus abinuicem differunt, dicuntur qualitates, vt trigonum tetragonum pentagonum exagonum &c. Nam si quæritur, numerus senarius, qualis est, respondetur, perfectus, quoniã consurgit ex omnibus partibus suis simul sumptis, & si quæritur figura ignis, qualis est, respondetur, pyramidalis, & figura terræ est rotunda.

Et aduerte, ꝙ hic modus correspondet quarto generi qualitatis in prædicamentis, vbi dixit Arist. Amplius autem adhuc rectitudo & curuitas, & si quid simile est his, secundùm enim vnumquodque eorum, quale quid dicitur. Triangulum enim vel quadratum esse quale dicitur.

Tertius modus, omnes passiones secundùm quas mutantur substantiæ sensibiles, id est secundùm quas fiunt alterationes, dicuntur qualitates, vt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, sapor, odor, & breuiter omne quod est obiectũ sensus exterioris, & hic modus correspondet tertiæ speciei qualitatis in prædicamentis. Vbi exemplificans Aristot. inquit, sunt autem huiusmodi, vt dulcedo & amaritudo & austeritas & omnia his cognata. Amplius autem & calor, & frigus, & albedo, & nigredo. Et quod hæ qualitates sint manifestum est. Quæcunque enim ea susceperint qualia dicuntur secundùm ea.

Quartus modus, Omne illud quo disponitur homo ad operandum secundùm virtutem vel vitium & vniuersaliter omne quo res bene vel male se habet in ordine ad naturam suam vel ad propriam operationem, dicitur qualitas, vnde omnes habitus intellectuales, & sua opposita, & omnes habitus boni morales & sua opposita, & omnes habitus corpo-

rales

rales boni & sua opposita, vt sanitas & ægritudo, pulchritudo & deformitas &c. Sunt in hoc quarto modo. Et hic modus correspondet primæ speciei qualitatis in prædicamentis, vbi inquit Arist. Et vna quidem species qualitatis, habitus & dispositio dicitur.

Positis his quatuor modis, reducit eos ad duos, nam secundum reducit ad primum, quoniam proprietates in mathematicis sunt differentiæ substantiales, eis enim vt differentijs differunt, puta differt quaternarius à ternario, quia est compositus quia est pars quia est primus numerus quadratus &c. Quartum autem modum reducit ad tertium, nam sicut qualitates sensibiles sunt principia motuum & actionũ in naturalibus sic habitus & dispositiones sunt principia bone, vel male actionis maxime in agente libero vt in homine, & hoc vel secundùm intellectùm vt scientia & ignorantia, vel secundùm voluntatem vt virtus & vitium, vel secundùm corpus vt sanitas & ægritudo.

Sed dices, quare Arist. primum modum hic positum non nominauit in prædicamentis, & quare hic prætermisit genus, secundùm positum in prædicamentis. Respondeo aliter considerauit Philosophus de qualitate in prædicamentis & aliter hic, nam illic considerauit inquantum est vnum prædicamentum accidentium, & ideo necesse est oẽs species eius esse accidentia, & qm̃ differentia substantialis nõ est accidens, ideo non posuit eam inter species qualitatis inquantum est prædicam entum. Hic autem considerat eam non vt est prædicamentum sicut dicit Comment. in comm. 19. sed vt est nomen multiplex, & intẽdit numerare omnes modos quos hoc nomen quale siue qualitas communiter dicta, significare consueuit, siue sit substantia, siue accidens, dummodo prædicetur in quale, & quoniam differentia substantialis prædicatur in quale: ideo continetur sub qualitate communiter dicta, non autem sub prædicamento qualitatis.

De secundo autem genere, quod est naturalis potentia & impotentia, dico quod prætermisit, illud, quoniam iam locauerat ipsum in capite de potentia, siue potestate. Et est quartus modus. In prædicamentis autem nominauit eam, quoniam & secundùm esse est accidens, & quo ad modum nomi-

nominandi, habet modum qualitatis. Hæc de qualitate dicta sint.

CAPVT X.

IN capite decimo, assignandi sunt modi huius nominis, ad aliquid siue relationis, & primo quidem modi relationis secundùm se, deinde modi secundùm aliud, siue ratione alterius.

Primus modus est, qui fundatur super quantitatem, tam continuam, quàm discretam.

Super continuam quidem, vt æquale & inæquale. Duę enim lineæ finitæ adinuicem comparatæ sunt æquales, aut inæquales.

Super discretam vero, vt duplum, triplum, dimidium, sed quia quantitas continua, non fundat relationem, nisi vt induit rationem vnitatis, aut numeri, ideo Aris. dicit quod primus modus est secundùm numerum, vt duplum ad dimidiũ, triplum ad tertiam partem, & multiplex ad submultiplex, & excedens ad excessum.

Et aduerte, ꝙ in hoc primo modo cõtinentur omnes species proportionum numeralium, quæ sunt aut numeri ad numerum, aut numeri ad vnitatem, & ordinatam diuisionẽ harum specierum: iam dispofuimus in epitomi super octo libros physic. in libro 7. vbi pertractauimus de proportionibus motuum. Et B. Thom. ordinat in expositione præsentis tex.

Et iterum aduerte, omnes relationes huius primi modi esse reales & mutuas, quoniam ex natura rei omnes duæ quãtitates numerales mutuum ordinem habent adinuicem in rationem mensuræ fundatæ super quantitatem. Patet enim quòd sicut dimidium ex sui natura, & non solum ex apprehensione nostri intellectui respicit duplũ ita & econuerso.

Idem intellige in alijs, & iterũ aduerte, quòd in hoc modo continentur omnes relationes quæ sunt inter excedens & excessum & inter continens & contentum, dato quod nõ sit commensurabilia, sicut est latus & diameter in quadrato, cum enim vtrunque sit quantitas finita, verum est dicere, quòd sunt æqualia, vel inæqualia, non ęqualia, vt patet, ergo

inæqualia, ergo vnum est tantum, & adhuc amplius.

Secundus modus est qui fundatur super potentiam actiuam & passiuam inquantum sunt principia agendi, vel patiendi. Quæ quidem dupliciter possunt considerari.

Primo, inquantum nundum sunt coniunctæ actui, & nominantur his terminis verbalibus, motiuum mobile, actiuú passiuum, vt calefactiuum calefactibile.

Secundo, inquantum sunt coniunctæ actui, & nominantur terminis participiorum præsentis temporis ex parte potentiæ actiuæ, & terminis participij præteriti, ex parte potentiæ passiuæ, vt mouens motum, calefaciens calefactum, causans causatum. Item inquantum non sunt coniunctæ actui, possunt comparari ad tempus præteritum, & ad futurum.

Ad præteritum quidem inquantum fuerunt sub actu, vt pater & filius: pater enim est qui genuit, & filius qui genitus.

Ad futurum autem inquantum erunt sub actu, vt ædificaturus & ædificandum. In hoc autem modo etiam continentur relationes fundatæ super priuationem potentię, quę dicitur impotentia à qua deriuatur impossibile, vel impotés reale, de quo locuti sumus in cap. 7. vbi assignauimus differentiam inter impossibile reale, & impossibile logicum: nam quod est impossibile, vel impotens reale, respectu alicuius est impotens, & quod est inuisibile, respectu alicuius est inuisibile.

Et aduerte, ꝙ relationes huiusmodi omnes sunt reales mutuæ modo sint fundatæ super potentiam actiuam & passiuam creatas, sic enim sunt eiusdem ordinis & se mutuo perficiunt. Nam agens creatum non solum actu suo actuat, & perficit passum, sed & ex actu suo perficitur. Si autem fundentur super potentiam actiuam increatam, & potentiam passiuam creatam, non erit mutua realis, sed realis tantum ex parte creati, quoniam licet passum creatum, perficiatur ab agente increato tamen ipsum actu suo non perficitur, cum sit substantia sua, vt dicemus in lib. 12.

Tertius modus est, qui fundatur super mensurationem, vel dependentiam vnius rei ab alia, vel super imitationem

vnius rei ad aliam. Exemplum primi, vt sensibile & sensus, scibile & scientia intelligibile & intellectus. Nam sensus quo ad actum pendet à sensibili, habemus enim sensum vt sentiamus, vt dicetur in nono lib. Sic scientia nostra speculatiua pendet à scibili, sic intellectus noster quo ad actum pendet ab intelligibili. Exemplum secundi, vt imago & imaginatum, dicitur enim imago, quia imitetur imaginatum. Relationes autem huiusmodi in hoc distinguuntur à relationibus primi & secundi modi, quoniam illę sunt reales mutue, ex hoc quòd vnum extremum refertur ad aliud & econuerso, hic autem non sunt mutue, sed stat relatio realis tantum in vno extremo, scilicet in eum quod dependet vel imitatur. Alterum autem dicitur relatiue, solum quia alterum extremum refertur ad ipsum & ipsum est terminus talis relationis, verbi gratia scibile dicitur relatiue ad scientiam quia scientia refertur ad ipsum, & quia terminat dependentiam scientiæ ab ipso. Similiter imaginatum dicitur ad imaginem, quia imago refertur ad ipsum & terminat illius imitationem, vtrum autem extremum terminans talem relationem, terminet eam sub ratione absoluti an sub ratione relatiui, declarabitur in quæstionibus nostris metaphysicalibus. Isti igitur sunt modi relatiuorum per se assignati ab Arist. Sed dices, videtur Philosophus diminutus, nam idẽtitas specifica, vt diuersitas sunt relationes reales. Socrates enim & Plato realiter conueniunt in natura humana, homo autem & leo realiter differunt in naturis specificis. Et hæc identitas & diuersitas non fundantur super quantitatem, nec super potentiam actiuam & passiuam, nec super mensurationem siue dependentiam, sed super rei substantiam. ergo &c. Præterea similitudo & dissimilitudo, sunt relationes reales & fundantur super qualitatem. ergo &c.

Respondeo, fundamentum relationis non debet considerari præcise vt res est, sed vt stat sub ratione fundandi, nam vt res potest esse substantia, quantitas, qualitas, actio, passio, vt autem stat sub ratione fundandi, dico quod non potest fundare, nisi vt induit rationem quantitatis, puta vnius vel numeri vel rationem potentiæ actiuæ & passiuæ vel rationem dependentiæ &c. Vnde substantia non fundat iden-

titatem nisi vt vna, nec diuersitatem nisi vt plures. Idem dico de qualitate, vt fundat similitudinem & dissimilitudinē, propterea inquit Arist. in tex. Hæc enim secundùm vnum dicitur omnia, eadem nanque quorum substantia vna. Similia vero quorum qualitas est vna &c. Modi vero ad aliquid ratione alterius sunt tres.

Primus est, ratione generis, vt medicina dicitur ad aliquid, quia continetur sub scientia vt sub genere, quæ dicitur ad aliquid, & est in tertio modo, vt visum est.

Secundus est, ratione habentis, vt æqualitas & similitudo, & aliæ habitudines dicuntur ad aliquid, quia habentia æqualitatem. i. æqualia &c. dicuntur ad aliquid. Hic tamen modus est improprius, quoniam huiusmodi habitudines sunt quibus aliqua dicuntur ad aliquid & non quæ dñr ad aliqd.

Tertius est, ratione accidentis, vt subiectum dicitur ad aliquid, quoniam enim accidens dicitur ad aliquid, puta quia hic homo est duplex secundùm quantitatem comparatus alteri homini, dicetur hic homo ad aliquid, quia ei accidit esse duplum, quod est ad aliquid, & Socrates dicitur aliquid quia est seruus, quod est aliquid. Hæc de modis aliquid dicta sint. Et hic terminatur secundus tractatus.

INCIPIT TERTIVS TRACTATVS, *Eiusdem Chrysostomi Iauelli, super quinto libro Metaphysicæ.*

N hoc tertio tractatu distinguenda sunt nomina quæ significant per modum proprietatum, siue passionum entis, & sunt istæ.

Perfectum.
Terminus.
Secundùm quod.
Dispositio.
Habitus.
Passio.
Priuatio.

Habe

Habere.
Ex aliquo.
Pars.
Totum.
Colobon.
Genus.
Falsum.
Accidens.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. assignandi sunt modi huius nominis perfectum, & sic procedemus.

Primo, ponemus modos perfecti secundùm se.

Secundo, declarabimus quomodo isti modis diuersis diuersimode conueniunt.

Tertio, assignandi sunt modi, quibus aliqua dicuntur perfecta in ratione alterius.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ modi perfecti secundũ se, sunt tres.

Primo, illud perfectum est, cui nulla particula deest requisita ad integritatem suam, & hoc est perfectum s̄m quantitatem dimensiuam, & non verificatur nisi in rebus quantis, vt tempus puta dies dicitur perfectum quando pertransierint 24. horæ, & tempus vitæ cuiuslibet viuentis dicitur perfectum, quando nulla pars deest tali tempori, & homo vt totũ integrale dicitur perfectus, quando nullum membrum sibi deest, nec est membrum diminutum, nec excedens conueniẽtiam naturæ suæ, & hoc modo dicitur corpus perfectum, q̃m cum non dentur nisi tres dimensiones nulla sibi deest & mũdus corporeus dicitur perfectus, quoniam nulla substantia corporea ad eius integritatem requisita sibi deest.

Secundo, illud est perfectum, cui nihil deest de virtute, & bonitate secundùm quod sibi competit, ita quod in genere suo non datur excedens ipsum in virtute, nec ipsum in virtute, nec ipsum est minus habens quàm habeat habere, & dicitur perfectum secundùm qualitatem. Et hic modus verificatur tam in rebus corporeis, quàm incorporeis, vt sol

perfectus est in luce, & intelligentia est perfecta in virtute motiua & in scientia, & medicus perfectus est cui nihil deest requisitum ad actionem medicinæ, nec datur superior eo in tali arte, & aduerte quod hic modus adeo communis est, quòd etiam vsitatur in rebus prauis, dicimus enim perfectú mendacem quando in summo mentitur, & perfectum furé, quando est in summo latrocinij nec est mirum, qnoniam cú perfectio sit bonitas, vtimur etiam per extensionem nomine boni in rebus malis, vt bonus supplantator bonus fur & est, quando aliquis in malo opere ita prudenter procedit sic ut bonus in bono opere.

Tertio, illud est perfectum quòd est consecutum finem suum, vt homo dicitur perfectus quando est beatus, tunc .n. attingit vltimum bonitatis suæ, & dicitur bonitatis suæ. Ad differentiam eorum qui cõsequuntur finem malum, vt adulter & proditor patriæ, isti enim non merentur dici perfecti ex fine malo, sed miseri, quoniam sicut malum opponitur bono, ita & perfectioni. Tu tamen aduerte, ꝙ quoniam finis habet rationem vltimi, consueuerunt loquentes extendere hoc nomen perfecti, ad quodcunque vltimum etiam ꝙ sit malum, vnde cum res omnino destructa vel corrupta fuerit, solet dici perfecta destructa, sed hæc locutio est impropria, & solum per metaphoram sicut & quando dicimus mortem esse finem, quia est vltimum. Quod tamen non est proprie dictum, nam de ratione finis duo sunt, scilicet esse vltimum & esse appetibile, est enim id gratia cuius operamur, sed secunda conditio deficit in morte. quare &c.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ isti modi pręcipue primus & secundus alicui cõueniunt absolute & simpliciter alicui in genere. Absolute quidem primus conuenit múdo corporeo, qui continet omnem dabilem magnitudinem extra quem, vt probatur in secundo cœli, nulla est magnitudo nec corpus nec locus nec tempus, secundus autem modus absolute conuenit soli Deo qui in se continet omnes dabiles bonitates cuiuscunque generis, nec ab aliquo exceditur nec ab alio accipit, nec extra ipsum est bonitas, quæ non sit ab ipso, & dicit Comment. in comm. 21. quòd ista est dispositio primi principij, id est Dei. In genere autem primus modus

conuenit

conuenit illi cui nihil deest requisitum ad integritatem substantiæ suæ corporeæ, & eodem modo omne corpus dicitur perfectum, inquantum sibi inest omne genus dimensionis, scilicet longitudo, latitudo, & profunditas ex opposito linea & superficies dicuntur imperfecta, secūdus, vero modus inest illi, qui habet omnem virtutem & bonitatem sibi debitam, pro tali genere & à nullo exceditur in tali genere, nec diminuitur, vt perfectus medicus, perfectus musicus, perfectus philosophus.

Quantum ad tertium, aduerte aliqua nominari perfecta ratione alterius, quatuor modis.

Primo, quia producit aliquod perfecte, vt dicitur in quarto Meteor. perfectum est vnumquodque cum producit tale quale ipsum est.

Secundo, quia habet aliquid perfecte, vt sol dicitur perfectus quia habet perfectam lucem.

Tertio, quia imitatur aliquid perfecte, vt discipulus perfectus, quia in docendo perfecte imitatur magistrum.

Quarto, quia repræsentat aliquid perfecte, vt imago conformis imaginato sic omnis effectus vniuocus dicitur perfectus quando perfecte assimilatur causæ suæ. Hæc de perfecto dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. assignandi sunt modi huius nominis terminus, sed prius declarandum est, quid sit terminus consideratione metaphysica. Aduerte igitur ꝙ terminus est vltimum cuiusque rei. Intra quod continetur quidquid ad terminatum pertinet, & extra quod nihil rei primæ terminate restat, vt primum cœlum est terminus mundi corporei, quoniam intra ipsum continentur omnes partes mūdi, & extra ipsum nihil restat. Dixi autem rei primæ terminate, quoniam non inconuenit idem esse vltimum partis præcedentis, & principium partis sequentis, vt punctus in medio lineæ potest dici terminus, id est vltimum primæ medietatis, non autem secundæ.

Modi autem termini sic diffiniti sunt quatuor.

Primus, dicit vltimum magnitudinis vel habentis magnitudinem,

tudinem, vt superficies est terminus corporis, & superficiei linea, & lineæ punctus, & cutis in animali est terminus partiũ animalis. s. ossis, carnis, nerui, sanguinis &c.

Secundus, dicit vltimum ad quod est motus, siue actio, vt quantitas debita rei animate, est terminus augmenti. Dixi autem ad quod est motus, quoniam licet solitum sit dicere, motum esse inter duos terminos. s. à quo, & ad quem, tamen proprie dicitur terminus, id ad quod est motus, quoniam de ratione termini est terminare, id est vltimare.

Tertius, dicit finẽ gratia cuius aliquid fit, quoniam finis est vltimum ad quod respicit agens, vt sanitas est terminus medicantis, & habitus est terminus ædificantis.

Quartus, dicit rei diffinitionem significantem rei substantiam, & quiditatem dicitur autem diffinitio terminus quia habita rei diffinitione haberi potest vltimata rei cognitio. Nam habita diffinitione demonstrari possunt passiones de subiecto, quibus demonstratis acquisita est de re scibili sciẽtia. Quòd si diffinitio est terminus cognitionis, est etiam terminus rei, quia diffinitio significat essentiam qua vnumquodque terminatur in certo gradu entis, & quoniam primum ens est illimitatum & penitus in terminatum vtpote existens æquiualenter omne ens, ideo de eo non potest haberi diffinitio proprie dicta. Patet igitur quot modis dicitur terminus apud metaphysicum. Quod dico, vt excludam considerationem logici, de qua nunc non me intromitto.

Et aduerte, ꝙ si comparetur terminus ad principium tot modis dicitur quo & principium & amplius, nã omne principium est terminus, vnde principium lineæ. i. punctus dicitur terminus, sed non omnis terminus est principium, nam punctus in quo finitur linea est terminus, sed non est principium. Hæc de termino dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio capite distinguenda sunt hæc tria, secundùm quod, secundùm se. i. per se, & dispositio. Ratio autem distinguendi hæc tria successiue est hæc, quoniam vt patebit aliquis modus secundùm quod, est idem cum aliquo

modo

modo per se. Item aliquis modus secundùm quod dispositione, ut manifestabitur.

Aduerte igitur, ꝙ ly ſm quod quatuor modis dicitur.

Primo, dicitur essentia & quiditate rei, nam si quæratur, secundùm quid homo est risibilis, respondetur secundùm quod est animal rationale, & secundũ quid mouet seipsum, respondetur, secundùm quod est substantia animata.

Secundo, dicitur de primo subiecto & immediato receptiuo alicuius accidentis, vt si quęratur secundùm quod corpus est coloratum, respondetur secundùm superficiem, & aduerte hunc modum pertinere ad causam materialem, quoniam subiectum habet rationem materiæ, primus autem ad causam formalem.

Tertio, dicitur vniuersaliter de omni causa, nam idem est quærere secundùm quàm causam id factum est .i. congelata est aqua, vel factum est tonitruum, & per quàm causam, sed hic modus idiomate latino non est multum in vsu.

Quarto, dicitur de positione siue de situ, vt cum quæritur, secundùm quem stat ille in ecclesia .i. iusta vel penes quẽ. Sed hic modus vsitatior est idiomate græco. Hæc de secundùm quod dicta sint.

Modi vero secundùm se .i. per se sunt quatuor.

Primo, illud dicitur per se quod significat rei essentiam, & quoniam diffinitio & partes diffinitionis ad essentiam spectant, ideo quando dicitur diffinitio, vel pars diffinitionis de diffinito continetur in hoc primo modo per se.

Secundo, illud est per se, quod apparet in aliquo primo subiecto, siue secundùm totum, siue secundùm partem.

Exemplum primi, superficies est colorata.

Exemplum secundi, homo est viuens, quia eius pars est anima cuius naturæ est esse primum principium vitæ.

Tertio, illud est per se quod conuenit alicui sine alia causa, sed ex se, vt quando idem prædicatur de seipso, nam licet sint multæ causæ quare homo existit, puta anima efficiens, materia, tamen huius nulla per se hoc tertio modo. Et aduerte, ꝙ hic modus maxime verificatur in Deo glorioso, q̃a non mediante alio est omne quod est, vnde dicitur hoc tertio modo, per se bonus, per se viuens, per se intelligens &c.

Quarto, illud est per se, quo sine consortio est, & tunc ly per se æquipollet solitariæ, vt fenix est per se in mundo. Et hic modus ponitur tertius in libro Poster. Primus autem & secundus correspondet primo & secundo in posterioribus & tertius hic positus possunt correspondere quarto in posterioribus.

Quantum ad hoc nomen dispositio, aduerte primo quid sit, deinde quot modis dicatur. Est igitur dispositio ordo partium in quolibet habente partes, vt dispositio domus est, ꝙ fundamentum sit inferius, & parietes in medio & tectum superius. Modi eius sunt tres.

Primus est, secundùm ordinem partium in loco, ita ꝙ sicut totus locus correspondet locato, ita partes loci correspō deant partibus locati, puta totus locus à concauo orbis lunæ vsque ad centrum correspondet quatuor elementis, huius autem totalis loci, alia pars correspondet igni, alia aëri &c. Et ex hoc ordine dicuntur elementa bene disposita secundùm locum.

Secundus est, secundùm ordinem partium quo ad virtutem, siue potentiam actiuam, aut passiuam, puta respectu nutritionis, ꝙ dentes, ꝙ stomachus, ꝙ cetera membra vitalia bene se habeant, & tunc dicimus esse animal dispositum ad nutriendum se, quando autem male se habent dicitur animal indispositum.

Tertius est, secundũ ordinem partium quo ad speciem siue formam totius, & iste modus requirit tres conditiones.

Primo, ꝙ omnes partes sint permanentes, vnde in successiuis non seruatur hic modus dispositionis.

Secundo, ꝙ omnes partes sint in toto, vt requirit forma totius, puta in homine, caput sit sursum, pedes deorsum, oculus in capite &c. Vnde in monstro non seruatur hic modus dispositionis.

Tertio, ꝙ partes adinuicem continuentur, propterea in homine cuius pedes, aut manus essent abscisse, non seruatur hic modus dispositionis.

Et aduerte, vt dicit Comment. in comm. 24. ꝙ dispositio secundùm primum modum, est prędicamentum situs, & quo ad tertium modum est differęntia quantitatis, dictum est .n.

in prædicamentis aliquam quantitatem habere positionem, vt linea, superficies &c. aliquam autem non, vt tempus & numerus. Et quantum ad secundum modum, vt dicit B. Th. est prima species qualitatis. Hæc de dispositione & de modis eius dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. assignandi sunt modi huius nominis habitus, deinde passionis, deinde priuationis, deinde huius infinitiui habere.

Quantum ad habitum Arist. duos modos assignat.

Primus est habitus dicitur de eo quod est medium inter hominem vestitum & vestem, & est quasi vt actio, aut passio quædam, nam sicut inter calefaciens & calefactum mediat calefactio, quæ ex parte agentis dicitur calefactio, actio, & ex parte passi dicitur calefactio passio, ita inter habentem vestem, & habitam vestem mediat habitus, qui ex parte habentis signatur vt actio, ex parte habite vestis signatur vt passio. Quid autem realiter sit, an respectus, an absolutum determinabimus in q. metaphysicalibus.

Sed dices, si habitus est quid medium inter vestitum & vestem, nunquid inest vestito mediante alio habitu.

Respondeo, quod non, aliter esset processus in infinitum, nam si habitus inest vestito mediante alio habitu, quæri poterit de illo alio sicut de primo, & sic de alijs dicendum est, ergo habitum inesse vestito per seipsum, & non per alium habitum medium, vnde idem est iudicium de habitu, sicut de accidente quod inest subiecto non mediante alio accidente, vanum enim est dicere albedine inesse niui, mediante alia albedine & vanum est dicere relationem inesse relatiuo mediante alia relatione, & aduerte, quod habitus sic dictus est vltimum prædicamentum.

Secundus est habitus, & dicitur dispositio .i. qualitas qua aliquid bene, vel male dispositum est, vt virtute homo bene disponitur moraliter & vitio male, sanitate bene disponitur quo ad actione naturales, ægritudine autem male. Sed aduerte habitum sic dictum posse conuenire alicui dupliciter.

Primo, secundum se & sic homo existens vere sanus dicitur habere habitum sanitatis in se & secundùm se.

Secundo, in respectu ad aliud, vt laborans febre quartana potest dici esse sanus respectu laborantis febre continua. Item aduerte, quòd non solum de bona vel mala dispositione totius dicitur habitus. hoc secundo modo, sed etiam bona dispositio partium, puta si quis sit sanus capite, & infirmus pede, potest dici habere habitum sanitatis secundùm partem, & habitum sanitatis secundùm partem, & habitum ægritudinis secundùm partem. Idem dico respectu corporis & animæ, contingit enim forte habere habitum bonum secundùm corpus, quia sanus & robustus, & malum secundùm animam quia vitiosus & profanus, & habitus sic dictus est in prima specie qualitatis, vt patet in prædicamentis. Et aduerte huiusmodi habitum esse medium inter potentiam & actũ secundùm & constituitur res per ipsum in actu primo, vnde sciens dormiens dicitur sciens in habitu. Hæc de modis habitus dicta sint.

Quantum ad modos passionis, aduerte quatuor positos ab Arist.

Primo, omnis qualitas secundùm quam fit vera alteratio, dicitur passio, vnde omnis qualitas in tertia specie qualitatis potest dici passio, vnde & Arist. in prædicamentis appellat huiusmodi qualitates, passiones vel passibiles qualitates & secundùm eas proprie & solum fit alteratio, vt probatur in 7. Phys. tex. 14. Huiusmodi autem qualitates sunt primæ qualitates elementares, & secundæ qualitates causatæ à primis, vt sapor, & odor, & durities, & mollities, & aliæ de quibus agitur in 4. lib. Meteor.

Secundo, dicitur de omni motu alterationis denominato ab his qualitatibus, vt se tenet ex parte recipientis vt calefactio aquæ dicitur passio, & vniuersaliter omnis receptio sensibilis qualitatis in subiecto dicitur passio, & hoc modo passio est prędicamentũ oppositum prædicamento actionis.

Tertio, dicitur de alterationibus nociuis, id est trahentibus naturam rei, à conuenienti dispositione ad sibi contrariam, vt ægrotatio, & hic modus est proprius & famosos, nã vt dicit Arist. in 7. Phys. tex. 16. ridiculum est dicere rem dum

perfi-

perficitur alterari, vt quando infirmus sanatur, aut domus accipit complementum. Alteratur autem proprie, quando deterioratur vnde febricitantem dicimus alteratum, idem dicendum est de passione, nam communi sermone passio proprie dicit receptionem disconuenientis & contristatiue qualitatis.

Quarto, dicitur de magnis calamitatibus & de magnis prosperitatibus & gaudijs non quidem secundùm se, sed vt cadunt in malum nescienti bene vti bona fortuna, & nesciẽti se regulare in magnis exultationibus propter huiusmodi abusum, quam plures in multis malis inciderunt, ideo sicut calamitates magne dici consueuerunt passiones, sic & magne exultationes. Hæc de modis passionum dicta sint.

Quantum ad modos priuationis, aduerte, quod cum dicat negationem cum aptitudine in subiecto, possunt assignari ex parte aptitudinis & ex parte negationis. Ex parte aptitudinis sunt quatuor modi.

Primo, dicitur priuatio siue priuari de eo quod est aptum natum esse in aliquo, non tamen in eo quod dicitur priuatum vt lapis priuatus est oculis, qui licet non sint apti esse in lapide, tamen sunt apti esse in aliquo alio puta in homine. Si autem tale non est aptum esse in aliquo de eo non verificatur priuatio, vanum est enim dicere lapidem esse priuatũ chimera, quoniam cum sit ens fictitium in nullo est aptum esse realiter.

Secundo, dicitur de eo, quòd licet non sit aptum habere, tamen aliquod sui generis est aptum habere, vt talpa dicitur priuata visu, quem licet talpa non sit apta habere, tamen aliquid sui generis, vt homo, canis, leo, equus &c. Quæ continẽtur sub animali, vt talpa sunt apta habere.

Tertio, dicitur de eo, quod est aptum habere secundùm seipsum, & non habet pro tempore sibi conuenienti & in quo loco, & secundùm talem partem & secundùm modum conuenientem, & hæc est proprijssima priuatio, propter primam circunstantiam, canis non est cæcus ante nonum diem propter secundam non dicitur nox esse in centro terræ, quia lux solis non est apta ibi illustrare, propter tertiam non dicitur homo caluus secundùm manum, quia capilli non

non ſunt apti eſſe in manu,propter quartam non dicitur ho mo paruus, quia non eſt magnus ſicut turris, nec tardus in motu, quia non currit vt ceruus.

Quarto, dicitur de eo, à quo aliquid per vim aufertur, quod eſt aptum poſſidere illud vt viator dicitur priuatus veſte,quam prædones ab eo rapuerunt, & hic modus eſt valde famoſus apud communiter loquentes, vnde ſolemus dicere aduerſam fortunam priuaſſe ſortem filijs aut amicis aut diuitijs &c.Igitur inter omnes modos tertius & quartus ſunt magis in vſu.

Ex parte autem negationis quinque ſunt modi.

Primo,negatio alicuius ſolet dici priuatio,vt æqualitas, iniuſtitia,inuiſibile, eo quòd non habet calorem omnino, nec lucem.

Secundo,non ſolum negatio alicuius ſolet dici priuatio, ſed etiam ſi illud habeatur defectiue aut turpiter ſicut infirmus dicitur priuatus colore, quia aut non habet debitum colorem,aut habet turpem. Et raucus dicitur priuatus voce, quia non habet bonam.

Tertio, quòd habet parum de eo quod eſt aptum habere dicitur priuatum eſſe,vt infirmus grauis dicitur priuatus viribus & ſpiritu,& ſermone, qui de ijs parum habet.

Quarto,quòd non de facili aut bene,eſt tale vel tale dicitur priuatiue tale vt lapis eſt inſecabilis,quia cum difficultate ſecatur.

Quinto, dicitur aliquid priuatius & proprie ſi non ſolũ defectiue aut turpiter,aut parum,aut non bene, ſed ſi omninò non habet vt ille dicitur cæcus, non quia eſt monoclus, aut parum videt, ſed quia omnino non videt, & tamen eſt aptus videre.

Et aduerte,quòd inter hos modos, primus improprijſſimus,& quintus proprijsſimus, medij autem, medio modo ſe habent. Iterum aduerte, quòd quoniam priuatio proprie dicta,dicit negationem & aptitudinem in ſubiecto, cũ circunſtantijs ſuprapoſitis inter habitum & priuationem datur medium, vnde ante omnis homo eſt iuſtus vel iniuſtus, ſed poteſt eſſe non iuſtus vt puer, & in hoc differt oppoſitio priuatiua ab oppoſitione contradictoria in qua non datur medium,

medium,vnde & Cõment.dicit in cõm.27. habitus & priuatio diuidunt verum & falſum non in omnibus rebus, ſed in ſubiecto,ſcilicet proprio & apto, hæc de modis priuationis dicta ſint.

Habere autem dicitur quatuor modis.

Primo,de eo,quòd habet aliquid in diſpoſitione,& facultate ſua,vt febris habet febricitantem. Tyrannus ciues poſſeſſor rem poſſeſſam dominus ſeruum.

Secundo, ſubiecto, cui ineſt forma,aut ſubſtantialis, aut accidentalis,vt materia cœli habet formam cœli corpus habet animam,cuprum habet ſtatuam, ſuperficies habet colorem,intellectus habet ſcientiam,& vniuerſaliter hic modus verificatur de ſubiecto reſpectu cuiuſcunque accidentis ſibi exiſtentis.

Tertio,de omni continente reſpectu contenti,& hoc modo cœlum habet omnia elementa, & elementata, & omne totum habet ſuas partes, & omnis locus ſuum locatum.

Quarto,de omni prohibente aliquid moueri,aut operari ſecundùm impetum ſuum, ſic columne habent domum, quoniam prohibent ipſam moueri ſecundùm impetum ſuũ, ſcilicet deorſum,ſic apud poëtas Athlas habet cœlum, quia prohibet ipſum cadere,ſic anima habet corpus, quia prohibet ipſum diſſolui, quandiu eſt in eo. & hoc etiam modo continens habet contentum, quia tenet ipſum vnitum aliter ſepararentur partes contenti abinuicem. Iſti ſunt modi ipſius habere,quibus,vt inquit Ariſt.correſpondent modi eſſendi,qui in quarto phyſ.ſunt octo,ex quibus primus,& ſecundus,tertius,quartus, & octauus correſpondet tertio modo ipſius habere. Quintus autem correſpondet ſecundo modo ipſius habere. Sextus,correſpondet primo modo ipſius habere. Septimus, vero correſpondet quarto modo ipſius habere. Hæc de modis habitus, & paſſionis, & priuationis, & habere dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap.diſtinguenda ſunt nomina, quæ important partem,aut totum,ſiue integrale,ſiue eſſentiale, ſiue

ue vniuerſale, & quoniam pars eſt ex qua aliquid componitur, ideo prius diſtinguendum eſt hic terminus, ex quo, deinde pars, deinde totum, deinde colobon, deinde genus.

Aduerte igitur, quòd aliquid poteſt dici fieri ex aliquo tripliciter.

Primo, proprie, & primo.

Secundo, propriæ, ſed tantum ſecundùm partem.

Tertio, improprie.

Modi quibus aliquid fit propriæ, & primo ſunt quatuor.

Primo, aliquid fit ex aliquo, vt ex materia, ſiue remota, ſiue proxima. Remota quidem omnia liquabilia fiunt ex aqua, proxima autem, vt domus fit ex lapidibus, & ſtatua ex ære & hic modus procedit via compoſitionis, & eſt oppoſitus tertio modo, vt apparebit.

Secundo, aliquid fit ex aliquo, vt ex primo mouente ſic pugna fit ex conuicio &c. & omne primum, ex quo originatur aliquid.

Tertio, aliquid fit ex aliquo via reſolutionis, ſicut ex cõpoſito componentia, reſoluitur enim compoſitum in componentia. & hoc modo fiunt elementa ex elementato, verſus ex poëmate, literæ ex ſyllabis, lapides ex domo. & hic modus opponitur primo non ſolum, quià hic attenditur penes reſolutionem, & illę penes compoſitionem, ſed quia hic eſt proceſſus à forma ad materiam. illic autem eſt proceſſus à materia ad formam. partes enim habet rationem materiæ, totum autem habet rationem formæ, & perfecti.

Quarto, aliquid fit ex aliquo, ſicut ſpecies ex parte ſpeciei, vt homo ex anima, & corpore, vel ex carne, & oſſe, & neruo, dicitur autem pars ſpeciei illud, ſine quo non ſaluatur natura ſpeciei, vel quod eſt de ratione ſpeciei. Conſtat autem, quòd non ſaluatur natura ſpeciei, puta homo ſine carne, & oſſe, & neruo. ſaluatur autem ſine his carnibus, & his oſſibus. & ideo huiuſmodi partes indiuiduales dicuntur partes materiæ. Ad hoc enim quod ſaluetur natura ſpecifica hominis, non eſt neceſſe eſſe hunc hominem, ex conſequenti poteſt eſſe homo ſine his carnibus, quoniam ſi non ex his erit ex alijs, ſed de partibus ſpeciei, & materiæ ad plenum dicemus in libro ſeptimo.

Modus

Modus autem, secundùm quem aliquid fit ex aliquo secundùm partem est, quando aliquid dicitur fieri ex aliquo toto. & tamen non fit ex toto, nisi ratione partis, vt filius dicitur ex patre, non ratione totius substantiæ patris, sed ratione spermatis, & dicitur fieri ex matre non ratione totius, sed ratione menstrualis materiæ, & plantæ fiunt ex terra ratione nutrimenti tracti ex terra.

Modus vero secundùm quem improprie, & transumptiue fit ex aliquo est quando ly ex, stat pro post, vt quando dicimus ex die fit nox, id est post diem, ex nubilo fit serenum.

Et aduerte, quòd vniuersaliter duobus modis contingit aliqua fieri ex aliquo.

Primo, quando transmutantur adinuicem sic, totum fit ex partibus via generationis, & partes fiunt ex toto via corruptionis.

Secundo, quando vnum fit post aliud præcise, ita quòd ibi est tantum ordo secundùm tẽpus, vt ex festis Dionysijs fiunt festa tragelia. Hæc de modis huius termini, ex quo dicta sint.

Pars autem dicitur quinque modis, secundùm viam Cõmentatoris, sed secundùm B. Thom. quatuor modis, quoniã in primo comprehendit duos.

Primo, dicitur de parte quantitatiua non aliquota, nec mensurante totum, vt duo sunt pars trium, & tria sunt pars quinque. & hoc modo omne quantum subtractum ab aliquo quanto, modo sit minus, eo à quo subtrahitur dicitur pars eius.

Secundo, dicitur de parte quantitatiua aliquota, & mensurante, vt tria sunt pars nouem, quoniã ter tria constituunt nouem. & hoc modo omne quantum subtractum ab aliquo toto, si aliquotiens sumptum præcise mensurat totum dicitur pars eius. & hic modus est qui obseruatur à geometra, & est proprijssimus modus.

Tertio, dicitur de parte subiectiua, & verificatur de omnibus inferioribus, in quæ diuiditur superius, & hoc modo indiuidua sunt partes speciei, & species partes generis, & genera subalterna partes generalissimi.

Quarto, dicitur de parte essentiali, id est ex qua constat

natura

natura rei,vt corpus,& anima ſunt partes animati, & metal lum eſt pars ſtatuæ, & angulus eſt pars trianguli. conſtat enim natura trianguli ex tribus angulis. Huiuſmodi autem pars eſſentialis aliquando dicitur pars ſpeciei, vt ſumpta in vniuerſali, ſicut quando dicitur homo eſt quid compoſitum ex corpore,& anima rationali, aliquando dicitur pars materiæ,vt quando dicitur hic homo conſtat ex hoc corpore, & hac anima,ſed vt prædiximus de partibus ſpeciei, & parti bus materiæ loquemur in libro ſeptimo.

Quinto,dicitur de parte diffinitiua,vt de genere,& differentia, ex quibus conſtituitur tota diffinitio, ſed aduerte ꝙ pars diffinitiua dicitur pars ſecundùm rationem, & non ſecundùm rem. prædicatur enim de diffinito in recto, quia dicit totam naturam diffiniti,licet aliter genus,quia ſub conceptu confuſo,& aliter differentia, quia ſub conceptu determinato. Hæc de modis quibus pars dicitur,dicta ſint.

Locuturi de modis totius, prius diffiniemus ipſum totũ, inquantum totum abſolute. Aduerte igitur,ꝙ totum abſolute eſt illud,cui nulla partium ſuarum deficit, ex quibus conſtituitur natura totius,& continentur in toto, ita quòd ſunt vnum in eo,quia non habent eſſe ſeparatim, ſed exiſtũt per eſſe totius,quandiu componunt ipſum.& hæc diffinitio verificatur de quolibet ſimpliciter toto, quoniam totum & perfectum,ſiue completum videtur eſſe idem ex tertio phyſicorum tex.63.

Modi autem totius ſunt duo.

Primus eſt, de toto vniuerſali,vt genus, & ſpecies. ſunt enim continua ſuorum inferiorum, ſicut totum continet partes.

Secundus eſt,de toto eſſentiali, & integrali,vt homo inquantum eſt compoſitum naturale,& linea,& numerus qui narius inquantum ſunt compoſita quantitatiua.

Differunt autem iſti duo modi in hoc, quòd totum vniuerſale non proprie eſt quid compoſitum ex partibus ſubiectiuis,ſed ita continet eas,quod eſt vnaquæque earum, prædicatur enim in recto de partibus. nam & homo, & leo, & capra ſunt animal,totum vero integrale, & eſſentiale eſt cõſtitutum,& reſultans ex partibus,ita quòd nulla partium ſu

ſcipit prædicationem totius in recto. non enim anima eſt homo, nec materia ſua eſt homo, nec brachium eſt homo. Et aduerte, quòd in toto integrali poſſunt eſſe partes in potentia, vt in linea ante diuiſionem, & partes in actu, vt in exercitu, & in domo. quilibet enim homo in exercitu habet eſſe ſeparatum ab altero, ſic & ſinguli lapides, ex quibus conſtructa eſt domus. eſt tamen verum ꝙ perfectius eſt, verius eſt totum, in quo partes ſunt in potentia, quoniam totalitas eſt quædam vnio. vnde vbi maior vnio partium, ibi perfectior totalitas.

Iterum aduerte, ꝙ totum continuum poteſt eſſe ſecundũ naturam, vt lapis, & planta. & poteſt eſſe ſecundùm artem, vt tabulæ, in quibus plura ligna ſunt compaginata, cõtinuũ quidem per naturam eſt magis totum, quoniam eſt magis vnum, vt probauimus in tract. 2. cap. 1. vbi id probauimus duplici ratione. vltra hoc autem ꝙ eſt magis totum: aduerte, ꝙ tripliciter diuerſificari poteſt propter ſitum, & diſpoſitionem partium. nam licet in omni continuo partes ſint ſituatae, & poſitionem habeant tamen in aliquibus continuis quocunque modo ſituentur, ſiue ſic, vel ſic ponantur non diuerſificatur natura rei, & huiuſmodi ſunt corpora humida, quæ figurantur non propria, ſed figura continentis. & in his nominamus totum per ly omne. Dicimus omnis aqua, & omne oleum, & non dicimus, niſi improprie, tota aqua, & id magis verificatur in idiomate greco, nam in latino cõn ſueuimus nominare huiuſmodi per ly omne, & per ly totum. in aliquibus autem requiritur determinata poſitio partium, ita quòd non conſtaret natura rei, ſi aliter diſponerentur, vt in animali, & in domo, & in alijs, in quibus requirùntur diuerſæ partes ſic, & non aliter ſituatæ. & in his nominamus totum nomine totius, & non per ly omne. non enim dicimus omne animal, quando eſt tantum vnum, ſed totum animal, aliquando autem per tranſpoſitiouem partium non mutatur rei natura, ſed figura. & iſta ſunt, quæ habent partes eiuſdem naturæ. & tamen poſſunt figurari diuerſis figuris, ſicut veſtis linea, cuius omnes partes ſunt ex ligno. in qua ex vario ſitu partium, licet non mutetur natura rei, qui ſemper erit linea, tamen mutabitur quo ad figuram. nam

alia figura causatur in veste, si partes anteriores fiant posteriores, vel superiores fiant inferiores. & in his totum potest nominari per ly omne, ex parte naturæ rei. & per ly totum ex parte figuræ.

Et si quæras, quare totum similium partium dicitur omne, num autem totum dissimilium partium.

Dico id esse, quoniam totum similium partium sola diuisione fit multa, quorum singulum est eiusdem naturæ cum toto, vnde vna aqua sola diuisione fit plures aquæ, quare potest di:i vna existens. & omnis hæc aqua, & omnes hæ aquæ, id autem non seruatur in toto dissimilium partium, quoniam nulla est eiusdem naturæ cum toto. & ex diuisione non multiplicatur natura totius, immo destruitur ex consequenti non continet in se actu, nec in potentia proxima pluralitatem eiusdem naturę. vnde in huiusmodi non verificatur omne quod pluralitatē signat cū sit signum vniuersale, verificatur autem totum quod collectionem, siue resultantium ex pluribus signat. Hæc de modis totius absolute sumpti sint.

Circa colobon, quod dicitur totum diminutum, vel deficiens in aliqua suarum partium. Aduerte, quod Arist. non assignat plures modos, quoniam non dabiles sunt, nisi secundum magis, & minus, puta homo cui deficiunt manus, & pedes est magis colobon, quàm ille cui tantum pedes deficiunt. immoratur igitur ad declarandum conditiones requisitas ex parte totius diminuti, & ex parte particule deficiētis ad hoc, quod aliquid dicatur colobon. Aduerte igitur, quod ex parte totius requiritur, vt sit totum quantitatiuum ad differentiā totius vniuersalis, vt est genus, aut species. nam ex subtractione indiuidui non dicitur species coloba. aliter omnes species corruptibilium semper essent colobe. & quod sit ex dissimilibus partibus compositum vnde homogenea ex subtractione partis non sunt coloba, vt aqua, caro, os, neruus. & quod subtractum semper sit minus. vnde si aliquid componatur ex duabus partibus tantum, & æqualibus. ablata vna reliquum non potest dici colobon, vnde lapis bicubitalis ablato cubito non dicitur colobon, nec homo sectus in duo media. Et quod post ablationem partis remaneat nomen, & substantia totius, vnde numerus ex subtractione vnitatis non

non dicitur colobon,quoniam non remanet nomen,nec ea dem species numeri. & quòd transpositio partium faciat dif ferentiam in toto,eo modo quo declarauimus in modis to tius. vnde vt diximus homogenes non possunt dici coloba. & ꝙ totum sit ex partibus continuitatis adinuicem. vnde exercitus ex subtractione alicuius militis non dicitur colo bon,nec harmonia ex subtractione vnius vocis dicitur colo ba,quoniam componitur ex vocibus grauibus,&acutis,quę adinuicem non continuantur,sed proportionantur. Ex par te autem particulæ subtractæ, requiritur ꝙ non sit ex princi palibus, propter quas seruatur totius substantia. vnde ani mal abscisso capite, nec planta abscisa radice possunt dici co loba,quoniam destruitur substantia totius,&ꝙ sit situata in extremitatibus,vt auris,nasus,manus,ramus. vnde si ab ho mine aufertur pars carnis,puta ex coxa, vel etiam aufertur aliquod intrinsecum,puta splen.non dicetur colobon. & ꝙ pars ablata non regeneretur. vnde ex subtractione folij, aut rami non dicitur arbor colobon,nec animal subtractio ne pilorum,nec homo subtractione vnguium, aut capillo rum. Hæc de colobon dicta sint.

Vltimo assignandi sunt modi huius nominis genus, & quot modis dicuntur aliqua diuersa genere.

Genus igitur quatuor modis dicitur.

Primo,de continua generatione multorum conuenien tium in eadem natura specifica, vt hominum genus.

Secundo,dicitur de principio generante, à quo primo de scendit talis multitudo, vt Romulus dicitur Romanorum genus. & Heber Hebreorum genus. & sic primus pater cu iuscunque multitudinis conuenientis in natura specifica di citur genus. & digniori modo,quàm mater, quoniam pa ter est agens. mater vero vt materia, licet & prima mater aliquando dicatur genus, vt pleias dicitur genus pleiadum, quoniam trahunt originem à pleia matre.

Tertio,dicitur de primo,&cõmuni subiecto rerũm diuer sarum formarum,vt aqua est genus omnis metalli, quia est prima eorum materia.& superficies est genus omnium figu rarum superficialium, siue planarum. est enim proprium primum subiectum in quo figurantur omnes figuræ pla-

ne,sicut corpus est genus omnium figurarum solidarum.

Quarto,dicitur de eo,ꝙ primo ponitur in diffinitione,& dicitur de diffinito in quid,& diuiditur differētijs, quæ sunt qualitates generis. qualificant enim & determinant naturam generis,vt animal est genus. primo enim ponitur in diffinitione speciei,puta hominis,& dicitur de eo in quid, & diuiditur rationali, & irrationali quibus determinatur ad species,ideo dicuntur esse qualitates suæ. & aduerte, ꝙ hæc doctrina non deuiat à doctrina Porphyrij. nam in prædicabilibus,vt videre poteris ponit primum, & secundū modum eo modo,& ordine quo Arist. ponit, sed in secundo modo in hoc differt ab Arist. ꝙ Porphyrius addit locum, siue patriam,& Arist ponit matrem, quartum modum etiam manifeste posuit Porphyrius,cum dixit, Genus est cui supponitur species, & prædicatur de pluribus specie differentibus inquit. tertium modum non posuit manifeste, quia potius ad mathematicum, & metaphysicum spectat, quàm ad logicum, possumus tamen dicere,quòd virtualiter posuit,quoniam tertius,& quartus,quasi ad vnum reducuntur,eo quòd vterque habet rationem materiæ, & potentiæ. nam sicut subiectum se habet ad formam sic genus ad differētiam,distinguuntur tamen in hoc,quòd genus non est vere,& realiter subiectum,nec materia. prædicatur enim in recto. de eo cuius est,& dicit totum rei naturam sub conceptu tamen generico,qui est conceptus confusus. subiectum autem est materia non dicit totam rei essentiam, sed partem, vt patet. Hæc igitur de modis dicta sint.

Quantum ad diuersa genere, aduerte, quòd Aristot. non immoratur circa primum, & secundum modum generis, quoniam magis ad oratorem, quam ad Philosophum spectant. assignat autem diuersa genere,iuxta tertium,& quartum modum.

Primo, igitur illa dicuntur diuersa genere, quorum primum subiectum.i.materia est diuersa ita ꝙ non transmutantur adinuicem,nec vtrunque in aliud tertium, vnde color & sapor sunt diuersa genere, primum enim subiectum coloris est superficies,saporis autem est humidum,quantitas vero & qualitas sunt adinuicem intransmutabiles,similiter cœlum,

& elementum sunt diuersa genere, quoniam materia cœli diuersa est à materia elementi, vt alias declarabitur, per oppositum omnia elementa & elementata sunt vnius generis, quia communicant in materia prima eiusdem rationis, & sunt adinuicem transmutabilia, vt declaratur in libro 2. de generatione. Et aduerte hic loquimur de genere physico quod sumitur non ab vno modo prædicandi, sed ab vnitate, vel diuersitate primi subiecti.

Secundo, illa dicuntur diuersa genere quæ continentur sub diuersis prædicamentis, vt linea & albedo: Res enim diuersorum prædicamentorum non transmutantur adinuicē, nec reducuntur ad aliud tertium, cum non conueniant nisi ū ente quod non est vnum nisi analogia, per oppositum res vnius prædicamenti possint dici vnius generis saltem generalissimi. Et aduerte, ꝙ hic secundus modus magis attenditur secundùm genus logicum, quàm genus physicum, nam constat, ꝙ res huius prædicamenti dici possunt secundū physicum diuersarum generum, vt cœlum & elementum, quæ tamen continentur in prædicamento substantiæ, & in eodem genere subalterno, quod est corpus. Hæc de modis diuersorum genere dicta sint.

CAPVT VI.

IN sexto capite distinguenda sunt nomina quæ videntur importare ens diminutum. Et hæc sunt falsum, & accidens.

Circa falsum aduerte, ꝙ potest dici de re, de diffinitione, de homine. De re quidem dupliciter, primo de eo quod non est & tamen dicitur esse, vt diametrum esse simetrum falsum est, cuius oppositum est verum, & nota, ꝗ hoc falsum dicitur dupliciter.

Primo, cum redditione ad verum, vt Socr. stare dum sedet, & dicitur falsum contingens, secundo sine redditione ad verum, vt hominem esse asinum, & dicitur falsum impossibile.

Secūdo, principaliter dicitur de eo quod in se quidem est aliquid, non tamen est illud de quo facit apparētiam, vt somnium & auricalcum, nam somnium in se quidē est reuersio

 simu

ſimulacrorum ad ſenſum communem, vt diximus in lib. de ſomno & vigilia, tamen non eſt res ad extra de qua eſt ſomnium. Item auricalcum eſt metallum, non tamen eſt illud quod apparet, ſcilicet aurum.

De diffinitione dicitur duobus modis.

Primo, de ea quæ nullius rei poteſt eſſe diffinitio, & dicitur falſa ſecundùm ſe, & eſt illa quæ conſtat ex partibus repugnantibus, vt ſi dicerem homo eſt animal incorporeum.

Secundo, de ea quæ alicuius quidem eſt diffinitio, non tamen illius cui attribuitur, & dicitur falſa per accidens, ſcilicet ratione male attributionis, in ſe tamen vera eſt, vt ſi dicerem trigonum eſt figura agona. Hæc enim verificatur de circulo. Et falſatur de trigono.

De homine dicitur duobus modis, primo de eo qui eligit rationes & ſermones falſos & delectatur in illis, quaſi finis eius ſit delectari falſo & non aliam commoditatem expetit, quod dicitur propter vendentem dicentem falſum cuius finis non eſt delectari falſo, ſed lucrari, & tunc verius dicitur homo cupidus quam homo falſus, ſecundo de eo qui facit. & cauſat rationes falſas in alio vt appareat alius quã ſit ſic Hypocrita dicitur falſus, & proditor & adulator dicũtur homines falſi, quia licet ſint aliquid, non tamen tales ſunt qualem de ſe cauſant apparentiam, & aſſimilantur rebus quas diximus in ſecundo modo eſſe falſas.

Ex prædictis immediate patet falſitas duarum opinionũ.

Prima eſt in Ipia qui eſt liber Platonis. Hæc dicit eundẽ hominem eſſe verum & falſum, qui poteſt mentiri & poteſt dicere verum, ſed id non ſequitur, nam ex potentia mentiendi & dicendi verum, non dicitur homo falſus & verus, & niſi eligat menti & delectatur mendatio aut cauſet opinionem falſam in alio, nec etiam dicitur homo verus niſi eligat & delectetur dicere aut cauſare in alio veram opinionem, aliter vir ſciens & prudens poſſet dici falſus, quia poteſt mentiri, & verus quia poteſt dicere verum, & eadem oratio eſſet vera & falſa, quoniam poteſt eſſe falſa puta Socr. ſedet ipſo ſtãte, & poteſt eſſe vera ipſo ſedente.

Secunda opinio eſt eorum qui dicunt, agentem praua ſpõte, meliorem eſſe quàm agens praua coactus quod ſic probant,

bant,claudicans sponte perfectior est claudicante vi puta ex detruncata tibia ergo à simili agens praua sponte, sed isti decipiuntur,quia agere praua est deficere in moralibus in quibus voluntarium aggrauat & inuoluntarium excusat,claudicare autem est deficere in naturalibus ex in dispositione instrumenti potentiæ motiuæ, & ideo si sponte claudicat non stat indispositio ex parte instrumenti ex consequenti non est deterior. Tu tamen aduerte,secundùm philosophum,potest esse similitudo in hoc claudicans sponte deterior est in genere moris,quoniam reprehensibilis est, sed melior est in esse naturæ,quia non deficit instrumento potentiæ motiuę, quæ est potentia naturali,eodem modo, agens praua sponte deterior est in genere moris, non tamen in esse naturæ, quia forte est magis perfectus secundùm intellectum puta quia est magis sciens quo modo operandum in moralibus licet non agat secundùm scientiam praua voluntate. Hæc de modis falsi dicta sint.

Circa accidens aduerte duos modos assignatos à philosopho.

Primo,accidens dicitur id quod alicui inest, & verum est dicere quòd inest,non tamen necessario, nec vt in pluribus sed in paucioribus,vt fodientem causa plantandi vitem inuenire thesaurum accidens est, quoniam non ex necessitate nec vt in pluribus hæc duo coniunguntur, nec necessario vnum causatur ab alio,nec sequitur ad aliud, quoniam millies foditur terra nec semel inuenitur thesaurus. Item hominem musicum esse album vel album esse musicum accidens est,quoniam non ex necessitate fit horum coniunctio, aliter homo non albus non posset esse musicus quod ad sensum est falsum,neque hæc coniunctio fit vt in pluribus vt patet & sicut assignatum est accidens ex parte subiecti, ità potest assignari ex parte temporis, puta quòd quando fit coruscatio occidatur animal accidens est, & ex parte loci, vt quòd fossura & inuentio thesauri coniungantur in eodem loco accidens est. Et aduerte, quòd accidens hoc modo dictum non habet causam determinatam,quod enim à pluribus causis potest esse non est præcisæ ab vna, determinata, sed à casu quæ est causa indeterminata ex secundo Phys.

vt cum aliquis nauigat eginam & tamen non intendebat il luc nauigare,sed causa nauigandi fuit orta tẽpestas aut quia captus à latronibus & illuc deductus,patet igitur huiusmodi accidens non esse à causa determinata, sed potest disiunctim à pluribus esse & fieri. Et si quæras in quo differt exẽ plum primum sumptum ex parte loci vel temporis ab exem plo secundo sumpto ex parte subiecti. Dico secundùm Cõ ment.in cõm.35. ꝙ in primo vnum est causa per accidens al terius,fossura enim est causa inueniendi thesaurum, & corruscatio est per accidens occidendi animal. In secundo autẽ vnum non est causa alterius,sed est coniunctum causæ,accidit enim homini qui est causa musici ꝙ sit albus, vnde possu mus dicere primum exemplum esse de causa, secundùm autem de prædicabilibus per accidens,vel secundùm B.Th.pri mum sumitur à fieri, secundùm autem abesse.

Secundo, dicitur accidens illud quod conuenit alicui per se,& tamen non est substantia eius,vt risibile est accidens homini,& habere tres angulos,accidens triangulo, & hic secũ dus modus per se est assignatus in posterioribus,& supra.Et si quæras in quo differt hic secundus modus dicendi à primo,dico quòd differt in duobus.

Primo,quoniam accidens hoc secundo modo, est sempiternum,nam proprium inseparabile est ab eo cuius est proprium. Ex accidentibus autem primo modo dictis nullum contingit esse sempiternum, quoniam non habent necessariam connexionem, neque respectu loci, neque temporis, neque subiecti,Et rationem huius magis assignabimus in li bro sexto. Vbi loquemur de ente per accidens,nam vt dicit Cõment.in cõm.35. loqui de accidentibus & de modis acci dentium ad alium tractatum spectat, hic autem non intendit Arist.nisi exponere tantum nomina.

Secundo,differt,quoniam vt inquit,B.Th.primus modus opponitur huic quod duo secundùm se, secundus autem op ponitur essentiali & quiditatiuo prædicato. Hæc de modis accidentis dicta sint. Et hic terminatur tota consideratio nostra super quintum librum Metaphysicæ distincta in tribus tractatibus.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER SEXTO LIBRO METAPHYSICAE.

ECVNDVM ordinem, quē proposuimus in procemio huius scientiæ, incipiendum est in hoc sexto libro tractare de ente, & quoniam vt visum est in libro quinto dicitur ens multipliciter, ideo prius considerandum est qui sint illi modi entis, de quibus nō est principalis intentio Metaph. considerare, hæc autem sunt ens per accidens, & ens verum, totam igitur intentionem Philosophi in hoc sexto complectemur in vnico tractatu quem diuidemus in quatuor capita.

Primo, declarandus est modus proprius huius scientiæ, quo habet considerare de ente.

Secundo, excludemus ab hac scientia ens per accidens.

Tertio, quoniam dicere posset aliquis vane excludi ens per accidens, quoniam non datur aliquod ens per accidens, ideo destruenda est hæc opinio.

Quarto, excludendum est ens verum quod dicitur ens in anima, & sic concludemus principale intentum Metaphysici esse versari circa vniuersale ens reale per se, cuius considerationem incipit in libro septimo.

Caput

vt cum aliquis nauigat eginam & tamen non intendebat illuc nauigare,sed causa nauigandi fuit orta tẽpestas aut quia captus à latronibus & illuc deductus,patet igitur huiusmodi accidens non esse à causa determinata, sed potest disiunctim à pluribus esse & fieri. Et si quæras in quo differt exẽplum primum sumptum ex parte loci vel temporis ab exemplo secundo sumpto ex parte subiecti. Dico secundùm Cõment.in cõm.35. ꝙ in primo vnum est causa per accidens alterius,fossura enim est causa inueniendi thesaurum, & corruscatio est per accidens occidendi animal. In secundo autẽ vnum non est causa alterius,sed est coniunctum causæ,accidit enim homini qui est causa musici ꝙ sit albus, vnde possumus dicere primum exemplum esse de causa, secundùm autem de prædicabilibus per accidens,vel secundùm B.Th.primum sumitur à fieri, secundùm autem abesse.

Secundo, dicitur accidens illud quod conuenit alicui per se,& tamen non est substantia eius,vt risibile est accidens homini,& habere tres angulos,accidens triangulo, & hic secũdus modus per se est assignatus in posterioribus,& supra.Et si quæras in quo differt hic secundus modus dicendi à primo,dico quòd differt in duobus.

Primo,quoniam accidens hoc secundo modo, est sempiternum,nam proprium inseparabile est ab eo cuius est proprium. Ex accidentibus autem primo modo dictis nullum contingit esse sempiternum, quoniam non habent necessariam connexionem, neque respectu loci, neque temporis, neque subiecti,Et rationem huius magis assignabimus in libro sexto. Vbi loquemur de ente per accidens,nam vt dicit Cõment.in cõm.35. loqui de accidentibus & de modis accidentium ad alium tractatum spectat, hic autem non intendit Arist.nisi exponere tantum nomina.

Secundo,differt,quoniam vt inquit,B.Th.primus modus opponitur huic quod duo secundùm se, secundus autem opponitur essentiali & quiditatiuo prædicato. Hæc de modis accidentis dicta sint. Et hic terminatur tota consideratio nostra super quintum librum Metaphysicæ distincta in tribus tractatibus.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER SEXTO LIBRO METAPHYSICAE.

ECVNDVM ordinem, quẽ proposuimus in prooemio huius scientiæ, incipiendum est in hoc sexto libro tractare de ente, & quoniam vt visum est in libro quinto dicitur ens multipliciter, ideo prius considerandum est qui sint illi modi entis, de quibus nõ est principalis intentio Metaph. considerare, hæc autem sunt ens per accidens, & ens verum, totam igitur intentionem Philosophi in hoc sexto complectemur in vnico tractatu quem diuidemus in quatuor capita.

Primo, declarandus est modus proprius huius scientiæ, quo habet considerare de ente.

Secundo, excludemus ab hac scientia ens per accidens.

Tertio, quoniam dicere posset aliquis vane excludi ens ꝑ accidens, quoniam non datur aliquod ens per accidens, ideo destruenda est hæc opinio.

Quarto, excludendum est ens verum quod dicitur ens in anima, & sic concludemus principale intentum Metaphysici esse versari circa vniuersale ens reale per se, cuius considerationem incipit in libro septimo.

Caput

CAPVT PRIMVM.

IRCA primum caput vt sciamus modum proprium huius scientiæ in consideratione entis, quinque agenda sunt.

Primo, ostendetur conuenientia eius cum alijs scientijs.

Secundo, ostendetur eius differentia in cõmuni ab alijs scientijs.

Tertio, ostendetur modus proprius Physicæ & Mathematicæ & huius scientiæ.

Quarto, declarabitur ꝙ cum Physica & Mathematica & hæc scientia sint theor. quare hæc sola dicitur theologia.

Quinto, soluetur dubium.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ omnis scientia particularis quocunque modo sit cognitio intellectiua, siue speculatiua, siue practica actiua, vt moralis, siue mechanica inquirit principia & causas sui subiecti, siue per omnimodam certitudinem, vt Mathematicæ, siue cum aliquali incertitudine & superficialiter, vt morales, & hæc quidem propositio manifestatur inductiuæ. nam medicina inquirit causas conualescentiæ, geometria causas & principia magnitudinis, puta punctum est principium lineæ, linea principium superficiei, & Arithmeticus principia & causas numeri, puta vnitas est principium numeri, & diuisio continui est causa eiusdem naturalis, principia & causas entis mobilis, puta materiam & formam & efficientem, moralis principia & causas habitus moralis, puta agens liberum & frequentati actus consimiles, mechanica, puta edificatoria principia & causas edificij, puta hanc materiam, hunc finem, hanc figuram, hoc agens. Patet igitur omnem scientiam inquirere principia & causas sui subiecti. Cum igitur Metaphysica sit maxime scientia, ad ipsam spectat considerare principia & causas entis inquantum ens quod est eius subiectum, vt stabilitum est in 4. lib. tract. 1. cap. 1. in hoc igitur conuenit hæc scientia cum alijs scientijs particularibus, quòd sicut ille cónsiderant principia & causas sui subiecti proprij, sic & ista.

Quantum

Quantum ad secundum,aduerte differentiam in cõmuni consistere in hoc, sicut omnes scientiæ particulares versantur circa determinatum genus entis, nõ inquantum est ens sed inquantum est hoc vel illud genus entis, puta geometra versatur tantum circa magnitudinem, non inquantum, est ens (sic enim ad primum Philosophum spectat) sed inquantum est magnitudo,sic inquirũt propria & particularia principia illius generis entis, & proprias causas inquantum est tale ens,& non aliter. Primus autem philosophus sicut speculatur ens vniuersale, quod est ens inquantum ens, sic habet inquirere prima & vniuersalia principia & vniuersales causas entis inquantum ens, & id iam stabilitum est à nobis in primo tract.primi libri cap.2.&manifestum erit in lib 12. patet ergo quomodo differt primus philosophus à quocunque alio sciente particulari,tam in speculatione subiecti, q̃ in inquisitione principiorum & causarum. Et ex hac differentia aduerte corollaria duo.

Primum est,sicut nulla scientia particularis cõsiderat ens inquantum ens,nec aliquod genus entis inquantum ens,sic non habet considerare quod quid est, siue quidditatem sui subiecti. eiusdem enim scientiæ est considerare rei entitatem & suam quidditatem,suum quòd quod quid est. Ad primum igitur philosophum spectat considerare de quod quid est sicut de ente.

Sed dices quomodo ergo scientia particularis demõstrat passiones de proprio subiecto,cum quod quid est subiecti sit medium in demonstratione.

Respondeo, licet non inuestiget quod quid est subiecti sui tamen accipit ipsum vt notificatũ sibi ex sensu,sicut physicus accipit quid est anima, quoniam sensu accipit ipsam esse principium operum vitæ,vel supponit ipsum vt notificatũ in prima sciẽtia,sicut geometra accipit à primo Philosopho quid sit magnitudo, & eo notificato sibi per sensum vel supposito vtitur ad demonstrandum, quæ quidem demõstratio non est de ipso quod quid est, vt probatum est in secundo Poster. sed de passione quam concludimus inesse subiecto per ipsum quod quid est. Tu tamen aduerte,quòd hæc propositio,solus metaphysicus considerat quod quid est habet

ambigui

ambiguitates, quas determinabimus in q. metaphysicalib.

Certum est enim, quód philosophus inuestiget quidnam, est motus, & infinitum, & locus, & tempus, nec id supponit inuestigandum à primo philosopho.

Secundum est, sicut nulla scientia particularis considerat quod quid est sui subiecti, sic nec dicit, an sit vel non sit, quoniam eiusdem scientiæ est manifestare de subiecto an sit, & quid sit, spectat ergo ad primum philosophum quæstio de quid est, & an est cuiuscunque subiecti determinati in aliqua scientia particulari, & propterea Arist. in j. Poster. dicit ꝙ de subiecto supponitur quid & quia.

Quãtum ad tertium, aduerte, quòd modus proprius Physicæ quæ apud antiquos non ponentes aliquod ens incorporeum & immobile credebatur, prima philosophia manifestatur ex tribus, primo quia versatur circa certum genus entis, quòd non circa ens communissimæ sumptum, hoc autem genus dicitur ens naturale, in quo est principium motus & quietis, & dicitur ens mobile, quòd pro maiori parte dicitur inseparabile à materia, nec habet esse nisi in materia excepto intellectu, de quo dicet Arist. in lib. 12. tex. 17. quòd nil prohibet ipsum remanere separatum à materia, secundo, quia considerat ens naturale modo speculatiuo & non practico, est enim theorica & non practica, quod sic declaratur, omnis scientia practica aut est actiua, aut factiua, actiua proprie dicitur cuius actio remanet in agente, vt velle, eligere, appetere, vnde & philosophia moralis dicitur practica actiua, versatur enim circa actiones immanentes & partis rationalis & partis appetitiuæ, vt est apta obedire rationi, sicut declaratur in fine primi Eth. factiua autem proprie est cuius actio transit in materiam exteriorem, vt ædificare, sculpere, pingere, vnde artes mechanicæ dicuntur practicæ factiuæ, quoniam earum actiones transeunt in exteriorem materiam, & non remanent in agente, sed philosophia naturalis non est scientia actiua nec factiua. nam tam actiua, quàm factiua est principium productiuum sui obiecti, vt scientia moralis adiuncta voluntate est principium productiuum actus & habitus moralis & scientia ædificatiua adiuncta voluntate est principium productiuum domus,

sed

sed philosophia naturalis non est principium productiuum rei naturalis, quoniam res naturales pro principio habent naturam quæ est principium in quo est, vt dictum est in quinto lib. Et præterea . astronomia non est productiua, sed cognoscitiua cœli, nec homo generans hominem generat per philosophiam naturalē, aliter soli philosophi generarent, ergo philosophia naturalis non est practica . Et aduerte quod ex hoc quòd practica est productiua sui obiecti, theorica autem non, sed supponit ipsum, extracta est illa differentia inter practicam , & speculatiuam , quàm posuit Aristot. in proœmio huius scientiæ, & in secundo lib. tex. 3. cum dixit , Theoricæ finis est veritas , id est vera cognitio sui obiecti practicæ autem opus, & est differentia sumpta ex parte finis.

Verum quia considerare obiectum modo speculatiuo , & esse theoricam , commune est physicæ & Mathematicæ & huius scientiæ, ideo tertio Arist. declarat modum proprium physicæ ex modo diffiniendi sibi proprio, modus autem diffiniendi proprius physicæ, non potest manifestari nisi etiam manifestetur modus proprius diffiniendi mathematicę & huius scientiæ . Aduerte igitur tres modos diffiniendi.

Primus est, quòd in materia sensibili qualis est diffinitio simi.

Secundus est, sine materia sensibili, licet diffinitum nō habeat esse separatum à materia sensibili, qualis est diffinitio recti & curui.

Tertius est, sine omni materia, tam sensibili quàm intelligibili, eo quod diffinitum est omnino immateriale & non quantum, qualis est diffinitio intelligentiæ, primus modus est proprius scientiæ naturali, eo quod naturalia non abstrahunt à motu, ex cōsequenti, nec à materia sensibili, vt patet de partibus animalis & de partibus plātæ, vnde & in 2. Phys. tex. 19. assignans philosophus differentiam inter physicam & Mathematicam, dixit diffinitionem naturalium esse sicut diffinitio simi, in cuius ratione ponitur subiectū sensibile .s. nasus, & non solum naturalia composita diffiniūtur per materiam sensibilem, sed & formæ naturales & quæcunque anima non potest esse sine materia, vnde diffiniuit eam per esse

esse actum corporis physici. Dico autem animam quæ non potest esse sine materia, quoniam si quæ est separabilis à materia ea ratione qua separabilis est, iam ad metaphysicū pertinet, vnde in 2. physic. tex. 26. ponens philosophus terminum cōsiderationis circa formas, inquit, Quomodo autem se habeat hoc separabile .i. anima inquantum separabilis, & quid sit, scilicet secundùm essentiam suam primæ philosophiæ est determinare.

Secundus autem modus est proprius mathematicæ, nam licet nundum sit determinatum vtrum entia mathematica sint separata à materia secundùm esse, vt dicunt aliqui quorum rationes adduximus in 3. lib. cap. 5. & eas iam soluimus illic. Arist. autem hoc determinaui in lib. 7. tamen manifestū est q speculantur à mathematico, ac si essent separata. nō. n. considerat triangulum inquantum ligneum, aut eneum, aut terreum, sed inquantum est talis figura rectilinea, & propter ea mathematica entia, vt cadunt sub scientia mathematica, non recipiunt in diffinitione sua materiam sensibilem, sed vt sic dicuntur abstrahere secundùm rationem à motu, à materia, à fine, vnde in 2. phys. tex. 19. dixit Arist. impar & par, & lineam, & rectum, & curuū diffiniri sine motu, & sine materia, non autem caro & os, & homo &c.

Tertius vero modus, proprius est huius scientiæ, nam si est àliquod ens immobile sempiternum & separatum à materia sm esse, constat quod ad hanc scientiam pertinet, nam physica licet sit rhetorica versatur tantum circa entia mobilia, vt dictum est, & Mathematica licet sit theorica versatur tantum circa quantitatem continuam aut discretam, quæ licet vt consideratur à mathematico abstrahat à motu, tamen sm esse est inseparabilis à materia, vt determinabitur in lib. 7. pertinet ergo ad scientiam priorem & digniorem Physic. & mathematica, talis autem non datur nisi hæc scientia, & qm̄ entia immobilia separata & æterna, sunt maxima & prima entia, & maximum & primum est causa aliorum, vt dictū est in 2. lib. ideo hæc scientia considerat primas & vniuersales causas horum sensibilium quas in 12. lib. dicemus substantias abstractas, & præcipue primam.

Cum igitur Metaphysica consideret huiusmodi entia, necesse

cesse est quod eius modus diffiniendi sit omnino sine materia. nam cum vera diffinitio sit indicatiua essentiæ rei diffinitæ si daretur per materiam, non competeret diffinitio, immo esset falsa, vt declarauimus in lib. 5. tract. 3. cap. 6. puta si dicerem intelligentia est ens corporeum. sicut si dicerem, animal est ens incorporeum.

Quantum ad quartum aduerte, q Arist. ex triplici consideratione entis .s. entis mobilis inseparabilis à materia secundùm esse & fm rationem, & entis separabilis à motu, & à materia tantum fm rationem, & entis sepatati fm esse, & fm rationem, & concludit tria genera philosophiæ theoricæ, s. physicam, mathematicam, & hanc scientiam quam dicit theologiam, quod declarat dupliciter. Primo, quia si est in aliquo genere rerum aliquod diuinum, maxime in genere entium separatorum, quæ diximus considerari in hac sciētia. Secundo, quia cum hæc scientia sit honorabilissima, vt declaratum est in procemio, debet versari circa honorabilissimum ens, hoc autem est ens diuinum, conuenienter, dicitur ergo theologia.

Quantum ad quintum, aduerte, q ex prædictis immediate oritur dubium. nam si hæc scientia distinguitur à physica & mathematica, quia illæ considerant de ente inseparabili à materia, hæc autem de ente abstracto & sempiterno, ergo erit scientia particularis, sicut & illæ, ens. n. abstractum sempiternum est vnum determinatum genus entis, sicut & ens inseparabile, cuius tamen oppositum determinatum est in 4. lib. vbi dictum est hanc scientiam speculari ens inquātum ens, & quæ per se insunt enti, propterea dicta est communis & vniuersalis & prima scieūtia.

Ad hoc respondetur, q licet hæc scientia principaliter versetur & vltima intentione circa ens abstractum sempiternū, ex hoc tamen non est scientia patticularis, quoniam entia abstracta sunt causæ & principia totius entis, ex consequenti considerat totum ens, hęc autem ratio deficit in physica & mathematica, quoniam non solum considerant determinatum genus entis, sed & principia & causæ ab eis consideratæ non sunt principia vniuersalia & causæ vniuersalis entis, vt dictum est supra.

Pote st

Poteſt etiam dici, quòd hæc ſcientia non ſolum eſt communis & vniuerſalis, quia conſiderat primas & vniuerſales cauſas entis, ſed quia conſiderat non ſolum entia ſeparata & immobilia vt intelligentias, ſed & ens vnum & bonum & actum &c. quæ quidem cōmunia poſſunt dici ſeparata ſecūdùm eſſe non repugnanter, non enim de neceſſitate habent eſſe in materia, aliter non inueniretur ens & vnum, & bonū & actus niſi in materia, & hæc ratio etiam deficit in phyſica & in mathematica, quoniam omne ens naturale cum ſit mobile, & omnis quantitas, quoniam conſequitur materiam, de neceſſitate non habent eſſe niſi in materia, patet ergo ꝙ non eſt neceſſe hanc ſcientiam eſſe particularem, ſicut phyſica & mathematica, eſt tamen verum quod ſi non daretur niſi ſubſtantia naturalis & eius accidentia, phyſica eſt prima & communis & vniuerſalis ſcientia, quia conſideraret de toto ente, & non eſſet alia ſcientia prior & honorabilior ea. Hæc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. excludendum eſt ens per accidēs à principali conſideratione metaphyſici, ad cuius reſolutionē duo agenda ſunt.

Primo, quòd de ente per accidens non poteſt haberi ſciētia, ex conſequenti hæc ſcientia vane laboraret circa ipſum, ideo prætermittendum eſt.

Secundo, quoniam qualiſcunque cognitio haberi poteſt de ipſo, ideo cum hæc ſcientia conſideret ens inquantum ens, & omnes diuiſiones entis inter quas hæc eſt prima, entium aliud per ſe, aliud per accidens, ideo congruum eſt vt ibi conſideretur quidquid de ente per accidens cognoſcibile eſt, ne apud metaphyſicum remaneat aliquis modus entis penitus intactus.

Quantum igitur ad primum pono hanc concluſionem. De ente per accidens nulla eſt ſcientia, hanc probo ſigno & ratione, ſigno quidem ſic, ſi de eo tractaret aliqua ſcientia, vel illa eſſet practica, vel theorica, non practicam, nā practica,

ctica, puta edificatoria, licet consideret per se requisita domui, puta talem materiam, talem formam, talem finem, tamen quæ per accidens possunt aduenire domui, puta quòd vni sit in tristitiam, alteri in voluptatem, vni vtilis, alteri dānosa non consideret, nec potest considerare, à causis enim infinitis hæc accidere possunt, ex consequenti, cognosci nō possunt, nec speculatiua non enim geometria speculatur si triangulus est ligneus vel terreus, hæc enim accidunt triangulo, sed considerat quæ per se conueniunt ei, puta quod est prima figura rectilinea quod habet tres æquales duobus rectis &c. Ratione autem sic, omnis scientia est de eo quod est ens, quòd enim non est non contingit, scire ex 1. poster. sed ens per accidens non est ens, sed potius non ens, & si est ens est magis nomine quàm re, pro quanto vnum de alio prædicatur, puta dicendo grammaticum est musicum, & quidem quòd re non sit ens patet ex hoc quòd cum ens & vnum sint idem vt probatum est in quarto lib. ens per accidens non magis est ens quam sit vnum, est autem vnum nomine pro quanto vnum de altero prædicatur, copula enim significat vnionem, non autem est vnum re, nulla enim res est quæ cō stituatur ex albo & musico, licet eidem subiecto inesse possint.

Præterea, quæ vere sunt ens, vt animal rationale & corpus animatum vna generatione generantur, & eodem modo corrumpuntur, dum enim generatur rationale generatur animal, sed quæ sunt ens per accidens non vna generatione generantur, nec simul corrumpuntur, sed diuisim, vt album vna, & musicum alia, ergo entia per accidens magis & verius sunt non entia quàm entia, & propterea Plat. non male fecit ordinans artem sophisticam circa ens per accidens; ordinare ipsam circa non ens, Dicebat enim ens per accidens, circa quod desudant sophistæ esse non ens.

Sed dicens quomodo sophistæ versantur circa ens per accidens.

Respondeo, cum multæ sint fallaciæ maxime versantur circa fallaciam accidentis, per quam propter sui subtilitatē, multotiens decipiuntur sapientes, prouenit autem in hmōi fallacia ex eo quod aliqua sunt ſm se accepta diuersa, & tamen

aliquo modo vniuntur siue coniunguntur, & ex hoc quòd aliquo modo vniuntur creditur quidquid conuenit vni conuenire alteri, vt si arguatur sic, musicum est diuersum à grammatico, quoniam alia scientia est musica & alia est grammatica, & musicum est grammaticum, contingit enim eundem esse musicum & grãmaticum, ergo musicum est diuersum à se, non sequitur, quia in maiori est diuersitas per se, in maiori autem est vnitas per accidens: ex qua non potest concludi diuersitas eiusdem à seipso, eodem modo dicendum est ad hunc paralogismum, musicum est diuersum à Corisco, quia alterum dicit qualitatem, alterum substantiam, & musicum est Coriscus, quia Coriscus potest habere musicam, & contingit ꝙ de facto habeat, ergo musicum est diuersum à se. Item non seqtur si sic arguatur quod est, & non semper fuit, est factum, sed grãmaticus est musicus, contingit enim Socrates prius didicisse grãmaticam, & post aliquod tempus didicisse musicam, ergo grãmaticus factus est musicus non sequitur, quia maior est vera in ijs quæ per se sunt tantum, sed grãmaticum esse musicum non est per se, vt patet, & ideo non sequitur grammaticum esse factum musicum ad sensum quo intendit sophista, intendit enim eandem productionem esse terminatam ad vtrunque, quod non est verum, quoniam nõ sunt vnum nisi per accidens, & ideo alia productio terminatur ad vnum, & alia ad aliud, si autem essent vnum per se sicut homo & animal, sophista haberet intentum, quoniam eadem productione producitur homo & animal, & homo & vnus homo, & homo & rationale.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ licet de eo ꝙ est ens per accidens non possit haberi certa cognitio, sicut nec de eo quod ponitur infinitum, vel fortuitum, vel vacuum, id est de subtracto, tamen de ente per accidens formaliter sumpto potest haberi cognitio, sicut de infinito, vt patet in 3. Phys. vbi diffinitur, & de fortuito, vt patet in 2. Phys. & de vacuo, vt patet in 4. Phys. De ente igitur per accidens formaliter sumpto, duo consideranda sunt, primo, quæ sit eius causa, secundo, quæ sit eius natura & ex ijs manifestum erit quare de eo quod sit per accidens, id est de subtracto non potest habere scientia.

Quantum

Quantum ad causam,aduerte, quòd cum omne per accidens reducatur ad per se necesse est entia per se esse causam entis per accidens entia aut per se sunt duplicia, quædã sunt semper eodem modo se habentia, ex consequenti necessaria,non per violentiam, sed quia non possunt se aliter habere vt complexa in primo & secundo modo per se, quædam non sunt semper, sed vt in pluribus, vt hominem generare hominem & non monstrum,hyemem esse pluuiosam, æstatem calidam & serenam,& hæc sunt causa entis per accidẽs; nam vt inquit Comment.in cõm.quinto quando in eis quę fiunt pro maiori parte, non fit illud quod innatum est fieri, fit illud quod est per accidens,puta quando homo non nascitur cum quinque digitis, nascitur monstrum quod dicitur ens per accidens,quoniam est ex defectu eius, quod est vt in pluribus,vnde sequitur quod si omnia essent necessaria & infallibilia,nullum esset ens per accidens. Ad hoc ergo quod saluetur ens per accidens, necesse est dari entia contingentia, quæ licet sint talia pro maiori parte, tamen prout raro fit oppositũ dicitur ens per accidens,patet igitur, quod causa entis per accidens est id quod est vt in pluribus inquantum deficit.

Quantum ad naturam entis per accidens,aduerte ꝙ de ratione,& quiditate eius est,vt non sit semper,nec pro maiori parte. sic enim esset ens per se,sed raro,& in paucioribus. Ex hoc enim, quod ea quæ sunt, vt in pluribus, aliquando deficiunt prouenit ens per accidens,vt si sub cane pluat, est ens per accidens. nam vt in pluribus æstas, & maxime sub calida æstuans, & sicca. & id conuenit æstati per se. Item quod homo sit albus est per accidens, vel quod albus sit musicus. quod autem sit animal,vel risibilis est per se,quoniam hoc est semper, illud autem raro. Item ꝙ ædificator ædificet est per se, quòd autem sanet aliquem est per accidens, quoniam vt in pluribus ædificat, raro autem contingit ædificatorem esse medicum, & ideo per accidens sanat. Item quod coquus faciat cibum delectabilem est per se. id enim intendit,& vt in pluribus sic facit. quod autem faciat cibum salubrem est per accidens, quoniam id non intendit inquantum coquus, & raro id facit, vnde sicut ad medicum specta-

tur per se dare medicinam salubrem, per accidens autem medicinam suauem, sic opposito modo contingit in coquo. Ens igitur per accidens proprie dictum est illud quod raro. & præter intentionem euenit. & est à causa interminata, vt declarauimus in libro 5. in tract.3.cap.6. distinguentes hoc nomen accidens & pro rei veritate hoc ens per accidens coincidit cum fortuna, & casu, de quibus manifestum est in 2. Phys. Hæc igitur de ente per accidens formaliter sumpto dicta sint, ex quibus possumus rationem sumere, quare de subtracto non potest haberi scientia. nam omne quod scitur potest doceri, omne quod potest doceri est semper, vel vt in pluribus. necesse est enim docentem determinare id quod docet, aut quia semper sic est, aut pro maiori parte, aut pro tali tempore, puta in luna noua. quod autem raro à causa interminata prouenit non potest determinari. ergo non potest sciri. nam docens medicinam, ideo docet mellicratum esse bonum febricitanti, quia pro maiori parte sibi prodest, quod si raro, & indeterminare sibi proficeret, non posset de eo certa regula fieri, ex consequenti, nec sciri, nec doceri. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN cap. tertio, destruenda est quædã opinio, quæ conatur tollere ens per accidẽs, quod est ens fortuitum, siue causale, & quatuor agenda sunt.

Primo, ponentur fundamenta huius opin.

Secundo, arguetur contra eam.

Tertio, inferetur contra dictam opinionem corollarium per quod sustinetur natura entis per accidens.

Quarto, soluentur duo dubia.

Quantum ad primum, aduerte quosdam dicere omnia ordinato cursu sibi succedere, & vnum ex alio de necessitate procedere, vt omne futurum ex aliquo præterito, & fundant se super duas propositiones, quas habent pro veris, licet decipiantur. prima est, omne quod fit in mundo inferiori habet causam per se, & determinatũm. secunda est, ad quãlibet causam per se, & determinatam necesse est sequi effectum,

ctum, ex his duobus ſuppoſitis ſequitur cauſam nunquam fruſtrari ſuo effectu, ex conſequenti nihil agitur, niſi quod aptum natum eſt agi. ergo nullum eſt ens per accidens. Dictum eſt enim ens per accidens prouenire ex eo, quòd cauſę agentes, vt in pluribus aliquando deficiunt.

Quantum ad ſecundum, aduerte, quòd Ariſt. intendens deſtruere hanc opinio. proponit hoc fundamentum, non inconuenit generari, & corrumpi principia, & cauſas aliquorum effectuum, & tamen non neceſſario ſecundùm eum ordinem, & infallibilem ſucceſſionem producuntur, & corrũpuntur effectus, quoniam poſſunt impediri, vel ex indiſpoſitione materiæ, vel occurſu contrarij agentis.

Exemplum primi, ex indiſpoſitione materiæ, aliquando non naſcitur ſemen ſeminatum ſtante virtute actiua ſufficiẽti in ſemine, & influentia cœli, quoniam terra eſt non madefacta, vel non culta.

Exemplum ſecundi, palea ſicca approximata igni non cõburitur, quoniam aqua ſuperinfunditur, ex hoc fundamento ſic arguit Ariſt. ſi omnis effectus habet cauſam per ſe, & ad illam poſitam per ſucceſſionem cauſarum, neceſſario ſequitur effectus, ergo omnia de neceſſitate euenient, ita quòd nihil contingens, nihilque liberum erit & de quolibet futuro erit verum determinate dicere, erit vel non erit, hoc autem eſt falſum, quoniam vt inquit Comment. in cõment. 7. id eſt contra intellectum, & ſenſum; conſequentiã ſic deducimus, ſi omne quod fit habet cauſam per ſe, ad quã neceſſario ſequitur effectus, ſumo aliquod futurum, puta granum ſeminatum naſciturum, & quæro, aut habet cauſam poſitam in præterito, vel in præſenti. ad quam ſecundùm te neceſſario ſequitur aliud quod reſpectu ſequentis erit cauſa, & ad illam aliud, & ad illam aliud, & ſic per connexionem cauſarum ſibijnuicem ſuccedentium, tandem deuenietur de neceſſitate ad effectum futurum, cuius iam cauſa eſt poſita, & ſic erit verum dicere etiam de præſenti, nunc determinate hoc erit, quoniam tempus medium inter præſens. nunc & illud, in quo effectus producetur eſt finitum, ex conſequenti tandem totum conſumetur per ordinatam ſucceſſionem cauſarum, ſi autem cauſa non ponitur deter-

minate erit verum dicere, ꝙ non erit, & vt manifestius fiat, ꝙ dicimus, proponitur hoc futurum, Socr. occidetur, & deducitur ex fundamentis huius opin. ꝙ de necessitate occidetur, & ponatur causa suæ occisionis, quia exiuit de nocte domo. ad quod secundùm hanc opinionem sequitur de necessitate aliud, puta quod fuit inuentus ab inimico, ad hanc inuentionem sequitur vulneratio lætalis. ad hanc sequitur mors. est ergo verum determinate dicere, quia Socr. exibit domo inuentus erit ab inimico, quia erit inuentus vulnerabitur, quia vulnerabitur occidetur. huius autem effectus .s. exibit domo ponitur causa præcedens, puta quia volet haurire aquam, & huius etiam ponitur causa præcedens, puta quia sitiet. & huius etiam ponitur causa præcedens, quæ tãdem demonstrabitur in præsenti, vel fuisse in futuro, puta qa heri comedit salsa, vel nunc comedit, & sic à prima causa iam posita, decurrendo ordinate per causas medias, de necessitate deuenietur ad occisionem Socr. Idem intelligendum est de quolibet futuro contingenti singulari. & sic patet, quod omnia de necessitate eueniet, quia non est maior ratio de vno contingenti, quàm de alio.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ cum sit stultum ponere omnia euenire ex necessitate, manifestum est, quòd non omne futurum habet omnem suam causam per se, licet enim effectus futuri assignari possint aliquæ causæ per se, tamen nõ est necesse eas reduci ad aliquam primam causam per se, immo illa prima aliquando erit per accidens, & casualis, verbi gratia, occisio Socr. habet causam proximam per se, scilicet quia lætaliter vulneratus, & hæc reducitur ad causam per se. s. quia incidit in latrones, hæc autem nõ reducitur in causam per se, quod enim inciderit in latrones non datur determinata causa, sed potuit esse ab infinitis causis. & ideo per accidens, & casualiter incidit in latrones. nã licet Socr. intenderet ire ad talem locum, puta ad puteum, & latrones intenderent ire ad eundem locum, tamen fuit mere per accidens, & præter intentionem, quòd simul concurrerint in eodem loco, vnde patet quod prima causa occisionis Socr. fuit non per se, sed per accidens, à qua prouenit effectus per accidens, qui dicitur ens per accidens, scilicet ipsa occisio. falsa

ergo sunt fundaméta reprobare opinio. scilicet omne quod fit in mundo fit à causa per se,ita quòd & prima,&omnes inter mediæ sint causa per se. Item quod à causa per se infallibiliter,& de necessitate semper sequatur effectus, quoniam multæ causæ per se impediri possunt,vel defectu materię,vel concursu contrarij agentis,vt diximus supra.

Quantum ad quartum,aduerte, ꝙ circa prædicta oriuntur duo dubia.

Primum est,quoniam dictum est immediate,ꝙ non est necesse reduci omnem effectum in causam per se, sed prima illius causa poterit esse per accidens,vt exemplificatum est in occisione Socr. dubitatur,ad quod genus causæ, illa reducitur an ad materiam,an ad efficientem,an ad finalem, de formali non potest esse dubium,quoniam in generatione effectus ipsa forma est finis. vnde si talis reductio fit ad causam finalem fit consequenter ad causam formalem,prout forma est finis.Hoc dubium mouet quidem Arist.in tex. sed pertrãsit non respondens,innuens ꝙ recurrendum est ad determinata in 2.Phys.tex.65.vbi determinauit casum,&fortunam, quæ sunt causa per accidens reduci ad causam efficientem, quoniam fortuna est in his, quæ fiunt per intellectum,& casus in his,quæ fiunt per naturam, sed intellectus, & natura, id est agens naturale sunt in genere efficientis, ergo &c. pro pter hoc igitur,vt inquit Comment. in commen. decimo diuisit hic loqui de hoc dubio, vtpote determinatum in Physic.

Secundum est, quare Arist. arguens contra negantes ens per accidens formauit,& deduxit consequentiam, & tamen non probauit falsitatem consequentis,scilicet quòd falsum sit omnia euenire de necessitate. Ad hoc dico, sicut ad præcedens, quoniam id iam declarauerat in fine primi Peri her. vbi inquit, si omnia de necessitate eueniunt, iam non expedit consiliari,neque negociari, consiliamur enim non in necessarijs, sed in his quæ possunt alio, & alio modo fieri,sed si omnia de necessitate eueniunt, non possunt aliter se habere. Item negociamur credentes, quod nisi sic, vel sic operemur, non consequemur finem intentum, sed si omnia ex necessitate eueniunt, siue operemur, siue non

consequemur finem intentum. ergo vanum erit negociari, stulta est igitur hæc opinio, quoniam aufert omnem moralitatem, quæ fundatur in actu libero, & legem præmiatiuam, ac punitiuam, sicut enim in naturalibus, sic in necessarijs nō est meritum, nec demeritum, ex consequenti nec præmium, nec pœna. Item aufert motiuum omnis honesti laboris, & constituit hominum genus in totali ocio. Tenendum est ergo, quod vltra ens necessarium, & ens, vt in pluribus datur ens contingens, & ens per accidens, de quo sufficit.

CAPVT IIII.

IN cap. 4. excludendum est ens, verum à principali consideratione metaphysici. & tria agenda sunt.

Primo, qualiter dicatur hoc ens.

Secundo, in quo est, an in rebus, an in anima, siue in mēte.

Tertio, assignatur ratio, quare est prætermittendum à metaph.

Quantum ad primum, aduerte, quòd ens verum, & non ens, vt falsum est significatum propositionis veræ, & propositionis falsæ, & designatur per copulam verbalem affirmatam, vel negatam, vt cum dicimus. hæc propositio est vera, homo est animal, quia significat sicut est. & hæc est falsa, homo non est animal, quia significat aliter, quàm sit, & huiusmodi ens non est in terminis incomplexis, vt declaratum est in primo Peri her. sed tantum in propositione affirmatiua, quæ dicitur compositio, quia componitur prædicatum cum subiecto, vel quia signat prædicatum in esse subiecto, & in propositione negatiua, quæ dicitur diuisio, quia signat p̄dicatum remotum à subiecto, & huiusmodi ens verum, & non ens falsum circundat omnem contradictionem, quoniam necesse est, vt probatum est in quarto libro vnam partem esse veram, & alteram falsam, sed differenter in terminis repugnantibus, & in terminis non repugnantibus. nam in terminis repugnantibus affirmatiua est falsa, vt homo est asinus, & negatiua est vera, vt homo non est asinus, in terminis autem non repugnantibus, sed coniunctis adinuicem fa

firmatiua

firmatiua eſt vera, vt homo eſt animal, & negatiua eſt falſa, vt homo non eſt animal, & hoc eſt regulariter verum in materia neceſſaria, ſiue naturali, & in materia remota, ſed in materia contingenti, ſufficit quòd ſi affirmatiua eſt vera, negatiua eſt falſa, & ſi negatiua eſt vera, affirmatiua eſt falſa. & ratio huius eſt, quoniam in materia contingenti termini nō ſunt neceſſario coniuncti, nec neceſſario diſiuncti. nam Socrates poteſt eſſe diues, & poteſt non eſſe diues. ſi tamen hęc eſt vera, Socrates eſt diues, hæc erit falſa, Socrates non eſt diues, & ſi hæc eſt vera, Socrates non eſt diues affirmatiua erit falſa.

Sed dices, ſi huiuſmodi ens eſt tantum in propoſitione, ſiue affirmatiua, ſiue negatiua, cum propoſitio ſit quoddam compoſitum ex prædicato, & ſubiecto, nec poſſit intellectus propoſitionem formare, niſi intelligat ſubiectum, & prædicatum, quæritur an ſimul vtrunque intelligat, an ſeparatim, id eſt vna intellectione, vel diſtinctis, quarum vna conſequēter ſe habet ad aliam.

Huic quæſito Ariſt. non reſpondet hic. ſed dicit quod de hoc eſt alius ſermo, ſcilicet in lib. 3. de anima. ex quo poteſt trahi reſponſio ad hoc. nam in 3. lib. de anima. tex. 23. loquens Ariſt. de prima, & ſecunda operatione intellectus, intendit quod ſi intellectus intelligit partes alicuius diuiſibilis, puta duas medietates lineæ, inquantum ſunt vnum in linea, quam componunt intelligit eas ſimul, quia per modum vnius. ſi autem intelligit eas inquantum ab inuicem diſtinguuntur, & vnamquanque ſecundùm ſe tunc intelligit eas ſeorſum, & ſeparatim, id eſt diſtinctis intellectionibus, quia tunc intelligit plura per modum plurium, ſic in propoſito quæſito, ſi intellectus intelligit ſubiectum ſecundum ſe, puta hominem, & prædicatum, vt animal, intelligit ea ſeorſum & diſtinctis intellectionibus, quæ erunt duæ diſtinctæ apprehenſiones duorum terminorum incomplexorum. ſi autem intelligit ea, vt ſunt vnum, id eſt vt componunt hanc propoſitionem, homo eſt animal, ſic intelliguntur ſimul, & vnica intellectione, quæ eſt ſecunda operatio intellectus.

Quantum ad ſecundum aduerte, quòd cum verum, & falſum ſint circa compoſitionem, & diuiſionem intellectus, &

operatio intellectus, vtpote operatio immanens sit tantum in intellectu. patet quod verum, & falsum sunt in intellectu, & non simpliciter, quoniam non est in prima apprehensione, nec in diffinitione, sed in secunda operatione. & ex hoc patet, ꝙ verum, & falsum distinguuntur à bono, & malo, qm̄ hæc sunt in rebus. nam res dicitur bona inquantum habet perfectionem sibi debitam. mala autem inquantum deficit à perfectione sibi debita. vnde oculus conuenienter videns est bonus. si autem est cæcus est malus. verum autem & falsum sunt in cognitione. nam si res cognoscitur vt est, est vera cognitio, si aliter, quàm sit, est falsa cognitio. cognitio autem non est in re cognita, sed in cognoscente, sicut visio in vidente. ergo verum & falsum non sunt in rebus, sed in mente. i. intellectu cognoscente. vnde inquit Comment. in comm. 8. verum, & falsum sunt in cognitione, & bonum, & malum sunt in materia, & nullum entiũ, quæ sunt in cognitione dicitur esse simpliciter, sed secundũ quod est extra animam. De vero igitur & falso qualiter sint, & in quo sint, hęc dicta fuerint. Reliqua autem consideranda circa huiusmodi ens pro quanto spectat ad metaphys. pertractabimus in fine 9. lib. huius scientiæ. Dixi autem prout spectat ad metaphys. quoniam directa eius consideratio ad logicum pertinet, vnde & subiectum in ea ponitur ens rationis. i. ens in anima, quod Arist. hic nominat ens verum, cui opponitur falsum, vtrum autem sit in re veritas, & in prima operatione, & in diffinitione diximus in tract. de transcend. de opinione Heruei, & B. Thom.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ Philosophus hac principali ratione excludit ens verum ab hac scientia, ita. s. quod non debet esse de principaliter consideratis ab ipso. nā hoc ens, vt diximus consistit in compositione, & diuisione. non quidem qualis inuenitur in rebus, sed in intellectu componente terminos incomplexos, vel diuidente, pro ut comparat vnum ad alterum, vel idem ad seipsum, vt ad alterum, talis autem compositio, & diuisio sunt operatio intellectus, sed eiusdem scientiæ est considerare de potētia, & actu eius, & proprietate consequente actum. nam considerans de luce solis considerat de illuminatione, & calefactione, quæ cō

sequi

ſequitur illuminationem. liber autem de anima, vt patet in 3. lib. conſiderat de intellectu, & actibus intellectus. ergo ad ipſum ſpectat conſiderare de vero, & falſo. Hac igitur ratione dimittatur à metaphyſico, ſicut & ens per accidens, licet alia ratione. Diximus enim dimitti ens per accidens, quoniam habet cauſam interminatam, ex conſequenti in cognoſcibilem, verum autem & falſum, quoniam ſunt paſſio mentis .i. conſequuntur operationem mentis. Tu tamen aduerte, ꝙ licet, vt ſunt paſſio mentis ſpectent ad ſcientiam de anima, tamen vt ſunt ens rationis ſpectant etiam ad logicum. Poteſt tamen & alia ratio aſſignari, propter quam tā ens per accidens, quàm ens, verum relinquenda ſunt à metaphyſico. nam vtrunque eſt circa ens per ſe, ens enim per accidens, prouenit ex concurſu duorum, quorum vtrunque ſecundùm ſe acceptum eſt ens per ſe, puta muſicum eſt ens per ſe, ædificator eſt ens per ſe, quod autem in eodem ſubiecto conueniant eſt ens per accidens. Item intellectus facit compoſitionem, & diuiſionem circa res prædicamentales, vt homo eſt ſubſtantia, albedo eſt color &c. circa quam compoſitionem, & diuiſionem ſtat verum, & falſum, vt diximus, res autem prædicamentales ſunt entia per ſe. Si igitur metaphyſicus ſufficienter pertractauerit de ente per ſe, ex conſequenti manifeſtum erit de ente per accidens, & de ente vero, non ergo eſt neceſſe, quod particularem conſiderationem faciat de eis, ſed ſatis erit, ſi conſiderabit de ente per ſe vniuerſaliſſime ſumpto, perſcruptando ipſius cauſas, & principia, & hanc ſpeculationem incipiemus in libro ſeptimo.

Eiuſdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER SEPTIMO LIBRO METAPHYSICAE.

VONIAM ens est subiectum metaphysicæ, & ab eius consideratione abiecimus ens, per accidens, & ens in anima, restat vt consideremus de ente per se, quod est extra animam, quod quidem diuiditur .s. per corporeum, siue materiale, & incorporeum, per actum, & potentiam, per vnum & multa. De ente materiali agendum est in 7. & 8. lib. de actu & potentia, in 9. de vno & multo, in 10. de entibus incorp. quæ sint primæ, & vniuersales causæ entis corporei in lib. 12. in quo complebitur consideratio primi philosophi. & quoniam ens materiale dicitur de substantia, & accidente existente in substantia materiali. & potest pertractari modo logico, & modo reali. vtroque modo pertractandum est, quoniam vt diximus in 4. lib. logicus & metaphys. consimiles sunt in subiecto de omnibus, inconsiderant. prima igitur consideratio erat logica, & fiet in lib. 7. secunda erit realis, & fiet in lib. 8. intendens ergo resolute, & ordinate procedere perstringemus totam intentionem Arist. in hoc 7. lib. in vnico tract. quem diuidemus in decem capita.

Primo, quòd de ente dicto de subiecto, & accidente sufficienter pertractabitur, si de substantia pertractatum fuerit.

Secundo,

Secundo, quòd de substantia sensitiui prius determinandum est.

Tertio, de quod quid est, ex quibus prædicatis constituitur.

Quarto, de quod quid est, quorum est, an substantiarum tantum, an accidentium, an vtriusque.

Quinto, si quod quid est, identificatur ei, cuius est.

Sexto, si quiditates rerum sensibilium generantur à formis, siue ideis separatis.

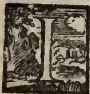
Septimo, ex quibus partibus constituitur quidditas substantiæ sensibilis.

Octauo, quod quid est substantiæ sensibilis ex partibus constitutum est vnum.

Nono, ꝙ vniuersalia non sunt substantiæ, nec sunt substantiæ à singularibus separatæ, nec ipsæ ideæ Platonis possunt diffiniri.

Decimo, substantia, quæ est ipsum quod quid est, causa, & principium.

CAPVT PRIMVM.

N primo capite declarandum est, quod ad habendam notitiam de ente sufficiet tractare de substantia, quatuor igitur agenda sunt.

Primo, ꝙ substantia est primum, & principaliter ens.

Secundo, quòd est prior accidentia, notitia, tempore, & natura.

Tertio, ꝙ de sola substantia agendum est, & id sufficiet ad habendam notitiam de ente vniuersali.

Quarto, quid determinandum sit de substantia, secundùm opiniones antiquorum, & secundùm opinionem Aristotelicam.

Quantum ad primum ponitur hæc conclusio, cum ens dicatur multipliciter .s. de eo quod est quid .i. de substantia, & de quanto, & quali, & de alijs prædicamentis accidentium. ens quod signat substantiam est primum ens. & probatur ratione, ac signo, ratione quidem sic, substantia est ens per

se

se.& simpliciter. accidens autem est ens, secundùm quid,& in ordine ad aliud, id est ad substantiam. ergo substantia est primum ens. antecedens sic probatur, quæ significant substantiam dicunt quid est aliquid absolute, puta quid est homo, aut lapis, aut deus, quæ autem significant accidens non dicũt quid aliquid sit, sed quale quid, aut quantum quia, per quod significatur esse ens secundùm quid. Item substantia non respicit accidens, sed econuerso, propter quod accidens non est ens, nisi quia est entis, puta quia est qualitas, aut quantitas substantiæ. ergo accidẽs est ens in ordine ad aliud, quod est substantia. consequentia vero manifesta est. nam omne simpliciter prius est eo, quod est secundùm quid,& quod est per se prius est, eo quod est quid aliud, vel per aliud. nam secundùm quid, & per aliud supponit id, quod est simpliciter,& per se, ergo &c. si ergo sic, si sumantur accidentia in abstracto, vt vadere,& sanare,& albedo,& nigredo, dubitatur si sunt entia, vel non. si autem sumantur in concreto. non dubitatur. ratio autem dubitationis est, quia in abstracto sumuntur sine subiecto, à quo non sunt separabilia. & propterea in abstracto videntur, non entia. in concreto autem sumuntur cum subiecto, quod est substantia,& per subiectum videntur habere esse quoniam accidentis esse est inesse. manifestum ergo est primum ens esse substantiam, & per eam accidentia sunt ens,& ea remota non sunt ens, primum ergo & per se, & simpliciter ens est substantia.

Quantum ad secundum pono hanc conclusionem, substantia est prior accidente, natura, tempore, & cognitione, natura quidem, quoniam accidentia pendent ex substantia, ex eo enim quòd insunt entia sunt, non autem econuerso, quoniam fundamentum à fundato non pendet, tempore autem, quoniam nullum accidens potest inueniri sine substantia, cum sit inseparabile à substantia, in latitudine autem substantiarum non inconuenit inueniri subiectum sine accidente, vt est primum principium, in quo quidquid est substantia est, vt dicetur in lib. duodecimo cognitione vero. quoniam & prius diffinitur, & prius cognoscitur. quod quidẽ prius diffiniatur, patet, quoniam accidens diffinitur per substantiam, & non econuerso. nam sicut non est ens, nisi

per

per substantiam, vt dictum est, sic non potest diffiniri, nisi per substantiam, cum diffinitio declaret naturam diffiniti, sicut est. id autem per quod aliquid diffinitur est prius eo. diffinitione, vt animal homine, quod autem prius cognoscatur patet, quoniam quando scimus aliquid per prædicamenta substantialia magis scimus, quàm quando per accidentalia. magis enim notificatur nobis homo per esse corpus animatum sensitiuum rationale, quàm per esse magnũ, calidum, album &c. Item magis scimus rem cognoscendo quid sit, quàm cognoscendo quanta qualisque sit, sed non cognoscimus quid sit, nisi per prædicamenta substantialia, vt dicemus infra. ergo &c. & quidem quòd magis cognoscamus rem, cognoscendo quid sit, quàm quocunque alio modo, patet ex eo quòd & accidentia putamus scire quando scimus quid sunt. patet ergo substantiam esse priorem cognitione, quàm accidentia. Tu tamen aduerte, quòd ratio Arist. videtur probare de prioritate cognitionis, non quidẽ tempore, sed perfectione, vt sit sensus, quòd cognoscere rem per subiectum est perfectius, quàm cognoscere per accidens vtrum vero sit verum de prioritate cognitionis, quo ad tempus determinabitur in q. nostris.

Quantum ad tertium ponitur hæc conclusio, pro consideratione entis vniuersalis sufficit determinare de substantia. nam & antiqui quærentes naturam entis circa solas substantias laborabant, inuestigantes si omnium esset vna substãtia. vel plures, & aliqui ponebant vnam, vt qui posuerunt tantum vnum principiũ materiale, aliqui plures, aliqui finitas, aliqui infinitas, & has opiniones perstrinximus in j. lib. volens igitur Aristot. imitari antiq. in hoc dicit, quapropter nobis maxime, & primum, & solum, vt est dicere de sic ente, id est de substantia speculandum quid sit, & id rationabiliter facit, quoniam cum substantia sola sit ens absolute, de ea sola absolute speculandum est, & cum accidentia non super entia, nisi per subiectum non cognoscuntur, nisi per substantiam. sicut enim res habet se ad esse, ita ad cognosci, patet quòd cognitio accidẽtium est participatio cognitionis substantiæ, sicut esse accidentis est participatio esse substantiæ, ex cõsequenti cognita natura substantiæ cognita est, & natu

ra

ra accidentis, quantum ſpectat ad primum philoſophum. pro conſideratione ergo entis vniuerſalis quaſi ſufficit, & determinare de ſola ſubſtantia.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ aliquas eſſe ſubſtãtias manifeſtiſſimum eſt, vt animalia, & plantas, & naturalia corpora, vt ignem, & aquam & terram, & horum partes, vt cœlum, & aſtra, de tribus autem non eſt manifeſtum vt de magnitudinibus, de numeris, de ſpeciebus rerum ſenſibilium, & non ſolum eſt immanifeſtum, an ſint ſubſtantiæ, ſed an ſint ſeparatæ ab his ſenſibilibus, vel non. Circa huiuſmodi enim ſunt oppoſitæ ſcientiæ, vt manifeſtauimus in quinto libro huius ſcientiæ, vt igitur perfectam habeamus notitiam de ſubſtantia, perſcrutandum eſt in ſeq.

Primo, quidem de ſubſtantia ſenſibili, quam manifeſtum eſt eſſe ſubſtantiam, vt elementa, & elementata, & cœlum &c.

Secundo, ſi mathematica, & ſpecies ſunt ſubſtantiæ, & an ſeparatæ, vel non.

Tertio poſito, quòd nec mathematica, nec ideæ ſint ſeparatæ. vtrum dentur præter ſubſtantias ſenſibiles aliquæ ſubſtantiæ ſeparatæ immateriales æternæ. & hoc determinabitur in libro vltimo huius ſcientiæ. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite declarandum eſt, quòd de ſubſtantia ſenſibili, & materiali prius determinandum eſt. & cum diuidatur in materiam, & formam, & compoſitum prius determinandum eſt de forma, ſic ergo procedendum eſt.

Primo, reſumemus diſtinctionem de ſubſtantia.

Secundo, ponetur hæc concluſio relictis alijs modis prius agendum eſt de ſubſtantia ſenſibili.

Tertio, ponetur hæc concluſio, licet hæc ſubſtantia ſenſibilis diuidatur in materiam, & formam, & compoſitum relicto compoſito, & materia prius agendum eſt de forma.

Quantum ad primum, aduerte, quòd pro nunc ſolent aſſignari

gnari quatuor modi.

Primo, dicitur ſubſtantia ipſum quod quid eſt.i.quidditas & eſſentia rei, vt animal rationale eſt ſubſtantia hominis. & hic modus eſt verus.

Secundo, dicitur de vniuerſalibus, ſcilicet de ſpeciebus, quas dicunt Platonici eſſe ſubſtantias, & ſeparatas à ſingularibus. & hic modus eſt falſus, & improbabitur infra.

Tertio, de primis, & vniuerſaliſſimis generibus, quę apud Plat. & Pythag. dicuntur ens, & vnum, de quibus diſputabimus in tertio lib. cap. xj. & hic modus eſt falſus, & vltra determinationem quam fecimus in tertio libro, reprobabitur etiam infra.

Quarto, de ſubiecto .i. de ſubſtantia particulari, quæ dicitur prima ſubſtantia, de qua alia.i.ſuperiora, & accidentia prædicantur. ipſa autem de alijs non prædicatur, niſi indirecte, vt homo eſt Socr. vel per accidens, vt muſicus eſt Plato. & hic eſt verus modus, & confeſſus ab omnibus. vnde & in prædicamentis dicitur eſſe maxime ſubſtantia. & eſt illa quæ ad ſenſum nota eſt.

Quantum ad ſecundum, aduerte, quòd cum ſit nobis innata via procedendi à notioribus nobis conuenienter prius, de quarto modo ſubſtantiæ determinandum eſt. nam cũ ſubſtantiæ ſenſ. particulares ſubiaceant ſenſui ſunt notiores nobis, etiam quòd ſint minores nobilitatis, & entitatis, ex conſequenti per eas habebimus viam procedendi ad notiora naturæ, quæ ſunt maioris nobilitatis, licet ſint à ſenſu remota. vnde ſic contingit in practicis, quod ex ſingularibus bonis peruenitur ad conſecutionem boni vniuerſalis, vt patet in regimine ciuitatis, & in arte medicandi, in qua ex ſanatione membrorum particularium peruenitur ad ſanationem totius, ſic in ſpeculatiuis ex notitia ſubſtantiæ particularis peruenimus ad notitiam ſubſtantiæ vniuerſalis, & ex notitia horum ſenſib. perueniemus ad notitiam ſubſtantiarum inſenſib. quæ digniores, & notiores ſunt ſecundùm naturam, vt declarauimus in libro 2. capite 1. & hæc notitia præbebit nobis viam ad ea, quæ pertractanda ſunt in vltimo libro.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ ſubſtantia ſenſibilis tria

dicit.f.materiam,vt cuprum,& formam,vt figurã puta Mercurij,& compositum puta statuam, & comparando formam materię,& composito, declarandum est formam esse priorẽ magis ens,quam materia. & similiter eam esse priorem cõposito. deinde reprobanda est opin. antiq. qui arbitrabantur solam materiam esse substantiam,& maxime substantiã, demum declarandum est,quòd relicta materia, & composito prius agendum est de forma. Quòd igitur forma sit prior,& magis ens,quàm materia. constat ex hoc,quoniam vt inquit Comment. in comm. 7. materia est in potentia, & forma est in actu,sed vt determinabitur in lib.9.& in 12. actus simpliciter loquendo est prior potentia. nihil enim reducitur de potentia ad actum, nisi per aliquod extra ens actu,ergo &c. eadem ratione est magis ens quàm materia, quoniam propter formam materia est ens. ordinatur enim ad formam,vt potentia ad actum. ergo formę est magis ens ex illo propter quod vnumquodque &c. eadem ratione forma est prior composito,quoniam non est actu, nisi per formam,&tam forma,quàm materia sunt principia compositi, principium autem est prius principiato,vtrum autem sit magis ens,& in quo sensu, quàm compositum determinabitur in q. nostris. Visa comparatione facta inter partes substantiæ sensibilis secundùm ordinem prioris,&posterioris reprobanda est antiq. opin. qui credebant solam materiam esse substantiam, quòd omnes formas esse accidentia, quorum ratio fuit hęc. si à re sensibili,puta lapide auferantur omnia quę constat non esse substantias, sed dispositiones, vel affectiones,vel viam ad substantiam, vt magnitudo, qualitates, & motus,siue generationes. patet quòd nihil remanet, nisi materia,ex qua res est,puta terra, vel aqua &c. & id maxime apparet in artificiatis. ergo videtur materia sola esse substantia. & maxime substantia. nam ex conditionibus attributis materię, vt diximus in j. lib. in tract. 2. in cap. 2. sunt istę,quòd sit vltimum,in quod omnia resoluuntur.& ꝙ tam in generatione,quàm corruptione permaneat secũdùm substantiam,licet formę, & dimensiones, & qualitates varientur. hac ratione igitur visum est antiquis solam materiam esse substantiam. Sed contra eos arguitur, & vt ratio no-

ſtra euidentior ſit contra eos,declaratur prius,quæ ſit natura materiæ. nam ex ignorantia eius peccauerunt antiqui; non enim cognouerunt dari primam materiam, quæ ſit ens in pura potentia,ſed credebant ipſam eſſe ens actu, ex quo fierent omnia,puta aquam,aërem,&c. & ideo ignorauerunt mutationes ſubſtantiales, vt clare habetur in primo de generatione.

Aduerte igitur ſecundùm Ariſt. materiam primam eſſe talis naturæ, quòd non eſt quid .i. ſubſtantia, nec quantitas, nec qualitas,nec ens cuiuſcunque prædicamenti .ſ. in actu; ſed eſt in potentia omnia iſta 10. prædicamenta. eſt enim receptiua formæ ſubſtantialis: per quam fit ſubſtantia actu, & eſt receptiua quantitatis, per quam fit quanta actu, & ſic de alijs,& eſſe eius aliud eſt ab vnoquoque eorum,quæ recipit,quoniam vt declaratum eſt in 1. phyſ. neceſſe eſt ſubiectum motus, & mutationis alterum eſſe ab vtroque termino. materia autem ponitur ſubiectum motus, & mutationis,vt declaratum eſt in 1. phyſ. & declarabitur infra, ergo &c.

Et aduerte, quòd licet natura materiæ ſit alia ab vnoquoque receptorum. in ea tamen omnia prædicantur de ea. hoc quidem modo,ꝙ omnia accidentia prædicantur de ſubſtantia, quæ eſt actu, vt homo eſt quantus qualis ſimilis agens, patiens &c. ſubſtantia autem actu prædicatur de materia,non quidem ſecundùm ſe, ſed concretiue ſumpta, vel denominatiue. nam hæc eſſet falſa materia eſt homo, quoniam ſola materia non dicit totam eſſentiam hominis, ſicut hæc eſſet falſa,homo eſt quantitas,ſed hęc eſt vera,hoc materiatum .i. hoc,cuius pars eſt materia eſt homo, ſicut hæc eſt vera,homo eſt quantus .i. eſt ens cui ineſt quantitas. ex hoc autem modo prædicandi vult innuere Ariſt.ꝙ ſicut accidentia ſunt aliud à ſubſtantia, de qua prædicantur denominatiuæ,ita ſubſtantia actu exiſtens eſt aliud à materia,de qua prędicatur denominatiuæ ex conſequenti materia non eſt tota ſubſtantia rei.

Et aduerte,ꝙ,vt inquit Comment.in comm.8.ſermones quos hic induxit Ariſt.ſunt logici & famoſi. In 8.lib.loquemur de forma & ſubſtantia materiæ modo demonſtratiuo.

Declarata materia, nunc probandum est ꝙ non sola, nec maxime est substantia, immo ꝙ & compositum & forma sunt magis substãtia, nam esse separabile, & esse hoc aliquid sunt conditiones substantiæ, substantia enim cum sit prior accidente est ex natura sui inquantum substantia separabilis ab accidente, & est hoc aliquid demonstratum, quod non competit alicui generi accidentium, significat enim aut quantitatem, aut qualitatem &c. sed hæc magis conueniunt composito & formæ, nam compositum habet esse per se, & est actu, & completum in natura sua, ideo habet esse separatum à quocunque alio composito, & hoc est aliquid demonstratum, forma vero licet non habeat esse per se completa substantia, cum sit pars, tamen cum sit actus est causa compositi quod sit actu & sit hoc aliquid, hæc autem non conueniunt materiæ ratione suæ potentialitatis, ergo &c. His præhabitis declarandum est, ꝙ pro nunc relinquenda est substantia composita & materia, & incipiendum est à consideratione formæ, nam si de priori prius agendum est; constat non incipiendum esse à cõposito cum sit posterius suis principijs quæ sunt forma & materia.

Præterea, ipsum compositum est substantia manifesta, subiacet enim sensui, & omnes antiqui confitentur huiusmodi sensibilia composita esse substabtias, & ideo in eius cognitione non est, primo immorandum, sed in eo, de quo dubitatur multum propter sui ineuidentiam, hoc autem est forma, quoniam formæ rerum sensibilium non subiacent sensui.

Et si dicas, quare prius considerandum est de forma, q̃ de materia, cum circa vtranque sint multa dubia.

Dico, quòd ideo sit, quoniam materia quoquo modo cognita & confessa est ab omnibus esse substantiam, formam autem non.

Dico quoquo modo, quoniam & si ab omnibus non fuerit cognita prima materia, tamen quod vnusquisque ponebat materiam illud confitebatur esse substantiam. Circa igitur formam, vt circa rem magis dubitabilem prius immorandum est. Hæc de secundo capite dicta sint.

Caput

CAPVT III.

IVxta ordinem præpositum agendum est de forma substãtiæ sensibilis. Sed aduerte, ꝙ huiusmodi forma potest sumi pro forma partis, vt anima, vel forma lapidis, & potest sumi pro quidditate, vel essentia rei, vt humanitas, lapideitas &c. & hæc iterum potest dupliciter considerari.

Primo, in abstracto, & dicitur forma totius.

Secundo, in concreto, & dicitur significatum diffinitionis, vt esse animal rationale est quidditas hominis.

Nam facta interrogatione quid est homo. Respondetur, ꝙ est animal rationale, vnde apud Arist. esse animal rationale est quod quid est homo. In hoc igitur lib. agendum est de forma in hoc vltimo sensu, vnde pertractabitur sub hoc tit. quod quid est. Sed aduerte, quòd ly quod quid est apud philosophum realem sumitur pro significato diffinitionis, quod est ipsa quidditas, vel essentia, vel substantia rei, apud logicum sumitur pro diffinitione indicante essentiam per prædicata essentialia. In hoc 7. libro pertractatur modo logico. In octauo autem modo reali, & ideo in hoc septimo lib. procedentes modo logico acturi de quod quid est, id est de diffinitione, considerabimus in hoc cap. ex quibus prædicatis cõstituitur, pro cuius resolutione ponuntur tres conclusiones.

Prima conclusio, Quod quid est non constituitur ex prędicatis per accidens, & probatur, quod quid est rei est illud per quod respondetur ad interrogationem factam per quid, sed secundùm prædicata per accidens, non conuenienter respondetur ad interrogationem de quid, si enim interrogo quid tu sis, & respondes quod tu es musicus, male respondes. nam dum interrogo quid tu sis, quæro de essentia & natura tua, cõstat autem ꝙ essentia musici non est essentia tui, musica enim qualitas est, tu es substantia, cum igitur per q̃d quæram, quid tu sis secundùm teipsum intrinsece, & non secundùm aliquod extraneum, non est respondendum per prędicata accidentalia, ergo quod quid est non constituitur ex prædicatis per accidens.

Secunda conclusio: Nec constituitur ex prędicatis per se, quæ tamen sunt in secũdo modo per se quales sunt proprietates & passiones. nam prædicatum per quod respondetur ad quid dicit essentiam eius, de quo fit interrogatio, puta si quæro quid est homo, intendo quærere quæ natura, & quæ res sit homo, & si respondetur quod est animal sensus est, ea res vel essentia, quæ est animal est ea quæ est homo, sed prædicata per se in secundo modo non dicunt essentiam eius, de quo fit interrogatio per quid, immo aliam, nam hæc est per se, superficies est colorata, & tamen vt constat aliud est esse superficiem, quoniam id ad quantitatem pertinet, & aliud esse coloratum, quoniam id ad qualitatem spectat, ergo &c.

Præterea, ꝙ prædicata per se in secundo modo non dicãt eandem essentiam cum subiecto, de quo fit interrogatio per quid, sic probatur, cum contingat eidẽ assignari multas passiones, vt superficiei passiones sunt coloratum, asperitas, lenitas, si dicuntur eandem essentiam cum superficie, ergo inter se erunt idem, quod est manifeste falsum. nam asperum & lene contraria sunt, consequentia patet per illud principium quæcunque vni & eidem sunt eadem inter se sunt eadem. Patet ergo, quod quid est non constitui ex prædicatis per se in secundo modo per se.

Tertia conclusio, quod quid est constituitur ex prædicatis per se in primo modo, quæ dicuntur prædicata essentialia, siue quidditatiua. nam cum sit necesse quod quid est cõstare ex aliquibus prædicatis & non constet ex his quæ sunt per accidens, nec ex ijs quę sunt per se in secundo modo, restat ex sufficienti diuisione quod constet ex ijs quæ sunt per se in primo modo, & id rationabiliter, nam cum diffinitio dicat rei essentiam, necesse est eam constare ex prædicatis magis intimis & essentialibus, hæc autem sunt in primo modo per se, vt declaratum est in posterioribus analyticis. ergo &c. Hæc de hoc.

CAPVT IIII.

IN hoc quarto cap. videndũ est quæ possint habere quod quid est .i. quorum potest esse diffinitio, & pro resolutione agemus quatuor.

Primo, quod eorum quę sunt ens, aut vnum per accidens, non potest esse diffinitio.

Secundo, quod tam substantiæ, quàm accidentium sumptorum per se vt superficiei & albedinis &c. potest esse diffinitio.

Tertio, quod diffinitio primo est solius substantiæ, secundario autem est accidentium.

Quarto, soluuntur duo dubia.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ sicut ex materia, & forma fit substantia sensibilis composita, sic ex subiecto, & accidente fit compositum accidentale, puta homo albus, & sicut substantia composita potest signari per vnum nomen, vt per hominem vel lapidem, sic & compositum accidentale, vnde homo albus potest signari per vestem, vt vtamur exemplo Arist. & sicut de homine potest assignari aliqua ratio, per quam declaratur quid significet homo puta animal rationale, ita de veste potest assignari ratio significatiua nominis, puta ꝙ vestis significat hominem album, ex consequenti videtur ex omnibus istis quòd sicut substantiæ compositæ possunt diffiniri, sic & composita accidentalia, & propterea Aristot. ne quis decipiatur ponit conclusionem negatiuam, cuius ratio est, quæcunque composita diffiniuntur constat ex duabus partibus quæ sunt eiusdem prædicamenti puta vtraque est substantia, & dicuntur per se, & constituunt aliquid, id est aliquod vnum quod dicit vnam essentiam, vel quidditatem, sed compositis accidentalibus nulla harum conditionum conuenit, vt patet, ergo &c. & quoniam istæ conditiones conueniunt speciei specialissime in genere substantiæ, ideo illa proprie diffinitur, nec obstat quòd de composito accidentali potest assignari ratio, quoniam non omnis ratio declaratiua nominis potest dici diffinitio, nisi constet ex genere & differentia, quorum vtrunque prædicatur per se de diffinito, alias, vt inquit Aristot. Ilias potest dici diffinitio. Declarat enim totum bellum Troianum per Homerum descriptum. Huiusmodi autem ratio declaratiua contingit fieri dupliciter, primo quando per nomen magis notum manifestatur quid significet nomen minus notum, vt si per hoc nomen sapientiam manifestatur qd

ſit philoſophia, ſecundo quando per orationem manifeſtatur ſignificatum nominis ſimplicis, vt interpretando philoſophum per amatorem ſapientiæ.

Quantum ad ſecundum, aduerte, quòd cum diffinitio importet quod quid eſt, ſiue quidditatem, & ipſum quod quid eſt inueniatur in ſubſtantia, quæ proprie ſignificat quid & hoc aliquid inueniatur etiam in prædicamentis accidentiũ, nam & in eis fit interrogatio per quid vt quid eſt albedo, quid linea, quid centrum, & per huiuſmodi interrogationẽ quærimus de quidditate ſiue eſſentia eorum, manifeſtum eſt quod accidentia ſicut & ſubſtantiæ poſſunt diffiniri, & confirmatur, nam ſicut ſe habet ens ad ſubſtantiam & accidentia, ſic & quod quid eſt & diffinitio, quoniam hæc ſignificant rei entitatem, ſed ens non tantum ſignificat ſubſtantiã, ſed & quantitatem & alia prædicamenta, ergo quod quid eſt, & diffinitio non ſolum conuenit ſubſtantijs, ſed & accidentibus.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd licet accidentia habeant quid, non tamen ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, nam ſicut ſunt entia, ſic habẽt quid dictum eſt autem ſupra, quod ſubſtantia eſt primum & ſimpliciter ens, accidens autem eſt ens in habitudine ad ſubſtantiam, vnde eſt ens, quia eſt entis, ex conſequenti, eſt ens ſecundario & ſecundùm quid, quoniam per ſubſtantiam, cum igitur habeant quid ſecundùm quid, & diffinitio ſignificet quid, patet ꝙ diffinitio primo & principaliter eſt ſolius ſubſtantiæ, ſecundario eſt accidentium, & ex ijs ſequitur corollarie quòd diffinitio competit ſubſtantiæ & accidenti, non vniuoce, quoniam cum vniuocatione non ſtat primum & ſecundarium, ſicut nec prius, nec poſterius, nec æquiuoce, quoniam in æquiuocatione nõ ſeruatur ordo, nec habitudo vnius ad alterum, ergo competit proportionaliter, ſcilicet in reſpectu vnius ad alterum & id rationabile eſt; nam ſicut ens analogicæ conuenit ſubſtantiæ & accidenti, ſic dicendum eſt de quid, & de diffinitione, vnde & Ariſt. in tex. dicit, quòd hæc ſe habent ſicut medicinale, quod conſtat dici non vt vnum, ſed vt ad vnum, id eſt prædicatur de pluribus, puta de opere, de vaſe, per reſpectum ad corpus medicabile, quod eſt ſubiectum in quo operatur

ratur medicina, patet ergo, quòd tam substantiæ quàm accidentis est diffinitio, sed substantiæ simpliciter, accidentis autem secundario. Sed dices, videtur Arist. sibi contrarius, nam iam determinauerat ꝙ accidentis potest esse diffinitio, hic autem determinat oppositũ. Ad hoc dico dupliciter. primo, non negauit supra, quin accidentis sit, diffinitio, sed entis per accidens, quod est vnum per accidens, vt homo albus, non est autem eadem ratio de vtroque, quoniam accidens, puta albedo est ens per se, dictum est enim in lib. 5. ens per se distingui in decem prædicamenta, ens autem per accidens non est ens per se, vt patet, sed omne diffinibile necesse est esse ens per se, aliter non diceret vnam essentiam vel quidditatem, ex consequenti non diceret quid, & sic eius non posset esse diffinitio, stat ergo quod de ente per accidens non potest esse diffinitio, & tamen de accidente per se sumptu erit diffinitio, vnde & hominis & albi est diffinitio, sed hominis albi nulla est diffinitio. Dico secundo quòd tam entis per accidens quàm accidentis, si negauit Arist. diffinitionem non negauit nisi primo & simpliciter, illud enim conuenit soli substantiæ, vt declarauimus, non autem negauit secundario, & ideo non est sibi contrarius.

Quantum ad quartum, aduerte, quòd ex determinatione facta qua dictum est accidentis esse diffinitionem, licet secundario duo insurgunt dubia, & secundùm insurget ex solutione, qua soluetur primum.

Primum, si accidentia habent diffinitionem, aut illa diffinitio est sine additione aut ex additione, id est aut in ea nihil assumitur quòd non pertineat ad essentiam diffiniti, aut aliquid assumitur quòd est extra essentiam diffiniti, si primo ergo diffiniuntur accidentia sicut substantiæ omnis enim pars diffinitiua substantiæ est substancia & sunt de quidditate diffiniti, vt homo est animal rationale, vel quid compositum ex corpore & animali rationali, sed hoc est falsum, dictum est enim ꝙ diffinitio non conuenit substantiæ & accidenti vniuoce, ergo non eodẽ modo, si secundo, ergo diffinitiones accidentium non sunt diffinitiones, nam cũ diffinitio sit indicatiua solius essentię diffiniti, nulla pars diffinitionis debet esse extra essentiam diffiniti .i. hmõi ergo diffinitiones

nes non sunt vere diffinitiones. Ad hoc respondetur quod cum duplicia sint accidentia, scilicet simplicia & copulata siue composita, simplicia quidem sunt quæ non determinant sibi certum subiectum, vt communia accidentia, & accidentia mathematica, vt rectum & curuũ, linea & superficies &c. licet enim non possint esse sine subiecto, tamen non determinant sibi hanc vel illam substantiam pro subiecto, copulata vero siue composita sunt quæ sunt determinatæ circa tale vel tale subiectum, & extra quod non possunt esse, & huiusmodi sunt accidentia propria, vt risibile, rudibile, simum, aquilum, crispum. nam risibile determinat sibi hominem rudibile asinum, simum & aquilum nasum, crispum capillos, licet simplicia, in sui diffinitione non recipiant determinatũ subiectum, tamen est necesse id fieri copulatis, quoniam sine proprio subiecto non possunt intelligi, nam sicut masculinum & fœmininum non potest intelligi sine animali ex consequenti non potest diffiniri sine animali, sic nec simum nec aquilum sine naso. Ad rationem igitur in oppositum, dico quòd huiusmodi accidentium diffinitiones sunt per additionem, ad improbationem dico quòd sufficit diffinitioni indicare essentiam rei diffinitæ, secundùm modum conuenientem rei diffinitæ, nam si res diffinita est ens simpliciter & secundùm se & nõ respectum ad alterum, diffinitio ita debet manifestare essentiam rei diffinitæ, ꝙ quælibet pars diffinitiua sit de essentia eius, si autem non est ens simpliciter & secundùm se, sed secundùm quid, & in ordine ad aliud, ita debet manifestare essentiam rei diffinitæ, quòd exprimat illud per quod est ens, etiam quod sit extra essentiam suam, & quoniam huiusmodi accidentia sunt entia in ordine ad subiectum, ideo necesse est in eorum diffinitione assumi subiectum, nego igitur quod sit necesse omnem partem diffini. esse de substantia rei diffinitæ nisi sit substantia, & non solum substantia, sed sit sine habitudine ad alterum, & id dico, quoniam in diffinitione formę substantialis ponitur propria materia, vnde & Arist. in secundo de Anima. diffinit animã per esse actum corporis physici, propter quod concluditur quòd diffinitio siue additione non datur nisi de substantia, completa & quæ non habet rationem partis.

Secundum

Secundum dubium insurgit ex solutione primi, dictũ est enim ꝙ accidentia copulata habẽt diffinitionem ex additione, & ꝙ hoc non est conueniens cum non possint intelligi nec esse sine proprio subiecto, sed contra. nã si habent diffinitionem ex additionem, accipio nasum simũ, & quæro aut est idem dicere nasum simum & nasum concauum, non idẽ, quoniam eadem diffinitio non datur de vtroque, nam simũ assumit nasum in sui diffinitio, secundùm te, concauum autem non, cum sit accidens mathematicum, quæ abstrahunt à materia sensibili, vt dictum est in 6. lib. & dicetur infra in hoc 7. lib. si non est idem, ergo hoc ideo est, quia dum dico simum dico nasum, cum autem dico concauum non dico nasum, quo per te concesso quotiens dico nasum simum faciã nugationem, nam loco nominis licet diff. ponere, idem ergo est dicere nasum simum & nasum concauum, sed cum vitanda sit negatio in diffinitionibus, patet quòd non debet admitti huiusmodi diffinitio per additionem in accidentibus, sed tenendum est solius substantiæ esse diffinitionem. Ad hoc dico, ꝙ omnino necesse est accidentia diffiniri per subiectum, quoniam cum dependeant à subiecto non habẽt esse nisi in subiecto, nec possunt intelligi sine eo, & cum arguitur, ergo fiet nugatio, nego consequentiam, ad probationem dico, ꝙ simum & concauum essentialiter sunt idem, nõ enim est aliud essentialiter simitas nisi quædam conca. vnde differunt solum ex connotato, quod tamen non est de essentia nec simita. nec concauitatis, & quoniam sunt idem essentialiter idem penitus est dicere nasum simum & nasum concauum, vnde si quęratur quid est nasus simus, non est respondendum quod est nasus nasus concauus, sed quod est nasus concauus, & cum arguitur quod loco nominis potest poni diffinitio, hoc non est vniuersaliter verũ, nisi quando vtraq; pars diffinitiua est intrinseca diffinitio, ꝙ si in aliquibus alijs tenet erit accidens, potest etiam dici quod id vniuersaliter est verum, dummodo sumatur pręcise ipsum diffinitum, puta simum, nam loco simi potest poni diffinitio, scilicet nasus concauus, in proposito autem, dicendo nasum simum nõ sumitur præcisæ diffinitum, ideo non valet. Hæc de 4. cap. dicta sint.

Caput

CAPVT V.

IN quinto cap. videndum est si quod quid est, est idem an diuersum ab eo cuius est, sed antequam deueniamus ad determinationem quæsiti aduerte, ꝙ Arist. id quærit propter Plat. quod vt sibi imponit Aristot. tenebat quod quid est, id est quiditatem specificam esse substantiam distinctam & separatam secundùm esse ab ijs quorum est quiditas .i. à suppositis suis, vt quiditas hominis à quolibet homine, quando ergo quærit Arist. vtrum quod quid erat esse sit idem, aut alterum &c. intendit vtrum suppositum & natura specifica illius sint idem, aut diuersum, puta Socrates, & id quod est homo, & quoniam Arist. in improbatione Plat. diffusus est, adeo quod videtur addiscentis ingenium inuoluere, ideo conabor determinationem facere resolutam & compendiosam.

Pro determinatione igitur faciam quatuor.

Primo, præponam distinctionem.

Secundo, ponam hanc conclusionem, in ijs quæ sunt per se entia, quod quid est, nec est diuersum, nec separatum ab eo cuius est.

Tertio, ponam hanc conclusionem, in ijs quæ sunt per accidens quod quid est, non est idem cum eo cuius est.

Quarto, soluentur quædam argumenta sophistica.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ cum Arist. in hoc. 7. lib. procedat modo logico, vt diximus supra, qui sumitur à módo prædicandi vnius de altero, & cum omnia prædicata dicantur de subiecto per se vel per accidens quando quæritur vtrum quod quid est sit idem cum re cuius est, potest quæri in ijs quæ prædicantur per se, & in ijs quæ prædicantur per accidens, exemplum primi, Socrates est homo, homo est animal &c. exemplum secundi, homo albus est homo albus, & pro vtraque parte distinctionis quæsitum determinabitur.

Quantum ad secundum, probandum est quod in ijs quæ sunt per se, id est quando prædicatum dicitur per se de subiecto, vt Socrates est homo, quod quid est prędicati .i. quod signifi

significatur per prædicatum, non est diuersum essentialiter à subiecto, nec habet esse separatum extra subiectum & quidem quod non sit diuersum, probatur dupliciter.

Primo, supposita imaginatione Platonis quod dentur illæ ideæ abstractæ, quas dicit priores substantias illis singularibus, si vniuersaliter quod quid est sit diuersum ab eo cuius est, sequitur ꝙ cum ille ideæ sint quædam res, habeant suum quod quid est, & quod suum quod quid est sit diuersum ab ipsis, non enim est maior ratio de vno quàm de alio, hoc autem est falsum quoniam ideæ haberent priores substantias abstractas, nam quod quid est, est prius eo cuius est: quoniam vnumquodque pendet à suo quod quid est, & sic ens & bonum & vnum haberent aliquod prius, quod tamē est contra Plato. qui tenet per se ens, per se bonum, per se vnum esse simpliciter prima.

Secundo, si quod quid est non est idem cum eo cuius est, ergo erit processus in infinitum, quod est absurdum, nam sumatur equus & suum quod quid est, si sunt idem, ergo quod quid est equi est alia res ab equo, & cum quęlibet res habeat suum quod quid est. ergo quod quid est equi habet suum quod quid est, quod est idem vel diuersum a quod quid est equi, si idem, eadem ratione debuit poni idētitas inter equū & suum quod quid est, si diuersum, ergo & ipsum habebit suū quod quid est, de quo quæritur, vt supra, & sic patet ꝙ erit processus in infinitum, quod tamen est falsum. Demonstratum est enim in secundo libro ꝙ in omni genere causarum est status, quod quid est autem habet rationem causæ & principij formalis, vt dicemus infra, ergo &c. Dicendum est ergo ꝙ in ijs quæ sunt per se. Quod quid est & id cuius est, sunt idem realiter, & non solum realiter, sed etiam ratione.

Quomodo autem sunt idem ratione declarabitur in q. nostris metaphysicalibus. Quòd autem non sit separatum ita quod sit extra id cuius est, probatur sic. Cum quod quid est dicat quiditatem & substantiam siue naturam eius cuius est, si est separatum, ergo id cuius est, puta homo animal bonum, ens non poterit sciri, nec ens erit ens, nec bonum erit bonum, nec vnum erit vnum, quæ omnia sunt absurda, probatur consequentia, nam vnūquodque scitur per suam quiditatem:

ditatem,sed si est separata quomodo poterit sciri, nam sicut est impossibile scire rem esse animatam,nisi sibi insit anima sic impossibile est scire rem talem nisi sibi intrinseca sit quiditas sua. Nam vanum est arbitrari circulum esse scibilem, nisi inesset sibi rotunditas. Quod autem sequatur ens nõ esse ens &c.Probatur sic nullũ est talis naturę,nisi per aliquod sibi intrinsecum,& pręcipue in ijs quæ non dicuntur ad alterum. Quod dico quia in respectiuis potest fieri denominatio ab extrinseco,vt locatum à loco,qui tamen nõ est in locato. In absolutis autem id non contingit,nam stultum esset dicere,calidam aquam,nisi calor sibi inesset,& hominem esse animal nisi natura sensitiua sibi inesset. Si igitur quod quid est entis,non inest enti,ens non erit ens, idem dico de bono,de vno,& de quolibet alio in genere suo,vt igitur nõ sequantur hæc inconuenientia dicendum est.Quod quid est entis,& boni & benigni & cuiuscunque alterius, in ijs quæ sunt per se,non esse diuersum, nec separatũ ab eo cuius est.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd in ijs quæ dicuntur per accidens,vt homo albus est homo albus,ideo ꝙ quid est prædicati est aliud à subiecto,qm̃ si comparetur totum prædicatum ad hominem certum est quod aliam naturam dicit homo albus vt albus,ab homine inquãtum homo, si autem comparetur prædicatum ratione partis, puta albus ad subiectum rõne partis,puta homo,certum est quod non est idem, quoniam quiditas albi est accidẽs,quiditas hominis est substantia. Quod si comparetur prædicatum ratione albi, ad subiectum ratione albi,tunc erunt idem,nã sicut quod quid est hominis est idem cum homine, sic quod quid est albi est idem cum albo,album enim essentialiter puram qualitatem significat, patet igitur quomodo in ijs quæ dicuntur per accidens,quòd quid est,non est idem cum eo cuius est, in sensu tamen exposito est idem, Sed aduerte, quòd album non prædicatur de albo per accidens, est enim prædicatio eiusdẽ de seipso quæ est per se, vt homo est homo vnde dicendum quod loquendo proprie in ijs quæ dicuntur per accidẽs semper est diuersum quod quid est ab eo cuius est.

Quantum ad quartum,aduerte, ꝙ aliqui sustinere volentes,quiditatem non identificari ei cuius est quiditas,formãt

quædam

quędã argumenta sophistica, quorum tñ solutio potest haberi ex nunc determinatis, arguunt aũt sic. Si Socr. est idem cum sua quiditate, ergo est idem cum animali rationali. Sed animal ratione est duo, ergo Socr. est duo. Item si Socrates est idem cum sua quiditate, ergo quidquid est Socrates, est sua quiditas, sed Socr. est albus per casum, ergo albus est quiditas Socr. Item si homo est sua quiditas, ergo est incorruptibilis, quia rerum quiditates sunt incorruptibiles, cũ sint vniuersales & vt sic abstrahant ab hic, & nunc.

Patet aũt ex determinatis horum & similis solutio intelligendum, est enim rem & quiditatem suam esse idem, quo ad intrinseca essentialia, non aũt omnibus modis. nam quiditas importat sola prædicta essentialia, & excludit omnia prædicata extranea & accidentalia. Res aũt cuius est quiditas, vt Socrates & homo licet importent prædicata essentialia, non tamen excludunt prædicata accidẽtalia neque principia indiuidualia, & ideo nihil prohibet aliquid prædicari de re, quod non prædicatur de quiditate, vt album prædicatur de Socr. & de homine, & non de quiditate, & aliquid prędicatur de quiditate, quod non prædicatur de re, vt esse principium scientię siue demonstrationis esse principium formale, constitui ex genere & differentia quæ significãtur vt duo, vnde si bene consideras huiusmodi sophismata, peccant per fallaciam accidentis. Patet igitur ex dictis qũo quodquid est (pro eodem.n. accipimus quodquid est & quiditate) in ijs, quæ sunt per se est idem & nõ est separatum ab eo cuius est, in ijs autem quæ sunt per accidens non est idem, & quomodo soluuntur sophistici elenchi. Hæc de 5. cap. dicta sint.

CAPVT VI.

IN sexto capite videndum est si res sensibiles singulares generantur à formis separatis quas Plato vocat species vel ideas, Sed antequam determinemus propositum, aduerte, ꝙ Plato vt sibi imponit Arist. triplici de causa posuit ideas, primo vt per eas sciremus substantias sensibiles corruptibiles, & hanc causam pertractauimus in libro tertio in cap. 6. vbi & soluimus rationem Plato. secundo vt per idea-

rum participationem, res sensibiles singulares existeret, existimabat.n. quod sicut non existit calor in aqua nisi participatione caloris essentialis, qui est in primo calido, sic nō existerent indiuidua sub hac vel illac specie, nisi participarēt naturam specificam quæ essentialiter est idea, sed hæc causa reprobabitur infra tertio, vt essent principia effectiua generationis horum sensibilium. Existimauit enim quod sicut primo & per se calidum est causa effectiua omnis calidi sic. primo & per se homo est causa generationis omnis hominis: primum autem & per se hominem vocat ideam hominis, & hominem per essentiam, & hæc causa reprobabitur in hoc cap. Pro determinatione igitur propositi tria agenda sunt.

Primo, præponentur quædam quæ necesse est præcognoscere ante determinationem propositi.

Secundo, determinabitur propositum contra Plat.

Tertio, soluentur quatuor dubia quæ consurgit ex determinatis.

Quantum ad primum, aduerte, quòd quatuor præcognoscenda sunt. Primo, quot modis contingit res generari. Secundo, quot requiruntur in omni generatione. Tertio, qd est illud quod proprie generatur. Quarto, quod vnumquodque generatur à suo simili.

Quantum ad modos generationis, aduerte quod tribus modis contingit fieri generationem, scilicet ex natura, & dicitur generatio naturalis, vel ex arte, & dicitur generatio artificialis, vel à casu siue fortuna, & dicitur generatio casualis siue fortuita.

Naturalis generatio est illa cuius principium est natura, vt quando generatur planta, aut lapis, aut animal, horum enim principium est virtus naturalis indita rebus naturalibus per quam agunt.

Quæ autem fit & quomodo fiat generatio, quæ est alia à naturali, & causalis dicemus postquā assignauerimus quot requiruntur in omni generatione.

Aduerte igitur tria requiri. Primo, id à quo res fit, nihil enim seipsum generat, aliter se de potentia ad actum reduceret, ex consequenti prius esset quam esset. Secundo, id de quo generatur, nihil enim naturaliter fit ex nihilo, sed necesse

cesse est subijci subiectum, siue materiam, vt probatum est in primo phys. tertio id quod generatur quod dicitur terminus generationis qui quidem terminus non solum inuenitur in prædicamento substantiæ, sed & in prædicamentis accidentium, generatur enim & Socrates & quantum & quale &c. licet generatio in prædicamento substantiæ dicatur generatio simpliciter, & in prædicamentis accidentium, generatio secundũ quid, vt declaratum est in 5. phys. Et aduerte ꝙ licet in omni generatione requiratur forma, tamen de ea non loquitur particulariter Arist. qm̃ includitur in termino generationis, quod enim generatur accipit esse per formam, & qm̃ manifestum est in omni generatione dari agẽs & id quod generatur, ideo philosophus probat solum de materia sic arguens. Quæcunque possunt esse, & non esse habent materiam, nam materia inquantum est in potentia ad formam est principium essendi, & inquantum est sub priuatione est principium non essendi, vnde dicemus infra, quod materia est in potentia contradictionis & quæ non habent materiam, vt sic incorruptibilia sunt, sed quæcunque generãtur, natura aut arte, possunt esse & non esse, nam ad sensum patet quod aliquando sunt aliquando non sunt. ergo &c.

Et si quæras quomodo hæc se habent ad naturam, vtrum tam materia q̃ forma & generatum & agens possint dici natura. Respondeo vt determinatum est in 2. phys. Materia vere dicitur natura, quoniam intrat constitutionem rei naturalis & permanet, vnde inquit Arist. in 2. phys. tex. 10. vno q. dem modo natura dicitur prima vnicuique subiecta materia habentium in seipsis principium motus, & mutationis, & aduerte, ꝙ à materia vt est natura dicũtur generationes corporum simplicium puta ignis & aquæ, esse naturales, nam cum dicitur natura esse principium motus, non est necesse, ꝙ semper sit principium actiuum, sed vel actiuum vel passiuum, prout rebus cõuenit natura in rebus animatis natura est principium actiuum, generantur enim à principio intrinseco, & seipsam mouent localiter, in rebus aũt inanimatis est principium passiuum, qm̃ generantur à principio extrinseco, vt patet in 2. de generatione, & mouentur localiter nõ à seipsis, sed ab extrinseco, vt declarauimus in quarto cœli.

Item forma ſm̃ quam res fit, dicitur proprie & eſt magis natura quam materia, qm̃ vt declaratū eſt in 2.phyſ.tex.14. generatio rei maxime in viuentibus dicitur natura, quia eſt via in naturam,conſtat autem quod ideo eſt via in naturam, quia eſt via in formam,ergo forma proprie eſt natura,& magiſquam materia,quoniam per formā fit res naturalis actu, per materiam vero tantum potentialiter.

Generatum vero, non propriæ dicitur natura, quoniam natura formaliter eſt principium, generatum vero eſt principiatum, vnde vt inquit Ariſt. in 2.phyſ.tex.12. Quod autem eſt ex ijs,natura quidem non eſt,ſed à natura.

Agens autem quoniam non ſecundùm ſe totum agit ſed per formam,forma aūt eſt natura,ideo vt ſic poteſt dici natura, & præcipue quoniam forma agentis & forma geniti vel ſunt eiuſdem ſpeciei,& diſtinguuntur tantum numero, ſi ſit agens vniuocum,vel ſaltem habent aliquam conformitatē, ſi non eſt generatio vniuoca, vt declarabitur infra, quando inueſtigabimus, ſi vnumquodque generatur à ſuo ſimili. Patet igitur quod requirantur in omni gñatione, & qūo ſe hñt ad naturā. Reuertentes nunc ad manifeſtandum gñationem diſtinctā à naturali,& caſualē conſiderabimus duo. primo,q̃d ſit. ſecundo,qūo proceditur in ea quę eſt artificialis.

Aduerte igitur,vt colligitur ab Ariſt. ſic poteſt diffiniri. Generatio diſtincta à naturali eſt, quæ propriæ dicitur factio,cuius principium actiuum eſt,aut ars,aut potentia,aut intellectus,in qua contingit aliquid fieri à caſu,& à fortuna, ſicut in his quę generantur à natura.

Primo dicitur,quæ proprie dicitur factio. nam,vt inquit Comment.in comm.22.generabilia, quæ ſunt in ſubſtantijs proprie dicuntur generata. alia vero quæ ſunr præter ſubſtātias magis ſunt acta,quàm generata,vt ſanatio per artem ꝓiectio lapidis per virtutem motiuam manus gubernatio familiæ &c.Et ratio quidem huius differentiæ eſt,quod producta à natura determinato modo producuntur. & non aliter, ideo dicuntur genita.Quæ autem producuntur alio principio quàm à natura,puta ab intellectu, vel voluntate produci,poſſunt aliter,& aliter,ideo non proprię dicuntur genita, ſed acta,aut facta,& eorū productio dicitur propriæ factio.

Secundo dicitur,cuius principium eſt,aut ars &c. Aduer-

te, ꝙ in his quæ non fiunt à natura, aliquãdo sufficit sola potentia facientis sine arte, ut tractus campanæ, proiectio lapidis, scissio ligni, fractio continui, & harum factionum dicitur potentia. s. agentis esse principium. Quæ quidem potẽtia secundùm Comment. in cõm. 22 significat virtutem animatam naturalem, vt virtutem motiuam ẜm locum, de qua locuti sumus in 3 de anima. & in tract. de motu animalium, aliqñ vltra potentiam naturalẽ requiritur ars, qua prædeterminata media agens operatur, vt in ędificatione. & tunc harum factionum dr̃ ars esse principiũ. Aliqñ sufficit excogitatio intellectus sine arte, aut alio habitu, vt qñ quis regulat equũ, aut nauem ex suo ingenio absque hoc, quod artẽ gubernatoriam circa hmõi didicerit, & harum factionũ principium est mẽs, siue intell's vnde inqt Cõmen. in cõ. 22. & per cognitionẽ intẽdit illud quod hõ agit excogitatione, & volũtate &c.

Tertio dicitur, in qua contingit aliquid fieri casu, & fortuna &c. Aduerte ꝙ sicut in generatione naturali aliquid euenit præter intentionem agentis, vt ꝙ homo nascatur cũ sex digitis, quod est fieri à casu, vt determinatum est in 2. Phys. Item sicut in naturalibus aliqua, generantur ex spermate, dicuntur genita per se, aliqua sine spermate, vt rana, & vermis, & dicuntur genita à casu, de quibus dicemus infra. sic in his factionibus non naturalibus, contingere aliquid potest præter intentionem agentis, puta Socr. infirmus intẽdit itinerari gratia solatij, & sanatur præter intentionem. & huiusmodi sanatio fit à casu, & aliquis proijcians lapidem ad signũ. frangit caput transeunti, & aliquis ædificans in altum, ruit deorsum, & frangitur tibia. & hæc dicuntur esse à casu. Quomodo autem genita sine spermate sint eadem, vel non eadem cum his quæ generantur cum spermate, & quomodo sint genita à casu, determinabimus in quæst. Metaphys.

Viso quid sit factio, vt distinguitur à gñatione naturali videndum est, quõ procedimus in factione, cuius principiũ est ars, & considerabimus duo. Primo, de principio effectiuo artificiati. Secundo, quõ ex hoc principio procedimus ad artificiatum producendum. Aduerte igitur, quod sicut in gñatione nãli principium quo agẽs agit est forma eius nãlis qua est actu, sic in factione artificiali, principiũ quo artifex opa͂t

 est

est forma artificiati existens in anima artificis, ſm esse cognitum, quam Arist. appellat speciem, & quod quid erat esse, id est significatum per diffinitionem artificiati, & primam substantiam, id est primam formam. est enim causa formæ artificiati ad extra, ex consequenti est prior. Quæ quidem forma differt in tribus à forma naturali. Primo in esse, quoniam illa habet esse reale, hæc autem esse cognitum. Secundo, ex subiecto, plures enim formæ naturales oppositorum non se compatiuntur in eodem, iste autem se compatiuntur in eodem intellectu, quoniam licet esse vnius oppositi sit corruptio esse alterius oppositi, non tamen cognitio vnius tollit cognitionē alterius, immo adiuuat, vt per materiale cognosco immateriale, & per virtutem cognosco vitium. Tertio ex effectu, nam forma naturalis non producitur, nisi sibi simile, forma autem, quæ est in anima producuntur cōtraria, vt pro sanitate cognita potest medicus causare sanitatem, & infirmitatem, vt clarius dicemus in lib. 9. agentes de potētia rationali. Patet igitur, quòd principium artificiati est species, siue ratio eius in mente artificis.

Quantum ad materiam procedendi in productione artificiati, aduerte, ꝙ duæ actiones requiruntur: prima dr̄ intelligentia: secunda dr̄ factio. nam primo necesse est vt intelligā quid sanitas, & qm̄ diffinitur per adæquationem humorum, necesse est vt secundo loco intelligam quid sit adæquare, & quomodo adæquantur humores, & qm̄ adæquare diffinitur per reducere ad temperamentum humorem excedentem, necesse est vt tertio loco intelligam, quid, & quomodo reducitur ad temperamentum, & qm̄ reductio huiusmodi fit per appositionem contrarij est necesse quarto loco, vt intelligā, quod est illud contrarium, & quomodo apponendum est, & qua mensura, & in hoc vltimo est status intelligentiæ, & ab eodem incipit factio, ita ꝙ primum in intelligentia est vltimum in factione, & vltimum in intelligentia est primum in factione, quæ dicitur executio. Hoc igitur modo procedimus in factionibus artificialibus respectu artificiatorum, quæ fiunt per se, id est ex intentione agentis, vt secludamus artificiatum casuale. Hæc de factione artificiali dicta sint.

Nunc agendum est de factione casuali.

Aduerte

Aduerte igitur ꝙ factio tunc est casualis, quando acquiritur finis, qui etiam acquiritur per artem, sed non per intelligentiam agentis, immo præter propositum suum, cuius tamen principium in exequendo cõtingit esse idem cum principio factionis artificialis, verbi gratia, Socrates infirmatur propter excessum humoris frigidi, quem necesse est dissolui per calorem, medicus intendens dissolutionem caloris ordinat confricationem, vt excitatiuam caloris, & ab ea incipit sanationem. Plato laborat excessu eiusdem humoris, & nesciens confricationem excitatiuam caloris confricationem facit, & ad eam præter intentionem sequitur sanitas. Patet ergo. idem esse principium in exequendo vtriusque sanationis. Dico in exequendo, non quo ad intelligentiam. qui enim operatur casualiter respectu effectus casualis non procedit per intelligentiam. Quod quidem principium, puta calor, si per seipsum sanat est pars sanitatis. Si autem per respectum non sufficit. ad ipsum sequitur aliquid, puta subtillatio humoris crassi, ad quam sequitur sanitas. Contingit.n. aliquando per vnum medium, aliquando per plura acquiri sanitatem, tam per artem, q̃ casualiter. Manifestum est igitur ex prædictis, quot modis contingit res generari, & quot requiruntur in omni generatione, & pręcipue quomodo necesse est præexistere materiam, quoniam apud physicum ex nihilo nihil fit, quam necesse est esse partem substantiæ sensibilis, quoniam inest ei, & permanet. & potest dici, quod fit ipsum genitum per aduentum formæ, quæ deducitur ad actum. nam ferrum per aduentum figuræ gladij fit gladius.

Quantum ad tertium.s. quid est illud quod proprie generatur in omni productione, tam naturali, q̃ artificiali, q̃ etiã casuali, aduerte, ꝙ cum omne quod fit, fiat ab aliquo agente, & fiat ex aliquo, vt ex materia, & non solum ex priuatione, & fit aliquid quod est terminus productionis, id quod fit, non est materia, illa etiam præexistit, vt probatum est supra, ergo non est terminus productionis, quo habito cessat productio, nec est forma, licet sit terminus formalis productionis. nam quod proprie fit, vt probatum est etiam in primo phys. fit ex materia, & forma. Hæc enim sunt principia per se requisita in omni factione physica, sed forma, vt patet nõ

fit ex materia, licet educatur de potentia materiæ actione agentis,nec fit ex forma aliter forma esset formæ, & sic processus in infinitum,nō ergo proprie,& per se fit forma, licet possit dici fieri per accidens, id est quia aliud producitur, & ipsa producitur,puta quia producitur ænea sphęra,potest dici quòd producitur sphæra,&quia producitur lapis,producitur forma lapidis. Restat ergo à sufficienti diuisione, ꝙ producatur compositum,cuius ratio est. Cum generatio sit processus à non esse ad esse illud proprie fit, cui competit esse, vt quod est, hoc autem est ipsum compositum, vnde dicitur hoc aliquid,formæ vero non competit esse,vt quod sed quo est enim forma qua compositum habet esse. Constat ergo solum compositum fieri proprie. & per se, non autem formam,sed illam dicemus fieri in materia, id est introduci in materia per eductionem de potentia materiæ,& sicut non fit forma,nisi per accidens. sic non fit quodquid est hominis, licet sit idem cum eo,cuius est,vt probatum est supra, nā quod quid est ad naturam specificam spectat, excludens principia indiuidualia,sed natura specifica,non per se generatur, cum sit vniuersalis,& generationes non sint,nisi singularium,ergo &c. Patet ergo id quod generatur per se esse solum compositum.

Quantum ad quartum, scilicet ꝙ vnumquodque generetur à sibi simili declaratur sic. Quæcunque fiunt,aut fiunt ab arte,aut à natura,aut à casu. Quæcunque fiunt ab arte, patet ꝙ fiunt à sibi simili. Dictum est enim ꝙ domus ad extra, fit à domo cognita,quæ est in mente artificis, & sanitas ad extra,ab intelligentia sanitatis, quæ est in anima medici, fit ergo domus à domo,& sanitas à sanitate, propterea inquit Aristoteles. Quare accidit modo quodam fieri domum habentem materiam ex domo sine materia,& ex sanitate sanitatem fieri. Similiter quæ fiunt à natura fiunt à suo simili videmus enim quod homo hominem generat,& equus equū, & qui negat hoc,negat sensum. Hac enim causa, intrinseca sunt semina inanimatis perfectis, vt producant sibi simile,& qualitates actiuæ,& passiuæ insunt elementis,vt producant sibi simile. nam videmus ignem generare ignem. Quæ autem fiunt à casu, non est necesse vt fiant à sibi simili, qm̄

non

non fiunt ex intentione agentis, & fiunt multotiens ex indispositione materiæ, vt patet in monstris, per quam prohibetur assimilatio geniti ad generans, vtrum autem id verificetur, tam in substantijs, quàm in accidentibus, & vtrum hæc similitudo debeat esse in eadem specie, & quantam latitudinem suscipiat, determinabitur in q. Metaph. Hæc igitur sunt quę necesse erat pcognoscere ante determinationē ꝓpositi.

Quantum ad secundum principale, ex præmissis, & præcognitis ponitur hæc conclusio contra Platonem non sunt ponendę species abstractæ vniuersales, vt per se homo, per se leo propter generationem sensibilium singularium & probatur sic. Si ponuntur vt causæ generationis, ergo vel vt generantes, vel vt exemplaria. ad quorum similitudinem ab aliquo agente generantur, non vt generantes, quoniam cum vnumquodque producatur à sibi simili, & videamus genitum esse hoc aliquid, puta Socratem, & Caliam, & esse hoc aliquid est, quia habet esse in hac materia, necesse est generans esse hoc aliquid, sed species separatę non sunt hoc aliquid sed quale quid, id est quid vniuersale, vt homo animal &c. Nam secundùm Platonē non habent esse in hac, vel illa materia per quam fit hoc aliquid. ergo vanum est ponere tales species quasi generantes, & si ponerentur essent quātum ad hoc inutiles, nam vt inquit Comment. in cōm. 28. homo, & animal vniuersale est sicut sphæra vniuersalis, quæ non generat, nec generatur, non sicut exemplaria, quoniam videmus manifeste in naturalibus, & in generationibus naturalibus vnumquodque generare sibi simile, vt pater generat filium, qui licet non sint vnum numero, sunt tamen vnum in specie, ad inducendam igitur similitudinem generantis in genito, sufficit virtus formatiua indita generanti, & non est recurrendum ad exemplar extrinsecum, nec obstat, quòd in aliquibus videmus generari simile à dissimili, vt mulum ab equo, quoniam talis generatio est præter naturam, id est præter intentionem naturæ particularis puta equi generantis. Intendit enim producere equum, sed quoniam semen equi receptum in materia menstruali asinæ non potest causare formam equi, ideo ne opus naturæ frustretur causat formam mediam inter equum, & asi-

num. Dicendum est ergo in generationibus secundùm naturam, quas vocat Comment. in comm. 28. generationes non cessabiles, simile generari à sibi simili in specie. In generationibus autem pręter naturam, sufficit similitudo in genere, quoniam vtrunque est animal, & vtrunque est iumentum. Cum igitur videamus generans, & genitum esse duo in numero, & vnum intentione vniuersali, impossibile est ponetur formas abstractas, vt causas generationis.

Quantum ad tertium principale, aduerte, ꝙ ex prædictis quatuor insurgunt dubia.

Primum est, si in omni productione requiritur illud, ex quo res fit. vnde est quod illud, ex quo res fit aliquando prędicatur de re facta, & si non in abstracto, saltem denominatiuæ. nam quia statua fit ex ære, licet non sit æs. est tamen ærea, & quia homo fit ex carne, & osse, licet non sit caro, & os, est tamen carneus, & osseus, aliquando autem id, ex quo nō prædicatur de re facta in abstracto, nec denominatiuæ. licet enim ex infirmo fiat homo sanus, tamen nō dicitur sanus est infirmitas, nec dicitur sanus est infirmus.

Ad hoc respondens Arist. dicit id prouenire, quia ly ex aliquo verificari potest de subiecto. i. de materia, vt ex carne, & osse fit homo, & de priuatione, vt ex infirmo, & sanus, ex tenebroso fit lucidum. Sed aduerte, ꝙ potest subiectum esse id, ex quo, vt ex ferro fit gladius, & id in quo, vt in homine fit sanitas, quando est subiectum, in quo magis dicitur fieri illud, quàm ex illo, vt verius dicitur, homo fit sanus, quàm ꝙ ex homine fit sanus. Quando autem est subiectum ex quo magis dicitur fieri ex illo, quàm quod fiat illud, vt verius dicitur, ex ære fit statua, quàm quod æs fiat statua. Ex his ad dubium respondens. dico ꝙ quando ly ex aliquo dicitur de priuatione, non prædicatur de re facta, nec in abstracto, nec denominatiuę, quoniam priuatio non permanet in re facta, vnde licet ex infirmo fiat sanus, tamen hæc est falsa, sanus est infirmus. Quando autem ly ex aliquo dicitur de materia subiecta priuationi, ut ex ære infigurationi subiecto fit statua tunc prædicatur de re non in abstracto, sed denominatiuæ, vt statua facta ex lapide dicitur lapidea, quoniam licet materia animi priuatione non remaneat in re facta, tamen

quo

quo ad subiectum permanet. ideo prædicari potest denominatiuæ,& hoc non contingit in priuatione, vt dictum est.

Secundum dubium est, dictum est supra, quòd sicut in naturalibus, aliquando fit aliquid à casu, sic in artificialibus, aliquando fit aliquid à casu, vt sanitas ex confricatione, dubitatur, quare aliqua artificialia possunt fieri,& ex arte,& à casu vt sanitas. Aliqua autem non possunt fieri, nisi ex arte, vt domus. Et aduerte, quòd artificiatum tunc fit à casu, quando fit à natura. Erit ergo dnbium, quare aliqua artificiata fiunt ab arte,& à natura, vt sanitas, aliqua autem ab arte tantum, vt domus,& gladius,& vestis &c.

Ad hoc respondens Arist. dicit id prouenire, quia materia artificij, aliquando habet in seipsa partem rei fiendæ, per quam ex se potest moueri ad formam absque mouente extrinseco, sicut corpus humanum, quod est materia sanitatis, habet in se virtutem actiuam, puta calorem naturalem in corde, vt in primo principio, per quem potest moueri ad sanitatem, sicut si moueretur ab arte medicinæ,& tunc contingit idem produci ab arte, & à natura. Aduerte tamen, quòd licet huiusmodi virtus sit motiua materiæ, non tamen semper eodem modo quo moueretur ab arte. nam licet virtus motiua secundùm locum, quæ est homini sit causa saltationis, non tamen talis saltationis, qualis est in correis, nisi adsit ars corrizandi, quæ adiuuatur arte musicæ. nam, vt inquit Comment. in comm. 29. quædam artes non possunt agere actiones suas, nisi alia ars adiuuet, verbi gratia, ars saltandi, quæ non complebitur, nisi arte irach, quæ est pars musicæ. Ad hoc ergo, quòd idem possit fieri ab arte, & à natura, necesse est vt illa virtus intrinseca sit sufficiens motiuum materiæ ad formam, sicut si moueretur ab arte.
Aliquando autem in materia artificij non est huiusmodi virtus actiua, sed tantum est aptitudo recipiendi formam, si sibi imprimatur ab extrinseco agente, vt in ferro, nulla est virtus actiua, qua moueatur ad formam gladij, sed est durities, qua est aptum recipere huiusmodi formam, sicut in elementis, nulla est virtus qua moueatur materia ad formam elementi, sed necesse est, vt generentur ab extrinseco generante, sicut mouentur localiter ab extrinseco mouente, & hu-

ius

iusmodi artificiata non possunt fieri, nisi ab arte mouente materiam ad formam, vnde aduerte, quòd artificiata, quæ possunt fieri ab arte, & à natura, assimilantur rebus animatis, quæ possunt moueri localiter à seipsis, ex 8. phys. & ab extrinseco, vt quando mouentur ab agente violento. Artificiata autem, quæ tantum fiunt ab arte assimilantur rebus inanimatis, quæ mouentur tantum à mouente extrinseco, & hanc similitudinem expressit Comment. in cõm. 29. cum inquit, ita enim est de generabilibus, sicut de mobilibus, quemadmodum enim eorum, quæ mouentur localiter, quædam mouentur ex se, & quædam ex alio, sic est de generabilibus, vtrum autem rei generandæ præsit aliqua pars, quam aliqui dicunt inchoationem formæ, determinabitur in quæstionibus nostris metaphysicalibus.

Tertium dubium est, dictum est vnumquodque generari à sibi simili, & propterea non est necesse ponere ideas generantes, sed non apparet id esse verum vniuersaliter. nam generatur calor ex motu, & rana non semper ex rana, sed putrefactione, & mulus non ex mulo, sed ex equo. Quæritur ergo, quomodo hoc principium habeat veritatem.

Pro responsione huius præpono talem distinctionem. Quod generatur, vel est accidens, puta calor, vel substantia. Si substantia, vel naturalis, vel artificialis, si substantia, siue naturalis, siue artificialis, vel generatur per se, vel per accidens, id est à casu.

Si generatur per accidens, non est necesse quòd generetur à suo simili, videmus enim calorem generari à motu, qui non est calor, nisi virtute, & quantitas, & relatio non generantur à suo simili, quoniam nec quantitas, nec relatio sunt formæ actiuæ, sed causantur à substantia agente: qui enim dat formam rei, dat accidentia eius &c.

Si generatur substantia naturalis, vel generatur ex spermate, vel nõ, si ex spermate generatur à suo simili, vel in specie, vel in genere proximo, in specie quidem, quando virtus formatiua potest introducere formam eiusdem speciei in materia, quam transmutat, vnde videmus hominem generare hominem, & leo generat leonem. Si autem virtus formatiua nõ potest introducere formam eiusdem speciei, saltem

intro-

introducit formam eiusdem generis proximi, vt quando generatur mulus ex equo, conueniunt enim non solum in genere animalis, sed & in genere iumenti, si sine spermate, nō est necesse ꝙ generetur à sua simili, neque specie, neque genere. Hæc enim generantur à casu comparata agenti particulari, quod est calor putredinalis, neque enim huiusmodi calor intendit generationē animalis, puta ranæ, vel vermis, sicut intendit virtus formatiua, quæ est in spermate. assimilatur enim arti, vnde inquit Arist. sperma facit, sicut quæ ab arte, quæ autem per accidens, & à casu fiunt non est necesse assimilari generanti, quoniam eueniunt præter intentionē generantis, vnde non oportet thesaurum inuentum assimilari fodienti sepulcrum, neque monstrum generanti, neque muscam cadaueri ex quo generatur, sed sufficit in materia putrescente esse aliquam virtutem generatiuam, puta calorem, quæ proportionatur virtuti generatiuæ, quæ est in spermate, quæ tamen in hoc differunt, ꝙ virtus spermatis est ab anima, & à cœlo, vt ab vniuersali principio omnis generationis, & corruptionis, virtus autem, quæ est in materia putrescente habet vigorem tantum à corpore cœlesti, in quo virtualiter continentur omnes formæ rerum inferiorum excepta anima intellectiua, de qua loquemur in lib. 12.

Si fit substantia artificialis, puta domus, aut gladius, partim fit ex simili, partim ex dissimili, ex simili quidem quo ad formam exemplarem, quæ est in anima agentis. Ex dissimili quo ad esse, quoniam forma artificiati producti habet esse materiale, in anima autem artificis habet esse immateriale. Quod non cōtingit in substantijs naturalibus. In illis enim generatum potest esse simile omnino generanti, quoniam in vtroque forma est eiusdem rationis, & in vtroque habet esse naturales.

Sed dices, si per artem non producitur substantia artificialis, puta domus, sed qualitas, puta sanitas, nunquid necesse est quòd sit assimilari ei à quo fit.

Ad hoc dico quod sic, sed hæc assimilatio aliquando est actualis, aliquando virtualis. Actualis quidem quando causatum ad extra præest in mente agētis secundùm intelligentiam, vt medicus causans sanitatem, ex ratione siue quod

quid

quid est sanitatis. virtualis autem quando causans continet virtute, & non formaliter ipsum causatum, v t quando per motum causatur calor, non enim formaliter, sed virtualiter motus est calor. & aduerte, quòd vtraque assimilatio potest contingere dupliciter, quoniam vel secundùm totum, vel secundùm partem, secundùm totum quidem, quando totum productum præest actu, vel virtute in producente, vt sanitas in mente artificis, & calor in motu. secundùm partem vero, quando in producente præ existit pars producti, siue actu, siue virtute, actu quidem, vt quando medicina calida causat calorem in corpore ægri excessiue in frigiditati, & sanatur. calor enim est pars sanitatis, est enim sanitas consurgens non solum ex calore, sed ex alijs humoribus adæquatis. virtute vero, vt quando ex motu in corpore ægri causatur calor proportionaliter, sicut ex medicina, & inducitur sanitas.

Patet igitur quomodo verificatur hoc principium vnumquodque à suo simili producitur. De his autem quæ generátur per accidens, & à casu non est necesse solicitari. nam cum secundùm Arist. in lib. 12. tex. 13. casus, & fortuna sint priuationes naturæ, & artis non est necesse in his attendi similitudo inter generans, & genitum, nisi forte quo ad prædicata transcendentia, puta quòd ens generat ens, quod vnum, vnũ quod res, rem &c.

Quartum dubium est. Quoniam determinatum est supra fieri compositum, & non formam. Quæritur si id est verum, tam de forma substantiali, quàm accidentali.

Ad hoc respondens Arist. tenet partem affir. pro vtraque forma, cuius ratio est, quoniam omnis forma, tam substantialis, quàm accidentalis non habet esse, vt quod, sed vt quo. ergo non potest esse id quo generatur. Dicendum est ergo quòd sicut non generatur forma lapidis, sed lapis sic non generatur sphæra, sed ænea sphæra, nec albedo, sed lignum albũ, nec quantitas, sed lignum quantum, aut animal quantũ.

Aduerte tamen, quòd licet, tam in substantijs, quàm in accidentibus compositum, & non forma sit genitum, tamen eorum generatio in hoc differt, quòd compositum substantiale necessario præexigit alteram substantiam, a qua generetur. non enim generatur substantia, nisi à substantia, compositum

positum autem accidentale non necessario præexigit compositum alterum actu præexistens. sed quòd sit tale in potentia, puta non est necesse ad hoc quòd fiat album præexistere album actu, sed sufficit præexistere materiam, siue substantiam, quæ sit alba in potentia. & hoc ideo est, quia substantia non potest esse, nisi à substantia, aliter productum esset nobilius producente. accidens autem potest esse à substantia. nam cum substantia sit primum, & simpliciter ens, vt dictum est supra non inconuenit quòd sit causa substantiæ, & accidentis. vnde videmus quòd generans ignem generat calorem, & leuitatem, & siccitatem, & lucem in igne. Hæc de sexto cap. dicta sint,

CAPVT VII.

IN cap. septimo inuestigandum est, ex quibus partibus constituitur quiditas substantiæ sensibilis. & quoniam quiditas, quæ est ipsum quodquid est, significatur per diffinitionem, cum hic procedamus modo logico, vt diximus in principio huius libri, manifestum erit propositum, si declaratum fuerit, quæ partes intrent diffinitionem. nam vt inquit Arist. cum diffinitio significet rei quiditatem, & omnis diffinitio habeat partes. cum sit oratio, & quid compositum ex genere, & differentia. conueniens videtur, quod sicut tota diffinitio correspondet toti rei diffinitæ, ita partes diffinitionis partibus rei. quod quidem an verum sit, & in quo sensu determinabimus in q. nostris.

Vt igitur sciamus, quæ partes ponantur in diffinitione, & ex consequenti, ex quibus partibus constituitur quiditas substantiæ sensibilis. Aduerte quod Arist. ad huius declarationem, præponit duo dubia.

Primum est, si partes rei, siue diffinitiones partium rei ponuntur in diffinitione totius.

Secundum est, si partes sunt priores, vel posteriores toto.

Quantum ad primum dubium Arist. arguit ad partes, & pro parte neg. sic semicirculus est pars circuli, & tamen nec semicirculus, nec diffinitio semicirculi ponitur in diffinitione circuli, aliter cum diffiniamus semicirculum per circulum

lum (est enim semicirculus portio circuli) essent ciculares diffinitiones. Pro parte autem affirmatiua sic. Literæ ponuntur in diffinitione syllabæ. nam syllaba est quid compositũ ex literis, sed literæ sunt partes syllabæ, sicut semicirculus est pars circuli, ergo &c.

Quantum ad secundum dubium arguit similiter, & pro parte affirmatiua sic, simplicia & componentia sunt priora composita, qm̃ supponit illa, sed partes sunt simplices, & cõponentes respectu totius, ergo &c. Pro parte negatiua sic. Totum ponitur in diffinitione partis. diffinitur .n. angulus acutus per angulum rectum. nam acutus est qui est pars recti, & si diffinitur digitus, in eius diffinitione ponetur homo. sed diffinitio datur per priora, ergo &c. Præterea totum potest esse sine parte, & non econuerso, vt homo sine digito, non tñ digitus sine homine, nisi æquiuoce. separatus .n. ab homine nõ est digitus, sicut nec oculus pictus est oculus ex 2. de anima, sed quod potest esse sine alio, & non econuerso est prius, vt declarauimus in 5. libro, ergo &c.

Pro resolutione primi dubij ponetur distinctio de partib. Deinde duæ conclusiones cum probationibus suis.

Pars est duplex. s. quantitatiua, & essentialis. Quantitatiua est, ex qua integratur res quanta, vt quanta; vt linea cubitalis est pars integralis lineæ bicubitalis essentialis est, ex qua constituitur substantia rei composite, vt corpus, & anima sunt partes essentiales animalis, tunc prætermittenda est pars integralis, & scrutandum est de partibus essentialibus.

Aduerte igitur, ꝙ sicut substantia composita potest dupliciter considerari. s. vt vniuersalis, puta homo, & vt singularis, puta hic homo. sic partes essentiales in vniuersali quidem, vt corpus, anima, caro, os, neruus, &c. In singulari vero, vt hoc corpus, hæc caro &c. Considerate in vniuersali dicuntur partes speciei, sumendo speciem non pro forma, sed pro quiditate, siue naturæ substantiæ compositæ vniuersalis, vt hominis, equi, &c. Considerate in singulari dicuntur partes materiæ .i. partes indiuiduales, siue constituentes indiuiduum. Constituitur enim indiuiduum determinata materia non solum in specie, sed in numero: nam Calias non solum constituitur ex carne, & osse, sed ex carne, & hac carne

ne humana, & hac anima rationali. differunt autem in hoc quod partes ſpeciei per ſe conueniunt naturæ ſpecificæ. nō enim ſaluatur natura ſpecifica ſubſtantiæ compoſitæ, niſi cō ſtituatur ex his partibus, vt homo non eſſet homo, niſi con ſtaret ex corpore humano, & anima rationali. Partes autem materiæ per accidens conueniunt naturæ ſpecificæ. Accidit enim homini quod ſit Calias. Adhuc enim remoto Calia ſaluatur homo, puta in alio indiniduo. & accidit circulo diuidi in duos ſemicirculos. Hoc enim non conuenit circulo inquantum circulus, ſed inquantum hic, vel ille circulus. Et ſicut accidit homini eſſe Caliam, ſic accidit homini componi ex hac carne, & ex hac anima, & circulo accidit componi, ex ſemicirculo A, & ſemicirculo B.

Ex hac diſtinctione ponuntur duæ concluſiones.

Prima eſt. Quæ ſunt partes ſpeciei, ponuntur in diffinitione totius probatur. Quæ ſunt conſtituentia ſubſtantiam, & quiditatem totius, & per ſe eidem conueniunt, ponuntur in diffinitione eius, aliter diffinitio non ſufficienter declararet naturam diffiniti, ſed partes ſpeciei conſtituunt quiditatē totius, & per ſe ei conueniunt, vt declaratum eſt, ergo &c.

Secunda concluſio: Partes materiæ non ponuntur in diffinitione totius vniuerſaliter ſumpti, nec ſingulariter ſumpti. Quòd non vniuerſaliter ſumpti probatur. nam diffinitio eſt ex his, quæ per ſe conueniunt diffinito, vt declaratum eſt ſupra in 3. cap. ſed partes materiæ non per ſe conueniunt toti vniuerſaliter ſumpto, vt diximus paulo ante, ergo &c. Quòd non ſingulariter ſumpti probatur, quoniam ſingularia non diffiniuntur, ſed imaginatione, & ſenſu cognoſcuntur. Et ſi cognoſcuntur ab intellectu, non cognoſcuntur, niſi in ratione vniuerſalis, puta cognoſcitur hic circulus, quia eſt circulus, & hic homo, quia eſt homo. Tu tamen aduerte, ꝙ ſi ſingulare diffiniretur in eius diffinitione ponerentur partes materiæ, quoniam ſunt conſtituentia indiuiduum, & per ſe ei conueniunt.

Ex his patet ſolutio ad argumenta adducta ad partes. nam ideo ſemicirculus non ponitur in diffinitione circuli, quia vt declarauimus eſt pars materiæ. ideo autem literæ ponuntur in diffinitione ſyllabæ, quia ſunt partes ſpeciei, con

surgit.n.syllaba ex literis,sicut homo ex carne, & osse &c.

Aduerte tamen,quòd literæ absolute sumpte sunt de ratione syllabæ. non autem literæ æreæ, aut plumbeæ. non enim est necesse literas fieri in ęre,vel in plumbo.vnde vt sic se habent per accidens ad syllabam,vt syllabam.

Ex his corollariæ sequitur quòd cum non possit saluari natura substantiæ sensibilis, nisi in materia non solum forma,sed & materia sumpta in vniuersali sunt de diffinitione, & quiditate eius. & non solum id verificatur in sensibilibus,sed in mathematicis, licet aliter & aliter. nam materia est duplex,scilicet sensibilis, & intelligibilis, sensibilis quidem est,vt æs,& lignum,& elementa,& caro,& os,& breuiter omnis materia mobilis. Intelligibilis est, quæ comprehenditur ab intellectu esse in sensibilibus non inquantū sensibilia sunt,qualia sunt mathematica,vt linea,corpus,superficies. ista enim dicuntur materia figurarum mathematicarum. nam sicut formæ naturales non fiunt,nisi in tali materia sensibili sic figuræ mathematicæ non fiunt, nisi in quantitate continua,quæ diuiditur in lineam superficiem, & corpus. vnde inquit Comment.in comm. 35. linea demonstrata superficies, & corpus sunt materia figurarum habentium angulos, & carentium angulis, sicut igitur materia sensibilis sumpta in vniuersali est de diffinitione, & quiditate substantiæ sensibilis, sic materia intelligibilis est de ratione figurarum mathematicarum. vnde in diffinitione trianguli de necessitate sumitur linea, vel superficies, vel corpus. Hæc pro primo dubio dicta sint.

Pro resolutione secundi dubij, ponuntur tres conclusiones.

Prima est: Partes speciei sunt priores toto, probatur,ex partibus speciei constituitur quiditas totius, & ponuntur in diffinitione eius, sicut declaratum est supra, sed constituentia,& diffinientia vt sic,sunt priora constituto, & diffinito, ergo &c.

Secunda est: Partes materiæ comparatæ toti, sunt posteriores, probatur. Totum ponitur in diffinitione earum si diffiniuntur, vt digitus est pars hominis, semicirculus est portio circuli. Angulus acutus est minor recto, sed diffi-

niens est prius diffinito. ergo &c.

Tertia est: Partes materiæ, secundùm illum modum quo aliquid dicitur prius, vt principium principiato sunt priores toto. s. indiuiduo quod componunt, nam cõponens est prius composito, & causa effectu, secundùm autem illum modum, quo aliquid dicitur prius, quia potest esse sine alio, & non econuerso, quædam sunt posteriores, quædam simultaneæ, nam minus principales vt digitus, oculus, auris, &c. Non possunt esse sine toto, sed bene econuerso, vt patet, principales autem ut cerebrum epar cor, non possunt esse sine toto, nec totum sine ipsis, vt patet, ergo &c.

Ex ijs ergo patet quod proposito dubio non est simpliciter respondendum, nam in vno sensu sunt priores, in alio posteriores, in alio simultaneæ. Patet etiam ex quibus partibus constituitur quiditas substantiæ sensibilis, quoniam ex ijs quæ intrant diffinitionem eius. Hæ autem sunt partes speciei. Hæc de septimo cap. dicta sint.

CAPVT VIII.

IN octauo capite inuestigandum est, cum diffinitio & quod quid est, quod est significatum diffinitionis, constet ex partibus, quomodo diffinitio est vna, & quod quid est vnum.

Ad resolutionem igitur huius dubij dicemus tria.

Primo, quare idem dubium motum in 2. Poster. non fuit illic solutum.

Secundo, argumentabimur ad partes.

Tertio, resoluemus ipsum.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ Philosophus in 2. Post. mouit hoc dubium. Quare diffinitio significat vnum, & tamen habet partes, puta si diffinitio hominis est animal bipes. Quare significat vnum, puta naturam hominis quæ est vna, cum animal & bipes non videatur esse vnum, sed plura. Hoc quidem dubium ideo illic non determinatur ſm Comment. in comm. 42. quoniam licet sit commune logico & primo philosopho considerare de diffinitione, modis tamen diuersis, nam logicus considerat de ea inquantum est in-

instrumentũ inducẽs intellectum ad intelligere quiditatem rerum, primus autem Philosophus inquantum significat rerum naturas,& ideo reddere causam, quare significat vnum licet habeat partes, magis pertinet primo philosopho, qui considerat naturas rerum, ex consequenti considerat partes diffinitionis, non inquantum prædicantur de diffinito (hoc enim ad logicũ spectat) sed inquantum sunt naturæ rerum diffinitarum, nam si genus & differentia ex quibus constat diffinitio, essent diuersæ naturæ, impossibile esset diffinitionem significare vnum. Quoniam igitur ad primum philosophũ spectat inuestigare si partes diffinitionis sunt idem realiter, vel non, ideo ad ipsum spectat determinatio propositi dubij, nam ex eo solo quod diffinitio & partes diffinitionis prædicantur de diffinito, non potest sciri.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ Arist. pro parte negatiua sic intendit arguere diffinitio, vel constat ex genere & vna differentia, vt animal rationale, vel ex genere & pluribus differentijs, vt substantia animata sensitiua rationalis, sed neutro modo potest significare vnum. ergo &c. Et quod primo modo, non significet vnum arguit sic. Si duo debent significare vnum, necesse est illa esse vnum, vel fieri vnum, nã quoniam homo est album sunt duo nisi fierent vnum ex eo quod homo recipit & participat album non significarent vnum, puta hominem album, quod est vnum per accidens, sed genus & differentia, puta animal bipes sunt duo, quoniã inuenitur animal sine bipede, & non possunt fieri vnum, quoniam cum genus diuidatur contrarijs differentijs, qua ratione fieret vnum cum vna participando illam, eadem ratione fieret vnum cum altera participando eam, sed hoc est impossibile, quoniam contrariæ differentiæ simul inessent eidem generi, ergo impossibile est diffinitionem cõstantem ex vno genere, & vna differentia significare vnum.

Quod aũt secundo modo, non significet vnũ arguitur sic. Sit hęc diffinitio hominis. Homo est animal gressibile bipes alatũ, si istæ tres differentiæ sunt vnum cum animali, & vnũ inter se (ibi.n. intelligimus de vnitate essentiali) hoc ideo est, quia sunt in vno, puta in animali, sed id non sufficit, aliter omnia accidentia quæ sunt in vno subiecto essent vnum

essen-

essentialiter, & sic albedo, dulcedo grauitas in pomo essent vnum essentialiter, quod est falsum vt patet. Præterea, vt inquit Coment. in cõm 43. totus mundus esset vnum essentialiter, quia omnia sunt in cœlo quod est vnum, ergo &c.

Pro parte autem affirmatiua sic arguit. Diffinitio significat rei substantiam; sed rei substantia est vna, vt hominis substantia est vna cum sit vna species, & Socratis substantia est vna, cum sit vnum numero & hoc aliquid. ergo &c.

Quantum ad tertium inuestiganda est ratio quare diffinitio constans ex genere & vnica differentia significat vnum, similiter quando constat ex genere & pluribus differentijs. Exemplum primi, homo est animal rationale. Exemplum secundi, homo est substantia animata sensitiua rationalis, deinde soluenda sunt argumẽta inducta pro parte negatiua.

Aduerte igitur, ꝙ ratio propter quam diffinitio constans ex genere & vnica differentia significat vnum est hæc quia genus & differentia addita generi, & contrahens genus ad speciem non dicunt diuersas essentias, sicut genus & differentia accidentalis vel propria passio, vt animal album, vel animal rudibile, quorum vnum est substãtia & alterum qualitas, sed dicunt eandem essentiam diuersimode conceptum, puta genus sub conceptu confuso, & differentia sub conceptu determinato, vnde in hoc quod dicitur rationale comprehenditur natura animalis, sed specificata sub tali gradu, puta cum ratione. Ex hoc igitur fundamento possumus sic arguere. Ratio constans ex duobus quæ realiter sunt vnum significat vnum, sed diffinitio est ratio &c. ergo &c. Hinc manifeste constat quare species est vnum quid per se: quoniam tam genus quàm differentia dicunt totam naturam speciei: sub diuerso conceptu vt diximus. Et signum quòd dicant totam naturam speciei est, quia tam genus quam differentia vt genus est, prædicantur in recto de specie. Dico autem vt genus, ad differentiam eius quod aliquando est genus, aliquando est materia, vt corpus, nam quando sumitur vt genus prædicatur in recto, vt homo est substantia, & est corpus, est animal. Quando autem sumitur vt materia, prædicatur in obliquo: vt homo est quid compositum ex anima & corpore. Quomodo vero idem possit esse genus & materia,

& quibus rationibus declarabimus in quæstionibus nostris.

Ratio autem propter quam diffinitio constans ex genere & pluribus differentijs significat vnum, est quia vltima differentia quæ dicitur specifica.i.constituens speciem, & dicitur indiuidua.i.non diuisibilis in alias differentias inferiores, continet omnes superiores,quæ dicuntur genericæ,ex consequenti diuisibiles in alias, puta in hac diffinitione, homo est substantia corporea animata sensitiua rationalis,ly rationalis continet omnes præcedentes, quoniam prædicantur de rationali,& præterea,vt inquit Philosophus,si non contineret eas,oporteret multoties idem repetere in diffinitionibus, & fieri nugationem, v. g. cum corporeum diuidatur per animatum & inanimatum,& animatum per sensitiuum, & non sensitiuum,& sensitiuum per rationale & irrationale,si inferior non includit superiorem,ergo erit necesse dicere,ꝙ homo est substantia corporea, corporea, habens animam: similiter quod est animata: animata habens sensum, & quod est sensitiua: sensitiua habens rationem: omnis autem superfluitas & nugatio vitanda est in diffinitionibus: dicendum est ergo inferiorem differentiam continere superiorem,& vltimam includere omnes pręcedentes, quoniam igitur vltima includit omnes præcedentes, ita ꝙ prædicantur de ea prædicatione identica,& vltima complet diffinitionem,ideo diffinitio constans ex genere & pluribus differentijs essentialibus significat vnum,sicut ea quæ constat ex genere & vnica differentia, nam sicut differentia adita generi, non dicit aliam essentiam à genere, sic nec differentia adita differentiæ,dicit aliam essentiam ab ea cui aditur, sed tãtum distinctionem formalẽ,vt plene declarabimus in q. nostris. Vltima ergo differentia dicit totam rei substantiam,ex consequenti diffinitio quę completur per vltimam differentiam manifeste significat vnum.

Ad argumentum primum pro parte negat. dicendum ꝙ genus & differentia non sunt duo realiter distincta, immo sunt vnum, & quando dicitur ꝙ genus inuenitur sine differentia, puta animal sine rationali, ut in asino. Ex hoc non impeditur,quin sint vnum,sed ꝙ non sunt vnum conuertibiliter. Dicendum est etiam ꝙ non inconuenit contraria in

esse

esse eidem potentialiter, differentiæ autem contrariæ non insunt actu generi, quoniam genus secundùm se abstrahit à differentijs, sicut materia secundùm se abstrahit ab omni forma. Ad secundum dubium dico, ꝙ non sunt vnum, quia sint in vno, sed quia vltima includit præcedentes, & prædicantur de ea essentialiter, ex consequenti dicũt eadem naturam, sub diuerso conceptu. Hæc de octauo cap. dicta sint.

CAPVT IX.

IN cap. nono reprobanda est opinio Platonis, quam sibi imponit Arist. de generibus & de maxime vniuersalibus, vt de ente & vno, & de ideis ꝙ non sint substantiæ, & vt perstringamus longum discursum Arist. cuius mentem iam ptractauimus in 5. lib. in cap. xj. dicemus quatuor.

Primo, ꝙ absolute non sunt substantiæ.

Secundo, ꝙ non sunt substantiæ, à singularibus separate.

Tertio, ꝙ ideæ Platonicæ non possunt diffiniri, nec demonstratio potest de eis haberi, ex consequenti vane ponuntur.

Quarto, videndum est in quo Plato bene, vel male dixerit circa huius modi.

Quantum ad primum, aduerte ne procedamus per incognita, ꝙ vniuersalia hic non intelliguntur naturę, quibus potest intellectus attribuere intentionem vniuersalitatis, quæ vt sic dicuntur vniuersalia obiectiue, vt natura hominis, natura equi huiusmodi enim vt sic, sunt substantiæ, habentes esse in singularibus, secundùm veritatem, sed hic intelliguntur naturæ, vt stant sub intentione vniuersalitatis, puta homo, animal, ens, inquantum prædicantur de multis, & apta sunt esse in multis, sic.n. sumuntur à Plat. vt sibi imponit Aristot. & volebat ꝙ vt sic essent substantiæ, & haberent esse extra singularia, & contra hunc sensum intendit arguire Arist.

Dupliciter autem arguit.

Primo, ꝙ nõ sunt substantiæ, inquantũ vniuersalia sunt. i. inquantum prædicantur de multis.

Secundo, nec inquantum sunt partes diffinitionis.

Pro primo sic arguit, cũ omnis substantia sit alicuius pro-

pria substantia,ita ꝙ non est alterius,si vniuersale est substātia est alicuius substantia,aut ergo est substantia omnium de quibus prædicatur aut vnius tantum & non omnium, non potest esse omnium, quoniam cum illa sint plura, & plura sint illa, quorum substantiæ sunt plures impossibile est tale vniuersale,esse substantiam omnium, aliter illa omnia non remaneret plura,sed essent vnum. Quorum.n.substantia est vna, illa sunt vnum nec potest esse vnius tantum, quoniam qua ratione esset vnius,esset etiam aliorum,cum prædicetur de illis,vnde sequitur ꝙ aut omnia indiuidua alicuius vniuersalis erunt vnum numero, si habent vnā substantiam numero,quę sit substantia illius vniuersalis Platonici,aut nō vniuocantur in ipso vniuersali,si est substantia tantum vnius.

Præterea,substantia secundùm id,quod est realiter, ut pręscindamus à consideratione logica,non dicitur de subiecto, quoniam omnis substantia secundùm id,quod est, est alicui propria,sed vniuersale dicitur de subiecto,vt patet. ergo nō est substantia. Et aduerte hanc rationem concludere apud Philosophum,qui considerat rei naturam, & non intentiones rei attributas vt considerat logicus.

Pro secundo sic arguit, si vniuersale inquantum est pars diffinitionis, est substantia, sequitur idem esse substantiam duorum. nam si diffinitur homo,diffinitur per animal,similiter si diffiniretur Socrates,diffiniretur per animal,ergo si animal vniuersale est substantia erit substantia & hominis & Socratis,quod est inconueniens,qm̄ omnis substantia alicuius propria,& non alterius est substantia,vt dictum est.

Præterea,sequitur quod dabitur tertius homo, nam cum homo sensibilis,puta Socrates sit homo, & homo intelligibilis apud Plat.sit homo,sequitur ꝙ datur tertius homo qui de vtroque prædicatur. Et aduerte, ꝙ non solum dabitur tertius,sed quartus & quintus, & sic in infinitum, nam cum Socrates sit homo,& homo intelligibilis sit homo,& homo tertius sit homo, dabitur quartus qui prædicatur de tribus eadem ratione dabitur quintus,& sic in infinitum.

Præterea,sequitur substantiam singularem, non esse vnū per se,qm̄ ex pluribus existentibus in actu non fit vnum per se,sed ex pluribus,quorum vnum sit actus & alterum poten

tia, vt ex forma & materia, vel vtrunque sit in potētia, vt duę medietates existentes in linea in potentia constituunt vnam lineam actu, sed si vniuersalia sint substantiæ, existūt actu in substantia singulari, puta in Socrate existet actu homo & actu animal, ergo Socrates non erit vnum per se.

Sed dices, si vniuersalia non sunt substantiæ, & si ex pluribus in actu non fit vnum per se, sequitur substantiam singularem sensibilem esse, vel incompositam, vel componi ex nō substantijs. Quorum vtrunque est manifeste falsum.

Respondeo, nego consequentiam, datur enim tertium, nā declarabitur infra, ꝙ componitur ex substantijs in potentia, totum enim componitur ex partibus, quæ sunt in potentia in toto. Patet igitur ex omnibus prædictis, ꝙ vniuersalia absolute non sunt substantiæ.

Quantum ad secundum probandum est, ꝙ non sunt substantiæ separatæ à singularibus & arguitur sic. Si homo & equus & leo sunt substantiæ separatæ, cum huiusmodi species componantur ex genere & differentia, ea ratione qua ponuntur species separatæ à singularibus, ponentur etiam genera & differentiæ, quod inconueniens est, vt etiam Plato concedit, consequentia quidem probatur, nam ideo Plato ponit species separatas ab indiuiduis, quia secundū vnam rationem prædicantur de indiuiduis, & quia intellectus potest abstrahere speciem ab eis .i. quia potest intelligere naturam specificam, non intellecto indiuiduo, sed genus ſm vnā rationem prædicatur de omnibus speciebus, similiter differentia, vt patet, ergo &c. Et potest per intellectum abstrahi genus à speciebus, sicut species ab indiuiduis. ergo &c.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ vt imponit Arist. Platoni, posuit Plato ideas vt de naturalibus haberetur scientia, quæ non potest haberi de singularibus naturalibus, eo quod vnumquodque eorum corruptibile est, scientia autem habetur de eo ꝙ potest diffiniri & demonstrari. Intendens igitur Arist. declarare opinionem Platonis esse vanam de ideis, probat etiam ꝙ si darentur non possent diffiniri.

Primo igitur, sic arguit, de singulari non datur diffinitio, quoniam non intellectu, sed sensu cognoscitur singulare, sed idea, cum sit aliquid per se subsistens, & immateriale,

est quid singulare & vnum numero. ergo &c.

Secundo, quia posset responderi rationi præcedenti eam concludere de singulari materiali corruptibili, ideo arguit sic, cũ idea sit quid singulare si diffinitur, talis diffinitio, aut constat ex terminis singularibus, aut communibus, si singularibus, ergo illa erunt synonyma vt si diffiniatur Cicero quod est Marcus Tullius, per synonyma autem non datur competens diffinitio, si communibus ergo diffinitio non cõpetet soli diffinitio, ergo &c.

Quantum ad quartum, dicit philosophus, ex quo Plato ponebat ideas esse substantias bene dixit eas esse per se existentes & extra singularia. Male autem dixit eandem ideam esse in multis singularibus. Repugnat enim aliquod vnum subsistens esse in multis.

Et tu aduerte, quod in reprobatione hac contra Platonem, perfunctoriæ transiui, quoniam & in primo libro & in tertio & iterum in duodecimo Aristot. idem pertractat, & nos pertractauimus ad mentem eius in primo libro in tractatu secundo capite quarto, & in tertio libro capite octauo, & in secundo libro de generatione super textu 52. formauimus de hac materia duas quæstiones, & in quæstionibus nostris super septimum librum huius scientiæ discutiemus, quantum valeant rationes Aristotelis contra Platonẽ, pro nunc aduerte quod Aristoteles incœpit impugnare Platonem de ideis, etiam viuẽte Platone, nam apud Platonem in Parmenide introducitur Parmenides disputans cum Socrate præsente Aristotele de ideis, vbi sic legitur. Antequã exercitatus sis ò Socrates, scilicet in positione idearum, definire aggrederis, quid pulchrum, iustum, bonum, & aliarum quamlibet specierum. Hoc enim pridem animaduerti hic te audiens. vna cum Arist. disputantem. pulcher sane atque diuinus hic impetus tuus, quo ad rationes aduolas. Ceterum collige teipsum, diligentiusq. te in ea facultate exerce, quæ inutilis esse videtur, & à multis garrulitas siue nugatio nuncupatur, dum iuuenis es, alioquin te veritas fugiet. Hæc ibi ad literam. Hæc pro quanto spectant ad nonum caput dicta sint.

Caput

CAPVT X.

IN cap.decimo declarandum est, quòd substantia, quæ est quod quid est, siue quiditas rei sit principium & causa, & ad euidentiam propositi dicemus tria.

Primo, quòd est principium & causa.

Secundo, mouebitur dubium & soluetur.

Tertio, quòd non est principium siue causa materialis, sed formalis.

Quantum ad primum, ponitur hæc conclusio. Quiditas rei, est principium & causa, puta quiditas hominis, id est id quod est homo, puta animal rationale, vel compositum ex corpore & anima intellectiua est causa & principium omnium quæ per se consequuntur ad hominem, puta quod homo sit electiuus & deliberatiuus, & risibilis &c. & probatur. De quiditate rei nõ formatur quæstio propter quid, sed per ipsam soluuntur alia quæsita propter quid, ergo est principium & causa, consequentia quidem manifesta est, quoniam propter quid dicit causam, vt propter grauitatem lapis descendit. Antecedens vero quo ad primam partem sic probatur. In omni quæstione propter quid, quęritur aliquid aliud de aliquo, puta propter quid in luna est eclipsis, nam eclipsis aliud est à luna, sed quiditas non est aliquid aliud ab eo cuius est quiditas, vt declaratum est supra, ergo &c. Et propterea si quis quæreret, propter quid homo est homo, nihil quæreret, nec si quis quæreret, propter quid homo est animal rationale. Iste enim sunt propositiones immediate nisi forte quis dicat vt inquit philosophus, quia idem prędicatur de seipso vel quia vnumquodque est indiuisibile, siue vnum sibi ipsi. secunda pars antecedentis si declaratur, licet apud logicum, quæstio propter quid reducatur aliquando in causam formalem, vt propter quid homini inest intellectus & voluntas, respondetur propter animam intellectiuam existẽtem in homine aliquãdo in causam materialem, vt propter quid gladius est durus, respondetur propter ferrum aliquando in causam efficientem, vt propter quid lapides & ligna fiunt domus, respondetur propter artem ædificatiuam. Ali-

quando

quando in causam finalem, vt propter quid sumitur medicina, respondetur propter sanitatem, tamen apud primum philosophum proprie reducitur in quod quid est, siue indefinitionem indicantem rei quiditatem, vt propter quid lapis est suastbntia, quia est ens per se propter quid triangulus habet tres angulos, quia est ens per se propter quid triangulus habet tres angulos, quia est figura rectilinea, habens angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis sibi oppositis, & huius quidē ratio est quoniam sicut vnumquodque per suā quiditatem est talis, vel talis naturæ, ita per eandem insunt sibi tales proprietates effluentes à rei quiditate vt calor & leuitas à quiditate ignis, cum igitur de quiditate non stat quęstio propter quid, & per ipsam saluantur cetera quæsita, manifestum est, quòd dicit principium & causam.

Quantum ad secundum, aduerte, quoniam dictum est, qđ in omni quæstione propter quid, quæritur aliud de aliquo dubium consugit, quoniam stantibus prædictis dum quæritur quid est homo quæstio nulla esset, non enim quæritur aliud de aliquo, sed de eodem simpliciter quæritur quid sit.

Ad hoc dicendum, quod licet in quæstione quid, non quęratur formaliter aliud de aliquo, tamen cum quæstio quid & quæstio propter quid coincidant in idem numero, vt probatur in lib. 2. Poster. potest verti quæstio quid in quæstionem propter quid, & tunc manifeste apparebit quod hoc de illo quæritur, verbi gratia, scito quod homo est animal rationale, potest quæri, propter quid Socrates est homo, & respondetur propter animal rationale, vt igitur in quæstione quid, quæratur aliquid aliud de aliquo, vertatur in propter quid, & tunc nullum erit dubium.

Ex quibus corollariæ sequitur, quod in substantijs simplicibus in quibus non est aliud, & aliud non potest formari quæstio propter quid. Quoniā de omni eo quod quæritur, contingit aliquid cognoscere, puta de luna cognosco quod eclipsatur, sed ignoro causam propterea formatur quæstio propter quid, sed in simplicibus cum non sit aliquid & aliquid, non contingit aliquid scire, & aliquid ignorare, sed aut totum scitur, aut totum ignoratur. Ergo in eis, non habet locum proprie quęstio propter quid, sed est alius modus nobis

per

perueniendi in cognitionem earum.s.à posteriori,& per effectum,vt declarabitur in lib.12.vbi per motum æternum inuestigabimus substantiam æternam immaterialem.

Quantum ad tertium,aduerte,ꝙ cum in hoc lib.7.loquamur de quiditate substantiæ sensibilis,quæ est composita,necesse est huiusmodi quiditatem esse, vel partes componentes, vel id, quod resultat ex partibus componentibus, puta ꝙ quiditas hominis sit caro & ossa, & quiditas lapidis sit ignis, terra,& alia elementa,vel aliquid, vt tertium resultãs ex eis,non potest autem esse partes componentes,quoniam stat partes componentes saluari,& tamen quiditas compositi non saluatur,nam sicut literæ a,b,componentes syllabam ab,quando separantur ab inuicem saluantur,& tamen syllaba ab non saluatur, ita elementa componentia lapidem qñ corrumpitur saluantur,& tamen substantia lapidis non saluatur,cum igitur partes componentes ad principium & causam materialem pertineant, patet quiditatem rei non esse principium,aut causam materialem, relinquitur igitur vt sit entitas resultans ex partibus vnitis,quæ quidem dicitur esse principium,aut causa formalis quæ non est forma partis. illa nanque non est quiditas, sed pars quiditatis, vt declaratũ est supra,sed dicitur forma totius, ut humanitas, equinitas, quæ quidem,vt diximus supra in cap.3. potest signari nomine abstracto,& tunc habet rationem quo & signari nomine concreto & habet rationẽ quod,& dicitur ipsum quod quid est,& significatum diffinitionis,& pro tanto apud primum philosophum habet rationem principij formalis, quia est ratio per quam insunt proprietates, & demonstratur de subiecto &c.

Hæc de capite decimo dicta sint,& ibi terminatur resolutæ sententia Aristotelis in septimo libro Metaphysicæ.

Eiusdem

EIUSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SUPER OCTAVO LIBRO METAPHYSICAE.

ECUNDUM ordinem positum in principio septimi libri in hoc 8. lib. agendum est de substantia sensibili modo reali, inuestigando de partibus & principijs suis intrinsecis, cùm enim sit substantia composita necesse est ipsam constare ex principio materiali, & principio formali. Totam igitur sententiam in vnico tract. perstringentes diuidemus ipsum in quatuor capita.

Primo declarabitur, ꝙ materia & forma insunt substantiæ sensibili, vt principia intrinseca constitutiua.

Secundo, considerabuntur quæ consideranda sunt à primo Philosopho de forma.

Tertio, considerabuntur quæ consideranda sunt à primo philosopho de materia.

Quarto, considerabitur de causa vnionis earum adinuicē, & propter quid ex eis sit vnum quod est substantia composita quæ est vna per se.

CAPUT PRIMUM.

IN primo cap. manifestabitur in omni substantia sensibili esse materiam & formam vt principia intrinseca cō ponentia. Et de materia quidem dicemus tria.

Primo

Primo, in quo differt à forma, & à composito.

Secundo, ꝙ in omni substantia sensibili necessario ponitur materia.

Tertio, ꝙ non in omni substantia sensibili est eodem modo materia.

Quantum ad primum, aduerte materiam, formam compositum in hoc distingui essentialiter, ꝙ materia non est aliquid actu demonstratum ſm se, sed est in potentia, vt per aduentum formæ fit aliquid actu, puta ferrum ſm se non est gladius, sed per aduentum formæ gladij fit gladius actu, vt etiam declaratum est in 2. phys. tex. xj. forma vero distinguitur à materia, quia est actus, & ea fit aliquid actu, dat enim esse actu ei cuius est forma, & est separabilis ſm rationem .i. diffinitionem à materia, non autem ſm esse, ſm rationem dico, quoniam cum forma sit actus non repugnat esse per se cognoscibilem, cum autem materia sit pura potentia, non est cognoscibilis nisi per formam, vt declaratum est in primo phys. tex. 70. patet igitur formam esse separabilem à materia ſm cognitionem, non autem materiam à forma, quoniam esse per se cognoscibile repugnat potentiæ passiuæ, vt declarabitur in nono lib. Dico autem nō ſm esse, quoniam, vt inquit Comment. in hoc lib. in comm. 3. impossibile est formam separari à materia, quod intelliges tu de forma naturali educta de potentia materiæ, vt præserues te ab anima intellectiua, vel si includatur anima intellectiua, dictum Cōment. erit verum de forma inquantum forma .i. quo ad actū informandi, non autem quo ad substantiam, & sic verum est vniuersaliter nullam formam informatiuam materiæ esse separabilem à materia secundū esse informatiuum, cum quo tamen stat eam esse separabilem secundùm substantiam, vnde de anima separata verum est dicere, ꝙ est substantia per se existens, non tamen actu forma, cum actu perficiat materiam. Compositum autem quod est tertium resultās ex ijs, est separabile simpliciter .i. vt inquit Comment. in comm. 3. & secundùm diffinitionem, cum sit ens actu, ex consequenti est secundùm se cognoscibile, & secundùm esse, quoniam cū sit illud quòd proprie generatur, & corrumpitur, vt declaratum est in 7. lib. conuenit ei separatim existere .i. habere

esse distinctum à quocunque alio composito, & ideo solum compositum dicitur proprie hoc aliquid & ens actu, est igitur materia ens in potentia, forma vero actus, compositum autem quod existit actu.

Quantum ad secundum, aduerte, quòd fundamentum venandi materiam esse in omni substãtia sensibili est, quia omnis substantia sensibilis cum sit naturalis, mutabilis est, in omni autem mutatione tam accidentali q̃ substantiali, cum eius termini sint oppositi, necesse est dari subiectum, quod habet rationem materiæ, quod aliquando est sub vno termino, & aliquando sub alio, vt in alteratione, idem subiectum, aliquando est album, aliquando nigrum, & in augmento, aliquando est sub parua quantitate, aliquando sub magna, est enim processus à parua ad magnam, vel à minori ad maiorẽ quantitatem, & in motu locali, aliquando est in vno situ, deinde in alio, & in generatione substantiali. necesse est dari subiectum. quòd recipit vnam formam cum abiectione alterius, & hæc omnia iam pertractata sunt in primo Phys. vbi declaratum est in omni fieri naturali vltra duo contraria requiri tertium, id est subiectum quod sit successiue receptiuũ contrariorum, & hoc incipiendo à tex. 51. vsque in finem lib. Cum igitur omnis substantia sensibilis mutabilis sit. & non possit saluari mutatio sine materia necesse est in ea poni materiam vt principium intrinsecum, ita tamen quòd vt inquit Comment. in cõm. 4. materia quæ est subiectum in trãsmutatione substantiali, sit in omni potentia, quæ autem subiectum in transmutatione accidentali sit in actu quo ad esse substantiale, in potentia autem quo ad formam accidentalem recipiendam, & vt sic est media inter esse actu, & non esse.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd cum substantia sensibilis diuidatur in sempiternam, quale est cœlum, & in generabilem ac corruptibilem, qualia sunt elementa & elementata, alio modo est materia in substantia generabili & corruptibili, & alio modo in sempiterna. nam in generabili, & corruptibili est materia quæ est subiectum generationis & corruptionis, & dicitur materia subiecta priuationi, quoniam dum est sub vna forma est priuatiua alia, & est in potentia ad ipsam,

ipſam,& ſicut eſt ſubiectum generationis ac corruptionis,ſic eſt ſubiectum aliarum mutationum, omne enim generabile eſt alterabile & mobile ſecundùm locum, in ſubſtantia vero ſempiterna cum non ſit generabilis,nec alterabilis,vt pbatur in primo cœli.alteratione proprie dicta, ſed mobilis tantum ſecundùm locum,eſt materia,quæ ſolius mutationis localis eſt ſubiectum, & hanc vocat Ariſt. materiam localé, quoniam per ipſam eſt ſubſtantia ſempiterna ſenſibilis, in potentia ad diuerſa,vbi ſucceſſiuæ, aliã autem vocat generabilem & corruptibilem,quod tu intelliges ſubiectiuæ & nõ terminatiuæ,alioquin contradiceret ei quod dixit in lib. 7. tex.26.& in primo Phyſ. tex. 82. Dixi autem alteratione proprie dicta, quæ fit ſecundùm qualitates actiuas & paſſiuas,& quæ eſt vere motus in prædicamento qualitatis, vt excipiam illuminationem quæ fit in ſubſtantia ſempiterna, vt in aſtris,& præcipue in luna,ſed huiuſmodi illuminatio non eſt motus localis, licet igitur in omni ſubſtantia ſenſibili ſit materia,non tamen in omni eodem modo. Tu tamen aduerte,quòd licet alio modo ſit materia in cœlo & in ijs corruptibilibus,tamen in omnibus eſt pars eſſentialis, ita ꝙ & cœlum & inferiora vere ſunt compoſita ex materia & forma modo ſibi conuenienti,vnde non acceptabis dictum Cõment.in cõm. 4. cum dicit, ideo videmus quòd cœlum non componitur ex materia quæ eſt in potentia, & forma quæ eſt in actu. Et ſcias ꝙ contra Cõment.formaui q.in hoc lib. 8. pro defenſione B. Thom. vide eam ad placitum.

Poſtquam manifeſtauimus in omni ſubſtantia ſenſibili dari materiam vel principium intrinſecum, nunc agendum eſt de forma,& declarandum quomodo neceſſario eſt in ea, & eſt de ſubſtantia eius,& dicemus duo.

Primo,quid de hoc ſenſerint antiqui.

Secundo,quid de hoc dicendum ſecundùm Ariſt. & veritatem.

Quantum ad primum, aduerte, quòd omnes antiqui in quolibet ſenſibili ponebant formam,vt ſeruarent diſtinctionem rerum abinuicem,quæ ſumitur non à materia, quoniã in ea conueniunt,ſed à forma,vnde recitat Ariſt. Democritum aſſignantem in rebus tres differentias,ſcilicet ſecũdùm figuram,

figuram, secundùm situm, secundũ ordinem, quæ tamen non sufficiunt, vt declarat Aristot. in tex. nam multo plures aliæ sunt rerum differentiæ ad prædictas tres non reducibiles. Differunt nanque aliqua compositione, aliqua mixtione, aliqua colligatione, aliqua tempore, aliqua loco, aliqua mollicie, & duritie, raritate, & densitate, grauitate, & leuitate, licet autem formam in quolibet sensibili ponerent, tamen decipiebantur in hoc, ꝙ non posuerunt aliquam formam esse de substantia rei, existimabat enim totam substantiam rei esse materiam, & formas omnes esse accidentia, vt declaratum est in 2. phys. tex. 7. & propterea, negauerunt generationem & corruptionem substantialem. vt patet in primo de generatione, tex. 5. ibi Democritus, & Leucippus, verum positionem hanc satis improbauimus in primo de generatione, & in quæstionibus nostris, ideo nolo in hoc immorari, sed sufficit pro nunc tibi constare, quod si sequeremur antiquorum sententiam non esset substantia sensibilis constans ex materia, & forma, vt partibus substantialibus, sed tota substantia esset materia. reliqua autem omnia essent, aut passiones, aut dispositiones, aut habitus, vt dicit Aristot. in 2. physicorum, tex. 9.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ Arist. manifestat in substantia sensibili esse formam, vt actum substantialem ratione sumpta à differentia substantiali, & intendit sic arguere. Quælibet substantia sensibilis habet suam diffinitionem, siue suum quod quid est. ergo habet genus, & differentiam. ex his enim constat diffinitio, vt patet in lib. 7. huiusmodi autem genus, & differentiam, necesse est esse prædicata, non per accidens, nec per se in secundo modo per se, sed per se primo modo, vt declarauimus in 7. lib. ex consequenti necesse est, vt sint prædicata, quiditatiua, & substantialia, sed genus sumitur à materia. differentia autem à forma. ergo sicut quod quid est substantiæ sensibilis constat ex genere, & differentia substantiali. sic ipsa substantia sensibilis constat ex materia, & forma, vt partibus substantialibus. Præterea cum substantia sensibilis non habeat esse actu, nisi per formam, nam sicut gladius non est gladius, nisi per formam gladij, sic nec caro, nec os, nec homo habent esse actu, nisi per
pro

propriam formam, necesse est dicere huiusmodi formam esse substantiam, & magis substantiam, quàm materiam, quoniam dat esse substantiale, magis quàm materia dat enim esse actuale. materia autem tantum potentiale. Tenendum est igitur secundùm Arist. & veritatem substantiam sensibilem constare ex materia, & forma, quorum vtrunque est substantia. & quoniam forma est, quæ distinguit, ideo necesse est diuersas formas esse diuersarum materiarum, ita vt proprius actus fiat in sua propria materia. hinc videmus aliam esse materiam, scilicet proximam, in qua recipitur forma lapidis, & aliam, in qua recipitur forma plantæ.

Propterea dixit Arist. in 2. de Anima. tex. 26. vniuscuiusque actus natus est, non in qualicunque, sed in propria fieri materia, & quoniam diffinitio debet sufficienter declarare naturam rei diffinitæ. ideo qui diffiniunt sensibilia per solam materiam, aut per solam formam male diffiniunt. Quæ autem diffinitiones complectuntur vtrunque. approbantur etiam ab Archita, sicut qui diffinit serenitatem dicẽs, quòd est quies in aëre multo. nam quies est forma, & aër multus est materia, & tranquillitas est æquitas maris, æquitas forma, mare est materia. Hæc de primo cap. dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. debemus considerare ea, quæ à primo Philosopho cõsideranda sunt de forma. & sunt quinq;. Primo, forma rei sensibilis non est tota quiditas, uel essentia eius, sed pars. nam si esset tota essentia eius. ergo nomen impositum substantiæ sensibili, vt homo, & animal, & domus importaret solam formam, sicut dixit Plat. ideas, vt per se hominem & per se leonem dicere tantum formas separatas à materia, sed hoc est falsum, quoniam animal importat animam in corpore, & non solam animam, præcipue cum animam sit alicuius corporis actus, & domus non importat tantum tegumentum, sed tegumentum compositũ ex lapidibus, & lignis &c. & quod huiusmodi nomina non significent solam formam. patet ex hoc, quoniam in formis separatis à materia idem est quod quid est, & id cuius

est in his autem sensibilibus non est idem, quod quid est, & id cuius est, vt declaratum est in lib. 7. ergo &c. quiditas substantiæ. ergo sensibilis non est sola forma, sed quid resultans ex materia, & forma.

Secundo, forma est aliquid præter partes materiæ, puta compositio domus est aliquid præter lapides, & ligna. & anima est aliquid præter corpus, & partes corporis. nam cum forma sit actus, & perficiat materiam, necesse est vt sit aliqd præter materiam. alioquin actus, & potentia coinciderent.

Tertio, nulla forma est per se generabilis, & corruptibilis, sed tantum per accidens, scilicet ad generationem, & corruptionem compositi. id declaratum est in 7. lib. in cap. 6.

Quarto, formæ rerum corruptibilium non sunt separatæ à materia, vt existimauit Plat. & aduerte, q ly formæ non stat solum per formam partis, sed pro quiditate specifica, vt humanitas, equinitas, & lapideitas, id quidem pertractatum est diffuse in 3. lib. & in 7. lib. contra Plat. & in hoc 8. lib. Arist. declarat propositum in artificialibus, de quibus constat quòd non sunt separata, vt domus, vas, scamnum &c. & quoniam aliquis posset dicere non esse eandem rationem de formis artificialibus, & naturalibus, quoniam ille sunt accidentia, quibus esse est inesse materiæ, & subiecto. iste autē sunt substantiæ, quibus non repugnat esse sine materia. vnde Plato id aduertens posuit formas naturales, & non artificiales separatas.

Contra hanc responsionem sic instat Aristot. si species, & quiditates, siue formæ rerum sensibilium sunt separatæ habebit locum dubitatio Antisten. philosophi, licet indocti forte propter imperitiam logicę contra Plat. Dixit. n. Antisten. nihil posse diffiniri, quoniam extimabat quiditatem cuiuscunque rei esse simplicem diffinitionem autem cum sit oratio longa, quoniam componitur ex genere, & differentia nō posse conuenire rei simplici, ex consequenti nullam quiditatem posse diffiniri. Dicit igitur Arist. si formæ rerum sensibilium sunt separatæ à materia sunt simplices. ergo non possunt diffiniri, cum diffinitio constet ex genere, & differentia, & genus correspondeat materiæ. differentia autem formæ, & sic dubitatio Antisten. concludet contra Platonem.

Quinto,licet formæ,& quiditates rerum non sint numeri,vt existimauit Pithag.& Plat.tamen in quatuor assimilantur numero,primo sicut omnis numerus tandem resoluitur in indiuisibilia,id est in vnitates,sic omnis diffinitio quæ est indicatiua quiditatis resoluitur in indiuisibilia,id est in primum genus,& primam differentiam, aliter si diffinitionis esset diffinitio in infinitum, non esset status in partibus diffinitiuis,ex consequenti de nullo haberetur scientia, vt dictum est in secundo lib.& propterea illic Arist.probauit esse statũ in causis materialibus,& formalibus. secundo,sicut non remanet idem numerus aliquo etiam minimo (quale est vnitas) addito,vel subtracto,sed fit alia species,vt patet si ternario additur vnitas,non remanet ternarius, sed fit quaternarius,& si à quaternario remouetur vnitas,non remanet quaternarius, sed fit ternarius, sic in diffinitionibus indicantibus quiditates,& compositis ex genere,& pluribus differentijs,si addatur,vel subtrahatur differẽtia fit alia diffinitio, & nõ remanet eadem quiditas, verbi gratia in diffinitione animalis,quæ est hæc. animal est substantia animata,& sensitiua,si remouetur sensitiua fiet diffinitio plantæ,si additur rationale fiet diffinitio hominis, tertio, sicut numerus est vnus,puta binarius per vltimam vnitatem,& similiter ternarius per tertiam vnitatem,& sic de reliquis,sic natura rei sensibilis,puta hominis habet vnitatem à forma sua, ab eodem enim res habet esse,& vnum esse,sed à forma habet esse, ergo &c. ex quo sequitur corollariæ,quod ea sunt vnum, quorum est vna forma,& plura,quorum sunt plures formæ,quarto,sicut numerus non recipit magis,& minus,& minus, stat enim in indiuisibili,quælibet enim trinitas est æque trinitas inquantum trinitas,sic forma,& quiditas specifica non recipit magis,&minus,non enim vt inquit Comment.vnus homo est maioris humanitatis secundùm formam,id est ſm naturam specificam hominis,quàm alius homo, sed si suscipit magis,&minus,hoc est materia.i.si consideretur cũ dispositionibus,quæ se tenet ex parte materiæ, quia sunt ratio recipiendi formam,potest dici recipere magis, & minus, non quidem secundùm se,sed ratione dispositionũ,quæ sunt qualitates intensibiles,& remissibiles. Hæc de 2.cap. dicta sint.

CAPVT. III.

IN tertio cap.confiderabimus,quæ à primo philofopho confideranda funt de materia,& funt octo.

Primo,fi eft vna materia omnium,quæ fiunt,id eft omnium generabilium,& corruptibilium.

Secundo,pofito quòd fit vna,vnde prouenit diuerfitas,& multitudo.

Tertio, fi ad habendam rei cognitionem fufficit affignare primam materiam,& idem intellige de alijs caufis.

Quarto,fi eft materia in fubftantijs naturalibus æternis.

Quinto,fi eft materia in accidentibus.

Sexto,fi eorum,quæ quandoque funt,& quandoque non funt,non tamen per fe generantur,&corrumpuntur eft affignare materiam.

Septimo, fi materia eft in potentia æqualiter, & fine aliquo ordine ad duo contraria.

Octauo,fi vinum eft materia aceti,& viuũ materia motui.

Quantum ad primum aduerte,quòd Arift.duplicem materiam affignat,fcilicet primam,& propriam. De prima dicit quòd eft eadem,fiue funt eadem prima corpora, vt quatuor elementa,ex quibus generantur omnia compofita inferiora,& in quæ refoluuntur. De propria dicit, quod non eft eadem omnium,fed diuerforum diuerfe funt, vt materia flegmatis eft dulcis cibus,& craffus,fiue vnctuofus,& materia cholerææ eft cibus amarus,& ratio eft, quoniam flegma humidum eft,dulcia,&vnctuofa humida funt,amara vero ficca, cum igitur cholera fit ficca, & vnumquodque generetur ex fibi cõuenienti generatur cholera ex cibo amaro, & flegma ex dulci. Tu tamen aduerte, quòd contingit eiufdem effe plures materias,quodam tamen ordine,vt pote quando vnũ fit ex alio,verbi gratia flegmatis eft materia,dulce,&vnctuofum,fiue pingue hoc tamen ordine, quod pingue fit ex dulci,cum pingue fit fapor medius,&dulce eft fapor extremus, & media fiunt ex extremis. Item materia cholerææ eft amarum, & terreftre combuftum, hoc tamen ordine, quòd amarum fit ex terreftri combufto, & hæc manifeftata funt

in lib.de sensu & sensato. Item aduerte, quòd duobus modis contingit aliquid fieri ex aliquo, vt ex materia. Primo via generationis, vt quando vltimum est ex primo, quia primum transmutatur in vltimum, vt quando elementa transmutantur in compositum. Secundo via resolutionis, vt quã do primum est ex vltimo, quia vltimum transmutatur in primum, vt quando compositum resoluitur in elementa.

Quantum ad secundum, aduerte quòd licet sit vna prima materia generabilium, tamen plures causas, possumus assignare diuersitatis, & pluralitatis in entibus, & primo potest prouenire ex diuersitate agentis, vel quia si sit vnum agens potest diuersimode agere, & id maxime patet in artificialibus. nam ex ligno potest statue factor facere imaginem, & carpentarius facere arcam, vel si idem homo habeat vtranq; artem, faciet vtrunque ex ligno, quoniam licet sit idẽ agens supposito, non est tamen idem formaliter. stante igitur vnitate materiæ etiam proprie possunt causari diuersa propter diuersitatem agentis. secundo potest prouenire ex diuersitate formarum specificarum nam quandam formę sunt, quę in eadem materia sunt apte recipi, vt forma statuæ, & scãni, & arcæ in ligno. quædam autem est, quæ non potest recipi, nisi in vna materia, vt forma serte in ferro propter duritiem & non in ligno, nec in lana, & hæc diuersitas reducitur in diuersitatem materiæ, quæ tamen sumitur à diuersitate formæ, & finis ex quibus sequitur corollarie, quòd si forma nõ determinat sibi determinatam materiam, vt dictum est de serra. stante eodem agente, & diuersa materia non inconuenit idem secũdùm speciem produci, vt artifex producit phialam in auro, & phialam in argento, quæ tamen secundùm speciem non distinguuntur. si autem agens esset vnum, & materia, tam prima, quàm propria esset vna, esset impossibile seruare distinctionem, & diuersitatem specificam in entibus naturalibus. Tu tamen aduerte, quòd cum diximus quasdam formas aptas recipi in eadem materia, intelligendum est de formis artificialibus, vt inquit Comment. in cõment. 11. nam qualibet forma naturalis habet materiã propriam, in qua recipitur ex secundo de Anima, tex. 26.

Quantum ad tertium, aduerte, si debet cognitio haberi

propria,&distincta alicuius nō sufficit assignare causam materialem remotam,puta quatuor elementa,sed propria, puta in homine est assignandus menstruus sanguis pro materiali causa propria. nam per causas vniuersales, & remotas non habetur cognitio de re,nisi imperfecta,& confusa. ideo dixit Arist.in primo Poster. tunc arbitramur scire cum causam cognoscimus, & quoniam illius est causa, scilicet propria,&quod dictū est de causa materiali,intellige de alijs causis, verbi gratia causa efficiens in homine est sperma maris, causa formalis est illa forma,quæ dat quiditatem homini,id est per quam homo est homo,vt anima intellectiua, causa finalis est illa,propter quam fit homo,puta propria operatio, & vltima perfectio sua. Tu tamen aduerte, ꝙ causa formalis,& finalis multotiens sunt idem. nam forma inquantum dat esse est causa formalis, & inquantum terminat generationem est causa finalis, vnde solet dici formam esse finem generationis,sed non rei genite illud enim est propria operatio,in qua stat rei perfectio.

Quantum ad quartum,aduerte, quòd Arist. per substantias materiales æternas intendit,vt dicit Comment. in cōm. 12.elementa quæ sunt æterna secundùm totum, & corpora cœlestia dicit,igitur ꝙ de his alia ratio est,quàm de generabilibus, quoniam quædam eorum (& hæc sunt omnia corpora cœlestia,vt excipiat elementa) forsan non habent materiam. aut si habent non talem qualis est in generabilibus, qm̄ alia est sub priuatione, per quam dum est sub vna forma est in potentia an aliam. & hanc materia, vt diximus in 1. Phys. cognouimus ex generatione,& corruptione substantiali,cui necesse est assignare subiectum quod successiue stet sub vtroque termino, hanc igitur constat non esse in cœlo, cum sit elongatum à generatione, & corruptione, verum quia cœlum mouetur secundùm locum, & dum est in vno, vbi est in potentia ad alterum vbi,ideo necesse est ponere in cœlo materiam mobilem secundùm locum, id est per quam cœlum est in potentia ad diuersa loca, & hanc Arist. supra in tex. 4. appellauit materiam localem.

Sed dicet, vtrum hæc materia localis sit vere, & proprie materia,ita quòd ex se sit ens in pura,& potentia, & pars cō

positiua corporis cœlestis.

Respondeo secundùm Comment. in cõm. 12. non est vere materia, inquit enim, materia in rei veritate, cuius esse est in potentia non inuenitur, nisi in rebus generabilibus, & corruptibilibus, substantiæ vero æternæ, quia in eis non est potentia ad corruptionem non est in eis materia, sed materia eorum est aliquid existens actu, scilicet corpus, ideo dignius habet hoc nomen subiectum, quàm hoc nomẽ materia. Hęc Comment. Et aduerte, ꝙ in eodem cõm. dicit cœlum non esse compositum ex materia, & forma, sed ex corpore, & forma animata intelligibili, quæ. s. mouet cœlum localiter, hæc fuit mens Comment. quam reprobat B. Thom. in 8. Phys. lect. 21. & in prima parte, q. 66. art. 2. & tu videbis q. nostram Metaphys. in hoc 8. lib. vbi sustineo viam B. Thom. declarãs, quomodo vere est materia in cœlo, quæ ex se ens est in pura potentia, cuius tamen potentialitas iam perfecta, & completa est ex forma quàm habet, nec te moueat quòd B. Thom. in hoc 8. lib. exponens tex. 12. ibi, in naturalibus quidem &c. videtur declarare ad viam Cõment. & vtitur termino Comment. s. subiectum, sic enim dicit, corpus cœleste vniuersaliter nullo modo habet materiam, si subiectum materiam nõ dicat, vel habet materiam ad vbi, si subiectum dicatur materia, licet in quam sic dicat hic, tamen melius considerans in 8. Phys. & in primo cœli, & in prima parte declinauit omnino à via Comment.

Quantum ad quintum, aduerte, quòd Comment. exponit ly in accidentibus non, vniuersaliter, sed de accidentibus quæ apparẽt in corporibus cœlestibus, vt de eclipsi, sicut exẽplificat Arist. verum quia exemplificat etiã de somno, quod constat non esse in cœlo, melius est, vt dicamus Arist. hic intelligere de accidente vniuersaliter, quod est priuatiuum. in tex. autem sequenti de accidentibus positiuis, & de omnibus formis, quæ non per se generantur. loquendo ergo de accidentibus priuatiuis dicit Arist. quòd non habent materiam, quæ, scilicet sit ens in pura potentia, in qua immediate recipiantur, sed materia eorum est substantia, quæ patitur & recipit accidens in priuatiuum, & quoniam huiusmodi substantia est subiectũ talis accidẽtis potest dici materia, solet enim

subiectum dici materia pro quanto recipit accidens, sicut materia recipit formam, & exemplificat de eclipsi lunæ, de quasi quæratur materia. respondebitur, quod est luna, quæ patitur defectum luminis, si quæratur causa eius efficiens. respondetur quòd est terra, quæ interiacens dimetraliter inter solem, & lunam prohibet lunam illuminari à sole. & si quæratur causa eius finalis forte non poterit assignari, quia eclipsis contingit propter motum, & propter necessitatem cõuersionis lunæ ad solem, & non propter aliquod intẽtum ad extra, & si quæratur causa formalis, dicetur, ꝙ est ratio, & quiditas rei quæsitæ, puta eclipsis est formaliter priuatio luminis, sed hęc ratio erit diminuta, nisi addatur causa efficiẽs, vt sic dicatur, eclipsis est priuatio luminis in luną prouenIẽs ex obiecta terra inter solem, & lunam, exemplificat etiam de somno, cuius causam materialem, & primũ principium, siue radicem, & causam effectiuam, & formalẽ, & finalem diffuse declarauimus in Epit. nostra sup lib. de somno, & vigilia.

Quantum ad sextum, aduerte, ꝙ non solum accidentia priuatiua carent materia, ex qua, sed eorum materia est eorum subiectum, immo & quæcunque accidentia positiua, quæ aliquando sunt, & aliquando non sunt, licet non generentur per se, sed per accidens, sicut quãtitates, & qualitates, & formæ substantiles, nam quæcunque habent materiam, ex qua in his generabilibus sunt transmutabilia adinuicem & vtrum generatur ex altero, & vnũ elementum ex altero, & homo albus ex hoĩe nigro, sed vna qualitas, nec quãtitas, nec forma substantialis, transmutatur in aliã, nec generat ex alia, vt declaratum est in primo, & in 5. Phys. & in 7. Metaph. in hoc ergo non datur materia, ex qua, sed in qua.

Quantum ad septimum, aduerte, ꝙ contraria sunt in duplici differentia, quædam. n. sunt talis naturæ, ꝙ quando vnũ eorum est in materia actu, alterum est in potentia, & quando fuerit actu sub eo iterum est in potentia ad alterum, v. g. quando corpus animalis est ægrum est in potentia ad sanitatem, & quando est actu sanum est in potentia ad ægritudinẽ, & econuerso. Item quando aër est tenebrosus est in potentia ad lucem, & quando actu est sub luce est in potentia ad tenebras, & econuerso, quædam autem sunt talis naturæ, ꝙ vnum

vnum comparatur ad alterum, vt ad terminum, ita ꝙ vnum præsupponit alterum præfuisse in materia, sicut terminus præsupponit viam. Respectu quidem primorum materia indifferenter se habet ad ea, & sine ordine prioris, ac posterioris. Respectu autem secundorum quodam ordine se habet ad ea. nam materia prius respicit illud contrarium, quod est vt habitus, & est sicut via ad aliud quod est, vt priuatio, vnde aqua, quæ est materia humidorum prius respicit formam vini, deinde formam aceti. est enim vinum via ad acetum, & nõ econtrario, & materia animalis prius respicit vitam, posterius mortem, quoniam vita est via ad mortem, & nõ econuerso, & quando est sub vita est in potentia ad mortem, sed non econuerso.

Quantum ad octauum, aduerte, quòd cum acetum sit corruptio vini, non potest vinum esse materia aceti. Materia enim permanet in eo, ex quo fit, vt declaratum est in j. Phys. tex. 60. & in hoc distinguitur materia à priuatione. constat autem quòd non permanet vinum in aceto, immo corrumpitur ab eo, idem dico de viuo, & mortuo. Etsi quæras quæ sit materia aceti, dico ꝙ est aqua, quæ secundùm ordinem prioris, & posterioris respicit formam vini, & formam aceti, sed prius formam vini, & materia animalis prius respicit vitam, deinde mortuum. Et si quæras, quomodo ergo hæc est vera ex vino fit acetum, & ex viuo fit mortuum. Dico, ꝙ ly ex, signat ordinem, & non materiam, vnde in eodem sensu hæ verificatur, ex vino fit acetum quo verificatur ista ex mane fit meridies, id est post mane, sic in proposito ex vino fit acetum, id est postquam materia vini recepit, & quoniam sic formam vini recipit formam aceti, eodem modo expone istã, ex viuo fit mortuum, & istam ex vidente fit cæcum, & aduerte, ꝙ dicit Arist. quæcunque sic transmutantur, ita se habent, ꝙ non fit in ea mutua reuersio, puta quòd ex aceto fiat vinum, & ex mortno viuum, sed necesse est, vt fiat resolutio ad materiã primam, puta ad quatuor elementa, deinde per formas medias tandẽ fiat reuersio ad idem in specie, puta si ex mortuo debet fieri viuum, oportet quod quatuor elemẽta, per iteratam mixtionem, & talem complexionem, & con temperantiam vniantur tali modo, quod generetur animal,

& si

& si ex aceto debet fieri vinum, necesse est vt resoluatur in aquam, quæ est materia, & vini, & aceti, & aqua iterum misceatur ad principia vini in vitæ, & ratio huius irreuertibilitatis est naturalis, & immutabilis ordo, quo materia prius respicit id quod est, ut habitus, & per ipsum est via ad priuationem, cuius signum est, quod si materia, vel subiectum indifferenter respiciat vtrunque est mutua reuersio, vt quoniã aër inquantum diaphanus indifferenter respicit lumen, & tenebram, ideo à tenebra est reuersio ad lumen, & econuerso. Hæc de tertio cap. dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite resoluendum est dubium, quòd apud antiquos fuit valde difficile. Dubium autem est, cum substantia sensibilis sit composita ex materia, & forma, & sit quid vnum per se, dubitatur per quam causam, vel per quod medium materia, & forma vniantur adinuicem, ita quòd ex eis fiat vnũ p se. Pro resolutione igitur dubij tria agẽda sunt.

Primo, manifestabitur difficultas eius.

Secundo, soluemus ipsum secundùm veritatem.

Tertio, declarabimus solutiones antiquorum esse erroneas, ita ꝙ nulla est vera solutio, nisi quam inuenit Arist.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ ex duobus manifestatur difficultas huius dubij. primo, quidquid habet partes, & est quoddam totum non vt aceruus lapidum, sed vt resultãs ex partibus, ita ꝙ est aliquid præter partes necessario habet aliquam causam, per quam vt per medium ex partibus fit vnum, nam videmus in corporibus compositis ex pluribus partibus partes vniri, aut vinculo, aut visco, aut alio coniunctiuo, vt medio, aliter non fieret vnum, & id maxime patet in artificiatis, & in corpore animalis, in quo necessarij sunt nerui, & alia multa colligamenta, vt ex diuersis partibus fiat vnum corpus compositum, & dissolutis illis ligamentis dissoluitur corpus, & desinit esse vnum, sed substãtia sensibilis, puta homo habet partes essentiales. s. formam, & materiam. & est quid vnum, non sicut aceruus lapidum, nec sicut Ilias, quòd est poëma Homeri, quod est vnum sola aggregatione carminum, sed est vnum per se, quia significat vnam naturã speci-

ſpecificam. ergo merito dubitatur per quid eſt vnum, & nõ multa. ſecundo, ſi admitteretur poſitio Plato. qua tenet animal eſſe, quod ſeparatum per ſe ſubſiſtens. idem tenet de bipede, & tenet hominem eſſe hominem, quia participat ijs duobus.ſ.animali, & bipede, & hunc hominem eſſe hominẽ, quia participat homine ſeparato, ſi inquam admitteretur hæc poſitio, eſſet impoſſibile ſaluare quin homo eſſet duo .ſ. animal, & bipes. non .n. poſſet aſſignari cauſa, quare animal, & bipes vnirentur in homine, neceſſe eſt ergo dari cauſam mediam vnitam partium ſubſtantiæ ſenſibilis, vt ſeruetur eius vnitas, & id eſt difficile inuenire, ideo præſens dubium eſt valde difficile.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ licet præſens dubium motum ſit ſolum circa ſubſtantiam ſenſibilem naturalem, tñ moueri poteſt etiam circa mathematica, puta qua de cauſa circulus eſt quid vnum per ſe, & poteſt moueri circa entia ſeparata, in quibus nullo modo eſt materia, & quærere qua de cauſa intelligentia Saturni eſt quid vnum per ſe, vt igitur Ariſt. plenam, & vniuerſalem ſolutionẽ daret. ſoluit primo in naturalibus. ſecundo in mathematicis. tertio in ſeparatis.

Quantum ad naturalia, dicit Ariſt. ſi admitteremus poſitionem Plat. quæſtio eſſet inſolubilis. impoſſibile eſt enim duo ſeparata per ſe ſubſiſtentia, neque ſeipſis, neque ꝑ quodcunque medium ita vniti, quod conſtituant vnum per ſe. Relicta autem poſitione. Plat. ſi aduertimus naturam materiæ, & formæ, ex quibus componitur ſubſtantia naturalis. adeo facilis eſt ſolutio, ꝙ nec videtur aliqua dubitatio. nam materia eſt ens in potentia, & forma actus, materia igitur eſt res fienda in potentia, puta aqua eſt potentia vinum, & metallum eſt ſtatua in potentia, & per aduentum formæ illud quod erat in potentia fit actu, nulla ergo alia cauſa requiritur ad hoc, quod ens in potentia fiat ens actu, niſi cauſa efficiens, quæ actione ſua id, quod erat in potentia transfert ad actum, ex eo quod materia fit actu ſub tali forma, quæ prius erat in potentia. Et aduerte, quòd non eſt imaginandum ſubſtantiam naturalem antequam recipiatur forma in materia non eſſe vnam, & poſt receptionem fieri vnam. hæc enim imaginatio eſt falſa, ſed tenẽdum eſt, quòd illud quod

erat

erat ens,& vnum in potentia actione agentis fit ens,& vnũ actu . vnde inquit Cõment.in cõm.15.est igitur hic aliquid vnũ quod primo est in potentia, & postea transfertur de potentia ad actum.s.actione agentis . qñ igitur quæritur qd facit substantiam naturalem esse quid vnum per se,rñdendum est nullam esse causam intrinsecam, sed qm̃ componitur ex materia,quæ est ipsa substantia in potentia & illud idẽ quod erat in potentia fit actu actione agentis qua actuatur materia sua propria forma. vanũ ergo est quærere causam mediã vnitiuam intrinsecã inter materiam,& formam. Et aduerte hanc resolutionem factam fuisse etiam in 2.de anima.tex.7. vbi inquit Arist. vnde nõ oportet quærere,si vnũ est anima, & corpus.i.quo medio vnitur anima corpori,sicut neque cerã,& figura,neque oĩo vniuscuiusque materia. & id, cuius est materia.s.forma,q.d.cum materia sit potentia, & forma sit actus sunt per se, & sine medio vnibiles, quod vtique nõ esset,vt dicit Cõment.in 2.de anima.cõm.7.si materia ſm se esset actu,& forma actu,qm̃ tunc duo existentia in actu non vniuntur,nisi per medium quod se habet,vt nexus,vel vinculum . & ex his patet solutio primi argumenti . quod inductum est ad ostendendam difficultatem primi dubij.nam maior non est vera,quando partes ita se habent, ꝙ vna est potẽtia,& altera actus,vt contingit in proposito , secundùm autem argumentum concludit verum , quoniam admissa passitione Plat. vt diximus,dubium esset insolubile .

Quantum ad mathematica Arist. dat eandem solutionẽ. nam si quæratur,quare diffinitio circuli, vel quod qd est circuli significat vnum per se. Rñdetur,quia cum hæc sit diffinitio circuli,circulus est figura superficialis,figura est vt forma & superficies vt materia,sicut.n.in materia naturali recipitur forma naturalis,sic in superficie recipitur forma circuli. Tu tñ aduerte,ꝙ materia hęc dr̃ materia intelligibilis,à qua nõ abstrahitur mathematicus,licet abstrahat à materia sensibili,& naturali.quid aũt sit vtraque earum declarauimus. in 7.lib.in cap.7. Itẽ aduerte,quod in mathematicis non requiritur causa efficiens,sicut in naturalibus,quę id quod erat in potẽtia trasferat ad actum,mathematicus enim, vt declarauimus in 3.lib.in cap.2.non considerat causam efficientem ,

neque

neque finalem, qm̃ abstrahit à materia naturali, & à motu.

Quantum ad separata, in quibus nec materia sensibilis, nec intelligibilis. dicit Arist. ꝙ statim sunt vnum. i. ex seipsis. nam cum sint substantiæ simplices, & simplices actus mathematici nihil expectãt, à quo habeant esse actu, & esse vnũ: sed ex seipsis sunt ens, & vnum, ad differentiam compositoꝶ sensibilium, quæ nec sunt ens actu, nec vnum, nisi per aduentum formæ in materia. vnde inquit Arist. sicut ens seipso, & non per aduentum differentiarum descendit in decem prędicamenta, & fit substantia, qualitas, quantitas &c. Genera aũt non descendunt in species, nisi per aduentum differentiarũ, quæ se habent ad genera, sicut actus ad potentiam, sic entia separata seipsis sunt ens, & actus, & sunt vnum per se. cõposita autem non seipsis, sed per aduentum formæ in materia.

Quantum ad tertium, aduerte, quia antiqui reputabant impossibile materiam, & formam, & in particulari animam, & corpus vniri, & constituere vnum sine medio colligante. ideo quasi dubitantes de necessitate talis medij laborabant in assignatione huiusmodi medij. Ratio autem qua reputabant impossibilem hanc vnionem sine medio est, quia credebant materiam, & formam esse duo diuersa actu, & hæc fuit radix erroris sui, vt dicemus, eodem modo existimabant de corpore, & anima facto falso fundamento visi sunt sic argumentari, impossibile est duo diuersa actu vniri sine medio: & præcipue contraria, vnde videmus album, & nigrum vniri in pallido, & calidum, & frigidum in tepido, & elementa cõtraria in mixto mediante contemperantia, sed materia, & forma sunt diuersa actu, & inquantum sunt, vt potentia, & actus sunt contraria, ergo &c. Assignantes autem medium diuersa locuti sunt. Quidam dicebant esse participationẽ, verbi gratia, dicebant hominem esse quid vnum, quia participabat animal, & bipes, sed quærebant quæ sit causa huius participationis, & quid sit huiusmodi participare, & nesciebant se resoluere. Quidam vt Lycophron applicans ad medium vnitiuum corporis, & animæ dicebat esse coexistentiam animæ cum corpore, quam D. Th. accipit pro animatione. Alij autem accipiunt pro mixtione. dicebat enim Lycophron, ꝙ sicut anima, & corpus conueniunt in vna opera

tione,

tione, puta in eo quod est intelligere (arbitrabatur .n. nullam actionem esse propriā animæ, sed vtriusque. vnde intelligere dicebat esse corporis, & animæ, sed ab anima est vera intellectio. à corpore autem falsa) sic conueniunt per mixtionem in vna substantia. Quidam autem dicunt animam vniri corpori per vitam, siue per viuere, & vt dicit Albert. in tract. 2. cap. 4. huius 8. lib. Multi moderni cadunt in hunc errorem. dicunt enim animā intellectiuam vniri corpori mediante sensitiua, & sensitiuam mediante vegetabili, & vegetabilem mediante spiritu vitali, quem dicunt esse corpus dissensum per totum corpus, maiorem habens conuenientiam cum anima vegetabili, quàm corpus terrestre physicum organicum, sed licet diuersi diuersa media assignent, tamen nō satisfaciunt quæsito, nam si secundū eos datur medium vnitiuum inter animam, & corpus eadem ratione dabitur medium inter cuprum, & figuram trianguli receptam in cupro: & inter superficiem, & albedinem in ea receptam, sicut enim se habet anima ad corpus ratione qua forma, sic trigonum ad cuprum & albedo ad superficiem, & breuiter dabitur medium in omni compositione duorum adinuicem, quod cum sit manifeste falsum non est necesse assignare medium inter formam, & materiam, nec inter animam, & corpus. Tu igitur aduerte antiquos errasse, quia iudicabāt de forma, & materia, de anima, & corpore, sicut de duobus existentibus actu diuersis, quod tamen non est verum, quoniam vt diximus supra, materia & forma sunt idem pro quanto illudmet quod ex parte materiæ est in potentia, fit actu per formam, ex consequenti non est ponendum medium inter ea, sicut inter diuersa actu. patet ergo, quòd nulla est vera solutio, nisi quam diximus supra, scilicet ꝙ nulla est assignanda causa mediańs in naturalibus, sed sola causa efficiens, quæ transfert id quod est in potentia ex materia ad esse actu per formam. Quæ autem sunt sine omni materia ex seipsis sunt ens, & vnum. Hæc de quarto capite dicta sint.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER NONO LIBRO METAPHYSICAE.

IXIMVS in principio libri septimi, ens diuidi per corporeum & incorporeum, per actũ & potentiam, & per vnum & multa. Postquam igitur in 7. & in 8. lib. pertractauimus de ente corporeo materiali, qđ præcipue dicitur de substantia sensibili, consequens est ut in nono pertractemus de potentia & actu. Et complectentes intentionem philosophi in vnico tractatu, diuidimus ipsum in quatuor capita.

Primo, quæ fuit ratio mouens Aristotelem ad pertractandum de potentia & actu.

Secundo, tractabimus de potentia.

Tertio, tractabimus de actu.

Quarto, tractabimus de potentia & actu, comparando vnum ad alterum secundùm prius & posterius, secundùm bonum & malum, secundùm verum & falsum.

CAPVT PRIMVM.

N primo capite assignanda est ratio quæ mouit Aristotelem ad considerandum de potentia & actu in particulari libro huius scientiæ. Aduerte igitur, quòd quadruplici ratione fuit inductus.

Primo,

Primo, quia in libro quarto proposuerat hanc scientiam esse consideratiuam entis inquantum ens, & eorum quæ enti inquantum ens conuenit. Isti autem sunt vniuersales modi entis, vt vnum & multa, necessarium & possibile, finitum & infinitum, actus & potentia, cum enim hæc sint vniuersalia prædicata, à quibus rerum cognitio pendet, si in hac sciẽtia incognita permanerent, de nullo certa cognitio haberetur, fuit ergo necesse de ijs considerationem facere.

Secundo, quia in lib. 8. determinauerat substantiam sensibilem constare ex materia & forma, & materiam dixit potẽtiam, formam vero actum, & in fine libri concluserat non aliam esse causam, qua substantia sensibilis sit quid vnũ per se, nisi quia constat ex materia & forma, & materia quidem est potentia, forma vero actus, ne igitur natura materiæ & formæ remaneret incognita, fuit necesse de potentia & actu determinare, tertio quia in lib. 12. tractaturus erat de separatis, & dicet in substantia æterna mouente non admisceri potentiam, sed esse principium tale, cuius substantia est actus, vt prępararet viam ad cognitionem separatorum entium, fuit necesse de potentia & actu præconsiderare, quarto, quia hæc scientia, vt dictum est in 6. lib. sola considerat quod quid est, in quo multoties ingreditur potentia aut actus, vt patet in diffinitione motus & animatæ, ne igitur diffinitiones huiusmodi dentur per ignota, fuit necesse de ijs considerare, & prius quidem de potentia, deinde de actu. Sed aduerte ꝙ cũ potentia proprie dicta, & quæ est nobis magis manifesta, sit ea quæ inuenitur in rebus mobilibus & naturalibus, ab ista incipit Arist. vt à magis noto, non quod sit de intentione huius scientiæ, vt sic, sed ad physicum spectat, verum quia ex huius cognitione quæ cadit sub sensu, deducemur in cognitionem potentiæ & actus simpliciter, & inueniemus, ꝙ potentia & actus non solum sunt in rebus transmutabilibus quales sunt res naturales, sed etiã in immobilibus & intellectualibus, ideo ab ista & ab actu sibi correspondente incipiemus.

CAPVT II.

IN secundo capite, agendum est de potentia, & vt habeatur

tur plena resolutio, quinque consideranda sunt.

Primo, quot modis dicatur potentia.

Secundo, quomodo potentiæ diuersificatur respectu subiectorum in quibus sunt, ita quod aliquæ sunt rationales, aliquæ irrationales.

Tertio, quærendum est si in aliquo est potentia, in quo tamen non est actus.

Quarto, considerandum est quando & quomodo potentia præcedat, vel subsequatur actum.

Quinto, quomodo potentiæ irrationales & rationales reducuntur ad actum.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ Arist. assignans modos potentiæ refert se ad dicta in 5. lib. vbi distinxit hoc nomen potestas, & quoscunque modos assignat hic, assignauit etiã in 5. lib. licet non eodem ordine, ideo ne simus prolixiores inutiliter, remittimus adiscentem ad ea quæ ordinauimus in 5. lib. in tract. 2. in cap. 7. vbi disposuimus modos potentię realiter dictæ & per similitudinem, & modos possibilis & impossibilis realiter, & secundùm logicum, & modos impotentiæ, in eo etiam ꝙ dicit hic Arist. impotentiam esse priuationem potentiæ, declarans priuationem multipliciter dici, nõ est immorandum, qm̃ quæcunque dicit hic de priuatione, iã dixit in 5. lib. & nos ordinauimus modos priuationis illic in tract. 3. in cap. 4. Et tu aduerte, quod Arist. hic determinat se tractaturum tantum de modis potentiæ realiter dictæ, scilicet de potentia actiua & passiua, relinquens potentiam dictam per similitudinem, qua vtitur mathematicus, & potentiam & impotentiam logicam prouenientem ex repugnantia vel non repugnantia terminorum, nam ad primum philosophum spectat considerare rei quiditatem & suas proprietates reales in vniuersali, quæ aũt nullam quiditatem dicunt, nec sunt quid reale, non cadunt sub cõsideratione sua.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ potentia actiua & passiua inueniuntur in rebus animatis anima rationali, vt in homine, & in rebus inanimatis & animatis anima vegetatiua, vt in plantis, & anima sensitiua, vt in bruto & in homine, dẽpta parte rationali, quæ sunt in animatis anima rationali dicuntur potentiæ rationales, quales sunt artes mechanicæ,

& scientiæ practicæ actiuæ, vt morales, nam cum huiusmodi artes & scientię ordinentur ad opus, sunt verę principia agẽdi & operandi in alio quantum aliud, vt ars ædificatiua, & scientia politica, ergo sunt potentiæ actiuæ. Hæc enim fuit diffinitio potentiæ actiuæ, quæ vero sunt in rebus inanimatis, aut animatis vegetatiuis & sensitiuis, vt sic, dicuntur potentiæ rationales, vt calor in igne, frigiditas in aqua, virtutes lapidum, potentiæ animæ vegetatiuæ, potentiæ animæ sensitiuæ tam interiores quam exteriores, patet enim hæc omnia esse principia operandi siue agendi, ergo &c.

Posita distinctio: potentiarum sumpta ex parte naturarũ, in quibus sunt, assignanda est differentia earum adinuicem.

Aduerte igitur differentiam consistere in hoc, ꝙ potentię rationales sunt factiuæ duorum contrariorum, vt per artem medicinæ potest medicus causare in Socrate & sanitatem & ægritudinem, potentiæ autem irrationales sunt factiuæ tan tum vnius, & ita determinatæ sunt ad illud quod non possunt causare suum contrarium nisi Socr. per accidens, vt declarabitur, vt calor ignis tantũ calefacit, & ratio quidem huius differentiæ stat in hoc, agens naturale agit per formã & qualitatem suam naturalem, vt ignis per calorem, agens intellectuale operatur per scientiam suam practicam, scientia autem principaliter fundatur in ratione & diffinitione rei scitæ, est enim medium in demonstratione faciente scire, sed eadem diffinitio est ostensiua rei diffinitæ primo, & sui oppositi contrarij, vel priuatiui, & secundario, vt per diffinitionem recti cognosco rectum primo, & obliquum secũdario, & per diffinitionem sanitatis cognosco sanitatem & ægritudinem, & per diffinitionem calidi cognosco frigidũ, nam & alterum contrariorum habet rationem priuatiui, vt manifestabitur in lib. 10. cum igitur scientia practica sit potentia actiua, eodem modo est principium operandi quo est principium cognoscendi, sed vt diximus est principium cognoscendi opposita, licet non ęqualiter, ergo est principium operandi opposita, eo quidem ordine quo est ostensiua oppositorum, ita, scilicet quòd primo est principium operandi eius quod est vt habitus, posterius autem eius quod est vt priuatio, vnde medicus per scientiam medicinę per se & primo

est operatiuus sanitatis, posterius autem quod dicit Aristot. secundùm accidens est operatiuus ægritudinis, & memento vt exponas ly secundùm accidens per posterius, vel de secunda intentione, vel vt in paucioribus. nam si sumatur ly secundùm accidens in suo proprio significato, non distinguerentur potentiæ rationales ab irrationalibus, quoniam vt dicemus, potentia irrationalis est principium operandi opposita, sed vnum quidem per se, alterum autem per accidēs, id est non secundùm naturam suam, quia vero forma & qualitates naturales est principium agendi in agente naturali, eo modo est principium agendi quo est principium essendi, sed est principium essendi tantum secundùm vnum esse, vt patet in calore in igne, qui dat igni tantum esse calidum, nā si daret esse calidum & esse frigidum, eidem inessent simul contraria inesse reali, quod est impossibile, ergo est principium agendi tantum vnum, & non opposita nisi meræ per accidens, puta calor ignis tantum calefacit, quod autem infrigidet id non facit inquantum calor, sed inquantum rarefacit, & per rarefactionem aperiuntur porri, quibus apertis datur frigido aditus ingrediendi corpus & ipsum infrigidādi, hæc igitur infrigidatio est per se à frigido ingrediente, & per accidens à calore rarefaciente, patet igitur ratio quare potentia rationalis potest in opposita per se licet non æque primo, irrationalis autem est determinata ad vnum, quæ autem sit prima potentia rationalis, & per quot differat rationalis ab irrationali, & quomodo potest in opposita pro eodem instanti determinauimus in quæst. nostris metaphys.

Quātum ad tertium, aduerte, quòd circa hoc duplex fuit antiq. opin. prima quæ fuit Megaricorum tenet non dari potentiam ante actum, ita quòd nullum agens habet potentiam agendi, nisi dum actu agit, & cum cessat agere non retinet potentiam agendi. secunda est contraria primæ, tenet enim potentiam ita præcedere actum, quod stat, potentia etiam quod nunquam sequatur actus, ex consequenti secundùm hanc opin. omnia sunt possibilia. primo igitur pertractabitur prima opin. deinde secunda. Aduerte igitur, quod licet Arist. non adducat rationem motiuam huius opin. tamen vt colligitur ex Alb. in 9. Metaph. tract. 2. capite primo,

multiplici ratione videtur processisse, primo quia dictũ est in 5.lib.causam & effectum esse simul, sed potentia actiua & actus eius vt visus & videre se habent vt causa & effectus, ergo potentia non præcedit actum, secundo idem eodem modo se habens semper facit idem, aut nũquam, cum igitur potentia actiua sit à forma, & forma sit natura, quæ eodẽ modo se habet, aut semper erit agens, aut nunquam, & quocunque modo dicatur sequitur potentiam nõ separari ab actu.

Secundùm B.Th.ratio huius opinionis videtur processisse ex hoc, ꝙ opinabantur omnia ex necessitate euenire per connexionem causarum, vt dictum est in libro 6. ex quo sequitur quòd si aliqua actu non eueniunt, non possunt euenire ex consequenti nulla potentia præcedit actum suum.

Auerroës autem in cõm. 7. arbitrabatur opinionem hanc coincidere cum opinione modernorum, & intendit per modernos loquentes in lege, isti dicunt quod est vnum agens omnia entia sine medio, scilicet Deus, ex hoc dicto inquit Comment. contingit eis vt nullum ens habeat actionem ꝓpriã naturaliter, & cũ entia nõ habuerint actiones proprias, nõ habebũt essentias ꝓprias, actiones.n.non diuersantur nisi per essentias diuersas, & ista opinio est valde erronea &c.

Quid veritatis habeat hæc sententia Comment. manifestabitur, postquam fuerit reprobata opinio Megaricorum.

Aduerte igitur, ꝙ Arist. multipliciter arguit contra eam.

Primo, si potentia non est nisi quando actus est, ergo non remanet aliqua ars in artifice, quando desinit agere secundùm artem, & sic ædificator deperdit artem quando non ædificat, vel postquam ædificauit, sed hoc est falsum, quia ars & scientia non deperduntur, nisi aut obliuione, aut ægritudine, aut longo tempore in quo non sit vsus artis, sed nullũ horum contingit in proposito. Supponimus enim ꝙ Socrates heri ædificauerit, & hodie cesset, & cras iterum ædificet, & sit sanus. ergo &c. Præterea, cum artifex non possit operari secundùm artem, nisi acquirat artem, si quando non operatur non habet artem, & quando iterum operatur habet artem, ergo de nouo acquirit artem, aut disciplina, aut propria inuentione hoc autem est stultũ dicere. nam si tantum per horam cesset ab operatione, eadem hora deperdet

&

& acquiret artem,quod est implicans contradictionem.

Secundo,cum calidum & frigidum, & aliæ qualitates sensibiles sint potentiæ actiuæ,sunt enim immutatiuæ sensus si potentia non est sine actu,sequitur nihil esse calidum vel frigidum, vel dulce,vel amarum, nisi dum actu sentitur, quod est vanum dicere,& est concordare cum Pythag. contra quē disputauimus in 4. lib. tract.2.cap. 3. qui ponebat nihil esse verum,nisi vt cadebat sub sensu vel opinione.

Tertio,sequitur quòd animal non habeat sensum quando actu non sentit,ex cōsequenti, si cessat videre vel audire, cum sit aptum videre vel audire,erit priuatum visu vel auditu,& sic continget quod in vna die fiet multoties cæcum & surdū,& iterum videns & audiens,quæ omnia sunt absurda.

Quarto,sequitur quod id quod actu non est sit impossibile fieri,& sic auferetur omnis motus,omnis generatio, omnis mutatio,nam secundùm hanc opinionem, quod actu nō est,aut fit,non habet potentiam vt sit,vel fiat, quod non habet potentiam non potest esse vel fieri,quod non potest esse vel fieri,est impossibile fieri, ergo si Socrates infirmatur, est impossibile vt sanetur, & si sedet, est impossibile vt postea stet, qm̄ dum sedet secundùm hanc opinionem, non habet potentiam vt stet,cum igitur hæc sint absurda tenendum est actum & potentiam esse diuersa, ita quod non inconuenit aliquid posse esse,quod tamen nondum est, & aliquid esse quod potest desinere esse,& hoc tam in prædicamento substantiæ quàm in prædicamento accidentium,nam qui nō incedit,& qui non est albus potest esse albus, & incedit potest desinere ab incessu, aliter nō esset in rerum natura ens gn̄abile & corruptibile,& penitus auferetur motus & mutatio.

Et quoniam Arist. contra Megaricos tenet potentiam & actum esse diuersa & ab inuicem separabilia, ideo declarare intendit quid sit esse in potentia, & quid esse actu. Aduerte igitur secundùm Arist.illud esse in potentia,vel esse possibile,quo posito in actu nullum sequitur impossibile, vt si dicas,aqua potest esse calida, quia fit calida non sequitur aliquod impossibile,si autē sequitur impossibile illud ad quod sequitur, non erat possibile, nec potentiam habebat, verbi gratia homo non potest esse lapis.quoniam ad hoc sequitur

propriam differentiam esse separabilem ab eo, cuius est, quod est impossibile.

Vt autem scias quid sit rem esse actu, aduerte, ꝙ ly actus primo impositum est à motu tanquam à magis noto secundùm sensum, vnde motum dicimus esse actum mobilis, & moueri non attribuitur, nisi existentibus, deinde impositum est ad significandum terminum motus, terminus autem motus est forma acquisita, qua res perficitur, & complementum recipit, & sic quantum ad id, cui nomen imponitur, actus significat formam apud physicum, quæ est terminus motus, siue mutationis apud metaphysicum formam abstractam à materia, quæ est veræ, & substantialiter perfectio. Hoc prænotato, dico, quòd rem esse actu est rem existere, vnde sicut moueri non verificatur, nisi de existente, sic nec esse actu, & quoniam quæ sunt in potentia, vt sic non existunt, ideo nō verificatur de eis moueri, nec esse actu, licet de eis verificentur alia prædicata, puta entia in potentia sunt intelligibilia, opinabilia, vel concupiscibilia, pro quanto, scilicet habent esse in anima, licet non existant ad extra, vt rosa in hyeme scibilis, & desiderabilis est, reprobata igitur opin. Megaricorum soluenda sunt argumenta inducta, vt motiua positionis suæ.

Ad primum dico, quòd simultas causæ, & effectus non verificatur, nisi de causa in actu, & effectu in actu, vnde & Arist. in 5. lib. in cap. de causis, dixit quòd non est necesse causam in potentia, & effectum, scilicet in actu esse simul, & nos iam id declarauimus in eodem cap.

Ad secundum dico, quòd argumentum nullam habet apparentiam in potentia actiua rationali, quoniam non est natura, nec agit modo naturæ, scilicet ex necessitate, sed libere, in potentia vero actiua naturali, licet habeat aliquam apparentiam, quia est determinata ad vnum, & ex necessitate agit, tamen non concludit, quoniam vltra potentiam actiuā requiritur passum sufficienter approximatum, & dispositio qua sit aptum recipere ab agente, & quoniam non semper seruatur debita approximatio, nec debita dispositio non inconuenit potentiam actiuam præcedere actum.

Ad tertium negatur, ꝙ omnia ex necessitate eueniant, & iam

iam id reprobauimus in lib. 6. cap. 3.

Quantum ad dictum Comment. aduerte, quòd ficut lex Maurorum tenet omnia entia processisse à primo ente per creationem,& vt sic fine causa media,sic etiam tenet catholica fides,tamen ex hoc non sequitur entia creata non priua ri actionibus proprijs naturalibus,&essentijs proprijs, quoniam primum agens creans indidit cuilibet naturę proprias potentias,quibus exercent proprias operationes naturales, vnde dictum Comment. nil concludit contra Christianam veritatem.

Secunda opin.contraria Megaricis tenet, quòd non solum potentia potest præcedere actum, sed quòd stat potentia, etiam quòd nunquam sequatur actus, ita quòd secundùm hanc opin.omnia sunt possibilia, contra hanc igitur sic intendit Arist. multa sunt ad quæ si ponantur sequitur impossibile,vt si ponatur diametrum esse simetrum apud geometram, sequitur esse proportionem numeri ad vnitatem, vel numeri ad numerum inter diametrum ad costā quadrati,quod est impossibile,ergo non omnia sunt possibilia, probatur consequentia ex diffinitione possibilis, illud enim est possibile,ad quod nullum sequitur impossibile, cum igitur hæc opinio sit falsa,tenenda est media via,quæ est hæc, eorū quæ non sunt,quædam erunt,vt rosa in vere,ortus solis crastinus quædam non erunt,& hæc sunt duplicia, quædam nō erunt,licet eis non repugnet esse,vt Socrates non erit diues, licet vt homo possit esse diues,quædam non erunt, quia eis repugnat esse, vt homo non erit asinus, nec diameter non erit simeter.Ex his quæ sunt in primo,&in secundo gradu dicuntur habere potentiam,& esse possibilia, quæ autem sunt in tertio gradu nullam habent potentiam,neque sunt possibilia,immo impossibilia.

Et aduerte,quòd ex diffinitione possibilis non solum patet falsitas prædictæ opinionis, sed etiam veritas trium regularum,quæ formantur de possibili,& impossibili, quomodo se habent in vera consequentia.

Prima regula,si alicuius consequentiæ antecedens est possibile,necesse est consequens esse possibile,probatur,quoniā si consequens esset impossibile, antecedēs nō esset possibile

ex diffinitione possibilis. Dictum est enim, ꝙ possibile est, ad quod non sequitur impossibile, si ergo ad antecedẽs possibile sequitur consequens impossibile, definit antecedens esse possibile. & aduerte, ꝙ ly possibile in consequenti sumitur non pro contingenti, sed vt opponitur impossibili, nihil enim prohibet antecedens esse possibile, & consequens necessarium, vt hic, si Socrates scribit, Socrates est homo.

Secunda, si consequens est impossibile antecedens est impossibile, hæc patet ex præcedenti, quoniam ex possibili nõ sequitur impossibile.

Tertia, si antecedens est impossibile non est necesse consequens esse impossibile, sed potest esse necessarium, vt hic, si Socrates est asinus, Socrates est animal, & potest esse contingens, vt hic, si Socrates est asinus, Socrates mouetur. Hæc pro nunc dicta sint de consequentia possibilium, & impossibilium, quomodo autem possis saluare tex. philosophi. & quomodo debeas ipsum exponere, cum dicit, sed erat primũ impossibile, ergo & secundũ vide in q. nostris metaph. in lib. 8. in illa q. si in consequentia possibilium, & impossibilium. antecedens, & consequens debent esse similia.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ ex potentijs quædam sunt nobis à natura, vt potentiæ sensitiuæ, & intellectus, & vegetatiuæ, & motiuæ secundùm locum, quędam fiunt in nobis ex consuetudine, & frequentatis consimilibus actibus, vt habitus morales, siue boni, siue mali, quędam ex doctrina, siue ex propria inuentione, vt artes practicæ, sicut ars cytharizandi, & ars medendi, quæ longo tempore, & experientia acquiruntur, quæ sunt nobis à natura præcedunt actus suos, sicut ea quæ sunt ad finem præcedunt finem. Manifestum est enim, ꝙ si debeo videre necessario præceditur visus &c. quæ autem fiunt consuetudine, aut doctrina, aut inuentione necessario subsequuntur actum, se habent enim ad actus suos, sicut effectus ad causam, causa autem, vt causa præcedit id, cuius est causa, vnde in his necesse est nos præexercitari frequentatis actibus, vtpote generatiuis consimilis habitus, vt declarat Arist. in lib. 2. Ethic. vnde inquit in principio lib. duplici existente virtute hac quidem intellectuali, hac autem morali, ea quidem quæ intellectualis plurimum ex doctrina

ctrina habet,& generationem,& augmentum, ideo experimento indiget,& tempore,moralis vero ex maiori,id est ex consuetudine.

Quantum ad primum,aduerte,quod cum potentia irrationalis sit actiua solum vnius. rationalis autem oppositorum irrationalis reducitur ad actum sola appropinquatione passi ita dispositi,quod possit pati ab agente,& agens possit agere in ipsum remoto omni impedimento extrinseco. Quod dico, quoniam si ignis propinquus esset combustibili sicco, & inflammabili, & cum superinfunderetur aqua non sequeretur combustio: rationalis autem cum sit actiua contrariorum non reducitur ad actum sola propinquatione passiui, aliter produceret contraria in passiuo,puta medicus propinquans Socrati faceret ipsum sanum,& infirmum. cum igitur sit ex se indeterminata ad agendum hoc,vel illud oppositum, necesse est vltra propinquationem passiui,& remotionem impedimentorum, quòd determinetur ab aliquo: hoc autem erit appetitus,siue electio,quod enim appetimus, aut eligimus illud agimus,si sumus ita dispositi,& passiuum ita se habet,quod possumus exire in actum. Ex his trahuntur tria corollaria.

Primum est, actio potentiæ irrationalis est necessaria, & naturalis,ideo neque meritum,neque demeritum habet, actio autem potentiæ rationalis libera est,ideo vt sic,laudabilis,& vituperabilis est.

Secundum est,sicut potentia irrationalis necessario agit, quando stat debita appropinquatio, & debita dispositio in passo,sic quando potentia rationalis determinata est ab appetitu ad alterum oppositorum stante illa determinatione, & debita appropinquatione, & dispositione necessario agit illud oppositum,ad quod determinata est, nec est necesse addere nullo extrinseco prohibente, quoniam supponimus agens sufficiens ad agendum pro tali tempore,& taliter. Similiter patiens ad patiendum. si autem esset exterius prohibens non esset sufficiens ad agendum,nec patiens ad patiendum,durante pro tali tpe extrinseco impediente, quare &c.

Tertium est,licet potentia rationalis in se considerata,& vt libera sit simul contrariorum. possum enim per volunta-

tem

tem velle moueri, & velle quiescere, tamen quia non exit in actum, nisi determinata ad hoc, vel illud oppositum non sequitur, ꝙ possit simul agere opposita, quia dum est sub hoc opposito repugnat sibi esse sub alio, & hoc est quod solet dici potentiam rationalem esse oppositorum pro eodem nūc, & diuisim, & id ad plenum pertractabitur in quæst. metaph. quando disputabitur, si potentiæ rationales possunt in opposita pro eodem instanti. Hæc de cap. 2. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. habemus tractare de actu. pro cuius notitia, tria declaranda sunt.

Primo, quid sit actus.

Secundo, quomodo diuersimode dicitur actus.

Tertio, quando, & quō aliquid est in potentia ad actum.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ cum actus sit de terminis vniuersalissimis, & primis simplicibus non potest propriæ diffiniri, cum vera diffinitio debeat dari per priora. ita tamen ꝙ sit status in diffinitionibus. & ideo Arist. manifestat actum non diffiniendo, sed inductione sumpta à dissimilitudine, quam habet ad potentiam. & hæc est tutissima via, quoniam actus, & potentia sunt relatiua, & relatiua per seinuicem manifestantur, cuius signum est, ꝙ si diffiniuntur, per seinuicem diffiniuntur. intendens igitur declarare quid sit actus, & non potens ipsum definire, putat se satis fecisse. si declarauerit quid sit esse actu. dicit igitur actus est, quando res existit. non tamen eo modo, quo est quando est in potētia. Dicimus.n. Mercurium esse in potentia in ligno antequā figuretur. postquam autem figuratus est dicitur esse in actu, & pars, siue medietas est in potentia in toto ante diuisionē: postquam autem est separata à toto dicitur esse actu, & sciēs dicitur esse speculans in potentia. Quando autem considerat dicitur esse speculans actu. & breuiter esse actu, & esse in potentia est, sicut esse ædificantem, & ædificatorem, vigilantem, & dormientem, videntem, & claudentem oculos, formatum, & non formatum, siue arte, siue natura. A dissimilitudine igitur sumpta inter potentiam, & actum sic manife-

ſtum ſit, quid ſit actus, vel ſaltem eſſe actu.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ actus dicitur de forma, quæ actuat, & perficit id cuius eſt forma, & de motu, ſiue operatione, quæ eſt à potentia actiua, ſiue operatiua, vt intelligere eſt actus intellectus videre viſus &c. Et hæc diuerſitas actus manifeſtatur duplici proportione. nam actus pro forma manifeſtatur per proportionē, quæ eſt, vt hoc in hoc. v. g. ſicut ſe habet anima ad corpus, ita viſus ad oculum, ſed anima eſt in corpore, vt actus, & perfectio eius. ergo ſimiliter viſus in oculo. Actus autem pro motu, vel operatione manifeſtatur per proportionem, vt hoc ad hoc, v. g. ſicut ſe habet intellectus ad intelligendum, ita viſus ad videndum, ſed intellectus ordinatur ad intelligendum, vt ad finem, & perfectionem ſuam. ergo viſus ad videndum.

Et aduerte, ꝙ hæc diuerſitas actus coincidit cum ea, quā poſuit Ariſt. in 2. de Anima, tex. 5. cum dicit. Hic autem ſicut ſcientia, alius autem ſicut conſiderare &c. & ſcientia quidem eſt actus ptimus, conſiderare autem actus ſecundus.

Præterea, aduerte, ꝙ ſicut diuerſimode dicitur actus, ita & eſſe actu. nam quædam ſecundùm ſe tota exeunt de potentia ad actum, ſicut entia generabilia permanentia. Quædā autem ita exeunt in actum, quod ſemper habent actum admixtum potentiæ, ſicut ſunt infinitum, & vacuum, & entia ſucceſſiua, vt manus, & tempus, & hanc diuerſitatem iam habes declaratam ab Ariſt. in 3. phyſ. tex. 57. ideo recurre illuc, & eſt famoſa diſtinctio.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ aliquid eſt in potentia ad actum dupliciter. ſ. in potentia remota, & in potentia ꝓpinqua, & hæc duo differunt in duobus.

Primo, ꝙ eſt in potentia remota non transfertur ad actū, niſi per multas tranſmutationes, vt terra eſt in potentia remota, vt ex ea fiat lignum, quoniam per multas tranſmutationes fit tranſitus antequam recipiatur forma ligni in materia terræ. Quod autem eſt in potentia propinqua nullo extrinſeco, nec intrinſeco prohibente vnica actione transfertur à potentia ad actum, vt lateres ſunt in potentia propinqua ad formā domus, & qui vnica medicina poteſt curari eſt in potentia propinqua ad ſanitatem, nā ædificator ſola

&

& ordinata aggregatione laterum facit domum,& medicus in tali casu vnius medicaminis administratione sanat infirmum.

Secundo,quòd fit ex aliquo existente in potentia remota non denominatur ex eo,vt quia statua ærea fit ex aqua,vt ex potentia remota, supposito quòd aqua sit materia remota omnium liquabilium non dicitur huiusmodi statua esse aqua,neque aqua,& arca, licet fiat ex terra per potentiam remotam,prout signum fit ex terra non dicitur esse terra, neque terrea. Quòd autem fit ex aliquo existente in potentia propinqua,denominatur ex eo, & recipit illius prædicationem in concreto. non autem in abstracto,vt statua est ęrea, non autem æs,& arca est lignea,non autem lignum,& si terra fieret immediate ex aqua posset dici aquea,non autem aqua, idem dico de aqua respectu aëris, & de aëre respectu ignis. Ignis autem si esset prima materia,vt ponebant aliqui antiquorum non denominaretur ab aliquo priori.

Et aduerte,quòd huiusmodi prædicatio assimilatur prædicationi qua prædicatur forma accidentalis de subiecto.nam sicut ista est vera,homo est musicus,siue albus.non tamen est musica,siue albedo. sic ista est vera,arca est lignea, non tamē lignum. Differt tamen vtraque denominatio in hoc, quod in denominatione,quæ fit ab accidente vltimum,id est subiectum est substantia deferens,siue sustentans accidens. In denominatione autē,quæ fit à materia, id est ab eo, ex quo aliquid fit,& quod est quædam natura,siue hoc aliquid, vt lignum ex terra. vltimum, scilicet ad quod fit resolutio dicitur materia,scilicet prima,siue prima substantia materialis, ex qua alia fiunt, & de qua aliud non dicitur denominatiuæ cum non fiat ex priori,vt dictum est igne. si ex eo fierent omnia,sicut putauit Heraclitus. patet igitur, quomodo aliquid est in potentia ad actum potentia remota, & potentia propinqua. verum quia esse in potentia remota est esse in potentia secundùm quid, & esse in potentia propinqua est esse in potentia simpliciter, ideo Arist. relicta potentia remota,per tractauit de potentia propinqua.

Hæc de 3. cap.dicta sint.

Caput

CAPVT IIII.

IN quarto cap.agendum eſt de actu,& potentia comparatiuæ,Quæ comparatio eſt circa tria.

Primo,circa prius,& poſterius.

Secundo,circa bonum,& malum.

Tertio,circa verum,& falſum,

Quantum ad primum, aduerte, quòd cum prius dicatur multis modis,vt declaratum eſt in libro quinto,pro nunc accipiemus tres modos, ſcilicet prius ratione, prius tempore, & prius ſubſtantia,id eſt perfectione.Quæritur ergo,ſi actus eſt prior potentia,ratione,tempore,& perfectione.

Ad primum iſtorum reſpondetur abſolutæ quod ſic, quoniam diffinitum alicuius eſt prius ea ratione & notitia, neceſſe eſt enim diffinitionem dari per priora & notiora, ſed potentia diffinitur per actum,ſiue in ordine ad actum, nam potens actiue eſt illud quod poteſt agere, vt ædificator qui poteſt ædificare & ſpeculator,qui poteſt ſpeculari, poſſibile autem paſſiuæ eſt quod poteſt eſſe vel fieri actu vt viſibile quod poteſt videri generabile quod poteſt generari, ergo actus eſt prior ratione,& notitia quam potentia, & confirmatur ex eo quod ſupra in tex. 2. diffiniuit potentiam actiuam per hoc quod eſt eſſe principium tranſmutandi aliud, & paſſiuam per hoc quod eſt eſſe principium tranſmutandi ab alio,& ly tranſmutandi dicit actum,vt patet. ergo &c.

Quando autem inueſtigauit quid ſit actus non diffiniuit ipſum per potentiam,ſed inductione manifeſtauit ipſum, vt patuit ſupra. Ex ijs ergo conſtat actum eſſe priorem potentia ratione & notitia.

Ad ſecundum reſpondetur cum duplici diſtinctione.

Prima,eſt potentiarum alia paſſiua,alia actiua. Si loquimur de paſſiua,poteſt eſſe prior,& poſterior actu,prior quidem quantum ad idem numero, poſterior autem quantum ad idem ſpē,nam omnē procedens de potentia ad actum,ſicut ſunt omnia generabilia,prius eſt in potentia materię quā ſit actu,vt roſa generanda in vere,prius eſt in potentia quàm generetur actu.Quod autem eſt in potentia non poteſt ſeip

ſum

sum ad actum reducere, nec reduci ab aliquo existente in tali potentia, agit enim vnumquodque inquantum est actu, ergo necesse est vt aliquod idem specie præcedat, à quo quod est in potentia reducatur ad actum, puta quod hic homo generandus ab alio homine præexistente generetur, & id quidem constat in factionibus vniuocis, in quibus vnumquodque fit à sibi simili in specie, vt declaratum est in libro 7. in factionibus autem non vniuocis, sufficit quòd præcedat aliquod existens actu tale, non formaliter, sed virtualiter, qualis est effectus producendus, vt quando generatur calor & rana à sole, continet enim sol calorem & naturam ranæ virtualiter in sua forma quæ est forma vniuersalis, in qua eminenter continentur omnes formæ generabilium præter animam rationalem.

Si loquimur de potentia actiua, potest esse prior, & posterior actu, nam cũ hæc sit duplex .s. ingenita & acquisita exercitio disciplinæ aut consuetudine, vt declarauimus supra. Quæ est ingenita, vt intellectus & sensus & alię potentiæ animæ, est prior actu, constat enim quòd antequam intelligam, aut sentiam, necesse est me habere intellectum & sensum, quæ autem est acquisita exercitio necessario posterior actu, nam vt diximus supra frequentati actus sunt generatiui huiusmodi potentiæ, sicut cytharizando fit cytharedus, & fabricando efficitur faber, ergo actus sunt priores potentia, sicut causa est prior effectu.

Sed aduerte, ꝙ hic solet fieri syllogismus sophisticus quo videtur probari esse impossibile, actum præcedere potẽtiam actiuam, & arguitur sic, Quod facit opera artis habet artem, sed per te qui adiscit artem, facit opera artis. ergo qui adiscit artem habet artem, quod est repugnans veritati, nam si habet non adiscit, & si adiscit nundum habet, etenim adiscere est motus acquisitiuus, & non esse acquisitum.

Ad hoc respondetur, ꝙ qui adiscit artem habet principia naturalia sicut quædã semina ex quibus facit aliquod opus quale fit ab arte, licet valde imperfectum, postquam autem didicit artem, operatur perfecte secundùm arte, ita quòd in huiusmodi potentijs verum est dicere actum præcedere, & subsequi potentiam, nam actus imperfectus est præcedens,

& paulatim causatiuus potentiæ, perfectus autem est subsequens, ex ijs respondendo ad argumentum, negatur maior intellecta de actu imperfecto, ex consequenti non potest cō cludi quod adiscens artem habeat artem, potest etiam concedi quod adiscens artem habet artem imperfecte saltem quo ad principia, sicut ꝙ calefit habet calorem, sed imperfecte, & quod mouetur, secundùm aliquid motum est, vt probatum est in 6. phys. & tunc non inconuenit adiscentem artem, habere artem, nō enim adiscit, vt habeat imperfectam, sed perfectam.

Ad tertium, respondetur absolute, ꝙ actus est prior substantia, id est perfectione quam potentia, & id quidem manifestatur in rebus generabilibus, quæ procedunt de potentia ad actum, quæ aliquando sunt, aliquando non sunt. Arguitur igitur primo sic. Quæ sunt posteriora generatione sunt priora perfectione, id est perfectiora, nam vt patet natura in ijs generabilibus semper procedit ab imperfecto ad perfectum, vt producit prius herbam, deinde granum, prius generatur sperma, deinde animal, prius est puer, deinde vir, &c. Sed in eodem numero in his generabilibus, actus est posterior generatione & tempore, vt declaratum est in præcedentibus, ergo &c. Secundo finis est prior, secundùm perfectionem ijs quæ sunt ad finem, nam quæ sunt ad finem sumunt bonitatem & perfectionem à fine, & non econuerso, sed actus est finis potentiæ, tam actiue, quàm passiue. Actiue quidem vt ars ædificatiua ordinatur ad ædificandum, visus ad videndum, intellectus ad intelligendum, non enim intelligimus, vt habeamus intellectum, sed econuerso. Passiue autem vt materiam dicimus ordinari ad formam, & elementa ad formam mixti, ergo &c. Confirmatur propositum præcipue quo ad potentiam actiuam duplici signo. Primo docentes arbitrantur se consecutos finem & perfectionem laboris sui, quando ostendunt discipulos sic operantes, sicut ipsi operantur, ergo actus est finis & perfectio, ad quam ordinatur potentia actiua docentis. Secundo, si actus non esset finis potentiæ ex consequenti perfectior non esset differentia inter scientem dormientem, & scientem speculantem, nec posse discerni ignorans à sciente, vnde, vt inquit Arist.

Paxonas stultus erit Mercurius, quasi dicat, nõ cognoscitur differentia inter stultum & sapientem, nisi ex actu, ergo &c.

Tu tamen aduerte, quòd in aliquibus potentijs actiuis, finis est ipsa operatio, vt finis visus est videre, intellectus intelligere, & auditus audire, in aliquibus autem finis non est sola operatio, sed aliquod operatum, vt finis pictoris non est solum depingere, sed imago depicta & idem contingit in cęteris artibus mechanicis. Differentia autem harum potentiarum stat in hoc, quòd operationes quæ sunt fines potentiarum remanent subiectiue in operante, & non transeunt in subiectum exterius, stat enim videre in vidente, & intelligere in intelligente, operationes autem vltra quas fiunt operata, sunt subiectiuæ in operato, sicut motus in mobili, vt ædificatio, in ædificato, & contextio in contexto, primæ dicuntur actiones immanentes. secundæ vero transeuntes. Item primæ sunt perfectiones operantis quia remanent in eo. secundæ autem sunt perfectiones operati vel eius circa quod sunt, quoniam cum exeant ab operante, & recipiantur in operato perficiunt ipsum. Ex ijs sequitur felicitatem quæ perficit felicitatem esse actionem immanentem vnde & in 10. Eth. concludit Aristoteles felicitatem esse speculationem circa diuina, constat autem speculationem esse in speculante. ergo &c.

Postquam manifestauimus actum esse priorem secundùm perfectionem ipsa potentia, tam actiua quam passiua in his generabilibus, restat vt declaremus idem in rebus incorruptibilibus & sempiternis, & necessarijs, comparando ea his corruptibilibus, & antequam probemus propositum ponitur hoc fundamentum, omne sempiternum & necessarium est actus & non est in potentia, scilicet passiua, & quidem quod sit actus probatur, quoniã non quandoque est, & quandoque non est ex diffinitione sempiterni & necessarij. Quòd autem non sit in potentia passiua, probatur, omnis potentia passiua est potentia contradictionis, id est qua potest res esse & non esse, nam à potentia passiua dicitur possibile, possibile autem opponitur non possibili, non possibile est quod nunquam potest esse, ergo per oppositum possibile est quod aliquando potest esse & aliquando non esse, ex consequen-

ti passiua potētia à qua dicitur huiusmodi possibile est principium quo res potest esse & non esse, sed nullum sempiternum, neque necessarium potest esse, & non esse, aliter esset corruptibile quod repugnat sempiterno & necessario, omne enim corruptibile, & temporale, & contingens est inquantū corruptibile, ergo nullum sempiternum, neque necessarium est in potentia passiua eo modo quo sempiternum & incorruptibile est, quod ideo dico, quia stat aliquod esse incorruptibile & immutabile secundùm substantiam, quod tamen secundùm aliquod accidens, puta secundùm locum, secundū lumen, non est immutabile, & vt sic est in potentia passiua, puta luna licet non sit mutabilis ab esse ad non esse, & econuerso secundùm substantiam, est tamen mutabilis, secundùm locum ex motu locali, & secundùm lumen quod recipit à sole. Ex ijs sequitur entia necessaria, non esse in potentia passiua, quia non possunt non esse, & si possent non esse, aliquando non essent, quia essent corruptibilia, & si aliquando non essent, omnia entia deficerent, constat enim quod corruptibilia non semper sunt, cum ergo omnia entia sint necessaria, aut contingentia remotis necessarijs reliqua tollerentur, similiter si aliquis motus est sempiternus, & aliquod motum sempiternum, non sunt in potentia passiua, quoniā motus ille semper actu est, & illud motum semper actu mouetur, cum hoc tamen stat quod est potentia ad diuersa vbi, & vt sic habet potentiam passiuam quæ est materia non quidem generabilis, sed localis, vt declarauimus in lib. 8. cap. 3. & quoniam motus cœlesti est huiusmodi, & cœlum est sempiternum, ideo secundùm Arist. sol & astra semper agunt in hæc inferiora, & causant generationem æternam, vt probauit in 2. de generatione, nec est timendum cœlum quiescere, quoniam non est in eo potentia contradictionis. i. ad esse & ad non esse, vt in ijs corruptibilibus, nec intelligentiæ in mouendo laborant, cum sint immateriales inalterabiles, & incorruptibiles. Labor enim non prouenit motori, nisi quia ex natura sua est in potentia contradictionis, & quoniam vnitur corpori corruptibili, vt de anima mouente animal, nec mirum si cœlum semper agit in hæc inferiora, cum videamus & elementa quæ sunt corruptibilia semper actu

agere, vt patet de igne calefaciente & terra fructificante appropinquato passo, & remota in dispositione. Patet igitur ex dictis sempiterna & incorruptibilia esse actus, & non in potentia passiua, & per oppositum patet hæc corruptibilia esse in potentia, pro quanto possunt esse & non esse. Stantibus his sic arguitur sempiterna sunt priora secundùm perfectionem his corruptibilibus & de hac nullus dubitat, sed sempiterna se habent ad corruptibilia sicut actus ad potentiam, vt declaratum est, ergo signum est, actum esse priorem potentia secundùm perfectionem, ex quo patet error Platonis, qui in genere scientifico, ponebant scientiam abstractã quam dicebat per se scientiam, esse quid perfectissimum, nã cum consideratio comparetur ad scientiam, sicut actus ad potentiam actiuam & operatio sit perfectior, quoniam est finis, vt diximus supra, ipsius potentiæ, patet quod scientia abstracta si daretur non esset quid perfectissimum, sed consideratio circa ipsam. Hæc de primo principali dicta sint.

Quantum ad secundum principale, aduerte, quòd actu potest considerari in bonis & in malis, tam moralibus quàm naturalibus, in moralibus quidem vt iuste agere & iniuste agere, in naturalibus autem, vt sanari & infirmari. Si loquimur in bonis, actus est melior potentia. nam cum actu bono, non admiscetur malum, quoniam actus bonus est bonus simpliciter, cum potentia vero ad bonum admiscetur malũ, quoniam qui potest esse virtuosus potest esse vitiosus, & potens sanari potest infirmari, ergo potentia in bonis, est bona secundùm quid, cum igitur bonum simpliciter sit melius bono secundùm quid, patet actum in bonis esse meliorem potentia. Si autem loquimur in malis, actus est prior potẽtia, quoniam cum actu malo non admiscetur bonum, cum potentia vero ad malum, admiscetur bonum quoniam qui potest esse malus potest esse bonus, est ergo actus malus simpliciter malus, potentia vero ad malum mala secũdùm quid. ergo in malis actus est peior potentia.

Ex his sequitur, malum non esse aliquid præter res bonas, nam malum secundùm actum est posterius quàm potentia, quia magis elongatum à perfectione naturæ, & ideo peius est & indignus quàm potentia, sed potẽtia non est aliqd

præter

præter res, eadem enim natura rei poteſt in bonum & in malum, vt quatuor humores poſſunt adæquari & inadæquari, ergo nec malum quòd ſequitur potentiam.

Ex ijs etiam ſequitur, quod in æternis & in corruptibilibus, non eſt malum, neque peccatum, neque corruptio. Iſte enim ſunt ſpecies mali & probatur ſic. Malum ſecundùm actum ſubſequitur potentiam, vt prædictum eſt, ſed potentia non eſt in æternis, quoniam ſemper ſunt actu, vt viſum eſt ſupra. ergo &c.

Sed contra, in luna eſt eclipſis, id eſt verus defectus luminis & luna eſt æterna & incorruptibilis, ergo &c. Præterea ſecundùm aſtronomos quædam ſtellæ dicuntur fortunate quædam infortunate, ergo male.

Ad primum dico, propoſitionem philoſophi intelligendam eſſe quo ad eorum ſubſtantiam & non quo ad accidentia, vt eſt vbi & lumen, nam vt ſic luna non eſt æterna & incorruptibilis, nam circa huiuſmodi non ſe habeat ſemper vniformiter, vnde non inconuenit in ijs quæ ſunt æterna ſecundùm ſubſtantiam inueniri malum ſecundùm accidens, vnde & Theo. admittit malum actum liberum inſeparatis, vt auerſionem à conditore.

Ad ſecundum, dico, ſecundùm Côment. in côm. 19. illud non eſſe admittendum, ſed tantum ſcire poſſumus de eis, ꝙ quædam ſunt meliores quibuſdam. Hoc inuenitur in abſolutis à motu, ideſt in intelligentijs, vt declarabitur in lib. 12. ſuper tex. 44. poteſt etiam admitti dictum aſtronomi in hoc ſenſu, quòd quædam ſtellæ ſunt infortunate non ſecundùm ſe, ſed quo ad nos quia habẽt influxum nociuum ſuper nos, vt quando cauſant peſtem, aut nimiam ſiccitatem &c. Hæc de ſecundo principali dicta ſint.

Quantum ad tertium, principale duo manifeſtanda ſunt. Primo, quod vnumquodque intelligitur inquantum eſt actu, & non inquantum eſt in potentia.

Secundo, quod verum & falſum conſiſtit circa actum, & non circa potentiam.

Aduerte pro euidentia primi, quod conſiderans Ariſtot. certitudinem cognitionis inueniri maxime in mathematicis declarat propoſitum ſigno ſumpto à mathematicis qui

per inuentionem cognoscunt descriptiones geometricas, puta quod trigonum habet tres æquales duobus rectis, & id quidem cognoscunt per diuisionem actualem, protrahētes vnum latus, & constituentes angulum extrinsecum, quo cōstituto statim apparet quod quærunt, ante protractionem vero, ideo latebat quoniam angulus exterior, erat tantum in potentia. Adducit etiam exemplum de angulo recto constituto in semicirculo. Qualiter autem hæ duæ conclusiones demonstrentur, vide B. Th. in hoc 9. lib. super tex. 20. Manifestum est igitur quòd cum aliquid reducitur de potentia ad actum, tunc intelligitur, & id conueniens est, quoniam & intelligentia .i. intelligere est actus ideo quæ intelliguntur oportet esse actu, vtrum autem sit necesse omne quod debet sciri, siue per inuentionem, siue per doctrinam esse actu, iam determinauimus in nono huius scientiæ in quæstionibus metaphysicalibus.

Pro euidentia secundi, aduerte, ꝙ verum & falsum inueni tur in rebus compositis, & consistet in compositione & diuisione intellectus cui si correspondet compositio & diuisio in re erit propositio vera, vt hic, Socrates est homo, & Socrates non est asinus, Si autem aliter sit in re propositio erit falsa, vt hic Socrates est asinus, & Socrates non est homo, & quoniam compositio & diuisio intellectus tripliciter potest variari, quia potest fieri in materia naturali, vt homo est animal, in materia contingenti, vt homo est albus, in materia remota, vt homo est asinus, sic veritas & falsitas tripliciter potest variari, quoniam in materia naturali, veritas erit semper in compositione & falsitas in diuisione in materia remota erit semper opposito modo, in materia contingenti, aliquando compositio erit vera, aliquando falsa, vt Socrate sedente, hæc est vera Socrates sedet, quo surgente erit falsa, idem dico de diuisione, vt de nocte hæc est vera, sol non est super terram, de die autem est falsa, ex ijs arguitur sic, verum & falsum in rebus compositis consistunt in compositione, & diuisione intellectus cui correspondet compositio & diuisio in re, sed compositio & diuisio dicunt actum, ergo verum & falsum consistunt in actu.

Non solum autem est verum in rebus compositis, sed &

in ſubſtantijs ſimplicibus, poteſt enim haberi ſcientia de eis vt patet in lib. 12. ſcientia autem eſt ex veris & de vero ſicut demonſtratio ex primo poſter. ſed hoc verum non conſiſtit in compoſitione & diuiſione, quoniam cum ſint ſubſtantiæ, ſimplices compoſitioni intellectus non poteſt correſpondete compoſitio rei. ſed verum conſiſtit in hoc quod eſt ſimpliciter attingere earum quodquid eſt, ſiue earum quiditates. Quæ ſi attinguntur ſciuntur ſi non attinguntur ignorantur. Quæ quidem ignorantia non poteſt proprie dici falſitas aut deceptio aut error, nam hæc proprie contingunt in his in quibus contingit aliquid intelligere, & aliquid non intelligere, ſicut in compoſitis in quibus poſſumus intelligere formam & neſcire materiam in ſimplicibus autem cum non ſint componentia nec aliud & aliud neceſſe eſt aut totum aut nihil intelligere, ſi totum intelligitur eſt verum in intelligence, ſi nihil eſt in eo ignorantia, ex quo ſequitur quòd licet in materialibus ſubſtantijs contingat eſſe verum, non tamen ſed ignorantia, quæ vt inquit Ariſt. non eſt vt cæcitas, quoniam eſſet à nobis inſeparabilis & ſic nunquam poſſemus intelligere entia ſeparata, quod tamen eſt falſum, vt declarabitur in lib. 12. His declaratis probatur quod in ſimplicibus verum ſit circa actum. Nam probatum eſt in præcedentibus, ſubſtantias ſempiternas & immateriales ſemper eſſe in actu, & nunquam in potentia paſſiua, quoniam cum ſit potentia contradictionis eſſent generabiles & corruptibiles, ergo verum inuenitur in eis inquantum ſunt actu patet ergo quod & intelligentia & verum & falſum in quibuſcunque inueniuntur, inueniuntur ſecundùm actum, & non ſecundùm potentiam.

Poſtremo, aduerte, quòd quoniam abſtracta & neceſſaria ſemper ſunt actu, & non ſunt mobilia ſecundùm eſſe, ita quod quandoque ſint quandoque non, non poteſt contingere deceptio circa ea ſecundùm quando, ſicut contingit circa contingentia quæ quandoque ſunt, & quando non ſunt, & ſic vna propoſitio pro vno tempore eſt vera, & pro alio eſt falſa, quoniam contingentia mobilia ſunt secũdùm eſſe. Dico quod non poteſt contingere deceptio ſecundùm quando apud quæcunque exiſtimantem, abſtracta eſſe im-

mobilia secundùm esse, secus autem esset, si existimaret ea mobilia. Idem intellige de necessarijs mathematicis vt triãgulus habet tres, hæc enim est immutabilis.

Tu tamen aduerte, quòd circa huiusmodi necessaria, potest esse deceptio quo ad inferiora ex quibus aliqua sic se possunt habere aliqua aliter, puta licet omnis triangulus habeat tres, non tamen omnis est æquilaterus, sed aliquis sic, vt isopleuros, aliquis duorum æqualium laterum vt isosceles, aliquis trium inæqualium vt scalenon, similiter circa numerum potest esse deceptio non quantum ad hoc, quod omnis numerus mensuratur vnitate, sed quo ad inferiora & ꝓprietates numerorum, puta quis inter pares sit numerus primus an binarius vel alius vel nullus, est autem numerus par primus qui sola vnitate mensuratur. Hæc autem deceptio quo ad inferiora non contingit in immobilibus & in necessarijs circa illud quod est vnum numero, quoniam vnum numero non diuiditur in multa, vt patet, ex consequenti nec secundùm, quoniam, nec secundùm suppo- sita cadet in eo deceptio, quoniam semper eodem modo se habet. Hæc de quarto cap. dicta sint.

Eiusdem

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER LIBRO DECIMO METAPHYSICAE.

OST considerationem entis, vt diuiditur per actum & potentiam, considerandum est in hoc decimo libro de ente, vt diuiditur per vnum & multa, & totam intentionem Aristotelis comprehendemus in vnico tractatu, quem partimur in quinque capita.

Primo, considerabimus de vno secundùm se.

Secundo, de vno in ordine ad multitudinem, & de his quę consequuntur ad vnum & ad multa.

Tertio, inter cetera quæ consequuntur ad multa considerandum est de contrarietate.

Quarto, de medijs contrariorum.

Quinto, de contraria, quomodo quædam differunt specie, quædam numero, quædam genere.

CAPVT PRIMVM.

N primo capite considerandum est de vno ſm se, de quo inuestiganda sunt quatuor.

Primo, quot modis dicitur vnum.

Secundo, quæ est ratio propria vnius inquantum vnum.

Tertio, si ratio mensuræ conuenit vni.

Quarto, si vnum est substantia rei vt dicebant Pythagorici.

Quantum ad primum, aduerte, quòd in 5. lib. in tract. 2. in cap. 1. assignauimus omnes modos vnius & realiter & logice & per se & per accidens. Hic autem Arist. ex omnibus illis replicat solum quatuor modos per se principaliores quorum primus coincidit cum primo assignato in quinto in vltima distinctione vt, scilicet illa dicantur vnum quæ sunt cōtinua non arte, sed natura, & quorum est vnus & indiuisibilis, id est vniformis motus, & hoc modo linea recta & linea circularis sunt continua, nam si vna pars mouetur totum mouetur, non autem sic sunt continue duæ lineæ constituētes angulum.

Secundus, etiam virtualiter coincidit cum secundo illic assignato vt. s. illa dicantur vnum, quorum est vna forma, ita quod super continuitatem addunt vnitatem formæ, & hoc modo virga tota viridis est vna. Si autem secundùm partem est sicca, non est vna hoc modo, sed tantum primo modo.

Tertius, modus aliqualiter coincidit cum quarto illic assignato, vt, scilicet illa dicantur vnum quorum est vna ratio, siue diffinitio, & ista sunt quæ vna apprehensione apprehenduntur vt synonyma.

Quartus, modus coincidit in parte cum ijs quę dicta sunt in 5. de modis vnius consideratione logica, vt, scilicet dicantur vnum quæ sunt vnum numero vnum specie, vnum quidē numero est ipsum singulare, quòd de multis non prædicatur, vnum autem spē sunt quæ & si extra intellectum sint distincta, tamen apud intellectum apprehendentem naturam specificam abstractam àconditionibus singularibus sunt vnū remanet enim vna ratio & indiuisibilis quæ prædicatur de omnibus indiuiduis, in qua vt sic apprehensa, vt in vno conueniunt & dicuntur esse vnum in illa, vnde licet hæc non sit vera, Socrates & Plato sunt vnus homo, hæc tamen est vera Socrates & Plato sunt vnum in homine, & sicut apud intellectum huiusmodi natura est vna, ita est vnum scibile, & scientia quæ habetur de ea est vna, accipit enim scientia vnitatem ab vnitate scibilis. Isti sunt modi vnius repetiti ab Aristotele.

Quantum

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ ratio propria & formalis vnius inquantum vnum est hæc, vnum est ens indiuisum, ita quòd vt declarauimus in tractatu de transcendentibus vnum transcendens non addit super ens nisi in diuisionem quæ est modus generalis negatiuus. Et quoniam hæc est cōmunissima ratio vnius ideo intantum verificatur vnū de quolibet modo vnius, inquantum verificatur esse ens indiuisum puta continuum est vnum, quia est ens indiuisum secundùm quantitatem & secundùm motum, & aqua est vna, quia est ens indiuisum secundùm quantitatem & secundùm formam, & id satis manifestauimus in quinto reducentes omnes modos vnius ad vnum.

Quantum ad tertium vt plene resoluatur quatuor agenda sunt.

Primo, quòd esse mensuram, primo & essentialiter conuenit vni.

Secundo, quòd conuenit vni vt est principium quantitatis discrete.

Tertio, quòd ab vno & à numero deriuatur mensura ad alias species quantitatis continue.

Quarto, quòd per quandam similitudinem deriuatur mēsura ad quædam alia, quæ tamen non sunt quantitates.

Primum quidem probatur sic. Vni ex sua ratione formali, primo & essentialiter conueniunt conditiones mensuræ, ergo &c. consequentia nota, probatur antecedens, nam vt colligitur ex Aristot. in hoc 10. lib. Mensura debet habere tres conditiones, primo quòd sit indiuisibilis, secundo quòd sit quid minimum, tertio quòd sit quid certissimum. Hæc autem primo & essentialiter conueniunt vni, nam ex ratione sua est ens indiuisibile. secundo est quid minimum, omnis enim numerus est partibilis, & in vnitate est status. Et si dicis quod etiam punctus est quid in partibile, ergo ita conuenit puncto esse quid minimum sicut vnitati. Respondeo vnitas simpliciter est quid minimum quoniam non solum in partibilis est, sed abstrahit etiam ab omni situ, quod non conuenit puncto, ideo vnum meretur dici absolute minimum, & simplicissimum, tertio est quid certissimum, quoniam notificat numerum, numerus quantitatem continuam

tinuam,vt dicemus,ergo patet veritas antecedentis, & confirmatur,quoniam,vt inquit Arist.in tex.2.illud est primo & essentialiter mensura,quo rei quantitas,primo cognoscitur proprie enim mensurabilis est quantitas, sed quantitas primo cognoscitur vno, cognoscimus enim numerum per vnitatem & per vnitatem ac numerum cognoscimus quantitatem continuam,vt declarabitur. Præterea,vt inquit Arist. in eodem tex. Quod est primum vniuscuiusque generis est neutrum. Constat, autem vnum esse primum in genere quantitatis, ergo &c.

Secundum sic probatur. Quantitas continua mensuratur numero aut vno,cognoscimus.n. eam cum dicimus mẽsurantes,vnum stadium,vel duo stadia &c.Numerum autem & si mensuramus aliquando per alium numerum replicãdo, vt bis duo,quatuor,ter & tria nouem,tamen vltima mensura stat in vnitate replicata,vnde dicitur numerus multitudo aggregata ex vnitatibus & mensurata vnitate,vnitas autem non habet aliquid prius quo mensuretur,ergo &c.

Pro euidentia tertij, aduerte, quòd non solum conuenit mensuræ esse quid indiuisibile,aut simpliciter,aut secundùm institutionem humanam, sed debet esse cognata .i. eiusdem naturæ cum mensurato, & non solum in genere, sed & in speciali,ita quòd longitudo mensuretur longitudine,& latitudo latitudine,& motus motu,& vox voce,& grauitas grauitate. Hoc supposito dico, quòd in quolibet genere illud est metrum, quod est vnum, id est indiuisibile saltem secundùm institutionem humanam, puta in ponderibus prima mensura erit vncia,quæ & si secundùm se sit diuisibilis,tamẽ sumitur vt indiuisibilis, & in longitudine erit pedalis, & in motu erit velocissimus & regulatissimus motus,vnde motu primi mobilis mensuramus alios motus,& in voce diuisis.i. minima.Et hæc pro tanto sunt mensura,quoniam vnũquodque eorum sumptum vt indiuisibile, est quid minimum, & certum in suo genere,ita quòd in nihil potest subtrahi. Et iste sunt conditiones veræ mensuræ, aliter non certificaret quantitatem mensurati. patet igitur ꝙ ab vno,& à numero deriuatur mensura ad alia quanta,eo quod in eis quod sumitur vt vnum.i.indiuisibile & minimum & certum est men

sura

sura aliorum,siue per seipsum, siue per replicationem.

Pro euidentia quarti. Aduerte, ꝙ mensura ex hac conditione,ꝙ per eam cognoscitur natura rei mensurate, translata est ad multa alia in quibus dicimus illud esse mensuram, quo ipsa nobis rei natura manifestatur. Hinc dicitur scientia mensura rei scite,& sensus mensura rei sensate,qoniam per scientiam rem scitam, & per sensum rem sensatam cognoscimus. Tu tamen aduerte, ꝙ cum duplex sit scientia nostra .I. practica & speculatiua, scientia practica verius est mensura rei scitę,quàm speculatiua,nam illa est causa rei scite,& secundùm esse,& secundùm cognosci. Ista autem causata est à re scita,vnde magis habet rationem mẽsurati, quàm mensuræ,& propterea dictum Pythagoræ qui ait hominem esse omnium metrum propter scientiam & sensum, non est realiter verum,nisi quo ad ea, quæ pendent ab homine per scientiam practicam. Arbitrabatur,tamen ipsum esse verum vniuersaliter,quia vt visum est in 4. libro. Sententia eius fuit rerum veritatem consistere & pendere,ab hominum sensu & opinione,sed id penitus falsum est,vt declarauimus ibi, ideo dictum suum,non est dignificandum nisi in rebus scitis practica scientia.

Item aduerte, ꝙ ex eadem conditione attributa mensuræ,dicitur primum in quolibet genere, esse mensura omniũ illius generis,eo quod cognoscuntur magis aut minus perfecta,secundùm maiorem, aut minorem propinquationem ad illud primum quod est perfectissimum in suo genere. Hinc albedo dicitur mensura omnium colorum, aurum omnis metalli,homo omnium animalium,prima substantia omnis substantię,primum bonum omnis boni,& de hoc satis locuti sumus in q. nostris metaphys.

Quantum ad quartum principale,aduerte, ꝙ in lib. 3. in cap. xj. super hoc dubium argumentatum est pro Pythagoricis,& pro naturalibus,& fecimus determinationem secundùm doctrinam Arist. fundatam in his quæ dicit hic. Recurre igitur ad librum tertium. Quod autem dicit hic Arist. in tex.7. in quol. in genere dari aliquam naturam quæ est vna, & quæ est perfectissima,in illo genere, patet in exẽplis quæ adducit,& ꝙ dicit in tex. 8. ens & vnũ significare aliqualiter

idem

idem iam determinatum est in 4. lib. in tract. primo, in cap. tertio eisdem rationibus virtualiter, quas etiam tangit hic, ideo non est in ijs amplius immorandum. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. habemus considerare de vno ordine ad multitudinem & de ijs quæ consequuntur ad vtrunque, consideratio quidem vnius in ordine ad multitudinem versatur circa modum oppositionis, nam licet constet ea esse opposita, tamen non constat modus oppositionis. Quatuor enim modis dicuntur oppositiones, vt visum est in post prædicamentis, & in lib. 5. huius scientiæ, scilicet contradictoriæ, relatiuæ, priuatiuæ, contrariæ. Inuestigandum est igitur quomodo oppositionis opponuntur vnum & multa. Pro eius notitia aduerte, secundùm philosophum hic in textu nono opponuntur priuatiuæ, quoniam vnum est quod non diuiditur, multa autem quæ diuiduntur, indiuisio autē & diuisio se habent, vt priuatio & habitus, non tamen opponuntur meræ priuatiuæ, vt cæcitas & visus, quoniam vnum non est indiuisio, sed est ens, vt stat sub indiuisione, & multitudo non est diuisio, sed non ens, vt stat sub diuisione, cum igitur vnum non sit mera priuatio, non opponuntur meræ priuatiuæ, nec opponuntur contradictoriæ, quoniam alterum contradictoriorum, verificatur de ente & de non ente, sed neque vnum neque multa, verificantur de non ente, cū vtrunque includet ens, vt patet ex suis proprijs rationibus, nec opponuntur relatiuæ, quoniam vnum non refert aliud, vt patet. vtrum autem in aliquo sensu, puta inquantum vnū est principium multitudinis, & mensurat multitudinem, opponantur relatiuæ determinauimus in quæstionibus Metaphysicalibus, opponuntur autem contrariæ, quoniam cum vtrunque sit ens, & vnum se habeat, vt priuatio, alterū vero vt habitus participant conditiones contrariorum. nam duo contraria sic se habent quod vtrunque est ens, & alterū est, vt priuatio alterius. non tamen mera priuatio, vt nigrū est priuatio albi, & amarum priuatio dulcis. Resoluendo er

go

go dicimus vnum, & multa opponi priuatiuæ, ſed non puræ, & contrariæ, non autem contradictoriæ, neque relatiuæ, niſi forte vt conſiderantur in ratione menſuræ, & menſurati, principij, & principiati.

Sed hic videntur eſſe duo dubia.

Primo, ſi vnum eſt, vt priuatio, & multitudo, vt habitus. ergo vnum eſt poſterius multitudine. quod tamen eſt falſum, quoniam eſt principium multitudinis. & præterea non cõuertitur ſubſiſtendi conſequẽtia, licet enim ſequatur, ſi multa ſunt, vnum eſt, non tamen econuerſo.

Secundo, non videntur opponi priuatiuæ, nec contrariæ, quoniam vnum conſtituit multitudinem. oppoſitum autẽ non conſtituit, immo deſtruit ſuum oppoſitum, ergo &c.

Hæc duo dubia determinauimus in quæſtionibus metaphyſicalibus, vbi & declarauimus dictum Ariſt. hic in tex. 9. cum dicit, quare ratione prior multitudo &c. Tu igitur vide illic, ne inutilis fiat repetitio.

Facta conſideratione de oppoſitione inter vnum, & multa conſiderandum eſt de his quæ cauſantur ex vno, & ex multo, ſiue pluralitate. Aduerte igitur, quòd ex vno cauſantur idem, & ſimile, & æquale. idem dicit vnitatem in ſubſtantia, ſimile vnitatem in qualitate, & æquale vnitatem in quantitatem. & aduerte, quòd Ariſt. in lib. 5. vt nos diſpoſuimus illic in tract. 2. in cap. 4. aſſignauit modos identitatis, tam per accidens, quàm per ſe, vt videbis illic. Hic autem ſolum tres adducit.

Primo, aliqua ſunt eadem, quia ſunt vnum ſubiecto, id eſt conueniunt eidem ſuppoſito, vt Socr. eſt homo, & ipſemet eſt albus.

Secundo, quia plura ſuppoſita ſunt vnum in natura ſpecifica, vt Socr. & Plato ſunt idem in humanitate, id eſt ſunt vnum ſpecie.

Tertio, quia plura conueniunt in vna ratione quiditatiua, ſiue ſpecifica, ſiue generica. Hoc modo omnia indiuidua eiuſdem ſpeciei ſunt idem in ratione ſpecifica, & omnes ſpecies eiuſdem generis ſunt idem in ratione generica, & apud mathematicum omnes lineæ rectæ æquales ſunt idem in ratione lineæ rectæ, omnes enim ſunt breuiſſima extenſio in

ter duo puncta,& omnia tetragona æqualium laterum sunt idem in ratione tetragoni isagoni,id est æquilateri. Tu autem vt habeas plenam resolutionē de omnibus modis quibus dicitur idem,recurre ad quintum lib.in tract.2. in cap.4. & illic videbis quid sit idem subiecto idem numero, & specie,& genere,& materia &c. Et quomodo hæc est vera,idem est eidem idem.

Quantum ad simile, aduerte, quòd in duobus differt ab eodem.

Primo,quia idem dicit vnum in substantia. simile autem vnum in qualitate.

Secundo,quia quæ sunt eodem,eo modo, quo sunt eadē sunt indistincta in substantia. similia autem licet sint vnum in qualitate, tamen sunt necessario diuersa in substantia, quoniam nihil est sibijpsi simile. Quot autem sint modi similitudinis,iam disposuimus ad plenum in lib.5.tract.2.cap.5. Arist.vero his in tex.11.adducit quatuor.

Ex quibus primus est; quando aliqua conueniunt in vna forma,siue figura,siue in vna proportione, sic duo tetragona inæqualia sunt similia. Trigonum autem, & tetragonū dissimilia,&ex hoc elicitur,quòd in substantia,vt induit modum qualitatis saluatur similitudo. vnde Socr. & Plato, vt conueniunt in rationali sunt similes. prædicatur enim differentia,in quale,licet secundùm rem sit substantia.

Secundus autem est, quando aliqua conueniunt in vna forma intēsibili, & reminiscibili, & participant eam æquali gradu, vt duo corpora æqualiter calida. & aduerte, ꝙ vt sic non solum dicuntur similia,sed æque similia,vel æqualia in participatione caloris.

Tertius est, quoniam aliqua conueniunt in vna forma, sed gradibus inæqualibus,sicut calidum,vt quinque,& calidum,vt septem.

Quartus est, quando aliqua in pluribus formis conueniunt,aut realiter,aut apparenter, vt stamnum est magis simile argento,quam plumbum. nam in sono, in duritiæ, in grauitate,in luciditate,magis conuenit quam plumbum. vnde plumbum respectu stamni est magis dissimile, quàm simile argento,isti sunt modi similitudinis hic adducti ab Arist.

tu autem si vis habere plenam resolutionem reuide in lib.5. in tract.2.in cap.5.illic etiam inuenies,quare non distinguit æquales in plures modos.

Ex multo autem, siue ex pluralitate causantur diuersum quod opponitur eidem,& dissimile oppositum simili,& differens. Quid sit dissimile, & quot modis dicatur Arist. hic prætermittit, quoniam possunt hæc facile cognosci per suũ oppositum quod est simile. Quantum ad diuersum,aduerte quòd dicitur omne illud quod comparatum alicui non est ipsum,sed aliud,& hac de causa omne ens comparatum alteri,aut est idem, aut diuersum. nam si est ipsum est idem cum eo,si est aliud est diuersum. De modis autem diuersi,iam pertractauimus in lib.5.in tract.2.in cap 4. Arist.autem hic numerat tres modos.

Primus est,illud dicitur diuersum,quia non est ipsum,sed aliud. nam sicut ipsum est relatiuum indicans identitatem, vt Socr.est homo,& ipse est iustus. sic aliud est relatiuum diuersitatis,vt animal est aliud à lapide.

Secundus est, quando materia non est vna,nec ratio vna, & tu horum declaratione,vide in lib.5. in tract. 2. in cap.4. vbi inuenies diuersa formaliter,materialiter, & ratione, & diuersa specie.

Tertius est, in mathematicis, in quibus dicimus lineam curuam esse diuersam à recta,& trigonum diuersum à tetragono. & aduerte,quòd hic modus correspondet tertio modo quo dicitur idem,prout diximus supra, quod omnes lineæ rectæ æquales sunt idem.

Iterum,aduerte,ꝙ notanter diximus omne ens comparatum alteri,aut est idem,aut diuersum,quoniam de non ente non verificatur idem,neque diuersum. sunt enim opposita contrariæ,& non contradictoriæ, vtrunque autem contrariorum est ens. Si autem sumatur idem,& non idem sic opponuntur contradictoriæ. & propterea non idem verificatur,tam de ente,quàm de non ente. vnde licet chimera non sit diuersa ab homine est tamen non idem homini. Item, aduerte,ꝙ cum idem, & diuersum verificentur de quolibet ente,& identitas sit vnitas in substantia. diuersitas autẽ sit pluralitas debet intelligi ly substantia non solum ꝓ re præ-

senti

fenti substantię, sed pro essentia eo modo quo diximus in 5. lib. tract. 2. in cap 3. quod quælibet essentia potest dici substātia. & sic identitas, & diuersitas inueniuntur in omni genere accidentium. nam hæc est vera actio, & passio sunt idem motus. Album & nigrum sunt diuersæ qualitates.

Quantum ad differens, aduerte, quòd in hoc distinguitur à diuerso. Quæcunque differunt aliquo differunt, & in aliquo communi conueniunt, vt duo indiuidua differunt conditionibus indiuiduantibus, & conueniunt in specie. Duæ species differunt differentijs specificis diuidentibus genus, & conueniunt in genere. Duo subalterna, vt substantia corporea, & incorporea differunt differentijs suis constitutiuis, & conueniunt in genere generalissimo. Quæ autem sunt diuersa non est necesse quòd aliquo sint diuersa, & in aliquo vno præcipue vniuoco conueniant. possunt enim seipsis esse diuersa. vnde duo generalissima sunt diuersa, & deus, & creatura. in nullo enim conueniunt, nisi in ente, quod tamē non est vniuocum, sed analogum, vt determinauimus in quę stionibus metaphysicalibus.

De modis autem differentium iam pertractauimus in 5. lib. tract. 2. cap. 4. Hic vero Arist. tātum duos assignat, vt magis proprios, quorum primus est, differentia genere, secundus est differentia specie. ea autem sunt differentia genere, quibus non est vna communis materia, & ex consequenti non sunt transmutabilia ad inuicem, vt cœlum, & elementū. Item quæcunque sunt in distinctis prædicamentis, vt linea, & albedo. Differentia specie sunt, quæ in vno genere proximo conueniunt, & distinguuntur formis proprijs, à quibus sumuntur propriæ differentiæ, vt homo, & leo conueniunt in animali, & distinguuntur formis proprijs. De alijs modis vide in libro quinto vbi supra, illic enim fecimus vniuersalem considerationem super hoc. Hæc de 2. cap. dicta sint.

CAPVT III.

Sed quoniam contrarietas est quædam differentia, contraria enim sunt, quæ sub eodem genere differunt, ideo in hoc tertio capite considerare debemus de contrarie tate,

tate,quæ inter alia genera oppositionum, videtur continere multas difficultates, vt apparebit infra.

Pro notitia igitur contrarietatis tria agenda sunt.

Primo,quid sit contrarietas.

Secundo, quomodo se habet ad alia genera oppositionum.

Tertio,soluentur quædam dubia, quæ orientur ex determinatis.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ contrarietas est maxima differentia,siue distantia duorum differentium sub eodẽ genere. Pro declaratione huius diffinitionis: nota primo, ꝙ supponitur contrarietatem esse quandam differentiam. Quæcunque enim contraria sunt,plura sunt. nihil enim sibijpsi contrariatur, & necesse est,vt in aliquo côueniant, sicut declarabitur,ergo &c. Item nota,ꝙ in rebus necesse est dari maximam differentiam. videmus enim ad sensum, aliqua magis,& minus differre, vt minus differt color glaucus ab albo,quàm ceruleus,sed magis,& minus non est, nisi per comparationem ad maximum,ergo &c. Item nota, ꝙ diuersa,siue differentia genere non possunt dici maxime distare. illa enim proprie distant, inter quæ est communis via, qua itur ab vno ad alterum, vt patet in distantia locali, vel qua mouetur vnum ad alterum,vt patet in alteratione, qua mouetur frigidum ad calidum, sed inter differentia genere non datur hæc communis via, siue motus. non .n. mouetur dulce ad album, neque paruum ad coloratum, nam diuersa genere, nisi aliud impediat se compatiuntur in eodem subiecto. Illa igitur sunt maxime differentia inter quæ est communis via,siue motus. hæc autem sunt distincta specie contenta sub vno genere,vt album & nigrum,calidum & frigidum,sursum & deorsum. Ab vno enim ad alterum est motus per se,sed vt declaratum est in primo phys. necesse est ter minos motus esse contrarios. illa ergo quæ maxime distant sub eodem genere sunt contraria, ex consequenti contrarietas est maxima differentia duorum maxime distantium sub eodem genere, & ab vno ad alterum contingit esse motum per se. Hæc est diffinitio data ab Aristot. de contrarietate, cui concordant omnes aliæ diffinitiones, quæ

folent dari,& funt quatuor.

Prima eft. Contraria funt quæ plurimum differunt. nam plurimum,& perfecte, & finaliter, & maxime differre idem funt.

Secunda eft. Contraria funt quæ plurimum diftant in eo dem genere. nam vt declarauimus in diftinctis genere, non fumitur proprie maxima diftantia. cum inter ea ea non fit communis via,neque motus.

Tertia eft. Contraria funt quæ plurimum differunt in eodem fufceptibili.i.apta recipi in eodem fubiecto, quoniã eadem eft materia fufceptiua contrariorum, cum vnum generetur ex altero.

Quarta eft. Contraria funt,quæ plurimum diftant fub ea dem potentia.f.rationali,vt fub arte,vel fcientia practica. Di ctum eft enim in lib. 9. quòd potentia rationalis poteft in oppofita contraria,vt medicinalis fcientia poteft infanum, & ægrum, & ars ædificatoria poteft conftruere magnam, & paruam domum,& pigmentarius dulce,& amarum electuarium. fi tu autem vis perfecte, & clare diffinire contraria fic diffinias,contraria funt quæ maxime diftant fub eodem genere apta ineffe viciffim eidem fufceptibili, & ab eodem viciffim expelli,nifi alterum infit à natura,vt color in igne,albedo in niue &c.

Et aduerte, ꝙ diffinitio data de contrarietate verificatur de vera,& perfecta,& primaria contrarietate, & non de fecundaria qualis eft inter extremum,& medium, vt inter album, & rubeum, patet enim quòd album, & rubeum non maxime diftant fub colore. Item aduerte,quòd ex diffinitio ne veræ, & primariæ contrarietatis fequuntur duo corollaria. primum eft.f.contrarietas eft maxima diftantia,ergo eft perfecta diftantia. nam perfectum eft vltra quod non eft ali quid fumere. ergo vltra perfectam diftantiam non eft accipere maiorem,fi nõ eft accipere maiorem, ergo eft maxima, maximũ enim eft quod non exceditur ab aliquo,fi ergo con trarietas eft maxima diftantia,eft perfecta, & fi eft perfecta eft finalis,quia perfectum eft,quod ad finem peruenit, fecun dum eft,duo non poffunt effe contraria vni,fed tantum vnũ vni. nam cum perfecta contrarietas fit tantum inter extre-

ma contenta sub genere, si duo vni contrariantur, ergo vni extremo correspondent duo extrema, quod est impossibile. nam vnius perfecte distantiæ non possunt esse, nisi duo vltima, sicut patet in linea, cuius vltima non sunt, nisi duo puncta. cum igitur contrarietas sit perfecta distantia, constat, quòd est tantum inter extrema, & quòd tantum vnum vni est contrarium, scilicet contrarietate vera, & primaria.

Quantum ad secundum, cum quatuor sint genera oppositionum, manifestum est quòd contrarietas non est oppositio relatiua. vnum enim contrarium non dicitur ad aliud, vt patet. Præterea inter contraria est motus, ita quòd vnum contrariorum est terminus à quo, & alterum est terminus ad quem, sed inter relatiua non est motus, vt probatur in 5. Phys. tex. 10. Manifestum est etiam, quòd non est oppositio contradictoria, quoniam inter contradictoria nō datur medium, de quolibet enim verificatur alterum contradictoriū, vt declaratum est in 4. lib. sed inter contraria potest dari medium. Datur enim sapor qui non est dulcis, nec amarus, & lapis, nec est sanus, nec est æger. Restat igitur considerare, quomodo se habeat ad oppositionem priuatiuam. Aduerte igitur, quòd licet sint distinctæ oppositiones, quoniam priuatio propriæ dicta non est aliqua natura, sed negatio, vtrūque autem contrariorum est aliqua natura, tamen priuatiua oppositio est radix, & principium contrarietatis, ita quòd alterum contrariorum est, vt priuatio, & alterum, vt habitus; ex consequenti vnum est, vt perfectum, alterum vt imperfectum, vt patet de amaro comparato dulci, & de nigro respectu albi, & de ægro respectu sani.

Sed antequam probetur propositum. Quædam prænotanda sunt circa priuationem. Aduerte igitur primo, quod cum priuatio dicatur multipliciter, potest enim esse negatio extremi in aliquo medio, vt rubeum est negatio albi, & potest esse negatio extremi in alio extremo, vt nigrum est negatio albi. Quando dicimus priuationem, & habitum esse radicem contrarietatis, intelliges de priuatione in extremo, aliter non seruaretur maxima distantia inter contraria.

Et hanc priuationem Aristot. appellat perfectam, non ex se, sed ratione extremi, in quo est, & quod perfecte,

 id est

id est maxime distat ab alio extremo.

Aduerte secundo, ꝙ licet oppositio priuatiua non coincidat cum oppositione contradictoria, est tamen quædam cõtradictio in subiecto, scilicet determinato. nam esse videntem,& esse cæcum est esse videntem,& non esse videntem in natura quæ est capta esse videns. Hinc est, quòd licet alterum contradictoriorum verificetur de quolibet ente, & etiã non ente. ex consequenti nunquam detur medium, tamen in oppositione priuatiua datur medium, licet enim lapis sit videns,aut non videns,tamen non est cæcus, vnde inter cæcum,& videntem mediat non videns, nisi in natura apta videre,eo modo,ea parte,eo tempore quo est apta videre.

Aduerte tertio, quòd de modis, quibus dicitur priuatio iam locuti sumus in 5.lib.in tract.3.in cap 4.

His prænotatis probatur propositum sic. Omnis generatio, siue substantialis, siue accidentalis fit in determinata materia inter terminos contrarios, vt declaratum est in 1. Phys.tex.47. ergo necesse est,quod omnis generatio fiat ex termino,à quo qui sit priuatio termini ad quem, vt contingit in generatione substantiali. Ex eo enim quod materia est sub priuatione talis formæ, puta aquæ mouetur actione agentis naturalis ad recipiendam formam aquæ, vel quod sit forma contraria termino ad quem, vt contingit in generatione accidentali, puta in dealbatione, in qua nigrum est terminus à quo, sed ex nigro non posset fieri album, nisi in nigro esset negatio albi ex consequenti,quod est sub nigro est priuatum albo. Si ergo generatio omnis est inter contraria,& in generatione substantiali,terminus à quo est priuatio,in accidentali autem forma,quæ est terminus, à quo cõtinet priuationem formæ,quæ est terminus,ad quem, constat contrarietatem esse quandam priuationem,& oppositionem contrarium fundari in oppositione priuatiua.Pręterea prima contraria, quæ sunt genera aliorum contrariorum sunt,vt habitus,& priuatio.nam prima contraria sunt vnũ, & multa,ad quæ reducuntur alia,vt simile reducitur ad vnũ, & dissimile ad multa similiter æquale,& inæquale,& idẽ,ac diuersum,ad diuersum autẽ reducitur differentia,ad differẽtiam contrarietas,vt declarauimus supra,si igitur prima cõ-

traria,quæ seruantur in alijs contrarijs se habent,vt habitus & priuatio, signum est priuationem, & habitum essẽ radicẽ omnis contrarietatis. Præterea ex inductione patet sic esse. omnia enim contraria sic se habent,quod vnum est diminutum,siue defectiuum respectu alterius, vt patet in extremis saporum,& colorem, in similitudine, & dissimilitudine, æqualitate,inæqualitate,malitia,& virtute, ignorante, & docto & c.Manifestum est igitur,quod de necessitate contraria reducuntur ad priuationem,& habitum.

Quantum ad tertium,aduerte, ꝙ contra corollarium secundum, scilicet quod vni tantum vnum est contrarium insurgunt duo dubia.

Primum est,de ęquali,cui videntur contrariari magnum, & paruum.

Secundum est,de vno, cui videntur contrariari multum, & paucum.

Pro resolutione igitur primi dubij tria agenda sunt.

Primo,arguetur ad partem affirmatiuam.

Secundo,ad partem negatiuam.

Tertio,determinabitur veritas, sed antequam arguamus notandum est, quod non vtimur ex necessitate hoc termino,nisi in oppositis,vt cum quærimus,vtrum homo sit sanus vel æger,doctus,vel indoctus,& dico ex necessitate, quoniã opposita ex sui natura non possunt simul esse,ex quo sequitur,quod si vtimur ly.vtrum in non oppositis est vana inquisitio, puta vtrum pomum sit dulce,vel album, nisi fiat suppositio quod vtrunque non contingit simul fieri, puta si ponatur quod pater,& filius non possunt simul liberari à carcere, & tunc possumus quærere. vtrum pater vel filius liberabitur à carcere,constat autem ꝙ magnum,& paruum opponũtur æquali merito. ergo vtimur ly,vtrum quærentes,vtrum ita opponantur,quod contrarientur æquali.

Et pro parte affirmatiua arguitur sic, cum æquale non sit magnum,nec paruum (& sumatur ly magnum, & paruum, pro maiori, & minori) aut cõtrariatur tantum magno, aut tantum paruo,aut vtrique nõ, primo quia non est maior ratio de vno,quàm de alio, cum æquale non sit maius, neque minus. ergo secundo, ergo vni contrariantur duo, & non

tantum vnum. Præterea æquali contrariatur inæquale, sed inæquale inest,& magno,& paruo. nam & maius, & minus inadæquantur æquali,ergo æquali contrariantur,& magnũ, & paruum. Pro parte autem negatiua,sic arguitur, ex diffinitione contrarietatis requiritur quod sit maxima distãtia, sed maxima distantia non potest attendi, nisi inter duo extrema,vt declaratum est supra. ergo vni non potest contrariari,nisi vnum. Præterea æquale est medium inter maius, & minus æquale,est enim quod nõ est maius,neque minus, sed inter medium,& extrema non est vera,& primaria contrarietas,cum illic non sit maxima distantia,ergo æquale nõ contrariatur magno, & paruo.

Pro determinatione huius dubij, aduerte, quòd Aristot. concedit æquale opponi magno, & paruo, id est maiori, & minori. nam quando quærimus de aliquo quanto, comparando ipsum alteri quanto sic formamus quæsitum, verum hoc sit maius, aut minus illo, aut æquale illi. verum igitur concludunt rationes pro parte affirmatiua,pro quanto concludunt æquale opponi magno, & paruo. Similiter verum concludunt rationes pro parte negatiua, pro quanto concludunt,æquale non opponi contrarie magno,& paruo. Si igitur opponuntur, & non contrarie quærendum est qua oppositione opponuntur. Manifestum est autem,quòd non relatiue,non enim,dicitur æquale ad maius,nec ad minus, sed ad æquale, sicut enim dicitur simile simili simile. Idem eidem idem sic æquale æquali æquale,nec opponuntur secũdùm affirmationem, & negationem, id est contradictoriæ. nam æquale non diceret,nisi negationem maioris, & minoris,& cum negatio verificetur, tam de ente, q̃ de non ente, ęquale verificabitur de omni eo,quod non est maius,neque minus,& cum non quantum,vt albedo, & sapor, & vnitas, & punctus non sint maius,neque minus, ergo erunt æqualia,similiter cum non ens non sit maius,neque minus, ergo erit æquale,ꝙ est absurdum,nam hæc tria non verificantur, nisi in rebus quantis. Restat igitur,vt opponantur secundũ priuationem, & habitum, & habitum quidem ponamus ex parte maioris,& minoris,vt dicatur maius quod excedit,minus vero quod exceditur. priuatio autem est in æquali,nam

æquale

æquale est quod cum sit quantum, non est maius, nec minus, cum tamen sit aptum ratione, qua quantum esse maius, aut minus, & sic æquale est medium priuatiuum inter maius, & minus, sicut etiam contingit dari medium priuatiuum inter bonum, & malum maxime in polyticis. nam rusticus, quo ad ciuilia, neque bonus, neque malus est.

Sed aduerte, quòd huiusmodi medium priuatiuũ, in quo vniuntur plures priuationes, in aliquibus est nominatum vno nomine, in aliquibus pluribus nominibus. In aliquibus remanet omnino innominatum. nam aliquando illæ plures priuationes cadunt tantum super vnum determinatum, quod non dicitur multipliciter, nec diuersis modis, & tunc medium, in quo vniuntur plures priuationes est tantũ vnum, & de facili nominatur vnico nomine, & tale medium est hoc, quod dicitur æquale. nam priuationes maioris, & minoris contente in eo cadunt super quantum, inquantum habet vnam, & eadem quantitatem æqualis mensuræ cum alia. Aliquando cadunt super vnum determinatum genericæ, sed non specificæ, sicut quod non est album, nec nigrum priuatiue est quidem coloratum, verum quia inter album, & nigrum non est vnica species, sed plures, in quibus coniũguntur priuationes albi, & nigri. ideo inter ea dantur plura media priuatiua, & pluribus nominibus nominantur, vt rubeum, croceum, viride &c. Aliquando cadunt super indeterminatum, & genere, & specie sicut priuationes boni, & mali, quæ possunt inueniri in naturalibus, & in artificialibus, & in moralibus, & polyticis, sicut bonum, & malum, & tunc media priuatiua remanent innominata propter multiplicitatem susceptibilium, id est rerum, in quibus potest esse bonum, & malum, & priuatio vtriusque.

Ex his patet falsitas opinionis dicẽtium, quòd si inter bonum, & malum, inter maius, & minus, inter dulce, & amarum datur medium, quod neutrum est extremorum, ergo inter omnia poterit assignari medium, puta inter pedem, & calceum, inter corpus, & vestem, quod est derisorium. Hæc quidem consequentia nulla est, quoniam ad hoc, quod inter aliqua sit medium priuatiuum, necesse est illa esse extrema opposita, inter quæ est communis via, & perfecta distantia,

ita ꝙ id quod mutatur ab extremo prius perueniat ad medium, q̃ attingat alterum extremum, sic enim diffinitum est medium in physicis, & quoniam non omnia quæ sumuntur sunt vere extrema opposita, vt exemplificatum est de pede, & de calceo, de albedine, & dulci &c. ideo non est necesse inter omnia esse medium. Tu tamen aduerte, ꝙ licet hæc sit vera. Inter quæcunque est medium illa sunt opposita, hæc tamen est falsa. Inter omnia opposita datur medium, vt patet in contradictorijs, & contrarijs immediatis.

Pro solutione secundi dubij duo agenda sunt.

Primo, arguitur, ꝙ nō solum multa opponantur vni, sed etiam pauca, ex consequenti duo sunt contraria vni. Arguitur ergo sic. Si solum multa opponuntur vni, ergo vnū erit pauca, quod est falsum, vt probabitur. consequentia autem dupliciter deducitur: primo sic, secundùm te quibuscunque multa opponuntur illa sunt vnum, quoniam secundùm te solum multa opponuntur vni, sed paucis opponuntur multa. ergo pauca sunt vnum, & econuerso, vnum est pauca: secundo sic, omnia multa opponūtur paucis, sed duo sunt multa, sunt enim plura vno, ergo sunt multa, ergo duo opponūtur paucis, sed sub duobus non datur aliquid minus, quàm vnum. ergo vnum erit pauca. falsitas autem consequentis sic manifestatur, sicut se habent productum, & breue ad longitudinem, sic multa, & pauca ad pluralitatem, sicut enim productum, & breue sunt proprietates longitudinis, sic multa, & pauca pluralitatis, sed productum est longitudo similiter breue, ergo multa sunt plura similiter pauca. Si igitur vnum est pauca, vnum erit plura quod implicat cōtradictionem, vt ergo ista impossibilia euitentur, tenendum videtur quod multa, & pauca contrariantur vni, ex consequenti nō tantum vnum est contrarium vni.

Secundo, determinandum est dubium, pro quo præponitur hæc distinctio, ly multa dupliciter sumitur: primo absolute, & simpliciter: secundo, respectiuæ.

Primo modo quæcunque sunt plura vno, dicuntur multa. vnde omnis numerus est quædam multitudo absolute sumpta, & vt sic multa non opponuntur paucis, quoniā pauca in hoc primo sensu, cum sint plura, sunt etiam multa.

Tantum

Tantum ergo multa absolute sumpta opponuntur vni.

Secundo modo non omnia plura dicuntur multa, sed quę dicunt magnam pluralitatem, & correspondenter non dicũtur pauca, nisi quæ dicunt diminutam pluralitatem, & vt sic, si heri fuerunt mille homines in foro, & hodie decem, solemus dicere. Heri fuerunt multi homines in foro, hodie pauci, & in hoc sensu multa non proprie opponuntur vni, sed paucis, & sic ex hac distinctione patet, quòd non duo cõtrariantur vni, sed vnum vni. Quod si non fiat prædicta distinctio euitari non poterunt prædicta inconuenientia. Ad argumentum ergo adductum in oppositum negatur consequentia. Ad primam probationem dico ad maiorem, quod non est vera, nisi de multis sumptis absolute, in quo sensu nego minorem, quoniam multa tantum respectiue sumpta opponuntur paucis. Ad secundam probationem nego maiorem, & minorem, ad probationem minoris nego consequentiam intelligendo de multis respectiue, sicut intelligit arguens.

Patet igitur illud corollarium esse verum, scilicet tantum vni est contrarium. & si quæras: si multa absolute sumpta non opponuntur paucis, sed vni, qua oppositione opponuntur. Respondetur, quod vnum transcendenter, & multa trãscendenter, vt declarauimus in 2.cap. opponuntur priuatiuæ, & contrariæ. vnum autem vt est principium numeri, & multa quæ sunt ipse numerus in genere quantitatis opponuntur relatiue in tertio modo relatiuorum, quę se habent, vt mensura, & mensuratum, in quo modo non est relatio mutua, sed vnum relatiue dicitur ad alterum, quia alterum dicitur relatiue ad ipsum, puta dicitur mensura ad mensurabile, non quia mensura refertur ad mensurabile realiter, sed quia mensurabile refertur ad mensuram, & est simili modo, sicut in scientia, & scibili maxime in scientia speculatiua, cuius veritas est causata à re, & non est causa rei, dicitur enim scientia ad scibile, quia scientia, vt dependens à scibili realiter refertur ad scibile, scibile autem refertur ad scientiam, non quia pendeat à scientia, sed quia scientia refertur ad scibile. & quoniam inter huiusmodi relatiua non est mutua dependentia, ideo non est necesse quòd se mutuo ponant,

& auferant. poteſt enim vnum poni reliquo non poſito .ſ. eo quod non dependet ab altero. vnde licet non poſſit poni ſcientia ſpeculatiua ſine ſcibili,poteſt tamen dari aliquod ſcibile,de quo nundum habetur ſcientia, vt quadratura circuli,ſimiliter licet non poſſit dari numerus ſine vnitate, poteſt tamen dari vnum,ſiue vnitas ſine numero. Idem dico de imagine & imaginabili,de ſenſu & ſenſibili,deſiderio & deſiderabili. Hæc ſufficiant pro tertio capite.

CAPVT IIII.

ET quoniam contingit inter aliqua contraria dari medium,vt in coloribus, & in ſaporibus, ideo de huiuſmodi medijs agendum eſt,& cõſiderabimus quatuor.

Primo, ꝙ omnia media ſunt in eodem genere cum his, quorum ſunt media.

Secundo,ꝙ omnia media ſunt inter oppoſita.

Tertio,ꝙ non ſunt inter oppoſita contradictorie,nec regulariter inter oppoſita relatiue,ſed inter contraria,& priuatiue oppoſita.

Quarto, ꝙ neceſſe eſt huiuſmodi media contrariorum componi ex extremis contrarijs.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ medium proprie eſt illud,in quod prius peruenit,quod permutatur, quàm in extremum, & id quidem manifeſtum eſt in motu locali. nam ſit linea. A D, cuius medium ſit C, conſtat ꝙ mobile non perueniet in D,niſi prius perueniat in C. Similiter in alteratione. non enim quod denigratur fiet nigrum,niſi prius perueniat ad palidum,ſiue plumbeum.Ex his ergo arguitur ſic. Medium proprie eſt in his,inter quæ eſt motus,ſiue permutatio per ſe,ſed motus non eſt per ſe, niſi inter ea quæ ſunt eiuſdem generis. non enim aliquid mouetur per ſe,à colore ad figuram,neque ab albo ad dulce,ſed ab albo ad nigrũ, ab amaro ad dulce, à dextro ad ſiniſtrum &c. Ergo cum ſit motus per ſe ab extremo ad medium,& à medio ad alterum extremum, neceſſe eſt medium eſſe in eodem genere cum extremis.

Quantum ad ſecũdum,aduerte,ꝙ vt declaratur in j. phyſ. tex.

tex.43.non est motus inter terminos contingentes, id est q possunt simul esse,nisi per accidens, vt non fit musicum ex albo,nisi per accidens. necesse est ergo,vt termini motus per se sint oppositi, & determinati, puta quòd musicum fiat ex immusico,& calidum ex frigido,&magnum ex paruo,& his arguitur sic.Medium est inter ea,inter quæ est motus per se, vt prædictum est, sed ea inter quæ est motus per se, necesse est esse opposita. ergo media omnia sunt inter opposita.

Quantum ad tertium,aduerte,quòd manifestum est, inter contradictoria non dari medium, quoniam altera pars contradictionis,de quocunque,siue ente, siue non ente necessario verificatur. nam tam de Socr.quàm de chimera. verum est dicere,quòd viuit,vel non viuit. vnde vt probatum est in 4.lib. contradictoria diuidunt verum, & falsum absolute,& vniuersaliter. Inter relatiua opposita contingit quidem dari medium,non inquantum relatiua,sed inquantum sunt relatiua aliqua contraria, inter quæ contingit esse motus,vt inter magnum, & paruum datur æquale, vt declaratum est supra. vnde inter relatiua non contraria,&inter quę non est relatio mutua, vt sunt relatiua tertij modi non datur medium,vt inter scientiam,& scibile,inter imaginem,& imaginatum,& ratio huius est, quoniam vt prædiximus extrema, inter quæ datur medium debent esse eiusdem generis; aliter non esset inter ea motus per se, sed duo relatiua tertij modi non sunt necessario in eodem genere. nam vt inquit Comment.in cõm.22. potest vnum esse in vno genere alterum in alio,vt scientia est in qualitate. scitum autem potest esse in substantia. idem patet de imagine,&imaginato. Ex his igitur constat. quòd si datur medium inter relatiua. ideo est, quia aliqua eorum sunt contraria,& sunt eiusdem generis. Inter priuatiuæ opposita, si datur medium est,quia oppositio priuatiua est radix oppositionis contrariæ,vt declarauimus supra. nam quia in albo est priuatio nigri,& in nigro est priuatio albi. datur medium, puta rubeũ quod non est album, neque nigrum, cum igitur non sint plura genera oppositionis constat, quod medium propriæ non datur nisi inter contraria eo, quod contraria sunt eiusdem generis & inter ea est motus per se. Medium

autem

autem, vt diximus ſupra debet eſſe inter ea quæ ſunt eiuſdē generis,& inter quæ eſt motus per ſe, quare &c.

Quantum ad quartum cum probatum ſit quod tantum inter contraria proprie datur medium & medium ſapiat naturam extremorum,perſcrutandum eſt ſi medium componitur ex extremis contrarijs. Pro cuius euidentia propono tres concluſiones.

Prima concluſio: Extrema contraria vt albedo & nigredo inter quæ eſt medium vt rubedo,habent differẽtias priores contrarias ex quibus conſtituuntur, probatur ſic. Iſta extrema contraria,vel habent genus ſupra ſe in quo conueniunt,vel nullum habent,ſi nullum habent, ergo nec habẽt medium, quoniam, vt diximus ſupra, medium eſt inter ea quæ ſunt vnius generis: ſi habent,cum omne genus diuidatur differentijs contrarijs, qua ratione genus eſt prius iſtis extremis contrarijs eadem ratione differentiæ diuiſiue ſunt priores eiſdem extremis, & cum ſpecies non cõſtituatur ex ſolo genere, ſed ex genere & differentia, ſequitur ꝙ huiuſmodi extrema habent differentias contrarias priores quibus conſtituuntur, & quidem quod ſint priores patet, quoniam conſtituens vt ſic: eſt prius conſtituto & quod diximus,patet in coloribus,nam albedo & nigredo conueniunt in colore,vt in genere,ꝙ eſt prius & communis & quod diuiditur contrarijs differentijs prioribus .ſ. diſgregatiuo quę licet ex parte rei,non ſint veræ differentiæ, ſed potius effectus, tamen in noſtra cognitione ſumuntur loco differentiarum,& albedo conſtituitur ex colore & diſgregatiuo,nigredo autem ex colore & congregatiuo.

Secunda concluſio: Species mediæ inter duo extrema contraria puta rubedo & viredo habent differentias medias quibus conſtituuntur: probatur ſic,cum omnes ſpecies conſtituantur ex genere & differentia neceſſe eſt ſpecies medias habere proprias differentias quibus conſtituantur. Iſtæ autem differentiæ non poſſunt eſſe illæ quibus conſtituuntur ſpecies extremæ contrariæ,quoniam tunc medię ſpecies non diſtinguerentur à ſpeciebus extremis, omnis .n. color diſgregatiuus eſt albedo,& congregatiuus eſt nigredo, neceſſe eſt,ergo medias ſpecies habere differentias diſtinctas à diffe-

differentijs constitutiuis extremorum, quæ conuenienter dicuntur differentiæ mediæ, nam sicut colores medij dicũtur species mediæ, sic conuenienter dicuntur differentiæ mediæ quæ sunt constitutiuæ mediarum specierum.

Tertia conclusio: Species mediæ necessario componuntur ex speciebus extremis contrarijs, probatur sic. Quod se habet ad duo extrema ita quod vnius est magis, & alterius est minus componitur ex extremis, hæc est manifesta, quia non esset magis vnius extremi, nisi magis contineret de illo nec esset minus alterius extremi, nisi minus contineret de illo, sed omnis species media ita se habet, ꝙ comparata duobus extremis, est magis vnius & minus alterius, puta tepidũ est magis frigidi, & minus calidi, & viride est magis nigri, & minus albi, ergo omnis species media magis continet de vno extremo & minus de alio, non autem est possibilis hæc continentia nisi componatur ex eis, ergo &c. Vtrum autem extrema componant media ita ꝙ actu seruentur in medijs, vel tantum virtute determinabimus in quæst. nostris, nam pro vtraque parte sunt solemnes opiniones. Hæc de quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandum est, quomodo quædam cõtraria differunt specie quædam solo numero, quædam non solum specie, sed etiam genere.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ quædam contraria differunt formaliter, & sunt illa quæ sumuntur à gradibus formalibus qui significantur per differentias diuisiuas per se alicuius generis, quas necesse est esse contrarias, quoniam cũ non se compatiantur in eodem sunt opposite & nõ possunt esse opposite contradictorie neque priuatiue, quoniam altera pars contradictionis & priuatio sunt negatio, neutra autem differentiarum est negatio aliter non constitueret speciem & non possunt esse opposite relatiue, quoniam relatiua non sunt necessitate eiusdem generis, vt dictum est supra de relatiuis tertij modi, differentiæ autem diuisiuæ eiusdem generis continentur sub eodem genere, ergo sunt opposite

posite contrarie. Differentiæ igitur diuidentes & diuersificantes vnum genus cum sint constitutiue specierum & sint contrarie, constituunt distinctas species, quæ autem sunt veræ contrariæ secundùm se, vt in qualitate albedo & nigredo, aut sunt contrariæ saltem ratione differentiarum contrariarum quibus constituuntur, vt duæ species in prædicamento substantiæ contentæ sub eodem genere, nam in substantia vt substantiæ, non est contrarietas, vt declaratum est in prædicamentis, & ideo duæ species, puta equus & homo non sunt secundùm se contrariæ nisi ratione differentiarum contrariarum diuidentium animal. patet igitur, ꝙ illa contraria constituta per differentias contrarias diuisiuas vnius generis differunt specie cum sint distinctę species constitute distinctis differentijs & formalibus. Et aduerte, ꝙ species esse contrarias ratione contrariarum differentiarum, commune est omnibus speciebus cuiusque generis tam in prædicamento substantiæ, quàm in prædicamentis accidentium, quoniam competit omni generi diuidi per differentias contrarias sicut competit materiæ diuersificari per diuersas formas, non ita tamen ꝙ genus sit materia & differentia sit forma, nam genus & differentia dicunt totum & prædicantur in recto de eo cuius sunt, materia autem & forma dicunt partem, & prædicantur in obliquo de eo cuius sunt, sed similitudo stat in hoc, ꝙ sicut formæ diuersificant materiam ita differentiæ diuersificant genus.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ quædam contraria non sumuntur ex gradibus formalibus alicuius naturæ, sed ex varijs conditionibus materiæ indiuidualis, puta quia hęc materia proxima & signata est sub tali qualitate, & illa sub opposita, ideo in eadem specie producuntur indiuidua contraria non ratione formæ specificæ, sed ratione contrariarum qualitatum existentium in materia indiuiduante. Hac ratione Aethiops niger, & Græcus albus, sunt contrarij, non gradu formali naturæ humanæ, sed quia corpus huius est adustum sole, huius autem non, eadem ratione Socr. masculus, & Minerua fœmina habent contrarietatem, quoniam sperma humanum aliquando est sub tanto calore quod est aptum generare masculum aliquãdo sub tam remisso quod

non

non est aptum generare nisi fœminam, fœmina igitur & masculus licet contrarientur, non tamen differunt specie, sed solo numero, quoniam non cõtrariantur ex forma, sed ex materia cuius signum est quod idem homo aliquando generat masculum, aliquando fœminam quod non posset si differũt specie, nihil enim agit vltra speciem suam præcipue actione vniuoca & perfecta, vt nunc loquimur, nec obstat ꝙ masculinum, & fœmininum videntur esse proprietates per se animalis cum in diffinitione eorum ponatur animal, sicut in diffinitione paris & imparis ponitur numerus, ex consequenti videntur facere differentiam, secundùm speciem, sicut volatile & gressibile. Hoc inquam non obstat, quoniam ad hoc quod proprietas competens animali faciat differre specie non sufficit quòd sit proprietas per se, sed quòd sit per se, & quod sumatur à gradu formali, & non à conditionibus materiæ particularis, & ideo licet gressibile & volatile differant specie, quoniam sumuntur à diuersis gradibus animalitatis, non tamen masculinum & fœmininum, quoniam sumuntur ab eodem gradu & diuersificantur solum ex conditionibus materiæ particularis.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd quædam contraria non sumuntur à diuersis gradibus formæ genericæ, nec à diuersis dispositionibus materiæ particularis, sed à potentia & impotentia, & à diuersitate materiæ non particularis, sed simpliciter dictæ prout .s. vnum contrariorum habet materiam, & alterum non, vel si habet non est eiusdem rationis cum materia sui contrarij, & huiusmodi contraria differunt genere, quoniam sicut differentia secundùm speciem sumitur à forma, ita differentia secundùm genus .s. physicum sumitur à potentia, & à materia. Talia contraria sunt corruptibile & incorruptibile, & quidem quod sint contraria manifestatur ex hoc quod alterum dicit potentiam, alterum impotentiam, nam, vt diximus in 5. lib. in capite de potestate. Quæcunque sunt impossibilia & immutabilia, & non de facili in peius mobilia dicunt potentiam per quem modum durum & sanatiuum dicunt potentiam naturalem non patiendi à corrũpentibus. Quæcunque aũt mutabilia sunt in deterius & non valentia resistere contrarijs dicunt impoten-

tiam,

tiam,vt molle, & ægrotatiuum, & quoniam incorruptibile est immutabile indeterius, corruptibile autem est opposito modo,ideo incorruptibile dicit potentiam, corruptibile autem impotentiam,sed potentia & impotentia,vt dictum est in 5. lib. in eod. cap. se habent vt habitus & priuatio, ergo opponuntur priuatiue,sed non pure priuatiue,quoniam impotentia non est tantum negatio, sicut nec iniustitia, ergo ita opponuntur priuatiue,quod opponuntur etiam contrariæ,sicut duæ qualitates contrariæ,ut durities & mollities. patet igitur, ꝙ corruptibile & incorruptibile sunt contraria. Quòd autem distinguantur genere,probatur sic. Quæ distinguuntur materia distinguuntur genere, quoniam genus sumitur à materia,sicut differentia à forma, sed corruptibile & incorruptibile distinguuntur materia, quoniam incorruptibile,vel est incorporeum, & sic non habet materiam vt intelligentia vel est corporeum,vt cœlum & licet habeat materiam, non tamen generabilem, sed tantum localem, vt declarauimus in lib.8. in cap. 3. corruptibile autem habet materiam & generabilem,ergo distinguuntur genere.

Præterea,quæ sunt vnius generis physici sunt transmutabilia adinuicem,sed corruptibile non potest fieri incorruptibile,nec econuerso,quoniam vnumquodque est corruptibile,vel incorruptibile secundùm substantiam,quod autem est tale per substantiam est necessario & immutabiliter tale, ergo &c. patet igitur quod aliqua contraria differunt genere, & quæ sint illa.

Et aduerte,ꝙ ex prædictis, patet falsitas opinionis quorundam,qui opinabantur quod in eadem specie quædã possunt esse corruptibilia, & quædam incorruptibilia, immo quod idem potest esse pro vno tempore corruptibile,& pro alio incorruptibile,sicut in eadem specie potest esse aliquod indiuiduum album,& aliquod nigrum, & idem indiuiduum pro vno tempore album,& pro alio nigrum, sed quod id falsum sit patet ex dictis,quoniam corruptibile & incorruptibile sunt contraria substantiali, album autem & nigrum sunt contraria accidentalia. Prædicantur enim corruptibile & incorruptibile per se,& substantialiter de his quorum sunt. Album autem,& nigrum prædicantur accidentaliter,& ideo

non

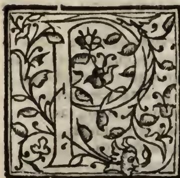
non est eadem ratio,& confirmatur per Côment.in côm.26. vbi inquit. Et est differentia inter contraria essentialia & accidentalia, quoniam accidentalia possunt esse in illo in quo sunt & non esse, essentialia vero necessario sunt, corruptibile & incorruptibile, sunt de rebus necessarijs in rebus quæ disponuntur per illa.

Patet etiam falsitas opinionis Platonicæ de ideis, dicunt enim Platonici quod species separata vt per se homo & singulare illius speciei, vt Socrates sunt eiusdem naturæ ita qđ homo prædicatur vniuoce de per se homine & de Socrate, & tamen secundùm eos per se homo est incorruptibilis & Socrates corruptibilis. Quod quidem ex dictis apparet impossibile, nam probatum est corruptibile & incorruptibile distingui genere, ergo & specie, ergo impossibile est hominem corruptibilem & hominem incorruptibilem esse eiusdem speciei loquendo secundùm naturam, quod dico quoniam & si diuina virtute possit præseruari æternum corruptibile, ne corrumpatur, tamen non potest natura corruptibilis transmutari in naturam incorruptibilem. Quo autem genere, scilicet logico vel physico, differant corruptibile & incorruptibile,& quomodo materia est principium distinctionis secundùm genus determinabimus in quæstionibus nostris. Hæc de quinto capite dicta sint.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER LIBRO DVODECIMO METAPHYSICAE.

OSTQVAM locuti sumus de ente & partibus, & proprietatibus eius in hoc vltimo lib. considerandum restat de primis & vniuersalibus causis entis, diximus enim in primo tract. primi libri, in cap. 5. quod in quacunque scientia constituitur finis in cognitione causarum sui proprij subiecti. Has autem causas dicimus esse intelligentias, quę motu cœli causant inferiora, & Deum gloriosum qui est totus entis prima & vniuersalissima causa, & totam intentionem Arist. complectemur in vnico tract. quem distinguemus in octo capita.

Primo, repetendum est, quod dictum est in lib. 7. & 8. s. ꝙ metaphysicus qui est consideratiuus entis, præcipue habet considerare de substantia.

Secundo, diuidenda est substantia in genera sua, & agendum est de principijs substantiæ sensibilis.

Tertio, scrutandum est, si sunt eadem principia substantię & aliorum generum.

Quarto, probandum est, quod vltra substantias sensibiles corruptibiles, & incorruptibiles, necesse est dare aliquã substantiam æternam semper agentem & mouentem, cuius substantia sit actus & sic immaterialis.

Quinto, inuestigandum est, quæ sit perfectio quam habet primum

primum mouens immotum.

Sexto, inquirendum est, si substantia æterna est vna tantum, vel plures.

Septimum, soluenda sunt quædam dubia, quæ accidunt circa primum mouens inquantum est intelligens.

Octauo, inuestigandum est, si primum mouens est bonũ, & optimum totius vniuersi.

CAPVT PRIMVM.

IRCA primum caput, aduerte, ꝙ in 7. lib. tex. 5. proposuit, & probauit Arist. hanc conclusionem, consideranti de ente vniuersali sufficit considerare de substantia, quoniam ipsa sola est ens simpliciter, & accidentia nõ sunt entia nisi in ordine ad substantiam. Hic autem repetit idem sub hac conclusione prima philosophia quæ est consideratiua entis habet theoriam præcipue circa substantiam cum debeat considerare primas & vniuersales causas substantiarum, tam corruptibilium, quàm incorruptibilium, & hanc conclusionem probat ferè eisdem medijs quibus vsus est in lib. 7. & 1. sic, prima philosophia est præcipue consideratiua de primo ente, primum autem ens est substantia, & quidem quod substantia sit primum ens probauit in lib. 7. ratione & signo, vt videre poteris supra, in lib. 7. cap. 1. hic autem manifestat sic, si vniuersum est quoddam totum sicut animal aut domus, patet quòd sicut in animali datur prima pars, puta cor, & in domo fundamentum, sic in vniuerso datur primum ens, quòd est substantia, & si vniuersum non est, ut totum continuum, sed vt totum, in quo vna pars consequenter se habet ad aliam, vt in exercitu cuius forma est ordo, patet quòd sicut in tali toto est prima pars, puta prima acies sic in vniuerso datur primum ens, quòd est substantia. Et si dicas, quòd accidentia possunt dici primum ens sicut substantia: Contra, ens proprie & simpliciter dicitur ꝙ habet esse, sed accidens non est id, quod habet esse, sed quo aliquid habet esse, vt calore aqua habet esse calidum, substantia autem est quæ habet esse, ergo &c.

Si autem dicas ꝙ ad hoc ꝙ aliquid sit ens simpliciter & primum, sufficit ens, quocunque modo prædicari de eo, contra, ergo priuationes erunt simpliciter ens, dicimus enim ꝙ hoc non album, puta linea est ens, & hoc non rectum, puta color est ens. Hoc autem est absurdum, quoniam priuatio, non alio modo dicitur ens, nisi quia relinquid subiectum, vnde potius est entis q̃ ens, differenter tamen ab accidente, quoniam intrinsece accidens dicit aliquam entitatem, priuatio autem extrinsece, id est ratione subiecti. quòd concernit & in hoc distinguitur à simplici negatione, sic igitur manifestum est substantiam esse primum ens.

Præterea, accidentia non possunt separari à substantia, sed bene econuerso, ergo patet, quòd est primum & simpliciter ens, ex consequenti spectat ad philosophum primum considerare præcipue de substantia.

Et huic conclusioni testimonium perhibent antiqui qui vt etiam diximus in 7. considerantes de ente, arbitrabantur se satis agere, considerando de substantia. Quærentes enim causas entium quærebant causas solius substantiæ, vt pote arbitrantes solam substantiam esse ens. Tamen inquirendis causis substantiæ differenter se habebant, nam moderni, id est Plat. posuerunt vniuersalia, esse causas substantiæ particularis. Antiqui autem vt Thales & Emp. & alij posuerunt substantiam particularem, puta aquam aut aërem &c. esse causam substantiæ particularis, de ijs autem opinionibus satis locuti sumus in primo lib. & in 3. & in 7. & in 10. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo capite diuidenda est substãtia in genera sua & de principijs substantiæ sensibilis agendum est.

Tu igitur aduerte, substantiam diuidi in tria genera.

Prima, est substantia sensibilis corrupt. quam omnes confitentur, vt plantę, & animalia.

Secunda, est substantia sensibilis incorrupt. mobilis tamẽ motu locali sphærico, ut cœlum, cuius principia motiua inuestigabimus in hoc libro, quærentes qualia & quot sint,

&

& hæ principia sunt prima causa & intelligentiæ.

Tertia est, insensibilis immobilis & hoc, quoniam non est sensui manifesta, diuersimode à diuersis ponitur, nam Plato ponit huiusmodi substantias esse vniuersalia abstracta à singularibus sensibilibus, & vocat species siue ideas, de quibus satis locuti sumus in 1. lib. & in 7. ponit etiam mathem. abstracta à materia sensibili, quæ quoniam videbat in sui ratione non includere materiam sensibilem, opinatus est ea esse separata etiam secundùm se. Pythag. autem non posuit ideas, sed sola mathem. separata. Arist. autem, vt patebit infra, neutrum, posuit, sed substantias immateriales intellectuales motrices orbium & secundùm se immobiles & in speculatione earum terminabitur consideratio huius scientiæ. Et aduerte, quòd istæ tres substantiæ, ita se habent quòd duæ primæ ad physicum pertinent, secundùm propriam rationem. Sunt enim entia mobilia, tertia autem cum sit immobilis & immaterialis ad hanc scientiam spectat. Quod si prima & secunda considerantur in hac scientia non considerantur secundùm propriam rationem, sed vt continentur sub ente quòd est subiectum huius scientiæ & commune prędicatum de omni substantia.

Diuisa substantia in tria genera primus considerāda sunt principia primi & secundi generis, vltimo autem principia tertij generis, & quoniam substantia sensibilis est composita, prius agendum est de principijs intrinsecis componentibus, deinde de principio productiuo siue de causa efficiente, principia autem intrinseca componentia sunt materia & forma. Prius igitur agendum est de materia, deinde de forma, de materia, autem quatuor agenda sunt.

Primo, quòd in omni substantia sensibili est materia.

Secundo, quòd materia est ens in potentia.

Tertio, ꝙ alio modo est materia in substātia sensibili corruptibili, & alio modo in substantia sensibili incorruptibili.

Quarto, soluendum est quoddam dubium.

Quantum ad primū, aduerte, ꝙ Arist. probat propositū eo ꝙ omnis substantia sensibilis mutabilis est, in omni aūt mutatione requiritur materia & id iam manifestatū est in lib. 8. cap. 1. & tu vide illic, qm̄ in snīa idem dicit & id & illic.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ Arist. iam declarauit propositum in lib. 8. & nos breuiter declaramus in eodem lib. cap. j. Hic autem Arist. sic manifestat in omni mutatione tam substantiali, quàm accidētali est subiectum, ꝙ modo est sub vno termino modo sub opposito, ergo quantum sit ex se neutrum naturaliter habet, si enim naturaliter vnum haberet non esset receptiuum alterius, ergo ex sui natura est in potentia ad vtrunque, sicut igitur corpus inquantum corpus non est album, nec nigrum, sed est in potentia ad vtrunque sic materia, quæ est subiectum in transmutatione substantiali, neque hanc, neque aliam formam habet inquātum materia, sed est in potentia ad omnem, & ad oppositum ꝙ est priuatio. Ex quo sequitur ꝙ non est necesse concedere aliquid fieri ex puro non ente, nec ex ente in actu, sed ex ente in potentia, & nō ente in actu, vt declaratum est in 1. phys. tex. 78. Et aduerte, ꝙ Arist. declarat non solum per rationē adductam, materiam esse ens in potentia, sed etiam positione antiquorum, quia licet imperfecte videntur cognouisse potentialitatem materiæ, vt Anaxag. qui posuit omnia confusa, & in potentia in illo chaos, deinde fieri actu per intellectum separantem, & Emped. posuit omnia confundi per amicitia & distingui per litem, præcipue quo ad omnes partes principales vniuersi, idem somniauit Anaximand. & Demo. quorum positiones iam manifestauimus in 1. lib.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ in 8. lib. in cap. 3. iam manifestauimus propositum, & Aristot. hic nihil noui dicit ideæ, ergo illic.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ ex prædictis oritur dubium, nam si generatio fit ex non ente cum non ens dicatur tripliciter .s. non ens purum non ens ꝙ est priuatio, non ens actu, dubitatur ex quo non ente fit generatio, & ad hoc quidem respondetur, vt respōsum est in primo phys. tex. 75. quod ex non ente puro, nihil naturaliter fit. Ex non ente autem quod est priuatio aliquid fit, sed per accidens, ex non ente autem actu, sed ente in potentia, qualis est materia fit aliquid per se.

Sed dices, si res fit per se ex materia, quæritur si omnia fiunt ex eadem materia, vel si diuersorū est diuersa materia.

Ad

Ad hoc iam responsum est in lib. 8. in cap. 3. & tu reuide illic, & sufficit.

De forma autem tria dicenda sunt.

Primo, ꝙ forma non est id, quod fit sicut nec materia.

Secundo, quòd formæ naturales non sunt separatæ à materia.

Tertio, quòd positio Platonis de ideis nullam habet necessitatem.

Quantum ad primum, aduerte, id iam probatum fuisse in lib. 7. cap. 6. & idem medium tangit in lib. 7. & hic.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ in lib. 8. in cap. 3. idem propositum probatum est, & quo ad formas artificiales, & quo ad formas naturales, sed hic alio medio probat, & de formis naturalibus, & sic arguit. Inter causam mouentem & formalem, hæc est differentia quod mouens, siue producens est præcedens motum & productum, quoniam producens est principium productionis, productum autem est terminus, cum igitur omnis productio naturalis fit cum motu, & omnis motus fit in tempore necesse est mouens, siue producens præcedere rem productam, forma autem simul est cũ eo cuius forma, nam quando Socrates sanatur incipit esse eius sanitas & non pręcedit, quoniam, vt inquit Comment. in comm. 16. causæ per quas res fit ens & vnum sunt insimul cum eo per quod fit totum cum talem dispositionẽ habeant in congregato, sicut partes in toto. Huiusmodi autem causæ sunt forma & materia ex quibus constituitur substantia sensibilis loquendo de forma propria & materia propria, ergo non habent esse, ante illud cuius sunt forma & materia, ex consequenti forma non potest esse separata à materia, aliter non solum præcederet id cuius est forma, sed esset æterna ad mentem Arist. probabitur enim in hoc lib. quod omne separatum & immateriale est æternum.

Sed dices, si forma non potest præcedere id cuius est forma, nunquid potest subsequi, ita quod remaneat etiam corrupto eo cuius est forma.

Respondet Arist. quod nihil prohibet aliquam subsequi, & erit illa cuius esse non pendet à materia, & cuius operatio non exercetur organo corporeo, & talis est anima, non

vt anima,qm̃ omnis anima posset subsequi,sed vt intellectiua,quasi dicat anima vt vegetabilis & sensitiua, & desideratiua,non potest subsequi,quoniam nullam habet vt sic operationem sine corpore,sola igitur intellectiua est talis,ideo dicit philosophus sed intellectus omne nanque impossibile forsan,& aduerte quod ly forsan non stat dubitatiue, sed vtitur hoc modo loquendi,quoniam vt inquit Cõmẽt.in cõm. 17. demonstratio super hoc non est istius artis , sed libri de Anima qui & concordat B.Thom.in expositione,vtrum autem ex hoc tex. possit firmiter concludi animam intellectiuam esse formam dantem esse homini &esse incorruptibilẽ, declarabitur in quæst. Metaph.

Quantum ad tertium, aduerte , quòd Plato vt declarauimus in lib.7.cap.6.ex pluribus causis opinatur ideas necessarias inter quas hæc fuit tertia causa,vt scilicet posset assignari causa productiua horum singularium corrup.cui hæc singularia essent similia,sed inquit philosophus hoc non est necesse,quoniam vt dicetur nunc, vnũ quodque fit à suo simili homo.n.hominem generat & hic homo hunc hominẽ,& in artibus sanitas ad extra,à sanitate quę habet esse cognitũ in intellectũ medici. Quapropter positio Plat.in hoc vana est.

Postquam considerauimus de principijs intrinsecis substãtiæ sensibilis, hic considerandum est de principio productiuo,quod est extrinsecum.Aduerte igitur,quòd cum substantia sensibilis sit duplex,scilicet corruptibilis & incorruptibilis, vt est cœlum non est idem principiũ productiuum proprium est agẽs sibi simile in specie, ita quòd vnumquodque fit à suo simili & vniuoco,&id declarat Arist.sicut & in 7.lib. & nos idem declarauimus diffuse in eodem lib.in cap.6.nec Arist.hic aliquid noui addit,Ideo vide tu in 7. lib. cap. 6. de principio autem productiuo cœli loquemur infra. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN 3.cap.inuestigandũ est si sunt eadem principia substãtiæ & aliorum generum . puta quantitatis qualitatis & aliorum generũ.Pro cuius resolutione,tria agẽda sunt.

Primo,

Primo, præponitur dubium.
Secundo, arguitur ad partem negatiuam.
Tertio, determinabitur veritas circa hoc.
Quantum ad primum, aduerte quòd proponitur dubiū sub tali forma dubitabit aliquis vtrum altera aut eadem sint principia & elementa substantiarum & eorum quæ sunt ad aliquid & cuiuslibet prædicamenti.
Et aduerte, quod de prædicamentis accidentium non nominat nisi ad aliquid, quoniam propter debilitatem sui esse, vt inquit Cōment. in cōm. 19. quidam, putauerunt relationē esse de secundis intellectis, id est esse ens rationis, non enim s̄m se est ens reale, sed suam realitatem trahit à fundamento, quod est quantitas aut actio & passio, vt dictum est in lib. 5. vtrum autem fundetur immediate in substantia, & in qua litate determinabitur in q. Metaph.
Quantum ad secundum, aduerte, quòd Arist. duplici ratione probat non esse eadem.
Prima est, si eadem sunt principia substantiæ & aliorum generum, aut illa sunt extra substantiam & extra alia gn̄a, aut sunt in substantia vel in aliquo alio genere, non potest dici primum, quoniam si sunt extra substantiam & extra omnia genera accidentium erunt communiora & priora substātia & alijs generibus accidentium, principium enim prius est principiatis, sed nihil est communius & prius substantia & accidentibus, quoniam omne quod est, aut est substātia, aut accidens, nec valet, si dicatur quod ens & vnum secundùm Plat. sunt principia rerum, & tamen sunt communiora & priora substantia, & accidente, id inquam non valet, quoniā positio Plat. in hoc, quæ etiam fuit Pythag. reprobata fuit à nobis, in lib. 3. cap. 7. nec potest dari, secundum, quoniam si sunt in genere substantiæ, erunt substantia, & tunc principia accidentium erunt substantia, & sunt in aliquo genere accidentium erunt accidentia, & accidentia erunt principia substantię, vtrunque autem videtur inconueniens, quoniam principium debet esse homogeneum principiato, vnde inquit Comment. in cōm. decimonono omne cuius elementum est substantia & ex consequenti, cuius elemētum est accidens, est accidēs ex quibus sequitur quod omnia aut erūt
substan

ſubſtantia,aut erunt accidens.

Secunda ratio, ſupponitur quod elementum & principium non ſint idem cum eo cuius eſt elementum & principium,nam ſumpto elemento pro principio intrinſeco.conſtat quod elementum eſt quid ſimplex,& id cuius eſt elemẽtum eſt compoſitum, conſtat autem quòd compoſitum & ſimplex non ſunt idem, vt ſyllaba, ba, non eſt idem cum A, nec cum B, ſimiliter ſumpto principio pro principio productiuo conſtat quia non eſt idem cum eo.cuius eſt principiũ; nihil enim à ſeipſo producitur. Hoc ſuppoſito arguitur ſic, ſi ſunt eadem elementa & principia ſubſtantiæ, & aliorum generum, ſequitur ex ſuppoſito, quòd non ſint ſubſtantia, nec aliud genus entis, quod eſt falſum, quoniã omne quod eſt,aut eſt ſubſtantia,aut accidens.

Sed videtur ſuppoſitum non eſſe vniuerſaliter verum, quoniam diceret Plat.ens & vnum eſſe principium omniũ, & tamen eſſe idem cum his quorum ſunt principium, prædicatur enim de omnibus. ergo &c.

Ad hoc dicitur,quod Plat. ponit ens & vnum principium omnium, cogitur concedere, quòd non ſint idem cum ijs quorum ſunt principium nã ſi ſunt principia omnium, ſunt principia & ſimplicium & compoſitorum, ergo ſi ſunt eadẽ cum his quorum ſunt principia,ſequitur quod ſimplex & cõpoſitum ſint idem, quod eſt falſum vt patet, conſequentia probatur quę ſunt eadem vni,tertio ſunt eadem inter ſe.

Quantum ad tertium,aduerte,quòd huic quęſito non poteſt reſponderi vna reſponſione, quòd ſint eadem ſimpliciter nec quod ſint diuerſa ſimpliciter, quoniam in vno ſenſu ſunt eadẽ,in alio ſunt diuerſa,pro cuius intelligentia, aduerte quod ſm proportionem vniuerſaliter ſumpta ſunt eadẽ. In ſpecie autem & in genere,non ſunt eadem. Item principia prima ſunt eadem, proxima autem non ſunt eadem.

Et quod ſint eadem ſecundùm proportionem declaratur, primo in principijs intrinſecis,ſecundo in principijs extrinſecis,& intrinſecis ſimul.Quo ad principia intrinſeca declaratur duplici via,primo principia intrinſeca ſunt forma, & materia,& priuatio. & iſta licet propriæ inueniantur in ſubſtantia ſenſibili,tamen per quandam proportionẽ inueniuntur

tur etiam in genere accidentium,nam ſicut in ſubſtantia, puta in lapide eſt forma lapidis,& materia,quæ recipit forma, in qua materia eſt priuatio alterius formæ,ſic in genere accidentium,puta in colore eſt albedo , vt forma, & nigredo, vt priuatio,& ſuperficies receptiua coloris,vt materia, & in diſtinctione temporum lumen eſt,ſicut forma tenebra, vt priuatio,aër ſicut materia,in qua recipitur lumen, & tenebra. & ex his tribus conſtat dies,& nox.ſecunda principia intrinſeca communia omnibus ſunt actus & potentia.omne enim ens,aut eſt in potentia,aut in actu, aut compoſitum ex potẽtia,& actu,licet autem ſint communia omni enti,tamen diuerſificantur in diuerſis, nam quædã ſunt pro aliquo tempore in potentia,& pro aliquo tempore in actu,vt corrup.Quędam ſunt ſemper actu,vt entia incorrup. Item actus, id eſt forma diuerſificantur in diuerſis.alia eſt enim forma lapidis alia hominis,alia equi,ſimile eſt de materia proxima, ut patet,& aduerte, quòd Ariſt. reducit hanc ſecundam viam ad primã, nam ſub actu comprehendit formam, & priuationem ſub potentia comprehendit materiam.

Quod autem principia intrinſeca, & extrinſeca ſint proportionaliter eadem in omnibus,declarat ſic.tria ſunt principia intrinſeca materia,forma priuatio. Hæc enim tria intrinſecæ concurrunt in omni factione naturali. principia autem extrinſeca ſunt efficiens,& finis,quæ etiam concurrunt in omni factione naturali,tam ſubſtantiali, quàm accidentali.omne enim quod fit,ab aliquo fit,& gratia alicuius fit,niſi fiat à caſu,ſicut igitur in productione ſubſtantiæ inueniuntur materia,& forma,& priuatio,& efficiens, ita inueniuntur proportionaliter in productione accidentium. nam ſi calefit aqua,materia eſt aqua,forma eſt calor,frigiditas priuatio,calefaciens ignis.

Et aduerte,quòd ideo non facit mentionem de finali cauſa,quia multotiens coincidit cum cauſa formali,eſt.n.forma quæ dat eſſe rei,& quæ eſt finis generationis.licet autem iſtę quatuor cauſæ inueniantur in omni quod fit, ſiue ab arte, ſiue à natura,tam ſubſtantialiter, quàm accidentaliter, tamen contractæ, & applicatæ ſunt diuerſæ in diuerſis. nam in ſanatione, forma eſt ſanitas, priuatio ægritudo, corpus

materia,efficiens ars medicatiua,& in ædificatione, ordinatio partium est forma inordinatio,priuatio lateres materia, ædificator agens.

Tu tamen aduerte, ꝙ licet sint quatuor causæ, tamen in factione vniuoca possunt reduci ad tres. nam efficiens,& forma producti sunt eiusdem speciei pro quanto forma efficiẽtis, quæ est in eo principium agendi, & forma rei productæ sunt eisdem speciei, vt anima hominis generantis, & anima hominis geniti,& sanitas in mente medici, & ea quæ est causata in infirmo sunt eiusdem rationis, licet distinguantur in esse,sicut albedo in pariete,& albedo intẽtionalis in medio. Dixi autem in factione vniuoca,quoniam in æquiuoca non est necesse effectum assimilari causæ in eadem specie, vt patet in his quæ generantur ex putrefactione,de quibus locuti sumus in lib.7. cap.6.

Quòd vero principia prima sint eadem omnium, quæ fiunt,declaratur triplici via.

Primo,omnia quæ producuntur, & mouentur pendent à prima causa,& accipiunt esse per ipsam,vt declaratum est in lib.2. & manifestabitur infra in tex. 38. vbi dicet Arist.quod à tali principio pendent cœlum, & natura, id est superiora, & inferiora.

Secundo,omnia quæ sunt,aut sunt substantiæ,aut accidentia, quæ ita se habent, quod substantiæ sunt separabiles ab accidentibus, & non econuerso, quoniam substantia est ens per se,accidens autem est ens in alio,vt declaratum est in lib. 7. sed principia substantiæ sunt etiam principia accidentium suorum,vt ab eodem est ignis,& calor,& siccitas, & leuitas.

Tertio, omnia quæ fiunt in mundo inferiori procedunt ex corpore cœlesti,& anima eius, quæ est intelligentia mouens per intellectum,& desiderium,vt declarabitur infra, patet igitur,quomodo sunt eadem prima principia omnium ratione primæ,& vniuersalissimæ causæ,à qua sunt omnes gradus entis,& ratione principiorum substãtiæ,quæ etiam sunt principia accidentium,& ratione corporis cœlestis,à quibus pendent omnia inferiora.Quod autem principia proxima, tam intrinseca, quàm extrinseca non sint eadem omnium patet,quoniam diuersorum diuersæ sunt formæ, quarũ vnaquęque

quæque recipitur in propria,& diſtincta materia, vt declarauimus in 8.lib.in cap.3.ſimiliter diuerſorum ſpecie, & diuerſorum numero diuerſa ſunt productiua numero. nam ſicut eſt homo ab homine,ita hic homo ab hoc homine, idem dico de leone,& equo &c. conſtat igitur,quomodo ſunt eadem, & quomodo diuerſa principia ſubſtantiæ, & aliorum generum.

Nunc ſupereſt ſoluere argumenta, quibus probari videtur,quòd nullo modo ſint eadem.

Ad primum dico,ꝙ principia prima,quæ ſunt deus,& intelligentia,& cœlum ſunt in genere ſubſtantiæ.i.in hoc communi quod eſt ſubſtantia,& cum arguitur. ergo omnia erūt ſubſtantia,negatur conſequentia. & cum probatur, quoniā principium debet eſſe homogeneum principiato. hæc propoſitio non eſt vera,niſi in principio proximo, & præcipue in principio productiuo productione vniuoca.

Ad ſecundum negatur conſequentia.ſ.ꝙ non ſint ſubſtantia,nec aliud genus entis. nam licet principium ſit diſtinctū numero à principiato. nō tamen eſt neceſſe,quod diſtinguatur genere,aut ſpecie.nam Socr. generans, & Plato genitus ſunt indiſtincti ſpecie, & equus generans mulum ſunt indiſtincti genere animalis,& ſol generans ranam,ſunt indiſtincti in genere ſubſtantiæ,ſimiliter non valet hæc conſequentia,ſi ens,& vnum ſunt principia ſimplicium, & compoſitorum,& ſi principium nō diſtinguitur ab his,quorum eſt principium,ſequitur ꝙ ſint idem ſimplex,& compoſitum. Hæc inquam non valet,quia cum identitate generica,ſiue ſpecifica,ſtat diſtinctio numeralis inter principium,& principiatū. Quod ſi inter principium, & principiatum ſtaret identitas numeralis argumentum concluderet. nam bene ſequitur, eſt idem numero principium ſimplici, & compoſiti, & non diſtinguitur numero ab eis. ergo ſunt idem ſimplex,& compoſitum. Hæc de tertio capite.

CAPVT IIII.

IN quarto capite probandum eſt, quod vltra ſubſtantias ſenſibiles corrupt. neceſſe eſt dare aliquam ſubſtantiam immo-

immobilem æternam ſemper agentem,& mouentem,cuius ſubſtantia ſit actus, & immaterialis. & pro vniuerſali reſolutione tria agenda ſunt.

Primo,probabitur concluſio quo ad ſingulas partes.

Secundo, mouebitur dubium circa illam particulam conclusionis, cuius ſubſtantia ſit actus.

Tertio, ex determinatione dubij declarabitur perpetuitas generationis, & perpetuitas motus cœli, & perpetuitas motoris immobilis.

Quantum ad primum,aduerte, quòd concluſio tres partes continet.

Prima, datur aliqua ſubſtantia æterna immobilis.

Secunda,quæ ſemper eſt agens, & mouens.

Tertia,quæ eſt actus immaterialis.

Prima pars ſic probatur,cum ſubſtantiæ ſint prima entia, ita quòd deſtructis illis nullum eſſet ens, vt declaratum eſt in lib.7. ſi nulla eſt ſubſtantia æterna, nullum erit aliud ens æternum,ſed hoc eſt impoſſibile. nam probatum eſt motũ localem circularem eſſe continuum æternum,ex 8.phyſ. eo quod tempus,quod eſt idem cum motu, vel ſaltem propria paſſio motus, eſt æternum. nam ſi tempus incepiſſet prius fuiſſet non eſſe temporis,quam eſſe eiuſdem, & ſi deſineret eſſe,poſterius eſſet non eſſe temporis,quam tempus, ſed nõ datur prius, & poſterius ſine tempore. ergo ante tempus eſſet tempus,& poſt tempus adhuc eſſet tempus, quod implicat contradictionem,tempus ergo eſt æternum, ergo & motus,cum ſint idem,vel ſaltem ſe habent,vt ſubiectum,& paſſio,tunc vltra motus eſt æternus, ergo datur ſubſtantia mouens æterna. nam motus de neceſſitate includit mouens,& non ſolum mouens,ſed &mobile,vt declaratũ eſt in 8.phyſ. neceſſe eſt ergo dare aliquam ſubſtantiam æternam immobilem. & quidem quod ſit immobilis probabitur infra. Et tu aduerte,quòd licet concluſio ſit vera, tamen medium aſſumptum ab Ariſtot.non eſt verum,ideo alio medio,& vera concluſio probanda eſt,quod medium videbis in quæſt. noſtris metaphyſ.&c.

Secunda pars ſic probatur, ſi ſubſtantia æterna, à qua eſt motus æternus inceſſanter, & continuus non eſſet ſemper,

&

& continuæ mouens, ac agens motum, ſed eſſet motiuum, & effectiuum, id eſt eſſet habens potentiam ad mouendum non eſſet neceſſario motus æternus continuus. non enim eſt neceſſe motiuum ſemper mouere, & effectiuum ſemper efficere, ſed neceſſe eſt motum eſſe ęternum, quia neceſſario tempus eſt æternum, ergo &c. Ex qua ſequitur corollarię, ꝙ cum ratio ponendi ſubſtantiam æternam ſumatur apud philoſophum à motu æterno, vana fuit opin Plat. & inutiliter poſuit ſpecies ſubſtantias ſeparatas. nam cum ſint vniuerſalia, & vniuerſale non mouet, ſed ſingulare. eſt enim actio ſingularium, huiuſmodi ſpecies nihil proficiunt ad motum, ex conſequenti vane ponuntur.

Et tu aduerte, quòd ſecundùm veritatem. hæc ſecunda pars concluſionis, & medium, cui innititur, ſunt falſa. Deus enim agere ad extra incepit in tempore, & ſi arguitur quod cum actio dei ſit ſubſtantia ſua. ſicut ſubſtantia ſua eſt æterna, ita actio ſua eſt æterna, ergo & motus, & mundus æternus. huic argumento reſpondemus in quæſt. metaph. & tu quære in quæſtione, in qua quæritur, ſi B. Th. ſufficienter ſoluit rationes philoſophi, de æternitate mundi.

Tertia pars ſic probatur: & primo, quod eius ſubſtantia ſit actus. nam illud, in cuius ſubſtantia eſt potentia. ſ. paſſiua, poſſibile eſt, vt non ſit ens. dicit enim Cõment. in cõm. 30. determinatum eſt in naturalibus, ꝙ omne, cuius ſubſtantiæ admiſcetur potentia, eſt generabile, & corruptibile. ergo ſi ſubſtantia huius ſubſtantiæ æternæ non ſit actus poterit non eſſe, ergo non mouere. ergo poterit motus non eſſe æternus, quod reputat Ariſtot. omnino impoſſibile: ſecundo probatur, ꝙ ſit immaterialis, nã ſi habet materiam eſt in potentia paſſiua, & ſi eſt in potentia paſſiua, poteſt non eſſe ens ex prædictis ſic poteſt non eſſe ens non æterna, ſed per primam partem cõcluſionis iam probatum eſt, ꝙ neceſſe eſt ipſam eſſe æternam. ergo neceſſe eſt ipſam eſſe immaterialẽ.

Et tu aduerte, quòd licet vtraque pars huius tertiæ partis ſit vera, tamen media abſumpta ab Ariſt. non habent neceſſitatem, nam ex ſempiternitate motus probat non eſſe potentiam paſſiuam in hac ſubſtantia æterna. & tamen hæc ſempiternitas motus non eſt vera. & propterea alio medio probandum

probandum est hanc substantiam, non habere potentiam in substantia sua sic, hæc substantia est incorruptibilis secundũ substantiam, ergo non est in potentia secundũ substantiam. consequentia patet ex eo quod potentia passiua est potẽtia contradictionis, vt dictum est in lib. 9. antecedens autem ꝓbatur apud Theologum, vt videbis in 1. parte B. Th. in q. 50. art. 5. similiter medium, quo probat Arist. quod est immateriales, quia est æterna non videtur concludere, aliter nullum habens materiam esset æternum, & incorruptibile. & sic cœlum non esset æternum, nec est distinguendum hic de materia subiecta, vel non subiecta priuationi, quoniam Arist. intendit hic negare omnino materiam ab huiusmodi substantia, aliter nõ posset ipsam saluere esse immobilem. Dixit. n. in 8. lib. tex. 4. quæcunque habent materiam mobilia, & mutabilia sunt. & ideo immaterialitas huius substantiæ melius probatur ex intellectualitate, vt probat B. Th. 1. parte, q. 50. art. 2. vtrum autem Arist. probans dari substantiam ęternam. probet de omnibus intelligentijs, an tantum de prima causa, & posito quod probet de omnibus indistincte, qua procedendum est ad probandum primam causam esse, hæc videbis resoluta in nostris quæst. metaph.

Quantum ad secundum, aduerte dubium oriri ex eo, ꝙ concludit substantiam æternam esse actum. nam cum substantia æterna sit prior omni alia substantia, aliter si haberet priorem nõ esset æterna, & sic actus, videtur ꝙ actus sit prior potentia. Quod tamen videtur dubium. & ideo Arist. arguit ad partes. & primo ad partem negatiuam sic. Omne agens actu, potest agere, nam si non haberet potentiam ad agendum, non agere, sed non omne potens agere agit, vt patet. ergo actus non est prior potentia, sed potentia est prior. probatur consequentia, quoniam ab actu ad potentiam, est bona consequentia, & non econuerso, ergo &c.

Pro parte autem affirmatiua sic. Si potentia est simpliciter, & vninersaliter prior actu, sequitur ꝙ aliquando nullum fuerit ens actu, nec etiam nunc sit, quod est manifeste falsum, consequentia sic declaratur. Quod est in potentia. s. passiua non reducitur ad actum per seipsum, sed per aliquod existens actu, videmus enim in artificiatis, ꝙ materia puta

ferrum non fit gladius actu, nisi per artificem, in cuius mente est actu forma gladij, nec menstruum recipit formam animalis, nisi per semen, in quo est actu virtus generantis. ergo si omnia fuerunt aliquando in potentia. siue in quadam confusione secundùm Anaxag. siue in noctæ, id est sub quadam informitate, secundùm poëtas Theologos, sequitur q nihil fuisset productum in actu. & sic nunc nullum esset ens actu, quod cum sit manifeste falsum, patet quod actus est simpliciter prior potentia.

Pro determinatione huius dubij remittit se Aristot. ad ea, quæ dicta sunt in libro nono, & tu vide ea, quæ diximus in libro 9. in capite quarto, & sufficient pro resoluta determinatione huius dubij, & inuenies quod actus simpliciter est prior potentia, cui attestantur plures antiquorum. nã & Anaxag. posuit intellectum separantem res prius confusas, & Empedocles posuit vltra quatuor elementa duas causas agentes litem, & amicitiam, & Leucippus, & Plato posuerunt semper motum. Motus autem includit mouens, & mobile, sicut & agens necessario est actu. cum igitur sit actus simpliciter prior potentia, bene conclusum est primam substantiam, quæ est substantia æterna, esse actum, & non potentiam passiuam.

Quantum ad tertium, aduerte, quod ex quo actus est prior potentia simpliciter arbitrabatur Arist. rerum generatione esse perpetuam, vt etiam conatus est probare in lib. 2. de generatione, credit enim quod cum vnum quodque generetur à suo simili, fuerit homo ab homine in infinitum, & equus ab equo in infinitum. Quapropter apparet esse falsa opinio antiquorum ponentium omnia præextitisse in quadam confusione, vel sub informitate, quam appellabant noctem, eo quod sicut in nocte non apparet rerum distinctio, & forma, sic, nec in primo rerum statu, apparebant res distinctæ, & formatæ, hanc tamen perpetuam generationem, & corruptionem non debemus existimare secundùm idem numero, sed secundùm speciem, & per quandam circulationem, & non in rectum, vt declaratum est in libro secundo de generatione, in tex. 70. & tu aduerte quòd pro rei veritate ex hoc antecedente vero. Actus est simpliciter

prior potentia non sequitur necessario hoc consequens. ergo generatio rerum, & corruptio est perpetua, quoniam secundùm fidem tenemus primam rerum originem non fuisse naturalem, sed diuinam ex nihilo à primo principio, quod est purus actus, & sua æternitate omne creatum processit. Rationes autem quibus opinatur Arist. in 2. lib. de generatione propositum suum demonstrare iam soluimus in Epitomi nostra super lib. de generatione.

Et quoniam perpetua generatio circularis requirit causam perpetuam: ideo Arist. procedit ad declarandum huiusmodi causam. Tu igitur, aduerte, quòd cum generatio apud Aristotelem sit perpetua, & se habeat aliter, & aliter secundùm diuersa tempora, & diuersa climata, necesse est assignare duas causas agentes perpetuas, & sine quiete media, vna quidem est causa continuationis, & perpetuitas generationis, & corruptionis, & hoc est primum cœlum quod mouetur solo motu diurno, quem diuidit æquinoctialis in duo media, & æque distat ab vtroque polo. Altera autem est causa diuersitatis, & alternationis, quam videmus in generatione, & corruptione, & illi sunt planetæ, & præcipue sol, dum mouentur sub zodiaco, cuius medietas declinat ad arcticũ, & illa medietas ad antarticum, & in hemisphærio nostro, dum sol decurrit signa meridionalia fit corruptio. In alio autem hemisphærio fit opposito modo, & istæ duæ causæ ita habent, quod prima est causa perpetuitatis generationis sua propria virtute. secunda autem est causa diuersitatis sua propria virtute, sed quod causet perpetuam diuersitatem, hoc habet ex virtute primæ causæ. & cum hæc prima causa sit cœlum primum motum motu diurno, sequitur ipsum esse dignius, non enim agit virtute planetarum, sed planetæ potius virtute primi cœli. Quare primum cœlum dignius, & sempiternum est. & tu aduerte quod in lib. 2. de generatione tex. 56. 57. tradidit, quasi eandem doctrinam, vt videre poteris in Epithomi nostra, & idem perstringit Comment. paucis verbis in hoc lib. 12. cõm. 33. cum dicit, necesse est aliquod æternum esse, quod sit causa actionis æternæ, quia non agit, nisi vnam actionem, & aliquod æternum, quod agat actiones diuersas, vt ab eo sint acta diuersa. & hęc est dis

positio primi cœli in suo motu diurno, æternitas enim actionis prouenit ex eo, quod ipse facit vnam actionem semper. Quæ autem faciunt actiones diuersas, sunt quæ mouentur in orbibus decliuibus, & maximus eorum est sol. Remotus enim & propinquus facit contraria.

Et quoniam motus perpetuus requirit mouens perpetuum, implicat enim dari motum sine mouente, si generatio est perpetua, & motus cœli perpetuus, necesse est dari mouens perpetuum, quod sit immobile, & existens, & eius substantia sit actus. Dico immobile, quoniam cum in ordine motorum, & mouentium datur aliquod motum, quod non mouet, & aliquod mouens, & motum, necesse est dare mouens non motum, aliter esset processus in infinitum, quod reprobatum est in lib. 2. huius scientiæ, & in 8. Phys. Huiusmodi autem mouens immobile est primum mouens, cuius virtute est cetera mouentia mouent, & est causa motus primi cœli, qui est motus diurnus. Dico existens, quoniam nihil agit, aut mouet in ratione causæ efficientis, si non est actu, quoniam efficere supponit esse. Dico quod eius substantia sit actus, quoniam si esset potētia, scilicet passiua, vel ei admisceretur passiua potentia ratione talis potētiæ esset mobile, & transmutabile, dictum est enim in lib. 5. & libro nono potentiam passiuam esse principium transmutandi ab alio, vt ergo seruetur immobilitas primi mouentis, necesse est eius substantiam esse actum non admixtum potentiæ passiuæ, ex consequenti esse purum actum, vtrum autem hæc sit proprietas primi principij determinabitur in quæstionibus nostris metaphysicalibus. Hæc de quarto cap. dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declaranda est perfectio primi mouētis immobilis, & aduerte, quòd in toto hoc cap. erit sermo de primo, & vniuersali mouente, quem Arist. in tex. 39. appellat deum, ita quod in hoc cap. non habemus scrutari perfectionem substantiæ æternæ in genere, sed applicate considerabimus de diuina perfectione, quam ordinauimus,

per decem conclusiones.

Prima, mouens primum immobile, mouet, vt appetibile, & intelligibile.

Secunda, mouens primum immobile, cuius substantia est simplex, & actus est primum intelligibile.

Tertia, mouens primum immobile est primum appetibile, quod est optimum.

Quarta, primum mouens immobile, mouet suum mobile, quod est primum cœlum, vt amatum, mouet autem motu locali, & per primum mobile mouet alia, qui motus est necessarius ex fine.

Quinta, ex primo mouente immobili, pendet cœlum, & natura.

Sexta, primo mobili desideranti, & intelligenti primum mouens, inest dispositio delectabilis optima semper, qualis nobis inest paruo tempore.

Septima, speculatio, qua primum mouens intelligit seipsum est sibi delectabilissima, & optima.

Octaua, primum mouens, quod est deus, est sua vita sempiterna.

Nona, primum mouens nullam habet magnitudinem.

Decima, primum moues est impassibile, & inalterabile.

Pro euidentia primæ conclusionis, aduerte primo, quòd primo mouenti in moto, correspondet primum mobile, quod est primum cœlum, non sumendo primum cœlum tantum pro corpore cœli, sed pro aggregato ex corpore cœli, & intelligentia motricæ, quæ est vt anima cœli, & per quàm dicitur cœlum animatum, cœlum mouere seipsum, cœlū distingui in partem mouentem, & partem motam, vt declaratum est in 8. Phys.

Aduerte secundo, quod intelligentia primi cœli mouet cœlum, quia intelligit, & desiderat aliquod optimum, vt finem, quod non potest consequi, nisi ex motu, sicut quòd desiderat sanitatem, quam apprehendit non posse consequi, nec in ea conseruari, nisi per exercitium. Quod quidem optimum, vt eius finis non est aliquod sensibilium, quoniam cum primum cœlum sit nobilissimum inter omnia sensibilia, & intelligentia sit nobilior quocunque sensibilis, si finis,

propter

propter quem mouet,esset aliquod sensibilium moueret, vt consequeretur aliquod indignius se,quod est irrationabile, quoniam finis habet rationem perfectiui, dicendum est ergo,vt dicit Cōment.in cōm.36.quod id quod appetit est nobilissimum entium,hoc autem nō est nisi mouēs primum in motum,vt dicemus intelligentiā primi cœli, ideo mouere, quia intelligit primum mouens in motum continere in se omnes perfectiones,omnes rerū formas immaterialiter, & desiderat assimilari ei in hoc, quod per motū explicet in actu.i.producat in rerum natura formas, quæ virtute sunt in primo mouēte,& hæc assimilatio est quid optimū in entibus quoniam facit intelligentiam mouentem esse diuinam, & deiformem.

Aduerte tertio,ꝙ in hoc motu cum sit motus desideratiuus,& voluntarius,tria inueniuntur,quæ ponit philosophus in 3.de Anima tex. 54. loquens de potentia motiua in animali. Hæc autem sunt appetibile, appetens, organum per quòd. Inter hæc tria,appetibile quod est obiectum,& bonū est mouens primum,& non motum ab aliquo priori, appetens autem,siue appetitiuum est mouens,& motum,motum quidem ab appetibili cognito,& desiderato, mouens autem organum ad consequendum appetibile, organum autem in hoc ordine est motum, & non mouens de necessitate. In proposito appetibile est primum mouens in motum, quod appetitur ab intelligentia mouente cœlum,appetens est ipsa intelligentia mota à primo mouente, vt fine desiderato, & mouens cœlum,vt proprium instrumentum, quod quidē in hoc ordine est motum.

Ex his prænotatis patet sensus,& veritas primæ conclusionis. nam cum primum mouens sit mouens in motum, & motus quo mouetur intelligentia à primo mouente sit motus desideratiuus,vt declarauimus, sequitur quod sit vt intelligibile,& appetibile.

Et aduerte,quòd dicit vt intelligibile, quoniam obiectū appetibile non mouet,nisi cognitum sit,& quidem si sit obiectum sensibile potest esse cognitum sensu,& intellectu.nā possum sentire,& intelligere rosam,si autem sit immateriale solo intellectu cognoscibile est, & dicitur intelligibile, &

quoniam primum mouens immateriale est,& fine omni magnitudine, vt probabitur in conclusione nona, ideo est solum intelligibile. bene ergo dicit philosophus,vt intelligibile, & appetibile.

Aduerte etiam,ꝙ dicit appetibile,& non dicit concupiscibile,quoniam appetibile proprie est, quod desideratur desiderio intellectuali.i.voluntate quæ sequitur intellectum,cócupiscibile autem est ꝙ desideratur desiderio sensitiuo.i. sensualitate distincta in irascibilem,& concupiscibilem, & quoniam in intelligentia non sunt nisi potentiæ intellectuales. ideo quod desideratur,non desideratur,nisi voluntate, exponatur ergo ly appetibile pro voluntabili.

Et aduerte, ꝙ obiectum concupiscibile differt à voluntabili in hoc,quod potest esse veræ bonum,& apparens bonũ, nam concupiscentia sequitur apprehensionem phantasiæ,& sensus,quæ potest esse vera,& falsa,voluntas autem sequitur iudicium intellectus,prout mouetur ab intelligibili,& ideo voluntabile semper est verum bonum, cum igitur primum mouens in motum sit intelligibile,& non sensibile sit voluntabile,& non concupiscibile, manifestum est quod appetitur,vt vere bonum, vnde in intelligentia non accidit error in appetendo,vt accidit in nobis,qui ex concupiscibili appetimus,quod non est bonum,sed apparens bonum, sequẽtes apprehensionem phantasiæ, qua res videtur magis, aut minus,quàm sit,& aliter quàm sit.

Pro euidentia secundæ conclusionis, aduerte, ꝙ sicut in mouentibus, & motis essentialiter ordinatis vnum est causa mouendi alteri, sicut sol est causa homini generandi hominem,ita in ordine intelligibilium vnum est causa, quod alterum intelligatur,vt diffinitio est causa, quod propria passio intelligatur, sicut igitur ex ordine, qui est inter mouentia, & mota est deuenire ad primum mouens, ita ex ordine intelligibilium est deuenire ad primum intelligibile. Talis autem est ordo inter intelligibilia, quod cum ens diuidatur ꝑ substantiam, & accidens, substantia est causa, quod accidens sit intelligibile,sicut enim se habet res ad esse ens, sic ad intelligi,sed declaratum est in 7. lib. ꝙ accidens non est ens, nisi in ordine ad substantiam,ergo non est intelligibile, nisi

per

per substantiam,quæ ingreditur diffinitionem eius,substantia autem diuiditur per simplicem, & compositã, inter quas simplex est prius intelligibilis, quàm composita. nam simplicia sunt de ratione compositorum,substantia simplex diuiditur per actum,& potentiam,& actus est prior cognitione,quàm potentia,dictum est enim in lib. 9. vnumquodque cognosci inquantum est actu, cum igitur primum mouens, vt declaratum est supra,sit substantia simplex, & quæ est actus non admixtus potentiæ,sequitur quod sit primum intelligibile, ex consequenti maxime, quoniam primum in quolibet genere,vt dictum est in lib. 2. & in 10. est maxime tale, & metrum aliorum. Et aduerte, ꝙ Arist. hic intendit de ordine intelligibilium ex natura rei,& non ex parte nostra, nam ex parte rei, quod est magis, & perfectius ens est magis intelligibile,ex parte autem nostra est plerunque opposito modo,vt declaratum est in lib.2. vnde sensibilia materialia licet sint minus entia,quàm abstracta,tamen sunt nobis prius, & magis cognita.

Pro euidentia tertiæ conclusionis,aduerte,ꝙ cum vnumquodque intantum sit appetibile,inquantum bonum,& bonum est inquantum est actu, & primum mouens sit maxime actu, sequitur quod sicut est primum intelligibile, sit etiam primum appetibile,& sit bonum optimum,& quoniam bonum habet rationem finis, sequitur quod primum mouens sit primum intelligibile, primum appetibile, & optimus finis nec obstat,quod dictum est in 3.lib.non esse bonum,& finem in rebus immobilibus,nam qualiter illud intelligendũ sit. Iam declarauimus in 3.lib. in cap.2. vide illic.

Pro euidentia quartæ conclusionis, aduerte primo quod dicit mouet,vt amatum,ex quo infertur quod primum mobile amat ipsum,vt intelligatur per primum mobile intelligentia primi cœli,quæ ideo mouet primum cœlum, quoniã amat primum mouens,quod intelligit esse primum intelligibile,& primum appetibile, & intelligit suam perfectionẽ consistere in assimilatione ad primum mouens, modo quo supra exposuimus, & intelligit suam perfectionem non posse consequi,nec conseruari in ea nisi moueat primũ cœlum,& melius dicitur amans,& amatum,quàm desiderãs,&

desideratum. nam amamus, quæ habemus, & quæ non habemus, modo adsit spes habendi. Desideramus autem propriè, quæ non habemus, & quoniam prima intelligentia actu mouens actu consequitur assimilationem primi mouētis, ideo illic est amans, & amatum. verum quia desiderat conseruari perpetuæ in hac assimilatione, ideo illic est desiderans, & desideratum.

Aduerte secundo, ꝙ intelligentia prima mouet primum cœlum tantum motu locali, quoniam cum motus ille sit perpetuus, necesse est primum cœlum esse perpetuum, ergo immutabile ſm substantiam, sed omnis alia mutatio facit mutabile aliter se habere ſm substantiam, vt declaratum est in 8. phys. præter motum localem, cuius terminus est extrinsecus à mobili.

Aduerte tertio, ꝙ cum primus sit causa omnis motus, & metrum, motu primo locali, quo mouet intelligentia primum cœlum mouet alia, omnes .n. sphæræ cœlestes, vt declarabitur infra, mouentur à motu primi cœli.

Aduerte quarto, ꝙ motus localis causatus à prima intelligentia est necessarius non necessitate violentiæ, nec necessitate absoluta, sed necessitate finis. nam intelligentia apprehendens perfectionem suam, quę stat in assimilatione ad primum mouens, modo quo supra exposuimus non posse conseruari sine motu, sicut necessario appetit conseruationem suæ perfectionis, sic necessario mouet cœlum, & id quidem dictum sit, prout arbitratur Arist. & Comment. nam secundùm Theologum suprema perfectio non inest intelligentijs, ex motu cœli, sed speculatione essentiali, qua speculantur Deum optimum, sed hoc ad negocium metaphysicum non spectat.

Pro euidentia quintæ conclusionis, aduerte, ꝙ dependentia potest cadere super substantiam cœli, & super perpetuitatem substantiæ cœli, & super perpetuitatem motus cœli, secundùm recte sentientes, qui ponunt primum principium esse causam effectiuam, & non solum finalem omnis entis, tenendum est cęlum pendere à primo principio, quo ad tria prædicta, secundùm autem phantasiam Comment. qui negat creationem tenendum esset cœlum pendere à primo

prin

principio, non quo ad productionem inesse, sed quo ad moueri perpetuæ. Quæ autem fuerit mens Arist. in hoc determinauimus in q. nostris metaph. & tu vide quæst. in qua quęritur, si primum est causa effectiua omnium absolute.

Pro euidentia sextæ conclusionis, aduerte, ꝙ primum mobile non sumitur pro corpore cœli, sed pro intelligentia mouente primum cœlum, quæ mouetur à primo mouente in ratione intellecti, & desiderati, & more Arist. dicitur anima primi cœli, hæc igitur anima ex eo quod intelligit, & desiderat, siue amat primum mouens est in optima delectatione, eo quod intellectio, qua intelligit primum mouens, & dilectio qua ipsum diligit est sibi delectabilissima, sicut & nos experimur dum speculamur diuina, nam ut probat Arist. in 10. Ethic. quæcunque felicitas potest à nobis haberi pro hac vita consistit in speculatione entium diuinorum, & præcipue primi entis, felicitas autem duo requirit .s. nobilissimam apprehensionem, & optimam voluntatem, differentia tamen est inter nos, & animam primi cœli, quoniam nos ꝓ hac vita multipliciter impediti & distracti, paruo tempore persistimus in illa optima dispositione, anima vero primi cœli, quia non impeditur nec distrahitur, sed continue speculatur primum mouens & speculans mouet cœlum, ideo est semper in eadem dispositione optima, quod ꝓbatur supponendo tria.

Primo, delectatio consistit in actuali & præsenti operatione cuius signum est, quod memorantes præterita, non delectamur nisi pro quanto apprehendimus aliquando fuisse in præsenti, & in futuris non delectamur, nisi quia speramus pro aliquo tempore nos consecuturos. Delectatio igitur secundùm se est circa id quod est actu, & comprehensum actu ab operante, vnde, vt inquit Comment. in comm. 39. Desiderium præcedens omnem comprehensionem .i. consecutionē desiderati magis videtur dolor, quàm voluntas.

Secundo, delectatio est circa operationem naturalem, & propriam vniuscuiusque rei, videmus enim, vt inquit Arist. in decimo Ethic. aliam esse delectationem equi aliam hominis, quoniam vtriusque est diuersa operatio. Hinc est, vt inquit Heraclitus quod fœnū delectabilius est asino, quàm aurum,

aurum homini autem econuerso.

Tertio, delectatio tanto melior & perfectior est, quanto operatio nobilior, vnde Arist. graduat nobilitatem delecta tionum & puritatem secundùm differentiam nobilitatis & puritatis, quæ est inter sensus, & inter sensus & intellectum, vt patet in 10. Ethic. vbi inter delectationes sensitiuas ponit eam quæ est secundùm visum perfectiorem & super omnes quæ habentur per sensum eam quæ est secundùm opera tionem intellectus & inter eas quæ sunt secundùm operatio nem intellectus eam quæ est intellectus optime dispositi in comprehensione nobilissimi obiecti. Ex his suppositis sic probatur conclusio, sicut sentire est propria & naturalis ope ratio naturæ sensitiue sic intelligere est propria & naturalis operatio naturæ intellectualis, ergo sicut sentire concomita tur delectatio secundùm sensum sic intelligere comitatur delectatio secundùm intellectum, & sicut ad nobilius senti re sequitur nobilior delectatio sic & intellectu, cum igitur anima cœli intelligens primum mouens habeat nobilissimã operationem sibi propriam & naturalem, quæ est intellige re primum mouens, sequitur, quod maxime delectatur, & ꝑ consequens est in optima dispositione, vtrum autem hæc anima cœli sit veræ animans cœlum. ita quod cœlum sit veræ & proprie animatum discussum est in q. nostris metaph.

Pro euidentia septimæ conclusionis, aduerte, ꝙ cum primum mouens dignius sit anima cœli intelligente ipsum & amante, necesse est dicere ꝙ perfectiori modo intelligit ipsum inquantum attingit ipsum & vnitur sibi intelligibiliter, sed longe perfectiori modo attingit seipsum & vnitur sibijpsi, quoniam idem est intelligens & intellectum, ergo perfectiori modo delectatur in seipso quam delectetur anima cœli dum intelligit ipsum Dei igitur speculatio est sibijpsi absolute delectabilissima & optima, & si nos dum speculamur Deum, sumus in optima dispositione: & tamen non semper, multo magis Deus est mirabilis & sine proportione, qui semper seipsum speculatur. Et propterea inquit Auic. in lib. 8. cap. 7. suæ metaph. Primus est excellentior apprehensor cum excellentiore apprehensione excellentioris apprehensi, & ideo est excellentior delectator cum excellentiore

tiore delectatione in excellentiore delectato, & hoc est in quo nihil comparatur, & iterum inquit. Tunc necesse esse quod est in vltimo perfectionis & pulchritudinis & decoris, eo quod intelligit seipsum in tali vltimo, & cum perfectione intelligendi & cum intelligentia intelligentis & intellecti quod vnum sunt perfectissime, ideo ipse suijpsius est maximus amator, & amatum & magis delectans & delectatum, quoniam delectatio, non est nisi apprehensio conuenientis secundùm quod est conueniens hæc Auicen.

Pro euidentia octauæ conclusionis, aduerte, quòd sicut sentire est viuere, sic intelligere est viuere, & intellectio quę est actus intellectus est vita, & sicut intelligere est nobilius ipso sentire, sic vita intellectiua est nobilior sensitiua, vnde homo vt intellectualis nobilius viuit, ceteris animalibus, & intelligentiæ nobilius homine. Et primum mouens nobilissime, qm̃ eius intelligentia nobilissima est, vnde inquit Cōment. in cōm. 39. Et cum intellectus est vnius, & cum actio eius est vita, illud igitur quod intelligens est, quia intelligit se, non quia intelligit aliud, illud est viuum, quod & habet vitam in fine nobilitatis, & ideo vita & scientia proprie dicuntur de eo, est igitur viuens Deus sapiens: hæc Comment.

Sed aduerte, quòd cetera quidem viuentia, licet habeant vitam, non tamen sunt sua vita, qm̃ non est actio in substantia in eis, immo perficiuntur actione sua, ex consequenti cōparantur ad eam, vt perfectibile ad perfectiuum. In primo autem mouente, cui non admiscetur potentia aliqua passiua, sed sua substantia est purus actus, necesse est concedere ipsum non solum esse viuum, sed esse suam vitam. alioquin vt inquit Comment. in cōm. 39. dubitaretur ne in eo accideret compositio, quod repugnat simplici actiui. Præterea in omni composito datur exitus de potentia ad actum, quæ omnia repugnant simplicitati primi mouētis est igitur sua vita. Et quoniam intellectio suijpsius est perfectissima & continua & sempiterna, & hæc est vita sua. Ideo in eo est vita optima, & duratio continua & æterna, & hæc est Deus. Ex prædictis igitur patet optima perfectio primo mouentis, vnde manifeste errabant antiqui vt Pythagorici & Leucippus, qui attribuebant imperfectionem primis rerum

princi

principijs, perfectionem autem & bonitatem rebus productis & principijs. Et dabant signum ex eo, quod semina animalium & plantarum comparantur ad producta ex eis, vt imperfecta ad perfecta. Non enim semen animalis est animal actu, productum autem ex semine est animal actu.

Sed decipiebantur antiqui, quoniam semina nō sunt principia sed habent priora ex quibus sunt semina, vt homo genitus est ex homine generante ex quo est sperma. Huiusmodi autem principia sunt equæ perfecta cum suis productis in productione vniuoca, & perfectiora in productione equiuoca. Cum igitur ibi sit sermo de primo & vniuersalissimo principio à quo pendet cœlum & natura manifestum est, ipsum esse optimum & perfectissimum.

Pro euidentia none conclusionis, aduerte, quòd supra in tex.30. probauit substantiam mouentem tempore infinito esse immaterialem, quia caret potentia passiua, quæ est potētia contradictionis, hic autem probat eam sine magnitudine, indiuisibilem & impartibilem, eo medio quo probauit in 8.phys.tex.39. & stat in hoc. Primum mouens mouet tēpore infinito, ergo est virtutis infinitæ, ergo non est in magnitudine, quoniam aut est in magnitudine finita aut infinita, non finita, quia vt probatur in 8.phys. In magnitudine finita non potest esse virtus infinita, alioquin moueret in nō tempore, vel in tempore ęquali mouerent virtus finita & infinita, quorum vtrunque est falsum. Non infinita, quoniam illa non datur, vt probatum est in 3.phys.& in 1.cœli. Ergo primum mouens est sine magnitudine.

Et tu aduerte, quòd apud multos hæc ratio non concludit infinitatem vigoris in primo. Vtrum autem pro rei veritate concludat, determinauimus in quæst. Metaphys.

Pro euidentia decimę conclusionis, aduerte, ꝙ in 8.phys. tex.56. probatum est motum localem esse priorem alijs motibus, ita quod potest esse sine alijs, Alij autē necessario supponunt eum. Ex quo sequitur, ꝙ si aliquod est passibile, aut alterabile, aut generabile, Est mutabile primum locum, ergo si non est mutabile primum locum, non est passibile nec alterabile, sed declaratum est supra quod primum mouens, ita mouet ꝙ est immotum, scilicet localiter, ergo non est mobile

mobile secundùm passionem & alterationem. Vnde inquit Cõment.in cõm.41. quoniam primum mouens non mouetur in loco nullum aliorum motuum recipit. Motus enim in loco, omnes alios motus præcedit, & cum non habet nobiliorem, non habet viliorem. Hæc de 5.cap. dicta sint.

CAPVT VI.

IN sexto capite, inuestigandum est si substantia æterna semper mouens est tantum vna, vel plures. Pro cuius resolutione quatuor agenda sunt.

Primo, quid circa hoc senserunt alij, præcipue Plato.

Secundo, probandum est quòd sunt plures.

Tertio, declarandum est quot sunt.

Quarto, comparanda sunt, quæ inuenta sunt à philosopho de substantijs separatis, his quæ inuenta sunt ab antiquis loquentibus fabulose.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ Plat. in vno concordat cum Arist. in reliquis autem discordat. Concordat quidem in hoc quod ponebat plures substantias separatas, Nam ut dictum est in lib.1.& 7.& 10. secundùm Plat. quot sunt naturæ specificæ tot sunt ideæ, quas ponebat substantias separatas à sensibilibus & immateriales. Discordat autem, quoniam huiusmodi ideæ non dantur secundùm Arist. Et posito quod darentur, essent inutiles præsenti proposito. Quærimus enim hic de vnitate & pluralitate substantiarum separatarum mouentium corpora cœlestia, ideæ autem secundùm Plat. nõn applicantur corporibus cœlestibus, discordat etiã, quoniam non solum quærimus si plures sunt, sed etiã quot sunt. Plato autem non determinat ideas quot sint, & posito quod poneret ideas esse numeros, adhuc non potest certificare quod sint. Nam secundùm aliquos numeri tendunt in infinitum, eo quod cuilibet numero dato potest addi vnitas, per quam fit noua species, secundùm autem alios numeri non progrediuntur nisi vsque ad decem, quoniam vltra decem videtur fieri repetitio præcedentium simul cum decẽ, & ratio quidem inductiua s̃m eos est, qm̃ denarius consurgit ex primis numeri principijs cõtinua progressione, nam

vnitas non est numerus, sed numeri principium. Binarius autem numerus non compositis ex numeris, sed duabus vnitatibus. Ternarius est numerus compositus ex vnitate & binario. Et hæc tria, scilicet vnitas, binarius, & ternarius simul iuncta faciunt sex, quibus si addatur quaternarius constitutus ex duobus binarijs, constituunt decem. Verum hæc ratio non est demonstratiua, sed potius suasiua. Nos autem intendimus determinare & firmiter ostendere, quot sint huiusmodi substantiæ. Relictis igitur huiusmodi opinionibus prosequamur intentum nostrum.

Tu tamen aduerte, q Arist. perfunctoriæ adducit sententiam Plat. de separatis. nam in doctrina sua inuenitur quod primum ens omnino separatum est per se vnum & per se bonum, quod est Deus, sub quo constituit deos secundos, sub quibus dæmones, sub quibus animas humanas. Verum depositione Plat. in huiusmodi separatis alias locuturi sumus.

Quantum ad secundum, aduerte, q Arist. procedens à sensatis, sicut ex motu cœli inuestigauit & conclusit in tex. 29. & 30. dari substantiam æternam incorruptibilem immaterialem, sic ex pluralitate motuum cœlestium inuestigat pluralitatem huiusmodi substãtiarum, quilibet enim vnus motus est ab vno motore, ergo si plures sunt motus cœlestes plures sunt huiusmodi substantiæ mouentes. Quod autem sint plures motus cœlestes, principium sumamus ex hoc, cũ sphæræ cœlestes sint in numero determinato, necesse est inter eas dari vnum primum mobile, cuius motus localis sphęricus, erit primus, ergo est ab vno primo motore, q. est principium primum entium immobile per se & per accidens, ex consequenti æternum immateriale, & sic iam habemus vnã primam substantiam separatam mouentem primum mobile motu diurno & simplici. Vtrum autem hic primus motor ita moueat primum mobile quòd sit ei applicatum, determinauimus in quæst. nostris metaphys. Sed vltra motum diurnum manifeste deprehendimus plures motus proprios planetarum. Sensu enim videmus planetas moueri ad motum primi mobilis ab oriente ad occidens. Motu autem proprio vniuscuiusque mouetur ab occidente ad oriens sub zodiaco, & diuersis temporibus perficit motum suum, vt Luna

na in mense, Sol in anno &c. vt patet in sphæra, tunc vltra; cum planetæ sint corpora incorruptibilia & moueantur motu incessabili & æterno, alioquin generatio & corruptio inferiorum nō esset perpetua, cuius oppositum probatum est in lib. 2. de generatione, sequitur quòd moueantur à motoribus per se immobilibus quæ sint substantiæ sempiternæ & immateriales, alioquin non causarent motus sempiternos. Manifestum est igitur quod sunt plures substantiæ sempiternæ per se immobiles & sine magnitudine, quoniam mouēt tempore infinito, & tot sunt motus cœlestes, & ordinantur secundùm nobilitatem, sicut ordinantur sua mobilia. Quod est verum vt determinauimus in quæst. metaphys.

Et tu aduerte, quòd Arist. post primum motum diurnum non nominat nisi lationes planetarum, quoniam tempore suo credebatur sphæra stellarum fixarum esse primum mobile, postquam non sunt nisi 7. planetæ. Quod an sit verum determinauimus in quæst. nostris in lib. 2. de cœlo.

Quantum ad tertium, aduerte, quòd secundùm Arist. non datur substantia separata nisi ordinata ad motum alicuius sphæræ cœlestis. Determinatus ergo numerus substantiarū separatarum, sumendus est ex determinato numero motuū. Numerus autem motuum cœlestium sumendus est ex astrologia, quæ inter scientias mathematicas sola considerat de substantia sensibili mobili æterna, nam geometria & arithmetica versantur circa quantitates, quæ sunt accidentia. Et quidem quòd sint plures motus etiam cuiuslibet stellæ erraticæ Astrologus habet pro constanti, & manifestum est cuilibet exercitato in astrologia.

Et aduerte, vt dicit Cōment. in cōm 44. quòd motus planetarum assignati ab Astrologo sunt tribus modis. Et enim motus apprehensus à vulgo per visum, puta quod Luna moueatur ab oriente ad occidens singulis diebus. Est alius qui non comprehenditur nisi instrumentis & considerationibus, & hic subdiuiditur, quoniam aliquis comprehenditur longo tempore, vt motus Saturni sub zodiaco, aliquis autē breui tempore, vt motus Solis, & adhuc breuiori, vt motus Lunę. Est & tertius motus qui declaratur ratione. Plures. n. illorum motuum videntur visu simplices, secundùm autem

rationem & naturalia opinandum est illos esse compositos ex pluribus vno,v. g. quia stellæ erraticæ videntur quandoque velociores,quandoque tardiores,& modo directi,modo retrogradi,& hoc non potest esse verum ſm naturam corporum cœlestium. Declaratum est.n.in naturalibus quod omnes motus cœlestes sunt regulares. & quod impossibilis est eis velocitas,aut tarditas,aut directio,aut retrogradatio, vnde necesse fuit astrologum ponere astrologiam per quam manifestarentur huiusmodi dispositiones sine aliquo impossibili,quod qualiter fiat declarabitur in sequentibus. Vt igitur sciamus quot motus sint planetarum, scrutabimur sententiam astrologiæ, & qm̃ variæ sunt in hoc opin. ideo remoto amore & odio adhærendum est illi, quæ videtur certior.

Tu igitur aduerte,ꝙ tempore Plat. & Arist. duo fuerunt celebriores astronomi.s.Eudoxus & Calippus, qui sine positione stellarum eccentricarum & epiciclorum, conati sunt saluare irregularitates,& omnes motus qui apparent in planetis per solas sphæras concentricas. Eudoxus igitur Sol attribuit tres sphæras,& Lunæ tres. Et prima, quidem defert astrum Solis ab oriente ad occidentem motu diurno,credebat.n.ꝙ primum mobile quod ſm ipsum est octaua sphęra, non sufficeret ad causandum hunc motum in planetis per modum raptus. Secunda autem,defert astrum ab occidente ad orientem sub zodiaco secundùm longitudinem de signo in signum,& dicitur motus longitudinis. Tertia vero,defert astrum ab occidente in orientem sub zodiaco ſm latitudinẽ, prout astrum declinat ab ecliptica, aliquando versus austrũ, aliquando versus aquilonem, & tunc dicitur planeta australior,vel borealior,& hic dicitur motus latitudinis,quem Eudox,attribuit Soli & Lunæ,sed manifestior est in Luna, ſm autem Ptol. nullo modo conuenit Soli in zodiaco, qm̃ ſm ipsum nunquam declinat ab ecliptica. Ista fuit opinio circa sphæras & motus Solis. Consimiliter opinatus est circa numerum sphærarum & motuum lunæ. Differebat tñ in hoc, quod tertia sphęra causans motum latitudinis in sole,mouebatur ab occidente in orientem,sicut & secunda, tardius tamen quam in secunda. In Luna autem mouebatur ab oriente in occidentem, sicut & prima, sed tardius quam pri-

ma,& quam secunda: Figuram autem Solis & Lunæ, descripsimus vt infra.

Cuilibet autem aliorum quinque planetarum attribuit quatuor sphæras, primam attribuit propter causandum motum diurnum, secundam propter motum longitudinis sub zodiaco, tertiam propter motum latitudinis, prout declinat ab eclyptica, aliquando versus austrum, aliquando versus aquilonem, cuius quidem polos ponebat in ecliptica, quartam autem sphæram ponebat ne planeta secundùm motum latitudinis egrederetur zodiacum, & pertingeret vsque ad polos zodiaci, nam sicut zodiacus transit per polos tertiæ sphæræ, sic tertia sphæra deferens planetam secundùm motum latitudinis transit per polos zodiaci. Ne igitur tertia sphæra deferat planetam extra zodiacum, datur quarta, quæ retorquet planetam versus eclipticam, sed vbi essent poli istius, quartæ sphæræ Arist. secundùm Eudoxum non assignat. Figuram autem qninque planetarum descripsimus, vt infra.

Hæc fuit positio Eudoxi, ex qua patet quod Soli & Lunæ attribuit sex sphæras, Saturno autem & Ioui & Marti & Veneri & Mercurio attribuit 20. Sunt ergo in summa 26. sphæræ planetarum, secundùm Eudoxum, secundùm autem Calippum multo plures sunt, nam quot posuit Eudox. tot posuit & ipse & eundem ordinem seruauit in situ planetarum. Posuit enim Solem immediate super Lunam, sed videbatur sibi non posse seruari & regulari omnia quæ apparét in planetis, nisi adderet alias sphæras, præter eas quas posuit Eudox. Aduerte igitur, quòd Eudox. ponens in Sole & Luna tantum tres sphæras pro vnoquoque non videtur reddidisse causam velocitatis & tarditatis quæ apparent in motu eorum. Vt igitur redderetur huiusmodi causa Calippus addidit Soli duas sphęras, & Lunæ duas, vnde dicit Comment. in comm. 47. & reputo quod addidit hic vt det causas ex eis velocitatis & tarditatis, cum sit impossibile ut motus eiusdem stellæ sit velox & tardus insimul, nisi sit compositus ex motibus, Sol ergo & Luna habent decem sphæras, ex quibus sex sunt deferentes .i. ordinate ad delationem astri, quatuor autem sunt reuoluentes, scilicet duæ in Sole, & duæ in Luna, quas dixit esse necessarias, quia aduertit qđ in quatuor partis æqualibus zodiaci mouetur Sol inæqualiter, ita quod in vna quarta diutius moratur, in alia autem breuius. Causa huius non potest esse sphæra deferens, quoniam in deferente æqualiter mouetur. Attribuit igitur Soli & Lunæ duas sphæras reuoluentes, quarum vna faciebat Solem moueri velocius in vna quarta, & altera tardius in altera quarta, idem intellige de Luna. Decem igitur sphæras attribuebat Soli, & Lunæ. Similiter Eudox. attribuens alijs quinque planetis solum quatuor sphæras non videtur posse saluare & assignare causam, quare videntur aliquando retrogradi, aliquando stationarij, & ideo Calipp. cuilibet eorum addidit quintam sphæram, quæ esset prædictæ apparentiæ causa, & has omnes appellauit deferentes, & cum sint quinque Planetæ omnes simul habent 25. deferentes. Cuilibet autem deferenti, præter quam vltima, in qua est astrum planetæ complantatum faciebat correspondere suam reuoluentem eadem causa, sicut in Sole, &

in Luna, ita quod tot sunt reuoluentes in Ioue quot deferentes vna minus. Idem intellige in Saturno & Venere & Mercurio & Marte, sicut igitur deferentes sunt. 25. sic reuoluētes sunt. 20. quæ simul iunctæ sunt. 45. quibus si addas. 10. Solis & Lunæ erunt. 55. secundùm Calippum, si autem non addantur Soli & Lunæ quatuor deferentes, & quatuor reuoluentes erunt in summa 47.

Sed aduerte, ꝙ cum Arist. tex. nominet duos primos planetas & quatuor posteriores, & tamen sint 7. sequitur quod prætermiserit vnum, siue Martem, siue Mercurium, siue Lunam. Quare autem prætermiserit non constat, nisi forte ex errore, vel inconsideratione computationis, quod non videtur cedere in honorem Aristot. in tanta re, & maxime quod computatio est modica, cum non transcendat 55. vel fuit propter particularem rationē assignatam à Calippo, quàm Arist. non adduxit, & forte est illa, quam adducit D. Alb. in hoc lib. in tract. 2. in cap. 23. & est, quod Calip. non computauit sphæras, nisi illis planetis, qui manifestius videntur reuoluti. Isti autem sunt Iouis, & Mars, & Venus, & Mercurius, quibus secundùm Calippum subsunt Sol & Luna, & quoniam in Saturno iste reuoluentes sphæræ non sunt ita manifeste, licet in eo sint realiter, ideo prætermisit eum.

Sed aduerte, ꝙ ratio Alb. non videtur congruere tex. Certum est enim ꝙ Saturnus est primus planetarum, & Aristot. iam numerauerat duos primos, deinde quatuor posteriores. Vnde melius est dicere quod prætermiserit Martem, & quod ignoramus rationem, quoniam astrologia Calippi in scriptis ad nos peruenit. Hæc igitur fuit sententia Calippi de numero sphærarum septem planetarum. Et vt facilius pateat descripsimus figura infra.

Cum

Cum igitur cuilibet motui æterno ſphærarum cœleſtium correſpondeat aliqua vna ſubſtantia æterna immaterialis immobilis rationabile eſt tot huiuſmodi eſſe ſubſtantias, igitur ſi credimus Calippo, ſubſtantiæ tales applicate motibus planetarum erunt 55. vel 47. vltra primum mouens, cui attribuit motum primi mobilis. Dixit autem rationabile.i. probabile, & non ex neceſſitate concludi, quoniam neceſſarium circa hoc eſt relinquendum fortioribus ad inueniendũ quàm ipſe fuerit, fortiores autem videntur eſſe illi, quin, vt inquit Alb. propria cœli conſiderant, vel, vt inquit Cõment. in comm.48. qui habent ſollicitudinem in iſta arte.i. in aſtrologia, ex quibus innuit Ariſt. ꝙ in hoc non ſecundùm propriam ſententiam locutus eſt, ſed ſe refert ad aſtrologum. De numero igitur ſubſtantiarũ ſeparatarum hæc dicta ſint: Vtrum autem hæc aſtrologia antiquorum ſaluet apparẽtias planetarum, vel ſit neceſſe ponere ſphæras eccentricas & epiciclos, iuxta Ptolomæi aſtrologiam determinauimus in quæſtionibus metaphyſic.

Sed aduerte, ꝙ hæc concluſio .ſ. numerus ſubſtantiarum ſeparatarum ſumendus eſt ſecundùm numerum motuum.

& sphærarum cœlestium, posset infringi ex tribus.

Primo, quia diceret aliquis non esse inconueniens dari aliquas substantias separatas, non ordinatas ad motum corporum cœlestium, sicut dixit Socrates, Omnium deorum partem esse vnum deum sublimem immobilem, & mouētem & causantem omnia, & prima entia causata ab eo sunt duodecim dij incorporei immobiles non mouentes, sed assistentes deo sublimi & tenentes senatum cœli, & sub istis sunt dij corporales qui mouentur, qui sunt planetæ & alia sidera, & sub istis sunt dij terreni, qui habēt numina sua super ea quę procedunt ex terra, & isti sunt homines dominantes ceteris animalibus &c.

Sed contra hanc opinionem sic arguit Arist. Si non est aliquis motus in cœlo qui non sit ordinatus astrilationem aliter ille motus esset frustra. Et si omnis substantia impassibilis & immaterialis sortita est optimum finem, ex eo quod mouet, aliter esse ociosa, ex consequenti imperfecta, necesse est sumere numerum harum substantiarum ex numero motuum & mobilium cœlestium. omnis enim substantia separata est finis alicuius motus cœlestis.

Et tu aduerte, ꝙ Arist. hic loquitur secundùm meram inuestigationem naturalem & à sensatis ascendendo, secundū quam viam non potest deprehendi substantia separata, nisi ex motu, vnde secundùm principia huius scientiæ nō potuit aliter deprehendere numerum harum substātiarum, & quod dicit Socrates reputaretur error in philosophia similiter id, quod dicit Theologus de angelis, nec potest in hoc disputare Theologus cum philosopho, quoniam non communicāt in principijs, procedit .n. philosophus via naturali, ille autē via reuelationis. Licet autem non possit disputare via argumentatiua cum philosopho & probatiua. Potest tamen respondere, vtrum in præsenti proposito diceret non esse necesse omnem substantiam separatam ordinari ad mouēdum cœlum, nec est necesse optimam dispositionem suam pendere ex motu, immo considerata nobilitate sua, qua excedunt omnia corporalia, conueniens est dicere quòd sunt altioris status quàm quòd sint proportionatę, vt fines cęlestibus motibus, & quod possunt optimæ se habere, etiam quod non

mouēant,

moueant, puta ex eo quod intelligunt primum principium & intelligunt seipsas.

Secundo, potest infringi, quia posset dicere aliquis dato quod tot sint substantiæ separatæ quot motus cœlestes, tamen non potest determinate sciri, in quo numero sint motus cœlestes. Nam forte sunt alij, præter eos qui inuēti sunt ab Eudoxo & Calippo, qui non deprehenduntur sensu, eo quod non causant in astro aliquam diuersam apparentiam.

Sed contra hoc sic arguit Arist. Cum omnis motus cœlestis sit propter aliquid, necesse est quod sit propter seipsum, vel propter alium motum, vel propter astrum motum. Non potest autem esse propter seipsum, quoniam motus vt motus est alicuius mobilis, cum sit actus eius, nec est propter alium motum, quoniam eadem ratione ille esset propter alium, & ille propter alium, & sic in infinitum, quod est impossibile, quoniam cum sit deuenire ad primum mouens, & primum mobilem, vt probatum est in 8. phys. est etiam deuenire ad primum motum, ergo necesse est omnem motum cœlestem ordinatum esse ad delationem alicuius diuini corporis .i. stellæ. Non potest autem esse ordinatus ad lationem alicuius astri, quin appareat aliqua diuersitas, & variatio secundum situm in astro. Quidquid enim localiter mouetur, necesse est, vt sit in alio, & alio loco, sed omnes motus facientes diuersam apparentiam in astris, deprehensi sunt ab astronomo. Ergo rationabiliter conclusum est, tot esse substantias immateriales, quot sunt deprehensi motus corporum diuinorum .i. stellarum, siue deprehendentur. Quod dico, quoniam si deprehendentur esse tot, quot posuit Calippus, siue pauciores, vt posuit Eudoxus, siue plures, vt videntur ponere moderni astronomi, qui deprehenderunt super octauum cœlum dari aliud, eo quod comprehensum est octauum cœlum moueri motu diuino, & motu proprio in centum annis gradu vno, rationabiliter concluditur esse tot substantias separatas, quot sunt motus cœlestes.

Tertio, posset debilitari, quoniam diceret aliquis, quod sunt plures cœli, id est plures mundi, & in quolibet sunt tot sphæræ, quot in isto, ex consequenti sunt plura prima mobilia, & plures Saturni, & plures Ioues &c. ergo ex numero

motuum huius mundi non potest cõcludi numerus substantiarum separatarum.

Sed contra hoc arguit Arist. Si sunt plures cœli .i. mundi sunt eiusdem speciei, & distincti solo numero, alioquin mundum esset nomen æquiuocum æquiuocatione physica. Si isti mundi sunt eiusdem speciei, cum quilibet mundus debeat habere suum motorem primum, sicut habet primum motum, & primum mobile, dabuntur plures motores primi distincti numero, & eiusdem speciei, sed hoc est impossibile, quoniam quæ sunt eiusdem speciei, & distincti solo numero habent materiam. nam materia est principium distinctionis numeralis, vt dictum est in lib. 5. sed primus motor non habet materiam, quoniam declaratum est supra, eius substantiam esse actum inadmixtum potentiæ passiuæ, ergo est tantum vnus primus motor, & vnus primus motus, & vnum primum mobile, ex consequenti est tantum vnum cœlum, id est vnus mundus. Quomodo autem sit verum hoc principium. Quæcunque sunt eiusdem speciei, & distincta numero habent materiam determinatam in quęstionibus metaphysicalibus.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ ab antiquis duo inuenimus dicta.

Primo, ꝙ istæ substantiæ sunt dij, & continent naturam diuinam, & vniuersalem. & hoc dictum est verum, & consonat his, quæ supra diximus. nam cum sint illæ substantiæ æternæ immateriales intellectuales, & sua virtute mediante motu cœli causæ sint omnium naturalium, merito dicuntur dij, & habent in se naturam diuinam .i. nobilissimam, & continent naturam vniuersalem, inquantum sunt causæ rerum naturalium.

Et aduerte, quòd prædictæ excellentiæ primo, & essentialiter verificantur de primo mouente. secundario autem de alijs intelligentijs. & huius primi dicti, vt dicit Comment. in comm. 50. fuerunt auctores Caldei, in quibus fuit scientia de diuinis perfecta.

Secundo, quòd dij sunt cõformes hominibus, quasi quod sint humanæ figuræ, & conformes quibusdam animalibus, vnde & signa cœlestia denominantur nominibus animaliũ,

vt dicunt astrologi, sed hoc dictũ est fabulosum, & vt dicit Comment. in cõm. 50. istæ fabulæ sunt sine veritate aliqua, & non fuerunt scriptæ, nisi vt leges inducerent homines ad virtutes, & reuocarent à vitijs. Si tamen sub istis fabulis intendebant, quæ diximus de substantijs separatis, quod sunt dij, & quod continent naturam vniuersalem, dictum eorum fuit diuinæ dictum, & secundùm verisimilitudem. & quod sic intendebant potest coniecturari ex hoc, quod philosophia, sicut & aliæ artes sæpe fuit inuenta, & sæpe fuit corrupta. & hoc infinities, si mundus est æternus. Accidit enim ex mutatione continua, cui subijcitur genus humanum, vt propter pestes, & bella, & inundationes depereant scientiæ, & artes deinde recuperentur. Sicut igitur ex recuperata philosophia cognouimus supradictas excellentias substantiarum separatarum, sic & patres antiquissimi cognouerunt, sed plures eorum sub velamine, & fabulis tradiderunt suam philosophiam. Vnde tenendum est, quod philosophi sibi per secula succedentes concorditer senserunt, cœlos esse diuina corpora, & motoris eorum esse substãtias separatas, & esse principia, & causas generationis in inferioribus. & ideo etiam secundùm eos qui fabulosæ philosophiam tradiderunt, sumendus est numerus motorum separatotum secundùm numerum motuum cœlestium. Fabula enim aliquid philosophiæ est, & ex miri, quibus inceptum est philosophari, cõtexta est prima philosophia. Hæc de sexto cap. dicta sint.

CAPVT VII.

IN septimo capite soluenda sunt quædam dubia, quæ videntur oriri circa primum mouens, inquantum est intelligens. Dictum est enim supra, quòd est primum intelligibile, & quòd intelligens seipsum est quid diuinissimum, & quod speculatio sua est sibi delectabilissima. Propterea, deus est semper mirabilis, ex consequenti est perfectissimus seipso, & non quocunque alio distinctio à se. Ex his autem insurgunt tria dubia.

Primum est, circa intelligere.

Secundum est, circa obiectum intelligibile.

Tertium est, circa modum intelligendi. Sic autem procedemus circa prædicta dubia.

Primo, ponentur dubia cum fundamentis suis.

Secundo, præponentur quædã pro solutione dubiorum.

Tertio, soluentur dubia.

Quantum ad primum dubium, aduerte, quòd cum intellectus dupliciter possit se habere ad suum intelligere, scilicet vt potest intelligere, & vt actu est intelligens. Dubitatur, si diuinus intellectus se habet ad suum intelligere primo, an secundo modo. Si primo modo tunc se habet, vt ille qui habet scientiam, & non vtitur ea, & se habet, vt sciens, dormiens, ex consequenti non est ei perfectio nobilissima. nam nobilius est esse sub actu secũdo, quam sub actu primo. Qui enim est sub actu primo, medio modo se habet inter potentiam, & actum. Qui autem est sub actu secundo, est simpliciter actu, ex consequenti simpliciter perfectus. Cum igitur primum mouens sit perfectissimum, & nobilissimum omnium entium. patet quod intellectus est in potentia intelligens. Si secundo modo, ergo non est perfectissimum ex seipso. nam intelligere est perfectio intellectus, & comparatur intellectus ad seipsum, vt perfectibile ad suum perfectiuum. vnde probatum est in lib. 9. tex. 15. actum esse prio rem potentia perfectione, quoniam ordinatur ad actum, vt ad finem. Si igitur diuinus intellectus actu intelligit, perficitur suo intelligere, ex cõsequenti aliquid est nobilius eo, quod est inconueniens. Concessum est enim ab omnibus deum esse adeo nobilem, quod nihil est nobilius eo, nec vt inquit Comment. in cõm. 51. quæstio est in hoc, sed quæstio est quomodo erit hoc quod est in fine perfectionis in se, secundũ quod est talis dispositionis. i. secundùm intellectum.

Quantum ad secundum dubium, aduerte, ꝙ cum intelligere sit circa aliquod intelligibile. Dubitatur circa quod intelligibile est diuinũ intelligere, aut. n. diuinus intellectus, qui est dei substantia intelligit seipsum, aut aliud, & si aliud, aut idem semper, aut semper aliud, & aliud, sicut & nos intelligimus. Hæc. n. omnia iam sunt opinata à philosophis. & ideo dubitatur quod eorum sit verum. nam sic intelligit se, & non aliud. ergo non intelligit omnia, quod non videtur

 tur

tur conueniens nobilitati diuinæ.& si intelligit aliud. ergo perficitur per aliud. Intellectum.n.est perfectio intellectus.

Quantum ad tertium dubium, aduerte, q cum actus intellectus sit triplex.s.simplex apprehensio,compositio,& diuisio, & discursus. Dubitatur qualis sit actus diuini intellectus,an.s.simplex apprehensio, an compositio &c. si simplex apprehensio,quô ergo intelligit composita, & materialia. Si compositio, diuisio, vel discursus, ergo transmutatur de vno intellectu ad aliud. Prius enim intelliguntur extrema propositionis, quàm formetur propositio, & in discursu,vt declaratur in primo posteriorum. Propositio maior præcognoscitur tempore ipsa conclusione. Minor autem simul tēpore,sed prius natura, sed omnis transmutatio repugnat diuino intellectui,cum sit ipsa dei substantia, ergo &c.

Anteq̃ soluantur præposita dubia,duo prænotanda sunt.

Primum est, q multum differt intelligere aliquod nobile,vel aliquod vile. nam cum intelligere,& scire,sicut & omnis operatio specificetur ex obiectio,si sit circa nobile obiectum,erit nobile intelligere. Si autem circa vile erit vile,cuius signum est,q dicimus multa esse,quæ melius est non meditari,quàm meditari,quia.s.si intellectus occupatur in illis vilescit.Ex opposito,multa sunt,circa quæ speculari optimū est,vt circa diuina entia. vnde in huiusmodi speculatione reposuit Arist.nostram felicitatem in 10.Eth. Cum igitur diuinum intelligere sit nobilissimū,manifestum est quod est circa diuinissimum,& honorabilissimum obiectum.

Secundum est,quod ex quo suum intelligere est nobilissimum, non potest mutari de vno intellecto in aliud intellectum, quoniam illud aliud,aut est dignius, aut indignius. Non dignius,quoniam dignissimo qualis est diuina substantia non datur dignius. Non indignius, quoniam diuinum intelligere non semper esset dignissimum, quale enim est intellectum tale,& intelligere,vt diximus. His prænotatis aperienda est veritas primi dubij.

Aduerte igitur, q diuinus intellectus non est intelligens in potentia, qm̃ se haberet, vt dictum est, sicut sciens, dormiens,ex consequenti non esset perfectissimus,sed est semper intelligens actu,ita tñ quod est suum intelligere. nã in

deo intellectus, intelligere, & intellectum sunt idem, quod sic manifestatur. Cum deus de necessitate debeat continuare suũ intelligere, vt semper sit perfectissimus, si intellectus eius distinguitur à suo intelligere, comparatur ad ipsum: vt potentia ad actum. ergo laboriosum erit ei continuare intellectionem, quod est absurdum in deo. Consequentia quidem sic manifestatur. Quod est in potentia ad aliquid, potest habere illud, & non habere, & maxime quod est in potẽtia passiua, vt declaratum est supra in tex. 30. vbi dixit Arist. contingit potentiam habens non agere. Constat autem quod intellectus inquantum est receptiuus ipsius intelligere est potentia passiua, si ergo distinguitur ab ipso comparatur, vt potentia passiua ad ipsum, ex consequenti potest habere, & non habere illud, quod autem est tale, videtur laboriosum sibi continuare, vt etiam patet in sensibus, qui quoniam distinguuntur ab actibus suis, fatigantur in continuatione sensationis. Tu tamen aduerte hanc rationem esse tãtum probabilem, & non necessariam, aliter intelligẽtiæ mouentes cœlos non possent regulariter, & in perpetuum mouere sine lassitudine. Constat enim, quod mouere cœlum distinguitur realiter ab intelligentia, non ergo hoc est vniuersaliter verum, quod, scilicet quando actio distinguitur distinctione reali ab operante, continuatio sit ei laboriosa, nisi in operante materiali, & corruptibili, cuius instrumenta sunt alterabilia, vt patet in animali, dum mouetur localiter, sicut tactum est in lib. 8. phys. Contentatur autem Arist. sic adducere rationem probabilem, quoniam supra, cum proposuit dubium. adduxit rationem necessariam, & fuit hæc. Si intelligere diuinum distinguitur ab intellectu, non est deus se ipso perfectissimus, qm̃ inest ei perfectio ex alio, scilicet ex intelligere. & tunc intellectus comparatur ad intelligere, vt potentia perfectibilis ad suum perfectiuum, non ergo sua substantia est perfectissima, & optima. Per intelligere enim inest ei honorabile. Quare cõcludendum est deum esse semper actu intelligentem, & intelligere esse substantiam suam.

Pro euidentia secundi dubij, aduerte, ꝙ cum intelligere diuinum sit dei substantia, oportet ipsum esse dignissimum. Dignitas autem operationis, & indignitas pendet ex dignitate,

tate,& indignitate obiecti. Cum igitur videre,& intelligere indigna,ac vilia sit indignum, vitandum est hoc à nobis, ne,scilicet dicamus diuinum intelligere esse indignum.

Vt igitur sit dignissimum, tenendum est quod seipsum intelligit. est.n.ens potentissimum,& excellentissimum.Verũ autem tantum seipsum intelligat,& si intelligit alia,vilescat diuinus intellectus: determinauimus in quæst. metaphys.

Et aduerte,quòd Arist.ex determinatione primi & secundi dubij ponit duo corollaria.

Primum est, ex quo intelligere diuinum est dei substantia, sicut deus per se intelligit seipsum, ita per se intelligit suum intelligere,cuius ratio est,quoniam in deo intellectus intelligere,& intellectum sunt idem realiter omnibus modis. ergo si intelligit seipsum intelligit suum intelligere. in nobis autem non sic est,nam quia intelligere nostrum,& sentire,& meditari, & scire distinguuntur realiter à potentijs, quarum sunt actus,ideo sunt per se alterius.i.obiecti intelligibilis,vel sensibilis, vel meditabilis,vel scibilis. vnde per accidens est quod intellectus intelligit suũ intelligere, & sensus suũ sentire.& posito,quod intelligat suũ intelligere,hoc erit secũdario,& accessoriæ.Si aũt in nobis intellectus intelligere,& obiectũ primo intellectum essent idem,sicut per se intelligeret seipsum,sic per se intelligeret suum intelligere.

Secundum est,si intelligere est aliud ab intellectu diuino, intelligi erit aliud ab intellecto,id est ab eo quod dei intellectus intelligit,secundùm quid, ergo inerit ei bone.i. non poterit ratio assignari, qũo diuinus intellectus sit optimus, an.s.ex parte actionis,quę est intelligere,vel ex parte passionis,quæ est intelligi ponatur vtrunque distinctũ,& à diuino intellectu,& à diuino intellecto.Dicendum est ergo,ꝙ sicut in aliquibus rebus scientia est ipsa res scita, vt patet in scientijs practicis.Nam domus sumpta sine materia.i.vt est in mẽte artificis,&scientia ædificandi sunt idem, & sanitas in mente medici,& scientia medicinæ sunt idem, & de hoc iam locuti sumus in lib. 7. & in scientijs speculatiuis idem patet. nam diffinitio,& diffinitum sunt idem,ex consequenti scientia,& res scita sunt idem. Ex diffinitione .n. quæ est principium demonstrationis causatur scientia rei scibilis,sic in rebus

bus

bus non habentibus materiam, multo magis erunt idem, & maxime in primo mouente, intellectus, & intelligentia, id est actus intelligẽdi, & res intellecta. Vtrum autem de quolibet non habente materiã verificetur hæc propositio, quod in eo intellectus intellectio, & intellectum sunt idem, determinauimus in quæst. metaphys.

Pro euidentia tertij dubij, aduerte, quòd simpliciter tenẽdum est diuinum intellectum esse simplicem, & non compositum, id est intelligere simplicissima apprehensione, & non componendo, aut diuidendo, & multo minus discurrendo. Quod quidem triplici ratione demonstratur.

Primo sic. Quilibet intellectus componens potest transmutari ex vno intellecto in aliud. nam partes propositionis possunt separatim intelligi, antequam componãtur per notam verbalem, sed omnis transmutatio repugnat primo mouenti, qui est deus, ergo &c.

Secundo sic. Omnis intellectus componens accipit scientiam à rebus compositis, & materialibus, sicut humanus intellectus, sed intellectus dei non accipit scientiam ab huiusmodi rebus, immo nec alia substantia non habens materiã. suum enim naturale obiectum est quiditas abstracta, sicut obiectum nostri intellectus est quiditas rei materialis. ergo intellectus dei est penitus simplex, & indiuisibilis in essendo, & in intelligendo.

Tertio, intellectus qui est compositorum, & intelligens per compositionem, non semper habet suam perfectionem, sed in aliquo tempore, id est per tempus acquirit eam. nam sua perfectio non consistit in intellectione huius partis, puta hominis, nec illius, puta animalis, sed huius totius, non est animal, sed prius intelligit partes, deinde compositum, ergo sua perfectio acquiritur in tẽpore, & non semper inest sibi, sed intellectus diuinus est semper optimus, & perfectissimus, aliter tenderet de perfecto ad perfectum, quod repugnat simplicissimo actui, qualis est deus. Dicendum est ergo intelligere diuinum esse simplicissimum, quo intelligit ipsum primo, & in seipso alia, non variabiliter, non temporaliter, non componendo. intelligit enim in seipso, materialia immaterialiter, temporalia intemporaliter, composita,

&

& complexa simpliciter. De intellectu igitur primi,& de dubijs surgentibus circa ipsum quo ad intelligere,& intelligibile,& modum intelligendi, sic determinatum sit ad mentem Arist. Hæc de septimo cap. dicta sint.

CAPVT VIII.

IN octauo cap. inuestigandum est,si primum mouẽs est bonum,& optimum totius vniuersi. Pro cuius resolutione proponit Arist. si vniuersum habet bonum separatum,aut bonum intrinsecum,quod consistit in ordine.

Pro euidentia igitur istius quæsiti tria agenda sunt.

Primo, quare Arist. quærit si vniuersum habet bonum separatum, aut bonum intrinsecum.

Secundo, resoluendum est quæsitũ ẽm sententiam Arist.

Tertio,videndum est quid dicerent alij antiqui ad hoc q̃situm,& quot inconuenientia sequuntur ex positionibus eorum, & sic concludendum est, quod primum mouens est in toto vniuerso,sicut vnus princeps, & ordinans & regulans, ex consequenti est totius naturæ bonum optimum.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ ratio quæsiti sumitur ex eo quod dictum est supra,quod primum mouens est bonum omnis boni cum sit primum appetibile, & optimum, ideo mouet omnia,& ab ipso pendet cœlum,& natura,& omne quod desiderat ipsum modo suo,vt bonum, & optimũ suum,& omnia quæ sunt participant aliquam ex suis bonitatibus,& per illam bonitatem sunt id quod sunt. Et ideo quærendum restat. vtrum hoc bonum, quod omnis natura desiderat, & participat, sit quid separatum, & extrinsecum ab entibus, sicut locus deorsum desideratus à graui est extrinsecus à graui,aut sit consistens in ordine, qui est in naturis rerum,prout vna ordinatur ad alteram, puta vegetabilia ad animalia, & animalia ad hominem, ita quod sit bonum intrinsecum naturis rerum, sicut ordo partium est bonum intrinsecum exercitui,vel sit vtroque modo, sicut in exercitu,in quo bonum extrinsecum est Dux mouens,ordinans,& regulans exercitum. Bonum autem intrinsecum est ordo, prout vna pars ordinatur ad aliam,vt pedites ad equites

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ ſm ſententiam Ariſt. & ſm veritatem, exiſtimandum eſt de toto vniuerſo, ſicut de vno dño, & de vno exercitu, nam ſicut in dominio datur dominus, & Princeps, ad quem ordinantur oẽs ſtatus ſubditorum, & qui mouet, ac regulat oẽs ſubditos in actionibus ſuis dans cuilibet legem ſm modum officij, & vltra hoc, ſubditi ſic ordinati ſunt adinuicẽ quod vnus confert alteri, & actio vnius eſt iuuamentum alteri. ſimiliter, ſicut in exercitu datur Dux regulans exercitum ad victoria contra hoſtem, & vltra Ducẽ datur ordo inter partes exercitus, per quem ordinem quælibet pars exercitus confertur alteri ad victoriã obtinendam, non quidem vno modo, ſed diuerſimode, vt competit officio ſuo. Aliter .n. conferunt pedites, aliter equites, aliter ſagittarij, aliter perſonatores tubarum. Dux aũt dicitur bonum ſeparatũ, ſiue extrinſecum, non.n. eſt pars, ſed pſidens exercitui. Ordo aũt eſt bonum intrinſecum, qm̃ eſt forma exercitus, & remoto ordine, ceſſat eſſe exercitus, & remanet confuſa multitudo, ſicut remoto ordine, q̃ eſt inter partes domus, deſtruitur, domus, & remanet confuſa cõgeries lapidum, ſic in vniuerſo datur bonũ ſeparatum, quod eſt primum mouens, à quo, ad quod, per quod ſunt omnia. Et dr̃ bonum ſeparatum, quia non eſt pars, ſed auctor vniuerſi, à quo eſt largitas diuerſarum bonitatũ in partibus vniuerſi. his quidem clarius, & æternaliter, his autem obſcurius, & tẽporaliter, vt dictum eſt in lib. de cœlo. Eſt etiam in vniuerſo bonũ intrinſecum, qui eſt ordo partium inter ſe, & omnium ad primum mouens, vt vniuerſalem finem. Nam cum oium partiũ vniuerſi ſit vnus gñalis finis, neceſſe eſt, vt inter ſe ſint ordinatę ſicut q̃a finis domus eſt habitatio, neceſſe eſt vt partes domus ſint ordinatæ, aliter nõ eſſet cõueniẽs habitatio.

Sed ex parte boni ſeparati, aduerte, quòd eſt nobilius bonum, quàm ordo in partibus vniuerſi, ſicut eſt maius bonum in Duce exercitus, quàm in ordine exercitus. nam exercitus eſt propter Ducem, & non econuerſo.

Item Dux, vt inq̃t Cõment. in cõm. 52. eſt cauſa ordinis, ſed ordo nõ eſt cauſa Ducis, ſic in vniuerſo primũ mouẽs eſt melius bonũ, quàm ordo partium vniuerſi. Tota.n. ordinatio vniuerſi pendet à primo mouẽte, & non econuerſo, & ab

ipso effluunt bonitates partium vniuersi,&non econuerso.

Ex parte autem ordinis partium vniuersi, aduerte, licet oẽs partes sint ordinatæ,non tamen æqualiter, neque simili ter.Se habet enim vniuersum,sicut familia,quam regit,& or dinat paterfamilias,imponens vnicuique legem, ſm modũ naturæ,& conditionis suæ, vnde aliter ordinat filios, aliter seruos,aliter bestias. Licet.n. omnes isti gradus ordinentur ad bonum commune domus,& ad dominum domus,tamen non eodem modo recipiunt legem. nam paterfamilias duplicem legem statuit in familia.s.cõem,& particularem.Cõ munis quidẽ lex,in qua omnes gradus conueniunt est,quod tam filij,q̃ bestiæ,& serui habeant distinctas operationes, & oẽs sint vtiles modo suo in iuuamento familiæ,& distinguãtur suppositis.Particularia autem lex est,aut filiorũ,alia seruorum,alia bestiarũ. Filiorum quidem lex est, quod non licentiantur ad faciendũ omnia quæ appetunt, sed oẽs actiones eorum sunt ad nutũ,&voluntatem patris.Et oĩa aut plu rima eorũ,quæ faciũt sunt ordinata ad percipiendũ bonũ pa rentis,ideo ſm legem paternã nõ cadit in eis error, nec pec catum. Ex actionibus aũt seruorũ, & bestiarũ paucæ sunt ad cõe commodum domus,quod.n.agunt dño domus mouente,&dirigẽte illud ad bonũ domus spectat.Alia vero,& plura eorũ opera,quæ procedũt ex proprio impetu sunt casualia,& ſm quod euenit ex impetu concupiscentiæ, & irratio nalis iræ,non.n.ſm rectam rõnem, sed ſm necessitatem coactionis respiciunt ad patremfamilias.Seruos.n.vocat Arist. eos qui nati sunt serui.Nascuntur aũt serui, qui per seipsos ad regimen vitæ non sufficiũt,neque publicæ,neque priuatæ. Liber aũt est qui per seipsum regere scit,& potest. Dñs etiam ex natura est q lumine intellectus sibi,&alijs sufficere potest ad regimẽ vitæ.Bestia vero,quæ in regimen vitæ semper indiget,vt agatur,& regatur ab alio, & qñ sibi relinquitur,operatur impetu concupiscentiæ,& iræ, sic est in partibus.Omnibus.n.lex ista communis est posita, quod distinguantur ab inuicem secũdùm substantiã,&distinctas habeãt operationes. Lex aũt particularis est,quod vltra distinctionẽ substantiæ,&operationum quædam sunt,quorum oẽs operationes sunt ordinatæ,& regulatæ ad bonum cõe,ita qđ

neque defectus, neque aliqd præter naturam contingat in eis. Iſta aūt ſunt corpora cœleſtia, & ſubſtantiæ ſeparatæ, indefectibiles ex propinquitate ad primū mouens, ſe habent enim in vniuerſo, ſicut filij in domo. Quædam aūt ſunt, in quibus multa accidunt præter naturam, & pauce ex actionibus eoꝝ conferūt bono vniuerſi, & iſta ſunt entia inferiora corruptibilia. Propter elongationem enim à primo mouente plurima in eis à caſu accidunt, & defectus multi, ſe habēt enim in vniuerſo, ſicut ſerui, & bruta in domo patrisfamilias. Patet igitur ex dictis, q̄uo natura vniuerſi habet bonū ſeparatum, & bonum intrinſecum. Verum aūt deus de omnibus, & q̄uo ſollicitudinem habeat, determinatum eſt à nobis in quæſt. metaph. nam ſuper hunc tex. 52. fundata eſt quæſtio de cura, & ſollicitudine diuina.

Quantum ad tertium, aduerte, quod Ariſt. tres antiquoꝝ opiniones recitat, & improbat, eo quod nulla eaꝝ ſeruat talem ordinem in vniuerſo, quem ſupra poſuimus. Prima opinio eſt eorum, qui poſuerunt omnia fieri ex contrarijs. Secūda eſt eorum, qui poſuerunt bonum eſſe principium oīum. Tertia eſt eorum, qui poſuerūt ſpecies, ſiue ideas ſeparatas. Qui ponunt omnia fieri ex contrarijs peccant in tribus. Primo, quia ſola contraria ſunt impaſſibilia adinuicem, non. n. albedo fit ex nigredine, ſed potius deſtruitur, nō ergo in factione rei duo cōtraria ſufficiunt, ſed neceſſe eſt dari materiā, quæ nulli contrariatur, & ex qua, vt recipit vnū contrariū, & alterū abijcitur, ipſa res fit, vt declaratū eſt in 1. Phyſ. & in principio huius 12. Nec prodeſt, quod aliqui eorū poſuerunt alterum contrarioꝝ eſſe materiam, ponendo. n. omnia fieri ex æquali, ꝙ inæquali, ex vno & multitudine, vt Platonici, & Pythag. dixerunt inæquale, & multitudinē, eſſe materiam, hoc inquam non prodeſt, q̄m natura materiæ eſt, vt nulli ſit cōtraria, ſed ſit in potentia receptiua cōtrariorum. Deficiunt ſecundo, quia nō omnia fiunt ex cōtrarijs, nec in ſui ſubſtantia eſt participatio contrariorum. nam cum prima contraria ſint bonum, & malū, etiam in corporibus cœleſtibus, & ſeparatis eſſet malum. ſ. naturæ, puta corruptio, vel alteratio, quæ eſt via ad corruptionem, hoc aūt eſt falſum, cum ſint immutabilia ſ̄m ſubſtantiam, vt declaratum eſt ſupra.

pra. Deficiunt tertio,quoniam dicentes omnia esse ex contrarijs non vtuntur contrarijs ad saluandum ea,quę apparẽt in rerum naturis,& inter reliqua sunt quatuor. Primo,quare aliqua sint corruptibilia, aliqua incorruptibilia non potest reduci in hoc principium, quod omnia sunt ex contrarijs. nam ex hoc potius sequitur,quod omnia sint corruptibilia,&propterea poëtæ antiqui,vt effugerent hoc inconueniens,dixerunt omnia fieri ex non ente.Ex non ente autem aliqua fieri corruptibilia,vt inferiora,in quibus sunt alterabiles qualitates, aliqua autem incorruptibilia, vt corpora cœlestia elongata à contrarijs,& separata à materia. Aliqui aũt nescientes reddere causam distinctionis in rebus, dixerunt oĩa esse vnum,vt dictum est in j.Phys.sicut Parmenides, & Melissus.Secundo non possunt reddere causam,quare generatio est perpetua,& quæ sit prima,&vniuersalis causa generationis.Constat.n.neutrum contrariorum esse huiusmodi causam,sed aliquod perpetuum agens eleuatum super cõtraria,vt primum cœlũ ex motu diurno,& planetæ,vt mouẽtur in obliquo circulo.Tertio nõ possunt assignare causam, quare aliqua magis participãt de vno contrario, q̃ de alio, puta quare aĩalia terrestria magis participant de calido,&sicco,aquatica aũt de humido,& frigido. Idem etiam cõtingit his qui ponunt ideas esse causas generationis indiuiduo℞, & indiuidua participare naturam ideæ, non.n. pñt reddere causam,quare hoc indiuiduum prius participauit speciẽ,nũc aũt non participant. Quarto,si prima principia sunt contraria,cum hæc scientia,quæ sapiẽtia est,& honoratissima sit de primo principio,sequitur quod hæc scientia habeat contrarium,& primum principiũ habeat contrariũ,quod tñ est falsum,quia oĩa contraria hñt materiam, quæ est in potẽtia ad contraria,contraria.n.sunt,quæ sunt apta eidẽ in esse successiue, sed primũ principiũ non habet materiam, qm̃ vt dictũ est supra,eius substãtia est purus actus,ergo &c.Qui aũt ponunt bonũ esse principium omniũ defecerunt gñaliter,quia non dicunt in quo gñe sit principium, potest.n. esse principium,vt finis,vt agens,vt forma. Hæc enim tria sunt bona, materia vero secundùm se non est bona,qm̃ bonum & perfectum sunt idem,sed materia,vt materia non est perfecta, sed

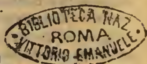
perfectibilis,cum sit ens potẽtiale. Deficiunt autem in parti
culari Empedocles,& Anaxag. Empedocles quidem in duo
bus deficit. Primo,quia dicit amorem esse bonũ,&illud esse
principium agens,&materiale in his,quæ generãtur. Agens
quidẽ inquantum vnit,&congregat componibilia adinuicẽ
materiale vero inquantũ ingreditur compositionem.Ponit
enim rem generabilem,constare ex lite & amicitia, & qua-
tuor elemẽtis, vel quia amica facilius conueniũt in mixtu-
ra,est autem impossibile idẽ secundùm eandẽ rationem esse
agẽs,& materiam,qm̃ est agens actu,& materia est ens in po
tentia,actus aũt & potentia sunt distinctarum rõnum,vt de-
claratum est in 9.lib.Deficit secundo,qa dicit principium o-
mnium rerũ esse bonum,& cũ hoc ponit litẽ, sicut amicitiã
esse principiũ,ergo secũdùm ipsum lis est quoddã bonũ, sic-
ut amor,hoc aũt est falsum etiam secundùm ipsum,qm̃ dicit
litem esse naturã mali,ergo non est qd bonum.Anaxagoras
aũt in duobus deficit. Primo,qa dicit bonum,quod est intel
lectus esse principiũ,& mouere omnia,&tñ cum intellectus
moueat,& agat pp finem,non assignat finem, pp quem mo
uet,nisi forte dicãt quod mouet pp seipsum, sicut nos dici-
mus, quod sanitas quæ est in intellectu medici mouet pp sa
nitatẽ acquirendam in ægro. Deficit secundo,qm̃ si vult se-
qui oẽm opinionem antiquorum,q ponebant rerum princi
pia esse cõtraria,debuit assignare principiũ contrariorum in-
tellectui.Qui vero ponũt species,siue ideas separatas,in ali-
quo bene senserunt,&in aliquibus defecerũt.Bene senserũt
in hoc,quod præter entia sensibilia materialia posuerũt ali-
qua entia separata,aliter nõ daretur primũ rerum principiũ
optimum,quod est omnis boni principiũ, & non esset talis
ordo partiũ vniuersi ad vnũ bonum primum separatum, vt
supra assignauimus,nec esset perpetua gñatio. nam pro cau
sa perpetuæ gñationis assignauimus supra intelligẽtias cau
santes res inferiores,mediãte cœlesti motu,nec essent mota
cœlestia corpora,eorum .n. motrices assignauimus substantias
æternas immateriales sine magnitudine,sed semper esset p-
cessus infinitus in principijs, si nõ daretur primũ principiũ,
processum aũt infinitum in causis, & principijs destruximus
in secũdo libro bene ergo in hoc senserũt.Defecerunt aũt in
hoc,

hoc,quod posuerunt hæc entia separata, non intelligentias mouẽtes cœlos, sed aliqui naturas vniuersales rerũ naturaliũ, vt speciem hoïs, speciem equi, de q̃bus satis diximus in 7.lib.& hæc opinio ascribitur ab Arist. Platoni. Aliqui aũt ponũt mathe.separata,vt numeros, & magnitudines, & hæc opinio attribuitur Pythag.de qua locuti sumus in 3.lib. sed isti multipliciter peccant. primo,q̃a entia separata ponũtur vt primæ causæ productiuæ, & motiuæ, sed hmõi species,& numeri nõ possunt esse tales causæ, q̃a vniuersalia nõ agũt, & mathematica, quæ sunt quantitates non hñt virtutem actiuam. frustra igitur darentur hmõi entia separata. secundo,quia isti dicunt,magnitudinem causari à numero hoc autem est falsum,q̃a non potest continuũ causari ex nõ continuo,neque in gñe causæ motiuę,siue efficiẽtis,neque in gñe causæ formalis.tertio,si species & numeri sunt prima principia,cum in eis nõ sit contrarietas, sequitur prima principia nõ esse contraria,neque factiua,neque motiua,ex ꝯñti non erit generatio rerũ æterna. Est enim generatio æterna, vt dictum est supra,ꝑꝑ prima principia motiua æterna,non ergo species & numeri sunt prima principia,ex ꝯñti vanæ ponuntur esse entia separata. quarto nullus istorũ potest dicere, à quo sint isti numeri sensibiles,& à quo vnum sensibile, & à quo anima, vt anima, & à quo corpus,vt corpus, & à quo sunt distinctæ rerũ species,nisi dicant, vt nos, quod sunt ab efficiente,sed neque species quæ sunt vniuersalia quædã, neque magnitudines,neque numeri sunt causæ efficiẽtes,ergo vana est positio eorum. quinto, peccãt in hoc quod auferũt ordinem partium vniuersi inter se, & omnium ad vnam primam naturam,q̃ ponunt numerum mathematicum esse primam naturam,& post numerum magnitudinẽ,& post magnitudinem hęc sensibilia,dñt aliud esse principiũ numeri,aliud magnitudinis,aliud horũ sensibilium,& ponũt hæc principia nõ subordinari,nec reduci ad vnum primũ.Similiter dñt naturas principiatas non ordinari adinuicem, nec vnam alteri cõferre,ex consequenti,per accidens est,quod vna existente alia sit. Ex his aũt aufertur totaliter ordo ab vniũerso,ex cõsequenti bona dispositio entiũ, quæ se habẽt in vniuerso vt partes vnius dominij,in quo si plures sint principes non sub

ordinati,

ordinati,ita quod non fiat reductio ad vnũ primum,non bene disponitur dominium,si ergo in vniuerso darentur plura principia prima,entia male disponerentur, quod non est admittendum. nam si vnumquodque videmus optime dispositum secundùm modum naturæ suæ, multo magis dispositio totius vniuersi debet esse optima. Oportet igitur in dominio vniuersi deuenire ad vnum primum vniuersalem optimum Principem,à quo sit omnis virtus, omnis bonitas cõmunicata naturis entium, prout vnicuique congruit, & hic est Deus gloriosus, ac benedictus in secula. Amen.

FINIS.

Series literarum

SECVNDA, ET VLTIMA PARS.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z.
A B C D E F G H I K L M N O P Q
R S T V X Y Z, AA BB CC DD.

Omnes quaterniones, præter DD, duernio.

VENETIIS,
APVD IOANNEM MARIAM BONELLVM.
M. D. LXIIII.